ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1
MERCREDI
1er FÉVRIER
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.939 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.939

Ռ. ՂԱԶԱՐԵԱՆԻ ԲԱՑ ՆԱՄԱԿԸ Մ. ԿՈՐԲԱԶՈՎԻ

(Ե· եւ վերջին մաս)

Վրդովեցաք, որովհետեւ այս սաթա-
փելի օրերուն, հարցումներ ուղղուեցան
ձեզի Ղարաբաղի մասին: Սխալ էր: Այդ
կը նշանակէ պարզապէս, որ նոր եւ ահա-
ւոր բնական աղէտէն զատ, հայ ժողո-
վուրդը խոր վէրքեր ունի, որոնք դեռ
չեն սպիացած: Դարաւոր լուծերն են,
պարսիկ եւ օսմանեան, առեւանգումներու
եւ վայրագութեանց իրենց թափօրով, ո-
րոնք իրենց վախճանը գտան երկու միլիոն
Հայերու ջարդով երիտթուրքերու կողմէ,
1915 - 1922–ին եւ վերապրողներու ար-
տաքսման մէջ, հին Հայաստանի երկու
երրորդէն: 1920–ի, 24 հազար ք· քիլո-
մեթրն է (զրեթէ կէսը) ռուսահայաս-
տանի, Թուրքիոյ նուիրուած 1920–ին:
Թէեւ, այդ հողամասին Ռուսիոյ կցման
համար, անցեալ դարուն, զօրավարներ
եւ հայ հազարաւոր կամաւորներ իրենց
օժանդակութիւնը բերած էին ռուս զօր-
քերուն: Հուսկ՝ Նախիջեւանն է եւ Ղա-
րաբաղը անջատուած, 1921–ին, հայկա-
կան, այն առեն արիւնաքամ, Հանրապե-
տութենէ մը: Ինչ որ պատահեցաւ Նա-
խիջեւանի հայկական հին գաւառին, դի-
տէ՛ք: Դեռ մեծամասնութեամբ Հայերով
բնակուած, գարուս սկիզբը, «Միջազգայ-
նական եղբայրութեան» 70 տարիներու
ընթացքին, ամբողջովին պարպուեցաւ,
հայ բնակչութենէն: Նոյնը կը սպառնար
Ղարաբաղի: Այդ պատճառով է, որ Ղա-
րաբաղի համար պայքարը միայն 4000 ք·
քիլոմեթր փոքրիկ հողամասի մը համար
չէ, ո՛չ, անոր ընդմէջէն հայ ժողովուրդը
կ'արտայայտէ, թէկուզ մասամբ, իր
կորնչուցածը վերագտնելու յոյսը: Վե-
րապրումի յոյս մը, որպէս ազգութիւն:
Կործանեցիք այդ յոյսը եւ անոր նոյնիսկ
սակ մը որոշեցիք՝ 500 հազար ռուբլի:
Այդ չէր ժողովուրդին պահանջածը: Հա-
կառակ իր ժեզուիթականութեան, Վոլ-
կի, հաւանաբար ձեզ բաւական առար-
կայօրէն տեղեկացուց թէ ի՞նչ ձեւով բա-
րենորոգումներու ծրագիրը իրականացած
է Մարտէն (88) ի վեր, ազգբնջնական
իշխանութեանց կողմէ: Ղարաբաղի բնա-
կիչները այլեւս պատրանքներ չունին այդ
մասին:

Գալով կասկածանքի ենթարկելը Ղա-
րաբաղի Հայոց պատկանելիութիւնը չըշ-
մեցուցիչ նկատողութիւններով, ըստ ո-
րոնց հայ եւ ազգբնջնցի պատմաբան-
ներու մէջ տեղ գտած փաստերը նոյնքան
հիմնուած կ'ըլլան, բայց ուղղակի՝ հա-
կոտնեայ, այդ կը նշանակէ հաստատել,
որ պատմութիւնը, իրրեւ գիտութիւն դո-
յութիւն չունի: Նման յառաջբերում մը
կրնար արդարացուիլ, եթէ հիմնուէինք
«համաչնաւար կուսակցութեան պատմու-
թեան հակիրճ դասընթացքին վրայ», որ
փառաւոր օրինակ մը կուտայ պատմական
դէպքերու զեղծարարութեան: Բայց,
«Պատմութիւն» ըսուած գիտութիւն մը
կայ, ոչ նուազ ճշդրիտ եւ փաստացի քան
հողագործութիւնը կամ երկրաբանու-
թիւնը: Ինչ կը վերաբերի Ղարաբաղի,
պատմագէտ ըլլալու հարկ չկայ, համոզ-
ուելու համար հայ պատմաբաններու հաս-
տատումներու ճշդրտութեան: Արդարեւ,
դարերու ընթացքին, բնակչութիւնը 90
առ հարիւրէն աւելի Հայեր էր, վերջին
70 տարիներուն իյնալով միայն 75%–ի:
Այդ հողամասին վրայ, մահմեդական ոչ
մէկ յուշարձան կայ, բացի Շուշիի մզ-
կիթէն, 19–րդ դարու: Ընդհակառակն,
հոն կարելի է գտնել մեծաքանակ հայ –
կական յուշարձաններ, որոնք կը վկայեն
Հայաստանի 1600 տարիներու քրիստո-
նէութիւնը: Պէտք է յուսալ, որ լուրջի չէք
առներ այդ իրրեւ – թէ պատմաբաններու
անհեթեթ հաստատումները, ըստ որոնց
եկեղեցիներն ու խաչքարերը, հայկական
իրենց արձանագրութիւններով, կովկասի
թաթարներու երեւակայական նախնինե-
կամ թուրք քոչուորներու (ինչպէս
կամ թուրք վրանարնակներու (ինչպէս
կ'ըսեն պիտնականները): Այդ պարագա-
յին, Կորդիի չրջանի թաթարները կըր-
նան նոյնանման իրաւունքներ արժեցնել
Վլադիմիրի եկեղեցիներուն վրայ, քանի
որ անոնց երեւումը Ռուսաստան կը զու-
գադիպի, ժամանակի տեսակէտով, Ան-
դրկովկասի թուրք քոչուորներու երե-
ւումին հետ: Իրականին մէջ, կը սխա-
լիմ, բազմաթիւ յուշարձաններ թողուցին.
– աւելի քան 60 հազար չիրիմներ, բնաջըն-
ջուած Հայերու, Շուշի եւ Բաքու, 1918 –
1920–ին:

Կոյր բնութիւնը, այս վերջին օրերը,
ըստ առժամեայ գնահատումներու, չուրջ
45 հազար մարդկային կեանք խլեց: Ա-
նասելի կերպով տխուր է: Բայց, այդ 60
հազարները ջարդուեցան, ինչպէս՝ Սում-
գայիթ, կոյր մոլեռանդներու կողմէ: Ա-
նասելի անգութութիւն է:

Հաւատա՛ք որ, այդ բեմադրութիւնը,
լրագրողին հարցումով եւ ձեր պատասխա-
նով աւելորդ էր: Որեւէ յոյս ուզել
խեղդել տառապանքի նման պահու մը մեծ
փափկանկատութեան մը նշանը չէ: Աւե-
լի զթասիրտ կ'ըլլար, բնաւ չարծարծել
այդ հարցը:

Ձեզմէ կը պահանջենք որ վերջ դնէք
հաւասար նկատելէ մարդասպաններն ու
զոհերը (Սումգայիթ), խաղաղ հանրա –
ժողով մը եւ Բաքուի ու Կիրովաբադի
պաճուճալները, «բոլոր իշխանութիւնները
Խորհուրդներուն» եւ «մա՛հ Հայերուն»
լոզունգները, Հայաստանէն դուրս բե-
նակչութեան տեղահանութիւնները եւ
Ադրբեջանի պոկրոմները:

Բոլորովին ապաթարոյ եւ չնական էր
նաեւ, կեդրոնական հեռատեսիլին կողմէ
կարեկցութիւն ցոյց տալ, աղէտին առա-
ջին օրէն իսկ, ադրբեջանեան օժանդա-
կութեան վրայ, մինչ, դեռ նման հարց
մը չկար իսկ, մինչ ցաւին տակ ընկճուած
Հայաստանը նախատական եւ հեղնական
հեռագիրներ կը ստանար, մինչ Բաքուէն
հանող կառախումբերը կը հասնէին ջար-
դուփշուր ապակիներով եւ կաւիճէ ար-
ձանագրութիւններով· – «Ձեզի զուարթ
ոտն մը կը մաղթենք», մինչ, աղէտին
վեցերորդ օրը, երեք դիակ բերած էին
Բաքուէն եւ Արցախի հիւսիսային դիւղե-
րը նոր պոկրոմներ կը կատարուէին: Բը-
նական էր որ, Հայաստան, վճռապէս
մերժուի անոնց օգնութիւնը· – «Եթէ,
կ'ուզեն մեզի օգնել, թող պոկրոմներու
զոհերը խնամեն եւ թալանուած ինչքերը
ետ տան»: Արդարեւ, ի՞նչպէս կարելի է
վիրաւորները յանձնել անոնց, որոնք դան-
դուածային թունաւորում մը կազմա –
կերպեցին Մասիս (փորձեցէք դուք ձեզ
մեր տեղը դնել): Տարբեր եղաւ· – «Մեր
օժանդակութիւնը չէք ուզեր, զայն ձեզի
կը պարտադրենք» եւ յաջորդ օրը, ուժով
կը մանէին, զրահապատ կառքերով չըր-
ջապատուած:

Համայն Հայաստանը խորապէս ազ-
դուած է եւ երախտապարտ է Խորհրդային
Միութեան եւ արտասահմանի բոլոր բարի
կամեցողութեան տէր անձերուն, որոնք
հակազդեցին մեր դժբախտութեան: Պի-
տի չմոռնանք արդիւնաւոր եւ խորապէս
մարդկային օգնութիւնը Վրաստանի մեր
դրացիներուն, որոնք առաջիններն եղան
աղէտեալ չրջանը հասնող: Բայց, պէտք
չէ այդ օգտագործել կոշտուկոպիտ ար-
շաւ մը կազմակերպելու համար, չինծու
կերպով յուզիչ, Ադրբեջանի «եղբայրա-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՀԱԿԱՍՏԱԼԻՆԵԱՆ «ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ» ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

ԲԱՆԱՁԵՒԵՐԷՆ ՄԷԿԸ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ

ՀԱՅ ՂԵԿԱՎԱՐՆԵՐՈՒ ԱՋԱՏ ԱՐՁԱԿՈՒՄԸ

«Յիշատակարան» հակաստալինեան այս անկախ ընկերութիւնը, Յունուար 28–ին եւ 29–ին, գումարեց իր Սահմանադրական ժողովը Մոսկուայի մէջ: Հոն քուէարկուած բանաձեւերէն մէկը կը պահանջէ Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներուն ազատ արձակումը: Կեդրոնական Կոմիտէի անդամը որ ներկած էր նիստին հետեւելու, չատ դժգոհ մնացած է «այժմէականու – թեան» մէջ այս ներխուժումէն: «Մոնտ»ի թղթակիցը կը գտնէ որ ան կ'արդարացը-նէր, նախատեսուածէն առաջ, կուսակ-ցութեան մտավախութիւնը, որ կը վերա-բերի «Յիշատակարանը» տեսնել քաղա-քական կազմակերպութեան մը նկարագը-րով եւ ինչո՞ւ չէ, օր մըն ալ երկրորդ կու-սակցութեան մը: Բայց եւ այնպէս, հա-կառակ կեդրոնական Կոմիտէի ներկայա-ցուցիչին «ծամածռութեան» ինչպէս կ'ո-րակէ կեթթա անոր դիրքը, բանաձեւը անցած է եւ Յունուար 29–ին, Մոսկուայի մէջ, ծնունդ առած է պաշտօնապէս, խոր-հըրդային մասշտաբի վրայ, քաղաքական առաջին անկախ չարժումը: Անոր բուն նպատակն է, պաշտօնապէս, Մոսկուայի մէջ բարձրացնել ոչ միայն յուշարձան մը նուիրուած Ստալինի զոհերուն, այլեւ զրադարան մը եւ հետազօտութեան կեդ-րոն մը այն երեսուն միլիոն մեռեալներուն մասին, «թաղուած» արգելափակման կա-յաններու խորը···:

Շարաթ օր, առաջին խօսք առնողը ե-ղած է Սախարով, ձագկելու համար Խոր-հըրդային Միութեան «սարսափելի եւ ողբերգական պատմութիւնը» որ ծնունդ տուաւ «սուտի» եւ «վայրագութեան» ըն-կերութեան մը, որու համար ուրիշ դար-ման չկայ, եթէ ոչ՝ ճշմարտութիւնը: Բայց, մեծ դիտուն նախապէս բաւական դժուարութիւն ունեցած էր այս համա-գումարը դլուխ հանելու համար, կուսակ-ցութեան դաղափարապաշտութեան պա-տասխանատուին՝ Մեդվէդեվի հետ, որ սպառնացած էր նոյնիսկ սրահին մուտքը արգիլել (համագումարը տեղի կ'ունենար օդանաւային հիմնարկի Մշակոյթի Տու-նը): Կազմակերպիչներն ալ իրենց կարգին յայտնած էին, որ այդ պարագային, բը-նակարաններու մէջ կ'ընեն եւ «չոնդալից դայթակղութիւն մը» կ'ապահովեն ան-պայման···: Ի վերջոյ, քուէարկուած բո-լոր բանաձեւերն ալ անընդունելի են կրեմլինի համար, բայց ամէնէն անըն – դունելին Ղարաբաղ Կոմիտէին կը վերա-բերի: Ամիջական ազատ արձակումը կը պահանջուի 28 անձերուն, որոնք Մոսկուա են եւ պիտի դատուին «ապօրինի գործա-դուլներ» կազմակերպած ըլլալու մե-դադրանքով, ութ ամիսներու երկայնքին: Բանաձեւ մըն ալ կը պահանջէ որ Ստա-լինի ոճիրները ճանչցուին որպէս՝ «ոճիր մարդկութեան դէմ» եւ դատարան մը ըս-տեղծուի դատելու համար սարսափին պա-տասխանատուները:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ – ՊԵՐԼԻՆԻ չրջանային ընտրութիւններուն ծայրայեղ – աջը դդալի յառաջդիմութիւն մը արձանագը-րեց, որ մտահոդիչ է վարչապետ Քոհլի համար, եթէ հրաժարեալ քաղաքապետը, որ տեղւոյն Քրիստոնեայ – Դեմոկրատնե-րու պետն է, չկարենայ համախմբման թաղաքականութիւն մը կազմել ընկերվա-րականներու հետ: Ծայրայեղ – աջերը 7·5%–ը ապահովեցին ձայներու, ինչ որ ոչ ոք նախատեսած էր: Գլխաւոր պատ-ճառները կը նկատուին դաղթող օտարա-կաններու, գլխաւորաբար թուրք, ազը: Շարժումը, որ Հանրապետական կու-սակցութիւն մկրտուած է, իր դլուխն ունի նախկին նացիական մը՝ Ֆրանց Շէօնհիւպըը: 20 հազար հոդի բողոքի ցոյց մը ըրին:

ԱՐՑԱԽ

ՈՐՈՆՔ ԵՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՅԱՏՈՒԿ ԿՈՄԻՏԷԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐԸ

Հ. ՊՕՂՈՍԵԱՆ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ԿԸ ԿՈՂՈՒԻ

«Իզվեստիա»ի թղթակիցը կարդ մը լուրեր կը հաղորդէ իր թերթին տեղւոյն կացութեան մասին եւ Վոլսկիի տուած տեղեկութիւններուն ինչ կը վերաբերի յատուկ Կոմիտէի կազմին եւ անոր տա-նելիք աշխատանքներուն: Այդ թղթակ – ցութենէն է – լոյս տեսած «Սովետական Հայաստան»ի Յունուար 22–ի թիւին մէջ – որ կը քաղենք կարդ մը լուրեր:

Սահմանակերտի կուսակիչներու դոր-ծատան ճաշասրահին մէջ տեղի ունեցած հանդիպումի ընթացքին է եւ հարց – պա-տասխանի ձեւին տակ, որ Վոլսկիի որոշ տեղեկութիւններ տուած է: Ատոնց կար-դին, կազմուած յատուկ Կոմիտէի անդա-մակազմը (ատենին դրած էինք որ, Մա-մինը պիտի բաղկանար 9 անդամներէ՝ 5 Ռուս, երեք Հայ, մէկ Ազերի), որ հե-տեւեալն է· –

Վ· Միշին, որ կը զբաղի մշակոյթի, կրթութեան, առողջապահութեան հար-ցերով:

Վ· Սիդորով, Խորհրդային Միութեան կեդր· Կոմիտէի պատասխանատու աշխա-տող:

Ս· Կուպրէեւ, ներքին գործերու գենե-րալ – մայոր:

Վ· Պլիսով, Խորհրդային Միութեան ծանր ճարտարարուեստի նախարարի տե-ղակալ:

Կոմիտէի երեք անդամներ Ղարաբաղէն են· – Ս· Բաբայեան, մարզգործկոմի նա-խագահ, Վ· Թովմասեան, ժողովրդական վերահսկողութեան Կոմիտէի նախագահ, Վ· Զափարով, կուսակցութեան Շուշիի Շրջկոմի առաջին քարտուղար: Առայժմ երեք թափուր աթոռ կը մնայ: Անոնք նա-խատեսուած են այն զեկավարներուն հա-մար, որոնք կը դբաեւորեն Ղարաբաղի մէջ իրադրութիւնը կարգաւորելու գոր-ծին մէջ:

Գալով Հէնրիկ Պողոսեանի (ի դէպ, յի-շենք որ երկրաշարժի նախօրեակին խակ կը խօսուէր իր «հրաժարականին» մա-սին···), ան, այս հանդիպումին խակ, յայտնած է թէ որոշած է թոշակի անցնիլ առողջական պատճառներով···:

Ի՞նչպէս այս մարմինը պիտի զեկավա-րէ մարզը: Կը պարզուի որ գլխաւոր դժուարութիւնները տնտեսական են ու այլ հարցեր ալ ծագած են: Արդեօ՞ք կ'արժէ նախարարութիւններ եւ վարչու-թիւններ ստեղծել Ղարաբաղ, բարելաւե-լու համար կացութիւնը:

Եզրակացութիւնը այն եղած է որ բնակա-նոն կեանքի վերահաստատումը դժուար է եւ մանաւանդ «թերահաւատներ ալ կան, մարդիկ որոնք պարփակուած են երկկ – ուան կարգախօսքերու չրջանակները»: Ակնարկութիւնը բացայայտ է եւ մեկնա-բանութեան չի կարօտիր:

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՆՈՐ ԿԱՌՈՅՑԸ ԵՒ ՎՈԼՍԿԻ

ՄՄԲ ։– Ղարաբաղի յատուկ վարչական կոմիտէի նախագահ Արկադի Վոլսկի կը բացատրէ *Պրաւդա*ի մէջ, թերթին դիմումին ընդառաջելով թէ ի՞նչ պայմաններու մէջ տրուեցաւ Ղարաբաղի վերաբերեալ այդ որոշումը եւ ի՞նչ հարցեր, հեռանկարներ կան ներկայիս այդ առընչու – թեամբ : Հոն յայտնուած մտքերը որոշ չափով առարկայական վերլուծում մը փորձելով հանդերձ , ընդհանրապէս չեն հեռանար անշուշտ ընթացիկ – ծանօթ դիալեկտիկայէն : Կատաճիճ փոքր յապաւումներով , իրրեւ նիւթ արցախեան պատմութեան համար :

***

– Տրուած որոշումը արտասովոր է : Այն մեր Պետութեան պատմութեան մէջ նմանը չունի : Չեմ թաքցներ , որ ընդհուպ մինչեր վերջերս յոյս կար , թէ Ադրբեջան եւ թէ Հայաստան , որ Լեռնային – Ղարաբաղի մէջ խելամտութիւնը կը գերիշխէր , առողջ ուժերը կը կարողանային հաչտութեան հասնիլ : Ցաւօք , այդ տեղի չունեցաւ : Ամբողջ տարուան ընթացքին , ազգամիջեան երպառակութիւնը չարունակեց սրուիլ այս շրջանին մէջ : Իսկ վերջին ամիսները բացայայտ ընդհարումներու բնոյթ ստացան : Աւելի քան 200 հազար հոգի թէ Հայաստանէն , թէ Ադրբեջանէն հարկադրուեցան հեռանալ իրենց տուներէն , թողուլ իրենց աշխատանքը , բնակութեան վայրերը , մշակած հողերը : Խելացի , ընդունակ մարդիկ , յաւ ղրացիները հալածուեցան միայն ա – նոր համար , որ այլ ազգութեան կը պատկանէին : Բանականութեան հակոդութեան դուրս եկան անարդարութիւնն ու նոյնիսկ դաժանութիւնը : Բռնութեան մթնոլորտը դադրեցնելու համար հարկ եղաւ ձեռնարկել խիստ միջոցներու : Եւ ահա հիմա , փոխադարձաբար ընդունելի խնդիրներ փոխզիջման հիման վրայ , որպէս հարկադրական միջոցառում առեղծուած է ԼՂԻՄ–ի Ցատուկ Կառավարման Կոմիտէ :

... Ցիշենք թէկուզ , թէ ինչպէս ծագեցաւ ու զարգացաւ ղարաբաղեան Շարժումը : Ինչո՞ւ մարդիկ առաջարկեցին Հայաստանի հետ միաւորման հարցը : Ո – րովհետեւ կը տեսնէին , որ Ադրբեջանի նախկին ղեկավարութիւնը մարզը երթալով աւելի չատ անելի առջեւ կը դնէր , կը ձգտէր խզել հայ բնակչութեան բնական կապերը Հայաստանի հետ , հայ խօս մտաւորականութեան առջեւ խո – չընդոտներ կը ստեղծէր : Այս ամէնը իրականութիւն է : Այս ամէնը ճիշդ է : Խորհրդային Միութեան մէջ որեւէ տեղ այդպիսի բարձիթողի վիճակ , մարդոց ճակատագրին նկատմամբ արհամարհա – րանք չեմ տեսած , ինչպէս Ղարաբաղի մէջ :

Ահա այն ընկերա – տնտեսական հողը , որուն վրայ աճած էր ազգային պահանջ – ներու ծառը : Այս պարագային ակընյայտ է նաեւ ելքը · որպէսզի ծառը սկսի անանիլ այլ հիւթերով , հարկաւոր է փո – խել նոյնիսկ հողը՝ աշխատանքի , կեն – ցաղի , հանդիսաի պայմանները , կեանքի մթնոլորտը : Ահա , հասկ ալ կը բխի Խորհրդային Միութեան Կեդրոնական Կո – միտէի այնքան հաստատակամ ու հետե – ւողական դիրքորոշումը , վերացնելու հա – մար այն ընկերա – տնտեսական անհար – թութիւնները , որոնք Լեռնային Ղարա – բաղի բնակիչներուն կարելիութիւն չէին տար իրենց ղգալ որպէս լիարժէք , յար – գուած քաղաքացիներ :

Հայ եւ ադրբեջանցի ժողովուրդներուն իսկական ողբերգութիւնն այն է , որ ընկերային արդարութեան համար մղուող պայքարին խառնուեցան ազգայնական տարրերը : Փոխանակ խիստ կերպով , ինչպէս կը պահանջէ վերակառուցումը , պատասխան պահանջելու ապաշնորհ եւ պաշտօնամոլ աշխատողներէն , փոխա – նակ ի չգոյ բերելու եւ պատասխանա – տուութեան ենթարկելու իրենց քովը ապ – րող անբաններ , սկսան արտաքին թըշ – նամի փնտռել , անոր վրայ բարդել բոլոր վիրաւորանքներուն ու սխալներուն մեղ – քը , անոր վերագրելով բոլոր չարիքնե – րուն արմատները : Պատմութիւնը չատ օրինակներ գիտէ , երբ խաբուած ժողո – վուրդը իր ընդվզումը արտայայտած է պոկրոմներով ու անկարգութիւններով , մեղքը «այլածիններ»ու վրայ նետելով : Բայց դեռ երբեք այս ճամբան լաւ վախ – ճանի չէ յանգած : Եւ ան , որ չարիքը օգ – տագործած է սեփական նպատակներով , ինք դարձած է անոր զոհը : Անցեալ տար – ուան Նոյեմբեր – Դեկտեմբերի դէպքերէն կարելի է համոզուիլ , թէ վերակառու – ցումին ինչպիսի կատաղի դիմադրութիւն ցոյց կուտային Ադրբեջանի ու Հայաս – տանի մութ ուժերը՝ «ընդյատակեայ» տնտեսութիւնը , կաշառակեր խաւերը , մաֆիան : Եթէ անոնք իրենց ժողո – վուրդներն իսկ կը թալանեն , ալ ինչպէս անոնցմէ հոգատարութիւն եւ ուշադրու – թիւն կը սպասես :

Բայց վերակառուցման չնորհիւ ծնունդ առած են այլ բաներ : Ինչպէ՞ս կարելի է չտեսնել , թէ Հանրապետութիւններուն նոր ղեկավարները եռանդուն չանքեր կը թափեն վերակառուցման ընթացքը արագացնելու ու խորացնելու համար : Եւ եթէ ժողովուրդը , համայնավարները չպաշտպանեն այդ չանքերը , վերակա – ռուցումը հոս չնչահեղձ կ'ըլլայ : Անոր հակառակորդները կրնան դերիչխել :

Գլխաւորը ու ամենադժուարը այն է , որ կաշառքի մէջ խրուած տարրերը , մա – ֆիան իրենց հիմնական չենակէտը զատած են նաեւ պաշտօնական շրջանակներու մէջ : Ցաճախ անոնք մէկ մարմին կը կազմեն պետական , երեսփոխանական , իսկ երբեմն ալ կուսակցական շրջանակ – ներուն հետ : Այդ մութ ուժերը իրենց քարերը ունին բոլոր մակարդակներուն վրայ : Անոնք է , որ տարիներ չարունակ ազգայնական քարոզչութիւն մղած , խաբած են հանրային կարծիքը : Անոնք ուզեցին ստեղծել այնպիսի կացութիւն մը , որ իրենց ծառայեցնեն թէ ազգային եւ թէ կրօնական զգացումները , խեղդե – լու համար հրապարակայնութիւնը , ժո – ղովրդավարութիւնը : Այնպիսի մթնո – լորտ մը ստեղծուեցաւ , որ կը բացառէր որեւէ փոխզիջողական կարգաւորում : Այն գործամոլները ուզեցին կուսակցու – թեան ու երկրին ուժերը չեղել վերակա – ռուցումէն , կարգուկանոնի հաստատու – մէն , խարդախները ու գողերը մերկա – ցընելէ :

Ցաւօք , անոնք չատ յաճախ յաջող – ցան :

Մենք համոզուած ենք , որ Հայաստանի ու Ադրբեջանի առողջ ուժերը ընդունակ են իրավիճակը չտկելու : Այսօր բոլոր ազնիւ մարդիկը պէտք է համախմբուին վերակառուցման դրօշին ներքոյ : Իմ կողմէս կրնամ վստահեցնել , որ մենք ըմ – բռնումով ու յարգանքով կը մօտենանք ժողովրդական չարժումին նախաձեռնող – ներուն , պատրաստ ենք համագործակ – ցիլ ինքնագործ , հանրային միաւորում – ներու ու կազմակերպութիւններու հետ ամէն տեղ , ուր խօսքը կը վերաբերի կեանքի նորացումին , մեր հասարակու – թեան մաքրումին , ընկերվարական ի – տէալներու պաշտպանութեան :

Սա պիտի ըլլայ ԼՂԻՄ–ի Ցատուկ Կա – ռավարման Կոմիտէին գործունէութեան գլխաւոր սկզբունքներէն մէկը :

Ցատուկ Կոմիտէի ստեղծումով մարզը ըստ էութեան ինքնակառավարում ձեռք կը բերէ ծրագրաւորման , քաղաքային ու չատուկ հարցերու լուծման ասպարէզին մէջ : Ընդ որում Կոմիտէի ստեղծումը չի սահմանափակեր մարզին ինքնավարու – թիւնը եւ չի նշանակեր որ անոր Ադրբե – ջանի տարածքին պատկանելիութեան կարգավիճակը փոխուած է :

Այս որոշումը տալով , խորհրդային Պրեզիտիումը նկատի առած է , որ հոս հասունցած հարցերը այնքան սուր բնոյթ ստացած են , որ անոնց լուծումը անհնար է միայն Ադրբեջանի կամ Հայաստանի ուժերով : Հայաստանի հնարաւորու – թիւնները , ինչպէս գիտէք , առհասարակ չատ սահմանա – փակ պիտի ըլլան Դեկտեմբեր 7–ի ահա – ւոր երկրաչարժէն յետոյ :

Նախքան Կոմիտէին պարտականու – թիւնները բնութագրելը , կ'ուզեմ նշել թէ ինչու այս անգամ եւս կուսակցութիւնը վճռականօրէն եւ միանչանակ հանդէս ե – կաւ տարածքին վերաձեւման դէմ :

Այս կամ այն ժողովուրդին հողին պա – րտաւոր պատկանելիութեան ամէն մէկ պատմական վկայակոչում բացարձա – կապէս անհիմն է : Դարեր չարունակ ժո – ղովուրդը չրջած են , տարածքները փոխած , միասին ապրած են : Մշակոյթի մէկ չերտը միւսին վրայ եկած է : Այսօր իրողութիւնը այնպէս է , որ մէկ ժողո – վուրդի մշակութային յատկանութիւննե – րը անհնար է լուծել առանց միւսներուն կենսական չահերը եւ իրաւունքները ոտ – նահարելու : Այդ ուղիով ընթանալ կը նը – չանակէ երկպառակութեան սրեան նոր յորձանք առաջացնել :

Այնուհետեւ , առհասարակ ի՞նչ կը նչանակէ «սահման»ը մեր ընկերվարական Պետութեան պայմաններուն մէջ : Ատիկա պայմանական գիծ է քարտէսին վրայ : Մեր երկիրը չկան եւ չեն ըլլար սահմա – նասիներ եւ փակ ճամբաներ : Եւ երբ տրտունջներ կը սկսին «սրբազան ամբող – ջականութեան» , «ամէն մէկ թուփ , քար , ծառ , սար պահպանելու անհրաժեչտու – թեան» առթիւ , ապա հարցնենք վերջա – պէս՝ որմէ՞ պահպանելու : Լենկ – թիմուրի հորդաներո՞ւ , Օսմանցիներո՞ւ , թէ Ֆաչական զօրքերու տապատակութիւննե – րէն : Մի՞թէ ամէնուրեք մեր ոտքերուն տակ խորհրդային հող չէ :

Վերջապէս օրինական է նաեւ այս հարցը · մի՞թէ սահմանը պէտք է ընորոչէ ազգա – յին հարցերու լուծման ասպարէզը միաս – նական եւ բազմազգ ընկերվարական Պե – տութեան մէջ : Անչուչտ , այս կամ այն ազգին , ազգութեան տարածքային ընդ – հանրութիւնը , անոր տնտեսաղրութիւ – նը , մչակութային աւանդութիւնները ու բարքերը , նոյնիսկ հոն տերապետող կը – բօնքը՝ այդ ամէնը ազգային կեանքի ի – րողութիւններ են , որոնց նկատմամբ ոչ ոք ոտնձգութիւն պէտք է կատարէ : Բայց նոյնքան անվիճելի է , որ ներկայիս ա – ռանց բացառութեան մեր բոլոր հանրա – պետութիւնները եւ մարզերը բազմազգ են : Երկրին հինգ բնակիչներէն մէկը՝ ա – ւելի քան 60 միլիոն մարդ , կ'ապրի ար – մատական այլ ազգութիւն ունեցող հան – րապետութիւններու եւ մարզերու մէջ :

(Մնացեալը յաջորդիվ)

ՓՈԼՊԱՅԻ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆԸ 30 ՏԱՐԵԿԱՆ

«Բասքթօ յաջողեցաւ ազատագրել Փու – պան՝ ամերիկեան հակակշռէն : Սակայն , ձեռք ձգած ազատութիւնը պահելու հա – մար , ան ստիպուեցաւ մեծ մասամբ ու – ծացումի ենթարկել զայն՝ իմզիմիզ դնե – լով Ռուսերու պաշտպանութեան տակ : Այժմ , այս վերջիններէն կախեալ է Փու – պայի ճակատագիրը · անոնց բարի կա – մեցողութենէն , ինչպէս նաեւ անոնց օ – ժանդակութիւններէն , այնպէս՝ ինչպէս Պաթիսթան կախեալ էր Ամերիկացինե – րէն : Լատին – ամերիկեան ցամաքամասը իր ազատութիւնը նուաճելու համար չի կրնար հանդուրժել իբրեւ դեկավար այն – պիսի ամն մը , որ արդէն իսկ իմզիմիզ կապած է այլ երկրի մը» :

ԺԱՆ ԼԱՐԹԵԿԻ
«Լէ Կերիյերօ»

***

Փուպայի յեղափոխութեան յաղթանա – կէն երեսուն տարիներ ետք , երկրէն ներս ցարդ տեղի ունեցած են՝ գազափարա – կան եւ մարդկային իրաւունքներու մար – զերուն մէջ , բազմաթիւ չեզոմներ եւ ոտնակոխումներ , որոնք խոտոր կը հա – մեմատին յեղափոխութեան զեկավար – ներուն կողմէ սկզբնական շրջանին կա – տարուած յայտարարութիւններուն եւ խոստումներուն : Սակայն , գոյութիւն ունի յոտակ եւ մեկին իրականութիւն մը , որուն չուրջ մինչեւ այսօր , Փուպայի վարչակարգին համակիրներն ու ընդդի – մադիրները կը մնան համակարծիք :

Արդարեւ , 1959ին , Միացեալ–Նահանգ – ներու նախկին դաչնակից Ֆիւլկենսիո Պաթիսթայի կղզիէն վտարուածէն ի վեր , Ուաչինկթընի պատասխանատուները , ի – րենք տատնապակի վրայ հետեւողական ճիգ թափած են Փուպայի յեղափոխու – թիւնը խորտակելու , եւ Քարայիպեան այս կղզիին մէջ վերականգնելու՝ ամերիկեան ոգմա – քաղաքական չահերը : Այսու – հանդերձ , Ֆիտէլ Քասթրօ եւ իր հետե – ւորդները , չատ վճռակամութեամբ , ամէն անգամ ալ կրցած են ձախողութեան մատնել աչխարհակալ այս ծրա – գիրները եւ կղզին հեռու պահել ամե – րիկեան ամէն տեսակի ներթափանցումէ :

Փուպայի հանդէպ Ուաչինկթընի այս թչնամական եւ անզիջող դիրքորոչումը պերճախօս ապացոյցն է ամերիկացի պա – տասխանատուներուն անհանդուրժողու – թեան , ի տես Միացեալ – Նահանգներու «քիթին տակ» եւ անոր տնտեսա – քաղաքական եւ ոգմա – քաղաքական չահե – րուն դէմ կատարուած համաժողովրդա – յին այս յեղափոխութեան : Այսպէս , Փու – պայի յեղափոխութեան յաղթանակէն մէկ քանի մը ամիս ետք , Ամերիկացի – ները կղզիին դէմ հաստատեցին տնտեսա – կան ամպարիչ : Ապա , 1961–ին , «Խոզերու Ծոց»էն տեղի ունեցաւ ցամաքահանումի անյաջող փորձ մը : Ասոնց յաջորդեց կղզիէն ներս Քասթրոյի դէմ ուղղուած Սի – Այ – էյ–ի գործունէութիւնը , որ կը յատկանչուի իր բազմապիսի եւ երբեմն անհատաոտալի թուացող դրուագներով : Այսպէս , 1975–ին Միացեալ – Նահանգներ Ծերակոյտին կողմէ պատրաստուած տեղեկագիրի մը մէջ կը կարդացուէր , որ Սի – Այ – էյ–ը փորձած է Քասթրոյի կօչիկներուն մէջ տեղաւորել քիմիական այնպիսի նիւթ մը , որուն միջոցով Փու – պայի զեկավարին մօրուքը պիտի թա – փէր եւ այսպիսով պիտի նուազէր անոր ֆարիզմաթիք զեկավարի հեղինակու – թիւնը ...

Սակայն , այսօր , Փուպա վերածուած է խորհրդային տիպի համայնավար Պետու – թեան մը : Կղզիին բանաերուն մէջ ար – դելափակուած կը մնան քաղաքական հա – րիւրաւոր բանտարկեալներ · տնտեսու – թիւնը կը պարզէ խիստ կեդրոնացած վի – ճակ մը · արտայայտութեան ազատու – թեան չրջանակը կաշկանդուած է , եւ այլն : Միացեալ – Նահանգներու ներկա – յացուցած անդիմադրելի եւ մչտակայ վը – տանգը դիմագրաւելու անկարող , Հաւա – նայի վարիչները ստիպուեցան ամբողջա – պէս մերձենալ Մոսկուայի եւ կորսնցը – նել իրենց որոշումի ազատութիւնը եւ ինքնուրոյն քաղաքականութիւնը :

Այս եզելոյթը ծանր հարուած մըն էր՝ ուղղուած Փուպայի յեղափոխութեան , որ այսպիսով զրկուեցաւ քաղաքական – դաղափարական իր խորքէն եւ զարմա – աչխարհակալ այլ Պետութեան մը կա – մակատարը :

Ի տես Փուպայի յեղափոխութեան այ – լասերման , մեծ հիասթափութիւն ապրե – ցան գլխաւորաբար Լատին Ամերիկայի մէջ ազատագրական պայքար մղող կարգ մը չարժումներ , որոնք Ֆիտէլ Քասթրոյի անձին մէջ կը յուսային տեսնել հակաչխարհակալ , ինչպէս նաեւ ի խըն – դիր արդարութեան եւ ազատութեան պայքարի մարմնաւորումը :

Այսօր , լատին այս ցամաքամասի տա – րածքին , Քասթրօ կը չարունակէ պահել յեղափոխական առաջնորդի հեղինակու – թիւնը : Այս իրողութեան իրրեւ օրինակ նչենք , անցեալ տարուան կիւսն էքզա – տորի ընկերվարական նորընտիր նախա – գահ՝ Ռոտրիկօ Պորխայի ձեռնադրու – թեան ընթացքին (Միացեալ – Նահանգ – ներու Արտաքին գործոց նախարար՝ Ճորճ Շուլցի ներկայութեան) , համաժողո – վրդային ցնծութեան այն ցոյցերը , ո – րոնք տեղի ունեցան Փուպայի զեկավարին Քիթօ ժամանումին առթիւ : Սակայն , պէտք է հաստատել , որ այս եւ նմանօրի – նակ երեւոյթներ ներչնչման աղբիւր ու – նին , ո՛չ թէ յետ – յեղափոխութեան ժա – մանակաշրջանին Փուպայի արձանագրած նուաճումները , այլ՝ նոյնինքն Սիերա Մաեսթրայի լեռներուն վրայ տեղի ու – նեցած յեղափոխութեան օրերու հերոսա – կան աւանդները , որոնք մինչեւ այսօր վառ կը մնան Լատին Ամերիկեան ազա – տատէր ժողովուրդներու չիշողութեան մէջ , իրրեւ հակաչխարհակալ պայքարի անփոխարինելի դրուագներ :

Թերեւս այս իրականութեան գիտակից էին փուպայական իչխանութիւնները , երբ քանի մը տարի առաջ , իրենց կողմէ ձեռ – նարկուած ընկերային եւ տնտեսական մարզերէն ներս «վերասրբագրումի ար –

ՊՈՊԵԼ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՍԱՅԱՐԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԳՐՈՂՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԳՐՈՂՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԳՐՈՂՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅԱՆ

* * *

Ա. Մ.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԳՐՈՂՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԳՐՈՂՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԳՐՈՂՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅԱՆ

* * *

(Շար. Ա. էջէն)

կան» օժանդակութեան մասին: Ինչպէ՞ս մեղի այդպիսի բան մը:

Եզրակացնելով, պիտի կրկնեմ եւ պիտի ուզէի որ հաւատաք, թէ հայ ժողովուրդի ամբողջութիւնը, ցրուած աշխարհի մէջ, կը սպասէ, ինչպէս անդրադարձաք, որ լուծում մը գտնուի Ղարաբաղի հարցին: Յառաջդիմութեան բոլոր մարզիկը կը խորհին որ մեր պահանջը օրինաւոր է: Թերեւս, առիկա մասամբ կը բացատրէ մեր զժբախտութեան առթիւ եղած հակազդեցութեանց ծաւալն ու չերմութիւնը: Եթէ քաչքչած եւ արուեստականօրէն բարդացուցած չըլլային հարցը, շատոնց վերագտած կ'ըլլայինք հանդարտութիւնը, խաղաղութիւնը եւ ձեղի հանդէպ վստահութիւնը, եւ աչխարհի մէջ, ձեր հեղինակութիւնը ամբապնդուած կ'ըլլար: Այսօր, ուա՛ղ, ականատես ենք հակառակ փրոսեսիւսին: Ձեր հրահանգներով գործուած զսպումներու ծաւալը եւ գործօն տարրերու ձեր – բակալութիւնը աւելի ծանրակչիռ սխալ մըն է: Ժողովուրդը տեղի պիտի չտայ, որովհետեւ հարցը կը վերաբերի իրեն համար ամէնէն աւելի կարեւորութիւն ունեցող խնդրին եւ ոչ թէ չարժումին կողմէ հնարուած փանթասմի մը: Գլխահատելով չարժումը, ժողովուրդը կը մղէք աննախատեսելի արարքներու, որովհետեւ չենք գիտեր թէ ի՞նչ ուժեր պիտի չահագործեն իր զժգոհութիւնը (կարելի է, որ անոնք իսկապէս ծայրայեղական ըլլան): Բուժկեվիչները, Լինեւները եւ Գրիգորեաններըը, զոր նետեցին կոմիտէի անդամներուն վրայ, կրնան չանք թափել զանոնք զրպարտելու համար, կրնան անոնց գլխուն բարդել ուրիշներու գործած սխալներն ու ծայրայեղութիւնները, ներառեալ իրենց ձերբակալութիւնը եւ ցրումէն յետոյ գործուած, ժողովուրդը պիտի դիտայ ճշմարտութիւնը զանազանել սուտէն, պիտի հասկնայ բուն պատճառները «խաչակրութեան» կազմակերպուած անոնց կողմէ, որովհետեւ ամբողջովին ապականած «կառչած են իրենց աթոռին», ժողովուրդին զժբախտութիւնները օգտագործելով իրենց փըրկութեան համար:

Պերեստրոյկան զոր կը հռչակէք, ուզէք կամ չուզէք, մէկ ձեւով միայն կարելի է կեցնել. – Վերադարձ մը 1937–ին: Ի տես Հայաստանի մէջ ձեր հրահանգած զսպումներուն, նման կարելիութիւն մը չէք անտեսեր:

ՌԱՖԱՅԷԼ Ա. ՂԱԶԱՐԵԱՆ

Բ. աշխարհամարտի վերջերան, աշխատաւորի վերջերան, գրքակից-անդամ Գիտութեանց Ակադեմիայի, թեղինիք գիտութեանց տոքթոր, անդամ լուծուած Ղարաբաղ Կոմիտէի: Երեւան, Հալաբեան փողոց, թիւ 11, յարկաբաժին 28:

Դեկտեմբեր 19

Յ. Գ. – Քանի մը տարի կայ, չկրցայ խուսափիլ նամակ մը գրելէ Բրեժնեւի, 26–րդ Համագումարին ատեն, բուռն կերպով բողոքելու համար կաշառակերութեան դէմ, որ տարածուած էր ամբողջ երկրին եւ կուսակցութեան մէջ (արդէն, կաշառոխով կարելի էր մտնել): Հակազդեցութիւնը սարսափի մէջ մխրճեց մեր Հանրապետութեան կուսակցութեան ղեկավարները, գագաթէն մինչեւ մեր հիմնարկը: Կը պարզուէր որ յանցաւոր էին, որովհետեւ չէին կրցած դարմանել զիս, ես՝ փոքր անգէտ մը, վաթսունամեայ, առանց կուսակցութեան, տոն – ֆիշո – թիզմէն: Այս անգամ, խնդրեմ, մարդ մի՛ դատապարտէք, որովհետեւ, հիմա 65 տարեկան եմ:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE
MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville

présente au STAND E26

EXPO
LANGUES

Salon International des langues,
des cultures, de la communication
et de l'édition
du 2 au 6 Février

PARIS
PORTE DE VERSAILLES

Tous les jours 10 h — 19 h
Nocturne Jeudi 2 Février jusqu'à 22h.

tél : 43 76 55 89

Այրի Տիկին Սարգիս Էֆեանեան,
Տէր եւ Տիկին Օննիկ Ագաչեան,
Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Սայրին,
Պր. Բաֆֆի Ագաչեան,
Մելինէ Սայրին,
Տէր եւ Տիկին Պարգեւ Սայրին զաւակներն ու թոռները,
Օր. Մելինէ Ժանթի,
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ – հօր, խնամիին եւ ազգականին՝

ՍԱՐԳԻՍ ԷՖԵԱՆԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Յունուար 28–ին, 87 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ երեքշաբթի, Յունուար 31, ժամը 15·45–ին Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս եկեղեցին եւ մարմինը ամփոփուեցաւ տեղւոյն գերեզմանատունը:

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ:

Ըստ ողբացեալին վախճաքին, փոխան ծաղիկի նուէրները ընել Ալֆորվիլի Հ. Յ. Դ. Սարգիս Մինասեան ենթակոմիտէին եւ Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Էլէն Բիւզանդ մասնաճիւղին:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Էֆեանեանի եւ զաւակներուն:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՓԱՐԻԶ

ԴԻՄԱԿ ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԸ

կը ներկայացնէ՝

Յակոբ Պարոնեանի

«ԱՌՏՆԻՆ ՏԵՍԱՐԱՆՆԵՐ»

երգիծական գործը:

Շաբաթ, Փետրուար 4, ժամը 20·30–ին:
Կիրակի, Փետրուար 5, ժամը 16·30–ին:
– Թատերասրահին հասցին· –
Théâtre de l'Union
14, rue de Trévise, 75009 Paris
M° Cadet ou Rue Montmartre

Թատերասրահին մէջ միայն 150 հոգիի տեղ կայ:

Տոյսերու գինն՝ 50 Ֆր., երախաներուն համար 30 Ֆր.:

Տոմսերը ապահովելու համար, հեռ. – 42 – 37 – 60 – 10

POUR MIEUX COMPRENDRE
L'ARMENIE SOVIETIQUE

LISEZ

«Le Transcaucasien
MOSCOU - EREVAN»

un livre qui vient de paraître
en français

aux Editions La Pensée Universelle.

L'auteur, Noubar Makaroff, décrit dans ce récit de voyage les tensions qui séparent et la vie commune qui rapproche les peuples vivant dans ce grand ensemble qu'est l'Union Soviétique.

DEMANDEZ
«LE TRANSCAUCASIEN
MOSCOU - EREVAN»
aux librairies Samuelian, Palouyan, le Globe.

ՄՈՄԱՎԱՌՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

կեսարիոյ աւանդական քէֆէյով, պատրաստուած կեսարացի տիկիններու կողմէ:

Կիրակի, Փետրուար 5, ժամը 15–ին Հ. Բ. Ը. Մ. «Ալեք Մանուկեան» սրահին մէջ
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
(M° Curcelles)

Կը նախագահէ՝
Տիկին ՇՈՒՇԱՆ ՄԱԼԽԱՍԵԱՆ

Կը հանդիսավարէ՝
Պր. ՓԱՄՓԱԼ – ՍԵՒԱԿ

Մախքերու մասնակցութիւն՝ 50 Ֆր.

Հասոյթը կը յատկացուի Հայաստանի վերաշինութեան:
(S.O.S. Arménie—15, rue Jean-Goujon 75008 Paris)

VENTE DE TIMBRES

au profit

des sinistrés du séisme survenu en ARMÉNIE

La série de 3 valeurs 30 frs.
La feuille complète de 9 séries 270 frs.

En vente chez :

- A.A.A.S. : 77, rue Lafayette, Paris 9e Tél. : 48. 78. 02. 99
- A.A.A.S. : Maison de retraite de Montmorency, 44-50, ave. du Gal. de Gaulle Tél. : 39. 83. 20. 67
- A.A.A.S. : Maison de retraite de Gonesse, 7, rue de l'Eglantier Tél. : 39. 85. 24. 24
- A.A.A.S. : Le Home Arménien de St. Raphaël, 104, ave. Maréchal Lyautey Tél. : (16) 94. 95. 00 .30
- YAN'S CLUB : 5, ave. Reille, Paris 14e Tél. : 45. 89. 20. 48
- LE PACHA : 9, rue du Gal. Leclerc St. Gratien Tél. : 34. 12. 33. 66
- AREVDOUR : 70, rue Jean Jaurès Arnouville-lès-Gonesse
- TORREFACTION : 57,rue Jean Jaurès Arnouville-lès-Gonesse
- BRICOFER : 9, rue du Gal. Leclerc St. Gratien
- Mme NADIA FER : 55, rue Félix Faure Enghien Tél. : 34. 12. 33. 66 (14 - 31)
- KODJABEKIAN : 538, ave. du Gal. de Gaulle, Clamart.

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

– ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ –

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Հինգշաբթի օր, Փետրուար 2, ոսն է Սրբոց Վարդանանց Զօրավարացն Մերոց՝ Հազար երեսուն եւ վեց Վկայիցն, Որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին – 451 թուականին – :

Այսօր անուանակոչութեան ոսնն է նաեւ Նորին Սուրբ Օծութիւն Տէր Տէր Վազգէն Ա. Սրբազնագոյն Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10ին՝ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի եւ պիտի ոգեկոչուի Վարդանանց յիշատակը: կը քարոզէ· –

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ
ԿԻԼԻԿԻՈՅ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑ ԽԱԶԻ Անվէր Պուա – Գոլոմպ եւ Ազժանթէօյլ «Ակնունի» մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, երկուշաբթի, Փետր. 6–ին, ժամը 20·30–ին:
CENTRE ADMINISTRATIF ET SOCIAL
16, Place de l'Hôtel de Ville,
ASNIERES

***

ԿԱՊՈՑ ԽԱԶԻ Փարիզի Ա. Թադէոսեան մասնաճիւղի վարչութիւնը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները Շաբաթ, Փետրուար 4, ժամը 16–ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը:

ՅՕՐԴ ՏԱՐԵԿԱՆ ՅԵՐԵԿՈՅԹ
ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՓԱՐԻԶԵԱՆ ԵՐԱՆԻ

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 5

կէսօրէ վերջ, ժամը 14·30–ին

SALLE DE LA CHIMIE
28 bis, rue Saint Dominique, Paris 7e
(M° Invalides)

— Մուտք՝ 50 Ֆր — — Երախաներուն՝ ձրի —

Ցայտագիր՝

- *Սկաուտական Շրջանային Ներկայացում,*
- *Հայերէն խմբերգ եւ պարեր*
- *Ջաւեչա մը*
- *եւ հայերէն ներկայացում:*

Հանդէսին հասոյթը պիտի յատկացուի Հայաստանի աղէտեալներուն:

3 MARS 1989

PALAIS DES ARTS ET DES CONGRES
25, Avenue Cresson
92130 Issy - les - Moulineaux

CONCERT
LIZ SARIAN

Dès à présent
Billets en vente chez :

- BAKERDJIAN —35, rue de Trévise — 75009 PARIS Tél. : 47. 70. 07. 25
- Mme PALOUYAN —9, rue de Trévise — 75009 PARIS Tél. : 45. 23. 24. 97
- Mme KAPIKIAN —175, avenue Jean Jaurès — 92140 CLAMART Tél. : 46. 42. 56. 17
- ARCHA —114, rue d'Aboukir — 75002 PARIS Tél. : 42. 36. 76. 56

ATTENTION A dater du 1er Février, les billets seront en vente exclusivement au Palais des Arts et des Congrès — Issy - les - Moulineaux.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 2
JEUDI
2 FÉVRIER
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Թրաճառ : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.940 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.940

ԻՐ ԽՕՍՔԸ

ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ

Բազմաթիւ յիշատակելի դէպքեր կը պարունակէ Հայոց զարաւոր պատմութիւնը, բայց չատ քիչերը այնքան ժողովրդականութիւն վայելած են որքան Վարդանանցը :

Նոյնիսկ ուսումնական կոչուած դասը պատահաբար կը յիշէ Հայկի, Վահագնի, Արտաւազդի աւանդութիւնները եւ կամ Մեծն Տիգրանի քաջագործութիւնները :

Բայց, Վարդանանքը միշտ ալ մնացած է կենդանի : Ոչ միայն դիրքէ դիրք, այլ եւ բերնէ բերան փոխանցուելով :

Պատկերներ կամ քանդակներ անդամ գծուած են չատ մը եկեղեցիներու մէջ :

Մեր մանկութեան օրերուն, բախտաւոր կը համարուէինք անոնք որ կրցեր են երթալ - տեսնել զանոնք, մկրտութեան աւազանին մօտ կամ կողմնակի անկիւնմը :

Թերեւս այս ժողովրդականութեան պատճառը այն է որ Վարդանանց պատերազմը սերտօրէն կապուած էր քրիստոնէութեան հետ, եւ Եկեղեցին ալ միշտ վառ կը պահէր անոր յիշատակը, տարեկան տօնախմբութիւններով :

Այդպէս, նաեւ, Սահակ - Մեսրոպի պատմութիւնը, որ դարերով ամփոփուեցաւ եկեղեցիներու եւ դպրոցներու մէջ :

Ժամանակներուն հետ, մեր դիտելիք - նեն ալ ճոխացան :

Հետզհետէ զարգացաւ քննական պատմութիւնը, եւ սկսանք ըմբռնել այդ անցքերուն իրական իմաստը : Անոնց ամբողջ տարողութիւնը :

Այսօր ամէնէն բարեպաչտն ալ գիտէ որ ինչպէս Վարդանանքը, նոյնպէս Գրոց Գիւտը ամէն բանէ առաջ հետեւանք էին ազգային գիտակցութեան :

Ազատ եւ անկախ ապրելու կամքը, օտարին կրօնական, քաղաքական լուծը, անոր մշակոյթին կապանքները թօթափելու ձգտումն էր որ արիւն թափել կուտար կամ սեփական այրուբեն կը հնարէր :

Վարդանի եւ Ղեւոնդի ճառերն անդամ երեւութապէս կրօնաչունչ են :

Հարկ է դարեր եւ դարեր կարել, անհրնարին թափիչք մը կատարել ժամանակի աղմոսուղջին մէջ, բազդատելու համար այն օրերու ազգային գիտակցութեան չափանիշը՝ այսօրուան հետ :

Դէպքեր եւ երեւոյթներ կան որոնք յայտնապէս կ'ապացուցանեն թէ ինչ որ հաւատքի պաշտպանութիւն կը կոչեն պարզապէս ինքնուրոյն գոյութեան պայքար էր : Այսօրուան բառերով՝ ինքնապաշտպանութիւն կամ գոյամարտ :

Միայն կրօնական գետնի վրայ մղուած կռիւ մը գժուար թէ այնքան խոր հետքեր ձգէր ; մեր դարաւոր պատմութեան մէջ :

Մնաց որ, ինչպէս Վարդան, նոյնպէս ամբողջ Մամիկոնեանք եւ Ղեւոնդեանք յատկապէս կը բնորոշուին իրենց քաջութեամբ :

Արդ ամէնքս ալ գիտենք որ քաջութիւնը ամէն բանէ առաջ կապ ունի ազգային գիտակցութեան հետ :

Ժողովուրդը ինք չատոնց ըմբռնած է այդ ճշմարտութիւնը «Քաջն Վարդան» անուանելով Աւարայրի հերոսը, եւ տալով անոր անունը սերունդէ սերունդ :

Ամէն ուր որ դիւրութիւն կը վայելենք Հայոց պատմութիւն ուսուցանելու, դէպքերով կամ դասընթացքներով, հարկ է յատկապէս բացատրել այս պարագան :

Ինչ որ սորված էին պապերը, բաւական չէ թոռներուն համար :

Շ.

1954, Փետրուար 25

«ԱԶՆԱՒՈՒՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՐ»

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ Ի ՆՊԱՍՏ ԱՃՈՒՐԴԸ՝ 4.470.000 ՖՐ.

Ինչպէս ծանուցուած էր չաբաթներէ ի վեր, երեքշաբթի իրիկուն, Յունուար 31-ին, նախաձեռնութեամբ Փարիզի գերնահատ - պաշտօնեաներու (commissaires-priseurs) եւ «Ազնաւուր Հայաստանի Համար» կազմակերպութեան, Շան զ'Էլիզէի մեծ թատերասրահին մէջ տեղի ունեցաւ աճուրդ մը ի նպաստ Հայաստանի որբերու : Սրահը լեցուած էր, աւելի հետաքրքրութիւններով, քան՝ աճուրդներու բուն յաճախորդներով, ինչ որ պատճառ եղաւ որ վաճառքը երբեմն դանդաղ ընթանայ, Քիչ մըն ալ ամէն տեսակ առարկաներու խառնուրդը, այսինքն իրարու հետ կապ չունեցող բաներ, թէ որակով եւ թէ արժէքով, քիչ մը կը խանգարէր մակարդակի որոշ ներդաշնակութիւն մը : Քով - քովի, խառնիխուռն, մեծ վարպետներու եւ անծանօթ միջակութեանց պատառներ, անդին զորգեր, գոհարեղէն, հագուստ, նոր թէ հին, մուշտակ, մարզիկի չապիկ, ակնոց, եւլն., եւլն. : Ընդունելով հանդերձ թէ ոչ մէկ ձեռնհասութիւն ունինք աճուրդի մասին հանգամանօրէն արտայայտուելու համար, բայց եւ այնպէս խոստովանինք թէ ընդհանուր ձեւով քիչ մը ծանձրացուցիչ եղաւ երեկոյթը կը վարէր Տանիէլ Պիլալեան, Ազնաւուր քանի մը խօսքով բացատրեց երեկոյթին նպատակը, ըսելով թէ ներկայիս 20.000 որբ կայ Հայաստան, որոնց 500-ը ամբողջովին (հօրմէ եւ մօրմէ) եւ պէտք է օգնել ընտանիքներու որ կ'ուզեն որդեգրել, բայց միջոցներ չունին : Ելմտական նախարարութիւնը նաեւ արձանագրութեան տուրքը ջնջած էր :

Մէջընդմէջ յաջորդաբար ծախուեցան ուրեմն թէ անձնական փոքր առարկաներ կամ յիշատակներ եւ թէ պատառներ : Ասոնց կարգին յիշենք անոնք որոնք առաւելագոյն գիներու հասան՝ Պրակիլիէ (130.000), Գառզու (93.000), Քաթըլէն (82.000), Ժանոեմ (140.000), Անրի Մարթէն (220.000), Անարէ Մասոն (250.000), Զապորուա (320.000) եւայլն, եւայլն :

Ծուղիչ պահ մըն էր, երբ Պերնար Զուլուեան, ժիւտոյի ախոյեան, աճուրդին նուիրեց յաղթանակի իր մեծաղները (մէկը ոսկի), ինչ որ անձնական իսկական զրկանք մըն էր, բայց դինը բարձրացնելով, ի վերջոյ գնեց Շառլ Ազնաւուր, կրկին նուիրելու համար Զուլուեանի : Աճուրդը բարձրացնող եւ բազմիցս գնողներու մէկ էր Ազնաւուրի հետ Էնրիքօ Մասիաս, որ իր «ոսկի սալը»ն ալ նուիրած էր : Նման նուէրներու կարգին յիշենք՝ Ալիս Սափրիճի մէկ զգեստը, Աչոտ Մալաքեանի «Մայրիկ» գործին ձեռագրին առաջին 11 էջերը (որոնցմէ զատ ձեռագիր չկայ, բացատրեց Վերնէօյլ), Ռոզի Վարդի մէկ հագուստը, Մաքսիմ Լը Ֆորէսթիէի կիթառը, Անրի Թրուայայի չորս հատորներ (նախատիպ) հեղինակին ձօնով, Սարտուի ոսկի սալը եւայլն, եւայլն : Ազնաւուրի «Ոսկի սալը» բարձրացաւ 660 հազարի :

Ընդհանուր հասոյթը եղաւ 4.470.000 : Այլ աճուրդներ պիտի յաջորդեն :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ՍԱԿԱՐԱՆի գործողութեանց Յանձնախումբին (ՔՈՊ) տեղեկագիրը մասնաւոր նորութիւն մը չբերաւ փէչինէ հարցին մասին : Պարզեց, ինչ որ արդէն ծանօթ էր, այսինքն՝ լաւատեղեակներ կային, անուններն ալ կային, բայց հոս ալ միայն մէկ անուն նոր էր : Այսուհանդերձ, եթէ լաւատեղեակներ եղած են, չըսեր թէ ո՞վ էր տեղեկութիւն տուողը, ինչ որ բաւական կարեւոր է : Հարցը ներկայիս դատարանի յանձնուած է եւ քննութիւն կը բացուի : Ֆրանսայի մէջ, միայն ընկերվարական կուսակցութիւնը դոհ է տեղեկագրէն, մնացեալին համար լեռը մուկ մը ծնած է : Ամերիկացիք, սակայն, չատ գոհ չեն այս պատմութենէն եւ վճռած են մինչեւ ծայրը երթալ :

ԱՖՂԱՆԻՍՏԱՆԷն խորհ· զօրքերը հեռորհեստ կը քաչուին, եւ պէտք է պարպումը վերջ գտնէ մինչեւ Փետ· 15 : Տեղւոյն վրայ սակայն, բախումները կը չարունակուին : Միացեալ - Նահանգներէն զատ, Ֆրանսա ալ փակեց իր դեսպանատունը :

ԹՐՔԱԿԱՆ նոր թերթ մը՝ «Ատըմլար» կը փորձէ նոր ձայն մը բարձրացնել երկրին մէջ : Առաջին օրերէն պահանջեց հաստատ կուսակցութեան օրինականա-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ԹԵԿՆԱԾՈՒՆԵՐԸ

ԸՆԴՐԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐ

732·— Աչոտ Մանուչարեան
733·— Վազգէն Մանուկեան
734·— Լեւոն Տէր - Պետրոսեան
735·— Սերօ Թանգալեան
738·— Պերճ Զէյթունցեան
739·— Ռաֆայէլ Ղազարեան

ԱԶԳԱՅԻՆ ՀՈՂԱՄԱՍԵՐՈՒ ԸՆԴՐԱՇՐՋԱՆՆԵՐ

385·— Արմէն Յովաննիսեան (Լենին)
386·— Համբարձում Գալուստեան (Լենին)
387·— Սուրէն Զոլեան (Սպանդիարեան)
388·— Սարգիս Մուրատեան (Օրջոնիկիձէ)
389 — 1 Սամուէլ Գէորգեան (26 Կոմիսար)
2 Ռոման Եպիսկոպոսեան (26 Կոմիսար)
390 — 1 Արշակ Սադոյեան (Մաչոց)
— 2 Ռաֆայէլ Իչխանեան (Մաչոց)
391 — 1 Սամսոն Ղազարեան (Շահումեան)
2 Հրաչեայ Սիմոնեան (Շահումեան)
392·— Բարգէն Արաքցեան (Միքոյանեան)
393·— Դաւիթ Վարդանեան (Սովետական)
394·— Կարէն Սիմոնեան (Սովետական)
399·— Սօս Սարգսեան (Ազովեան)
400·— Իգոր Մուրատեան (Արարատ)
401·— Սամուէլ Պօղոսեան (Արտաչատ)
402·— Խաչիկ Սաֆարեան (Արթիկ)
404·— Եուրա Շահրազեան (Աչտարակ)
405·— Խաչիկ Ստամբոլցեան (Աչտարակ)
406·— Հրանտ Մաթեւոսեան (Ղափան)
407·— Ալեքսան Յակոբեան
408·— Վանօ Սիրազեղեան (Իջեւան)
409 — 1 Տիգրան Մանսուրեան
2 Գրիգոր Գուրզադեան
410·— Սէն Աբեւշատեան (Մարտունի)
411·— Վահագն Դաւթեան
412·— Մարօ Մարզարեան (Հոկտեմբերեան)
413·— Սրամայիս Սահակեան (Զարենցաւան)
415·— Ռաֆիկ Սահակեան
416·— Ռաֆիկ Նահապետեան (Լճմիածին)

ԻՆՉ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ ԵՂԱԾ Է ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԹԵԿՆԱԾՈՒԹԻՒՆԸ

«Ընտրական Կամպանիայի Օրագիր» ընդհանուր գլուխին տակ եւ «Վատահութեան մանդատ» խորագրով «Սովետական Հայաստան» օրաթերթը կը ներկայացնէ թեկնածութեանց ընտրութիւնները զանազան շրջաններու մէջ :

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի պարագան պատմական եզակի բնոյթ ունեցող երեւոյթ մը ըլլալով, «Սովետական Հայաստան»ի Յունուար 22-ի թիւէն նոյնութեամբ կ'արտատպենք իր թեկնածութեան որոշումին վերաբերող ընտրաժողովին թղթակցութիւնը· –

... «Էջմիածնի քաղաւոեան գործկոմի եւ Էջմիածնի թիւ 739 տերիտորիալ ընտրական օկրուգի (*) օկրուգային յանձնաժողովի համատեղ որոշմամբ նախընտրական ժողով անցկացուեց ըստ բնակութեան վայրի : Այն տեղի ունեցաւ Պլաստմասսայի գործարանի ակումբում, որտեղ հաւաքուել էին արդիւնաբերական մի չարք ձեռնարկութիւնների, քաղաստեսի չինովորդման վարչութեան կոլեկտիվների ներկայացուցիչներ, դպրոցների ուսուցիչներ, Էջմիածնի Շահումեան փողոցի ենթաշրջանի բնակիչներ :

Նախընտրական ժողովը բացեց օկրուգային ընտրական յանձնաժողովի նախագահ Ս· Գրիգորեանը :

Պլաստմասսայի գործարանի աշխատակցուհի Զ· Դաւթեանը առաջարկում է տերիտորեալ ընտրական օկրուգից ՍՍՀՄ ժողովրդական դեպուտատութեան թեկնածու առաջադրել Ամենայն Հայոց Մայրագոյն Պատրիարք, Կաթողիկոս Վազգէն Առաջինին : Առաջարկութիւնը պաշտպանեցին «Էլեկտրոն» գործարանի մասնաճիւղի աշխատող՝ Լ· Աբրահամեանը, պատերազմի եւ աշխատանքի վետերանների շրջանային խորհրդի նախագահ Ա· Յովհաննիսեանը, Ռ· Պատկանեանի անուան միջնակարգ դպրոցի ուսուցիչ Վ· Ենոքեանը, Պլաստմասսայի գործարանի բանուորներ՝ Բ· Բաղդասարեանը, Ռ· Թադեւոսեանը եւ ուրիշներ : Նրանք ընդգծեցին համազգային եւ միջազգային այն մեծ հեղինակութիւնը, որ Հայոց Կաթողիկոսը վայելում է իր խաղաղաչէն ու մարդասէր բազմաբեղուն գործունէութեամբ : Ազգի դերագոյն չահերի հրամայականը նա միանգամայն իրաւացիօրէն տեսնում է սովետական մեր մեծ հայրենիքի ժողովուրդների եղբայրական ընտանիքում ռուս ժողովրդի հետ հայ ժողովրդի դարաւոր բարեկամութիւնն ու եղբայրութեան ամրապնդելու մէջ :

Վազգէն Առաջինի վաստակը բարձր գնահատուեց պետական մասնաւարով : Խաղաղասիրական գործունէութեան համար եւ ծննդեան 80-ամեակի առիթով նա պարգեւատրուեց Հայրենիքի բարձր պարգեւով՝ աշխատանքային կարմիր դրօշի շքանշանով :

Ժողովի մասնակիցները միաձայն որոշեցին Էջմիածնի թիւ 739 տերիտորիալ ընտրական օկրուգից ՍՍՀՄ ժողովրդական դեպուտատութեան թեկնածու առաջադրել Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Առաջինին :

(*) *Օկրուգը «Պետութեան տերիտորիայի վարչական, ռազմական, տնտեսական եւայլն ստորաբաժանում» է, ըստ բառարանին : Այլ խօսքով կը համապատասխանէ ընտրական circonscription-ի :*

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՆՈՐ ԿԱՌՈՅՑԸ ԵՒ ՎՈԼՍԿԻ

(Ր. եւ վերջին մաս)

Պատմութեան փորձը ցոյց կուտայ, թէ դժբախտ է այն ժողովուրդը որ կը պարփակուի իր ազգին մէջ: Արուեստական մեկուսացումը, ուրիշ մշակոյթէ ինքնատմանափակումը առաջին քայլն է ժողովուրդին հոգեւոր աղքատացման ուղղութեամբ: Ալեքսանդր Շիրվանզադէ իր ճակատագրին մասին գրած է· – «Ես ինքս էլ չգիտեմ, թէ Սողոմոն Իմաստունը ինձ անդրկովկասեան ժողովուրդներից որ մէկի թուին կը դասէր: Ես ծնուել եւ պատանեկութիւնս անցեմ կացրել Աղբրեջանում, իմ ամբողջ գիտակցական կեանքն ու ստեղծագործութիւնը ընթացել են Վրաստանում, ծերութեանս շրջանում ապրում եմ Հայաստանում եւ այստեղ էլ հաւանաբար կը մեռնեմ ու կը թաղուեմ, բայց իմ սիրտը ի վիճակի չէ կորուելու այդ երկրներից ոչ մէկից»:

Այս խօսքերուն տակ կրնան ստորագրել հազար հազարաւոր Հայեր, Աղբրեջանցիներ, Վրացիներ, Ռուսներ, Լեզգիներ, Օսեր, Ուկրաինացիներ, եւ Ռուսեր, որոնք կ'ապրին այս հողի վրայ: Պատմականօրէն Լեռնային Ղարաբաղն ալ օրրան եղած է բազմաթիւ այլացեղ ընտանիքներու համար: Եւ եթէ դարեր շարունակ հայ եւ ադրբեջանական ժողովուրդները այդտեղ ապրած են միասին համագործակցելով, այլ ոչ թէ զիրար ոչնչացնելով, ապա ուրեմն որքան անհեթեթ պէտք է ըլլայ ահմանազատումը մեր օրերուն, ինչ տեսակ մշանջենական ոզբերգութեան կրնայ այդ վերածուիլ երկու ժողովուրդներու համար:

Լենին, որ այնքան նրբանկատ էր ազգային յարաբերութիւններու, յատկապէս փոքր ժողովուրդներու հանդէպ, միշտ ալ կարուկ առարկած է ազգերու արուեստական տարանջատման, ազգային ինքնամեկուսացման դէմ: Ան, օրինակ, կարուկ մերժած է մշակութակրթական ինքնավարութիւն, ըստ ազգութիւններու դպրոցական գործի բաժանումի մասին նախագիծը, նման քայլերը անուանելով ազգամոլութեան ամենանրբացած, ուրեմն եւ ամենավտանգաւոր ձեւեր:

Մեր երկիրը չկան, չեն ըլլար ազգային անջատավայրեր: Եւ Լեռնային Ղարաբաղի հողին վրայ միասին պէտք է ապրին, միասին աշխատին, միասին երախայ մեծցնեն եւ անոնց երջանկութեան մասին հոգ տանին Հայերն ու Աղբրեջանցիները, Քրտերն ու Ռուսերը: Այլ ճամբայ չկայ: Ղարաբաղի հողին վրայ խաղաղութիւն չի տիրէր, մինչեւ որ չգտնուի հաշիւ մաքրելը:

Նորէն Լենինին դիմեմ: Ան հիանալի խորհուրդ մը ունի այդ մասին: Կ'ընդգծէր, որ ազգամիջեան վէճերու մէջ անթոյլատրելի է հասնիլ ձեւական հաւասարութեան՝ ակն ընդ ական, ատամն ընդ ատամայ: Ընդհակառակն, այստեղ կ'արդարացնի նոյնիսկ անհաւասարութիւնը, որպէսզի վերաւորուածներու մէջ վերականգնի վստահութիւնը ·– «աւելի լաւ է չափէն աւելի զիջողութիւն ու փափկութիւն ցուցաբերել ազգային փոքրամասնութիւններու նկատմամբ, քան կրնուկ ընթացք»:

Կարծեմ, այս պատգամը պէտք է ուղղել նախ եւ առաջ ուսուցիչներուն, մասնագէտներուն, զանգուածային լրատուութեան միջոցներուն: Դադրեցէք բորբոքել միւս ժողովուրդի նկատմամբ թշնամանքի ու անվստահութեան հուրը: Դադրեցէ՛ք չափէ դուրս եւ անխտիրօրէն զգուեցնել սեփական ժողովուրդը, որովհետեւ այդ նոյնպէս դէպի հայրենասիրութիւն, ազգամիջեան զժտութիւն տանող ճամբայ է: Եթէ ձեր խօսքի մէջ բարութիւն չկայ ուրիշ ժողովուրդի հանդէպ, այդ կը վնասէ նաեւ ձեր ժողովուրդին:

Վերջին ժամանակները մեր կեանքի մէջ հետզհետէ աւելի յաճախ սկսած են պարզուիլ ազգային հայրենասիրութեան դրսեւնքներ: Լաւ չկայ, իր ժողովուրդին, հայրենիքին հանդէպ սէրը սրբազան ու հիանալի զգացում մըն է: Բայց սկիզբ, այլ ոչ թէ անմիտ ատելածացումը: Սէրը, այլ ոչ թէ անխոհեմ մոլեռանդութիւնը, երբ կը սկսին իրենց ազգը նկայացնել իբրեւ ամենախելացի, տաղանդաւոր, Աստուծոյ ընտրեալ:

Համառօտակի՝ Կոմիտէի հիմնական հեռանկարներուն մասին:

Տնտեսական ոլորտին մէջ նախատես – ուած է ներդրաւել միութենական նախարարութեանց եւ գերատեսչութեանց օգնութիւնը մարզի արտադրական ուժերուն արագ զարգացման համար, ձեռնարկութիւններուն, սովխոզներուն ու կոլտնտեսութիւններուն արմատական վերակառուցման համար: Մի քանիներ նախատեսուած են ձեռնարկութիւնները ինքնաբաւ դարձնելու համար: Մինչ այժմ, հարկ պիտի ըլլայ օգնել մարզին թէ՛ կեդրոնացուած ղրամպղուխի ներդրումներով, թէ՛ վարկերով, բայց յետագային ան պէտք է իր հաշուին ապրի:

Ընկերային ոլորտին մէջ կարուկ կերպով կը մեծնան բնակարանային շինարարութեան, առողջապահութեան, կրթութեան ու մշակոյթի կեդրոններու կառուցման չափերը: Պէտք է կարճ ատենէն նորոգել կարգ մը ճանապարհներ եւ շինել նորերը, կարգաւորել հեռախօսակապութեան ու կապի մատակարարումը:

Տնտեսական ու ընկերային հարցերուն մէջ նախապատուութիւնը կուտանք կեդրոնական օգնութեան: Ատոր համար ալ խորհրդային Պետպլանին մէջ յատուկ տող կը մտցուի ԼՂԻՄ–ի վերաբերեալ: Բայց, բնականաբար կը պահպանուին նաեւ Աղբրեջանի հետ ատենդական տնտեսական կապերը: Անոնք խախտելը, այսօր, մարզին համար անձնասպանութիւն է: Այդպիսի պօյկոթը հարուած պիտի ըլլար ոչ թէ Աղբրեջանին, այլ Լեռնային Ղարաբաղի բնակչութեան: Նման քայլերու կոչ կրնան ընել միայն անպատասխանատու չատախօսները, որոնք տնտեսութենէն ոչինչ կը հասկնան:

Այլ բան է, որ արտաքին աշխարհի կապերը՝ ինչպէս Աղբրեջանի, այնպէս ալ Հայաստանի, Ռուսաստանի, Ուկրաինոյ եւ ուրիշներու հետ Ղարաբաղի բոլոր կապերը պէտք է փոխադրել իրաւահաւասար տնտեսական համագործակցութեան ամուր հիմերու վրայ:

ԼՂԻՄ–ի զարգացման ընդարձակ ծրագրին իրականացման համար զգալի տեղ յատկացուած է մշակութային ոլորտին մէջ: Բազմաթիւ կազմակերպութիւններ – րու եւ հիմնարկներու գործունէութիւնը պիտի վերակազմուի՝ թէ՛ անմիջականօրէն մշակոյթի, թէ՛ կրթութեան, գաստիարակութեան բնագաւառին մէջ: Հայաստանի հետ կապերը պիտի ընդլայնուին բազմակողմանիօրէն՝ յատկապէս մշակոյթի, կրթութեան, արուեստի, քաղբերու պատրաստման բնագաւառին մէջ:

Նոյն մօտեցումը պէտք է ունենայ նաեւ բնակչութեան ազգբեջանական մասը: Անոնք նարզարացի, անմիտ, պարզապէս յիմարութիւն է կարծել, թէ Շուշիի նոյն բնակիչները պէտք չէ լայն ու բազմակողմանի ազգային կապեր ունենան Աղբրեջանի հետ: Ասիկա պիտի նշանակէր պարզապէս ուզել ժամացոյցը ջրջել· առաջ հայկական համայնքը ինքզինքը վերաւորուած կը զգար եւ չարունակ կը վրդովէր, իսկ այժմ նոյնպիսի զժգոհութեան ազբիւրի պիտի վերածուէր ազբրեջանականը:

Այնպէս որ երկու հանրապետութիւն – ներուն հետ բնակչութեան չփումները մենք թէ՛ կը խրախուսենք եւ թէ՛ կը զարգացնենք: Բայց Ղարաբաղի կեանքին արմատական հարցերը կրնան լուծուիլ միայն իր՝ մարզին բնակչութեան ուժերով: Այստեղ, մենք անոնց հետ միասին պէտք է առաջ մղենք վերակառուցումը: Ուստի մարզը ինքնուրոյն կերպով պիտի լուծէ այն ամէնը, ինչ որ ան կրնայ լուծել՝ քաղաքային հարցերէն մինչեւ ելեւմտական ինքնաբաւութիւնը:

Ա. ՎՈԼՍԿԻ

ՊԱՀՊԱՆԵՆՔ ԳԷԹ ՄՆԱՑԱԾԸ...

Քանաքեռի պատմութիւնը գալիս է դարերի խորքից: Արեւելեան Հայաստանի թերեւս ամենախոշոր (ունեցել է մինչեւ 1400 տուն), ամենաչատ վաբելահող ու այգի, հանո ու արօտատեղ ունեցող չէն ու ինքնաւոլով բնակավայրի հիմնադրման, նրա անուան վերաբերեալ հին յիշատա – կարաններում պահպանուել են զանազան աւանդութիւններ: Դրանցից մէկի համաձայն Քանաքեռը եղել է Նոյի Քամ որդու բնակատեղին՝ Ջրհեղեղից անմի – ջապէս յետոյ: Քանաքեռ տեղանունը առաջին անգամ հանդիպում ենք Ս· Գրիգոր Եկեղեցու պատի վրայ 1194– թուի արձանագրութեան մէջ, որտեղ նշւում է վանքը կառուցող քանաքեռցի Սմբատի որդին՝ Խալթը: Նոյն վանքի դրան վերեւում արուած 1206 թուի արձանագրութիւնում նշւում է որ այդ նոյն անձնուրոյթիւնը քանաքեռցի Իսկանդարանց այդին գնել եւ նուիրել է Հազարծնի վանքին: Մի բան անվիճելի է· Քանաքեռը բազմադարեայ կենսագրու – թիւն ունի եւ վկան ու մասնակիցն է հայ ժողովրդի բարդ ճակատագրի: Գիւղը քանիցս աւերուել է օտար բռնակալների կողմից, յայտնի է նաեւ որ բնակիչները 1604–ին եւ 1826–ին տեղահանուել են: Սակայն գիւղը յարատեւել է եւ մեզ է պարզում դարերի ընթացքում Քանաքեռցիների ստեղծած հարուստ պատմութիւնը՝ հետաքրքրական ու մեծարժէք:

Ներկայիս Երեւանի ամենագեղեցիկ յուշարձաններից մէկը՝ Ամենափրկիչ խաչքար – մահարձանը գտնւում է Քանաքեռի կենտրոնում՝ Թազաւորական ճանապարհի եզրին: 1265 թուին Պետուանի կառուցուած այդ խաչքար – մահարձանը գեղեցկութեամբ եւ յատկա – պէս իր վրայի արձանագրութիւններով դրաւել է Սմբատեանց Նախիջեւանցու, Ղեւոնդ Ալիշանի եւ այլոց ուշադրու – թիւնը:

Հայ մեծ լուսաւորիչ Ե· Աբովեանը այսպէս է ներկայացնում իր ծննդավայրը· «Քանաքեռը Երեւանից հինգ վերստ հեռու մի գեղ· հիւսիսային կողմն ընկած, տեղը բարձր, ջուրը քաղցր, օդը զեղեցիկ, չորս կողմը բաղերով լիքը, մէջը երկու հրաշալի եկեղեցի, հազար քեալաֆա, ու այժմ յիսուն տուն կայ: Ամառուան տեղը Երեւանու խաներին»:

Այդ եկեղեցիները՝ Ս· Յակոբ եւ Ս· Աստուածածինը, եղել են մինչ 1679 թուի երկրաշարժը, երկրաշարժից կործանուել են, սակայն Քանաքեռցիները նոյն տեղում վերականգնել են դրանք 1695 թուին:

Ս· Յակոբ ծխական եկեղեցին ունի ճարտարապետական ու հիանալի կառուցուածք, պորտալն ու չրջանակները նրբօրէն զարդարուած են հին հայկական ոճի սքանչելի զարդաքանդակներով: Եկեղեցու դռների վրայ կան մի քանի արձանագրութիւններ:

Ս· Աստուածածինը կառուցուած է գիւղի հիւսիսային ծայրի բլղակի վրայ, ունի երկու մուտք: Այս եկեղեցին պատկանել է Քանաքեռի վանքի կուսակրօն միաբանութեանը··· Միաբանութիւնն ունեցել է իր հոգեւոր դպրոցը: Եկեղեցին ունեցել է նաեւ պաշտպանական նշանակութիւն՝ հատա եւ ամուր պարիսպներով ու ատորգեանեայ անցքով, որը բացւում է բլրի ստորոտում գտնուող առուի վրայ:

Արեւելեան Հայաստանը Ռուսաստանի հետ միաւորուելուց յետոյ Հայաստանում կառուցուել է երկու գեղեցիկ ռուսական եկեղեցի, որոնցից մէկը պահպանուել է Քանաքեռում:

1920 թուին համայնավար Վ· Վարդանեանի ջանքերով Քանաքեռում կառուցուել է 1828–ին Արեւելեան Հայաստանի ազատագրման ժամանակ զոհուած ռուս զինուորների յիշատակը յաւերժացնող յուշակոթող: Պետեւանի խաչքար – մահարձանի դիմաց, 1975–ին Քանաքեռցիները կանգնեցրին 1941 – 1945 հայրենական պատերազմում զոհուած 163 Քանաքեռցիներին նուիրուած հոյակապ մի յուշարձան:

Քանաքեռում մինչեւ վերջ պահպանուել էին երկու հին գերեզմանոցներ՝ բազմաթիւ խաչքար – մահարձաններով, գեղեցիկ տապանաքարերով:

Ի դէպ, դրանցից մէկում մինչեւ վերջերս կանգուն էր Ե· Աբովեանի խորհրդով կառուցուած Քանաքեռի ծխական դպրոցի ուսուցիչ, «Եւգենի Օնեգին»ի առաջին հայ թարգմանիչ, վաղամեռիկ Յակսատուր Բարայեանի մահարձանը:

Դարաբաս բլրի գագաթին է գտնւում Քանան իշխանի (թէ Թազաւորի) հողաժամկ պալատը:

Նշենք նաեւ Քանաքեռին յարող Հրազդանի կիրճում գտնուող Կիւկիւլի վանքը, Փիրուզան կամուրջի փլատակները, Հրազդան գետի վրայ Քանաքեռցիների կառուցած մեծ կամուրջը: Ու նաեւ սքանչավայրի վերածուած հոչակաւոր Ծարաւ ագբիւրը, որի սառը ջրից ու շրջապատի բարիքներից օգտուելու համար այցի են եկել չատ երեւելի մարդիկ: Չատկանալի պատճառով կիրճում եղած այդ եւ մի քանի այլ ագբիւրների ջուրը տարուց երեւան: Բայց մի՞թէ հնարաւոր չէր թէկուզ խորհրդանշական ձեւով պահպանել Ծարաւ ագբիւրը, կամ ի՞նչ եղաւ ագբիւրի գլխին եղած բեւեռագբերով քարը:

Ցիշարժան ուրիշ չատ բան կար Քանաքեռում, որ այսօր, աւազ, սոսկ յուշ է դարձել եւ կամ բոլորի աչքի առաջ կորչում, անհետանում է: Զկան այլեւս Մեծ առուն՝ 4 – 5 հին ջրաղացներով, գիւղի կենտրոնում, ժամի բակում, հսկայ չինարին, որի տակ հաւաքուած համագիւղացիներին Աբովեանը յորդորել է դպրոց կառուցել, չկայ ծխական դպրոցի շէնքը: Աւերուել, չքուել են Քանաքեռի ձորում սկիզբ առնող հինաւուրց Ջրանցքը՝ Մամբրին, հին ձիթհանը: Եւ ժողովրդական ճարտարապետութեան բազմաթիւ հրաշալի նմոյշներ՝ չէն ու զեղեցիկ երկյարկանի տներ՝ սքանչելի դարպասներով, մեծամասնութեամբ դէպի դաշտ՝ Արարատները բացուող պատշգամներով, հնամեայ կազմակերպուած բակերով, կալատեղ, օժանդակ շինութիւններ՝ գոմ, մարագ, հացատուն, հացահատիկի մբար – պահեստ, մառան, գինու գուռ···:

Այդ ամէնը զրեթէ անազարտ պահպանուել էր մինչեւ 40–ական թուականների վերջերը: Ցետոյ սկսուեց աւերմունքը: Եւ Քանաքեռը կարճ միջոցում կորցրեց իր ոչ միայն պատմական դէմքն ու կերպարը, այլեւ ինքնութիւնն առհասարակ: Երեւանի վարչական տարածքի մէջ մտած Քանաքեռը դարձաւ քաղաքի ծայրամասային եւ ինչպէս մեզ մօտ լինում է, ուշադրութիւնից ու խնամքից զուրկ, զրեթէ անտէրութեան մատնուած թազամաս եւ իւրատեսակ «քաց գօտի», ուր եկաւ բնակուեց ով ուզեց եւ ինչպէս կամեցաւ: Հին գիւղը «իւրացուեց» առանց որեւէ պլանի ու հսկողութեան եւ վերածուեց խառնիճաղանճ, անճոռնի մի անկոյտի:

Ոչ քաղաք, ոչ գիւղ վիճակում յայտնուած, փաստօրէն անտէրութեան մատնուած Քանաքեռում նոյնքան տխուր եղաւ այդիների ճակատագիրը:

Գերմանացի գիտնական Ֆոն Հաքստհաուզէն 1844–ին հիւրընկալուելով Քանաքեռում, գրել է· – «Որոշակի հեռաւորութեան վրայ գիւղն աւելի չատ անտառի է նման, քան բնակավայրի: Տներն այստեղ վարագուրուած են բարձր ծառերով ու թփուտներով: Այդ վայրը նման է անապատում գտնուող ովասիսի: Շրջապատում տարածուած է անկենդան եւ վայրի անապատը, որտեղ աչք կարած տարածութեան վրայ ոչ մի կանաչ բոյս չի երեւում: Ագնիւ են եւ պտուղը, եւ առուել խնձորը, տանձը, թութը, գինասորը»:

Խազդի ու պազի այգիները, թզենիները՝ գիւղի չորս բոլորը եւ Հրազդանի ձորում՝ ներկայիս Քանաքեռից մինչեւ Պազնի գիւղի տարօրինակ, հարիւրաւոր հեկտարներ էին բռնում եւ թրենց բազմապլիսի ու իւրատեսակ համ ու բոյր ունեցող մրգերի առատ բերքով ոչ միայն գիւղի ու շրջակայ չէների բնակիչներին էին բաւարարում, այլեւ մեծ չափով հանւում էին Երեւանի շուկան, կազմում նրա իսկական զարդը:

Քանաքեռցու համար այգին սրբութիւն էր: Եւ այդու վիճակով էին չափում նրա արժանիքներն ու պատիւը: Ու ահա, երբ 1958–ին Քանաքեռը միացուեց Երեւանին, այդ ժամանակից էլ այգիները եւս դարձան «ոչ ոքի»: Եւ ով ինչպէս կամեցաւ, այնպէս վարուեց այգիների հետ:

Առաջին գոհը եղաւ Պապ Աբովի՝ ժխ· դարում հիմնած այգին, որն սկսւում էր ներկայիս աւտոգործարանի տեղից եւ վերջանում Շամպայն պիոներների գործարանի տարածքում: Այնուհետեւ հերթականութեամբ ոչնչացուեցին «Ներքին Թառակի», «Եամաչներ»ի, «Ձոր»ի (Հրազդանի կիրճի) եւ «Ատանափոս»ի այգիները: Այլեւս չխնամուող, ձեւականօրէն այս կամ այն հասարակական կազմակերպութեան տնօրինութեանը յանձնուած, բայց փաստօրէն անտէր այգիները, գիւ-

ԱՆԼԱՑԱԿԱՆ ԳԱՂԱՓԱՐ

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ՇԻՐԱԶ

ՀՈՒՇԵՐԻ ՀՈՒՇԵՐԸ

Ես ինձ հարցրի՝ ինչո՞ւ եմ ես ուզում գրել այս մասին, ինչո՞ւ ինձ համար այդքան կարևոր է, որ ես գրեմ այդ մասին, ինչո՞ւ ես ուզում, որ ինձ կարդան, ինչո՞ւ ես ուզում, որ ինձ հիշեն, ինչո՞ւ ես ուզում, որ ինձ սիրեն, ինչո՞ւ ես ուզում, որ ինձ հիանան, ինչո՞ւ ես ուզում, որ ինձ նախանձեն, ինչո՞ւ ես ուզում, որ ինձ ատեն, ինչո՞ւ ես ուզում, որ ինձ հալածեն, ինչո՞ւ ես ուզում, որ ինձ սպանեն, ինչո՞ւ ես ուզում, որ ինձ խաչեն, ինչո՞ւ ես ուզում, որ ինձ հարություն տան, ինչո՞ւ ես ուզում, որ ինձ ամենակարող համարեն, ինչո՞ւ ես ուզում, որ ինձ ամենագետ համարեն, ինչո՞ւ ես ուզում, որ ինձ ամենաիմաստուն համարեն, ինչո՞ւ ես ուզում, որ ինձ ամենաարդար համարեն, ինչո՞ւ ես ուզում, որ ինձ ամենաբարի համարեն, ինչո՞ւ ես ուզում, որ ինձ ամենասուրբ համարեն, ինչո՞ւ ես ուզում, որ ինձ ամենաանմահ համարեն, ինչո՞ւ ես ուզում, որ ինձ ամենաանսխալական համարեն, ինչո՞ւ ես ուզում, որ ինձ ամենաանպարտելի համարեն, ինչո՞ւ ես ուզում, որ ինձ ամենաանհաղթելի համարեն, ինչո՞ւ ես ուզում, որ ինձ ամենաանհասանելի համարեն, ինչո՞ւ ես ուզում, որ ինձ ամենաանհասկանալի համարեն, ինչո՞ւ ես ուզում, որ ինձ ամենաանքննելի համարեն, ինչո՞ւ ես ուզում, որ ինձ ամենաանքննադատելի համարեն, ինչո՞ւ ես ուզում, որ ինձ ամենաանքննարկ

(Շար. Ա. Էջէն)

յումը եւ տեսակէտներու արտայայտութեան ազատութիւնը: Թերթին զօրավիգ են համայնավարներու բաբեկամները: Ամայժմ երկամսեայ է, բայց կ'ուզէ մինչեւ Ապրիլ չարաթաթերթի վերածուիլ: Տպաքանակը 15 հազար է:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ երեք օրուան այցելութիւն մը կը կատարէ Հնդկաստան: Իրեն կ'ընկերանան հինգ նախարարներ:

ԾԱԳՈՒՄՈՎ ՀՐԵԱՑ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ դիւանական մը, մեծ մասնագէտ լոժիսիէլներու, որ իր մասնագիտութեան բերմամբ Փարիզ եկած էր, օգտուելով «Փարիզ՝ դիւերով» պատյտէ մը, չէ վերադարձած պանդոկը: Երկար փնտռելու հարկ չէ եղած, որպէսզի պարզուի թէ Իսրայէլ մեկնած էր:

ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ սահմանագլուխին մօտ, 6 հոգի, որոնք պարսկական ծայրայեղ «հեզպ – ի – իսլամ»ի կը պատկանին, ձերբակալուած են: Անոնք կը փորձէին Թուրքիա մտնել զաղտնաբար նման կազմակերպութիւն մը հիմնելու համար:

CONCERT
POUR L'ARMENIE

Samedi 4 Février, à 20 h 30
Conservatoire Claude Debussy
29, ave de Villiers, Paris
Prix unique des places : 70 Frs.

Կ'ՈՒԶՈՒՄ

Հայախօս կին մը երկու երախաներով զբաղելու համար, օրուան մէջ, երկուշաբթիէն Ուրբաթ, (Մոնրուժ):

ՀԵՌԱԶԱՅՆԵԼ՝ Տիկին Ալանեան
Օրուան մէջ՝ 45 – 61 – 27 – 53
Իրիկունը՝ 46 – 55 – 60 – 01

LE DOCTEUR
AGOP KERKIACHARIAN
Chirurgien agrégé
des Centres Hospitaliers
et Universitaires de France
Ancien chef de clinique chirurgicale
a le plaisir de vous faire part
de son installation
dans son Cabinet Médical en
CHIRURGIE GENERALE —
CHIRURGIE PEDIATRIQUE —
CHIRURGIE ORTHOPEDIQUE
35, rue Danton,
92130 Issy-les-Moulineaux
à proximité du métro :
Mairie d'Issy-les Moulineaux
TEL. : CABINET 46 38 21 25
DOMICILE 34 12 65 27

POUR MIEUX COMPRENDRE
L'ARMENIE SOVIETIQUE
LISEZ
«Le Transcaucasien
MOSCOU - EREVAN»
un livre qui vient de paraître
en français
aux Editions La Pensée Universelle.
L'auteur, Noubar Makaroff, décrit dans ce récit de voyage les tensions qui séparent et la vie commune qui rapproche les peuples vivant dans ce grand ensemble qu'est l'Union Soviétique.
DEMANDEZ
«LE TRANSCAUCASIEN
MOSCOU - EREVAN»
aux librairies Samuelian, Palouyan, le Globe.

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Տամլամեան,
Տէր եւ Տիկին Հայկ Մոզեան,
Տէր եւ Տիկին Արամ Մոզեան
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօրա – քրոջ՝

ԱՃԲԻ ՏԻԿԻՆ
ԱՐԱՔՍԻ ԽԼՏԼՃԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Յունուար 30–ին, 86 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Փետրուար 3, ժամը 10·30–ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Վիլլմոմպլի նոր գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ»· – Մեր ցաւակցութիւնները Տամլամեան եւ Մոզեան ընտանիքներուն:

ԸՆԾՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՄԱՐՍԻԳԼ· – Այրի Տիկին Արաքսի Յուսիկեան, Օր· Վարդուհի եւ Մարիան Յուսիկեան, Տէր եւ Տիկին Միշէլ Լօճիվին եւ զաւակը, եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները (Ֆրանսա, Գանատա, Պէյրութ) իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք անձամբ, նուիրատուութիւններով, ծաղկեպըսակով, նամակով, հեռագրով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրեցեալ ամուսնոյն, հօր, մեծ – հօր, եղբօր եւ ազգականին՝

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՅՈՒՍԻԿԵԱՆԻ

մահուան առթիւ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէր Պուա – Գոլմպ եւ Արժանթէօյի «Ակնունի» մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Երկուշաբթի, Փետր· 6–ին, ժամը 20·30–ին:
CENTRE ADMINISTRATIF ET SOCIAL
16, Place de l'Hôtel de Ville,
ASNIERES

***

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Ս. Թադէոս եան մասնաճիւղի վարչութիւնը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները Շաբաթ, Փետրուար 4, ժամը 16–ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը:

ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ

Տիկին Ովսաննա Քոսայեան, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Քոսայեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Փետր· 5, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին իրենց գաւիթին, քրոջ եւ հօրաքրոջ՝
ՕՐ· ՌՈԶԻՆ – ՆՈՒԱՐԴ ՔՈՍԱՅԵԱՆԻ
մահուան 6–րդ տարելիցին ի յիշատակ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

***

Այրի Տիկին Արաքսի Յուսիկեան, Օր· Վարդուհի եւ Մարիան Յուսիկեան, Տէր եւ Տիկին Միշէլ Լօճիվին եւ զաւակը եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Փետրուար 5, Մարսէյլի Պուլվար – Օտտոյի Ս· Յակոբ եկեղեցին, իրենց սիրեցեալ ամուսնոյն, հօր, մեծ – հօր, եղբօր եւ ազգականին՝
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՅՈՒՍԻԿԵԱՆԻ
մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

***

ԼԻՈՆ· – Այրի Տիկին Հայկանոյշ Յովակիմեան, Պր· Սարգիս Յովակիմեան, Տէր եւ Տիկին Յովհ· Յովակիմեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Մարկոսեան եւ զաւակները, կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Փետ· 5–ին, Լիոնի Ս· Յակոբ եկեղեցին, իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ–հօր՝
ԿԱՐԱՊԵՏ ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆԻ
մահուան տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Եւա Մկրտիչեան ի յիշատակ իր մօր՝ Աննա Գալֆայեանի, ինչպէս նաեւ՝ Արաքսի ու Երուանդ Յարութիւնեանի յիշատակին կը նուիրէ 1·000 Ֆր· Կապոյտ Խաչի Հայաստանի Օժանդակութեան Ֆոնտին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՄԱՐՍԻԳԼ· – Վ· Քիւրքչեան 300 Ֆր· ի գնահատութիւն Յունուար 21 / 22–ի «ազանչելի խմբագրականին՝ Levon, Papken, Vasken et les autres»:

***

ՎԱԼԱՆՍ· – Պր· Անդրանիկ Քէշիշեան 300 Ֆր· ի գնահատութիւն Յունուար 11–ի խմբագրականին («Ի՞նչ ըսել կ'ուզեն մեզի», Ա· Թ·):

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE
MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
présente au STAND E26
EXPO
LANGUES
Salon International des langues, des cultures, de la communication et de l'édition
du 2 au 6 Février
PARIS
PORTE DE VERSAILLES
Tous les jours 10 h — 19 h
Nocturne Jeudi 2 Février jusqu'à 22h.
tél : 43 76 55 89

POUR L'ARMENIE
LES ENFANTS DE L'ECOLE ARMENIENNE DE BAGNEUX - CACHAN
présentent
AU PROFIT DES ENFANTS D'ARMENIE
une
"MATINEE CINEMA"
Dimanche 5 février à 15 heures
au Théâtre Victor Hugo
14, ave. Victor Hugo, BAGNEUX
réalisé à Leninakan
« *LE TANGO DE NOTRE ENFANCE* »
Une comédie arménienne
*d'*Albert MEKERTCHIAN
avec
GALIA NOVENTZ
Mention spéciale d'interprétation
***Venise* 1985**
et
MEHER MEKERTCHIAN
Transport: Autobus 188 A - Pte. d'Orléans
Arrêt : Jean Marin - Naudin

ՅԱՒԱՒԱՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղի վարչութիւնը իր խորին գոհակցութիւնները կը յայտնէ Տիկին Նոյեմի Էֆեանեանի, Տէր եւ Տիկին Օննիկ Ագաշեանի, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Սայրինի, Պր· Բաֆֆի Ագաշեանի, Տէր եւ Տիկին Պարզեւ Սայրինի եւ Օր· Մելինէ Ժանթիի իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ – հօր եւ ազգականին՝ Սարգիս Էֆեանեանի *մահուան առթիւ:*

***

Համախարբերդցիական Միութեան, Ֆրանսայի շրջանի կեդրոնական վարչութիւնը, իր մասնաճիւղերով, խորին ցաւակցութիւններ կը յայտնէ Տիկին Կիւլիզեանի, իր զաւակներուն ու թոռնուրուն, ինչպէս նաեւ իրենց բոլոր ընտանեկան պարագաներուն՝ Աղապապ Կիւլիզեանի *մահուան առթիւ (Մարսէյլ):*

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը՝ Լիւսի եւ Էրիք Սարաճեանի ամուսնութեան ուրախ առիթով տուաջած է 100 Ֆր· Սամուէլ Սարաճեանէ:

ՈՒՐԲԱԹ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 3
VENDREDI
3 FÉVRIER
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.941 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.941

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՔԱՑԻՊ

(ԱՐՄԷՆՓրԷՍ – ՅՈՒՆՈՒԱՐ 27 / 31)

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՑ զրամական իր օդնութեան հարցը վերայիմնականացուցած է ներպատկան անտեսական Հասարակապետութիւնը, բայց հաւանական կը նկատուի, որ Ցունաստան արդելք հանդիսանայ վերջնական կարգադրութեան : Հարցը «արդելքի տակ» էր 1981–էն ի վեր, իրրեւ հետեւանք պետական զինուորական հարուածին : Օդնութեան վերաբերող համաձայնագիրը 600 միլիոն Էֆիւ (678 միլիոն տոլար) ճշդած է, որու 56 միլիոն տոլարը՝ նուէրի ձեւով : Ներկայիս պէտք է որ եւրոպացի 17 հաշուեքննիչները վաւերացնեն, ապա՝ վերջնական որոշումը կախում ունի 12–երու Նախարարաց Խորհուրդի վճիռէն : Ամէն պարագայի մէջ, ոչ մէկ թուական ճշդուած է եւ դեռ հարցը կախում ունի ոչ միայն Ցունաստանէն, այլեւ՝ մարդկային իրաւանց յարգանքէն Թուրքիոյ մէջ :

ՅՈՐՀՐԴԱՑԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ Արտաքին նախարարը՝ Շեվարնատզէ Փեքլին հասաւ պատրաստելու համար Կորբաչով – Տենկ Ցիաօփինկ հանդիպումը :

ՇՈՒՐՋ 50 ՀԱՆՁԱՐ ցուցարարներ կային փողոցը, ըստ կազմակերպիչներուն, Զատիկէն առաջ օրը եւ 15 հազար միայն ըստ ոստիկանութեան : կատ տը լ'Էսթ-էն Պասքիյ, այս անգամ ուսուցիչներն էին, որ կը բողոքէին Ժոսփէնի կարգադրութեանց դէմ, զոր անընդունելի կը նկատեն : Ուսուցիչները կը գտնեն որ ուսման «աղքատ ազգականներն են» եւ կը պահանջեն որ իրենց արհեստը վերարժեւորուի :

ՄԻԹԵՐԱՆ ջերմ ընդունելութեան մը չէ արժանացած Հնդկաստան : Առաջին օրը այցելեց Մահաթմա Կանտիի դամբարանը, որու մուտքին փորագրուած կը կրէ Կանտիի 1925–ին արտասանած խօսքեր, որոնք կը ներկայացնեն ընկերային եօթը մահացու մեղքերը · – «Քաղաքականութիւն առանց սկզբունքներու, հարստութիւն առանց աշխատանքի, հաճոյք առանց խղճի, գործագրում առանց նկարագրի, առեւտուր առանց բարոյականի, դիտութիւն առանց մարդկայնութեան, պաշտամունք առանց զոհաբերութեան» : Ֆրանսա, իր գրամով, Հնդկաստանի մէջ պիտի չինէ աշխարհի ամէնէն մեծ եւ ամէնէն արդիական պատուաստ արտադրող կեդրոն մը :

ՍԱՒՈՒՐՈՎ «Իզվեստիա»յի քննադատութեանց թիրախ է : Կառավարական պաշտօնաթերթին համար, անոր խօսքերը կը նպաստեն կասկածամտութեան, ապմկարարութեան եւայլն, եւայլն :

ԱՆԻ ՆԱԳԴԱՇ, պետը այն ահաբեկչական խումբին, որ ձեռնարկած էր Պախթիարը սպաննելու եւ սպաննեց դրացուհին եւ ոստիկան մը, նամակով մը կը յիշեցնէ Նախագահ Միթերանի, Ֆրանսայի յանձնառութիւնները Ժ.Փ. Քօֆմանի ազատ արձակման առնն : Նագդաչ ցկեանս բանտարկութեան դատապարտուած է եւ Ֆռէյն կը գտնուի : կը հաստատի որ իր ազատագրումը նախապայման – ներէն մէկն էր Ֆրանսայի երեք պատանդներու ազատ արձակման փոխարէն :

ՖՐԱՆՍԱ. իր թեկնածութիւնը դրաւ Ֆութպոլի 1998–ի համաշխարհային Բաժակին համար :

ԱՆԳԱՐԱ. Ժամանած է Խորհրդային Միութեան Արտաքին նախարարութեան բանբերը՝ Գերասիմով, իր պաշտօնակիցին հրաւէրով :

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ ՈՒ ՎՈԼՍԿիի ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Հայաստանի կեդրոնական կոմիտէի կեդրոնը տեղի ունեցած Ա. քարտուղար Ս. Յարութիւնեանի ու Ա. Վոլսկիի հանդիսման ընդգծուած է, որ Լ. Ղարաբաղի մարզը ըստ էութեան անտեսական, ընկերային, մշակութային լայն ինքնուրոյնութիւն կը ստանայ ու միւս բոլոր Հանրապետութիւններուն հետ սերտ կապեր հաստատելու հնարաւորութիւն կ'ունենայ :

Լ. Ղարաբաղի մէջ ու երկու Հանրապետութիւններուն միջեւ տիրող իրավիճակին չուտափոյթ կայունացման նպատակով կ'ընդլայնին Հայաստանի եւ ԼՂԻՄ–ի մշակութային կապերը, բան մը որ կը նպաստէ մշակոյթի հիմնարկնեբու գործունէութեան վերակառուցման, Ղարաբաղի ղպրոցներուն ու նախադպրոցական հիմնարկներուն աշխատանքի արմատական բարելաւումին, մարզը հայերէն գրականութեամբ ապահովելու համար քաղաքներ պատրաստելու, ստեղծագործական խումբերու կանոնաւոր հանդիպումներու կազմակերպման :

Ընդգծուած է որ երկու Հանրապետութիւնները պատասխանատու են ապահանելիները իրենց նախկին բնակավայրերը վերադարձնելու պայմաններու ստեղծման համար :

***

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՎՈԼՍԿիի ՈՒ ՎԵԶԻՐՈՎի

Բաքուի մէջ տեղի ունեցած է Ազրբէջանի Ա. քարտուղար Ա. Վեզիրովի հանդիսումը ԼՂԻՄ–ի յատուկ կառավարման Կոմիտէի նախագահ Ա. Վոլսկիի հետ : Քննարկուած են Լ. Ղարաբաղի իրավիճակի բնականոնացման, ինքնավար մարզին ընկերա – տնտեսական զարգացման, դիւղերու ու չրջանային կեդրոններու բարեկարգման վերաբերեալ Խորհ. Միութեան կեդր. կոմիտէի ու կառավարութեան որոշման կատարման հարցերը :

Ա. Վոլսկի յայտնած է, որ արմատական անտեսական վերափոխման իրականացման, մարզը անտեսապէս ինքնաբաւ դարձնելու նպատակով նախատեսուած են միջոցառումներ, որոնք պէտք է իրագործուին հանրապետական մարմիններու հետ սերտ փոխ–գործունէութեան միջոցով :

Հանդիպման ընթացքին մշակուած են նաեւ մարզին անտեսութեան կառավարումը կատարելագործելու, ինքնուրոյն եղեւմտական ազատութիւն վայելող միաւորումներ ստեղծելու հարցերը : Արծարծուած է ապատանեալները իրենց նախկին բնակավայրերը վերադարձնելու ու անոնց աշխատանք ապահովելու խնդիրը :

***

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԻ ԵՐԵՔ ԿՈՒՍԱԿՑԱՊԵՏԵՐՈՒ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Թիֆլիսի մէջ տեղի ունեցած է Վրաստանի, Ազրբէջանի ու Հայաստանի Ա. քարտուղարներ Ջ. Պատիաշվիլիի, Ս. Վեզիրովի եւ Ս. Յարութիւնեանի հանդիպումը : Անոնք կարծիքներ փոխանակած են Անդրկովկասի Հանրապետութիւններու վերակառուցման ընթացքին մասին :

Սեւեռուն ուշադրութիւն պահանջող չրջանի իրավիճակը կարգաւորելու նպատակով որոշուած է մշակել յատուկ ծրագիր, որ կարենայ ընակչութիւնը «խորհրդային հայրենասիրութեան ու ժողովուրդներու բարեկամութեան ոգիով» դաստիարակել :

Ժողովին նշուած է ,որ իրավիճակի բերնականոնացման համար կարեւոր ձեռնարկում եղաւ Լ. Ղարաբաղի ինքնավար Մարզի յատուկ կառավարման Կոմիտէի ստեղծումը : Անոնք ընդգծած են, որ անհրաժեշտ է Կոմիտէի գործունէութեան օժանդակել :

Հանդիպման ժամանակ մեծ տեղ յատկացուած է ապատանեալները նախկին վայրերը վերադարձնելու հարցին : Երեք ղեկավարները նչած են որ առիկա ազգամիջեան խնդիրներու կարգաւորման համար կարեւոր նչանակութիւն ունի :

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ՝ ՏԱՃիԿԻՍՏԱՆԻՆ

Երեւանէն Դուչանբէ թռած է աննդեղէնով, հագուստեղէնով, վրաններով լեցուն օդանաւ մը՝ տաճիկ ազէտեալներուն համար :

Մեծամասնութեամբ Երեւանի Բազմարուեստից Հիմնարկի ուսանողներէ կազմուած 50 հոգինոց չոկատ մըն ալ միասին մեկնած է : Կան նաեւ Հայաստանի կարմիր Խաչի փրկարարներ :

– Դեռ վերչերս այդ տղաքը Սպիտակի աւերակոյտերու մաքրումին կը մասնակցէին –, կ'ըսէ չոկատի ղեկավարը : – Ուստի եւ անոնց փորձը, դժուար պայմաններու տակ աշխատելու հմտութիւնը անփոխարինելի են Տաճիկիստանի այդ հեռաւոր վայրերուն մէջ : Մենք ստիպուած էինք օգնել մեր տաճիկ բարեկամներուն. առիկա ոչ միայն մեզի ցոյց տրուած օգնութեան պատասխանն է, այլեւ մեր մարդկային պարտքը :

ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.

ՓԱՐԻԶ ԺԱՄԱՆԵՑ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ

Ինչպէս հաղորդուած էր պաշտօնապէս, դէպի Նիւ – Եորք իր ճամբուն վրայ, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը՝ Գարեգին Բ. Փարիզ կը ժամանէր Զորեքչաբթի, կէսօրէ վերջ :

Ժամանումը – Միտըլ – Իսթի դիծով – նախատեսուած էր Օրլիի օդակայանը, ժամը 16·45–ին : Առ այդ Գիւտ Արք· պարտն ու պատչաճը տնօրինած ըլլալով, յատուկ հիւրանոցը հաւաքուած էին արդէն Փարիզի Հայոց առաջնորդին դլխաւորութեամբ, Փարիզի եւ Շրջանի հոգեւոր հովիւները, Լիբանանի դեսպանատան գործավարը (դեսպանը Թունուզ մեկնած ըլլալով), փրոթոքոլի, հայկական կազմակերպութեանց եւ «Յառաջ»ի ներկայացուցիչները : Նախատեսուած ժամուն սակայն, յայտնուեցաւ որ ծանր մըշուշի հետեւանքով Օրլիի վրայ, Միտըլ-Իսթի օդանաւը ժամը 16·39–ին արդէն էջք կատարած էր Ռուասի – Շառլ տը Կօլ եւ Կաթողիկոսը առաջնորդուած էր յատուկ հիւրասրահ մը : Կը մնար, ուրեմն, Ռուասի փութալ, ակամայ յապաղումով դիմաւորելու համար Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը, մինչ քահանայից դասը եւ կազմակերպութեանց ներկայացուցիչները ուղղակի եկեղեցի կ'երթային :

Քիչ ետք, Ռուասի կը հասնէին Գիւտ Արք·, Լիբանանի դեսպանատան գործավարը եւ «Յառաջ»ի տնօրէնուհին, յետ – ժամանման դիմաւորելու համար Գարեգին Բ. Հայրապետը, որուն կ'ընկերանային Խաչիկ Պապիկեան եւ Սուրէն Խանամիրեան :

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը կ'առաջնորդուէր Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցին, ուր, ժամը՝ 18·40–ին մուտք գործեց Հրաշափառով : Հոն հաւաքուած էր արդէն բազմութիւնը եւ գաղութին կազմակերպութեանց ու միութեանց ներկայացուցիչները :

Հակիրճ խօսքերով, Գիւտ Արք· ողջունեց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին գալուստը իր Տան մէջ : Ապա, Գարեգին Բ. իր գոհունակութիւնը յայտնեց եւ չէշտեց մանաւանդ իր ուրախութիւնը, որ կը գտնուի Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին թեմին մէջ : Քանի մը խօսք ալ ըրաւ Ֆրանսերէն, շնորհակալութիւն յայտնելով Լիբանանի դեսպանին, որ իր գործավարին միջոցաւ, ողջունած էր իր գալուստը :

Հուսկ, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը առաջնորդուեցաւ պանդոկ : Հինգշաբթի առաւօտ, Վարդանանցի տօնին առթիւ, կը քարոզէր Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, որու կը յաջորդէր ճաշ մը, մասնակցութեամբ գաղութի հայկական կազմակերպութեանց եւ մամուլի ներկայացուցիչներուն :

Այս մասին մանրամասնութիւնները յետագային :

Ուրբաթ օր, Գարեգին Կաթողիկոս Նիւ – Եորք կը մեկնի, ուր կը միանայ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին :

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

• Ի ՆՊԱՍՏ ԱՂԷՏԵԱԼՆԵՐՈՒՆ

Հ· Մ· Ը· Մ·–ի վարիչներուն նախաձեռնութեամբ, չուրջ հազար հոգի ներկայ եղան, Շաբաթ օր, Ֆութպոլի մըցումի մը Տէսինի մէջ, հայանուն ակումբին եւ Օլ· Լիոնէի արհեստավարժ կազմին միջեւ· Հ· Մ· Ը· Մ· յուսացուածէն աւելի լաւ խաղարկութիւն մը կրցաւ ի գործ դնել եւ պարտուեցաւ միայն նուազագոյն տարբերութեամբ՝ 2 – 1–ով, խումբ մը՝ որ առաջատարն է Ֆրանսայի ախոյեանութեան երկրորդ բաժանումին : Իրաւ է որ խաղը բարեկամական էր ··· Հասոյթ՝ մօտ 25·000 Ֆրանք, ի նպաստ Հայաստանի աղէտեալներուն : Այս առթիւ եղան նաեւ ուրիչ նուէրներ ալ : Օլ· Լիոնէի նախագահը տուաւ տասը հազար Ֆրանք : Հ· Մ· Ը· Մ·–ի վարիչները լաւ յարաբերութիւն ունին իրենց տեղական պաշտօնակիցներուն հետ : Համակրանք կը վայելեն :

Յիչենք որ Օլ· Լիոնէի նախկին նախագահ Շարլ Մկրեանի դիմումին վրայ, Ֆրանսայի Ֆութպոլի արհեստավարժներու լիկը, Դեկտեմբերին իսկ, կարեւոր դումար մը յատկացուցած էր նոյն նպատակին համար :

• ՎԱԼԱՆՍ ՊԱՐՏՈՒԱԾ

Քանի մը չաբաթուան դադարէ վերջ, Ֆրանսայի երրորդ դասակարգի ախոյեանութիւնը վերսկսած է : Վալանսի Հ· Մ· խաղաց Փէրփինեանի մէջ : Արդիւնք՝ 2 – 0, ի նպաստ տեղական ակումբին, Վալանս 8–րդ է դասաւորումին վրայ :

Այս չաբաթ, վճռական մրցում մը Վալանսի համար՝ ի հաշիւ Ֆրանսայի բա-

(Շար·ը Դ· էջ)

«ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ՕՐԱԹԵՐԹԻ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆԸ

ԽՄԲ. – Ակամայ յապաղումով կը հրատարակենք այս բաց նամակը, հեղինակին հաւանութեամբ, քանի որ, ինչպէս Սերօ Խանզադեան կը նախատեսէ առաջին տողէն իսկ, «Սովետական Հայաստան» օրաթերթը լոյս չընծայեց:

Սերօ Խանզադեանի այս համարձակ տողերը չեն զարմացներ ոեւէ որեւէ ծանօթ են գրագէտին եւ գիտեն թէ ա-

⁂

Ցարդելի կոլեգաներ:

Գիտեմ, որ իմ այս խօսքը եւս չէք ըմբռնել ձեր թերթում: Բայց դրեցի սըրտիս ցաւը, հոգուս ազաղակը:

Կակիծով կարդացի «Դժբախտութեան ժամ եւ պատասխանատուութեան ժամ» անունով ձեր խմբագրական յօդուածը: Ահեղ երկրաշարժի պատճառած ազէտը, այո, համաժողովրդական է:

Ձեր յօդուածը, ուաղ, փոխանակ մեղմելու համազգային ազէտի այս ցաւը, մի ցաւ էլ է աւելացնում նրա վրայ: Յօդուածը փորձում է վարկաբեկել, մերժել հայ ժողովրդի համար ոչ պակաս մի ցաւ Լեռնային Ղարաբաղը Ադրբեջանական ՍՍՀ-ի սարկութիւնից փրկելու, այդ Հանրապետութեան հայկական չբջանները ադրբեջանցի չօվինիստների ձեռքով, բռնութեամբ իր հող ու անից վտարուած: 300·000 Հայերի ողբերգութեան ցաւը:

Մեր երկիրը, արտասահմանը մարդասիրաբար ազում են Դեկտեմբերի 7-ին Հայաստանում փոթորկուած երկրաշարժի պատճառած զոհերի ողբը: Հայոց հոգի վիշտը: Սա մարդկութեան խղճի արթնացումն է:

Սակայն ինչու մոռանալ մի քանի ամիս առաջ մեր ազգի դէմին սրով ու հրով թափուած ազէտը՝ Սումգայիթի, Մինգեչաուրի, Խոջալուի, Կիրովաբադի հարիւրաւոր անմեղ Հայերի կոտորածը, Մասիսի հայ անմեղ կանանց թունաւորումը ադրբեջանուհի «քոյրերի» ձեռքով: Շուչի քաղաքից հայ մարդկանց վտարումը: Բաքուի հայութեան բնաջնջումը: Ինչո՞ւ սրանք մոռանալ: Ինչո՞ւ: Ապա ինչո՞ւ մոռանանք ԼՂԻՄ-ի արդար պահանջը: Ինչո՞ւ: Մայրը իրաւունք չունի մի վիրաւոր որդու ցաւին հասնելու, միւս նոյնպէս վիրաւոր որդուն մոռանալով:

Դուք մեղադրում էք «Ղարաբաղ» կոմիտէին, գրելով, թէ իբր նրանք «փորձում են համաժողովրդական վշից քաղաքական կապիտալ ստեղծել»: Այսպէս մտածողները հեռու են ժողովրդական ցաւը տեսնելուց: Հարցնեմ ձեզ՝ ո՞րն է այդ «քաղաքական կապիտալը»: Չէք ասում: Դրանից էլ ձեր այս բնորոշումը սուտ ու անհիմն լինելու թշնամական է:

Ապա գրում էք, թէ այդ կոմիտէի լիդերները «ձգտում են Հանրապետութեան աշխատաւորներին ցոյց տալ, որ իրենք, միայն իրենք են գլխաւոր դերը խաղում երկրաշարժի հետեւանքները վերացնելու գործում»: Սա եւս իրավիճակի ապատղում է: Նախ՝ կոմիտէն նման բան չի ձգտում, ամէն ինչ անում է օգնելու, որ պետական մարմինները չուտափոյթ վերացնեն երկրաշարժի ազէտի հետեւանքները: Իսկ եթէ նոյնիսկ ձգտում է ցոյց տալ, որ այդ գործում գլխաւորն ինքն է, ապա ինչ մեղք կայ այդտեղ, թող օգնի, օգնի: Կ'ուզի գլխաւոր լինի, կ'ուզի՝ ոչ, միայն օգնի: Օգնում էին ամէն մի ջոցներով: Բայց ահա ազէտի երկրորդ, թէ երրորդ օրը նրանց չատերին մեկուսացրին: Ինչո՞ւ: Անհիմն է, երբ գրում էք, թէ կոմիտէն «խոչընդոտում է մարդկանց փրկութեան անհրաժեշտ միջոցների իրականացմանը»: Սա ոչ միայն անհիմն է, այլեւ զրպարտութիւն է:

Բոլորին է յայտնի, որ կոմիտէն օգնել է հազարաւոր տուժածների: Ձեր ասածը հասատաւելու օրինակ չէք բերում: Սակայն, ոչ, ինչ եմ ասում, օրինակ բերում էք, գրելով, թէ կոմիտէականները «ամրուկ են բարձրացրել ի պաշտպանութիւն որբ երեխաների, որոնք, իբր, ռեպիոնից դուրս են տանում ոչ հայկական ընտանիքներում դաստիարակելու համար»:

Ծիծաղելի մեղադրանք է սա: Ամէն օր տեսնում եմ, թէ ինչպէս են Մոսկուա-

ւնում պահել: Ի՞նչ է, տեղ ու միջոց չունե՞նք: Ունենք: Նախ՝ որքա՞ն են որբերը, անօթեւան մնացած երախաները, չէք ասում դոնէ մօտաւորապէս: Մի երկու օր առաջ թերթում կարդացի, թէ հայրենի Գորիսը զիմել է կենտրոնական մարմիններին, որ ինքը պատրաստ է ընդունելու երկրաշարժից տուժած 250 ընտանիք, դրանցից բացի՝ 200 որբեր: Ուրեմն՝ կարո՞ղ ենք մենք պահենք մեր որբերին: Կարող ենք:

Ես բնաւ բան չեմ մտածում դրսի այն քաղաքացիների մասին, որոնք սրտացաւ, մարդկային ջերմութեամբ մեր երեխաներին տանել կամ տանում են պահելու: Նրանց փրկարար ձեռքերը պէտք է համբուրել: Բայց չի՞ լինի, որ այդ մարդկանց ձեռքերը: Մարդկային գործ են անում: Բայց սրա մասին չէ խօսքը: Ես եւս դէմ եմ տուղջ երեխաներին դուրս տանելուն: Ապա՝ ինչ վնասակար բան է, երբ մարդիկ իրենց կարծիքն են տալիս՝ եկէք այսպէս անենք կամ՝ այլ պէս: Սրա համար կարելի՞ է քաղաքական սուր մեղադրանք դնել մի քիչ այլ կերպ մտածողների վրայ: Բացատրէք ձեր կարծիքի առաւելութիւնը: Խնդրեմ:

Այո, մեր որբերին պէտք է Հայաստան

լի յերիւրանք է: Մեղք չունեմ, եթէ ասեմ նման բան պրոպը պարզապէս դարձել է ալիեւեան – վեկիլեան ձայնափող: Ալլազովի մարդիկ են մեր Հանրապետութիւնում Ռուսները, Ուկրաինացիները, Բիլորուսները, Եզդիները, Ասորիները, Յոյները: Ասացէք՝ որտեղից ո՞րպէս քէֆին են կպել Հայերը: Ոչ մէկին: Ինչո՞ւ էք Ադրբեջանցիներին հաւասարեցնում այլ ազգի բարի ու ազնիւ զաւակներին:

Գրում էք. «Յայտնի են նրանց (կոմիտէականների) կոչերը աշխատաւորից զրկելու այն անձերին, որոնք վատ են խօսում մայրենի լեզուով: Ուշի եկէք, չէ՞ այդ մոլի ազգայնականների կուրսն է»: Կարդում եմ ու աչքերիս չեմ հաւատում՝ ա՜ հայ կոմունիստներիս օրաթե՞րթն է գրում, թէ՝ պանիսլամիստների թերթուկը: Նախ նման հալածանք չկայ մեզ մօտ: Եթէ նախատում է հայերէն չխօսող Հայը, ապա ի՞նչ վատ բան է դա: Դուք նախ եկէք, այս յօդուածը գրող – ապազրող կոլեգաններ: Կա՞յ մեր երկրում թէկուզ մի Ռուս, որ իր մայրենին արհամարհի, ռուսերէն չխօսի: Զկայ: Ինչո՞ւ ուրեմն, չքննադատել այն Հային, որ հայերէն չի կամենում խօսել, գրել: Հայրենի լեզուն ուրապետելու կոչը դուք համարում էք «մոլի ազգայնականների կոչ»: Իսկ դուք, ի՞նչ է, մոլի ազգայնականներ էք: Չեմ հաւատում:

Դուք գրում էք. «Նայելով "Ղարաբաղի" լիդերների փարիսեցիական գործունէութեանը գոհունակութեամբ ձեռքեր են շփում "երեկուայ եւ այսօրուայ" կաշառակերները»: Կը ներէք հարցնիս համար՝ ի՞նչ է, դուք կաշառակերներ չէ՞ք տեսել, կաշառակերութեան ժանտախոշը հինց միայն Ղարաբաղեան հարցից յետո՞յ երեւաց: Ըստ ձեզ միլիարդների կաշառակեր Բրեժնեւ – Ալիեւ – Ռաշիդով եւ էլի, «Ղարաբաղ» կոմիտէ մեղքո՞վ են եղել: Այո, դուք ուշքի եկէք, այս յօրինուածքը տպագրող մարդիկ:

Երբէք հայ ժողովրդի ազգային, մարդկային արժանապատուութիւնը այնքան ոտնահարուած չի եղել, որքան այսում է այս մեզ համար ողբերգական օրերին: Ասում են՝ եղը վեր ընկաւ, դանակները շատացան: Բայց Թող աշխարհն իմանայ, մեր սրբազան եղը վայր չի ընկել, վայր չի ընկնի: Կարծես քիչ է մեր դժբախտութիւնը, հիմա էլ ամէն կերպ՝ մամուլ, հեռուստատեսութիւն, եռապատկում են: Նորից ասած յիշեմ՝ «չունը հաչում է, քարավանը դնում է»:

Ասում էք, խուճապող, ստայօդ լուրեր են տարածւում: Հնարաւոր է, հաւատում եմ, բայց այդ լուրերը ոչ թէ չարժման լիդերներն են տարածում, ոչ, այլ՝ վերակառուցման հակառակորդ ոմոչ պետական պրովոկատորները, նաեւ թշնամու կողմից կաշառուած մանք: Կրկնում եմ, նմաններն որեւէ կապ չունեն հայ ժողովրդի հետ, «Ղարաբաղ» կոմիտէի ազնիւ ղեկավարների հետ:

Մի բան եւս: Վերջերս Բաքուի իշխանութիւնները մամուլում, հեռուստատեսութեամբ կոչեր են անում Ադրբեջանից փախած Հայերին՝ վերադառնալ իրենց նախկին տեղերը՝ Սումգայիթ, Բաքու, Կիրովաբադ, Մինգեչաուր, Շամախի, Նուխի եւ այլն: Որհուրդս սա է՝ դժբախտ Հայեր, մի հաւատաք կոկորդիմական կապեր սահեցրել են սահմանապահ պետերը: Ազգայնամոլութեան – նացիոնալիզմի մէջ անհուն մեղադրանքներ Հայերի դէմ կարդացել եմ 1937 – 38 թուերին ձեր նոյն «Սորհրդային Հայաստան» թերթում: Ոչինչ չի փոխուել:

Դուք գրում էք. «Նայելով "Ղարաբաղի" լիդերների փարիսեցիական գործունէութեանը գոհունակութեամբ ձեռքեր են շփում "երեկուայ եւ այսօրուայ" կաշառակերները»: Կը ներէք հարցնիս համար՝ ի՞նչ է, դուք կաշառակերներ չէ՞ք տեսել, կաշառակերութեան ժանտախոշը հինց միայն Ղարաբաղեան հարցից յետո՞յ երեւաց: Ըստ ձեզ միլիարդների կաշառակեր Բրեժնեւ – Ալիեւ – Ռաշիդով եւ էլի, «Ղարաբաղ» կոմիտէ մեղքո՞վ են եղել: Այո, դուք ուշքի եկէք, այս յօրինուածքը տպագրող մարդիկ:

Երբէք հայ ժողովրդի ազգային, մարդկային արժանապատուութիւնը այնքան ոտնահարուած չի եղել, որքան այսում է այս մեզ համար ողբերգական օրերին: Ասում են՝ եղը վեր ընկաւ, դանակները շատացան: Բայց Թող աշխարհն իմանայ, մեր սրբազան եղը վայր չի ընկել, վայր չի ընկնի: Կարծես քիչ է մեր դժբախտութիւնը, հիմա էլ ամէն կերպ՝ մամուլ, հեռուստատեսութիւն, եռապատկում են: Նորից ասած յիշեմ՝ «չունը հաչում է, քարավանը դնում է»:

Ասում էք, խուճապող, ստայօդ լուրեր են տարածւում: Հնարաւոր է, հաւատում եմ, բայց այդ լուրերը ոչ թէ չարժման լիդերներն են տարածում, ոչ, այլ՝ վերակառուցման հակառակորդ ոմոչ պետական պրովոկատորները, նաեւ թշնամու կողմից կաշառուած մանք: Կրկնում եմ, նմաններն որեւէ կապ չունեն հայ ժողովրդի հետ, «Ղարաբաղ» կոմիտէի ազնիւ ղեկավարների հետ:

Մի բան եւս: Վերջերս Բաքուի իշխանութիւնները մամուլում, հեռուստատեսութեամբ կոչեր են անում Ադրբեջանից փախած Հայերին՝ վերադառնալ իրենց նախկին տեղերը՝ Սումգայիթ, Բաքու, Կիրովաբադ, Մինգեչաուր, Շամախի, Նուխի եւ այլն: Որհուրդս սա է՝ դժբախտ Հայեր, մի հաւատաք կոկորդիմական կապեր սահեցրել են սահմանապահ պետերը: Ազգայնամոլութեան – նացիոնալիզմի մէջ անհուն մեղադրանքներ Հայերի դէմ կարդացել եմ 1937 – 38 թուերին ձեր նոյն «Սորհրդային Հայաստան» թերթում: Ոչինչ չի փոխուել:

Դուք գրում էք. «Նայելով "Ղարաբաղի" լիդերների փարիսեցիական գործունէութեանը գոհունակութեամբ ձեռքեր են շփում "երեկուայ եւ այսօրուայ" կաշառակերները»: Կը ներէք հարցնիս համար՝ ի՞նչ է, դուք կաշառակերներ չէ՞ք տեսել, կաշառակերութեան ժանտախոշը հինց միայն Ղարաբաղեան հարցից յետո՞յ երեւաց: Ըստ ձեզ միլիարդների կաշառակեր Բրեժնեւ – Ալիեւ – Ռաշիդով եւ էլի, «Ղարաբաղ» կոմիտէ մեղքո՞վ են եղել: Այո, դուք ուշքի եկէք, այս յօրինուածքը տպագրող մարդիկ:

Երբէք հայ ժողովրդի ազգային, մարդկային արժանապատուութիւնը այնքան ոտնահարուած չի եղել, որքան այսում է այս մեզ համար ողբերգական օրերին: Ասում են՝ եղը վեր ընկաւ, դանակները շատացան: Բայց Թող աշխարհն իմանայ, մեր սրբազան եղը վայր չի ընկել, վայր չի ընկնի: Կարծես քիչ է մեր դժբախտութիւնը, հիմա էլ ամէն կերպ՝ մամուլ, հեռուստատեսութիւն, եռապատկում են: Նորից ասած յիշեմ՝ «չունը հաչում է, քարավանը դնում է»:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱՑՈՒՅՑ

ԵԼԵԿՏՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ
ԱՊԱՀՈՎԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ինչպէս արդէն հաղորդուած էր, խորհրդային կառավարութիւնը որոշեց բաժին առ բաժին՝ Փետրուար 25–էն ու Մարտ 18–էն փակել Մեծամօրի հիւլէակայանը: Այնուհետեւ միջոցներ ձեռք պիտի առնուին որպէսզի ան անվնաս դառնայ եւ նախկին հիւլէակայանի չէնքերն ու կառուցուածքները յետագային օգտագործուին որպէս բնական կազով գործող ջերմաելեկտրակայան:

գործող ջերմելեկտրակայան:

լեկտրականութիւն հայթայթած է ոչ միայն Հայաստանին, այլեւ Վրաստանին ու Ադրբեջանին: Այժմ համապատասխան նախարարութիւններուն ու կազմակերպութիւններուն յանձնարարութիւնները տրուած են միջոցներու ձեռնարկելու համար, որպէսզի երեք հանրապետութիւններու էլեկտրական ուժանիւթի սպառումը հակակշռի տակ առնուի: Այս նպատակով Ռոստովի հիւլէակայանի երկու բաժիններու բացումը պիտի արագացուի, որպէսզի մինչեւ 1991 անոնք սկսին ուժանիւթ արտադրել: Այս ամիս կ'աւարտի Հրազդանի ելեկտրակայանի 200 հազար քիլովաթ հզօրութեամբ բաժինին նորոգումը եւ այն չհետազօտման կը յանձնուի: Արտաքին անտեսական կապերու նախարարութեան յանձնարարուած է Հրազդանի ելեկտրակայանին համար Հունգարիայէն երկու օդափոխիչ կայանք գնել (արժէքը՝ 31 միլիոն ռուբլի): Իսկ այդ ծախքերը վճարելու համար Մորհրդային Միութիւնը 1992 – 1995 թուականներուն ծրագրուածէն դուրս ելեկտրաքանութիւն պիտի արտածէ Հունգարիոյ:

Հայաստանի հիւլէակայանին ուժը հատուցանելու եւ Անդրկովկասի հանրապետութիւններուն ելեկտրականութիւն հայթայթելու համար նշուած ու սահման – ուած են կարգ մը այլ միջոցառումներու կատարման ժամկէտները:

լսեան արցունքներին: Բաքուն այդ կոչն անում է ձեզ վերջնականապէս կուլ տալու համար: Դառը փորձը կայ՝ 1918–ից մինչեւ 1988–ը: Մի հմայուէք թուրք – մուսաւաթիստների կախարդանքից: Մի դնացէք ետ: Մեղք են ձեր երեխաները, դուք: Հրէշն իր երախը «բարութեամբ» է բացել, որ ձեզ կլանի: Մնացէք Հայաստանի քարերի վրայ: Քարերը մարդասէր են: Գնացէք Ղարաբաղ, Ղարաբաղը ձեր տունն է, ապրեցէք թէկուզ մի կում ջրով, մի նչխարով: Ապրեցէք: Իսկ թէ վերադառնաք Բաքու կամ Կիրովաբադ, հաւատացէք զառամեալ ծերիս, որ փորձ ունի, կը կորչէք:

Մի կորչէք, սիրելի զաւակներս:

Երբ Լենինգրադի բլոկադան հանեցինք, ես վաշտի հրամանատար էի: Երբ Լենինգրադը փրկեցինք, լենինգրադցի շատ մայրեր ու քոյրեր համբուրում էին նաեւ ինձ: «Դու, Հայ, իմ տունը փրկեցիր»: Հիմա իմ տանը լենինգրադցի ռուս զինուոր, կապիտան, գինուոր են: Նրանք ձերբակալեցին իմ կոմիտէական զաւակներին: Բա դուք աստուա՞ծ ունէք, զինուոր, թէ կապիտան: Եթէ մեր տանը կարգ է պահում, ձեր գործը չէ, Թողէք ես նրա հախիցը կը գամ: Ձեզ ինչ...ինչու Լենինգրադում իմ փրկած երեք տրեակն ռուս աղան, որ հիմա գեներալ է, պէտք է իմ զաւակներին ձերբակալի. ինչո՞ւ:

Պահանջս է՝ անյապաղ արձակել բոլոր հայ բռնուածներին, ձերբակալուածներին:

«Սովետական Հայաստան» օրաթերթի խմբագրութիւն, զգուշեցի ձեր այս յօդուածի ողջ ապականութիւնից: Դուք մըզում էք հայ ժողովրդին նոր աղէտ պատճառելու, այս անգամ նրա ազգային ու հոգեբանական վիրաւոր աշխարհում: Ասում էք, թէ ուզում էք օգնել երկրաշարժից տուժածներին: Ձեմ տեսնում: Խիղճ ունեցէք, սպաննուածին, վիրաւորին նորից մի սպաննէք: Օգնեցէք, որ ոտքի կանգնի ազգը: Մի հարուածէք վիրաւորի սրտին: Ինչ էլ անէք, հայ ժողովուրդը ապրելու ու յարատեւելու է, այնպէս մի արէք, որ նրա անէծքը թափուի ձեր գլխին:

Ս. ԽԱՆՋԱԴԵԱՆ

18·12·1988 թ·

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ ԱՂԷՏԷՆ ԵՏՔ

Աւելի քան երեւան, Լենինական եւ Կիրովական քաղաքները եւ անոնց շուրջի գիւղերն են որ Հայաստանի տուած են, այս վերջին տարիներուն, իր լաւագոյն մարզիկները, մանաւանդ անհատական մարզաձեւերու մէջ: Այդ պատճառաւ, մեծ էր վախը որ, Դեկտեմբերի աղէտին, զոհուած ըլլային նաեւ չարք մը ախոյեաններ: Բարեբախտաբար այդպէս չէ եղած: Ներկայի հայ բոլոր աշխարհահռչակ մարզիկները չեն վնասուած ֆիզիքապէս եւ ի վիճակի են չարունակելու իրենց մարզական գործնէութիւնը: Ընկճուած են անկասկած, սակայն, բարոյապէս:

Ռոպէր Էմմիեան, հեռացաթի ախոյեանը՝ որ երկրաշարժին օրը կը պտուտէր Մոսկուա, կորսնցուցած է իր հայրը: Ըմբշամարտի մէջ Ոլիմպիականի ախոյեան, Լեւոն Ջուլֆալակեանի բնակարանը վերածուած է փլատակներու: Ուրիշներ ունեցած են մօտիկ ազգականներու կորուստներ:

Պէտք չէ անհուչա սպասել հայ մարզիկներու կողմէ մեծ սխրանքներու մօտիկ ապագային: Կայ նաեւ անդարմանելի կորուստ մը՝ դպրոցներու աւերակներուն տակ մնացած երախաներու չարքը՝ որուն մէջէն պիտի ելնէին ապագայ ախոյեանները: Կայ ալ բազմաթիւ մարզարաններու, մարզակառոյցներու աւերումը՝ որ պիտի ուշացնէ վերապրող մարզիկներու պատրաստութիւնը: Այսուհանդերձ, պէտք չէ չատ յոռետես ըլլալ: Գոնէ այդ ապաւորութիւնը կ'ունենանք թղթատելով Երեւանի «Հայաստանի Ֆիզկուլտուրնիէ» թերթը: Մարզական կեանքը կը չարունակուի:

«Կոտայք» ֆութպոլի խումբը՝ որ ծրագրած է չրջապտոյտ մը Ֆրանսայի մէջ Փետրուարին, կը մարզուի Զորագրիւր պիւղին մէջ՝ ուր «Արարատ» ունի իր կայանը:

«Արարատ» կատարեց մրցումներու չարք մը Հարաւային – Ամերիկայի մէջ: Ծրագիրը կայ որ ընդունի Ուզբեկիստանի մարզական վարիչներուն հրաւէրը, երթալու այդ հանրապետութեան մէջ, նըպաստաւոր կլիմայի մը տակ, պատրաստուելու Խորհրդային Միութեան Բարձրագոյն Դասակարգի 52–րդ Ախոյեանութեան՝ որուն հիմնական մրցակիցներէն մէկին է երեւանեան ակումբը: Սկիզբ մրցաշարքին, Մարտ 11–ին, Երեւանի մէջ, Մինսքի դէմ:

Ամէն տարի, այս եղանակին, «Արարատ», ինչպէս նաեւ խորհրդային բոլոր գլխաւոր խումբերը հաւաք կը կազմակերպէին Սեւ Ծովի ափերուն վրայ, բարեխառն կլիմայի տակ պատրաստուելու համար մօտալուտ մրցաշրջանին: Այս տարի կարելի պիտի չըլլայ այդ կ'ընենք, որովհետեւ այդ կողմերը ղրկուած է Հայաստանի աղէտեալներուն մէկ մասը, օթեւանները խճողուած են: Այդ է պատճառը Ուզբէկիստան – կամ թերեւս ալ Պուլկարիա – երթալու ծրագիրին:

Հայաստանի մարզական միւս կարեւոր ակումբը, Աբովեան քաղաքի «Հառիս»ը, պաւքէթ պոլի իգական խումբը, արդէն սուր պայքարի մէջ է ախոյեանական գըծով: Կը մասնակցի միութենական բարձրագոյն դասակարգի ախոյեանութեան եւ իր տեղը ունի դասաւորումին առաջին վեցեակին մէջ: «Հառիս» իր մրցակից – ները կ'ընդունէր, ընդհանրապէս, Կիրովականի մարզակառոյցին մէջ: Երկրաչարժէն ի վեր, երբ «տունը» կը խաղայ – քանի որ կարելի չէ Երեւանի մէջ ալ, հըրատայլերու ներկայութեան պատճառաւ – կը խաղայ Թիֆլիսի մէջ, չնորհիւ Վրաստանի մարզական վարիչներու բարեացակամութեան: Հոն, վերջերս, յաղթեց Կիեւի Դինամոյին, 88 – 72–ով:

Անշուշտ, դոնէ տարի մը պէտք է որ Հայաստանի մարզական կեանքը վերադտնէ իր ամբողջ աշխուժութիւնը: Մարզակառոյցներու արագ վերակարուցումը պիտի օգնէ ատոր: Այս ուղղութեամբ, միջազգային կազմակերպութիւններ՝ ինչպէս Ոլիմպիական Կոմիտէն, Ֆութպոլի Եւրոպայի եւ աշխարհի դաշնակցութիւն – ները, կ'առաջարկեն արդէն իրենց աջակցութիւնը նիւթական կարեւոր օժանդակութիւններով: Նոյնպէս, խորհրդային մամուլին մէջ պարբերաբար կը գրուի միւս հանրապետութիւններուն մարզական կոմիտէներուն բերած կամ բերելիք օգնութիւններուն մասին: Այս բոլորը քաջալերական են եւ վստահ ենք որ նորէն պիտի ունենանք բազմաթիւ առիթներ ուրախանալու հայ մարզիկներու յաջողութիւններով, բարձր մակարդակի վրայ:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ Մայր Տաճարին մէջ, Հայաստանի երկրաչարժի զոհերուն քառասունքին առթիւ, Գարեգին Բ. Կաթողիկոս Յունուար 15–ին տուած քարոզին մէջ մասնաւորապէս կոչ ուղղած է «ժողովուրդին որ դիտնան իրենց կեանքին մէջ զրկուելով ուրիշներուն զրկանքը փարատել, դիտնան դէպի հայութեան կեանքին վրայ աւել – ցընել: Թող այս ըլլայ 1989–ի մեր կենսուղին, որպէսզի երբ որ գայ 1989–ի Դեկտեմբեր 31–ը (...), տոմարին մէջ արձանագրենք թէ ինչ տուինք այդ տարուան ընթացքին, զղջալով մեզմէ, բայց ընծայելով Աստուծոյ, ազգին եւ մեր հայրենիքին:

***

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ Մայր Տաճարին մէջ եկեղեցական արարողութիւններով նչուած է Ծնունդի եւ Աստուածայայտնութեան տօնը: Հանդիսաւոր պատարագին, զոր մատուցանած է Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը, սովորականէն աւելի մեծ բազմութիւն մը ներկայ եղած է: Պատարագի երգեցողութիւնը կատարուած է քառաձայն՝ Կաթողիկոսարանի «Շնորհալի» երգչախումբին կողմէ: Կաթողիկոսը իր պատգամին վերջին մասը յատկացուցած է Հայաստանի երկրաչարժին, եւ այդ առիթով հայ ժողովուրդին մէջ վերակենսաւորուած միասնականութեան ոգիին:

***

ՊԼՅՐՈՒԹի վերանորոգուած «Ց. Տէր – Մելքոնեան» թատերասրահին մէջ Յունուար 7–ին եւ 8–ին, նոյն բովանդակութեամբ երկու երգի եւ արտասանութեան երեկոյթներ տեղի ունեցած են՝ կազմակերպութեամբ թատերասրահի վարչութեան: Ելոյթ ունեցած են երգչուհի Ա. Մարտիրոսեան, երգիչներ՝ Կ. Մածունեան եւ Մ. Մինասեան, արտասանած են՝ Ի. Գապաքեան եւ Ս. Տէր – Յակոբեան: Ճ. Պարոնճեանի (դաշնակ, երգեցողութիւն) նուագախումբը ընկերացած է երգիչներուն:

***

ՅՈՒՆԱՀԱՑ զաղութի գործունեայ անդամներէն, 52–ամեայ Յովհաննէս Տումանեան Յունուար 22–ին լինքնաշարժային արկածի մը զոհ դացած է: Արկածի պատճառն լինքնաշարժին մէջ դտնուող Յունաստանի Հայ Դատի Յանձնախումբի ներկայացուցիչ Թ. Յովակիմեան ու իր որդին հիւանդանոց փոխադրուած են: Հ. Յ. Դ.ի անդամ, Համազգայինի Ատենկալի վարչութեան ատենապետ՝ Ց. Տումանեան քանի տարիներ չարունակ դեկավարած էր իր իսկ հիմնած «Շնորհալի» երգչախումբը:

***

ԻՐԱՆի Պաշտպանութեան նախարարութեան զաղափարա – քաղաքական բաժինը Ծննդեան տօնին առթիւ յատուկ հանդիսութիւն մը կազմակերպած է հայ զինուորներու համար: Հայոց առաջնորդարանին խնդրանքով: Ձեռնարկը կազմակերպած է երկրաչարժի զոհերուն 40–օրեակէն յետոյ՝ Յունուար 17–ին: Հանդիսութեան մասնակցած են Թեհրանի Հայոց Թեմի առաջնորդ՝ Արտակ Աբգ. Մանուկեան, Խորհրդարանի պատգամաւոր՝ Վ. Վարդանեան, պաշտօնական այլ անձեր եւ չուրջ հարիւր հայ զինուորներ: Բեմ հրաւիրուած են նախարարութեան ներկայացուցիչը եւ ապա առաջնորդը, որուն խօսքերը թարգմանուած են պարսկերէնի: Նուէրներու բաչխումէն յետոյ ներկաները մասնակցած են նախարարութեան տուած ճաչին:

ՄԻԱՑԵՔ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԷՆԵՐՈՒՆ ԲԵՐԱԾ ԿԱՄ ԲԵՐԵԼԻՔ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ: ԱՅՍ ԲՈԼՈՐԸ ՔԱՂԱՔԱԿԵՐԱԿԱՆ ԵՆ ԵՒ ՎՍՏԱՀ ԵՆՔ ՈՐ ՆՈՐԷՆ ՊԻՏԻ ՈՒՆԵՆԱՆՔ ԲԱԶՄԱԹԻՒ ԱՌԻԹՆԵՐ ՈՒԲԱԽԱՆԱԼՈՒ ՀԱՅ ՄԱՐԶԻԿՆԵՐՈՒ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՎ, ԲԱՐՁՐ ՄԱԿԱՐԴԱԿԻ ՎՐԱՅ:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

(Շար. Ա. էջէն)

ժակի 8-րդ չրջանին: Կը խաղայ Լէօ – Փիւյի մէջ՝ որուն խումբը մաս կը կազմէ արհեստավարժներու երկրորդ բաժանումին: Դժուար մրցում մը, հաւանաբար, Հ. Մ.-ին համար: Կրնայ սակայն յաղթել:

● ՈՒՐԻՇ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐ, ԱՒՈՑԵՆԱԿԱՆ ԳԾՈՎ

Վիլէրբէն – Ալֆորվիլ Հ.Մ.	3 – 0
Իսի Հ.Մ. – Պոն Քոնսէյ	1 – 0
Շանթիէ – Հ.Մ.Մ.	1 – 0
Փիէր Պէնիք – Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն Տէսիճ (2)	0 – 3
Վիէն Հ.Մ. – Քալիւյիր	1 – 2
Սէն թ'Անթուան Հ.Մ. – Սալոն	3 – 0
Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւ Մարսէյլ – Էֆս	0 – 2
Սէն թ'Անթուան Հ.Մ. (Քատէ լիկ) – Քաւիկալ Նիս	3 – 1
Սէն թ'Անթուան Հ.Մ. (2) – Արծիւ (2)	5 – 0

● ՀԱՐԱԻԱՅԻՆ – ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԷՋ

Արժանթինի ախոյենական մրցաշարքը ընդհատուած էր ամրան առթիւ. վերըսկսաւ անցեալ շաբաթ: Ամէնէհօ խաղացած է Պոքայի դէմ եւ պարտուած՝ 2 – 1-ով: Պոքա դասաւորումին առաջատարն է:

Հարաւային – Ամերիկայի մէջ, երեւանի «Արարատ»ին կատարած մրցումներէն առաջինին արդիւնքին միայն տեղեակ ենք. Մոնթէվիտէոյի մէջ, հաւասարութիւն (1 – 1) Նասիոնալ ակումբին հետ:

● Հ.Մ.Ը.Մ. ՎԱԼԱՆՍ ԼԱԻ ԴԻՐՔԵՐՈՒ ՎՐԱՑ

Մինչ Հ.Մ.Ը.Մ.-ի Փարիզի մասնաճիւղը հաղորդած է ֆութպոլի դաշնակցութեան թէ ժամանակաւոր կերպով կը դադրեցնէ, այս մարզաճեւին մէջ, իր գործնէութիւնը, Վալանսի մասնաճիւղը կը շարունակէ գրաւել լաւ դիրքեր: Այս մրցաշրջանին եւս բարձրացած է աստիճան մը վեր: Կը պայքարի Տրոմ – Արտէնի երկրորդ բաժանումին մէջ, Հեռու չէ առաջատարներէն:

Նշենք որ Հ.Մ.Ը.Մ. Ֆրանս (Փարիզ) եւ Հ.Մ.Ը.Մ. Վալանս Ֆրանսահայ երկու միակ ակումբներն են որ կապ կը պահեն կազմակերպութեան համաչխարհային կեդրոնին հետ, Պէյրութ:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍԻՃԵԱՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

S.O.S. ARMENIE

Un bel exemple parmi les autres.

M. Hervé Guichaoua d'origine 50% bretonne, 50% normande, arménisé à 100% offre 5000 Frs. à S.O.S. ARMENIE par l'intermédiaire de «Haratch».

DEMANDE D'EMPLOI

Un peintre en lettres cherche travaux de publicité peinte, accepte commandes occasionnelles

Téléphoner .

Hagop Tokadjian
45 95 20 43

l'U.G.A.B. - Jeunes

vous convie

au récital de

Serguei Markarian

lauréat du concours international de piano Casagrande (Italie)

le samedi 18 février à 20 heures

au Centre Culturel
ALEX MANOOGIAN
118, rue de Courcelles, 75017 Paris

Au programme:
Beethoven, Brahms, Babadjanian, Khatchatrian, Komitas, Gasparian, Tigranian

Participationaux frais : 70 Frs.
(au profit des victimes du séisme d'Arménie).

Réservation :
U.G.A.B. — Tél. : 45 20 03 18

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանը շնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. –

Տիկին Ժ. Գարագէմեան 500 Ֆր., Տիկին Պիլէզիկեան Պր. Ժ. Թահանի մահուան առթիւ 500 Ֆր., Տիկին Ս. Յակոբեան Տիկին Գարագէմեանի մահուան առթիւ 500 Ֆր., Նոյն առթիւ՝ Օր. Պ. Յակոբեան 500 Ֆր., Օր. Է. Շամիկեան 300, Տէր եւ Տիկին Պալգիս 1500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մոզոսեան 300 Ֆր., Պր. Մինասեան 1500 Ֆր., Օր. Ռ. Գիւրաճեան 300, Պ. Շ. Տէրտէրեան 1000 Ֆր., Պր. Վահէ Զիլինկիրեան 3000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կրիլած 500 Ֆր., Տիկին Ս. Մխճեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ջրբաչեան 5000 Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Վարդանեան 5000 Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Հար 10·000 Ֆր., Տիկին Հ. Սարաճեան 300 Ֆր., Տիկին Մ. Ալեանաք 250 Ֆր., Պր. Մխրան Կարապետեան 5000 Ֆր.:

ՅԱՒԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ կաթոլիկ Սուչի Մարսէյլ քաղաքի վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհի՝ Աբաքսի Յուսիկեանի եւ զաւակներուն՝ Վարդուհի եւ Մարիան, Տէր եւ Տիկին Միշէլ Լօճիովին եւ զաւակին եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն իրենց սիրեցեալ ամուսնոյն, հօր եւ մեծ – հօր՝ Յովհաննէս Յուսիկեանի մահուան առթիւ:

CROIX BLEUE DES ARMÉNIENS DE FRANCE

La Croix Bleue des Arméniens de France recrute, pour sa colonie de Bellefontaine, séjours de Juillet et Août 1989 :

— directeurs-adjoints
— infirmiers
— intendants
— économes
— cuisiniers et aide-cuisiniers
— hommes d'entretien (avec permis de conduire)
— moniteurs diplômés BAFA (pour ces derniers, candidatures à adresser avant le 31 mars 89).

Candidatures à envoyer à l'adresse suivante :

C.B.A.F.—17, rue Bleue — 75009 Paris

YAN'S CLUB

Café - Théâtre

LE THEATRE ARMENIEN

Kissani

dans une nouvelle création

CHAHNOUR, SHAKESPEARE ET LES AUTRES... SONT TEMOINS

COMEDIE A SKETCHES

Vendredi 10 et Samedi 11 Février
à 21 heures 30

au YAN'S CLUB
5, ave. Reille — 75014 Paris

Réservation : 45. 89. 20. 48

Entrée : 120 Frs.

ՄՈՄԱՎԱՌՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Կեսարիոյ աւանդական քէթէյով, պատրաստուած կեսարացի տիկիններու կողմէ:

Կիրակի, Փետրուար 5, ժամը 15-ին Հ.Բ.Ը.Մ. «Ալեք Մանուկեան» սրահին մէջ

118, rue de Courcelles, 75017 Paris
(M° COURCELLES)

Կը նախագահէ՝
Տիկին ՇՈՒՇԱՆ ՄԱԼԽԱՍԵԱՆ

Կը հանդիսավարէ՝
Պր. ՓԱՄՓԱԼ – ՍԵՒԱԿ

Ծախքերու մասնակցութիւն՝ 50 Ֆր.

Հասոյթը կը յատկացուի Հայաստանի վերաշինութեան:
(S.O.S. Arménie—15, rue Jean-Goujon 75008 Paris)

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville

présente au STAND E26

EXPO LANGUES

Salon International des langues, des cultures, de la communication et de l'édition

du 2 au 6 Février

PARIS
PORTE DE VERSAILLES

Tous les jours 10 h — 19 h

tél : 43 76 55 89

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՒՑ ԽՄԱՉի Անիէր Պուա – Գոլմար եւ Արժանթէօյի «Ակնունի» մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Երկուշաբթի, Փետր. 6-ին, ժամը 20·30-ին:

CENTRE ADMINISTRATIF ET SOCIAL
16, Place de l'Hôtel de Ville,
ASNIERES

**

ԿԱՊՈՒՑ ԽՄԱՉի Փարիզի Ս. Թադէոսեան մասնաճիւղի վարչութիւնը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները Շաբաթ, Փետրուար 4, ժամը 16-ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը:

3 MARS 1989

PALAIS DES ARTS ET DES CONGRES
25, AVENUE CRESSON
92130 ISSY - LES - MOULINEAUX

CONCERT
LIZ SARIAN

Dès à présent
Billets en vente chez :

- **BAKERDJIAN** —35, rue de Trévise — 75009 PARIS
  Tél. : 47. 70. 07. 25
- **Mme PALOUYAN** —9, rue de Trévise — 75009 PARIS
  Tél. : 45. 23. 24. 97
- **Mme KAPIKIAN** —175, avenue Jean Jaurès — 92140 CLAMART
  Tél. : 46. 42. 56. 17
- **ARCHA** —114, rue d'Aboukir — 75002 PARIS
  Tél. : 42. 36. 76. 56

ATTENTION A dater du 1er Février, les billets seront en vente exclusivement au Palais des Arts et des Congrès — Issy - les - Moulineaux.

CAROUN ԳԱՐՈՒՆ

CAROUN

25, rue Paul Vaillant-Couturier

CLAMART

TÉL. : 46. 42. 20. 77

SPÉCIALITÉS ORIENTALES

TRAITEUR

ÉPICERIE FINE

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՃԱՇԵՐ.– Ամէն տեսակի լիցք (մխով թէ ձէթով):

■ Մանթը, ■ Սու-պէօրէկ, ■ Միջուկով էէօփթէ
■ Հերիսա (ապսպրաւճոով), ■ Լուբիա (փլաքի)
■ Թարամա, ■ Մուրէպպէլ, ■ Քանի մը տեսակ խորոված (ապսպրաւճոով)
■ Արեւելեան հօթը տեսակ աւուշեղէն

* *ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ Հաստատութեան կարգ մը ապրանքներ* *

ԸՆՏԻՐ ԽՄԻՉՔՆԵՐՆ ՈՒ ԽՆԱՄՔՈՎ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԱԾ ՃԱՇԵՐԸ ԿԸ ԳՈՀԱՑՆԵՆ ԱՄԷՆԷՆ ԲԱՒԱԿԱՆԴԻՐ ՓԻՄՔԵՐԸ

Pour satisfaire encore mieux notre clientèle, nous nous sommes dotés d'une cuisine de 85m² avec une installation moderne.

ՇԱԲԱԹ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 4
SAMEDI
4 FÉVRIER
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.942 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.942

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

(ԱՐՄԷՆՓԸԵՍ – ՅՈՒՆՈՒԱՐ 27 / 31)

ՁԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐՆԵՐՈՒ ԺՈՂՈՎ

Թիֆլիսի մէջ տեղի ունեցած է զինուորական հրամանատարներու, կուսակցական ու կառավարական մարմիններու մասնակցած անդրկովկասեան զինուորական օկրուգի (*) ժողովը։

Անդրկովկասեան զինուրական օկրուգի զօրքերու հրամանատար, զօրավար–գընդապետ Ի. Ռադիոնով զեկուցում տուած է ռազմիկներու բերած օգնութեան մասին։ Անոնք այսօր կը շարունակեն օգնութիւն ցոյց տալ աղէտեալ շրջանները վերականգնելու համար։

Ժողովին ելոյթ ունեցած են Հայաստանի Ա. քարտուղար Ս. Յարութիւնեան, Խորհ. Պաշտպանութեան փոխ – նախարար, խորհ. զինեալ ուժերու թիկունքի պետ, բանակի զօրավար Վ. Արխիպով եւ ուրիշներ։

Ժողովի աշխատանքին մասնակցած են Վրաստանի Ա. քարտուղար Ջ. Պատիաշվիլի, Ադրբեջանի Ա. քարտուղար Ա. Վեզիրով, Վրաստանի վարչապետ Օ. Ջերգելիա։

(*) Տնտեսական, ռազմական, վարչական ստորաբաժանումով։

***

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԲԱԶՄԱԲՈՒԺԱՐԱՆ՝ ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ՊԵՐԼԻՆԻ ՆՈՒԷՐԸ

Երեւանի մէջ Հայաստանի փոխ – վարչապետ, Պեռլինի նախագահ Վ. Արծրունիի ու Արեւմտեան Պերլինի Կարմիր Խաչի ներկայացուցիչ Օ. Ռայնէրի միջեւ պայմանագիր մը ստորագրուած է, ըստ որուն Արեւմտեան Պերլինի բնակիչներու հանդամանք միջոցներով զերմանացի մասնագէտները Լենինականի մէջ պիտի կառուցանեն մանկական բազմաբուժարան մը, որ պիտի կարենայ միաժամանակ 175 մանուկներու քննութիւն կատարել։

Այս առթիւ Հայաստան գտնուող Արեւմտեան Պերլինի պատուիրակութեան անդամ, տոքթ. Շ. Զէյթունեան յայտնած է որ աղէտին յաջորդող առաջին օրերուն իսկ տեղական հեռատեսիլը դրած է բնակչութեան՝ հանդամանակութիւն կազմակերպելու կոչ ընելով։

***

ՄԵԾՆ ԲՐԻՏԱՆԻՈՅ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Մեծն Բրիտանիոյ Կրթութեան եւ Գիտութեան փոխ – նախարար Ճ. Ուիկինսի գլխաւորած պատուիրակութիւնը չորս օր Հայաստան գտնուած է, ուսումնասիրելու համար աղէտեալ շրջաններուն օգնութիւն բերելու կարելիութիւնները։

Խորհ. Միութեան Արտաքին փոխ–նախարարի, Հայաստանի Արտաքին նախարարի ու Կրթութեան նախարարի հետ տեղի ունեցած հանդիպումներուն ընթացքին քննարկուած են Մեծն Բրիտանիոյ կառավարութեան տարբեր առաջարկութիւնները, մասնաւորապէս 400 աչակերտական տեղով, ամենաժամանակակից պահանջներուն համապատասխանող նոր դպրոցի մը շինութիւնը։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԻՍԻՓՈԼԱՆԿի ցուցահանդէսը բացուեցաւ, Փորթ որ Վերսայլ եւ կը տեւէ մինչեւ Երկուշաբթի։ 40 լեզուներ կան ներկայացուած, ի շարս որոնց՝ Հայերէնը (նախաձեռնութեամբ Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան)։ Ներկայիս, 43 ազգային եւ գաւառական լեզուներ կրնան ներկայացուիլ պաքալօրէային, բայց միայն 14–ը կը դասաւանդուին ազգային լուսաւորութեան ծիրին մէջ։ Աշակերտներու թիւի համեմատութեամբ, կարզը սա պատկերը կը պարզէ· – անգլերէն (4·936·862), գերմաներէն (1·313·212), սպաներէն (1·295·935), իտալերէն (174·576), ռուսերէն (26·910), ապա՝ փորթուկալերէն, գրական արաբերէն, արդիական եբրայերէն, չինարէն, ճափոներէն, հոլանտերէն եւայլն, եւայլն։

ՎԱՐՇԱՒԱՑԻ ՈՒԽՏԻ զինեալ ուժերու հրամանատարը՝ մառեչալ Վիկտոր Կուլիկով, «իր զիմումին վրայ», փոխարինուած է բանակի զօրավար՝ Պիոտր Լուչեւի կողմէ։

ՄՈՍԿՈՒԱՑի կոմս Օրլովի պալատը, որ կեդրոնատեղին է գիտութեանց ակադեմիայի պրեզիտիումին անսովոր օր մը ապրած է, երբ շուրջ 2000 մտաւորականներ ցոյց մը ըրած են, պահանջելու համար որ Սախարով հաւանական ընտրուողներու ցանկին վրայ անցնի։ Բողոքի ձայները բարձրացած են, գլխաւորաբար ընտրական նոր դրութեան դէմ, որ ժողովըրդավարութենէ հեռու է։ Շուրջ տասը հոգի ալ ելոյթ ունեցած են, յաջորդաբար ձաղկելով Յունուար 18–ի քուէարկութեան ապօրինի բնոյթը, Ակադեմիայի դեկավարութեան պահպանողականութիւնը եւ անոր մենաշնորհի դիրքը։ Գրած էինք որ «Իզվեստիա» բուռն քննադատութեան մը ձեռնարկած էր Սախարովի դիրքորոշումներուն եւ յայտարարութիւն – ներուն դէմ։ Անանուն (կը նշանակէ թէ վերէն, չ՛ըսեր վերէն կուգայ) յօդուածագիրը կը դատապարտէր նաեւ Սախարովի դիրքը Ղարաբաղի նկատմամբ (կցում Հայաստանի)։

ԶՈՐ ԵՒ ՀԱՄԵՄԱՏԱԲԱՐ մեղմ ձմեռը պատճառ եղած է որ օդը չնորոգուի եւ, քաղաքներու մէջ մանաւանդ, ապականութիւնը եռապատկուի եւ նոյնիսկ վըտանգաւոր դառնայ։ Ամէնէն աւելի ապականած քաղաքը Միլանօն է, ուր նոյնիսկ մահերը պատահած են։ Ֆրանսայի մէջ, Փարիզէն եւոթ, Լիոնի մէջ ալ վտանգի սահմանին հասած է ապականութիւնը։

ՄՈԼՏԱՎԻՈՑ մէջ, ցոյց մը տեղի ունեցած է Կիրակի, Յունուար 22ին, ի պաշտպանութիւն երկրին լեզուին ու մշակոյթին, կազմակերպութեամբ Մատէյվիչ ակումբին։

ԱԶՆԱԻՈՒՐ Հայաստան կը մեկնի Փետրուար 4–էն 6։ Այս առթիւ «Ազնաւուր Հայաստանի Համար» կազմակերպութիւնը կը հաղորդէ հաշուապահական կացութիւնը՝ Յունուար 31–ին։ Մուտք՝ 7·994·544,71 (Քրկտի–Լիոնէ), 87·971,47 (փոսթի հաշիւ), 84·228 (հնչուն դրամ)։ Ծախք՝ 46·148։ Կազմակերպութիւնը յանձն կ'առնէ պարբերաբար հաշուետուութիւն կատարել։

ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ՏՕՆԻՆ ՔԱՐՈԶԸ ՏԱԼԻ ԵՏՔ

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.

ՆԻԿ–ԵՈՐՔ ՄԵԿՆԵՑԱՒ

Հինգշաբթի, Վարդանանց տօնին առթիւ ինչպէս հաղորդուած էր նախապէս, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցւոյ պատարագին քարոզիչն էր՝ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը՝ Գարեգին Բ.։ Եզակի երեւոյթ մը, քանի, Կաթողիկոսական իր հանգամանքով, առաջին անգամն է որ Գարեգին Բ. պաշտօնապէս Փարիզ կուգար ու կը քարոզէր։

Օրուան պատարագիչն էր Ալֆորվիլի հոգեւոր հովիւը Ներսէհ Ծ. Վրդ. Բաղուճեան։ Ներկայ էին քոյր յարանուանութեանց ներկայացուցիչ հոգեւորական – կանները։ Եկեղեցին ծայրէ – ծայր լեցուած էր

Հայրապետը, ծանօթ՝ իր մտաւորական պաշարով· է նաեւ կուռ քարոզիչ մը։ «Հայր Մեր»էն առաջ Գիւտ Արք· Նազդաչեան զինք առաջնորդեց Խորան։ Բարի գալուստի խօսքը արտասանեց, ուրախութիւնն ու չնորհակալութիւնը արտայայտեց։ Գարեգին Բ., նախ քան օրուան խորհուրդը բնաբանող խօսքը արտասանելը՝ չնորհակալութիւն յայտնեց քոյր եկեղեցիներու ներկայացուցիչներուն եւ ստացած հրաւէրին համար։ Ան էմմիածնին իր կատարած այցելութիւնը, (Դեկտեմբերին) Վազգէն Ա.ի հետ ունեցած հանդիպումը որակեց «պատմական»։ Պատմական որակեց նաեւ Վարդանանց տօնին ա՛յս օրը, երբ երկու կաթողիկոսներն ալ, որոնց անուանակոչութեան տօնն է նաեւ, հեռու կը գտնուին իրենց աթոռներէն, մէկը՝ Մոսկուա, ինք ալ՝ Հռոմ։ Փարիզի Հայութիւնը յորդորեց լաւագոյն կերպով արժեւորել Եւրոպայի կեդրոնը գտնուած ըլլալու բախտը· անոր ընծայած հնարաւորութիւնները Հայու անունը բարձր պահելու պատասխանատու աշխատանքին մէջ։ Ժամուցաւ Դպրոցասէրի աշակերտներն ու աշակերտուհիները, որոնք ներկայ էին պատարագին եւ հաղորդութեան։ Ինքնաբուխ չեչտուածութեամբ Հայրապետը խօսեցաւ երախաներուն։ Ըսաւ թէ Վարդան զօրավար եւս իրենց պէս փոքր մանչուկ մըն էր, ունէր նման ապրումներ։ Սահակ Կաթողիկոսի քով մեծցած, հայրենասէր ապրումներով տոգորուած, զօրացած երախայ մը, որ դարձաւ սպարապետ եւ մեր ժողովուրդը Աւարայր առաջնորդեց փրկութեան համար։ Խրատեց հայերէնը լաւ սորվիլ։ «Դուք մեր աչքն էք դէպի ապագայ դարձած», ըսաւ ան երախաներուն, աւելցնելով թէ մեծութեան ճամբան դպրոցէն կանցնի։

Ապա խօսքը ուղղեց ներկաներուն, որոնց մէջ երիտասարդները կը կազմէին անսովոր բարձր համեմատութիւն մը։ «Մի՛ երկնչիք յայտնել որ սպանանեն զմարմին եւ հոգին ոչ կարեն սպանանել» քարոզին բնաբանն էր։ Կաթողիկոսը Սուրբերու եւ մեր ժողովուրդի մեծերու հետ աւանդական հանդիպումը բնութագրեց որպէս զրոյց՝ ժամանակաւորին դէմ յաղթանակողներու հետ։ Քանի որ անոնց յաղթանակները փոխանակ խամրելու ալ աւելի կը պայծառանային դարերու ընդմէջէն։ Ամենացայտուն օրինակը Վարդան զօրավարին օրինակն էր։ Հայրապետը պատմիչ եղիչէէն մէջբերումներ ըրաւ՝ հաւատքի հզօրութիւնը մատնանշելով։ Աւարայրով, – ըսաւ ան, կրօնքի ապրումը նոյնացաւ Հայու հոգիին հետ, քրիստոնէութիւնը հայացաւ, եղիչէ խօսքով՝ «Քրիստոնէական հաւատքը եղաւ մեր մորթին դոյնը»։ Ան յիշեց նաեւ Շահան Պէրպէրեանի խօսքը· – «Մեր միտքի ամուսնութիւնը կատարուեցաւ»։ «Հա՛ւատք, թէ հայրենիք· սխալ հարցադրում», ըսաւ Կաթողիկոսը։ Մասնաւորաբար չեչտեց անոնց միասնականութիւնը, ազգի մը դոյատեւման երաշխիքը նկատեց հաւատքական բարոյական հասկացողութիւնը։ Այդ կենդանութեան մըշտական օրինակը ըլլալով կը ներկայացնար Վարդան զօրավարի տեսլականը։ Տեսլական մը, որ դարերու ընթացքին դարձաւ Վահագն Մամիկոնեան, դարձաւ Թէոդորոս Ռշտունի, դարձաւ Բագրատունեաց սպարապ, դարձաւ Ազատագրական չարժում, Դաւիթ Բէկ, Սարդարապատ, Շապին Գարաճիսար, Մուսա Լեռ եւ անցեալ տարի՝ զարթաղեան Շարժում։ Երեւանի աղնիւ, կարգապահ ժողովուրդը իր պահանջատիրութեամբ կը դառնար Վարդանի հարազատ ժառանգորդը։

Հայրապետը հաւատացեալներուն յիշեցուց, որ հիմա առաջնահերթը վերակառուցումն է, ինչ որ չի նշանակեր մոռնալ պահանջատիրութեան այժմէականացումը։ «Մեր հոգին, մեր Հայու հոգին, – ըսաւ Հայրապետը, չի կրնար ընդունիլ ինչ որ կատարուեցաւ պատմութեան մէջ»։

Կոչ ըրաւ, որպէսզի նոր իմաստութիւն ստացած, մանաւանդ Դեկտեմբեր 7–ի աղէտէն վերջ ինքզինք վերագտած մեր ժողովուրդը ալ աւելի փարի Հայրենիքին՝ Հայաստանին։ Այդ օրերուն, Վարդանանց հոգիով Հայութիւնը միացաւ – գուեցաւ, ամբողջ Հայութիւնը միացաւ, տարակարծութիւնները իմաստ չունեցան, քանի որ աղէտը բոլորին վնաս կը բերէր։ Զարիքէն բարիք ծնաւ, դիտակից եղանք «Մէկ Հայութեան», մենք ալ մէկ հայրենիք ունինք, մէկ Հայաստան ունինք ապագայ, թէեւ դատ ունինք։ Կա՛մ պիտի վերաշինենք Հայրենիքը կամ անհայրենիք պիտի ըլլանք, քանի ուրիշ հայրենիք չկայ։

Ապա, Կաթողիկոսը անդրադարձաւ Վազգէն Ա.ի հետ հանդիպումին Նիւ – Եորք, եւ այն ծրագիրներուն, զորս միասնաբար պիտի պատրաստեն Հայաստանի վերաշինութեան համար։

Արարողութենէն ետք, ժամը 13·30–ի չուրջ, ճաշ մը տրուեցաւ Կաթողիկոսին ի պատիւ, մասնակցութեամբ գաղութին կազմակերպութեանց, միութեանց, հոգաբարձութեանց եւ մամուլի ներկայացուցիչներուն։ Կ'անդրադառնանք առանձին։

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը, որու կ'ընկերանան Կիլիկեան աթոռի Ազգ· Կեդրոնական վարչութեան նախագահ՝ մէթր Խաչիկ Պապիկեան եւ փոխ – ատենապետ՝ Սուրէն Խանամիրեան, երկուքն ալ անդամ Լիբանանի Խորհրդարանին, Նիւ – Եորք մեկնեցաւ Ուրբաթ ցերեկ։ Օդակայանը կը ժամանէր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսէն քիչ առաջ, կարենալ զայն դիմաւորելու համար, ապա միասին կ'առաջնորդուէին Ս. Վարդանանց Եկեղեցին, ուր մուտք կը գործէին Հրաշափառով։ Կաթողիկոսները Ամերիկա կը մնան չուրջ 10 օր։

ԷՕԶԱԼ ԵՐԷԿ, ԱՑՍՕՐ, ԻՍԿ ՎԱՂԸ

Անցեալ Դեկտեմբերին, Ուաշինկթըն իր այցելութեան ընթացքին, Թուրքիոյ վարչապետը այն տպաւորութիւնը թողուցած էր, իր յայտարարութիւններով, որ

(Շար·ը Դ· էջ)

«ՊԱՅՔԱՐ»Ի ՀԱՐՑԱԶՐՈՒՅՑԸ ԼՈՒԻԶ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ - ՍԻՄՈՆԻ ՀԵՏ

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻԻ)

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան Գործադիր փոխ – նախագահ՝ Տիկին Լուիզ Մանուկեան – Սիմոն վերջերս կը գտնուէր Հայաստան Գոնկրէսի չորս անդամներու հետ – Թոնի Գոէլհօ, Տէյվիտ Պոնիըր, Ռապըրթ Տօրնան եւ Ռապըրթ Թորիչէլլի: Ամերիկեան պատուիրակութիւնը այցելած էր աւերեալ շրջաններ եւ ընդունուած Հայաստանի պատասխանատուներուն կողմէ:

Ստորեւ «Պայքար»ի հարցազրոյցը Պոսթըն իր այցելութեան ատեն. –

***

ՀԱՐՑՈՒՄ. – Երկրաշարժէն երեք օր ետք արդէն Հայաստան կը գտնուէիք ամերիկեան օգնութեան խումբի մը հետ, որուն մաս կը կազմէին նաեւ Տոքթ. Ռապըրթ Կէյլ, որ Չերնոբիլի ապէտէն ետք Խորհ. կառավարութեան հրաւէրով ապէտին վայրը գացած էր, Տոքթ. Նաճարեան եւ Տոքթ. Դերձակեան: Ձեր ականատեսի տխուր վկայութիւնները լոյս տեսան այս շաբաթ «Պայքար»ի մէջ: Իսկ անցեալ շաբաթ վերադարձած Հայաստան տուած ձեր երկրորդ այցելութենէն: Նուրջ մէկ ամսուան միջոցին, ի՞նչ տարբերութիւն հաստատեցիք աւերեալ շրջաններու պատկերին եւ վերապրողներու կացութեան մէջ:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ. – Հիմա այլ կարգի տրտնջութիւն մը կը պատէ աւերեալ շրջանները: Ամայութիւնն է, որ կը տիրէ, անմարդաբնակ փլատակներու տեսարանը: Մարդաշատ Լենինականը կը պարզէ ամերիկեան կոսթ քաղաքներու անչունչ պատկերը: Լենինական, որուն փողոցներուն մէջ կեանքը կը տրոփէր, այժմ տափաստան մըն է: Առաջին այցելութեանս, մարդիկ մէկ կողմէ իրենց մեռելները կը թաղէին եւ միւս կողմէ լծուած էին ապատարար աշխատանքներու, ընդհանուր շրջափի մէջ: Այժմ սկսած են աւերակոյտերը տափակցել, իսկ դեռ կանգուն մնացած կամ կիսաքանդ դարձած բարձրայարկ շէնքերը ուժանակով պիտի քանդեն:

Այս երկրորդ այցելութեանս դտնուեցայ Լենինական, Սպիտակ, Նալպանտ, որոնք սպառազէն պինուորներու հսկողութեան տակ կը դտնուին: Կ'ըսեն թէ Լենինականի մէջ այժմ կ'ապրին 75·000 անձեր: Ո՞ւր են անոնք, ո՞ւր կ'ապրին, չեմ դիտեր, չեն տեսնուիր, չեմ հաւատար այդքան անձերու գոյութեան: Քաղաքին բոլոր փողոցները – կամ ինչ որ փողոց կը կոչուի – պարտեզու ժամանակ չունեցայ: Լենինականի քաղաքապետը մեզի ըսաւ թէ եօթանասունհինգ խանութ բացէ աննզեղչի համար, սակայն այդ խանութներէն ոչ մէկը ես տեսայ կամ ինծի ցոյց տրուեցաւ:

Ամերիկայի չորս Գոնկրէսմէններու հետ Լենինական գացինք ընկերակցութեամբ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի երեք երեսփոխաններու: Երբ Պրսէն ի-ջանք, չուտով շրջապատուեցանք 40 – 50 Լենինականցիներով, որոնք սկսան դառնաթոռ տեղացնել երեսփոխաններուն՝ բառական խիստ ձեւով. – «ինչո՞ւ հոս եկաք. կերակուր չունինք. բան մը չեք ատ – ևար. կարաժի մէջ կ'ապրինք. երեք զաւակ կորսնցուցած եմ. դուք ո՞ւր էք...» եւ միւս կողմէ մեզի կը համբուրէին եւ շնորհակալութիւն կը յայտնէին: Նոյն տեսարանները պարզուեցան Սպիտակի եւ Նալպանտի մէջ:

Հեռաձայնային կարգ մը դիծեր միայն հաստատուած են: Մթերումի եւ բաշխումի միջոցը եւ ձեւը չատ անգոհացուցիչ է: Այս մարդին մէջ սովետական սիսթէմի եւ փորձառութեան պակասը միշտ զգալի է, երբ մանաւանդ ամերիկեան դիտանկիւնէն նայուի: Այս ցուրտին եւ ձիւնին, վերապրողները պէտք է մշտններ քալեն իրենց պակասը ստանալու համար:

Հ. – Նալպանտ դեռ բնակչութիւն ունի՞:

Պ. – Ըսին թէ 400 – 500 հոգի դեռ հոն կ'ապրի ջախջախիչ մեծամասնութեամբ՝ այր մարդիկ, քանի կիները եւ երախաները ընդհանրապէս փոխադրած են: Սակայն հոս ալ կարելի է հարց տալ թէ այդքան թիւով մարդիկ ո՞ւր կ'ապրին: Արդեօք կիսափուլ տուներու մէջ պատսպարուած են: Ամէն տեղ ուր այցելեցինք, ժողովուրդը թրոմաթիզէ վիճակի մէջ կը դտնուէր: Անասելի լուութիւն եւ հանդարտութիւն մը կար, եւ մարդիկ վստահութեան պակաս մը ունէին իշխանութիւններուն հանդէպ:

Հ. – Ի՞նչն է որ կը կաղայ կազմա – կերպչական գետնի վրայ:

Պ. – Տարօրինակ է կազմակերպչական յղացքի ամբողջական բացակայութիւնը: Հոս, Ամերիկայի մէջ, ամէն մարդ, ամէն օր կը մտածէ թէ ի՞նչ նոր միջոցներով, նախաձեռնութիւններով կամ հնարքներով կարելի է միջոցները բարելաւել: Կարծես նման մտահոգութիւն մը հոն գոյութիւն չունի եւ չէ ունեցած: Ի՞նչ կը նշանակէ 4 – 5 կամ աւելի մղոն քալել անհրաժեշտ կարիք մը ստանալու համար: Այդ շրջանները պէտք է առնուազն հարիւր մթերանոց հաստատուէին: Նոյնպէս Երեւանի տարբեր շրջանները մթերանոցներու կարիքը կայ:

Հ. – Այս մասին արտայայտուեցա՞ք կառավարական պատասխանատուներուն մօտ:

Պ. – Ցաճախ պատասխանատուները ուրիշ պատասխանատուներու կը հեռաձայնեն...: Պէտք է ըսել նաեւ թէ ազէտին ծաւալը այնքան ընդարձակ է, որ չատ բաներ ժամանակի կը կարօտին:

Հ. – Այս իրողութենէն մեկնելով, առաջնահերթութեան կարգով որո՞նք են անմիջական կարիքները:

Պ. – Ինչ կը վերաբերի մեզի, մենք կը չարունակենք զգեստ եւ սնունդ ղրկել Հայաստան օգտուելով Արտաքին Նախարարութեան մեզի ընծայած փոխադրական միջոցներէն: Գիտէք թէ, ամերիկեան կառավարութիւնը Արտաքին ազէտներու Գրասենեակին միջոցով չաբաթական օգնաւ մը կը տրամադրէ Հայաստան օգնութիւն ղրկելու համար: Այժմ Արտաքին Նախարարութիւնը կ'ուզէ դադրեցնել իր ընձեռած օժանդակութիւնը եւ մենք մնայուն վէճի մէջ ենք երկարաձդելու համար փոխադրամիջոցի ծառայութիւնը:

Հայաստանի համար ժամանակաւոր տուներու հաստատումը ամենակարեւոր հարցն է, անշուշտ: Սակայն որքա՞ն կարելի է գործնականացնել այդ պահանջը: Քանի – երեսուն տուն ղրկել իւրաքանչիւրը 10·000 – 20·000 տոլար ծախսելով ի՞նչ իմաստ ունի, երբ պահանջը համամատարած է:

Ցարդ ղրկուած վրաններէն չատերը, դժբախտաբար, իրենց օգուտը չունեցան: Անոնք ամառնային վրաններ էին – ինչպէս ամերիկեան վրանները – եւ ոչ ոք կը բնակի անոնց տակ: Այս մարզին մէջ, վերապրողներուն ղրկած վրաններն են որ ամէնէն օգտակարը եղան:

Հ. – Սփիւռքահայ Կոմիտէի հաղորդագրութիւնը, որ պաշտօնական աղբիւրներէ ֆաղուած է, կուտայ 95 հազար վրաններու թիւ մը:

Պ. – Այդ թիւին մէջ ներառե՞լ են արդեօք պինուորականներու գործածած եւս բնակչութեան կողմէ անգործածելի վրանները: Ցետոյ, ո՞ւր զետեղուած են այդ վրանները: Հոս եւս հետաքրքրական պատկեր մը կը պարզուի: Երբ պինուրական ճամբարի մը առջեւէն կ'անցնիս, ամէն ինչ կարգին է, օրինաւոր. վրանները քով – քովի եւ դէմ դիմաց կարգով չարուած են: Նախատեսուած են նաեւ ջուրի եւ առողջապահական անհրաժեշտ սարքաւորումները: Վերապրողներու համար նմանօրինակ նախաձեռնութիւն մը չկայ, գոնէ ես չտեսայ: Ժողովուրդը իր վրանը լարած է ուր որ կրնայ, առանց անհրաժեշտ առողջապահական կառոյցներու բարիքին: Բարեբախտաբար այդ պայմաններուն մէջ ապրողները, մեծամասնութեամբ այր մարդիկ, լեռնային ցուրտ կլիմային դիմացող չարքաշ անձեր են: Այսուհանդերձ...:

Բնակարանային տագնապը կարելի է լուծել միայն տեղւոյն վրայ: Պէտք է դրկել կամ այդ շրջանները կառուցանել դուռի, պատուհանի, ապակիի, կղմինտրի, ծորակի եւ բնակարանային չինարարութեան անհրաժեշտ գործարաններ, որոնք հոն արտադրեն անհրաժեշտ կապմածները: Այդ ձեւով կարելի կ'ըլլայ մէկ տարուան միջոցին հարիւր հազար տուն չինել: Սակայն այդ գործարաններուն հաստատումը պէտք ունի տարուան մը ժամանակամիջոցի: Կը տեսնէք, հարցը անմիջապէս լուծող բանալի մը չունիմ ... չեմ դիտեր:

Շինարարութեան գծով նկատի պէտք է առնենք նաեւ աւերեալ շրջաններէն դուրս գտնուող չէնքերը, որոնք վնասուած են երկրաչարժին հետեւանքով: Միայն Երեւանի մէջ հազար չէնքեր ճաթըռտուքներ ունեցած են:

Հ. – Հ. Բ. Ը. Միութիւնը իր հիմնադրութեան առաջին օրէն սկսեալ իր օժանդակութիւնը ընծայած է, նկատի առնելով Հայուն ամէնէն անհրաժեշտ եւ անմիջական կարիքները: Երկրաշարժէն ետք ի՞նչ եղաւ Միութեան ընծեռած օժանդակութիւնը եւ ի՞նչ ծրագիրներ ունի ապագայի նկատմամբ:

Պ. – Միութիւնը Սեսըլ Պրուքի իր կեդրոնին մէջ կազմակերպեց անմիջական օգնութեան մարմին մը: Կ'ուզեմ հոս յայտնել, որ հարիւր կամաւոր անդամներ օրն ի բուն եւ գիշերները աշխատեցան կազմակերպելու համար դեղօրայքի, ըզդեստեղէններու եւ անհրաժեշտ այլ իրեղէններու նուիրահաւաք մը: Մեր աշխատանքը եղաւ նաեւ հաւաքուած նուէրները Հայաստան փոխադրումը: Այդ կամաւորները, իրենք է որ նաեւ բեռնակըռւթիւնը ըրին մթերումի եւ կառքերու վրայ փոխադրութեան, եւ Միութեան անդամ կամաւորներ նմանապէս աշխատեցան զանազան շրջաններու եւ դպրոցներու մեր մասնաճիւղերուն մէջ:

Հայաստանի մէջ նաեւ ստեղծեցինք մըթերումի եւ բաշխումի կեդրոն մը, որ կը գտնուի Երեւանի Ս. Սարգիս Եկեղեցիին մէջ: Բաշխումը կը կատարուի ուղղակի մեր միջոցով: Այդ կեդրոնը կուգան եբեւան փոխադրուած Սպիտակի, Լենինականի եւ այլ պատուհասուած շրջաններու բնակիչները, որոնք ներկայացուցած ինքնութեան թուղթերու առուգումէն ետք, կը ստանան տրամադրելի նուէրները: Մեր կողմէ նաեւ չանքեր եղան աւերեալ շրջանները հասցնելու ղրկուած իրեղէնները:

Հ. Բ. Ը. Միութիւնը, միւս կողմէ, ցարդ գոյացուց Ամերիկայի եւ աշխարհի իր մասնաճիւղերուն միջոցով 10·5 միլիոն տոլար, որուն գործածութիւնը պիտի ճշդուի: Որոշեցինք, անմիջական օգնութեան գծով, Ֆրանսայի մէջ գնել չորս – հինգ չարժական տուներ եւ զանոնք ղրկել մինչեւ Հայաստան: Այդ տուները մեծ բարիք մը կրնան տեսնել նպաստաբաչխումի տեսակէտով, որովհետեւ կրնան բեռնաւորուած չրիլ բոլոր աւերուած քաղաքները եւ բնակչութեան բաչխել մթերուած իրեղէնները: Մեր կամաւորները կրնան նաեւ բնակիլ անոնց մէջ: Պէտք է ըսել, որ օգնութեան միջոցները չկրցանք առաջին օրէն ըստեղծել մեր ալ անփորձառութեան պատճառով: Այս ուղղութեամբ, օգտակար եւ ուսանելի գործ կը տեսնէ Ֆրանսահայութիւնը իր S.O.S. ARMENIE կազմակերպութեամբ, որ միչտ տեղւոյն վրայ կը գտնուի օժանդակելու համար ազէտեալներուն:

Մեծ զգուչութեամբ եւ խնայողութեամբ պիտի գործածենք մեր գոյացուցած գումարը, որ ինքնին ոչինչ է նկատի առած կարիքները: Կ'ուզենք որ մեր յետին տոլարը գործածուի ամէնէն օգտակար նըկատուած կարիքի համար, որ կրնայ հիւանդանոցի կազմածներու առաքումի ձեւով կամ գործարանի մը հիմնումը ըլլալ: Գիտէք թէ, միջազգային Պետութիւններ եւ կազմակերպութիւններ չատ մը խոստումներ կատարած են այդ ուղղութեամբ. պէտք է սպասենք մինչեւ գարուն:

Հ. – Ինչ առաջ նշեցիք Հ. Բ. Ը. Մ.-ի մէջ կամաւոր աշխատողները: Մեզի գիտեմ որ Միութիւնը, որ ժողովրդային լայն զանգուածներու վրայ հիմնուած է, կամաւորական ուժերու վստահած է իր գործունէութեան մեծ մասը: Ինչպէ՞ս կը խորհիք շարունակել այդ աւանդութիւնը:

Պ. – Հայաստանի մէջ մեր բոլոր ծրագիրները պիտի կատարուին կամաւորներու կողմէ, որոնք չարաթներով պէտք է հան ապրին մեր առաքելութեան համար: Անոնք պիտի բնակին չարժական տուներու մէջ եւ երթան հայկական գիւղերը: Այլ ծրագիրներու համար նաեւ պիտի գտնենք կամաւորներու: Կը մտածենք ըստեղծել կամաւորական գունդերու կազմումը, հիմա որ Խորհրդային Միութեան պայմանները թոյլ կուտան:

Հ. – Հայաստանի աւերուած շրջանները գերազանցապէս երկրագործական հողամասեր էին: Իր հիմնադրութեան առաջին շրջանին Բարեգործականը հոգացած էր հայ հողամշակին կարիքները: Այժմ կարծէք պատմութիւնը կը կրկնուի, բայց չափերով անհրաժեշտութիւնը կայ վերականգնելու երկրագործութիւնը...

Պ. – Այդ ուղղութեամբ աչխատանքներ կը տանինք արդէն ամերիկեան կառավարութեան երկրագործութեան բաժանմունքին մօտ: Հողամշակման պահանջը այնքան մեծ է, որ կարելի չէ մեր միջոցներով զայն բաւարարել: Ոչ միայն փճացած են ձեռնարկութիւնները, այլեւ կորսուած են տասնեակ հազարներով կենդանիներ:

Հ. – Հաղորդագրութեամբ մը Հ. Բ. Ը. Միութիւնը կը յայտնէր թէ երեւանի մէջ գրասենեակ մը պիտի բանայ: Գիտեմ թէ մինչեւ 1929-ը Միութիւնը ներկայութիւն մըն էր երեւանի մէջ:

Պ. – Գրասենեակ բանալու կամ վերաբանալու որոչումը տրուած էր անցեալ տարի, երկրաչարժէն չատ առաջ, երբ որոչեցինք ամառնային հայերէն լեզուի հիմնարկ մը հաստատել երեւանի մէջ. Միչիկընի էն Արպըր Համալսարանի հայերէն Լեզուի Ուսմանց Ցայտագրի ծրէն ներս: Անհրաժեշտ էր նման գրասենեակի մը ստեղծումը եւ պաշտօնեայի մը աչխատանքը՝ համակարգելու համար ամառնային դասընթացքին շրջանին ուսանողներու կեցութիւնը եւ այլ պահանջները, որոնք կապ ունին Միութեան գործունէութեան հետ: Առաջին տարին աչխատանքները ես կատարած էի: Այդ գրասենեակը վերջապէս, մեզի ուղղակի կընայ փոխանցել նաեւ Հայաստանի պահանջքները:

Հ. – Հայաստանի ադէտեալներուն օգնութեան աշխատանքներու ծիրին մէջ անձնական երեւոյթ մը պարզուեցաւ Միացեալ – Նահանգներու մէջ: Հ. Բ. Ը. Միութիւնը, որ միշտ առանձին ձեռնարկած էր նուիրահաւաքի, այժմ Միացեալ Նահանգներու մէջ կազմած է Ամերիկայի Հայ Աւետարանական Միութեան եւ Հայկական Օգնութեան Միութեան հետ: Ինչպէ՞ս կը բացատրէք համագործակցութեան այս ձեւը:

Պ. – Բոլորս սկիզբէն նկատեցինք, որ հայկական բոլոր կազմակերպութիւնները ոչ միայն նոյն նպատակին համար կ'աչխատէին, այլեւ զուգահեռ միջոցներով կ'ուզէին նոյն օգնութիւնը ցոյց տալ: Ասիկա կը յառաջացներ աչխատանքի եւ մրցումի վատնում մը: Միջոցներու ընդհանուր կեդրոնացում մը անհրաժեշտ էր: Հ. Բ. Ը. Միութիւնը եւ Հ. Օ. Մ.-ն է որ մտանուորաբար կը չարունակեն օգնութիւն ղրկել Հայաստան: Ուրեմն նպատակն էր գործնական գառանց եւ իրարու միացնել մթերումի եւ առաքումի աչխատանքները: Երկրաչարժի աւերը այնքան մեծ է, որ կը գլէ կ'անցնի մէկ կազմակերպութեան, նոյնիսկ ամբողջ հայ կազմակերպութիւններու միացեալ ուժերուն սահմանները:

Հ. – Այս կարգի գործակցութիւնը սահմանափակուած է Ամերիկայի՞ համար թէ նախատեսուած է ամէն երկրի համար:

*Պ. – Ամէն երկրի մէջ Հ. Բ. Ը. Մ.-ը տեղւոյն պայմաններով եւ միջոցներով է որ կը գործէ: Հարաւային – Ամերիկա, Գանատա, Զուիցերիա, օրինակ, իրենց առանձին համախմբումը ունին: Ֆրանսա՝ իր համախմբումը, որուն մաս չի կազմեր Հ. Ց. Դ.-ի Կալոյտ Ցաչը: Եւ մենք կը քաջալերենք ուժերու այդ միացումը: Այսուհանդերձ, վերագառնալով Ամերիկայի, կարելի չէ 14 – 15 կազմակերպութիւններ միացած տեսնել եւ արդիւնագոր աչխատանք տանիլ, առանց մասնաւոր համակարգիչ մարմինի մը ըստեղծուին, որ պէտք է ունենայ իր կեդրոնատեղին եւ իր առանձին պաշտօնէութիւնը, եւ որուն պաշտօնը պիտի ըլլայ առանձնել ընդհանուր ղեկավարութիւնը: Նման կեդրոնի մը հիմնումը եւ աչխատանքները տարեկան պիտի պահանջէին

առնուազն կէս միլիոն տոլարի յաւելեալ ծախք մը: Միւս կողմէ, մի մոռնաք որ մրցումը նաեւ իր ղրկան կողմերը ունի...:

Հ. – Հայկական Բարեսիրական եւ մշակութային բոլոր կազմակերպութիւնները իրենց պիւտճէէն կը հատասարակշռեն եւ զարգացումը կ'ապահովեն ստացուած նուիրատուութիւններով եւ բարերարութիւններով: Հայաստանի երկրաշարժը եւ այդ առթիւ ժողովրդային լայն հանգանակութիւնները եկան որոշ չափով խախտել անոնց տնտեսական ելեւմուտը: Հ. Բ. Ը. Միութիւնը իր կողմէ զգա՞ց նիւթական կորուստ մը:

Պ. – Կարճառեւ շրջանի մը համար ամէն կազմակերպութիւն մեծ վնասներ պիտի ունենայ յայտրզ տարին: Օրինակ, Հ. Բ. Ը. Մ.-ը Դեկտեմբերին կը նուիրուէր նուիրահաւաքի իր տարեկան պիւտճէն հատասարակշռելու համար: Այս տարի նուիրահաւաքը կատարուեցաւ միայն Հայաստանի համար:

Հայաստանի օգնութեան միութեան համար հայկական ամէն կազմակերպութիւն նիւթական նուիրահաւաքի ձեռնարկեց: Բարեգործականը այժմ համակարծիք վերջ կ'արձանագրէ չուրջ 14·000 նուիրատուներուն անունները եւ երբ ամբողջանայ անոնց ցանկը, պէտք պիտի հրատարակէ, ինչպէս նաեւ հանրային հաշուետուութիւն պիտի ընէ իր ծախսած ամէն տոլարին համար: Կ'ակնկալուի որ նոյն ձեւով ցանկեր հրատարակեն եւ հաշուետուութիւն կատարեն բոլոր հայկական կազմակերպութիւնները: Ժողովուրդին իրաւունքն է գիտնալ մեծ եւ փոքր կազմակերպութիւններուն հատած նուիրատուութիւններուն գումարը: Համախմբումին գլխաւոր բարիքը պիտի ըլլար ընդհանուր հաշուեքննութիւնը:

Հ. – Ի՞նչ պիտի ուզէիք դուք ձեր կողմէ ուեղցնել այս պատասխանութիւններուն վրայ:

Պ. – Մեծ եղեռնէն ետք Դեկտեմբեր 7-ի երկրաշարժը մեր ազգային մեծագոյն կորուստն է: Ցեղասպանութենէն ետք ղրամ, դիրք, ուժ չունէինք, այս անգամ ամէն բան ունինք եւ պէտք է գիտնանք կեդրոնացնել մեր ուժերը: Վերակառուցումը կրնայ հինգ տարի տեւել – եւ ոչ թէ երկու տարի, ինչպէս կը յայտարարուի – եւ հետեւաբար մեր օժանդակութիւնը երկարաձգ բնոյթ մը պիտի ստանայ: Պէտք է քաղաքականօրէն գործօն դառնանք: Աշխատանքներ տանինք որ Միացեալ Նահանգներու կառավարութիւնը մեծ չափով պետական օգնութիւն ընծայէ Հայաստանի վերաշինութեան:

Տարիներով ետ գացինք աւերեալ շրջաններուն մէջ: Պէտք է ամէն ինչ ըստեղծել սկիզբէն, ամուր հիմերու վրայ:

Պէտք չէ մոռնալ նաեւ Ղարաբաղի հարցութեան վիճակը: Գաղթականներով լեցուն Սեւիծանակերտի մէջ ամէն հայ տան մէջ այժմ երկու ընտանիք կ'ապրի: 12·000 Ազերիներ եկած են հաստատուիլ Լեռնային Ղարաբաղ: Անոնցմէ ոմանք – կամ չատեր – քանդած են իրենց տունը Հայաստանը լքելէ առաջ: Կարեւոր է որ մեծ թիւով Հայեր փոխադրուին ինքնավար շրջանը, ուր ապրող Հայերուն մեծ մասը ծերունիներ են:

Հայաստան այժմ զինուորական քեմբի կը նմանի: Երեւանէն էջմիածին, այդ կարճ միջոցին մէջ կը զտնուին զինուորական եօթը ստուգիչ անցքեր: Ղարաբաղի համար կ'ըսուի թէ տասնապատիկ աւելի զինուորական ուժ կայ:

Հայաստանի ժողովուրդին մէկ երրորդը, մանաւանդ իր հարազատները կորսնցուցած անձերը եւ վիրաւորները պիտի անցընեն հոգեկան տագնապի եւ վերայարմարեցումի շրջան մը, հետեւաբար պէտք ունին մասնաւոր խնամքներու եւ համապատասխան հիւանդանոցներու: Կայ ուրիշ տագնապալի հարց մը, որուն ժխտական անդրադարձները զգալի պիտի ըլլան մօտաւոր ապագային. բազմահազար ընտանիքներ բաժնուած են իրարմէ: Այդ մարդիկ մնացած են իսկ կիներ՝ իրենց վիրաւոր կամ ոչ վիրաւոր եղբայրներով հեռացած են Հայաստանի սահմաններէն դուրս: Այս բաժանումը, որ կրնայ աւելի երկարաձգ ըլլայ քան նախատեսուածը, կրնայ ընտանեկան բարդութիւններու դուռ բանալ:

Ինչպէս կը տեսնուի, Հայաստան երկար տարիներու պէտք պիտի ունենայ վերազանգելու համար իր բնականոն կեանքը: Հետեւաբար զպղթահայութիւնը պէտք է երկար ծրագիրներ մշակէ իր օժանդակութիւնը ընծայելու հայրենի ժողովուրդին:

Յունուար 28 Գ. Ֆ.

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ԴԱՇՆԱԿՀԱՐ ՍԵՐԿԷՅ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆԻ ՀԵՏ

Մօրհրդային պատուիրակութեամբ մը փարիզ կը գտնուի դաշնակահար, Երեւանի Կոմիտաս երաժշտանոցի դասախօս, երիտասարդ արուեստագէտ Ս. Մարգարեան: Փարիզի կեցութիւնը որ պիտի երկարի մինչեւ Սեպտեմբեր, առիթը կուտայ իրեն հետեւելու Փարիզի երաժշտանոցի դաշնակի ուսուցիչներուն կարգ մը դասընթացքներուն, որպէսզի կատարելագործէ իր ուսուցչական թէքնիքը: Եբեւանի եւ Մարսէյլի երաժշտանոցներուն միջեւ ուսանողի եւ դասախօսներու փոխանակումի նոր կարելիութիւն մը առիթը պիտի տայ հատնաբար Հայաստանէն նորանոր երիտասարդ ուժերու Ֆրանսա այցելելուն:

Մշակութային փոխանակումի գործնական օրինակով մը Ս. Մարգարեան կը պատմէ թէ հետը բերած է Երեւանի երաժրշտանոցի ռէքթէօր՝ Լեւոն Յովհաննիսեանի նոր պալէն՝ Ժան ս'Արքը: Այդ կտորը որ նոյնպէս դաշնակահարուհի իր կնոջ հետ չորս ձեռքով նուագած, ձայնագրած են, կը փափաքի ներկայացնել զոնէ Փարիզի հայ ունկնդիր հասարակութեան:

Երիտասարդ արուեստագէտը ծնած է Բաքու. ան կը պատմէ. – «Պապս 1923-ին Դալարագեազէն ոտով գնացել է Բաքու աշխատանք փնտռելու. իսկ մօրս ծնողները շուշեցի են: Ես ծնուել եմ 1953-ին: Եօթը տարեկանից մայրս ինձ տարաւ երաժշտական դպրոց. յետոյ ընդունուեցի Բաքուի երաժշտական ուսումնարանը. 1972-ին աւարտել եմ այն, նոյն թուին մտել Լենինկրատի Ռ. Քորսաքոֆի անուան երաժշտանոցը. 1977-ին այն եւս աւարտել ու եկել եմ Երեւան:

– Ի՞նչ նորութիւններ ունէր Երեւան ձեզի համար:

– Նախ լեզուն. հայերէն համարեա թէ չգիտէի...:

– Ի՞նչպէս:

– Բաքուում հայկական դպրոցները փակուել էին. իմ ուսումն ամբողջովին ռուսական էր. իսկ տան մէջ խօսում էինք Ղարաբաղի բարբառը: Սակայն Երեւան – նում ընկերներս չատ օգնեցին որ սովորեմ. 3 — 4 տարուց արդէն լաւ խօսում էի:

– Երաժշտական դպրոց, երաժշտական ուսումնարան, երաժշտանոց կ'ըսէք: Պիտի ուզէիք ծանօթանալ Հայաստանի երաժշտական ուսումի հանգրուաններուն:

– Այդ ուսումը բաժանուած է երեք մակարդակների. առաջինը երաժշտական դպրոցն է, ութ տարուայ ընթացքով, երկրորդը՝ երաժշտական ուսումնարանը (չորս տարի) եւ ապա երաժշտանոցը (հինգ տարի):

Կայ նաեւ «Զայքովսկիի անուան տասնամեակ» դպրոցը ուր միացրած է հանրակրթական ու երաժշտական ուսումը. աւարտողը կարող է երաժշտանոց ընդունուել:

– Երեւանի մէջ այս վարժարանները միջին հաշուով քանի՞ աշակերտ կ'ունեն – նան:

– Երաժշտական ուսումնարանը եւ «Զայքովսկիի անուան տասնամեակ»ը 30 – 40-ական աշակերտ կ'ունենան, իսկ երաժշտանոցը 15 եւ 15 հայերէն եւ ռուսերէն բաժինների համար: Եթէ երեխէն ռուսական դպրոց աւարտած է կը շարունակի ռուսական բաժինով: Ունենք նաեւ ուսանողներ արտասահմանից:

– Իսկ ընթացաւարտներու համար ի՞նչ ապագայ կայ Հայաստանի մէջ:

– 123 երաժշտական դպրոց կայ Հայաստանում. հինգ ուսումնարան, որոնցից երկուսը Երեւանում են Ռ. Մելիք – Եանի եւ Ա. Բարայեանեանի անուան, մէկը Լենինական է, մէկը Ղափան, մէկը Կիրովական: Սակայն չատերը ուզում են Երեւան մնալ, թէ ոչ ամէնքի համար կարելի է գործ ճարել:

– Իսկ խօսելով երաժշտական ուսումի մակարդակին մասին ... օրինակ, կարելի՞ է երեւանի երաժշտանոցը համեմատել Լենինգրադինին հետ, թէ պէտք է բաւարարուիլ Թիֆլիսի հետ համեմատելով:

– Հիմա կարելի է համեմատել նաեւ Լենինգրադի երաժշտանոցի հետ. բազմաթիւ գափնեկիրներ ունենք. ձիշդ է որ Մոսկուայում կամ Լենինգրադում են մասնագիտացել, սակայն պատրաստուել են Երեւանում:

Մեր, դաշնամուրի բաժնին տեքանը Եուրի Հայրապետեանը դաշնամուրի միջազգային առաջին դափնեկիրն էր (1956). ես այս չարքի եօթներորդն եմ: Մրցոյթը կայացաւ Իտալիա: Նուիրուած էր Պրահմսի 150-ամեակին:

– Աբտասահմանի մէջ ո՞ւր նուագած էք ուրիշ:

– 1982-ին Հայաստանի կողմից, հայկական մշակոյթի օրերի համար նուագել եմ Նորվեկիայի տարբեր քաղաքներում, ինչպէս եւ 1983 թուին Հունգարիայում: 1983-ից 1986 աշխատել եմ Տաքարի երաժշտանոցում ու նուագել որպէս մենակատար: 1988 թուականի Փետրուարին Սփիւռքի հետ մշակութային կապի կոմիտէի գծով եղել եմ Քուէյթում ու համերգներ տուել:

– Վերջին հարցում մը. ի՞նչ բան մղեց ձեզ Երեւան գալու:

– Սրինա:

Սերկէյ Մարգարեան կը պատրաստուի առաջին հանդիպումի մը Փարիզի երաժշտասէր հայ հասարակութեան հետ որ հաւանօրէն տեղի կ'ունենայ Փետրուար ամսուան ընթացքին: Յայտագիրը պիտի բաղկանայ մեծ դասականներու գործերէն. Պեթհովէնի, Պրահմս, Լիսթ, Պախ, ու նաեւ Բարայեանեանի, Խաչատրեանի, Կոմիտասի, Տիգրանեանի յօրինումներէն:

Ա. Թ.

Հ. Բ. Ը. Մ.
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԱԿԱՆ ԿՐԹԱԹՈՇԱԿԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւնը 1989 – 1990 տարեշրջանին եւս կրթաթոշակ պիտի յատկացնէ արժանաւոր ուսանողներու, որոնք կը հետեւին հայագիտական, մարզկայնական եւ ազատ արուեստից ուսումներու, ինչպէս նաեւ փոխատուութեամբ պիտի օժանդակէ տարբեր ճիւղերու հետեւողներու:

1· – Ոչ համալսարանական թեկնածուներ վկայուած պէտք է ըլլան երկրորդական վարժարանէ մը:

2· – Համալսարանական կամ ոչ՝ թեկնածուները պէտք է ունենան ուսումնական բարձր մակարդակ:

3· – Նախապատուութիւն կը տրուի՝

ա. – Ուսուցիչներու, երբ մասնաւորաբար յանձնարարուին իրենց վարժարաններու տնօրէնութեան կամ հոգաբարձութեան կողմէ:

բ. – Թեկնածուներու, որոնք գործօն մասնակցութիւն ունին կամ ունեցած են գաղութահայ կեանքի մէջ:

գ. – Ուսանողներու, որոնք համալսարանի պիտի յաճախեն իրենց բնակավայրերուն կամ մերձակայ երկիրներու մէջ:

4· – Թեկնածուներու հայերէնագիտութիւնը եւ ի մասնաւորի հայկական վարժարաններէ շրջանաւարտներու վերջին երեք տարիներու հայերէնի եւ առընչակից նիւթերու նիշերը կարեւորութեամբ նկատի պիտի առնուին:

5· – Բոլոր թեկնածուները համապատասխան հարցաթերթերը առնելու համար իրենց դիմումը պէտք է կատարեն ազգակի կեդրոնական կրթական Յանձնախումբին, մինչեւ 1989, Մարտ 31, հետեւեալ հասցէով. –

A.G.B.U. Scholarship Department
585 Saddle River Road
Saddle Brook, N.J. 07762
U.S.A.

ԾԱՆՕԹ. – Թեկնածուները իրենց դիմումին մէջ նչելու են իրենց հետեւելիք ճիւղը:

6· – Թեկնածուները իրենց թղթածրարները, բոլոր պահանջուած տեղեկութիւններով ու փաստաթուղթերով մէկտեղ, պէտք է մինչեւ Մայիս 15, հասցուցած ըլլան կամ ուղղակի վերոյիշեալ հասցէին եւ կամ յղելով վերոյիշեալ հասցէներուն՝ եթէ բնակիչ են տուեալ երկրին. –

A.G.B.U. Chapter of Austria
Kolonitzgasse 11/11
1030 Vienna, Austria

U.G.A.B. Comité Régional de France
11, Square Alboni
75016 Paris, France

A.G.B.U. Chapter of Greece
P.O.Box 262
Athens, Greece

A.G.B.U. District Committee of Lebanon
P.O.Box 715
Beirut, Lebanon

A.G.B.U. District Committee of Syria
P.O.Box 348
Aleppo, Syria

ԾԱՆՕԹ. – Պակասաւոր թղթածրարները դիմումի պարագաները նկատի չեն առնուիր:

Նկատի չեն առնուիր նաեւ պարագաները անոնց, որոնք դիմումի պահուն միջին – արեւելեան երկիրներու բնակիչ ըլլալով հանդերձ, կը ծրագրեն համալսարան յաճախել Անգլիա, Գանատա, Միացեալ – Նահանգներ կամ Ֆրանսա:

7· – Մի՛ութենէս վերոյիշեալ պատասխանատու մարմինները իրենց շրջաններու թեկնածուներուն թղթածրարները ուսումնասիրած եւ իրենց պատճառաբանեալ յանձնարարութիւններով միասին կեդրոնական Կրթական Յանձնախումբին փոխանցած կ'ըլլան մինչեւ 1989 Յունիս 15:

8· – Մի՛ութենէս արդէն իսկ կրթաթոշակ ստացող անները եթէ կը փափաքին վերանորոգել իրենց կրթաթոշակները՝ հարկ է որ իրենց դիտաւորութեան մասին դրաւորապէս տեղեակ պահեն կեդրոնական Կրթական Յանձնախումբը, մինչեւ 1989, Ապրիլ 15, դիմելով կամ ուղղակի Սեթըլ Պրուքի կեդրոնական գրասենեակը եւ կամ վերոնչեալ հասցէներուն՝ եթէ այդ երկիրներուն բնակիչ են: Վերանորոգումի դիմում կատարողները անհրաժեշտ է որ կանոնաւորապէս պատկան մարմիններուն փոխանցած ըլլան իրենց կիսամեայ եւ աւարտական քննութիւններու արդիւնքները՝ զանոնք ստանալէ անմիջապէս ետք:

ԴԻՒԱՆ
ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ

ԱՊՏԻԻՀԱՄԻՏԻՆ ԺԱՊԱՒԷՆԸ ԳՏՆՈՒԵՐ Է...

«Մէլլիյէթ»ի «Բաց Պատուհան» սիւնակէն. –

***

Նազմի Գավաոօղլու Պերլինի մէջ աշխատող լրագրող ընկերը մըն է: Քանի մը օր առաջ հեռաձայնեց. –

– Ինչ որ կը փնտռէի, վերջապէս գտայ: Մենք գիտէինք թէ ինչ էր անոր փընտռածը: Ան երկար տարիէ ի վեր կը փընտռէր Ապտիւլհամիտի կեանքին չուրջ գարձուած ժապաւէն մը:

Անգլիական – ամերիկեան արտադրութիւն մըն էր ան, որ գարձած էր 1928ին եւ որ Հիթլէրին հաճոյ չէր թուած: Հիթլէր, մտածելով որ Ապտիւլհամիտի մասին ըսուածները իր բռնակալութիւնն ալ կը քննային յիշեցնել, հրահանգած էր որ հերկիզուէր այդ ժապաւէնին բնագիրը: Այդ ուղղութեամբ հրահանգ տուած էր կէսպէչէին, որ սակայն չէր կրցած գործադրել հրահանգը: Հիմա այդ ժապաւէնը գտնուած էր գերման ընտանիքի մը մօտ:

– Ժապաւէնը տեսա՞ր, ի՞նչ տեսակ ժապաւէն մըն է:

– Շատ չահեկան ու յուզումնալից տեսարաններով լեցուն ժապաւէն մը: Ապտիւլհամիտը մարմնաւորուած է վարպետ դերասանի մը կողմէ: Անպայման կ'արժէ տեսնել:

– Ապտիւլհամիտը ի՞նչպէս կը ներկայացուի այդտեղ:

– Իրրեւ բռնակալ մը որ հոգեկան տագնապներ կ'անցընէ:

Ցետոյ Գավաոօղլու կուտայ սա տեղեկութիւնը.– այն ընտանիքը որ ներկայիս ունի այս ժապաւէնին բնագիրը, յօժարած է 3·900 տոլարի փոխարէն արտօնել որ վիտէոյի վրայ կրկնօրինակ մը առնուի այդ ժապաւէնէն: Ասիկա 7·5 միլիոն լիրա կը նշանակէ, ինչ որ մեծ գումար մը չէ Ապտիւլհամիտի մասին գարձուած ժապաւէնի մը համար: Ուստի կը յանձնուի Թ.Թ.-ի Ընդհանուր տնօրէն՝ ձէմ Տունայի ուշադրութեան:

(Շար· Ա· Էջէն)

Թուրքիա այլեւս պիտի չընդդիմանայ ամերիկեան Քոնկրէսի հայանպաստ բանաձեւին (այս մասին, տեսնել նաեւ Ա· Թ·–ի խմբագրականը՝ «Ի՞նչ ըսել կ'ուզեն մեզի», «Յառաջ»՝ Յունուար 11)։ Այդ դիրքորոշումը բաւական բաղդներու ալ առիթ տուած էր Թուրքիոյ մէջ։ Այժմ, Իօզալ մեզայականի եկած է, ինչպէս կը հաստատէ «Հիւրրիյէթ» ալ (Փետր· 1)։ Արդարեւ հոն կ'ըսուի·–

Կը տեսնուի որ Թուրկութ Իօզալ անցեալ Դեկտեմբերին հղած իր դիրքէն, հրաժարած է, այսօր։

Արդարեւ ան նորընտիր Նախագահ՝ Ճ· Պուշի վրկած չնորհաւորական երկար նամակին մէջ«Հայկական ցեղասպանութեան բանաձեւ»ին մասին ալ խօսելով կը յայտարարէ թէ այս խնդրին մասին Թուրքիոյ դիրքը չէ փոխուած եւ դէմ է անոր ներացման Ներկրպարանին կողմէ։

Թուրքիոյ Արտաքին նախարար Մէխութ Եըլմազ Միացեալ – Նահանգներու Արտաքին նոր նախարար ձէյմս Պէյքըրի ուղղուած իր նամակին մէջ կը կրկնէ նոյն տեսակէտը։

ՎԱՂԸ՝

«ՅԱՌԱՋ – ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ – Միտք եւ Արուեստ»ի նոր (135) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ·–

Երկաթէ Մարդը	*Դ· ԹԻՖԷՆՔՃԵԱՆ*
Spitak	*VAHÉ GODEL*
Entretien avec Nina et Jean Kéhayan	*G. HOVSEPIAN*
Le Rendez-vous du Cimetière arménien	*J. KÉHAYAN*

ՏՈՔԹ.
ՅԱԿՈԲ ՔՐՔԵԱՇԱՐԵԱՆ
Ֆրանսայի համալսարանական եւ հիւանդանոցային կեդրոններու ակրեժէ վիրաբոյժ
Հաճոյքն ունի տեղեկացնելու որ իր անձնական բժշկական գրասենեակը բացած է՝
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՎԻՐԱԲՈՒԺՈՒԹԻՒՆ
ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՎԻՐԱԲՈՒԺՈՒԹԻՒՆ
ՄԱՐՄՆԱՄՇԱԿԱՆ
ՎԻՐԱԲՈՒԺՈՒԹԻՒՆ
35, rue Danton,
92130 Issy-les-Moulineaux
à proximité du métro :
Mairie d'Issy-les Moulineaux
TEL. : CABINET 46 38 21 25
DOMICILE 34 12 65 27

– Pour la libération des dirigeants arméniens détenus à Moscou;
– Pour la défense du Comité Karabagh

SOLIDARITÉ FRANCO-ARMÉNIENNE

vous invite
à une
REUNION PUBLIQUE
sous la présidence de
Pierre VIDAL - NAQUET
avec la participation de :

— **Patrick DEVEDJIAN,** Député - Maire d'Antony (R.P.R.)
— **Michel SAPIN,** Député des Hauts de Seine (P.S.)
— **Bernadette ISAAC - SIBILLE,** Député du Rhône (U.D.C.)
— **Antoine WAECHTER,** Président des VERTS
— **Jean-Pierre MAHE,** Professeur à l'INALCO
— **Paul THIBAUD,** Directeur de la revue «Esprit»
— **Alexandre SMOLAR,** Universitaire
— **Yves TERNON,** Ecrivain
— **Jean-Marie DOMENACH,** Ecrivain
— **Christian DER STEPANIAN,** Président de S.F.A.

le Vendredi 10 Février à 20 h 30
MAISON DE LA CHIMIE
28 bis, rue Saint Dominique, PARIS 7e
(M° Invalides)
Entrée libre

Meubles **Ghazarian**
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

Ս· ՅՈՒՂԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀՍԿՈՒՄ ԵԻ ՔԱՐՈԶ

Մեծ Պահոց ամբողջ չրջանին, Զորեքշաբթի իրիկուններըը ժամը ճիշդ 6–ին, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Հսկումի Խաղաղական եւ Հանգստեան ժամերգութիւնները կը կատարուին եւ կը տրուի աւուր պատշաճի քարոզ՝ ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցի եւ կարգի·–

Զորեքշաբթի, Փետրուար 8–ին
Քարոզիչ՝
ՆԵՐՍԵՀ Ծ· ՎՐԴ· ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ
Զորեքշաբթի, Փետրուար 15–ին
Քարոզիչ՝
ԺԻՐԱՅՐ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԹԱՇՃԵԱՆ
Զորեքշաբթի, Փետրուար 22–ին
Քարոզիչ՝
ՄԻՒՌՈՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԳՐՎԼԳԵԱՆ
Զորեքշաբթի, Մարտ 1–ին
Քարոզիչ՝
ՋԱՒԷՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԽԱԶԱՏՐԵԱՆ
Զորեքշաբթի, Մարտ 8–ին
Քարոզիչ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա· ՔՀՆԾ· ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ
Զորեքշաբթի, Մարտ 15–ին
Քարոզիչ՝
ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆԾ· ՊԱԼԸԳԵԱՆ ԴԻԱՆ

***

Ս· ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Մեծ Պահքի ամբողջ չրջանին, Զորեքշաբթի իրիկուններըը, ժամը 5–ին, Հրոկումի Խաղաղական եւ Հանգստեան ժամերգութիւնները կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով·–

Փետրուար 14, Զորեքշաբթի ժամը 5–ին
Փետրուար 22, Զորեքշաբթի ժամը 5–ին
Մարտ 1, Զորեքշաբթի, ժամը 5–ին
Մարտ 8, Զորեքշաբթի, ժամը 5–ին
Մարտ 15, Զորեքշաբթի, ժամը 5–ին
Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները Փետր· 12–էն սկսեալ, մինչեւ Մարտ 12, Գալստեան Կիրակին ներառեալ։
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·45–ին։
Արեւագալ, ժամը՝ 9·45–ին։
Պատարագ, ժամը՝ 10·30–ին։

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Սէն – Ժերմէն Զ· Շանթ մասնաճիւղի ընկերուհիները խորին ցաւակցութիւններ կը յայտնեն՝ Տէր եւ Տիկին Ժաք Սահեանի եւ զաւակներուն եւ համայն ընտանեկան պարագաներուն իրենց մօր, մեծ – մօր եւ ազգականին՝ Իսկուհի Թէմիեէեանի մահուան առթիւ, ողբացեալը՝ մասնաճիւղի հին անդամուհին եղած է· եւ այս տխուր առթիւ մասնաճիւղը 200 Ֆրանք կը նուիրէ Հայաստանի աղէտեալներուն։

CHŒUR MIXTE ARMENIEN DE PARIS
SIPAN - KOMITAS
FONDÉ EN 1923
CONCERTS
AU PROFIT DES SINISTRÉS D'ARMÉNIE

— GONESSE —
Samedi 4 Mars
à 20h45
Eglise St. Pierre - St. Paul
Près de l'Hôpital

—ALFORTVILLE—
Vendredi 10 Mars
à 20h45
Eglise Notre Dame
3, rue Jules Cuillerier

— ISSY —
Vendredi 17 Mars
à 20h45
Eglise St. Etienne
Place de l'Eglise

avec la gracieuse participation de
SONIA NIGOGHOSSIAN (Mezzo) **RENÉ MASSIS** (Baryton)
MARIO HANIOTIS (Basse)
Solistes des chœurs
Meguerditch Boghossian (Tenor) **René Martayan** (Tenor)
sous la direction de
GARBIS APRIKIAN
— PROGRAMME RENOVE —
S'adresser aux membres de la Chorale et à la Croix Bleue.
Prix des places : 100 Frs. pour un concert

58ՐԴ ՏԱՐԵԿԱՆ ՅԵՐԵԿՈՅԹ
ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՓԱՐԻԶԵԱՆ ԵՐԱՆԻ
ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 5
կէսօրէ վերջ, ժամը 14·30–ին
SALLE DE LA CHIMIE
28 bis, rue Saint Dominique, Paris 7e
(M° INVALIDES)
— Մուտ՝ 50 Ֆր — — Երախաներուն՝ ձրի —
Յայտագիր՝
■ *Սկաուտական Շրջանային Ներկայացում,*
■ *Հայերէն խմբերգ եւ պարեր*
■ *Զաւեշտ մը*
■ *եւ հայերէն ներկայացում։*
Հանդէսին հասոյթը պիտի յատկացուի Հայաստանի աղէտեալներուն։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ԿԻՐԱԿԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 5
DIMANCHE
5 FÉVRIER
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 135

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — Թիւ 16.943 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.943

ՄՈՑԻՆ

ԵՐԿԱԹԷ ՄԱՐԴԸ

ԳՐԵՑ՝ ԴԱՆԻԷԼ ԹԻՒՖԷՆՔՃԵԱՆ

Ընդունելութեան պաշտօնեան ու ընկերութեան սրճեփը «կրկրացող» հնդկերէնով առաւօտեան իրենց սովորական չարակրատութիւնը կ'ընէին՝ առատ կաթով ու շաքարով պարարտացած իրենց սուրճի գաւաթներուն առջեւ, երբ Պարոն Պօղոսի լման հասակը երեւցաւ մայր ղրան ապակիին եռին, սկսելով դլխէն՝ դանդաղ ու քիչ մը ծոյլ բարձրանալով չէնքի մարմարապատ աստիճաններն ի վեր: Օրուան այս ժամուն, հակառակ արեւի յստակ ու չեչտ ճառագայթներուն, օդի ջերմութիւնը տակաւին տանելի էր ու ղրասենեակի ընդունելութեան սրահին զովութիւնը նուազ գնահատելի քան աւելիյ առաջացած ժամերու: Պարոն Պօղոս քրտնելու սովորութիւն չունէր ու դրեթէ անտարբեր էր կլիմայի ջերմութեան ու խոնաւորութեան բոլոր քմահաճոյքներուն հանդէպ:

– Բարիլոյս ձեզ, – ըսաւ ան փոսքը ուղղելով երկու պաշտօնեաներուն՝ դէմքի արտայայտութիւնը բոլորովին անփոփոխ պահելով իր ծխնիներուն չուրջ օրօրուող մայր ղրան փեղկը եռին ձգելով:

– Բարիլոյս Մսթըր Փօլ, – բացագանչեցին երկու պաշտօնեաները միաբերան՝ իրենց աչքերը ընդդիմաբար տանելով պատին վրայ հաստատուած, խոշոր, յստակ թուանշաններ ու սլաքներ ունեցող ճերմակ ժամացոյցին:

–Սխալ բան մը կայ· այսօր վեց վայրկեան ուշ է· արդէն ժամը ութին չորս վայրկեան կայ ու միւսներն ալ քիչ հետք կը հասնին, – ըսաւ սրճեփը ցած ու խորհրդաւոր ձայնով մը՝ աչքերը միշտ Պարոն Պօղոսի վրայ յառած, բայց դէմքը իր ընկերոջ դարձնելով:

– Վայրկեան մը կասկածեցայ ժամացոյցի ճշգրտութեան վրայ... Բայց ո՛չ... իմ քովս ալ ութին չորս կայ· յետոյ, նրկատեցի՞ր, փողկապին հանդոյցն ալ խոշոր ու անինամ է... քիչ մըն ալ կողմ թեքած..., – պատասխանեց ընդունելութեան պաշտօնեան նոյնքան խորհրդաւոր ձայնով՝ իր առջեւ փռուած հեռաձայնի կեդրոնական գործիքին կոճակները չօշափելով բնազդաբար:

Պարոն Պօղոս, սովորական լուրջ ու կորուկ ժեստով բացաւ իր դրասենեակին դուռը ու ինքզինք նետեց ներս: Լուսարձելի հորիզոնական չեղրերը կիսովին մնայն բաց էին ու փողոցի առաւօտեան կայտառութիւնը ի գուր կը ջանար դրասենեակէն ներս ալ քիչ մը կեանք ու դոյն մտցնել: Ամէնէն ուրախ ու խանդավառ պայմաններու մէջ իսկ Պարոն Պօղոսի դրասենեակը ուրախութիւն ու հաճոյք չէր պատճառեր իր այցելուներուն: Ձեռք սառեցնող ապակիով ծակուած դրասեղան մը՝ անխոցելի կարգապահութեամբ չարուած ու դիզուած թղթածրարներ, անխուսափելի եռայարկ թղթամանը ուր «մուտք»ի ու «ելք»ի դարակները միշտ լեցուն կ'ըլլային, իսկ մէջտեղի «առկախ» դարակը դրեթէ միշտ պարապ: Հեռաձայնի գործիքին քով ու անոր մրցակից, դրասենեակի ամէնէն արդիական գործիքը մեծդի ու թերեւս այլեւս ժամանակավրէպ ելեկտրական հաշուի մեքենան էր, խոշոր, հանդուգն կոճակներով ու պատառով, որ հակառակ ելեկտրական ըլլալուն անսպասելի ադմուկ կը հանէր Պարոն Պօղոսի մտածումն տակ՝ երբ ան, աչքը առանց թուղթերէն վերցնելու, զարմանալի ճարտարութեամբ մը անհամար թիւեր ու նշաններ կը հոսեցնէր հաշուիչ մեքենայի նուրբ ու զգայուն ղպային դրութեան մէջ:

Սրճեփը, որ զարմանքով հետեւած էր Պարոն Պօղոսի այսօրուան արտասովոր մուտքին, ի գուր սպասեց, որ, ըստ սովորականին, գրասենեակի պաղ ու ճերմակ լուսաւորութիւնը անմիջապէս դուրս ժայթքէ ղրան վերի կէսին վրայ տեղուած ապակեայ լուսամուտէն. քիչ հետք, յուսահատ ու մտահոգ, սուրճի ափսէն ձեռքին, տատամսումով թակեց դուռը ու ներս մտաւ: Սենեակի կիսամութին մէջ Պարոն Պօղոս նստած էր իր ղրասեղանին եռին ու հակառակ անոր որ բան մը ընել կը ձեւացնէր, առաւօտեան մաքրութենէն ի վեր սրճեփը խանգարուած ոչինչ նկատեց թղթածրարներու կարգուսարքին մէջ: Սուրճի ու պաղ ջուրի գաւաթները զգուշութեամբ ու խնամքով դետեղելէ հետք յատուկ խաւարթէ սկաւառակներու վրայ, սրճեփը չկրնաց անպայման փչրել սառը ու հարցուց.

–Ուրիշ բան մը կը փափաքի՞ք Մսթըր Փօլ, ամէն բան լա՞ւ է այս առաւօտ:

– Լա՛ւ Մանսուր, չա՛տ լաւ, – պատասխանեց անմիջապէս Պարոն Պօղոս՝ բռնի ժպիտ մը գծելով իր դէմքին վրայ:

Սովորականէն չատ աւելի պրկուած էր այսօր Պարոն Պօղոսի դրասենեակին մթնոլորտը. ընկերութեան միւս դրասենեակներուն պէս այս մէկը երբեք պատահական ադմուկ ու քրքիջներ չէր արտադրած, բայց, պարբերաբար, Պարոն Պօղո՛ն ալ երբեմն կատակ ու սրամտութիւն ընել դիտէր սրճեփին ու նամակները բերող պաշտօնեային հետ:

Սրճեփը իր առաքելութիւնը երկարաձգել ուզեց պատուհանին լուսարձելը բոլորովին վեր առնել փորձելով:

– Թող մնայ, թող մնայ, – կանխեց դինք Պարոն Պօղոս, ակնոցները թաչկինակով սրբելով, – քիչ մը գլխու ցաւ կը դգամ հետեւաբար այսպէս աւելի հանդիստ կ'ընեմ, չնորհակալութիւն:

Սրճեփը, որ ծրագրած էր ելեկտրական լոյսի կոճակն ալ կոխել, ի վերջոյ որոշեց դուրս ելլել առանց մթնոլորտի թանձրութիւնը բարեփոխելու:

Պարոն Պօղոս հանդարտ չարժումով մը ձգեց իր բազկաթոռը, կախելիքին վրայ անցուց իր մուխ կապոյտ բաճկոնը ու դայն պատին վրայ յատուկ կեռէ մը կախելէ հետք կրկին մխրճուեցաւ բազկաթոռին մէջ, կզակը հանդոյց եղած բռունցքներուն վրայ կռթնցնելով:

Գրասենեակի լուսթեան մէջ զովացած օդի հոսանքը խուլ սուլոցով մը կը ժայթքէր առաստաղին վրայ գետեղուած մետաղեայ ճաղերուն ընդմէջէն: Սեղանին վրայ անհամար թուղթերու, թղթածրարներու կանոնաւոր չարքերը հոսմէացի զինուորներու կարգապահութեամբ կը սպասէին կարծես իրենց զօրավարին հրահանգներուն: Պարոն Պօղոս մասնաւոր տաղանդ մը ունէր ընկերութիւններու՝ մեծ ու պզտիկ, ամէն տեսակի հաստիւները իր բացարձակ հակակշռին տակ պահելու, աստղաբաշխական թիւեր ու դումարներ ընտելացնելու, դասաւորելու, զանոնք կերպընկալ նիւթի վերածելու մինչեւ որ իրենց պատշաճ չափն ու դիրքը գտնեն ամէն տեղեկագրի, պիւտճէի ու հաշուեկշռի մէջ: Ու ամէն տարի այդ հսկայ թիւերը, հազարաւոր թղթիներէ քաղուած, կ'ենթարկուէին Պարոն Պօղոսի հաշուապահական կախարդական ցպիկին, կը մտնէին ցանկերու ու սիւցպիկին, կը մտնէին ցանկերու ու սիւնակներու մէջ զարմանալի դիւրութեամբ մը հակակշռուելու ու զիրար չեզոքացնելու երկու սիւնակներու յատակը, թիւերու այս մեծ պատերազմի եզրակացութեան:

Թիւերը չատ աւելի զաժան ու անզութ էին սակայն Պարոն Պօղոսի անձնական հաշիւներուն մէջ: Ճոխութեամբ ու բարիքներով ողողուած կեանքը՝ Պօղոս աթոռին իր անցուցած տասնեակ մը տարիներուն ընթացքին, աստիճանաբար՝ քարիւզի գիներու անկումին հետ վատթարացող տնտեսութեան զուգահեռ, տեղի կու տար ապերախտ ու նեղ պայմաններու տարուէ տարի նեղցող նիւթականի օղակին, որ անխուսափելիօրէն եռեւէն կը քաչքչէ իր ճամբու ընկերները՝ անձկութիւնը, յուսահատութիւնը ու մանաւանդ, միջին տարիքը անցած մարդու քով, հոգեկան ու բարոյական կերպարանափոխութիւնը:

Ամերիկեան մեծ ընկերութեան մը ելեմտական տնօրէնի դիրքէն՝ ընկերութեան մեկնելէն ետք, Պարոն Պօղոսի պաշտօնն ու տիտղոսը չատ փոփոխութիւն չէին կրած բայց չրջանակը, տարողութիւնն ու մանաւանդ վարձատրութիւնը կը կծկուէին, կը խեղճանային ընկերութենէ ընկերութիւն, տարուէ տարի, մինչեւ որ քառորդի իջած ամսականով ան ինքզինքը գտնէր իր ներկայ պաշտօնին գլուխը, միշտ «ելեմտական տնօրէն» բայց այս անգամ հազիւ ծփացող ու գլուխը ծոցի տնտեսական ալիքներէն վեր պահող չինարարական միջակ ընկերութեան մը մէջ:

Երեւոյթներն ու ձեւակերպութիւնները միշտ անխաթար ու կատարելապէս յարդուած կը մնային: Պարոն Պօղոս, իր ընտանիքը չատ մը հաճոյքներէ զրկելո՛ւ իսկ գնով, պիտի ապահովէր իր անաղարտ ու կատարելապէս խնամուած զգեստները, երկրի փոչիին ու աւազին հանդէպ զարմանալի անհամարհանք ցոյց տուող մի՛չտ փայլուն կօշիկները ու մանաւանդ լաւորակ մետաքսէ փողկապները՝ որոնց տեսքի՛ն իսկ ուրիշներ կը քրտնէին՝ մինչ ինք, Պարոն Պօղոս, երբեք չէր քրտներ: Տագնապել ու քրտնիլ չկար թիւերու ու հաշիւներու աչխարհը, զոր ան ճանչցած էր մանկութենէն ի վեր իր հաչուապահ հօր գրասենեակը՝ Պէյրութ, երբեմնի «Նահատակաց Հրապարակ»ին վրայ:

Արաբիոյ մէջ հազարներն ու միլիոնները երբեմն տոպրակներով գտնուած էին Պարոն Պօղոսի գրասենեակներուն մէջ, փոխադրուած ձեռքի պայուսակներու մէջ՝ իր ինքնաչարժով: Զարմանալի անտարբերութեամբ մը համահաւասար արժէք տուած էր ան մէկին, հարիւրին կամ հազարին, այնքան առեն որ ուրիչի պատկանելիութիւնն էին՝ իրեն վստահուած: Ուրիչի հարստութեան հանդէպ այս առարկայական ու նոյնիսկ անտարբեր մօտեցումը զարմանալիօրէն կը հակադրուէր իր՛ զրպանի դրամին հանդէպ Պարոն Պօղոսի տածած սիրոյն ու գուրգուրանքին, որ կարծես արտայայտութիւնը ըլլար իր ենթագիտակցութեան մէջ տարիներէ ի վեր ճնշուող, ճզմուող հրաւառ փափաքի մը՝ օր մը վերջապէս իր սեփականն մեծ գումարներուն հետ խաղալու, հրճուելու դրամի տեսքով ու հոտով՝ փոխանակ ուրիշներու հարստութեան պարկեչտ հսկիչն ու հլու գործակատարը ըլլալու:

Ախթները եկեր ու անցեր էին:

Պարոն Պօղոսի անզիջող պարկեչտութիւնը միչտ փորձութիւնները յաղթահարած ու անցած էր՝ լայն ու զով գոհունակութեամբ մը լեցնելով իր սիրտը սատանային վրայ տարուած ամէն յաղթանակէ ետք: «Հարամ» դրամի հրապոյրը մի՛չտ կրցած էր չեզոքացնել, չիջելով հօրմէ ստացած իր պատուէրները ու անհուն գոհունակութիւնը ունենալով, որ օր մը իր կարգին ճակատաբաց պիտի կարենայ նոյն պատգամները անարատ ու անխաթար փոխանցել իր երեք զաւակներուն:

Պարոն Պօղոսի համբաւն ու ուրիչներու դրամը անխոցելի մնացած էին միչտ. բայց այդ հարստութիւններու, անհատներու ու ընկերութիւններու աստիճանական մեկնումէն ետք ան կը նայէր ինքզինքին՝ Արաբիոյ մէկ անկիւնը, կիսամուխ դրասենեակի մը խորը, անօգնական ու միայնակ, ամէն անցնող օրուան հետ դանդաղօրէն մահացող այս էութեան, որ չիսուսի դռները կը թակէ տակաւին իր կնոջ ու զաւակներուն գլխուն վերեւ ապահով առաստաղ մը չգտած, թիւերու անչունչ ու միապաղաղ աչխարհէն մէկ ոտքն իսկ դուրս չնետած՝ ամենապարզ ու տարրական որեւէ արկածախնդրութեան համար:

***

Պարոն Յալիլի արճակուրդի մեկնիլը անակընկալ երկրորդ պաշտօն մըն ալ տուած էր Պարոն Պօղոսի: Եթէ առողջական մտահոգիչ պատճառներ չունենար, ընկերութեան գնումներու ընդհանուր պատասխանատուն անպայման որ կառչած պիտի մնար իր աթոռին՝ մինչեւ մեծաղեայ հսկայ չեմարաններու գնման բանակցութիւններու վախճանը: Արդարեւ, նախորդ մէկ քանի տարիներուն, տնտեսապէս ընկղմող մարզոց ու ընկերութիւններու համապատասխերին վրայ, մասի վրա՛յ միայն համբուող ու այսպիսի տարողութեամբ ապսպրանքներ աչքառու ու հազուադիւտ առիթներ կը ներկայացնէին՝ պատահական պղպջակներ հին օրերու եռացող գործերէն, որոնց համար կատարուած գնումներն ու չինանիւթերու մատակարարութիւնը պատեհութիւնը տրուած էին Պարոն Յալիլի, որ ամէն տարի յարկ մը ե՛ւս աւելցնէ Պէյրութի ծովեզերեայ իր չքեղ չէնքին վրայ ու տարեկան երկրորդ արճակուրդ մը առնէ Ալպ-

(Շար·ը Դ· էջ)

SPITAK

une ombre titube dans les décombres
une femme vivante
parmi des flammes mortes
une femme serrant dans ses bras quelque chose
(un ustensile ? un album ? un petit cadavre ?)
errant parmi des vestiges de murs
de toitures de portes
rien plus rien (murmure-t-elle) ni feu
ni lieu personne plus personne
le froid le silence la neige nous
habitons la demeure du froid seul
nous protège le manteau du silence
la neige soit le plus doux des linceuls
(une femme debout au centre du chaos
une flamme rebelle au milieu de la cendre)

VAHÉ GODEL

Entretien avec

Nina & Jean KÉHAYAN

D'une émission d'«Apostrophes» à l'autre, de B. Pivot, dix années se sont écoulées. Nina et Jean Kéhayan ont repris le train russe qu'ils croyaient avoir quitté pour toujours à la fin de leur premier livre «Rue du Prolétaire Rouge», (Editions du Seuil, 1978). Ce livre, traduit en onze langues, raconte la réalité soviétique vécue par le couple pendant deux ans, Jean travaillant dans une agence de presse et Nina faisant des traductions.

Dans leur nouvel ouvrage «Le Chantier de la Place Rouge», (Editions du Seuil, 1988), nous retrouvons ce train russe qui passant de l'illusion de l'ère Brejnev à l'immobilisme de l'année Andropov, puis prolongeant sa halte au cimetière de l'histoire pour embarquer Tchernenko, leur permet, quatorze ans plus tard, de sillonner l'Union Soviétique de Khabarovsk à Moscou, d'aller à Ikoutsk, à Bratsk revoir des amis, des lieux, des paysages, sentir des odeurs, voir une certaine façon de vivre et témoigner le quotidien du Soviétique dont le chef M.Gorbatchev descend enfin du convoi, se mêle à la foule et scande avec elle «il n'y a plus de rails, il n'y a plus de rails».

L'itinéraire de Nina et Jean Kéhayan est autrement intéressant. Essayons donc de voir avec eux, de plus près, l'histoire de cette expérience.

Question : *Le fait que les autorités reconnaissent aujourd'hui que le train russe n'a pas de rails, confirme le témoignage saisissant de la «Rue du Prolétaire Rouge».*

Jean Kéhayan : De 1972 à 1974, notre séjour en Union Soviétique nous a ouvert les yeux, non pas par ce que devrait être le socialisme, mais on a appris là-bas ce que ne doit pas être le socialisme. La première année nous avons essayé de comprendre le pourquoi des choses. Puis, nous avons eu la certitude que le socialisme avait été complètement dévoyé.

Nina Kéhayan : Ce fut une désillusion au sens propre du terme. On s'est rendu compte qu'on était dans une illusion. Tout l'idéal qu'on nous avait donné ici, par rapport à la transformation de l'être humain, était vraiment une utopie dangeureuse.

Question : *Comment se fait-il que votre vie soit aussi liée et de façon importante à l'Union Soviétique et à la compréhension soviétique?*

Jean Kéhayan : C'est le hasard d'un engagement politique de jeunesse. Je suis né dans une famille arménienne de Saint-Loup. Mon père était croyant, très protestant. Rescapé des massacres de 1915, il avait été élevé dans un orphelinat américain. C'est un professeur communiste de philosophie qui m'a conduit sur les traces de Péguy et d'Alain qui ont forgé des générations de disciples pétris d'humanisme, de tolérance et d'un solide esprit critique générateur de révolte. Les notions tout à coup révélées de conscience de classe et d'injustice sociale entraient dans un terrain parfaitement perméable. Et c'était, pour moi, un des moyens de venger mon père, ouvrier métallurgiste, exploité et victime du racisme environnant que d'adhérer au Parti Communiste pour mener un combat communiste dont le modèle était l'Union Soviétique.

Nina Kéhayan : Dans ma vie l'URSS n'est pas un hasard. Mes parents, Juifs de Pologne et de Bessarabie, ont été des militants marxistes dès leur première jeunesse. Ils ont fui leur pays, pour des raisons, entre autres, d'antisémitisme. Ils m'ont éduquée dans l'idéal communiste le plus beau, le plus authentique que l'on puisse imaginer. Je suis devenue communiste et j'ai adhéré au Parti comme on fait un acte simple, normal, sans interrogation angoissante. J'ai fait des études de russe. J'ai fréquenté ce pays. Mes premières impressions furent mélangées, tiraillées entre ce que je voyais et ce que j'aurai voulu voir. Mais les deux années que j'ai vécues à Moscou ont détruit en moi un mythe. La réalité que je découvrais ne coïncidait pas avec ce qui m'avait été donné pour une vérité absolue.

***

Pensant naïvement qu'ils pouvaient discuter de la réalité soviétique à l'intérieur du Parti et changer quelque chose, les explications qui ont suivi l'échec de la Gauche aux élections législatives de 1978 leur ont montré clairement le dévoiement du Parti Communiste Français et de Moscou qui ne voulait pas que l'Union de la Gauche triomphât en France. C'est à partir de ce moment que Nina et Jean se sont jetés à l'eau et ont eu l'honnêteté morale et le courage politique d'écrire ce témoignage, de dire la vérité sur l'Union Soviétique. Et ce témoignage était d'autant plus fort qu'il venait de communistes appartenant à une génération nouvelle.

Le livre «Le Tabouret de Piotr», de Jean Kéhayan, paru aux Editions du Seuil, en 1980, allait précipiter son exclusion. Ce livre explique la position de l'auteur vis à vis du Parti et pose la question fondamentale suivante : en France a-t-on le droit d'être communiste et antisoviétique? La réponse est donnée le jour de la parution du livre. Jean Kéhayan est exclu du Parti Communiste. Quant à Nina Kéhayan, elle quitte le Parti Communiste le jour où les troupes soviétiques entrent en Afganistan.

***

Question : *«Le Chantier de la Place Rouge» est le récit d'un voyage, un reportage sur l'URSS de Gorbatchev. Que se passe-t-il aujourd'hui ?*

Nina Kéhayan : Aujourd'hui tout est possible. L'URSS est au carrefour du meilleur et du pire. Gorbatchev est contraint de suivre le mouvement qu'il a impulsé. Il ne contrôle pas tout, témoin l'explosion du Caucase et l'éviction d'Eltsine. Ces circonstances imposeront-elles un bipartisme , Ce ne serait déjà pas si mal ! De toute façon, chacun comprend aujourd'hui que l'économie ne prendra son essor que dans un système démocratique, seul garant d'une concurrence motrice. Or la démocratie est un tout. On ne peut pas encourager un peuple et son intelligensia à s'exprimer librement tout en acceptant d'être représentés, gouvernés, sous peine de régresser dans tous les domaines.

Jean Kehayan : Certes, des faiblesses, demeurent. Les magasins, sont toujours mal approvisionnés. La bureaucratie est immuable. Nous avions quitté en 1974 des amis lentement rongés par la résignation. Nous avons retrouvé des yeux dans lesquels brille parfois timide, l'espérance d'un avenir respirable. Les gens parlent. La presse s'améliore. La télévision est plus intéressante. Les gens voyagent et racontent. La vie littéraire et artistique connait une libéralisation. Mais de toute manière le pays n'avait plus le choix. Ou, il abordait le XXIe siècle, dans la situation d'un pays arrieré, sous développé, une sorte de tiers monde alphabétisé, ou il tentait la relance de la machine pour aller vers le modernisme. Après la prédiction les soviétiques attendent maintenant de Gorbatchev l'application de cette politique.

Question : *Malgré ces constatations, souvent vos impressions sont contradictoires et le livre s'achève sur des interrogations.*

Nina Kehayan : Nul ne saurait aujourd'hui raisonnablement être prophète. Mais il est impensable de supprimer ce qui a été dit haut et si fort, de confisquer ce qui a été acquis depuis deux ou trois ans. Quoiqu'il arrive, cette page de l'histoire restera définitivement écrite.

Jean Kehayan : Nous avons dialogué, dans les rues, marchés, aéroports, cimetières, trains. L'U.R.S.S. aujourd'hui s'interroge elle même. Il y règne une effervescence jusqu'alors inconnue. On dirait que tout bouge et paradoxalement rien ne bouge. Les Soviétiques à la fois espèrent et redoutent. Un pays et des peuples jouent en ce moment leur avenir.

Question : *Comment interprétez-vous le problème du réveil des nationalités en Union Soviétique. L'Empire va-t-il éclater ?*

Nina Kehayan : Ce n'est pas un problème nouveau. Il s'est posé de tout temps à l'Union Soviétique, mais de façon plus ou moins aigüe. Dans les régions baltes, il y a un nationalisme qui a toujours existé, qui n'a jamais ralenti. A Talin et à Riga les gens refusent de parler le russe. Ils se considèrent comme des pays occupés depuis la guerre. Cela existe aussi en Moldavie. En Union Soviétique sont concentrées toutes les exacerbations et toutes les contradictions nationales.

Jean Kehayan : En Arménie, le sentiment national était très fort. Lors de notre séjour nous avions rencontré des gens fiers et résolus qui exprimaient par certaines attitudes un refus du pouvoir, du parti. Mais aucun mouvement politique structuré n'existait. A l'époque on ne pouvait imaginer qu'un jour il aurait pu avoir des manifestations à Erevan avec un million d'Arméniens dans la rue, poing levé en signe de victoire, que la Place de l'Opéra deviendait la Place de la Liberté. La soviétologue Hélène Carrère D'Encausse, auteur de «l'Empire Eclaté» voyait le danger venir du côté des musulmans. Or, il semble que l'Islam et le communisme s'accomodent plutôt bien ensemble. Alors, que ce sont les républiques possédant une tradition démocratique, un passé, une culture nationale, une histoire qui ont besoin à un moment ou à un autre de se retrouver.

Question : *Vous avez dans votre livre un chapitre intitulé «le rendez-vous du cimetière arménien», c'est une réflexion sur les événements qui secouent l'Arménie depuis quelques mois et un clin d'œil aussi au renouveau religieux en Union Soviétique.*

Jean Kehayan : Le cimetière arménien est situé dans le quartier de la Révolution de février 1905. L'église qui est le point de ralliement des manifestations autorisées était fermée le jour de notre visite. Mais nous avons rencontré des visiteurs qui nous ont spontanément parlé du Karabagh. Il y avait un vent de pessimisme dans leurs propos. Il pensent que la loi du rapport des forces ne joue pas en faveur des Arméniens, mais espèrent en même temps que Gorbatchev ira jusqu'au bout de la déstalinisation, car il sait que pour aller loin il faut agir vite. Cette déstalinisation doit passer aussi par les réparations territoriales. L'Arménie se trouve une fois de plus face à sa réalité géographique et culturelle. Mais à la revendication patriotique enfin libérée se sont ajoutés les désastres écologiques. Le savoir faire de nombre d'Arméniens rapatriés ayant appris à travailler en Occident a attiré autour d'Erevan une foule d'industries polluantes.

Nina Kehayan : La seule religion communiste a échoué dans sa folle ambition de façonner un homme nouveau. La résurrection de la Russie passe aussi par une morale individuelle. Gorbatchev l'a très bien compris et joue le jeu sincèrement avec le clergé, alors que Khrouchtchev avait décidé de détruire la religion de l'intérieur en fonctionnarisant les popes. Aujourd'hui, les gens d'église sont rémunérés par les fidèles. La télévision s'est ouverte aux cérémonies du millénaire de la christianisation de la Russie et des millions de Soviétiques ont pu voir un reportage sur la vie quotidienne d'un monastère animé par de jeunes religieuses, très cultivées.

Question : *Jean journaliste et écrivain, Nina enseignante, traductrice et écrivain, tous deux soviétologues, vous éprouvez le désir de témoigner. N'est-ce par là le propre de l'intellectuel ?*

Nina Kehayan : L'intellectuel est celui qui a la pensée comme outil de travail. Il laisse une trace dans la mémoire des sociétés par ses écrits, ses idées, son œuvre. Son rôle est de témoigner et d'essayer d'expliquer aux hommes les différents secteurs de l'activité de l'humanité. L'intellectuel est le témoin de l'histoire. Il apporte sa contribution à un système où les êtres humains peuvent se repérer. Tous les travaux des intellectuels aident les hommes à se situer.

Jean Kehayan : Un grand rêve de ma vie était d'être professeur de philosophie. Pour moi être professeur de philosophie, cela signifie clairement d'essayer d'inculquer à des jeunes gens le sens de la vie. Je me suis retrouvé journaliste, je me suis retrouvé en Union Soviétique. Je me suis retrouvé face à un mensonge et à grand mythe de l'histoire et témoigner là-dessus c'était je crois un devoir. Un intellectuel mérite ce nom à partir du moment où il témoigne, et chacun a sa manière de faire. L'intellectuel doit avoir aussi l'humilité de dire qu'il n'a qu'une vue partielle, qu'il peut se tromper et que les choses peuvent évoluer.

Question : *Quelle est votre prochaine étape ?*

Réponse : Obtenir un visa pour l'Arménie.

Propos recueillis par
GARO HOVSEPIAN

LE RENDEZ-VOUS DU CIMETIÈRE ARMÉNIEN

(EXTRAITS)

Hormis pour quelques officiels occidentaux, les portes de l'Arménie sont fermées en cet été 1988. Depuis février, la plus petite des quinze républiques soviétiques a attiré sur elle l'attention du monde entier. Soixante-treize ans après que les Turcs voulurent rayer ce peuple de la carte du monde, voilà qu'il redresse la tête pour clamer aux autorités que le message d'«accélération», de «restructuration» et de «transparence» a bien été reçu, que le temps de la justice exige la restitution à l'autorité politique et administrative d'Erevan du Haut-Karabakh, peuplé à quatre-vingt pour cent d'Arméniens et gouverné par l'Azerbaïdjan.

Manifestations sur manifestations : un million de personnes descendent place de l'Opéra, poing levé en signe de victoire, pour clamer une détermination longtemps contenue et qui déferle du plus haut des montagnes, des villages les plus reculés, sous le regard de ce symbolique mont Ararat qui confère aux Arméniens une légitimité millénaire (1).

Moscou en compte quelque deux cent mille, pour certains établis dans la capitale depuis le XIVe siècle. Sous l'ère Brejnev, le club des Arméniens, continuateur en quelque sorte de l'institut Lazarian (2), s'efforçait d'apporter l'aide matérielle et morale aux jeunes venus à Moscou poursuivre des études supérieures ou occuper des postes prestigieux.

18 juillet 1988 : le journal télévisé de vingt et une heures s'ouvre avec le ton de gravité qui sied aux heures de drame du l'URSS. Le Soviet suprême s'est réuni pour dénouer la crise du NKO (3), et le speaker énumére la liste des participants aux débats. Nos hôtes arméniens d'un appartement cossu de la Koutouzovski Prospekt, à deux pas de l'ancienne résidence de Lili Brik et du ghetto des diplomates, ajoutent des qualificatifs derrière chaque nom : «Honnête, affairiste, démagogue, fasciste, lèche-bottes, etc». Le moins que l'on puisse dire, c'est que le Soviet suprême n'est pas perçu ici comme le rassemblement de communistes authentiques animés par un même idéal. Cette famille est moscovite depuis plusieurs générations; bien qu'elle ait russifié son nom, elle a conservé ce petit quelque chose de sentiment national qui fait la cohésion des Arméniens éparpillés de par le monde.

Mais, à la déception générale, le speaker sur fond de Kremlin a terminé de lire sa liste et annonce que le débat sera retransmis le lendemain soir, après le journal. Pour Vahé, c'est clair, ils n'ont pas réussi à trouver un accord, et les tractations devront se poursuivre tard dans la nuit.

Dans sa folie de dictateur, connaissant à la perfection toutes les ficelles de la division pour le règne sans partage, Staline a fait du Caucase un château de cartes : il suffit d'en déplacer une, et tout l'édifice s'effondre. Un territoire enclavé chez l'ennemi séculaire : voilà qui peut être bien utile en cas de crise. Les pogroms de Soumgaït, de Bakou ou de Stépanakert ne sont rien de moins que le défoulement suprême, sous l'œil impavide et immobile d'une armée et d'une police qui ont pourtant quelques lettres de noblesse en matière de répression. «Une famille de Soumgaït a été assiégée pendant sept heures, nous raconte notre hôte, et lorsque la milice est enfin arrivée, ce fut pour constater l'assassinat de cinq personnes à coups de manche de pioche et à l'arme blanche». La famille de Vahé est pessimiste; en dehors de crédits et de toutes les mesures économiques déjà annoncées, les Arméniens n'obtiendront rien sur le plan territorial. Gorbatchev connaît trop bien la loi du rapport de forces pour contenter quatre millions d'Arméniens chrétiens et soulever par là même la fureur de cent millions de musulmans. L'Arménie se retrouve une fois de plus face à sa réalité géographique et culturelle. Seule. Car à la revendication patriotique enfin libérée se sont ajoutés les désastres écologiques. Le savoir-faire de nombre d'Arméniens rapatriés ayant appris à travailler en Occident a attiré autour d'Erevan une foule d'industries polluantes, dont la fameuse usine de caoutchouc Kirov, fermée depuis les événements.

Le journaliste Zori Balayan se distingue par le courage de ses enquêtes fouillées et argumentées sur le taux anormal de mortalité infantile, les risques dus à la polifération des centrales nucléaires, l'utilisation aberrante des engrais, la violation constante du plan de développement urbain : celui-ci préconisait l'éloignement de soixante-seize usines, alors que cinquante-quatre nouvelles ont été édifiées! Le lac Sevan agonise: son niveau a baissé de dix-huit mètres, il a perdu quarante pour cent de son volume, et le fameux *ichkhan*, sa truite saumonée, est en voie de disparition. La nappe phréatique est touchée par la pollution; les rejets de chloroprène sont cause d'un taux anormal de stérilité chez les femmes. Anahid, la jeune fille de la maison, nous montre une masse de coupures de presse comme si elle prêchait des non-convaincus.

Le lendemain matin, après une soirée sur fond de récits accablants, nous prenons le chemin du cimetière arménien situé dans le quartier de la Révolution de février 1905.

Etrange lieu, étranges sensations, étrange lumière. Un milicien fait les cent pas à l'entrée, placide; une vieille femme balaie les feuilles mortes et promène sa brouette de bois dans les allées. L'église, point de ralliement des manifestations autorisées, est fermée: pas d'office aujourd'hui. Son architecture typique, peinte de rose, lui donne un air d'île lointaine du lac Sevan en ce cœur battant de Moscou.

Caractères arméniens mêlés à l'écriture cyrillique, tombe majestueuse du fameux joueur d'échecs Tigran Petrossian. La pierre rose et le granit noir apportés des montagnes du Caucase peuplent l'enclave devenue soudainement symbole. Nous allons de caveaux en *khatchkars* (4), osant à peine adresser la parole aux rares visiteurs. Mais le miracle de la langue opère. Une veuve se lamente : «Depuis les événements de l'aéroport (5), les manifestants arméniens se sont disqualifiés, les provocations que nous redoutions le plus se sont produites. Déjà la télévision évoque ces grèves qui mécontentent les ouvriers de Leningrad et d'ailleurs, privés des pièces fabriquées en Arménie. On dit qu'elles atteignent même les hôpitaux, les maternités, qui manquent ainsi d'oxygène et de lait en poudre. Pourtant, jusque-là, nous avions fait l'admiration de toutes les nationalités, des Russes en particulier, qui ne pouvaient rien imaginer de tel sur le territoire de l'Union soviétique».

Garabed, d'Erevan, se joint à la conversation : «Le premier jour j'ai eu peur de descendre à l'Opéra, mais, le lendemain, je n'ai pas hésité. Parmi la foule immense et grave, on entendait voler une mouche; dans cette période, il n'y a eu aucun vol, aucun crime. Les Arméniens laissaient leurs portes ouvertes pour accueillir les paysans venus de cent kilomètres à la ronde. Et tous de s'interroger : "Comment peut-on empêcher que coule le sang de nos frères prisonniers des Turcs d'Azerbaïdjan?"».

Ingénieur de passage à Moscou, Varoujan est originaire de Stépanakert. Il déplie pour nous une carte du Karabakh; les noms de villes, villages et hameaux turquisés ont été barrés pour retrouver leur origine arménienne. Les églises détruites ou qui menacent ruine sont soigneusement répertoriées. Ce silence de la télévision, hier soir, est ressenti par tous comme un échec, et les plus modérés disent : «S'ils ne nous rendent pas le Karabakh, qu'au moins ils le rattachent à la fédération de la Russie, les Arméniens ne vivront plus dans la terreur permanente et nos filles ne s'enfermeront pas à la tombée de la nuit. — Oui, le plus terrible, c'est le retour de la peur ancestrale; les gens veulent partir, qui vers l'Arménie, qui vers la Russie, qui pour l'étranger s'ils y ont de la famille». Il surenchérit: «Les Kurdes vivant sur le sol arménien ont fait savoir au Kremlin qu'ils y étaient bien traités, cela devrait servir d'exemple aux Azéris...» «Racontez cela en Occident», nous lance-t-on, alors que nous traversons le boulevard pour une pause au cimetière russe Vagankovskoïe.

Il s'ouvre sur des marchands du Temple qui vendent photos, carnets, insignes et colifichets à l'effigie de Vladimir Vyssotski, l'époux de Marina Vlady, poète rauque, écrivain, comédien de génie, trop tôt disparu. Un artiste dont le talent a su remuer les tripes de toute une génération. Celle-ci regarde aujourd'hui l'autorité en face, sans baisser les yeux, sans culpabilité. Voilà dons Vyssotski proclamé héros, drapé de bronze, guitare au dos, couvert de fleurs de la tête aux pieds : des fidèles, tous âges confondus, viennent saluer celui qui, dans les pires moments, a respiré la liberté par toutes ses rimes. Aux abords du cimetière, des affiches de la maison de la culture «Faucille et marteau» invitent ceux qui l'ont aimé à une soirée d'hommage.

. . . . . .

Ce soir du 20 juillet 1988, les Vahé K. ont invité d'autres amis arméniens. La table fleure bon le pays avec son *lavach* (6) humide, son *bastourma* (7) coupé en fines lamelles; fromage de brebis, tomates et concombres de saison se mêlent aux senteurs de l'estragon, de la coriandre et de l'aneth. Avec aussi évidemment, la bouteille du meilleur cognac à l'étiquette chargée d'étoiles.

Le cœur n'y est pas: tous ces gens rompus à la politique soviétique et à l'état d'esprit du pouvoir savent qu'en cette fin du XXe siècle aucune frontière ne peut être modifiée sans une guerre, sous peine de servir de jurisprudence dans cette Union soviétique où sont consentrées toutes les exacberbations et toutes les contradictions nationales. Tandis que, sur l'écran, les journalistes font du micro-trottoir, mettant en cause qualité médiocre et laideur notoire des chaussures made in U.R.S.S., tandis qu'un rocker à la mode s'époumone avec force musique synthétique et laser multicolore à répéter sur tous les octaves: «La paix sur notre planète dépend de chacun d'entre nous», la discussion s'installe sur les nationalités.

Pour Vahé, la cause est entendue: le Karabakh restera azerbaïdjanais, pour ne pas encourager les Gagaouzes à réclamer justice pour leurs terres de Moldavie, les Tatars de Crimée à revendiquer leurs vignes et leur climat ensoleillé... Un ingénieur, retour de mission de la ville de Kalinine, raconte comment les «Noirs» y ont vu leurs étals renversés et pillés au marché après qu'un Russe eut été tué dans de mystérieuses conditions. Ces marchands au teint basané venus de Caucase et d'Asie soviétique ont manifesté dans les rues, forts des résolutions de la conférence du Parti rejetant de façon formelle le racisme et l'antisémitisme.

Chacun a son récit: la Moldavie frémit, elle aussi, au-dessus d'un volcan.Dans cette république du Sud qui se garde bien maintenant de réclamer son rattachement à la Roumanie, comme ce fut le cas il n'y a pas si longtemps, les traditions d'antisémitisme et de pogroms sont dans toutes les mémoires. Nous y avions nous-mêmes vu, en 1972, des tombes portant l'étoile de David profanées par des inscriptions du genre: «Traître à la patrie»: les familles avaient émigré en Israël. Aujourd'hui, le mot d'ordre des plus incultes, ceux-là mêmes à qui on a rabâché pendant des années que, conformément à la politique léniniste des nationalités, cette terre leur appartenait, consiste à clamer aux Russes : «Rentrez chez vous et nous nous débrouillerons nous-mêmes avec les juifs».

Lors d'un meeting à Kichinev, la foule scande des slogans en faveur de Gorbatchev, elle applaudit à l'annonce des mesures prises contre la bureaucratie, mais se met à conspuer le secrétaire du Parti, lorsqu'il entreprend de prononcer quelques mots en russe. Comme l'humour ne perd jamais ses droits, un grand-père marmonne : «C'est bien beau de n'apprendre que le moldave à nos enfants, mais comment feront-ils pour vendre leurs fleurs à Moscou ?».

Dans notre salon le silence se fait. A la télévision, l'éternel Andrei Gromyko préside le débat du Soviet suprême. Les délégués : députés, académiciens, écrivains, premiers secrétaires des républiques vont tour à tour donner leur point de vue. S. Hampartsoumian, recteur de l'académie des sciences d'Erevan, qui, en d'autres temps, a pris position pour une administration russe du Nagorno-Karabakh en guise de compromis, se lance dans un plaidoyer sur les réalités de l'arménité, les souffrances et les douleurs, la peur, la mort lente d'une culture. Un discours d'une sincérité bouleversante, qui révèle le fossé infranchissable séparant le militant patriote et l'homme d'Etat, Gorbatchev, qui porte sur ses épaules la responsabilité d'un empire au bord du gouffre.

Le *statu quo* sera, malgré la virulence des débats, voté à l'unanimité, façon aussi pour les Arméniens et les délégués du Karabakh de manifester leur maturité politique et leur volonté de ne pas couper les ponts avec Moscou. Désormais, les Azerbaïdjanais que nous rencontrerons ici ou là sur les marchés nous diront, visiblement satisfaits de leur victoire : «Que voulez-vous, chez nous comme chez vous, il y a un gagnant et un perdant dans une guerre. Nous avons gagné celle-ci».

Vision bien simpliste de l'histoire. Pour nos hôtes, en tout cas, la véritable bataille pour la survie du Karabakh a commencé ce soir-là, et l'avenir leur fait craindre le pire. Vahé, le plus ancien, apporte une note d'optimisme. Selon lui, Gorbatchev ira jusqu'au bout de la déstalinisation, car il sait que pour aller loin il faut agir vite. Cette déstalinisation passe aussi par les réparations territoirales. Un jour, peut-être, des cartographes et des historiens objectifs se remetteront au travail pour tenter de résoudre la question la plus grave qui se pose à l'U.R.S.S. (8).

Lors de la venue de Reagan,, on racontait ici, sous forme de boutade, que le numéro un américain aurait apostrophé Gorbatchev : «Cédez le Karabakh à Erevan; moi, j'ai bien offert la Californie à un gouverneur arménien !».

JEAN KEHAYAN

«LE CHANTIER DE LA PLACE ROUGE» (*Editions du Seuil*).

---

(1) *En septembre 1988, l'expulsion de Parouïr Haïrikian, militant indépendantiste, l'apparition de drapeaux rouge, bleu, orange, symboles de l'Arménie indépendante, seront révélateurs d'un important courant réclamant un référandum pour l'autodétermination et l'indépendance.*

(2) *Fils d'Aghazar Lazarian, un riche commerçant installé en Russie et anobli par la Grande Catherine en 1774, Hovakim fonda un célèbre institut pour les Caucasiens. Tolstoï, Glinka, Tourgueniev, Stanislavski et bien d'autres y ont aussi étudié.*

(3) *En russe, sigle de la région du Nagorno-Karabakh.*

(4) *Pierre gravee en forme de croix.*

(5) *Le 7 juillet 1988, des affrontements entre soldats et ouvriers, dont on ne saura pas s'ils sont une provocation ou l'effet d'une grève sauvage, entraînent la mort de trois personnes à l'aéroport d'Erevan-Zvartnots.*

(6) *Galette de pain plate et souple.*

(7) *Viande de bœuf séchée et parfumée d'épices.*

(8) *En fait nous apprendrons quelques mois plus tard que le débat n'a pas été retransmis à la télévision le jour même. Il a fallu l'amputer d'une séquence dramatique qui montrait Hampartsoumian offrant à Gorbatchev sa carte du Parti et toutes ses décorations pour le convaincre de sa bonne foi dans sa description de la tragédie que vivent les Arméniens.*

ԵՐԿԱԹԵ ՄԱՐԴԸ

(Շար. Ա. Էջէճ)

եանններու ճմեռնային իր բնակարանը վայելելու՝ հակառակ անոր, որ պաշտօնական համեստ իր վարձատրութիւնը հազիւ կը բաղդատուէր Պարոն Պօղոսի ամսականին հետ:

– Եթէ այդ չանաճուկը սրտի տագնապ չունենար անկարելի պիտի ըլլար զինք տեղէն շարժել, – վերլուծեց Պարոն Պօղոս, – ո՛վ գիտէ իր այդ վիճակին մէջ որքան ափսոսայ օդանաւ ելած առեն, այս չտեմարաններուն իւղոտ գործը ձեռքէ վախցուցած ըլլալուն համար. հինգ առ հարիւր ձեռք ձգէր, – չարունակեց Պարոն Պօղոս ինքնիրեն, հաշուիչ մեքենան մատնահարելով, – հարիւր քսանը-հինգ հազար... նոյնի՛սկ եթէ երեք առ հարիւր ըսենք... եօթանասունըհինգ հազար...

Լուսաւոր թուանշանները մեքենային պատահարին վրայ ձգելով, Պարոն Պօղոս կոխինեցաւ բազկաթոռին, աչքերը միշտ սեւեռած թուանշաններուն, ափերը դրաւ գլխուն ետեւ ու մտային գործողութիւն մը ըրաւ հաշուելու համար թէ իր կեանքէն քանի՛ ամիսներ պէտք պիտի ըլլար զոհել իր ամսականներով այդ գումարը գոյացնելու համար: Արդեօք նախախնամութի՞ւնն էր որ իր տարիներու համբերութեան ու պարկեշտութեան որպէս բարեհիւ այս առիթը կը ստեղծէր՝ բանի տուն ղրկելով Խալիլը ու Պարոն Պօղոսին ընծայելով այս թանկագին առիթը, որպէսզի անապատի տարիներու իր վերջալոյսին վարձատրուի այս ձեւով՝ «հալալ» կաշառքով մը, պարարտ կովերու հեռանալէն ետք բոլոր չափանիշները ջրջած, տակնուվրայ ըրած մարդկային այս ընկերութեան մէջ:

– Ռամա՛ն, հաճիս Մսթըը ձիմ Հոլը տուր՝ «Սամիքօ»էն, – հաղորդակցութիւնը պահանջեց Պարոն Պօղոս՝ խօսքը հեռաձայնի բարձրախօսին ուղղելով:

Սենեակի լուութեան մէջ կարծես իր տագնապած սրտի տրոփիւնները լսելի կը դառնային, բայց ջիղերն ու մանաւանդ խօսելու կարողութիւնը հակակշռի տակ էին:

– Ձիմ Հոլ, –կարճ ու կտրուկ լուեցաւ հեռաձայնի բարձրախօսին մէջէն:

– Մսթըը ձի՛մ, Փոլն է հոս, «Ինթերբեքս»ի ելեմտական անօրէնը:

– Օ՛, Մսթըը Փոլ, ուրախ եմ ձեզ լսելուս. ի՞նչ կրնամ ընել ձեզի համար, – լսաւ ձիմ չատ երաժշտական ու զուտ անգլիական չեշտով մը:

– Մսթըը Հոլ, պիտէք թէ առայժմ ես մեր ընկերութեան կարեւոր գնումներով կը զբաղիմ Պարոն Խալիլի անակնկալ ու ցաւալի բացակայութեան պատճառաւ ու ինծի լիազօրութիւն տրուած է այդ մեծատեայ չտեմարաններուն հարցը ամէնէն արագ ձեւով հարթելու, հետեւաբար թերեւս պէտք ըլլայ արագ հանդիպում մը ունենալ, – վճռեց Պարոն Պօղոս խօսակցութեան դիակը գնողի իր տիրական դիրքին մէջ պահելով:

– Շա՛տ սիրով Մսթըը Փոլ, չատ սիրով. թոյլ տուէք որ թղթածրարը զըտնեմ... լսե՛նք ... մէկ ժամ վերջ ձեր քով կ'ըլլամ, – ըսաւ ձիմ Հոլ գործնական մարդու վճռականութեամբ:

– Ո՛չ, ո՛չ, ես Տամմամի մէջ արդէն հանդիպելիք տեղեր ունիմ, հետեւաբար աւելի յարմար է որ ե՛ս ձեր գործատեղին դամ եթէ անպատեհութիւն չկայ:

– Բնա՛ւ երբեք, բնա՛ւ երբեք, – պատասխանեց ձիմ Հոլ, նոյնիսկ հեռաձայնի՛ն մէջէն զգալի խանդավառութեամբ, – ինծի համար մեծ պատիւ է ասիկա, դիտէք, նախապէս մե՛նք եկած ենք ձեր գըրասենեակը «չէք» ատանալու... ուրեմն ձեզ կը սպասեմ... ցտեսութիւն:

– Ցտեսութիւն...

**

Խուզարէն Տամմամ երկարող ճամբան որքա՛ն կերպարանափոխուած էր Պարոն Պօղոսի Արաբիա գալէն ի վեր: Գրեթէ ամբողջութեամբ անապատի մէջ երկարող ու անոր քահանոյքին յանձնուած նեղ ու ասֆալթապատ ուղին քանի՛ քանի՛ անգամներ չափած էր ան սկզբնական տարիներուն ուրիշ հազարաւոր մարդոց ու ինքնաշարժերու կարգին, խեղդար ու այն առեն անհատնում կարծուած գործի հեւքին մէջ:

Հիմա այդ ուղին գոյութիւն չունէր այլեւս. անապատը նուաճուած ըլլալ կը թուէր: Գերարդիական ազատուղիի լայնանիստ մարմինը, պարբերաբար մարմնէն դուրս սլացող ու զարմանալիօրէն երկայնքին նետուած կամուրջները կապոյտ, անբիծ երկնքի տակ, գերիրապաշտ մթնոլորտ մը ստեղծած էին մանաւանդ մարդկային ու կենդանական ահարկու բացակայութեամբ: Գերարդիական ցուցատախտակներ, արձանային ճարտարապետութեամբ գրասենեակներու չէնքեր զարմանալիօրէն նոյնքան ցուրտ ու սարսռազդեցիկ էին կիզիչ արեւին տակ, որքան իրենց նմանակները՝ Արեւմուտքի գորշ ու պաղ մայրաքաղաքներուն մէջ:

Կէսօրուան ազօթքի ժամուն ճամբուն ամայութիւնը չատ աւելի չեչտուած զըտաւ Պարոն Պօղոս՝ իր ինքնաշարժը դանդաղօրէն առաջ քշելով: Տարիներու աշխատանքով, արիւն ու քրտինքով գլուխ հանուած ազատուղիի աւարտելէն ետք այսքան քի՞չ ճամբորդ պիտի դանուէր անոր վրայ: Կարծես ամէն մարդ հոս էր այս ճամբան ու յարակից չէնքերը կառուցանելու ու մեկնելու. ձախին՝ տարիներէ ի վեր աւարտած այս երեք հազար յարկաժիններէը մանկական խաղալիկի նման աւազին վրայ ձգուած պետ ի գուր կը սպասէին իրենց բնակիչներուն:

Պարոն Պօղոս զգայնութիւնը ունեցաւ խորունկ «բերսպեքթիւ»ով իտալական օփերայի դատարկ տեքօրներուն մէջէն անցնելու, կապոյտ երկնքի վրայ գծուած ամպերու զգուա՛նքն իսկ զգալով իր այտերուն վրայ:

– Հայրի՛կ, չեմ գիտեր թէ պիտի նեըես, բայց գիտեմ որ գոնէ պիտի հասկըցնաս Պօղոսիկիդ կացութիւնը: Կը յիշե՞ս, մեր վերջին հանդիպումին... ի՞նչ գիտնայի որ մեր վերջինը պիտի ըլլար... պատուիրեցիր քալ ըլլալ, անխորտակելի ապառաժ, չտկարանալ որպէսզի մարդոց առջեւ գլուխ ու ճակատ միշտ բարձր մնան, դրամի համար չքծնիլ ... է՛հ, տասը տարիէ ի վեր այդ է ըրածս ... պաշտօնս միշտ բարձր մնաց, ճակատս բաց ... բայց այսօր, գիտե՞ս հայրիկ, առիթ մը կայ, որ ես չինտռեսէլ, չստեղծեցի. թերեւս նախախնամութիւնը տըւնօրինեց որ ա՛լ թոռներդ կարենամ դուրս հանել այս անապատէն, գոնէ քիչ մը լեցուն ղրպանով՝ բարեկեցիկ կեանք մը ապահովելու իրենց ուրիշ երկնքի տակ. գիտեմ, պիտի ըսես թէ «կաշառք» է առնելիքս, «հարամ» ղրամ, որ ղիւրին կու գայ ու ղիւրին կ'երթայ՝ մէջդ գտնուող մարդը քուրջի վերածելէ ետք: Ինչպէ՞ս կրնամ մտածել այդպիսի բանի մասին... հաւատա՛, չեմ գիտեր, չեմ կրնար, դուն ուրիշ ձեւով կրթեցիր մեզ բայց հիմա, հայրի՛կ, ժամանակները տարբեր են ու այլեւս ամսագլխուն ծայրը ծայրին չեմ կրնար հասցնել... ո՛րն ըսեմ հայրիկ. գիտե՞ս Սադոյին ու Գոդոյին տարեկան թոշա՛կը միայն տանըհինգ հազար է... պզտիկ Թամարիկինը՝ հինգ հազար... վստահ եմ, որ այս թիւերը լսելուդ պիտի կարծես թէ մէկ տարիէն «տոքթոր» եղլալիք են ամէնքն ալ... հը՛հ... դեռ մանկապարտէզ ու նախակրթարան կը խօսինք... կը յիշե՞ս մեր առաջին օդանաւային ճամբորդութիւնը... ի՞նչ վայրկեաններ ապրեցանք ամպերուն հետ պարզ այդ «Տաքթա»ին մէջ... թերեւս ես քսան էի դուն ալ չիսուն... Թամարիկը մէկ տարեկան չամբողջացուցած արդէն օդանաւ նստած էր ու հիմա տարեկան տասը հատ օդանաւի տոմսակ կ'ուզենք... ես ինչպէ՛ս հասնիմ այլեւս դո՛ւն ըսէ, խնդրեմ հայրի՛կ, խնդրեմ հասկցիր, հիմա ժամանակները տարբեր են ... այսօր Ամերիկայի արդարութեան նախարա՛րն իսկ «նուէրները» կը ստանայ կողմնակի ծառայութիւններու փոխարէն ըսէ ի՛մ... քու Պօղոսիկիդ մեղքն ինչ է, որ այսպէս դատապարտուած ըլլայ օրինակելի մնալու... խօսք տո՛ւր, ըսէ՛ խնդրեմ որ կը հասկնաս... կը ներես...

Հօրը ուղղուած իր մենախօսութեամբ վերացած Պարոն Պօղոս հազիւ սթափեցաւ երբ ինքնաշարժը «Սամեքօ»ի վիթխարի աշխատանոցներուն կը մօտենար:

Մայր դռնէն մուտքը ազատ էր՝ առանց պահակի. ցանկապատէն ներս լայնատարած բակն ու հսկայական աշխատանոցները պարապ ու թմրած երեւոյթ մը ունէին՝ կատարեալ հակասութեան մէջ նախկին տարիներու իրենց փեթակային գործունէութեան հետ, երբ երկրաչափական ամէն մեծութեան ու ձեւի պողպատէ կառոյցներ ողողած կ'ըլլային բակերն ու աշխատանոցի սրահները մինչ երկաթ ձեւող, կտրող, փակցնող հարիւրաւոր բանուորներ կապոյտ, խորհրդաւոր շուքեր կը գծէին ամէն ուղղութեամբ արձակուող կայծերու ու կրակի փայլատակումներուն հետ:

Բակի տարածութեան դեղին խորքին վրայ խողովակներով ու խորանարդներով շինուած պողպատեայ մարդ մը կատարելապէս հորիզոնական ձեռքով ու ցուցամատով գրասենեակներուն ուղղութիւնը ցոյց կու տար այցելող ինքնաշարժներուն: Գլանաձեւ երկաթէ գլխարկ մը ունէր՝ ներկուած կարմիր այտեր ու քաղաքավար ժպիտ մը հովանաւորող:

– Մարդիկը կարծես ճանճ կը քշեն այլեւս, – մրթմրթաց Պարոն Պօղոս քթին տակէն, – եթէ ուղղութիւն ցոյց տուող երկաթէ մարդ շինելո՛վ է որ կը զբաղին այս օրերուս թերեւս կարելի ըլլայ նոյնիսկ տասը առ հարիւրի մասին խօսիլ ձիմի հետ...

Գրամեքենան ձգելով, քարտուղարը ժպիտով մը ընկերացաւ Պարոն Պօղոսի՝ մինչեւ ինօրէնին գրասենեակը:

Պատուհանին մէջ հաստատուած զովացուցիչ մեքենան ժանդոտած ու միապաղաղ աղմուկով մը լեցուցած էր գրասենեակը բայց ձիմ, ըստ երեւոյթին, երկար առեն էր ի վեր այդ աղմուկը թաղած էր այլեւս իր ենթագիտակցութեան խորը: Հիմնական ընդունելի կահաւորումի մը վրայ տեղաւորուած էր մոխրագոյն կեղտի անխուսափելի խաւը, որ գործատեղիներու կցուած գրասենեակներու հասարակաց դիծն է չրջանի աշխատանոցներուն մէջ:

Ծարտեաշ, կապուտաչեայ ձիմ, գծագրըութիւններով ծածկուած իր գրասեղանին եաին ոտքի կանգնեցաւ՝ ձեռքը երկարելով Պարոն Պօղոսի:

– Բարի եկած էք Մսթըը Փոլ, – ողջունեց ձիմ ժպիտով մը, միւս ձեռքով ալ վզին փաթթուած խոնաւ թաշկինակը օձիքին ետեւ իջեցնելով, – ասիկա «Սամիքօ»ի համար մեծ պատիւ ու ինծի համար ալ չատ հաճելի անակնկալ կը սեպեմ:

– Գիտէք թէ տխուր պատճառներ են, որ այս այցելութեան առիթը ստեղծեցին, – ըսաւ Պարոն Պօղոս վաղահասօրէն հինցած ու մաչած բազկաթոռին վրայ տեղաւորուելով՝ մելամազձոտ ժպիտ մը դէմքին, – խեղճ Խալիլը դեռ չատ երիտասարդ է այսպիսի տագնապ անցընելու համար:

– Ցաւալի է, – հաստատեց ձիմ Հոլ, – իրապէս որ սիրտս նեղուեցաւ հակառակ անոր, որ գործի տեսակէտէ «Սամիքօ»ն մանր մունր բաներ միայն ձեռք ձգած էր Պարոն Խալիլի միջոցաւ. մեծ ու իւղոտ պատառները մեր մրցակիցներուն բախտ եղած են միշտ դժբախտաբար. թէ՞յ թէ սուրճ կ'ուզէք առնել:

– Թէյ մը՝ քիչ մը կաթ քիչ մըն ալ չաքար եթէ կարելի է, – ապսպրեց Պարոն Պօղոս ժպիտով մը. ձեռքերը իրարու վրայ բարդուած ծունկերուն կըռթընգնելով, – յուսանք որ այս չտեմարաններու գործին մէջ «Սամիքօ»ն աւելի յաջող դուրս գայ այս անգամ:

– Կը յուսանք, – հաստատեց ձիմ, – քանի որ ամէնէ՛ն աւելի արժանի ենք այսպիսի կարեւոր գործի մը. եթէ գործի ոըակ կը պահանջէք, արագ սպասարկութիւն, խղճամիտ ու խնամուած աշխատանք, ձեզ կրնամ վստահեցնել՝ այս մարզերուն մէջ «Սամիքօ»ն մրցակից չունի:

– Գիտէք ձիմ, որ հիմա երեք լաւագոյն առաջարկները զտուած են ու ինծի լիազօրութիւն տրուած վերջնական ընտրութիւնը ընելու, – ըսաւ Պարոն Պօղոս զգալով որ ներքնապէս իր էութիւնը կը պրկուի ու կը լարուի աստիճանաբար ճակատագրական թիրախին մօտեցող խօսակցութեան հետ:

– Կրնամ ենթադրել թէ ով են իմ երկու մրցակիցները, բայց կրնամ նաեւ ձեզի ճակատաբաց ըսել, որ լաւագոյն որակով ու ամէնէն կարճ ժամանակի մէջ կատարուելիք այս գործին համար «Սամիքօ»ն ձեր անխուսափելի ընտրութիւնը պէտք է ըլլայ, – ըսաւ ձիմ հպարտօրէն, – վստահ եմ որ գիտնս ալ այս անգամ անմրցելի է:

– Եթէ առաւելութիւններն ու անպատեհութիւնները նժարի մէջ դնենք, կըրնամ ըսել որ երեք առաջարկներն ալ համահաւասար են, – միջամտեց Պարոն Պօղոս քիչ մը մտահոգ ու անակնկալի եկած ձիմ Հոլի արտասովոր ինքնավստահութեան առջեւ:

– Ես կը կարծեմ, որ այս անգամ առաջարկ մը ըրած ենք որ «Ինթերբեքս» չի կրնար մերժել, – չարունակեց ձիմ իր ինքնավստահ ոճով, – յետոյ, անչուչա, Աստուած միայն գիտէ թէ «Սամիքօ» ներկայ կացութեան մէջ, որքա՞ն կարիքը ունի այս գործին...:

Սեղանին վրայ աստիճանաբար զարգացող այս խօսակցութիւնը հասած էր իր պաշտօնական հատուածութեան, մտածեց Պարոն Պօղոս, հետեւաբար առենն էր ի՛ր պահանջքը առաջ քշելու: Սրտի զարկերը չատ արագացած էին ... արիւնը գլուխն ի վեր կը բարձրանար՝ ականջներուն արտասովոր կարմրութիւն մը տալով. ան խորունկ չունչ մը առաւ, արմունկները ծունկերուն վրայ դրաւ, գլուխը մօտեցուց սեղանին ու կուրծքէն գըլուխ բարձրացող ներքին փոթորիկը երեւութապէս զսպուած պահելով ըսաւ.

– Ձի՛մ, ես պատրաստ եմ ա՛նձնապէս միջամտելու որ այս գործը «Սամիքօ»ն ապահովէ, – ըսաւ Պարոն Պօղոս ցած ու խորհրդաւոր ձայնով մը, ակամայ գոգի ալիք մը անցնելով կուրծքէն ու ծոծրակէն:

– Վստահ եմ, որ առիկա ճիշդ որոշումն է Մսթըը Փոլ, – պատասխանեց ձիմ գոհունակ ու լայն ժպիտով մը, – մենք չատ կը գնահատենք ձեր այս կեցուածքը ու կը վստահեցնենք, որ ձեզ յուսախաբ չենք ըներ երբեք...

– Այնուչտ պայման մը կայ.. դիտէք... այս ծառայութեան վոխարէն ... ըհ ... հինգ առ հարիւրի գիջում մը նկատի պէտք է առնէք, – ի վերջոյ ըսաւ Պարոն Պօղոս թուքը իր տագնապած կոկորդն ի վար ղրկելով:

– Շիտակը ըսեմ, որ գինս չատ լաւ սերտուած է, գիտէք, ուշադրութիւն ըրի, որ առիթը չկորսնցնեմ, յամենայն դէպս եթէ մէկ – երկու առ հարիւր գեղչելու հարց մըն է զերազոյն ճիդ մը կ'ընեմ այդ ուղղութեամբ, – խոստացաւ ձիմ՝ իր ժպիտին թեթեւ հարցական երեւոյթ մը տալով:

– Զէ՛, ըը՛հ, այդ ըսել չեմ ուզեր... ընկերութեան համար չէ որ գեղչ կը պահանջեմ, – բացատրեց Պարոն Պօղոս՝ անհամեմատօրէն ծաւալող իր տագնապին մէջ, – կը հասկնաք... վերջապէս այս գործը ձեզի կը հրամցնեմ պատրաստ՝ արծաթեայ ափսէի մը վրայ...

– Ուրեմն «պաքչիշ»ի պատմութիւն է... օ՛հ Մսթըը Փոլ, – քրքջաց ձիմ Պարոն Պօղոսի ամբողջ էութիւնը չանթահարելով՝ կռնակը բազկաթոռին վրայ ձգելէ առաջ, – կը ցաւիմ որ հարցը կրկին այս վոխճանին յանգեցաւ... դժբախտաբար այդ կարզադրութիւնը ընելը մեր ընկերութեան մէջ անկարելիութիւն մըն է...

– Երկուքուկէս միլիոնանոց գործի մասին կը խօսինք... այս օրերուս... գիտես պէտք է յարմարիլ պայմաններուն ապա թէ ո՛չ, – ազդարարեց Պարոն Պօղոս խեղդուկ ձայնով մը, թրթռացող ձեռքով ճակատը սրբելով:

– Կը ցաւիմ Մսթըը Փոլ, մեր քով այսպիսի դրութիւն չկայ... գիտեմ որ տըխմարութիւն ու կարճատեսութիւն է... գործի առիթները այսպէս կու գան ու խոյս կու տան... բայց «Սամիքօ»ի յսմաո ակըը, որուն հաւանութեա՛մբ միայն այսպիսի գումարներ կրնան գանձէն դուրս ելլել, կաշառքը՝ տալ կամ ըստանալ, միամտաբար դեռ մեզք կը նըկատէ, – բացատրեց ձիմ հեգնական ժըպիտով մը, – այսպէս տասնեակներով արհեստաւոր անգործ կը պահենք, օրէ օր աւելի անմատչելի դարձող «պարկեչտ» գործին, մաքուր ապսպրանքին սպասելով...

– ...

– Կը ցաւիմ Մսթըը Փոլ, – բայց վստահ եղէք, որ մենք միշտ ձեր արտադրութեան տակ կը մնանք լաւագոյն որակով գործ հայթայթելու համար...

– Շնորհակալութիւն ... ես պէտք է մեկնիմ, – ըսաւ Պարոն Պօղոս խեղդուած ձայնով մը ու ինքզինք նետեց գրասենեակէն դուրս:

Տաքը յեղյուզիչ էր: Պարոն Պօղոսի թաց չապիկը կպչած էր իր քրտնաթոր մարմնին. ան փողկապն ու վզի կոճակը քակեց, բաճկոնը չպրտեց ինքնաշարժի նստարանին վրայ ու ճակտէն իջնող լուրերը չորցնելով քշեց երկաթէ մարդուն ուղղութեամբ ու ելաւ մայր դռնէն դուրս՝ իր ճաթռտած էութեան մեծ փլուզումէն առաջ...:

ԴԱՆԻԷԼ ԹԻՒՖԷՆՔՃԵԱՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 7
MARDI
7 FÉVRIER
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋԱԳ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատ : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.944 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.944

Ազնաւուր երեւան հասաւ շաբաթ օր

Շաբաթ, Փետրուար 4–ին, ինչպէս նախատեսուած էր, Շառլ Ազնաւուր Երեւան հասաւ։ Նոյն իրիկունը, Անթէն 2–ի լրատուութեան ընթացքին, Տանիէլ Պիլալեան կրցաւ հեռաձայնային ուղղակի կապ հաստատել Ազնաւուրի հետ, որ նոր ժամանած էր։ Յայտարարեց թէ արտակարգ ընդունելութեան արժանացած է օդակայանի իսկ, ծաղիկներով եւ խանդավառութեամբ։ Թէ անմիջականին մէջ աւելի բան մը չէր կրնար ըսել, յաջորդ օրն իսկ աղէտալ վայրերը պիտի այցելէր եւ տեսակցութիւններ ունենար։ Անթէն 2 կըրցաւ նաեւ տեղեկութիւն մը կը տիրէ, մինչ նախորդը յոյժ տալ, ուր կը տեսնուէր բազմութիւնը, որ կը հրմշտկէ մօտենալու համար Ազնաւուրի, որու հետ կ'երեւային Լեւոն Սայեան, Հ· Ռոտիայէլ Անտոնեան։

***

Երեւանի իշխանութիւնները որոշ մտահոգութիւն կը յայտնեն առողջապահական կացութեան մասին, կ'ըսեն թէ լարուած է վիճակը, որովհետեւ օդին մեղմանալը պատճառ է որ համաճարակի վախ ըլլայ։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՁՂԱՆԻՍՏԱՆ քաղաքացիական պատերազմի դուռն է, խորհրդային վերջին զօրքերուն մեկնումով։ Երկուշաբթի օր, խորհրդային վերջին զինուորն ալ մեկնած էր եւ միայն 600 վայրաչուներ կը մնային, պաշտպանելու համար օդակայանը։ Պատերազմական վիճակ հռչակած են իշխանութիւնները, մինչ Շեվարնաձէ քիչ մը երկարած է Փաքիստան կատարած իր այցելութիւնը, Փաքիստան գըլխաւոր նեցուկն ըլլալով մուճահէտտինեանին։ Այս նահանջը խորհրդային պարտութիւն մըն է, զոր Մոսկուա պարտաւորուեցաւ ընդունիլ։ Աւելի քան վտանգաւոր անորոշութիւն մը կը տիրէ, մինչ նախագահ Նաճիպուլահ զէնք բաժնել կուտայ զինուորեալներուն եւ տողանցքով մը կը փորձէ համոզել օտար լրագրողները, որ համակիրներ ունի եւ Քապուլ պիտի պաշտպանուի։

ՍԱՒԱՌՈՎ ԵՒ ԿԻՆԸ Հոմ հասան, երկուշաբթի օր։ Խաղաղութեան Նոպէլ մրցանակի դափնեկիրը պիտի ստանայ տոքթոր հանորիս Քառւզաի տիտղոսը Պոլոնիայի համալսարանէն։ Նախապէս պիտի ընդունուէր՝ Պապէն։

ՓԱՐԱԿՈՒՅՑԻ մէջ, զօրավար մը համբու դրուեցաւ, ուրիշ մը եկաւ, որ ժողովրդավարութիւն կը խոստանայ։ Դիպուկ պատկերով մը, լրագրող մը կ'ըսէր՝ ժողովուրդը այլեւս չի լար, բայց դեռ չի ալ խնդար։ Երկրին նոր ղեկավարը՝ Անտրէս Ռոտրիկէզ, դեռ վերջին մաերիմ մը կը նկատուէր Սթրէօսնէրի։ Մնաց որ թմրեցուցիչի առուծախի հետ ալ կապ ունեցող մէկն է։ Հարկ է ըսել յստակ դաշտար մը կարենալ կազմելու համար։ Ընդդիմադիրները ըստ կրան Փարակուէյ վերադառնալ, Ռոտրիկէզ ալ յայտարարեց թէ առժամեայ նախագահ է եւ ի մօտոյ ընտրութիւններ տեղի պիտի ունենան։ Տապալած նախագահը Պրազիլ ապաստանած է։ Իշխանութեան այս փոփոխութիւնը զոհեր ալ պատճառեց, 300 մեռեալի խօսք կայ։ Սունսիոնի մէջ, հանդարտութիւնը վերահաստատուած է։

ԲԱՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՈՒԺ· (ԷՖ – 0) արհեստակցականը ժողովրդավարութեամբ ընտրեց իր

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ ↔ ՓԵՏՐՈՒԱՐ
ՀԵՌԱՏԱՏՈՒԹԻՒՆ

(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒՆՈՒԱՐ 27 / 31)

Ա· ՁԷՔՍԸՆ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Փետրուար 1–ին Հայաստանի Ա· քարտուղար Ս· Յարութիւնեան (*) ընդունած է Մոսկուայէ – Նահանգներու հանրապետին ու քաղաքական գործիչ Ձէկսի Ձէքսընն, որ կարճատեւ այցով մը Հայաստան գտնուած է։

Տեղի ունեցած բարեկամական զրոյցին ընթացքին Ձէքսըն մանրամասն տեղեկութիւններ առած է տարուած աշխատանքին մասին։ Ս· Յարութիւնեան խորին չնորհակալութիւն յայտնած է արտասահմանեան ու ամերիկեան օգնութեան համար։ Ան ընդգծած է Ձ· Ձէքսընի Հայաստան գալու կարեւորութիւնը, որու նպատակն է աջակցիլ աղէտեալներուն օգնութեան կազմակերպման գործին։

Զրոյցի ընթացքին չօշափուած են խորհրդային – ամերիկեան յարաբերու – թիւններուն առընչուող որոշ հարցեր, որոնց վրայ բարենպաստ ազդեցութիւն ունի Խորհրդային Միութեան վերակառուցումը։

Ձ· Ձէքսըն այցելած է նաեւ աղէտեալ վայրերը ու հանդիպումներ ունեցած է ժողովուրդին հետ։

– Հայաստան տեղի ունեցած երկրաշարժին պատճառած ցաւը միայն Հայերունը չէ, այն համամարդկային է, ըսած է ամերիկացի հանրային գործիչը։ – Այս ողբերգութեան մէջ դուք մինակ չէք։ Ողջ մարդկութիւնը ձեզի հետ է։ Դուք պէտք է զոյատեւէք ի հեճուկս բըռնութեան տարերքին։ Մենք պէտք է ամէն ինչ ընենք ամօքելու համար ձեր վիշտը։ Կ'աշխատինք միջազգային համագործակցութիւն ստեղծել, որպէսզի Հայաստանի օգնութեան գործին մասնակից դարձնենք կարելի եղածին չափ շատ մարդիկ։

Էջմիածնի մէջ Ձ· Ձէքսընը ընդունած է Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Վազգէն Ա·։

Փետր· 2–ին ան Երեւանէն մեկնած է։

(*) Յիշենք որ սեւամորթ պատուելին իր թեկնածութիւնը դրած էր ամերիկեան նախագահական ընտրութիւններուն, բայց պարտուեցաւ նախնականներուն իսկ։ Սուրէն Յարութիւնեանի հետ տեսակցութեան ընթացքին, ըստ *«Ուաշինկթըն Փոսթ»*ի, բուռն վիճաբանութիւն ալ եղած է, երբ Ձէքսըն ըսած է Հայաստանի կեդր· կոմիտէի բարտուղարին, որ ամէն ինչ պէտք է ընէ Ղարաբաղ կոմիտէի անդամներուն ազատ արձակման համար։ Այս մասին, Արմէնփրէս ոչ մէկ ակնարկութիւն կ'ընէ, անշուշտ։

Նոր քարտուղարը, յաջորդելու համար Անտրէ Պերժըրոնի, որ 25 տարի եռաք, այլեւս չէր ուզած կրկին թեկնածու ըլլալ։ Նոր քարտուղարը՝ Մարք Պլոնտէլ 53,6 առ հարիւրը ստացաւ ձայներու, բայց վերջաւորութեան իր հակառակորդին հետ (Քլօտ Փիթու) չերմօրէն իրարու ձեռք սեղմեցին։ Նոր քարտուղարը, որ երկուշաբթի օր հարցազրոյց մը ըլլած էր Ֆիկարօ–ի, կ'ուզէ նոր չունչ մը տալ սենտիքալին եւ ամրապնդել անոր ներկայութիւնը, գլխաւորաբար ոչ – ազդայնացած ճիւղին մէջ։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ձայնասփիւռին համաձայն քաղաքական բանտարկեալ չկայ Խորհ· Միութեան մէջ։ Ձայնասփիւռը կ'արձագանգէր ներքին փոխ – նախարարին՝ Լէոնիդ Սիզովի, որ ըսած է թէ

(Շար·ը Դ· էջ)

«ՓԱԿԱՊԻՄԸ ԲԱՑ ՉԳԵՑԷՔ, ԽՆԴՐԵՄ»

«ՁՈՒՏԻԿՆԵՐԸ ԱԶՆԱՆ ԿԸ ՀԱՄԲԵՆ»

Իրաւունք ունի՞մ գործածելու բառարանին մեծ բառերը։ Իրաւունք ունի՞մ կարծիք յայտնելու *կեանքի* մասին, կատարելու մեկնաբանութիւններ, տարազելու մեղադրանքներ։ Իրաւունք ունի՞մ, օրինակ, ըսելու, թէ կան մարդիկ որոնք կը վարեն իրենց *կեանքը* ինչպէս պիտի վարէին իրենց *ինքնաշարժը*, առանց ոչինչ, ոչինչ հասկնալու այդ փոխադրամիջոցի ներքին սարքէն, խարիւղին շարժումի եւ արագութեան վերածուելու խորհուրդէն։

Կրկին նոյն մտածումն է որ դարձած է շարժակը ուղեղիս, երբ կ'անդրադառնամ, որ անբնական հառաչանքներ կ'արձակէ *ինքնաշարժս*, կը փռնգտայ։ Ես ալ ոչինչ կը հասկնամ կառքի մը գործելու էութենէն, նոյնիսկ պայթած անիւի մը համար կը դիմեմ ուրիշներու։ հիմա հարցը պէտք է վերաբերի ներքին հանգոյցներու։

Օդակայանի ճամբուն վրայ եմ, ճամբորդ հիւր ունիմ, ունիմ վախը կախարդական այդ վայրը չհասնելու։ կը դիմեմ վառելանիւթ հայթայթող կայանի մը մէկ աշխատաւորին։ Գործիքի մը համար երբ կը բանամ ինճուաշարժին ետեւի խոռոչը, աշխատաւորը կը բացագանչէ։

– Ահ, հա՞յ էք։

Ակնթարթ մը կ'ուրախանամ։ Երիտասարդ աշխատաւորը տեսած էր խոռոչին մէջ նետուած *Այրբենարան* մը, կը ճանչար հայկական տառերը, մանկութեան ծանօթացա՛ծ էր անոնց, սակայն, սակայն անկարո՞ղ էր տառերով բառ կազմելու, հասկնալու բառերուն նշանակութիւնը։

Շատոնց անցած եմ անպէտք զոհունակութիւններով խանդավառուելու հանգրուանը, շատոնց որոշած եմ չգոհանալ պակասաւոր, ներքին կեանք չունեցող դիպուածներով, հետեւաբար, նման *Հայու* մը հետ պատահական հանդիպումիս առթած ուրախութիւնը չէ՞ր կրնար անցնիլ ինճուաշարժերու երթեւեկը կանոնաւորող լոյսերէն *դեղինին* տեղողութիւնը։ Ձէ՞ որ, բանի մը ամիս առաջ, պատանի զարմիկս՝ ամառնային արձակուրդի կեդրոնէն՝ գրած էր ինծի նամակ մը, որու, հրա՞շք, ստորագրութիւնը նետուած էր հայերէնով, չէ՞ որ յուզուած էի ես, շտապով եզրակացուցած, թէ փուճ ուրախութիւն մըն էր իմս, ի՞նչպէս կրնայի գոհանալ նման չնչին կատարումով մը։ Ձէ՞ որ բնականը ճիշդ հակառակ գործողութիւնը պէտք է ունենար, հարցը պիտի չանցնէր բնականին սահմանը, իսկ բնականը ո՛չ կ'ուրախացնէր, ո՛չ կը տրտմեցընէր, կուտար միայն ապահովութիւն։

Այդ օրերուն իսկ, մտածումիս մէջ կազմուած էր *«Ո՛չ, պիտի չուրախանամ»* խորագիրը, սպասած էր խեղդը, սպասած երկար, եղած յուսախաբ, որովհետեւ յօդուած մը եկած չէր իմաստաւորելու, հիմնաւորելու, գոյութեան իրաւունք տալու աւնոր։

Ու անցան օրերը, անցան, մինչեւ որ իմացանք, թէ մեր հայրենիքը զոհ դարձած է ահեղ երկրաշարժի մը, իմացանք, ցնցուեցաւ մեր ողջ էութիւնը, ծայր առաւ զօրակոչ մը, ստեղծուեցան կեդրոններ, մինչեւ այդ հայկական հարցերով չհետաքրքրուող անհատներ հասան այդ կեդրոնները, ձեռնարկեցին տագնապալի խուճապային գործունէութեան մը, կատարեցին հաւաքումի, զտումի, արձանագրութեան աշխատանքներ։ Հրաշալի էր։ Երկրաշարժը՝ կիզիչ արեւու մը ներման՝ հալեցուցած էր հոգիներուն մէջ կոշկոռ կապած սառոյցները, մինչեւ որ մէջտեղ նետուեցաւ լոգունգ մը, շեղ կարգախօսք մը, բերուած փրանսերէնէն, բնագրին մէջ այնքա՞ն դիպուկ։

Rien ne sera plus comme avant.

Երկրաշարժը ըրած էր ինչ որ տարիներէ ի վեր չէին յաջողած ընել գրողները, հրապարակագիրները, ուսուցիչները, ազգայինները, կրօնաւորները, բոլոր առնուազ, որոնք մշակոյթին ծառայելը վերածած էին իրենց մենաշնորհին։

Աւաղ···։ Ահա, աղէտէն շուրջ չորս օր ետք, պարպուած են այդ կեդրոնները, մեկնած են կամաւորները, ձայնասփիւռը անդուլ կոչեր կը ձայնասփռէ, աշխատող ձեռքերու կարիք կը ծանուցանէ, դեղագործ, բժիշկ կը փնտռէ։

Պէտք է սրբագրութեա՞ն ենթարկել լոգունգը, փոփոխութեա՞ն ենթարկել կարգախօսքը, ըսել՝ *անոնք որ չկրցին անցեալին, կայի՛ն երէկ, բայց պիտի չըլլան վաղը, ապագային*։

Տխուր է։ Անշուշտ, պէտք չէ գրատախտակի մը վրայ, կաւիճով ձգուած արձանագրութեան մը վերածել ամբողջութիւնը, թաց լաթով մը սրբել հեշտութեամբ, սակայն ժողովրդական առածը կը յուշէ, թէ *ճուտիկները համրելու համար պէտք է սպասել աշնան*։

Քիչ մըն ալ սպասենք գիտնալու համար, թէ ազգային սա ցնցումին որպէս հետեւանք ի՞նչ‌ճաւով աւելցան գոյութիւն ունեցող բանի մը թերթերու բաժանորդագիրները, բանի՞ նոր աշակերտ եկաւ իսկական թիւի վերածելու հայկական բանի մը վարժարաններու ուսանողութիւնը, հրատարակուող գիրքերը բանի՞ նոր ընթերցող ունեցան։

Ժողովուրդ ըլլալ չի նշանակեր երկրաշարժի մը յաջորդող օրերուն միայն հասնիլ օգնութեան, խղճմտանք հանդարտեցընելու համար նուիրել բանի մը սու, զգեստ մը, գորգ մը, թանկագին իր մը։ Հեռուները կարենալ երթալու համար, պէտք է գալ հեռուներէն։ Հեռաւորութիւն ցատքելու պատրաստուող սովորական մարզիկն իսկ ծանօթ է այս իրողութեան։ Հեռուները կարենալ երթալու համար, անհրաժեշտ է երթալ դէպի հետ, մխրճուիլ անցեալին մէջ, զրահուիլ *պատմութեամբ*, հաղորդուիլ *լեզուով*, ճանչնալ իմիգինիմ։

Կարգ մը երկիրներու մէջ, *յեղափոխութիւն* մը յաջողցնելու համար, գըտնուեցան մարդիկ որոնք բարոզեցին *տեւական, մնայուն յեղափոխութեան* անհրաժեշտութիւնը։ Մեր մօտ ալ, մնալու համար մնայուն զօրաշարժի մէջ, տեւական երկրաշա՞րժ կ'ակնկալեն մարդիկ։

Կ'ատեմ բարոզները, չեմ հաւատար նաեւ որ երկիր մը գիտակցութեան մէջ պահելու համար անհրաժեշտ ըլլան *մնայուն* յեղափոխութիւնները։

Օդակայանն եմ կրկին, այս անգամ Զօրավարին անունը կրող օդակայանին մէկ վագոուդիին վրայ, ահագին բան կը պառամ զարմիկիս, վառելանիւթի կայանի հայ աշխատաւորին, միւսներուն, ահագին բան կ'ուզեմ ըսել *կեանքի, ինքնաշարժի, յեղափոխութիւններու* մասին, սակայն այնքան ուժեղ է օդանաւերու շարժակներէն արձակուող աղմուկը, որ ե՛ս իսկ չեմ իմանար ձայնս։

Մ· ՊԱՋԱՐՃԵԱՆ

ԺԱՄԱՆԱԿԱԻՈՐԸ ԵՒ ՅԱՒԵՐԺԱԿԱՆԸ

ԱՂԷՏՆԵՐԻ ԱՂԷՏԸ

Եթէ անզգաստանանք, թէ ինչի՞ էինք սպասում եւ փոխարէնն ի՞նչ ստացանք, կարող է, որ ապրելն անիմաստ համարւի: Բայց քանի որ աշխարհի մեծագոյն իմաստը հէնց կեանքն է, ուրեմն՝ մենք ապրողների հետ ենք, զոհերի յիշատակի սարսափելի ծանրութիւնը սրտներիս վրայ, մօտիկ ապագայի տխրագին կասկածներով. մեր յաւերժութեան վրայ բոլորովին չկասկածելով, բայց մեր ապրելու վրայ շատ կասկածներ կուլ տալով, որ արդէն կուլ էլ չի գնում:

*Լենինականը, հնամենի Գիւմրին, յայտնի է իր չափազանցութիւններով, զրուտեսկի հասնող իր սրամտութիւններով ու երեւակայութեան վառ հրթիռներով, նրա ամէն ինչը պիտի գլուխգործոց լինի, երգ երգոց, բանք բանից, վէրք վէրքաց... Եւ ուրեմն՝ աղէտն աղէտաց էլ իր հետ պատահեց: Այնախադէպ երկրաշարժը կուլ տուեց իմ պատանութեան սքանչելի քաղաքը՝ իմ պատանութեան շատ ընկերներով ու հարազատներով, իմ ընտանիքի, իմ դերդաստանի արեան ծաղիկները ճմռելով իր փլատակների տակ: Ինչ է ասել, թէ շատ բան կորցրինք. տուեալ դէպքում դա շատ քիչ բան է արտայայտում, եւ առհասարակ այս օրերին հրապարակուած խօսքի հեղեղը մեր ծանր վշտից դրեթէ մաս չտարաւ: Այնքան թեթեւ էր ամէն բան այդ անսահման ծանրութեան դիմաց, այնքան աննշան էր աղէտի ամենակուլ երախի մէջ, որ բոլորս սահմռկել էինք, վեր էինք ածուել մի տեսակ ուրուականների, որ կարողանանք դոյութիւն ունենալ դժոխքի արտաքին ժոխքային պարունակներում: Սա այն էր, ինչին չէր կարող ճգտել Դանթէի երեւակայութիւնը: Սա մարդու մարդակառոյցի աւերումն էր, կառոյց, որ մեզ թւում էր ահա լցնում ենք նոր բովանդակութեամբ, արցախեան բովանդակութեամբ, ազգային բովանդակութեամբ, բայց երկրաշարժը եատ «տեղը» զգեց, ու քանի որ ոչ մի բան եատ «տեղը» չի ընկնում, ուրեմն՝ զգեց մի այնպիսի տեղ, ուր մենք առաջնահերթ խնդիր պիտի համարենք մեր ուժերը վերականգնելն ու վերաշաւորելը, մեր անփոխարինելի կորուստները լրացնելու ճար ու հնար գտնելը, քանի որ մեր կոչումն ապրելն է: Ցաւանի ճմռարտութիւն է, որ ամենազարհուրելին մարդկային կորուստներն են, եւ մենք ամբողջութեամբ ազգով եւ առանձին–առանձին մեր բոլոր կորուստները դեռ երկար պիտի ողբանք, մեր նահատակուած մանուկների կորըստեան կսկիծը դեռ երկար պիտի մխայ մեր սրտերում, ու եթէ ընութեան մէջ իսկապէս կայ հաւասարակշռութեան օրէնքը, ես Արարողին ուզում եմ հարց տալ՝ մենք մեր այդ ո՞ր աներեւակայելի մեծ ձեռքբերումների դիմաց ենթարկուեցինք այս զարհուրելի աղէտին. այդ ինչքա՞ն էինք բազմացել. որ հողը չէր տանում մեր ծանրութիւնը, կամ այդ ի՞նչ վսեմքահան անող յայտնութիւն էր պատել մեզ, որ կեանքը որոշեց ուչքի բերել: Ի հարկէ, անիմաստ է տարերքի դէմ սրամտանութեամբ կռուելը, եւ ես զգում եմ իմ խօսքի ողջ անիմաստութիւնը, իմ բողոքի անզօրութիւնը, եւ հայեացքս չըրջում եմ դէպի մեր տան հիմքն ու պատերը, որոնք, աւա՛ղ, սարսափելի խախտուտ են եւ փլատակների են վերածուել: Ուշաթափը մեզ ոչինչ լաւ բան տալ չի կարող, եւ մենք այսօր պարտաւոր ենք մտածել մեր նոր տան հիմքն ամուր դնելու մասին, մեր տան տանիքն ու պատերը անդրդուելի չաղախով կապելու մասին, ուզում եմ խորհուրդ տալ՝ հայ մարդու դարերով չքանդուող կառոյցն աչքի առաջ ունենանք մեր տունը կառուցելիս, այն ժամանակ մեր զաւակների կեանքն անվտանգ կը լինի: Ես այս բառերն արցունքով եմ գրում, որովհետեւ այն ժամանակ էլ դիտէի, թէ ինչ սարսափելի հունով է գնում մեր կեանքը, բայց մեղ նմաններին կնքել էին «անուղղելի յոռետես» պիտակով եւ հարցը փակել: Ճառընացի պրոֆեսորին մեր հեռուստալրագրողը հարց տուեց, թէ նրանք իրենց յարատեւ երկրաշարժերի երկրում ի՞նչ երաշխիք ունեն, որ կառուցում են: Պրոֆեսորն ասաց՝ մենք կառուցում ենք եւ դիտենք, որ պիտի չքանդուի, մեր ամբողջ երաշխիքը դա է:

Իսկապէս, ո՞րն էր աղէտների աղէտը. երկրաշա՞րժը, թէ՞ այն, որ մենք կառուցում էինք, ու գիտէինք, որ պիտի փուլ գայ, թէկուզ առանց երկրաշարժի: Եթէ անկեղծ լինենք, պիտի խոստովանենք, որ այդ տները մինչեւ երկրաշարժ հազար անգամ փուլ են եկել մեր մտքերի մէջ. նրանք վլուած են եղել ճարտարապետի գծելիս, պեռչինի կողմից հաստատելիս, չինարարի կառուցելու ժամանակ... Բայց մենք այդ անհանգստութիւնները խնամքով մղել ենք ետին պլան, որ վերեւից իջեցուած պլանները կատարենք: Ինչքա՞ն ուղղեմ, մեր չինարարների՞ն, մեր կառավարութե՞ան, լճացման տարինե՞րի՞ն...

Երկրաշարժի քառասուն օրն անցել է, եւ ես արդէն որերորդ անգամ Լենինականում եմ: Ես կ'ուզէի չարաղրել այս մէկ օրուայ տարեգրութիւնը, նկարագրել կամաց–կամաց տեղի տուող անպատմելի մղձաւանջը, նրա միջից անպատմելի ճիգերով կամաց–կամաց դուրս լողացող մարդկանց, մեր երկրի տարբեր ծայրերից, արտասահմանից դէպացողների ուղարկած յոյսի հաղուստների եւ սննդամթերքի կոյտերի ետեւը խռնուած անտուններին, որոնց անամոթ վիշտը անկասկած վերափոխւում է դժգոհութեան, որ ինքնին ապրելու անհերքելի նշան է: Հէնց դա էլ ինձ ուժ է տալիս նրանց ետեւից դուրս լողալու արեան ու դիակների մղձաւանջի միջից: Նրանք ինձ իրենց ետեւից դուրս են քաշում դէպի կեանք, դէպի վաղուայ օրը, հէնց նրանք, ոչ թէ ես՝ իրենց: Սակայն այն ճանապարհը, որով դուրս ենք գալիս ամենակուլ մղձաւանջի միջից, այդ բարեսիրտ օգնութիւնների եւ անթարեյոյս կազմակերպուածութեան եւ բաշխման ճանապարհը խստագոյն փորձութեան է ենթարկում մեր ժողովրդի արժանապատուութիւնը, կասկածանքի տակ է առնում դրա ամուր դոյութիւնն առհասարակ, իսկ դա քրիստոնեայ վերաբերմունք չէ: Քրիստոնէութիւնն ասում է՝ մերձաւորիդ փորձութեան մի ենթարկիր: Թէ դրանից ով ինչ է չհասկանում, ես չգիտեմ, սակայն աղէտի ենթարկուելու պատճառով դրեթէ անդիտակից զարճած ժողովրդին այդպիսի փորձութեան ենթարկելը վաղը անդնահատելի հատուցումներ կը պահանջի փորձարկողից:

ՌԱՖԻԿ ԴԱՒՈԹԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

«Սովետական Հայաստան», Յուն· 19

LIVRES REÇUS

AGES ET USAGES
DE LA LANGUE ARMENIENNE

par *Marc NICHANIAN*

Editions ENTENTE, Paris, 1989.

Գերմանահայ համակարծիք

ԵՈՒ· ՅՈՎՍԷՓԵԱՆԻ ԸՆԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Նորհրդային Միութիւն – Արեւմտեան Գերմանիա բարեկամութեան ընկերութեան նորընտիր նախագահն է Եու· Օսիպեան (Յովսէփեան): Ան ներկայիս Նորհրդային Միութեան Գիտութիւններու Ակադեմիայի փոխ – նախագահն է: Մասնագիտութիւնը՝ բնագիտութիւն եւ բաթեմատիկ, ան հեղինակն է աւելի քան 50 պինդ մարմիններու կարգ մը հարցերուն նուիրուած մասնագիտական յօդուածներու: Փրոֆէսէօր Յովսէփեան նոյն ատեն փոխ – նախագահն է կիբառական եւ տեսական Ֆիզիկայի միջազգային միութեան եւ խմբագրապետը «Ֆիզիք» հանդէսին: Ունի սերտ կապեր Արեւմտեան – Գերմանիոյ կարգ մը համալսարաններուն՝ ի մէջ այլոց Կէօթթինկընի, Աախընի եւ Շթութկարտի հետ:

Հ· ՇԱՒԻՏ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԱՍԻՆ

Արեւմտեան – Գերմանիոյ նախկին վարչապետ եւ ներկայիս «Տի Ցայթ» շաբաթաթերթի արտօնատէրերէն՝ Հելմութ Շմիտթ Ամստրիոյ եւ Թուրքիոյ Հասարակաց Շուկայի (Հ· Շ·) անդամակցութեան կապակցութեամբ սոյն շաբաթաթերթին Յունուար 27–ի թիւին մէջ հետաքրքրական յօդուած մը հրատարակած է, որմէ կը մէջբերենք Թուրքիոյ վերաբերեալ հատուածը·

Թուրքիոյ Հ· Շ·–ի անդամակցութեան պարագային եւս չկայ որեւէ հրաւէր: Վարչապետ Թ· Էօզալ լիովին գիտակից է այս կացութեան, երբ ան արտասահմանեան իր ճամբորդութիւններու ընթացքին կը խրախուսէ Թուրքիոյ անդամակցութիւնը: Թէեւ Թուրքիա անդամ ըլլալով ՕԹԱՆ–ի չէզոք երկիր մը չէ, բայց եւ այնպէս կան շատ մը պատճառներ, որոնք կը թելադրեն որ ան չանդամակցի Հ· Շ·–ին: Իր տնտեսութիւնը եւ բարօրութեան մակարդակը Հ·Շ·–ի մէջ ինկնելէն շատ աւելի ցած է: Ըստ երեւոյթի Թուրքիա իրրեւ ժողովրդավարութիւն ամենեւին չէ կայունացած: Մարդկային իրաւունքները, զոր օրինակ Քիւրտերու եւ Հայերու պարագային, չեն երաշխաւորուած:

Յիշատակենք որ Հելմութ Շմիտթ հազիւ քանի մը չաբաթներ առաջ Համպուրկի մէջ Հայաստանի աղէտեալներուն ի նպաստ տրուած համերգի մը առթիւ ունեցած էր հետաքրքրական ելոյթ մը («Ցառաջ», Յունուար 13):

Դ· ԱԶԱՐԵԱՆ
ՁԱՁԻ ԵՐԲԵԱԿԸ ԳԵՐՄԱՆԻԱ

Դաւիթ Ազարեան ճազի երբեակը մինչեւ Փետրուարի վերջը պիտի չրջի Արեւմտեան – Գերմանիոյ կարգ մը քաղաքները: Ծրագրուած են մօտ երեսուն համերգներ: Սոյն չրջապտոյտին կազմակերպիչն է Հեսսընի Նորհրդային Միութեան հետ յարաբերութիւններու բարեկամութեան միութիւնը: Իսկ երբեակը Նորհրդային Հայաստանի կողմէ հոս ղրկուած է գերման ժողովուրդին ազէտեալներուն հանդէպ ցոյց տուած գութգորովին համար՝ յանուն հայ ազգի չրնորհակալութիւն յայտնելու առաքելութեամբ:

Մենք ներկայ գտնուեցանք Ֆոլքսվակըն ընկերութեան կեդրոն Վօլֆսպուրկ քաղաքի մէջ Յունուար 26–ին տեղի ունեցած համերգին: Սոյն ընկերութիւնը աղէտէն անմիջապէս վերջ 100·000 մարք նուիրած էր: Լեփ–լեցուն սրահին մը մէջ երջանկութիւնը ունեցանք վայելելու այս երեք երիտասարդները, Դ· Ազարեան (դաշնակ), Կ· Պալագեան (թմբուկ), եւ Գ· Գէորգեան (մեծ–թաւ ջութակ): Իրրեւ սիրող մը կրնամ միայն հետեւեալը ըսել հիանալի էր իւրաքանչիւրին վարպետութիւնը, կատարումի գերազանց որակը եւ նաեւ ներդաշնակութիւնը իրրեւ խումբ: Դասական եւ ժամանակակից ստեղիկացի երգահաններու գործերուն կարգին հնչեցին նաեւ Դ· Ազարեանի կարգ մը յօրինուածները: Տղաքը կ'ապրեցնէին մեզ, որ բերնէ – բերան լեցուցած էինք

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԴԻՒԱՆՆԵՐՈՒ ԹԵՂԿԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Ի՞նչ նպատակ կը հետապնդէին Թուրքերը արխիւներ բանալու այս խեղկատակութեամբ: Արդարեւ շունդպլից կերպով յայտարարուած այս լուրը, օրէ օր տժգոյնցուեցաւ, իմաստէ ալ պարպուեցաւ: Արդէն, սկիզբէն, յստակ էր որ հրապարակման պարագային իսկ, Թուրքերը կրնային մէջտեղ հանել միայն իրենց գործին եկած «փաստաթուղթերը»: Մնաց որ Ալի Պիրանտ ալ դիտել կուտար այս առթիւ (տես՝ «Ցառաջ» Յունուար 18) որ 1915–ի վերաբերեալ դիւանները 16 տարիէն միայն պատրաստ կ'ըլլան...: Ստացու, նոյն հարցին առընչութեամբ «Ճումհուրիյէթ»ի մէջ ակնարկը, լոյս տեսած Յունուար 25–ին:

**

«Ճումհուրիյէթ»ի մէջ Կէնճայ Շայլան այսօր Օսմանեան արխիւներու մասին հարցազրոյց մը կը հրատարակէ երիտասարդ պատմաբան Տոչ· Իլկէր Օրթայլըի հետ: Այս վերջինը դիտել կուտայ, թէ Օսմանեան արխիւներու հետազօտութիւնը պէտք է կատարուի շատ ընդհանուր մօտեցումով, եւ ատիկա ալ երկար ժամանակ կը պահանջէ: Սխալ է կարծել որ երեք ամսուան, կամ երեք տարուան մէջ կարելի է զգալացունց արդիւնքներ քաղել այդ արխիւներէն: Մնաց որ ոչ մէկ արխիւի մէջ կարելի է գտնել զգայացունց նիւթեր, որոնք նոր լոյս պիտի սփռեն պատմութեան վրայ եւ պիտի կարենան իրր կարեւոր նախանիւթ ծառայել քաղաքական բանավէճերու մէջ:

– Այս արխիւները աւելի առաջ ալ բա՞ց էին:

Այս հարցումին կը տրուի հետեւեալ պատասխանը: Արխիւները զոց չէին: Բայց լրիւ դասաւորուած չէին: Արխիւներու մէջ քննութիւն կատարելու համար արտօնութիւն առնել պէտք էր: Այդ արտօնութիւնը երբեմն դիւրին կը տրուէր, երբեմն ալ դժուար: Ես կողմնակից եմ որ արտօնութեան դրութիւնը չբռնակալի, որովհետեւ արխիւները պէտք է պաշտպանուին հետաքրքրական ամէն տեսակ վնասի դէմ:

– Այսինքն առաջ ալ կարելի՞ էր հանգրստօրէն գործածել արխիւները:

Պատասխան, այո: Ես օրինակի համար հանգիստ աշխատած եմ անոնց մէջ: Բայց կարեւորը վաւերաթուղթերու դասաւորումն ու դասակարգներու մէջ արձանագրումն է: Տեղ – տեղ փոխադարձ ոգեւորութիւնը կը հասնէր իր զագաթնակէտին: Անընդհատ ծափահարութիւններ: Անմոռանալի երեկոյթ մը:

Յաւարտ համերգին, առիթը ունեցանք երաժիշտներուն հետ տեսակցելու:

Համաօդային պատմեցին ճազ երաժշտութեան Հայաստանեան հոլովոյթին, անոր հակատագրին մասին: արհամարհումը իրրեւ քաղքենիական երեւոյթ, նոյնիսկ արգիլուիլը: Բայց, կ'ըսէ Դաւիթ Ազարեան, եղան մարդիկ որ այս առնն իսկ հետեւեցան այդ երաժշտութեան, գաղտագողի: Հիմա մէջտեղը աւելի թոյլատու է, մարդիկ սկսած են իրենց թաքստոցներէն դուրս գալ: կը տեղեկանանք որ խումբը, կազմուած 1983–ին, ունի երկու սալ Նորհրդային Միութեան մէջ, երկուքն ալ սպասած, եւ նաեւ խիտ սալիկ մը անուանի ամերիկեան ընկերութեան մը հետ: Համերգներով հանդէս եկած են Նորհրդային Միութեան կարգ մը մեծ քաղաքներուն մէջ՝ Մոսկուա, Լենինգրադ եւ Կիեւ: Ներկայ չրջապտոյտին հանդիսանաններն են նաեւ Պօհումը (Փետրուար 3), Ֆրանքֆուրթ (Փետրուար 5, 8, եւ 25), եւ նաեւ Համպուրկ (Փետրուար 14): Բայց երբեակին երկրպագուները պիտի մօտոյ վերստին վայելելու առիթը պիտի ունենան: Ուսմբը Մայիսի սկիզբները աւ աւելի երկար չրջապտոյտի մը համար վերստին պիտի դայ Արեւմտեան – Գերմանիա:

ՐԱՖՖԻ ՔԷՊՈՊՃԵԱՆ

պըրուած ըլլալն է: Երբեմն կրնայ պատահիլ որ ձեր վնասածը չգտնէք:

– Արխիւները վարչապետարանի կապուած են, բայց կ'երեւի թէ ուրիշներ ալ անոնց միջամուխ կ'ըլլան:

Պատասխան. այո: Ամէն երկրի մէջ արխիւները կ'օգտագործուին պատմաբաններու ու գիտնականներու կողմէ: Մեր արխիւներու բաժնին մէջ աշխատողներն ալ մասնագէտ պատմաբաններ են: Բայց կ'երեւի թէ Թուրքիոյ մէջ բազմաթիւ պիւրօքրաթներ միջամուխ ըլլալ կ'ուզեն այս խնդրին: Օրինակի համար Արտաքին նախարարութիւնը հրապարակաւ կը յայտարարէ թէ «Արխիւները պիտի բանանք»: Բայց ամիսներ լո՞ւռ կ'ըլլայ, եթէ Արխիւները կապուած են Վարչապետարանին: Արխիւներու դասաւորումը ամէն բանէ առաջ գիտական գործ մըն է: Որքան որ գիտենք, արեւմտեան երկիրներու մէջ պետական արխիւները կը գտնուին անկախ եւ չեզոք վարչութեան մը պատասխանատուութեան տակ: Մեր մօտ ալ այդպէս ըլլալու է:

– Օսմանեան արխիւները իսկապէս շատ կարեւոր աղբիւր մըն են:

Պատասխան, այո, շատ կարեւոր: Ո՛րովհետեւ անոնց մէջ կարեւոր տեղեկութիւններ կան այդ չրջանի մեծ Պետութիւններու մասին ալ: Մենք այս արխիւները բանալով ոչ միայն մեր պատմութեան, այլ նաեւ ուրիշ Պետութիւններու պատմութեան կազակցութեամբ նոր գիւտեր կը գործադրենք:

– Բայց Հայերը կը պնդեն թէ մեզի զետում ու մաքրագործում ըրինք այդ արխիւներուն մէջ: Այդպիսի բան մը կա՞յ:

Պատասխանը հեռուեւալն է: Անոնք որ արխիւներով կը զբաղին, գիտեն թէ դժուար է, նոյնիսկ անկարելի է գիտումնաւոր կերպով զտում ընել արխիւներու մէջ: Անմիջապէս մէջտեղ կ'ելլէ տիկար: Բայց սա ալ աւելցնենք, որ արխիւներուն մէջէն ոսկի չի գտնուիր: Պատմութիւնը, զգայացունց լուրերու չափանիշ չէ: Քաղաքական գանգուածներու համար կարելի չէ օգտագործել արխիւները: Արխիւ միայն այդ չրջանի առօրեայ կեանքը կը ցոլացնէ: Օրուան կեանքի վերաբերեալ կարգադրութիւններ: Օրինակի համար, տուրքանական հրովարտակ մը որ իսլամ կիներուն կ'արգիլէ օտար նաւ նստիլ, քանի որ այդ նաւերուն մէջ հարէմի մաս չկայ, եւայլն: Այսպիսի բաներ: Սառնցմէ ալ կարելի չէ ընդհանուր վճիռներու յանգիլ: Եթէ ատոնք քաղաքական բանավէճերու համար օգտագործուին, անխմաստ կը դառնան: Արխիւը աղբիւր մըն է, որուն մէջ հետազօտութիւն կրնան ընել միայն պաղարիւն ու համբերատար մասնագէտներ: Աչխարհի վրայ ոչ մէկը արխիւէ մը ներս մտնելով երեք օրուան, երեք ամսուան, նոյնիսկ երեք տարուան մէջ կրնայ զգայացունց բան մը դուրս բերել: Օգտակար է որ գիտնանք այս ճշմարտութիւնը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՀ՝ ԳՈՒՍԱՆ ԱՇՈՏԻ

Յունուար 28–ին, 82 տարեկան հասակին իր մահկանացուն կնքած է հայկական գուսանական արուեստի ականաւոր ներկայացուցիչ Գուսան Աչոտ (Աչոտ Հայրապետի Դաղալեան): Ծնած էր Գորիս եւ որպէս գուսան հանդէս եկած էր 1928–էն: 1946–ին, 1955–ին եւ 1958–ին Երեւանի մէջ լոյս տեսած են իր երգերու ժողովածուները: Գուսան Աչոտ, հաւատարիմ մնալով հայ ժողովրդական երգարուեստի աւանդութեան, երգերու նոր, ինքնատիպ երաժշտական լեզու մը ստեղծած է: Անոր երգերը առ այսօր լայն ժողովրդականութիւն կը վայելեն. «Սիւնեաց սարեր», «Հով սարեր, մով սարեր», «Սարի սիրուն եար», «Եար առանց քեզ ինչիս է պէտք» եւայլն:

Թաղումը կատարուած է Գորիս՝ Փետրուար 1–ին:

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ԲԱՑՈՒՄ ՄԻՕՐԵԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

ՄԱՐՍԷյԼ («Յառաջ»). –

Յունուար 25–ին, ժամը 11·30–ին, ներկայութեամբ Մարսէյլի քաղաքապետ՝ Ռոպէր Վիկուռուի եւ Յակոբ եպիսկ. Վարդանեանի, պաշտօնական բացումը կատարուեցաւ Մարսէյլի Հ.Բ.Ը.Մ.ական եւ Սրբոց Թարգմանչաց Ս. Սահակ – Մեսրոպ եկեղեցւոյ միացեալ միօրեայ դպրոցի մը արամադրուած քաղաքապետարանին կողմէ, Մարսէյլի 11–րդ թաղամասին մէջ:

Տրամադրելի վեց դասարան, ընդարձակ բակ, գիշերօթիկ յարմարութիւններ եւ արքաւորումներ կ'ընծայեն ուսուցման նպաստաւոր պայմաններ:

Ռուժ Գուլումճեան՝ Հ.Բ.Ը.Մ.ական Մարսէյլի մասնաճիւղի նախագահը, իր բացման խօսքին մէջ, ըսաւ թէ Միութիւնը կը հովանաւորէր Մարսէյլի գանգան թաղերուն մէջ չարաթօրեայ հայերէնի դասընթացքներ որոնք այժմ պիտի համախմբուին, կեդրոնանան եւ կազմեն միացեալ միօրեայ (չորեքչարթի) դպրոց մը Սրբոց Թարգմանչաց Ս. Սահակ Մեսրոպ եկեղեցւոյ աշակերտութեան հետ: Ապա չեշտեց լեզուին կարեւորութիւնը ազգային ինքնութեան յայտնաբերումին, զարգացումին եւ պահպանումին մէջ, ինչպէս նաեւ անոր անմիջական օգուտը աշակերտական տոպարիզի մը մէջ, մանաւանդ պաքալօրէայի մակարդակին: Իր ճառը աւարտեց շնորհակալութեան ջերմ խօսքերով ուղղուած քաղաքապետին:

Երկար տարիներու ծրագիր մըն է որ կ'իրականանայ վերջապէս, յայտարարեց Գարեգին Վրդ. Պէքճեան՝ տնօրէնը այս նորահաստատ միօրեայ հայերէնի դպրոցին, ներկայացնելով ուսուցչական կազմը՝ 9 հոգի, աշակերտութեան թիւը՝ 120 եւ ուսուցման ծրագրի ուղղութիւնները: Խօսեցաւ մշակոյթի զանազան արտայայտութիւններուն մասին, Հայերու եւ Մարսէյլի կապերուն չուրջ հաստատուած երկար ժամանակներէ ի վեր եւ երախտագիտութիւն յայտնեց տեղական իշխանութիւններուն, որոնք ընդառաջեցին կատարուած դիմումներուն:

Այս երկու ճառերը եղան Ֆրանսերէն, որոնց յաջորդեցին աշակերտութեան կողմէ հայերէնով խմբերգ եւ արտասանութիւն մը:

Հուսկ, քաղաքապետը՝ Ռոպէռ Վիկուռու, որ այս վերջին չարաթները Հայերով շատ կը զբաղի, Հայաստանէն Մարսէյլ, ըսաւ թէ ձեր ինքնատիպութիւնը պահելով է որ կը հարստացնէք մեր քաղաքը: Գնջալերեց ներկաները եւ աչխատութիւնը հաւատարիմ մնալու Հայոց պատմութեան, բարքերուն, աղգային արժէքներուն, հաւատքին: Միչտ կապ կը պահեմ Երեւանի քաղաքապետին հետ, աւելցուց Ռ. Վիկուռու, լաւագոյն օժանդակութիւնը բերելու համար:

Այս բացումը, որուն ներկայ եղաւ հոծ բազմութիւն մը, վերջ դուաւ ընդունելութեամբ մը:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ԳՈՒՄԳԱԲՈՒԽ Մայր եկեղեցին մէջ, Յունուար 22, Հայաստանի երկրաչարժի զոհերուն ի յիչատակ մատուցուած քառասունքի պատարագին ներկայ եղած է մեծ բազմութիւն մը, Պոլսոյ գրեթէ բոլոր չարանուանութեանց ներկայացուցիչներն ու օտար հիւրեր: Շնորհք Արք. Գալուստեանի մատուցանած պատարագին մասնակցած է քաղաքին 300 հոգինոց միացեալ երգչախումբը՝ գեկավարութեամբ՝ Թիրայր Արսլանեանցի: Պատրիարքը, իր քարոզին մէջ, ըսած է յատկապէս որ հայ ժողովուրդը այս անգամ իր գժբախտութեան մէջ առանձին չէ մնացած ու վայելած է ուրիչ ազգերու օժանդակութիւնը: Հոգեհանգստեան պաշտօնէն յետոյ պատրիարքարանի մեծ դահլիճին մէջ ընդունելութիւն մը կազմակերպուած է, որուն ընթացքին, կարճ ելոյթով մը, Շնորհք Արք. չնորհակալութիւն յայտնած է ներկայ հիւրերուն:

⁂

ՍՈՖԻԱՅԻ ՄԷՋ, Յունուար 20–ին, տեղի ունեցած է պուլկարահայ «Երեւան» մչակութային կազմակերպութեան կեդրոնական վարչութեան գործադիր Կոմիտէի նիստը, որուն ընթացքին քննարկուած է Հայաստանի աղէտեալներուն տրուած օգնութիւնը: Ստեղծուած Ֆոնտի միջոցով ցարդ հանգանակուած է 382 հազար լեւա ու Հայաստան ղրկուած է երկու բեռնակիր օգնաւ: Տարուած աչխատանքներուն իրենց նպաստը բերած են նաեւ հայ եկեղեցւոյ թեմական խորհուրդը եւ պուլկար եկեղեցական վարչութիւնները: Նիստին քննարկուած է նաեւ «Երեւան» Թերթի գլխաւոր խմբագրի տեղեկատուութիւնը՝ հրատարակութեան խնդիրներու չուրջ:

⁂

ՊՈԼՍՈՑ Մխիթարեան Սանուց Միութեան կազմակերպութեամբ, Յունուար 20, դրագէտ Մկրտիչ Մարկոսեանի հանդիսավարութեամբ հրապարակային մըտերմիկ գրոյց մը տեղի ունեցած է: Սկիզբն մինչեւ վերջ, հիւրերը՝ դերասանուհի՝ Անի Իփէքքայա, կոփամարտիկ, ըսաւ թէ ձեր ինքնատիպութիւնը պահելով է որ կը հարստացնէք մեր քաղաքը: Գնջալերեց ներկաները եւ աչխատութիւնը հաւատարիմ մնալու Հայոց պատմութեան, բարքերուն, աղգային արժէքներուն, հաւատքին: Միչտ կապ կը պահեմ Երեւանի քաղաքապետին հետ, աւելցուց Ռ. Վիկուռու, լաւագոյն օժանդակութիւնը բերելու համար:

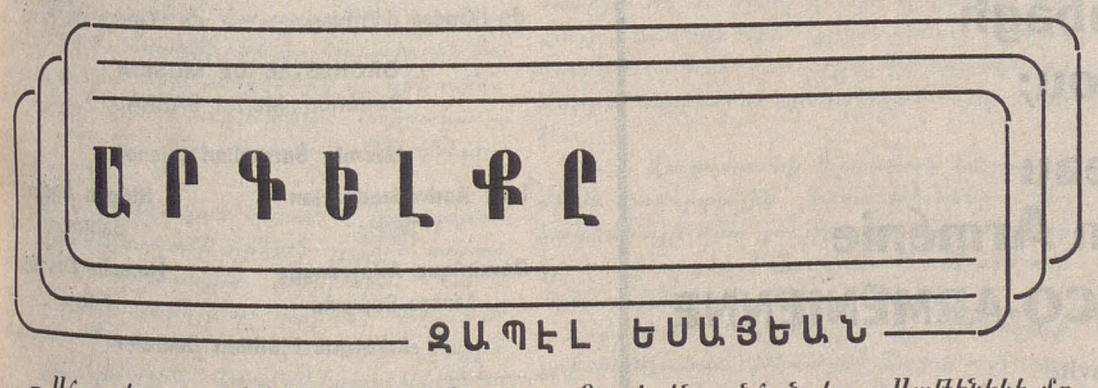
Այս բացումը, որուն ներկայ եղաւ հոծ բազմութիւն մը, վերջ դուաւ ընդունելութեամբ մը:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Թուրքիոյ նախկին ախոյեան՝ կարպիս Զաքարեան, Գարակէօզեանի տնօրէն՝ Մարտիրոս Թորան եւ Մխիթարեան Սանուց Միութեան թատերախումբի բեմադիր՝ Միսաք Թորոս խօսած են իրենց անցեալին ու ներկային մասին ու ապա պարզած են իրենց տեսակէտները զանազան հարցերու չուրջ: Ձեռնարկին ամէնէն յատկանչական կողմերէն մէկը եղած է թուրք բեմի ու հեռատեսիլի ծանօթ դէմք՝ Ա. Իփէքքայայի սահուն հայերէնը, որ զարմանքի մատնած է ներկաները:

⁂

ՊՈԼՍՈՑ Մխիթարեան Սանուց Միութեան նախաձեռնութեամբ Յունուար 24, մչակութային գործիչ Բարսեղ Թուղլա-ճեան բանախօսութիւն մը տուած է Գրիգոր Զօհրապի մասին: Բանախօսը՝ Գրիգոր Զօհրապի մէջ տեսած է երկու անջատ տոպարիզներու անձեր, նախ իրաւաբանն ու երեսփոխանը, յետոյ հայ դրագէտը: Բանախօսութեան առաջին բաժնին մէջ, երկար մէջբերումներով, Բարսեղ Թուղլաճեան կարզացած է իրաւաբան Զօհրապի երեք տեսենախօսութիւնները Խորհրդարանին մէջ, որոնց մով ան քննադատած է օսմանեան կառավարութիւնը: Բանախօսը բացատրած է Զօհրապի կեցուածքը Իթթիհատականներու նկատմամբ եւ այն քաղաքական միջավայրը, որու մէջ կը գործէր ան: Երկրորդ բաժնին մէջ բանախօսը անդրադարձած է յատկապէս «անկեղծ խօսող լրագրողին ու իրապաչտ գրագէտին», որ կը ճաղկէր հայ քաղքենիութիւնը: Իր խօսքերուն աւարտին, Բարսեղ Թուղլաճեան կարզացած է քանի մը յուզիչ տողեր, որոնք Զօհրապի կողմէ գրուած էին իր կեանքի վերջին ժամերուն, տեղահանութեան պայմաններուն մէջ:

ԱՐԳԵԼՔԸ

ՋԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

– Ահա, ես ուզում եմ քեզ պատմել ամէն ինչ ... եւ պիտի տեսնես որ այժմ համարեա թէ ազատ եմ; Իմ մեկնելէ առաջ լուրջ խօսակցութիւն ունեցայ Նաթալիա Վասիլիեւնայի հետ ... նա հասկացաւ որ այդ րոպէին արցունքները, ուշքը կորցնելը, ջղային տագնապները, նոյնիսկ անձնասպանութեան սպառնալիքը օգուտ չունեն ... ես պիտի գայի ու կը գայի ... մեկնումիս նախորդ երեկոյին ասաց. – «Գարեգի՛ն, ինչի՞ ինձանից ծածկում ես թէ մեկնում ես: – Որովհետեւ չեմ ուզում պատմութիւն սարքել: – Իսկ դու գտնում ես որ զուարճալի բան է ինձ համար էգուց առաւօտ պատասխանել ինձ հարցնողներին: Զգիտեմ ուր է Գարեգինը: Դու կարող ես խնայել գոնէ իմ անձնասիրութիւնը: – Զայնը մեղմ էր եւ համակերպած, իր դէմքը կրում էր առանձին թափած արցունքների հետքերը, մի ինչ որ խղճահարութիւն զգացի, վազուց էր, շատ վազուց որ Նաթալիա Վասիլիեւնա ինձ չէր խօսեր այդ խոնարհ շեշտով: – Նաթալիա՛, ասացի նրան, եթէ միչտ դու այդպէս խօսած լինէիր ինձ, վստահ եղիր որ թէ՛ քեզ եւ թէ ինձ շատ բան խնայած կը լինէիր: Տեսայ որ կրկին արցունքները ողողեցին իր դէմքը: – Իմ կեանքը խորտակուեց, իմ տունը քանդուեց, Գարեգին, եւ այդ էս տարիքիս ... Ես իմ երիտասարդութիւնը ու զեղեցկութիւնը չնորհեցի քեզ .. արդա՞ր է միթէ ինչ որ պատահում է ... Չես մտածում որ ես էլ իրաւունք ունէի կեանքս տրամադրել ուրիչ կերպ, այն ժամանակից .. դու ինձ հաւատարմութիւն խոստացար, ես քեզ հաւատացի ու այն պահուն որ համարեա թէ ծերութեան սեմին վրայ ենք, երբ միասին ուրախացեր ու տխրեր ենք, երբ միասին հիմներ ենք մեր բոյնը, մեր ընտանիքը ... այդ բոլորը կորցնում են իրանց արժէքը քեզ համար եւ մեր ընտանիքը կորչում է անպատուութեան եւ խայտառակութեան մէջ: Գարեգի՛ն, ինձ թւում է որ ոչ մի այն իրաւունք չունեմ տեղի տալ, այլեւ պարտաւոր եմ դիմադրել: ... Ինձ թւում է թէ մի ինչ որ անբացատրելի յիմարութիւն քեզ մոլորեցնում է, բայց յոյս ունեմ որ դա անդարմանելի չարիք չէ, դա մի առժամանակեայ գժբախտութիւն է: – Հէնց այդտեղ է որ սխալւում ես, ասացի նրան, սա վերջնական եւ անփոփոխելի զգացում է: – Ուրեմն սիրո՞ւմ ես նրան: – Ա՛յո՛, Նաթալիա Վասիլիեւնա, սիրում եմ ջերմ սիրով եւ ինձ համար աւելի դիւրին է մեռնել քան հրաժարուել այդ սիրուց:

(Շար. 87)

(Շար. Ա. Էջէն)

«բոլոր քաղաքական բանտարկեալները ծանօթ Ադեմոուտքի մէջ՝ որպէս «խըղճի բարտարկեալներ» ազատ արձակուած են»: Ասիկա նորութիւն չէ: Կը բաւէ քաղաքական բանտարկեալները քրէական յանցապարտաներու վերածել, ինչպէս, ըստ երեւոյթին, Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներու պարագան է, ապա նման սիւնիէֆ յայտարարութիւնները ընել:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԲԱՆՏԱՊԱՀՆԵՐԸ կրկին գործադուլի դիմեցին, Փետ. 6–ին, հակառակ անոր որ իրաւունք չունին: Պատճառը բարենորոգումներու այն նոր ծրագիրն է, զոր նշանակուած միջնորդը՝ Ժիլպէր Պոմմէդոն պատրաստած է: Հոն կը նախատեսուի բազմաթիւ արդիականացումներ (ի շարս որոնց՝ «սիրոյ սենեակ» մը բանտարկեալներուն համար, որպէսզի կին ընդունին) գլխաւորաբար բանտարկեալներուն համար: Բանտապահներու առարկութիւնն ալ հոդ է արդէն: Հարկ եղածին չափ նկատի չեն առնուիր իրենց պայմանները եւ իրենց պահանջներուն դիմաց ընդհանուր անտարբերութիւն եւ արհամարհանք կը տիրեն:

ՈՒՉԲԷԿՆԵՐՆ ալ փողոց իջած են (Տաշկենտ) բողոքելով «Պետութեան մարմիններու միջամտութեան դէմ կեդրոնական Ասիոյ մահմետականներու հոգեւոր ղեկավարութեան մէջ»:

ՖՐԱՆՍԱ ԵՒ ԻՐԱՆ իրենց յարաբերութեանց նոր էջը կը բանան, Ռոլան Տիւմայի Թեհրան այցելութեամբ: Տասը տարի է որ երկու երկիրները լարուած յարաբերութիւններ ունէին զանազան պատճառներով, որոնց գլխաւորն էր անյուշտ, Ֆրանսայի լայն օժանդակութիւնը Իրաքի, ամբողջ պատերազմին ընթացքին: Խոմէյնիի տասնամեայ իշխանութեան ընթացքին, առաջին անգամն է, որ Ֆրանսայի Արտաքին նախարար մը Թեհրան կ'երթայ: Բաւական առևտուր հարցերու կարգին, կայ նաեւ Ֆրանսայի մէկ միլիառ Ֆրանքի պարտքը (Շահին օրերէն մնացած) Իրանի: Հիմա, երկու կողմերն ալ կը չեչտեն՝ անցեալը անցեալին կը պատկանի: Ապագայի համար, փոխադարձ հրաւէրներ եղան:

ՀԱՄԱՁՆԱՎԱՐ – ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ համաձայնութիւնը թագապետական ընտրութեանց համար մասնակի մնաց, ժամեր տեւող բանակցութիւններէ ետք: Փ. Մօրուա աւելի դոհունակ արտայայտութիւն մը ունեցաւ քան Ժ. Մառէչ: 388 քաղաքներու վրայ, որոնք 20 հազարէն աւելի բնակիչ ունին, ընկերվարականները կը նախատեսեն շուրջ 50 «նախնականներ», այսինքն Ա. ՀԸՆԹԱՑԻՆ, համայնավար ու ընկերվարական առանձին ցանկեր կը ներկայացնեն:

ԱՆՏԻԼ ՔԱՁԱՆ, Ֆրանսացի մեծ քանդիրներէն մէկը, որու ֆիլմերը յաճախ նուիրուած էին դատի մը պաշտպանութեան, –ինք ալ փաստաբան եղած էր– մեռաւ Կիրակի իրիկուն, 80 տարեկանին, գոհ սրտի տաղնապի մը: Լոս Անճըլըսի մէջ, օր մը առաջ իր մահկանացուն կնքած էր ծագումով յոյն ամերիկացի մեծ բեմադիրը՝ Ճոն Քասավեթէս, 59 տարեկանին, լեարդի սիռոզէ: Հիւանդ էր 1981–էն ի վեր: Իր ծանօթ ֆիլմերէն՝ Կլորիա, ճակատագրական դիպուածով մը կը ներկայացուէր Ֆրանսական հեռատեսիլէն, Կիրակի գիշեր: Աւելի հոչակ չհասած էր արտասահման, քան Ամերիկա, ուր առաւելաբար ներբասանն էր, որ ծանօթ էր:

ՄԱՐՍԷՅԼ· –

Տէր եւ Տիկին Գառնիկ Տէրոյեան,
Պր· Աշոտ Տէրոյեան,
Տէր եւ Տիկին Ժողէֆ Տէրոյեան եւ զաւակը,
Տէր եւ Տիկին Մարսէլ Տէրոյեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Ժան Սարգիսեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Ռոժէ Քասապ եւ զաւակը,
Պօղոսեան, Եավերեան, Գաբրիէլեան, Ղազարեան, Պօկոյեան, Կաղնեան, Ֆըրանչէսքի եւ Փանոխքեան ընտանիքները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր, մեծ–հօր, աներհօր, եւ ազգականին՝

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՏԷՐՈՑԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Յունուար 29–ին, 95 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ, Յունուար 31–ին, Սէն – Լուի Ս· Գէորգ Եկեղեցին եւ մարմինը ամփոփուեցաւ Սէն Փիէռի գերեզմանատունը ընտանեկան դամբարանին մէջ:

Մեզմէ կը խնդրուի ծանուցանել՝

ՕՐ· ԱՐԾՈՒԻԿ ԱՆԱՆԵԱՆԻ

մահը, որ պատահած է Փետրուար 3–ին:

Յուղարկաւորութեան թուականի վերաբերեալ մանրամասնութիւններու համար, կը խնդրուի դիմել Փարիզի Եկեղեցիին:

YAN'S CLUB

Café - Théâtre

LE THEATRE ARMENIEN

Kissani

dans une nouvelle création

CHAHNOUR, SHAKESPEARE ET LES AUTRES... SONT TEMOINS

COMEDIE A SKETCHES

Vendredi 10 et Samedi 11 Février à 21 heures 30

au YAN'S CLUB
5, ave. Reille — 75014 Paris

Réservation : 45. 89. 20. 48

Entrée : 120 Frs.

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իր ամուսնոյն՝ կարապետ Յովակիմ – եանի մահուան Ա· տարելիցին ի յիշատակ, Տիկին Հայկանոյշ Յովակիմեան 500 Ֆր· կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

***

Տիկին Թամար Ինճէեան իր ամուսնոյն, ծնողացը եւ եղբօրը՝ Բարգէն Թերզեանի անմոռանալի յիշատակին կը նուիրէ «Յառաջ»ին 300 Ֆր· եւ Աղբատախնամին 200 Ֆր· (ստանալ «Յառաջ»էն):

***

Տիկին Նուարդ Պաամաճեան 200 Ֆր· կը նուիրէ «Յառաջ»ին սիրելի Արսինէ Խրտըշեանի թարմ յիշատակին:

***

ՄԱՐՍԷՅԼ· – Խորէն Ուլուսեան, իր կընոջ՝ Ագնիւ Ուլուսեանի մահուան 4–րդ տարելիցին եւ եղբօր՝ Յովսէփ Ուլուսեանի 8–րդ տարելիցին առիթով կը նուիրէ 200 Ֆր· իր չատ սիրելի «Յառաջ»ին: Նոյն առիթ Պաղտասար Տիրատուրեան կը նուիրէ 100 Ֆր· «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Հայախօս կին մը երկու երախաներով զբաղելու համար, օրուան մէջ, երկուշաբթիէն Ուրբաթ, (Մոնրուժ):

ՀԵՌԱԶԱՑՆԵԼ.– Տիկին Ասլանեան
Օրուան մէջ.– 45 – 61 – 27 – 53
Իրիկունը.– 46 – 55 – 60 – 01

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ· – Վառպուրականի Հայրենակցական Միութեան վարչութիւնը ցաւակցութիւն կը յայտնէ Այրէ Տիկին Սիրուշ Դաւուտեանի, Տէր եւ Տիկին Տէյվիս Դաւուտեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Ֆերոպ Հրաչեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Ժանօ Կարապետեանի եւ բոլոր ընտանեկան պարագաներուն, իրենց սիրելի մեռանոյն, հօր, մեծ – հօր, քեռայրին, պապականին, խնամիին, միութեանս անդամներէն՝ Օննիկ Դաւուտեանի մահուան առթիւ:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼՔ

Համազգային – Փարիզի երաժշտական ձեռնարկը՝
Կիրակի, Մարտ 19, ժամը՝ 17–ին
Salle CORTOT — Paris

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Մարի Վելէտեան, եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Փետրուար 12, Նիսի Ս· Աստուածածին եկեղեցին (Պուլվար de la Մատըլէն) իրենց ամուսնոյն եւ ազգականին՝

ՍԵՐԺ ՎԵԼԻՏԵԱՆԻ

մահուան (Յունուար 1, 1989) քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Ս· ԾՈՒԼՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ՔԱՐՈԶ

Մեծ Պահոց ամբողջ չորեքշաբթի իրիկունները ժամը հինգ 6–ին, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Հսկումի Աղաղական եւ Հանդիսաւոր ժամերգութիւններ կը կատարուին եւ կը տրուի աւուր պատշաճի քարոզ՝ ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցի եւ կարգի· –

Չորեքշաբթի, Փետրուար 8–ին
քարոզիչ՝
ՆԵՐՍԵՀ Ծ· ՎՐԴ· ԲԱՂՈՒՃԵԱՆ

Չորեքշաբթի, Փետրուար 15–ին
քարոզիչ՝
ԺԻՐԱՅՐ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԹԱՇՃԵԱՆ

Չորեքշաբթի, Փետրուար 22–ին
քարոզիչ՝
ՄԻՒՌՈՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԳԼՎԼԳԵԱՆ

Չորեքշաբթի, Մարտ 1–ին
քարոզիչ՝
ՉԱՒԷՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

Չորեքշաբթի, Մարտ 8–ին
քարոզիչ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա· ՔՀՆԱ· ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

Չորեքշաբթի, Մարտ 15–ին
քարոզիչ՝
ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆԱ· ՊԱԼԸԳԵԱՆ
ԴԻՒԱՆ

S.O.S. ARMENIE
CLAMART

Samedi 11 Février à 20h45
En l'Eglise Saint-Pierre — Saint-Paul
Place Ferrari — 92140 CLAMART ....

CONCERT
AU PROFIT DES SINISTRÉS D'ARMENIE

sous la présidence d'honneur de
M. JEAN-PIERRE FOUCHER
Député - Maire de Clamart

avec la participation de :

ASTRIG DEDEYAN
Soprano
de l'Opéra d'Erevan

LYNE DOURIAN
Mezzo-Soprano
de l'Opéra de Paris

ORCHESTRE DE MUSICA
Direction Martin BARRAL

Hasmig Surmelian (piano)

Ivan Asdvadzadourian
Ténor

Stepan Aguert
Santour

Dominique Allayrangue
Mezzo-Soprano

Natacha Omnes
Flûte

à l'orgue Mathieu Courcier

Billets :
■ Eglise Apostolique :
6, ave. Bourgain, Issy-les-Moulineaux
■ Sayat Nova :
19, bld. Rodin, Issy-les-Moulineaux. 40.95.03.38
■ Epicerie Eniz :
14, rue des Monts, Clamart. 46.45.27.52
■ Carla :
8, rue Auguste-Gervais, Issy-les-Moulineaux .46.42.89.53
■ Télé Condorcet :
175, ave. Jean-Jaurès, Clamart. 46.42.56.17
■ Caroun :
25, rue Paul Vaillant-Couturier, Clamart 46.42.20.77
■ Sevan :
4, rue Lazare-Carnot, Clamart. 46.42.16.07.
—— Tarif réduit pour les étudiants ——

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

CROIX BLEUE DES ARMÉNIENS DE FRANCE

La Croix Bleue des Arméniens de France recrute, pour sa colonie de Bellefontaine, séjours de Juillet et Août 1989 :

— directeurs-adjoints
— infirmiers
— intendants
— économes
— cuisiniers et aide-cuisiniers
— hommes d'entretien (avec permis de conduire)
— moniteurs diplômés BAFA (pour ces derniers, candidatures à adresser avant le 31 mars 89).

Candidatures à envoyer à l'adresse suivante :
C.B.A.F.—17, rue Bleue — 75009 Paris

– Pour la libération des membres du Comité Karabagh détenus à Moscou;

– Pour le renouveau démocratique en Arménie

SOLIDARITÉ FRANCO-ARMÉNIENNE

vous invite

à une

REUNION PUBLIQUE

sous la présidence de
Pierre VIDAL - NAQUET

avec la participation de :

— Patrick DEVEDJIAN, Député - Maire d'Antony (R.P.R.)
— Michel SAPIN, Député des Hauts de Seine (P.S.)
— Bernadette ISAAC - SIBILLE, Député du Rhône (U.D.C.)
— Antoine WAECHTER, Président des VERTS
— Jean-Pierre MAHE, Professeur à l'INALCO
— Paul THIBAUD, Directeur de la revue «Esprit»
— Alexandre SMOLAR, Universitaire
— Yves TERNON, Ecrivain
— Jean-Marie DOMENACH, Ecrivain
— Christian DER STEPANIAN, Président de S.F.A.

le Vendredi 10 Février à 20 h 30

MAISON DE LA CHIMIE
28 bis, rue Saint Dominique, PARIS 7e
(M° Invalides)

——— Entrée libre ———

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 8
MERCREDI
8 FÉVRIER
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.945 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 64e ANNÉE — No 16.945

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒՆՈՒԱՐ 27 / 31)

ՄԱՄՈՒԼԻՆ ՈՒ ԳԻՐՔԻՆ ՎԻՃԱԿԸ՝ ԱՂԷՏԵԱԼ ԵՐԶԱՆԻՆ ՄԷՋ

Օրերս Մոր<u>հ</u>րդային Միութեան Հրատարակչութիւններու Պետական Կոմիտէն քննութեան առած է Հայաստանի ազգային վայրերու հրատարակչութիւնն – եալ, համապետական եւ տպարան – ներուն օժանդակութեան հարցը։

Ազգին յաջորդող օրերուն առեղծուած յատուկ բջիջին ուսումնասիրութիւնները աճապար պատկեր մը կը պարզեն։ Լրիւ աւերուած ու աչնչացած են Լենինականի եւ Սպիտակի թերթերու խմբագրու – թիւններու շէնքերը եւ տպարանները՝ արքատորմներով ու գոյքով հանդերձ։ Կիրովականի «Կայծ» եւ Գուգարքի երջ– ջանի «Գուգարք» թերթերու խմբագրու– թիւնները ղրկուած են իրենց շէնքերէն ու գոյքէն։ Անգործածելի վիճակի մէջ են Կիրովականի տպարանը, Ստեփանաւանի, Ամասիայի, Անիի, Արթիկի, Ախուրեանի, Գուգարքի, Ղուկասեանի շրջաններու թերթերու խմբագրութիւններու շէնքերն ու տպարանները, վնասուած են Ապա – րանի, Արագածի, Հրազդանի, Թալինի, Թումանեանի եւ Էջմիածնի շրջաններու տպարաններու շէնքերը։

Հայաստանի հիւսիսային մասը գոր – ծող 488 գրադարաններէն 372–ը վնաս– ուած է, որոնցմէ 101–ը լրիւ աւերուած է։ Լենինականի գրադարանային դիրքերը այժմ պահպանութեան տակ կ'առնուին։ Սպիտակի բոլոր գրադարանային դիր – քերը կարելի եղած է փրկել ու Երեւան փոխադրել՝ մէկ մասն ալ Ապարանի շրջան։

Լենինականի մէջ 10 գրատուն ամբող – ջութեամբ աւերուած է։ Կիրովականի մէջ 11 գրատուն անգործածելի դարձած է։ Տխուր պատկեր կը պարզէ Ստեփանա– ւանի միակ գրատունը։

«Հայդիրք»ը ամէն օր Մորհրդային Միութեան բոլոր կողմերէն մանկական դիրքերու եւ դասագիրքերու, հայերէն լեզուի ձեռնարկներու պահանջներ կը ստանայ, քանի որ հայ երախաները առ– ժամեայ ապաստան գտած են տարբեր հանրապետութիւններ։ Արդէն Վրաստան եւ Ուկրանիա որոշ քանակով դասագիրք – ներ ղրկուած են։ Հայաստանի զպրոց– ներու մէջ դասագիրքեր կը հասնին ու երախաներու նոր հասցէները կը ղրկուին։ Գիրքերու հանգանակութիւն յայտարա – րած է նաեւ Հայաստանի Գրողներու Միութիւնը։

Արդէն Լենինական հասած է Մորհրդա– յին Հրատարակիմի ղրկած շրջուն տպա– րանը, որ շրջանային թերթերու հրա – տարակումը կարելի կը դարձնէ տեղւոյն վրայ։ Մեծաղազրծներու միջազգային ու մորհրդային կազմակերպութիւննե– րուն շնորհիւ Հայաստանին տրամադ– րուած է արեւելեան – Գերմանիայէն շրջ– ջուն տպարան մը։ Մորհրդային Հրատա – պակոմը որոշած է վերականգման աշ– խատանքներու համար տրամադրել մէկ միլիոն ռուբլի։

***

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Մէկ օրով Հայաստան գտնուած է Լե– հաստանի կառավարական պատուիրա – կութիւնը՝ փոխ – վարչապետ՝ Ի. Սկեբ– լայի գլխաւորութեամբ։ Անոնք երոյց – ներ ունեցած են Հայաստանի փոխ – վարչապետ Ե. Մոջամիրեանի, Առողջա – պահութեան նախարար՝ Է. Գաբրիէլեանի ու անոր տեղակալին հետ։ Հիւրերը, որ այցելած են նաեւ Լենինական, յայտնած են թէ Լեհաստան հանգանակուած մի– ջոցներով Լենինականի մէջ մանկական բժշկական կեդրոն պիտի բացուի։

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ «ՃՇԴՈՒՄՆԵՐ»..–

– ՀԱՑԵՐԸ ԱՄԷՆԷՆ ՀԻՆ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՆԵՐԸ ԶԵՆ

– ՂԱՐԱԲԱՂԸ ԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀՈՂ Է

– ԱՐՄԵՆԻԱ՝ ՀԱՑԱՍՏԱՆ ԶԻ ՆՇԱՆԱԿԵՐ

ԵՒ ԱՊՏԱԿՆԵՐՈՒ ՍՊԱՌՆԱԼԻՔ...

«Կապէմա» թերթին մէջ է, ուր Հայրի Պիրլէր «Պատմական ճշդումներ» կը կա– տարէ սա խօսուն խորագրին ներքեւ. – «Կապատովկիա, Կիլիկիա, վերջն ալ Ար– մենիա՞»։ Իսկապէս կ'արժէ կարդալ նման տողեր, առնուազն «ապուշ չմեռնելու հա– մար» (pour ne pas mourir idiot) ինչպէս կ'ըսեն Ֆրանսացիք։ –

***

Այն որ պատմութիւնը կը խեղաթիւրէ, պատրաստ ըլլալու է իր երեսին վրայ ըն– դունելու պատմութեան ապտակը։ Հա– յերը հիմա այդպիսի ապտակ մը ստացան երբ Ադրբեջանի Գիտութիւններու Ակա– դեմին հրատարակեց Ֆարիտա Մամէտովա անուն խորհրդային հայրենակիցի մը տգիտորայի մէկ գիրքը Թրքերէն, որ կը կրէ. – «Կովկասեան Ալպանեոյ քաղաքա– կան պատմութիւնը եւ պատմական աշ– խարհագրութիւնը» խորագիրը։

Այս աշխատասիրութիւնը երեսուն հա– նեց որ Ալպան Թուրքերը Քրիստոսէ ա– ռաջ 13–րդ դարէն սկսեալ մինչեւ Քրիս– տոսէ վերջ 8–րդ դար թագաւորութիւն մը հիմնած են Ադրբեջանի այսօրուան հողե– րուն վրայ եւ ատկէ զատ, Ալպան Առա– քելական Եկեղեցին Կովկասներու ամէնէն հին եկեղեցին է։

Այս կերպով յայտնի կը դառնայ որ Ալ– պաններըը շրջանի ամէնէն հին Քրիստոս– եաներն են եւ սիրալ է այն պնդումը թէ Հայը ամէնէն հին քրիստոնեայ ժողո– վուրդն է։ Իսկ Լեռնային Ղարաբաղն ալ Ադրբեջանցիներու պատմական մէկ հողն է։

Հիմա Հայաստանի Գիտական Ակադե – միան Մորհրդային Գիտութիւններու Ա– կադեմիայի մօտ քուլիսային աշխատանք կը տանի որպէսզի Ֆարիտա Մամէտովայի այս տգիտորայի թէզը մերժուի։

Որովհետեւ ոչ միայն կը վտանգուի քրիստոնէական թէմայով Հայոց աշխար– հի վրայ չհասած համախրանքը, այլ նաեւ Երեւան կ'ելլէ թէ Թուրքերը ինչպիսի ծառայութիւն մը բերած են քրիստոնէու– թեան։

ՊՈԼՍՈՑ ՄԷՋ ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՄԸ

Ուրիշ աշխատանք մըն ալ Պոլսոյ մէջ կը կատարուի Ֆրանսական Անատոլուի Պրպտումներու Էնսթիթիւի անօրէն՝ Ժան – Լուի Պակ – Կրամոնի կողմէ։ Էնսթի– թիւի այս անօրէնը, որ Ֆրանսայի մէջ ընակութիւն հաստատած ռուս ընտանիքէ մը կուգայ եւ որ ամուսնացած է Հայու– հիի մը հետ, Թուրք – Ֆրանսական բա– րեկամութեան պատրուակին տակ պատ– րաստած է աշխատասիրութիւն մը, որմէ վերջ հրատարակած է «Թուրքիոյ վրայ հայեացք» անուն գիրք մը, որուն 90, 91 եւ 93–րդ էջերուն վրայ կ'ըսէ հետեւեալը. «Գահրաման Մարաշէ մինչեւ Արեւելք ե– կարող հողերը Թուրքիոյ սահմաններէն դուրս կը մնան։ Այս հողամասերուն բը– նակիչները Թուրքեր չեն։ Ասկէ զատ, 1915 – 1917 Թուրախաններուն Թուրք բա– նակի վրայ հայ հրոսախումբերու կողմէ ոչ մէկ ճնշում ի գործ դրուած է, ինչպէս կը պնդուի»։

Կրամոն, որուն համար կ'ըսուի թէ Փը– րանսական բանակին մէջ գնդապետի աստիճան ունի, այս օրերուն Փարիզի Գիտական Հետազօտութիւններու Ազգա – յին Կեդրոնի նախաձեռնութեամբ, «Կի– լիկիա» նիւթի շուրջ ընդարձակ ակմինար մը կազմակերպած է եւ սկսած է հրաւի– րագիրներ ուղարկել գիտնականներու։ Հրաւիրագիրներու մէջ կը հաղորդուի թէ ակմինարը պիտի կատարուի 1989 Մայիս 23 – 27–ին, Մէրսինի մէջ։

ՍԷՄԻՆԱՐԻՆ ՄԱՍԻՆ ԿԱՐԳ ՄԸ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Թուրք գիտնականները եւ Արտաքին նախարարութեան չրջանակները դիտել կուտան որ այս ակմինարը յատկապէս կազմակերպուած է որպէսզի օրակարգի րերուի 11 – 14–րդ դարերու ընթացքին Հայոց ունեցած ներկայութիւնը այդ հողամասերուն վրայ եւ յիշեցուին հայ– կական պնդումները։

Գիտնականները սապէս կ'արտայայտը– ւին այս մասին. –

«Ֆրանսա չափազանց կարեւորութիւն կուտայ Ատանա, Մէրսին, Թարսուս, Անթաքիա ու Մարաշի շրջաններուն, զոր Կիլիկիա կը կոչէ։ Որովհետեւ առաջին խաչակիրներու արշաւի շրջանին այստեղ գոյութիւն ունի հայկական իշխանութիւն մը։ Այս իշխանութիւնը, 1375–ին Բամա– զանօղուլլարի կողմէ մէջտեղէն վերցը– ւելէ առաջ, ամուսնական կապ հաստա – տեց այդ շրջանին կիպրոսի մէջ տիրա– պետող Լուսինեան գերդաստանէն իշխա– նի մը հետ եւ ընդունեցաւ կաթողիկէու– թիւնը։ Այս պատճառաւ Ֆրանսա ինքզինք ժառանգորդը կը նկատէ այդ շրջանի հայ– կական իշխանութեան։ Ժառանգականու – թեան այս պնդումին վրայ հիմնուած էր արդէն Ֆրանսացիներու կողմէ Ա· աշ– խարհամարտի ընթացքին բռնագրա– ւումը»։

Ուրիշ կէտ մըն ալ զոր դիտել կուտան դիտնականները, այն է թէ Անատոլուի բազմաթիւ տեղերը տակաւին կը յիշուին հին հռոմէական անուններով։

Համալսարաններու մէջ այս նիւթով հետաքրքրուողները սապէս կ'արտա – յայտուին. –

«Կապադովկիա, Կիլիկիա եւայլն ըսելով մենք ի վերջոյ պիտի արտօնենք որ Ար– մենիա աճուրդն ալ օրակարգի վրայ բեր– ուի։ Մինչդեռ այս պնդումը գիտական հիմք չունի։ Արմենիա Հայաստան չի նշանակեր։ Հայերը իրենք զիրենք Հայ կը կոչեն ու իրենց երկրին ալ տուած են Հայաստան անունը։ Եւրոպայի մէջ կարգ մը արեւելագէտներ, Արմենիային աշխար– հագրական անունէն տարուելով զայն իբր Հայ ընդունած են։ Կ'ենթադրեն որ Կիլիկիոյ շրջանի մէջ Հայերը մեծամաս– նութիւն մը կը կազմէին եւ թէ այդ հո– ղերը անոնց կը պատկանին։ Հայերը, ո– րոնք իրաւունքներ ունենալ կը պնդեն Ա– րեւելեան Անատոլուի մէջ, Կրամոնի սէ– մինարէն վերջ իրաւունքներ ունենալ պիտի պնդեն նաեւ Զուխուրօվայի մէջ»։

Մենք չատ լաւ կը հասկնանք մեր դիտ– նականներու այս դիւրազգածութիւնը, բայց եթէ այսպիսի պնդումներ մէջտեղ նետուին, կը զգուշացնենք այդ պնդում– ներուն տէրերը, որ պատրաստ ըլլան պատմութեան երկու ապտակներ եւս առնելու։

ՎԱԶԳԷՆ Ա.
Ե Ի
ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.
ՆԻՒ ԵՈՐՔ ԿԸ ԳՏՆՈՒԻՆ

Ինչպէս գրած էինք, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը Նիւ – Եորք հասան, Ուր– բաթ, Փետրուար 3–ին։ Գարեգին Բ. իր ճամբորդութիւնը այնպէս կարղադրած էր (եւ այդ իսկ պատճառով վ'անցնէր Փա– րիզէն փոխանակ Լոնտոնի, ինչպէս ծր– րագրած էր) որ Քէնըտի օդակայանը հասնի Վազգէն Կաթողիկոսէն առաջ եւ զայն ինք ալ դիմաւորէ։ Փարիզէն, օդա– նաւին յապաղումով մեկնումը պատճառ եղաւ որ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսէն հաք հասնի Նիւ – Եորք։

Ուրբաթ, ժամը 14·15–ին է որ Վազգէն Ա· կը ժամանէր ընկերակցութեամբ Մոս– կուայի Հայոց առաջնորդ՝ Տիրան Եպիս– կոպոսի եւ նկարիչ Գրիգոր Խանջեանի։ Զինքը կը դիմաւորէին արեւելեան եւ ա– րեւմտեան չրջաններու էջմիածնական եւ Կիլիկեան թեմերու առաջնորդները, յան– ձինս՝ Թորգոմ Արք· Մանուկեանի, Մես– րոպ Արք· Աչճեանի, Տաթեւ Արք· Սար– գիսեանի, Վաչէ Արք· Յովսէփեանի, ինչ– պէս նաեւ Արժանթինի եւ Պրազիլի ա– ռաջնորդներուն՝ Գրիգորիս Եպիսկոպոս Բունիաթեան եւ Տաթեւ Եպիսկոպոս Ղա– բիպեան։

Աւելի ուշ, ժամը 17–ին, նոյն պատուի– րակութիւնը կը դիմաւորէր Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը։ Իրիկունը ժամը 20–ին, երկու Կաթողիկոսները Հրաչափառով մուտք կը գործէին Ս. Վարդան Եկե– ղեցին, ուր Վազգէն Ա. խօսք կ'առնէր եւ յուզումով կը նկարագրէր աղէտեալ չըր– ջաններըը եւ անօթեւան բնակչութեան վի– ճակը։

Կիրակի օր, Նիւ – Եորքի Սէնթ Ճոն Կաթողիկէ Մայր տաճարին մէջ կը պա– տարագէր եւ կը քարոզէր Ամենայն Հա– յոց Կաթողիկոսը եւ իր պատգամը կու– տար Գարեգին Բ.։

Երկուշաբթի եւ Երեքշաբթի տեղի կ'ու– նենային նախատեսուած ժողովին նիս– տերը մասնակցութեամբ բոլորին։ Մեր առաջին տեղեկութեանց համաձայն հա– մակարգիչ կեդր· մարմին մը չէ կազմը– ւած եւ իւրաքանչիւր կազմակերպութիւն իր հաւաքած գումարին նպատակը ինք պիտի որոշէ։

ԱԲԵԼ ԱՂԱՆԲԷԿԵԱՆ ԿՈՐԲԱՋՈՎԻ ԴԷՄ

Աբէլ Աղանբէկեան անծանօթ մը չէ Սփիւռքի Հայերուն, որոնք, ի դէպ, իրմէ առին Ղարաբաղի հաւաքական կցումի ա– ռաջին լուրերը եւ խանդավառուեցան։ Աւետիք մը թէ վեր ձայնը չկար, բայց ահա մէկջտեղ կ'ելլէ, «Պրաւդա»ի մէջ եւ կը քննադատէ Պերեստրոյկան..., գլխաւոր– բար Մոսկուայի անտեսական ներկայ քա– ղաքականութիւնը։ Ան որ՝ Կորբաջովի անտեսական բարեփոխման բուն ներ – չընչիւը կը նկատուէր տարի մը առաջ, դէմ կ'արտայայտուի, մանաւանդ ներա – ծումներուն։ Աղանբէկեան կ'առաջարկէ երկու – երեք տարուան համար առկախել անդրկովկասեան երկաթուղիի նման հրա– կայ ծրագրեր, որպէսզի կարելի ըլլայ կրկնապատկել, նոյն չրջանին համար, անհրաժեշտ ներածումները։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԺՈՍՓԷՆ նահանջեց եւ ջնջեց իր ծրա– գիրներէն երկուքը, տեղի տալով փողո–

(Շար·ը Դ· էջ)

ԺԱՄԱՆԱԿԱԻՈՐԸ ԵՒ ՅԱՒԵՐԺԱԿԱՆԸ

ԱՂԷՏՆԵՐԻ ԱՂԷՏԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Չի կարելի արդարանալ՝ ծայրայեղ վիճակներում որոշ անհատների մէջ զարթնող վատ յատկանիշները վկայակոչելով. եթէ չլինէր հատարակական կարգի խաւերը, նրա ծոցում չէին աճի ոչ գողութիւնը, ոչ ընչաքաղցութիւնը, ոչ թալանը, ոչ անգամ խաղազ պայմաններում դիակապատութիւնը, որոնք բոլորն էլ խաւերի ծնունդ են, երկարատեւ անցեալ խաւարի: Անիծարատելի խաւարի: Մեր կառավարութիւնը ուրի է եղել փարատելու այդ խաւերը (դա ընդհանուրիս պարագան է), եւ ապա նոր միայն կ'անցնենք գնահատականներ տալուն: Ինքնըստ ինքեան հասկանալի եւ կոչենք մեր ժողովուրդին, որ մտահան չանի 1988-ի ողբերգութեան տարուայ փետրուար-մարտեան իր սքանչելի ոգեղինացումը, այն, որ չի արտում դաստիարակութեամբ, բայց եւ զոյութիւն չունի, չի կարող չարունակուել, առանց պատմական յիշողութեան դաստիարակութեան:

Մէկ օրուայ տարեդարձութիւնն իր մէջ տասնամեակների, երբեմն հարիւրամեակների պատմութիւն է ամփոփում... «Վարդգէս», բազմայարկ Լենինական-նը վեր է ածուել աւերակների կոյտի, իսկ սեւ տուֆով կառուցուած «միլիարդեանի» Գիւմրին կանգուն է, նա կարողացել է պահպանել իրեն ապաւինած կեանքերը: Հէնց նա էլ, այդ «միլիարդեանի» Գիւմրին ցրում է Սողոմ – Գոմորի մըղձաւանջը, դիւրնակ աւերակների մէջ դառնում է կեանքի հանդրուաններ, մանաւանդ՝ սեւ, կարմիր ու կանաչ զգաղներն իրենց բաժինն իրենց մէջ ամփոփած, տեղափոխուել են յաւերժական խաւարի իրենց աշխարհը, տեղը զիջելով յամառ ճիգերով ինքն իրեն վերադանող կեանքին: Մենք հիմա, յոյս ունեմ, մի քիչ աւելի համեստ կը պահենք մեզ, կը դադարեցնենք վէճերը մոդեռնիզմի եւ աւանդապաշտութեան մասին եւ կը փորձենք կառուցել յուսալի տներ: Հարկադրուած թէ ոչ հարկադիր մոդեռնիզմը տակով արեց տասնեակ հազարաւոր կեանքեր: Տունը, կեանքից առաջ, վերջին բանն է, որ մարդուց կարելի է խլել, անապատէն թողնելով բովանդակութիւն կեանքը: Մենք դա արել էինք բոլորին բնակարաններով ապահովելու լոզունգի տակ, այդ լոզունգով ծեփելով նրանց բերանները, ովքեր կը փորձէին հակադրուելու համար բայ անել: Մենք մարդկանց յուսալի տները փոխարինել ենք անյուսալի բնակարաններով, յաւերժականը՝ ժամանակաւորով, անանցը՝ անցողակիով, թանկագինը՝ էժանագինով, ազգայինը՝ ապազգայինով... Եւ, արի ու տես, որ ճեղքի վրայ հէնց մենք ենք նըստած, մեր մի բուռ ժողովուրդը, մարդկութեան օրօրոցի պահապանը:

Արհաւիրքի հանդէպ մեր միջից դիմադրութիւնը հանուած է: Ի՞նչ է դա. ծայրագոյն յուսահատութի՞ւն, սեփական ճակատագրի անօրինութիւնից հրաժարակո՞ն, թէ՞ ուրիշների օգնութեան յոյսին անհոգ ապաւինութիւն: Սրանցից ոչ մէկին ժողովուրդն ինքնակամ ու ամբողջովին չի տրուում: Միաժամանակ լոյսի պէս պարզ է, որ միջազգային ընտանիքը կարող է ամուր լինել միմիայն եւ բացառապէս ազգերից ամէն մէկի ամրութեամբ: Թոյլ օղակները չղթան թուլացնում են, եւ ի վերջոյ չղթայի տրամաբանութիւնը պարտադրում է նրանց դուրս նետել: Մեզ հասած հարուածներն անպատմելի են, բայց հայ ժողովուրդին ոչ մի հարուած չի կարողացել թուլացնել այնքան, որ նա չղթայից դուրս նետուելու ատիճան թուլանայ:

Մենք երախտամոռ չենք: Ընդհակառակը՝ երախտագիտութեան զգացումը երբեմն մթագնում է մեր առողջ տրամաբանութիւնը՝ ամէն ձեռք մեկնողի անձնուրաց նուիրումով հատուցելու աստիճան: Երբ առաջին ճնարուքը ոռնում էր աղէտի վայրերի վրայ, մենք ուղղաթիռով փորձեցինք թափանցել Սպիտակ, մեր սքանչելի գիւղերը՝ Մեծ Պարնի, Շիրակամուտ, Գոգարան, Լուսաղբիւր, Ծաղկաբեր..., չատացուեց, չուռ եկանք Արագածի միւս լանջը, որ Լենինական իջնենք, իսկ օդանաւում Միացեալ ազգերի կազմակերպութեան եւ Միջազգային Կարմիր Խաչի պատասխանատու աշխատողներ էին, մոսկովեան լրագրողներ, որոնք մի պահ կարծես աղէտը մոռացած, վերեւից յափշտակուած դիտում էին մարդկութեան ընօրրանի ատտուածաչքընչեան պատկերները՝ քարը... քարը... քարը..., եւ լռութեամբ ասես չէին հասկանում այդտեղ ապրելու մեր իմաստը: Լռութիւնը՝ լռութեամբ, բայց հարցը կախուած էր, եւ ես դժուարութեամբ ասացի՝ մենք հեշտ չենք ապրում այստեղ, ոչ էլ պարծենալու բան է, բայց հպարտ ենք, որ մարդկութեան ճեղքուած օրօրոցի կողքին նստելու պատիւը Արարչի կողմից մեզ է վերապահուած: Դուք այդ ճեղքը փակել չէք կարող, ոչ էլ կարող էք զսպել նրա մէջ ոռնացող վիշապին, որ մեզնից չքնաղագոյն կեանքեր տարաւ, բայց չնորհակալ ենք, որ մեր վէրքի վրայ եկաք:

Մենք այդ բալասանը թանկ ենք գնահատում, բայց չենք ուզում, որ դրա գինը մաց թանկ հատուցում պահանջուի՝ մեր արժանապատուութիւնը: Արժանապատուութիւնը դիւմրեցու համար զոյութեան ձեւ է եղել, ոչ թէ զոյութեան ձեւերից կամ յատկանիշներից մէկը: Հայ մարդու այդ տեսակը չատ բանների գնով է թռել՝ այդ մէկը պաշտպանելու համար եւ հէնց դրանով էլ իր բնակավայրը դարձրել է նշանաւոր: Իսկ նշանաւոր դարձած բնակավայրը անհնար է վերջնակապէս աւերել կամ ջնջել երկրի երեսից՝ ինչպէս արուեստի ստեղծագործութիւնը: Իր չուրջը տեսնելով մարդու-արարչի ըստեղծագործութեան բացարձակ արժէքըկումը, Ֆ. Դոստոեւսկին ապրելու մասին սպառիչ ձեւակերպման ծիր է դուրս բերում իր անհանգիստ մտածումը, միաժամանակ իր անձի զոյութիւնն է բանաձեւում՝ այն, «... որ ապրել նշանակում է՝ ինքն իրենից արարել գեղարուեստական ստեղծագործութիւն»: Հէնց սրան է կարողացել հասնել գիւմրեցին: Հակառակ կեանքի ծանր պայմաններին, ներդաշնակ, վառ անհատականութեան տեսակն է նա կերտել ինքն իրենից եւ պիտի չարունակի պահպանել այդ անփոխարինելի ազգային հարստութիւնը: Հարստութիւն, ուսելիք, ապաստարան գտնելու ճանապարհին մենք սա պիտի չկորցնենք. այս ահեղ զօտեմարտը դեռ չատ փորձութիւնների կ'ենթարկի մեզ: Ալտրուիզմի արհեստական համաճարակի մէջ գիւմրեցին կարողացել է կամ ձգտել է պահպանել հայ մարդի ֆենոմէնը, դրա բացառիկ աշխոյժ ու կենդանի տեսակը, որ բանաստեղծութիւնից փոխանցուում է սրամտութեան, սրամտութիւնից՝ բանաստեղծութեան եւ փոխնիփոխ կերպարանափոխուելով, բնաիւլիւսիոփայական լոյսով է ցողում կրողի կերպարը:

Երկրաշարժը անցած՝ 1988 ողբերգական տարում, եթէ մեր իմաստուն էպոսի լեզուով խօսելու լինենք, Մսրայ Մելիքի երրորդ հարուածն էր Հայ ժողովուրդ — Սասնայ Դաւիթին, էպոսի նկարագրութեան նման «դումանը» ծածկել էր երկինքն ու երկիրը ու մեր ժողովրդին ոզողել էր այնպիսի փոշով ու ծխով, որ աշխարհաստեղծման ժայթքումներն ու ցնցումները նկարող ամերիկացի ու եւրոպացի ռեժիսորների երեւակայութիւնը չի կարողացել յաղթահարել: Այո, յատկապէս՝ աշխարհաստեղծման, ես բառը սխալ չօգտագործեցի, եւ կրկին էպոսի ասածի օրինակով, երբ վերջնականապէս ցնդի «դումանը», իր ողջ հասակով աներեր, անպարտելի կ'երեւայ Սասնայ Դաւիթը, եւ իր հարուածները մարդասիրաբար բաշխելով մայրերին ու քոյրերին, վճռական հարուածը կ'իջեցնի՝ իր ապրելու իրաւունքը հաստատելով: Ցիրաւի, մենք մեր յաւերժութեան վրայ կասկած չունենք, մեզ անհանգստացնողը մեր վաղուայ օրն է:

ՌՈՒԶԱՆԻԿ ԴԱՒՈՑԵԱՆ

«Սովետական Հայաստան», Յուն. 19

ՃԱՄԲՈՐԴԱԿԱՆ ՆՈԹԵՐ

ԿԱԼԿԱԹԱ

Երթալ մինչեւ Տէլհի ու չայցելել Կալկաթա – այդ կախարդական վայրը որ բոլոր Հայերու ծանօթ է իր Մարդասիրական ձեմարանով, հնամեայ եկեղեցիներով ու մանաւանդ ազգանուէր բարերարներով – պիտի ըլլար մեծ թերացում մը:

Զբօսաշրջիկներու յատուկ դրքոյկը բացի որպէսզի Կալկաթայի մէջ յարմար հիւրանոց մը գտնեմ: Պանդոկներու կարգին Fair Lawn–ը ուշադրութիւնս դրաւեց որովհետեւ հոն կ'ըսուէր թէ սեփականատէրը տիկինը ծագումով Հայ է եւ որ հիւրանոցը իր ընտանիքի սեփականութիւնը եղած է երեք սերունդ:

Երբ օդակայանէն ճամբայ ելանք դէպի քաղաք այս պանդոկի հասցէով, վարորդը մօտ երկու ժամ դիս ուղղակի չարչարեց, ինքնաշարժը քշելով նեղ, դարձ – դարձիկ փողոցներէ: Յաճախ սոխպուած կ'ըլլայինք մօտ տասը վայրկեան սպասելու որպէսզի հանդիպակաց կողմէ եկող ինքնաշարժերու, ուղտերով ու մարդոց կողմէ քշուող կառքերու ճամբայ տանք: Վարիչը մէկ բառ անգլերէն չէր դիտեր: Կ'ուզէի գիտնալ թէ ինչո՞ւ այսքան խճողուած նեղ ճամբաներէ կը քշէ: Երբ պահ մը կեցուց ինքնաշարժը, առիթէն օգտուելով մօտիկէն անցնող վայելուչ երիտասարդէ մը խնդրեցի որպէսզի հասկնայ վարորդին: Հարցուց թէ ո՞ր պանդոկը կ'ուզեմ երթալ: Երբ հիւրանոցին անունը տուի, ժպիտով մը բաւ, – ձեր փնտռած հիւրանոցը ասկէ ճիշդ երկու վայրկեան անդին է ... Շշմեցայ: Իսկապէս երկու վայրկեան յետոյ ինքնաշարժը կեցաւ մեր փնտռած պանդոկին մուտքին: Տրամադրութիւններս քար ու քանդ եղան: Ինչո՞ւ աւելի լաւ հիւրանոց մը չէին փնտռած, հարց կուտայի ինքզինքիս: Բայց երբ մուտքէն ներս մտանք, անակնկալի մը առջեւ գտայ ինքզինքս: Աչքերուս առջեւ կը պարզուէր դրախտանման պարտէզ մը, հազարաւոր գոյնզգոյն ծաղիկներով, չատրուանով ու տասնեակ մը ծառերով որոնց վրայ հարիւրաւոր թռչուններ անվերջ կը ճրուռուդին:

Երբ արձանագրութեան սեղանին մօտ հնդիկ պաշտօնեային մօտեցայ ու անունս արձանագրեցի, յանկարծ հեռաձայնի ընկալուչը վերցուց ու պահ մը մէկու մը հետ խօսելէ ետք ինծի երկարեց, ըսելով որ մէկը հետս խօսիլ կ'ուզէ: Կնոջական ձայն մը հնչեց.

– Դուք հայերէն խօսո՞ւմ էք: Որտեղի՞ց էք:

– Անչուչա, բայ Ամերիկայից եմ:

– Մի քիչ յետոյ կը հանդիպեմ ձեզ, բաւ :

– Անհամբեր սպասում եմ, պատասխանեցի:

Քիչ յետոյ, միջին տարիքով տիկին մը, ժպիտը երեսին յայտնուեցաւ ու երկարօրէն խօսեցանք ... արեւելահայերէն: Ծնած էր Կալկաթա, ո՛չ թէ միայն ինք, այլ՝ իր մեծ ծնողները, որոնք հոն գաղթած էին Նոր – Ջուղայէն: Ծանօթացուց նաեւ իր ամուսնոյն որ նախկին սպայ մըն է եղած անգլիական բանակի մէջ:

Իրենք Անգլիա բնակած ժամանակ, տիկնոջ մայրը կը մահանայ ու պանդոկը իրեն կը մնայ որպէս ժառանգ:

Տիկնոջ ըսի որ միայն երեք օր պիտի մնամ Կալկաթա, որով կարելի եղածին չափ չուտ կ'ուզեմ ծանօթանալ հայկական հաստատութիւններու եւ տեղային հայ գաղութի պատասխանատու անձնաւորութիւններու հետ: Առ ի հետագրըքրութիւն նախ բացի քաղաքի անգլերէն մեծածաւալ հեռացանկը ու անակնկալօրէն գտայ հետեւեալ անունները. –

Հայկական Ս. Նազարէթ Եկեղեցի – – Արմինիրն Սթրիթ – .

Հայկական ակումբ.

Հայկական Մարզասիրական ճեմարան կամ քոլէճ.

Հայկական Աղջկանց Դաւիթեան Վարժարան.

Հայկական գերեզմանատուն եւ Ս. Երրորդութիւն Մատուռ.

Հայկական Հանգստատուն.

Հայկական Մարզական Ակումբ.

Հայկական Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Մատուռ...:

Տիկին Վիոլէթը իրենց սեփական ինքնաշարժը տրամադրեց ու վարորդին պատուիրեց որ դիս տանի մերձակայ հայկական եկեղեցին ու հանգստեան տունը: Որեւէ ժողովրդի պատիւ բերող հաստատութիւն մըն է Հանգստեան Տունը, որ կառուցուած է մեծահամբաւ բարերար՝ Սըր Ճաչիկ Փօլ Ջաւերի կտակով: Հանգստեան Տան անօրէնն է հաճոյակատար անձնաւորութիւն մը՝ Պր. Զարէհ Սարգիսեան որ ծնած է 1921-ին Ջուլֆայի մէջ ու 1938-ին Կալկաթա գալով յաճախած է Մարզասիրական ձեմարանը ու լրացնելէ ետք հաստատուած է հոն: Ազնիւ նկարագրով հայրենասէր Հայ մըն է ու այսօր առանձնած է երէցներու տան մատակարարութիւնը: Ճօսեցանք հայ ժողովուրդը յուզող այժմէական հարցերու շուրջ: Ցուզուած չեչոտով մը բաւ. – «Ժամանակին մօտ ութ հազար Հայեր կ'ապրէին Կալկաթայի մէջ: Ունէինք հայկական փոքրիկ գաղութներ ու նոյնիսկ եկեղեցիներ, քաղաքէն հեռու վայրերու մէջ՝ Ռանկուն, Տաքա, Շիլնաւրա: Այսօր Կալկաթայի հայութեան թիւը 200-ը չանցնիր: Մերձակայ Շիլնաւրայի մէջ ունինք Ս. Յովհաննէս փառաւոր եկեղեցին, սակայն քաղաքին մէջ գրեթէ մէկ հատ Հայ չկայ: Տարին անգամ մը ամէն կ'երթանք եւ արարողութիւն կ'ունենանք եկեղեցւոյ հիմնադրութեան տարեդարձին առթիւ: Եկեղեցին չինուած է 1695 թուականին...: Ժամանակին այս չրջանը գուտ հայկական էր: Ունէինք հայրենակից մը՝ Յովհաննէս Կարապետ Գալըստեան, որ մեծ անուն ունէր, որովհետեւ իր ձիերը միշտ առաջնութիւն կը չահէին ձիարշաւներու մէջ, իսկ Կալկաթայի այս չրջանին մէջ ունէր երեք հարիւրէ աւելի կալուածներ: Այսօր, իր ժառանգները ցրուած են ամէն կողմ: Մեծամասնութիւնը գաղթած է Անգլիա ու ամանք ալ հաստատուած են Աւստրալիոյ մէջ: Գալըստեանները մեծ գերդաստան մը եղած են ու տարածուած են ամէն կողմ՝ մինչեւ Ճապան, Սիկափուր, Ռանկուն եւ այլուր: Ամանք կը ճանչցուէին որպէս Կալըթօն»:

Երէցներու Տունն ենք:

–Արդեօք կարե՞լի է մի քանի երէցներու հանդիպիլ, հարցուցի Պր. Սարգիսեանին:

Ինչպէս թէ, բաւ ու դիս առաջնորդեց դէպի ներս:

– Բոլորն ալ 65-ը անցած են: Ճաճախ կը պատահին եկեղեցիի բակին մէջ:

Խնդրեցի իրմէ որ դիս ծանօթացնէ մի քանի տարէցներու: Ամանք հազիւ կրնան քալել: 82 տարեկան Ճորճ Դաւիթեանը, կ'ողբայ որ իր զաւակները զինք լքելով մեկնած են Լոնտոն ու հազիւ թէ տարին նամակ մը կը գրեն հարցնելու համար թէ «ո՞ղջ եմ թէ մեռած»: Ահա եւ 70 տարեկան Ճորճ Աբգարը – միակ վերապրողը երբեմնի հարուստ գերդաստանի մը – որ նկարուելէ առաջ կը փափաքի որ իր նոր հագուստները հագնի: Սենեակներէն մէկուն մէջ տեսայ անկողնին մէջ պառկած պառաւ մայրիկ մը: Երբ ուզեցի մօտենալ իրեն, հնդիկ հիւանդապահուհին ժպիտով մը հասկցուց թէ կինը չատ տկար է ու գրեթէ զգայազուրկ: Պր. Սարգիսեանը բաւ թէ 90-ը անց է եւ չի կրնար խօսիլ: Մօտեցայ կնոջը ու ձեռքը սեղմելով երեսները չոյեցի եւ տաք համբոյր մըն ալ դրոշմեցի իր ճակատին: Յանկարծ, ո՛վ զարմանք, աչքերը բացաւ ու դէմքին զրոշմուեցաւ քաղցր ու երջանիկ ժպիտ մը: Շուրջիններս զարմացած իրարու նայեցանք: Պր. Սարգիսեանը յուզուած, մեղմօրէն բաւ, «Զինք ուրախացուրիը, զուցէ կարծեց որ զաւակներից մէկն է որ եկել է իրեն այցելութեան...»: Օրհնեալ ըլլայ յիշատակը այն բոլոր հայ բարերարներուն ու մանաւանդ Սըր Ճաչիկ Ջաւերի, որոնց կտակներով կը պահուի այս հաստատութիւնը եւ ուր իրենց վերջալոյսը կ'ապրին հայ ապրի ազնիւ մնացորդները, արդիական ամէն յարմարութիւններով եւ հոգածութեամբ:

Պր. Սարգիսեան Կալկաթայի հայկական հին արժէքներու պահապանն է այսօր: Իր սիրած զործերէն մէկն է հիմնադրել հայկական գերեզմանատան չքրիսթաքարերը, որոնք տարիներու ընթացքին աւերուած են եւ կամ որպէս չնանիթ գողցուած են: Հանգստեան Տունը կը գտնուի Ս. Նազարէթ Եկեղեցիի ճիշդ կողքին: Եկեղեցիի բակին մէջ գտնուող գերեզմանաքարերը ցոյց կուտան երբեմնի հայկական գաղութի անցեալի փառքը

ու ներկայի ողբերգական վիճակը: Կան պատմական դէմքերու տասնամեակներ: Օրինակ՝ ազգային ազատագրական պայքարի առաջնորդներէն՝ Յովսէփ Էմինի տասնամեակը: Այս կը տարբերի չափերէն: Շրիմաքարը արդէն խունացած է տարիներու հողմերէն, արեւէն ու անձրեւէն, մոռացութենէն ու անտարբերութենէն», բայց ժամանակին զգալի ապատրութիւն կը թողու որեւէ այցելուի, որովհետեւ հոն քանդակուած էին թնդանօթներ, խաչաձեւ վտակներ, դրօշակներ, թմբուկներ: Անոնք այն թնդանօթներն են որ Երեւանի մէջ եւ կամ Սասունի եւ Ղարսպաղի մէջ, այն թմբուկներն են որ չղղրգացուցին Յաղթանակի ահեղ բոմբիւնով, Մշոյ դաշտին մէջ եւ կամ Կարինի, Կարսի ու Վանի պատերուն տակ: Անոնք այն դրօշակներն են որ չծածանեցան Հայաստանի երբեմնի մայրաքաղաքներուն՝ Արտաշատի, Դուինի, Անիի եւ վերջապէս պարսիկ բռնակալներէ ապտակուած Երեւանի վրայ: Այս խորհրդանիշները իրեն հետ գերեզման տանելու հայ ժողովուրդի մեծ գաւակը՝ Էմինն ու այսօր իր չերմին վրայ կարելի է կարդալ միայն երկրորդ չերմաքարի մը վրայ գրուած հետեւեալ արձանագրութիւնը. –

«Աստ հանգչի առիւծն համատանցի
Էմինի
որդւոյ Յովսէփի, ի տոհմէն
Էմինեանց,
որ հեռացաւ լաւագոյն աշխարհը
ի Օգոստոս 2–ի ի 1809 ամի...»

Եկեղեցիին չուրջը գտնուող անհամար չերմերուն մէջ ամենահինն է դամբանաքարը մի ոմն Տիկին Սուքիասի որ մահացած է 1620–ին:

Պր. Սարգիսեանը ցաւալի մէկ երեւոյթի մը մասին խօսեցաւ: Պարսկաստանէն, մանաւանդ Սպահանի գիւղական շրջաններէն մօտ հինգ հազար հայ գաղթած են Հնդկաստան, որպէսզի անկէ մեկնին Միացեալ Նահանգներ: Անոնք Միացեալ Ազգերու կազմակերպութեան կողմէ դասաւորուած են որպէս գաղթական ու այդ հանգամանքով ի վերջոյ պիտի կարենան գաղթել Ամերիկա: Գրերուցէն մեծ կարգ մը հանելով ցոյց տուաւ բոլորի դիմումագիրներուն պատճէնները: Ըստ իր գտածին, ունեւորները հոս կը մնան Տելհիի մէջ, պանդոկներու եւ կամ վարձու տուներու մէջ, իսկ չքաւորները եկած են Կալկաթա ու կը մնան ապգային հաստատութիւններու մէջ: Պր. Սարգիսեանը դառնութեամբ աւելցուց, «Մեղմ ու անպրպէտ դիւցազիները են որոնք բնաւ անդլերէն չեն գիտեր: Սրանք ի՞նչ կարող են ընել Ամերիկայում: Սփիւռքի կազմակերպութիւնները ինչո՞ւ չեն հետաքրքրուիր այսպիսի լուրջ հարցերով: Աւելի լաւ չէ՞ որ սրանք կամաց – կամաց գաղթեն ու հաստատուին մայր հայրեր – նիքի մէջ...»:

ՅՈՎԻԿ ԼԻԹԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԳՂՂՈՒԹԻՒ ԳՂՂՈՒԹ

ՊՈՒՐՃ ՀԱՄՈՒՏԻ «Ցակոբ Տէր – Մելքոնեան» թատերասարահին մէջ, երկու իրար յաջորդող շաբաթավերջ ներկայացուած է Լեւոն Շանթի «Հին Աստուածներ» թատերդութիւնը, բեմադրութեամբ՝ Վարուժան Խոջէեանի: Համագործակցութեամբ «Գ. Իփէկեան» թեատրախումբի եւ «Թատրոն 67–»ի միացեալ ուժերով բեմադրուած ութ ներկայացումներէն առաջինը տեղի ունեցած է Յունուար 12–ին: Համազգայինի 60ամեակին առիթով ներկայացուած այս գործը, այլ նուաճում – ներու շարքին, մէկ նոր ապացոյցն է Սփիւռքի մշակութային այս միութեան 60–ամեայ նուաճումներուն:

***

ԼԻԲԱՆԱՆի հայկական բոլոր եկեղեցիներուն մէջ, Յունուար 15–ին, հոգեհանդստեան յատուկ արարողութիւններ տեղի ունեցած են, ոգեկոչելու համար Հայաստանի աղէտեալներուն յիշատակը: Անթիլիասի մայրավանքէն դատ յատուկ պաշտամունք տեղի ունեցած է Նոր Մարաշի Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ մէջ, ուր խօսք առած է համայնքին պետը՝ Վեր. Ա. Սարգիսեան: Հոգեհանգստեան պատարագ տեղի ունեցած է նաեւ Պուրճ Համուտի Հայ Կաթողիկէ Ս. Փրկիչ Եկեղեցւոյ մէջ: Կրօնական առաջնորդներուն քարոզներուն մէջ գլխաւորաբար չեշտը դրուած է հայկական զաղթօճախներուն եւ բոլոր հատուածներուն ու հոսանքներուն գործակցութեան ու նուիրումին վրայ՝ մասնակցելու համար Հայաստանի վերաշինութեան:

***

ՊԻՔՐՈՒԹԻ Հայ Աւետարանական կեդրոնական Բարձրագոյն Վարժարանը Նոր Տարուան խրախճանքի հանդիսութիւնները սկսաւ Դեկտեմբեր 23–ի վերջին երկու սրահները յատկացուցած են «Արցախի եւ մեծ երկրաշարժի զոհերուն նուիրուած հաւաքոյթ»ին: Վարժարանի տնօրէնուհի Ս. Նաշէեանի խօսքէն ու գործադրուած գեղարուեստական յայտագրէն յետոյ օրուան բանախօսը՝ «Ջանասէր»ի խմբագիր՝ Ա. Սարգիսեան հակիրճ կերպով անդրադարձած է 1988–ի Հայաստանեան իրադարձութիւններուն ու կանգ առած է մասնաւորապէս հայրենասիրութեան կարեւորութեան վրայ: Հաւաքոյթի աւարտին ԺԲ. դասարանի աշակերտները մեկնած են Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւն՝ Մայր Տաճարին մէջ ծաղկեպսակ զետեղելու:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ԼԻՈՆ

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ ԵՒ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԱՂԷՏԻՆ ՎԱՅՐԵՐԷՆ

Հ. Ց. Դաշնակցութեան Նոր Սերունդի Լիոնի շրջանը կազմակերպած էր, Կիրակի, Յունուար 29–ին, ցերեկոյթ մը՝ որուն ընթացքին ներկաները լսեցին ականատեսի տեղեկութիւններ Դեկտեմբեր 7–ի աղէտին մասին եւ՝ ծրագիրներ, վերաշինութեան գծով:

Վիկէօրպանի մշակութային կեդրոնին սրահը – 564 նստելիք տեղ – ամբողջովին լեցուն էր: Եթէ լաւ կը յիշենք, առաջին անգամն է որ Նոր Սերունդը այսքան ունկընդիրներ չարժման մէջ կը դնէ: Հոն էին Նորվան Եպիսկոպոս, Կղեմէս Վրդ. եւ համայնքին զանազան կազմակերպութիւններուն գլխաւոր վարիչները, եկած էին հեռուներէն ալ: Ամէն ինչ եղաւ Ֆրանսերէն լեզուով. կային օտար հիւրեր:

Առաջին խօսողը, Օր. Սիլվի Հերբոյեան – Նոր Սերունդի կողմէ – որ պատրաստած էր հայրենասիրութեամբ պեղուն գրութիւն մը, թուելէ վերջ խորհրդային վարչաձեւէն Հայոց կրած ժխտութիւնները ու անարդարութիւնները, եզրակացուց՝ «Ցաղթեցինք ցեղասպանութեան, պիտի յաղթենք նաեւ երկրաշարժին...»:

Ցետոյ ցուցադրուեցաւ աղէտին վայրերուն մէջ պատրաստուած չարժապատկեր մը՝ զոր ներկայացուց՝ Վարուժան Գրիգորեան: Ան երեք անգամներ ընդհատած է բեռնատար օդանաւերու: Հաստատեց որ առաջին տասը օրերը, տեղւոյն վրայ, օգնութեան, բաշխումի գործը անկազմակերպ էր, ինչ որ, ըսաւ, այնքան ալ զարմանալի չէր, երբ նկատի ունենանք աղէտին ծաւալը: Ցետոյ ամէն ինչ քիչ – չատ կարգի մտած է: Պատասխանելով հանդիսավար Նոր Սերնդականի՝ օրիորդին հարցումին, Վարուժան Գրիգորեան վկայեց որ ոչ մէկ աղէտեալ գիւղ անտեսուած է այլեւս, օգնութեան կազմակերպութիւններուն մէկին կամ միւսին կողմէ:

Կարգաւ խօսք առին բժիշկ Անի Դուլաքարեան, Ճարտարապետ Վահէ Մուրատեան, Տիկին Անահիտ Տէր Մինասեան եւ Ժիւլ Մարտիրոսեան:

Տրուած տեղեկութիւններուն մեծ մասը արդէն ծանօթ էր չատերու, ընդհակառակը հայ թէ օտար մամուլին:

Նշենք միայն քանի մը կէտեր որոնք ներկաներուն ուշադրութիւնը գրաւեցին մասնաւորապէս:

Տոքթ. Մխիթեան Հարտարապետական կոմիտէի փոխ–նախագահ Կրիմով ըսած է Վահէ Մուրատեանի, թէ վերաշինութիւնը պիտի ամբողջանայ երկու տարիէն, որուն չատ չի հաւատար Պ. Մուրատեան: Բնակարանները պիտի ըլլան անհատական 60% համեմատութեամբ: Լենինականի մէջ անհատական տուները, ընդհանրապէս, դիմացած են ցնցումին:

Անմիջապէս պէտք են առժամեայ պատսպարաններ: Քանի մը չաբ պիտի ըլլան այս օրերս արդէն Լիոնի եւ չրջանի քաղաքապետարանութիւններու ծախսով:

Տիկին Տէր Մինասեան երկար պատմականը ըրաւ Արցախի հարցին, խօսօրէն դատապարտեց Մոսկուայի դերը Ղարաբաղ Կոմիտէին հանդէպ եւ ծանրահարուածեց: Խօսեցաւ նաեւ Մեծամօրի աթոմակայանին մասին: Ըստ իր ստացած տեղեկութիւններուն, Ֆրանսահայ մասնագէտ մը՝ որ հրաւիրուած էր քննելու աթոմակայանը, այս վերջինը չի նմանիր Չերնոբիլի, չինարութիւնը ամուր է, բայց օդակայանին մօտիկութիւնը վտանգ մըն է: Եթէ օդանաւ մը չախչախուի վրան...

Ծանօթ է որ Մեծամօրը պիտի փակուի քանի մը չաբաթէն: Հայաստանի համար նոր դժուարութիւններ հաւանաբար. պիտի գրկուի մեծ քանակով էլեկտրական ուժէ:

Ժիւլ Մարտիրոսեան խօսեցաւ օգնութեան գործին վիճակին մասին: Ֆրանսայի մէջ, բոլոր հայ կազմակերպութիւնները, միասնաբար, հաւաքած են քառասուն միլիոն Ֆրանք՝ որուն 20%–ը միայն ծախսուած է: Ամբողջ Սփիւռքի մէջ հաւաքուած է չուրջ հարիւր միլիոն տոլար: Այս դրամարները պիտի գործածուին հետզհետէ թէ՛ հագուստեղէնի, սնունդի եւ թէ վերաշինութեան ծախսերու:

***

Ամբողջ հաւաքոյթին ընթացքին ելոյթ ունեցողները չեշտը դրին սա կէտերուն վրայ.

● Արտագաղթի վտանգը: Արդէն Հայաստանի բնակչութեան 10%–ը —ադէտեալ կիներ ու երախաներ— ցրուած է Տոքթ. Մխիթեան միւս Հանրապետութիւններուն մէջ ու ասկէ զատ Ամերիկա գաղթելու թեկնածուներ չատ են: Կ'ըսուի թէ 80·000 հոգի արձանագրուած են: Այս թիւը արժանի է, կը կարծենք, ստուգուելու:

● Սփիւռքին թուլութիւնը: Քաղաքական դեռնի վրայ, Սփիւռքահայութիւնը բաւական չափով նեցուկ չէ եղած Հայրենիքին Արցախի հարցին կապակցութեամբ:

● Անհրաժեշտութիւն մը: Հայաստանի ժողովուրդին տնտեսական կեանքի պայմանները բարելաւել Սփիւռքի օգնութեամբ:

● Երախտագիտութիւն: Շուրջ չիսուն երկիրներու՝ որոնք օգնութեան փութացին Հայաստանի: Շնորհակալութիւն մասնաւանդ Ֆրանսայի՝ որ առաջիններէն եղած է այս գծով:

● Մեղադրանք: Հայաստանի դժուարութիւնները եւ զոհերու մեծ թիւը արդիւնքն են Տոքթ. Մխիթեան քաղաքական – տնտեսական – ընկերային քաղաքականութեան ապիկարութեան:

Այդ չատ ճիշդ է անկասկած: Նկատեցինք որ խօսողներէն ոչ մէկը սակայն միտքէն անցուց երեւակայել եւ ըսել թէ ինչ պիտի ըլլար Հայաստանի վիճակը Դեկտեմբերէն ի վեր, եթէ չըլլային միութենական պետական օգնութիւնները, միւս Հանրապետութիւններու աջակցութիւնները, եթէ Հայաստան, միս մինակ, չրջապատուած Թուրքիայէն եւ Ազրբեջանէն, ստիպուած ըլլար գոհանալ միայն Սփիւռքի ու արեւմտեան հեռաւոր կամ մերձաւոր պետութիւններու պարբերական օժանդակութեամբ...

***

Հաւաքոյթը վերջացաւ Ալֆորվիլի Մբաչակոյթի Տան պարի խումբին ելոյթով: Դժբախտաբար ժողովուրդին մէկ մասը մեկնած էր արդէն: Հաւաքոյթին առաջին մասը տեւած էր արդէն աւելի քան երկուքուկէս ժամ: Երկար:

Հաւաքոյթ մը՝ որուն կազմակերպութեան եւ յաջողութեան համար կ'արժէ շեշտել նորհաւատարիմ Նոր Սերունդի երիտասարդուհիները եւ տղաքը՝ որոնք ցոյց տուին թէ գիտեն կազմակերպել:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԱՐԳԵԼՔԸ

ՋԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Սաթիկ Ջան, առաջին անգամն էր որ այսպէս պարզ խօսում էինք իրարու հետ. ինձ թուաց մի ինչ որ սոսկալի փոթորիկ պիտի պայթէ, բայց Նաթալիա Վասիլեեւնա ընկճուած էր: Աչմուկները դրաւ ծունկերին եւ դէմքը ծածկեց ձեռքերի մէջ ... Ջայն չէի լսում, բայց նրա մարմինը ցնցւում էր լուռ հեծկլտանքներից: Ցետոյ իր աւերուած դէմքը բարձրացուց ինձ եւ ասաց: – Գարեգին Իվանովիչ, հարկ չկայ այլեւս ածխրանալ այս հարցի վերայ, բայց ինձ սաստ խղդրում եմ, ի՞նչ եք մտածում Արմիկի մասին: – Արմիկի մասի՞ն...ոչինչ չեմ մտածում, բառականէ ինչ որ ունեմ արդէն մտածելու:–Պէտք է մտածել Արմիկի վրայ, նա եթէ լսէ այդ խայտառակութեան մասին: Այդ բառերը ինձ չզպզրզռեցին: – Նաթալիա Վասիլեեւնա, պատասխանեցի, այս խնդրում ոչ մի խայտառակութիւն չկայ: Ես ախր չեմ զուարճանում ինչպէս դո քրոջ ամուսինը, ինչպէս դո եղբայրը, ամենադռեհիկ վայրերում, ինկած եւ ծախու կանանց հետ, այլ սակայն դուք այդ մարդիկը համարում էք պատուաւոր մարդիկ, սեղանակից էք լինում եւ հէնց դու ինքդ նրանց խորհուրդին ես ապաւինում երբ հարկ տեսնում ես ... ես ապրել եմ մինչեւ այժմ կանոնաւոր եւ հանդարտ կեանքով, ոչ ոք բան ունէ ինձ մեղադրելիք ... դուք չէք հասկանում եւ չէք կարողանայ հասկանալ իմ առանձին հոգեկան վիճակը. հէնց որ խօսում էք մի ուրիշ կնոջ մասին, դուք նրանց չփոթում էք ամենախայտառակ կանանց հետ: Աչքերիս բոլոր զեղեցկուհիները կարող էին ինձ անտարբեր թողուլ, բայց նա իմ քնած հոգին զարթնացուց, նա միայն կարողացաւ իմ հոգու պահանջքներին գոհացում տալ ... իմ հոգին ծարաւի էր... – Աա՛, ուղղակի, որ դու հոգեկան հիւանդութիւն ունես: – Ենթադրենք այդպէս: – Նախընտրում եմ ենթադրել այդպէս: – Պահ մը մտախոհ մնաց եւ յետոյ հետզհետէ զրգռուած ձայնը բարձրացուց: – Այդ բոլորը կեղծիք են ու խաբեայութիւն, այդ բոլորով դու ինձ դատաճանում ես: – Դատաճանութեան հարց չի կարող լինել, Նաթալիա, ասացի համոզուած: Որովհետեւ, Սաթի՛կ Ջան, այդ բոլորպէին անկեղծ կերպով մտածում էի: Դատաճանութիւնը այն կը լինէր որ նրման մի կնոջ հետ կապ ունենայի, որ ես ցանկանայի ունենալ այն բոլորը, որ ինքը կարող էր ընծայել ինձ ... բայց ի՞նչ դատաճանութիւն, երբ քեզ հետ կեանքը ինձ թուում էր տարբեր, կարծես ապրում ենք տարբեր ոլորտի մէջ...: Բայց խօսքերս զինք երկդիմութեան մատնեցին. իր նայուածքը փայլատակեց մի ինչ որ անհընարին յոյսով: – Գարեգին Իվանովիչ, աւելցուց հաչտարար ձայնով, եթէ դատաճանութիւն չկայ, դա ուրիշ բան է ... այո՛, ես պիտի ջանամ ըմբռնել քո հոգեկան դրութիւնը ... ես անծանօթ եմ այն բաներին ... բայց քանի որ լինում է, ուրեմն եւ կարելի է:

(Շար. 88)

Ժաոմին Խաչիկեան – Տըլաքրուա ցաւով կը ծանուցանէ իր մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՆՈՒԱՐԴ ԽԱՉԻԿԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Տէյիրմէնճեան)

մահը, որ պատահեցաւ Փետրուար 6–ին, 82 տարեկանին:

Իր վիշտը կը բաժնեն Խոի Պետրոսեան, ինչպէս նաեւ Գալվաճեան, Քաչիկեան, Սէմէրճեան, Հոկտանեան ընտանիքները:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Փետրուար 9, Հինգշաբթի ժամը 14–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Արնուվիլ լէ Կոնէսի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Նուարդ Գուլումճեան, զաւակները եւ թոռները, Տէր եւ Տիկին Վարդէն Աբրահամեան եւ զաւակները, Օր. Մարգրիտ Աբրահամեան, Տէր եւ Տիկին Համբարձում Աբրահամեան եւ զաւակները, եւ ընտանեկան բոլոր պարագիները հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան իրենց մօր, մեծ – մօր եւ ոքեռանէին՝

ԱՆՆԻԿ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ, Կիրակի, Փետրուար 12, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցին:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ԹՈՒՔ. – Տէր եւ Տիկին Զագեան 300 ֆրանք:

ՏԷՕՁԼ. – Ոմն՝ 300 Ֆր.:

ՌՈՄԱՆ. – Տիկին Էլիզ Պօղոսեան 300 ֆրանք:

ՏԷՍԻՆ. – Ռուբէն Գանճոյեան 100 Ֆր.:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Միշէլ Սոնեըլի յիշատակ իրենց ծնողաց Տէր եւ Տիկին Զաքար Զաքարեանի (մեռած Մոնրէալ, Գանատա) 500 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Արսինէ Խրտըշեանի մահուան առթիւ, «Յառաջ»ի բարգաւաճման կը նուիրեն. – Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Տամլամեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Տոլք Տէր – Յակոբեան 200 Ֆր.:

VIENT DE PARAITRE AUX EDITIONS ENTENTE

MARC NICHANIAN

AGES ET USAGES
DE LA LANGUE ARMENIENNE

Un ouvrage de 430 pages, qui raconte
l'histoire de la langue arménienne,
des débuts à nos jours.

Commande : Editions Entente: 12, rue Honoré Chevallier, 75005 Paris
ou chez votre libraire.

l'Amérique Latine pour l'ARMÉNIE

CONCERT EXCEPTIONNEL

au profit de S.O.S. - ARMENIE

sous le haut patronage de Madame Michèle Gendreau - Massaloux,
recteur de l'académie, chancelier des Universités de Paris
Mercredi 15 février à 20 h 30

Grand Amphithéâtre de la Sorbonne
47, rue des Ecoles, 75005 PARIS
(Ouverture des portes à 20h)
Accès: M° St. Michel, Cluny ou Odéon - Bus: 63, 86, 87, 27, 21, 85, 38

- QUILAPAYUN
- LES GUARANIES
- LOS JAIVAS
- MAIZ (sous réserve)
- MARCELO HASCHÉ
- QUETA RIVERO
- RIQCHARY

Participation aux frais :
100 frs. chèque libellé à l'ordre de IN.C.L.A. - ARMENIE

Billets en vente :
— **S.O.S. - ARMENIE** : 15, rue Jean Goujon, 75008 PARIS de 12 à 19h
— **Restaurants INCARI** : 9, rue Monsieur Le Prince, 75006 PARIS - 46. 33. 65. 32
— **Restaurants INCARI** : 19, rue Pierre Lescot, 75001 PARIS -42. 33. 19. 98
— **Restaurant El Boliche** : 43, rue Faidherbe, 75011 PARIS - 43. 79. 87. 93
— **C.I.R.C.E** : 12, rue Pierre et Marie Curie, 75005 PARIS - 43. 29. 00. 45
— **IN.C.L.A.** : 86, ave. Galliéni 93140 - 48. 02. 19. 40
— **Galerie de l'espace latino-américain** : 44, rue du Roi de Sicile, 75004 PARIS de 15h30 à 19h - 42. 78. 25. 49
— **Centre Culturel Mexicain** : 28 bld. Raspail, 75007 PARIS - 45. 49. 16. 26
— **Au Grand Amphithéâtre de la Sorbonne** dès 19h30 le soir du concert.
— **I.N.C.L.A.** : 86, ave. Gallieni, 93140 - 48. 02. 19. 40

ՎԱՐԱԳԱՁ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Հակոմէ, Խազազակեան եւ Հանդամեան ժամերգութիւն, Արնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ մէջ, Փետրուար 10, Ուրբաթ օր, երեկոյեան ժամը 7–ին, վաթիզեան շրջանի բոլոր եկեղեցականներու մասնակցութեամբ:

Սիրով կը հրաւիրուին շրջանի հայութիւնը ազօթելու եւ մասնակցելու սոյն հոգեպարար ժամերգութեան:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Պանեէօ – Քաշանի Հ. Խտահակեան մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամուհիները, Երկուշաբթի, Փետրուար 13, ժամը 20·30–ին սովորական հաւաքատեղին:

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հայրենակից՝ Յարութիւն Տէրոյեանի (Պիթլիսցի) մահուան առթիւ Յունուար 30, Տարօն Տուրուբերանի Հայրենակցական Միութեան վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ իր զաւակներուն եւ ազգակիցներուն եւ այս տխուր առթիւով փոխան ծաղկեպսակի կը նուիրէ «Յառաջ»ին 150 Ֆր.:

ԴԻՄԱՑՈՒՄ

(Շար. Ա. էջէն)

ցին, քանի որ ցոյցերու հետեւանքով է, որ նման որոշում մը առաւ: Ուսուցչական կազմակերպութիւնները դարմացան այս հապճեպ եւ – դարձին, քանի որ «կլոր սեղաններ» նախատեսուած էին մտքերու փոխանակութեան համար: Կըրթական նախարարը յայտարարեց թէ կը հրաժարի «Ռոլէժի դասատուներու յատուկ մարմին»ի մը առեղծումէն եւ այլ առաջարկներ ալ պիտի ընէր ուսուցիչներուն համար:

ՌՈԼԱՆ ՏԻՄԱՑԻ 36 ժամուան այցելութիւնը Թեհրան լաւ ակած էր, սիրալիր ու ջերմ մթնոլորտի մը մէջ, բայց պէտք վերջացաւ, երբ բոլորովին անսպասելի կերպով իր պաշտօնակիցը ձաղկեց Ցըրանան, յիշեցուց թէ Շիրաքի կառավարութեան հետ համաձայնութիւն կնքուած էր Անխ Նափդայի ազատ արձակման համար պատանդներուն փոխարէն: Փառքուա հերքեց, իսկ Շիրաք կը լռէ: Բայց, զարմանալի է, որ Իրան հրապարակաւ նեղը դնէ Միթերանը, մինչ գլուխ գլխի խօսակցութիւնը Տիամայի հետ պէտք բաւէր:

ԱՖՂԱՆԻՍՏԱՆի դիմադրութիւնը բոլորովին մերժեց որեւէ համախմբման կառավարութիւն իշխանութեան հետ, մինչ որ ծանր հարուած մըն է Մոսկուայի համար: Շեւարնաձէ ալ ձախողեցաւ Փաքիստանի մէջ:

ԲԱՆՏԱՊԱՀՆԵՐՈՒ հետ կառավարութիւնը չուզեր տեղի տալ եւ ընդհակառակն կը ջանայ չարժումը ճզմել, ապահովութեան ուժերու միջամտութեան դիմելով եւ պատիժներ արձակելով: Տեղ – տեղ ակայն, այս ընթացքը աւելի կը լարէ բանթողները եւ բախումներու առիթ կուտայ:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

DEMANDE D'EMPLOI

Un peintre en lettres cherche travaux de publicité peinte, accepte commandes occasionnelles
Téléphoner .

Hagop Tokadjian
45 95 20 43

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Մեծ պահքի ամբողջ շրջանին, Զորեքշաբթի իրիկունները, ժամը 5–ին, Հըսկումի Խազազակեան եւ Հանդամեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով. –

Փետրուար 14, Զորեքշաբթի ժամը 5–ին
Փետրուար 22, Զորեքշաբթի ժամը 5–ին
Մարտ 1, Զորեքշաբթի, ժամը 5–ին
Մարտ 8, Զորեքշաբթի, ժամը 5–ին
Մարտ 15, Զորեքշաբթի, ժամը 5–ին

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները Փետր. 12–էն սկսեալ, մինչեւ Մարտ 12, Գալստեան Կիրակին ներառեալ:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·45–ին:
Արեւագալ, ժամը՝ 9·45–ին:
Պատարագ, ժամը՝ 10·30–ին:

3 MARS 1989

PALAIS DES ARTS ET DES CONGRES
25, AVENUE CRESSON
92130 ISSY - LES - MOULINEAUX

CONCERT

LIZ SARIAN

Dès à présent
Billets en vente chez :
- **BAKERDJIAN** —35, rue de Trévise — 75009 PARIS
  Tél. : 47. 70. 07. 25
- **Mme PALOUYAN** —9, rue de Trévise — 75009 PARIS
  Tél. : 45. 23. 24. 97
- **Mme KAPIKIAN** —175, avenue Jean Jaurès — 92140 CLAMART
  Tél. : 46. 42. 56. 17
- **ARCHA** —114, rue d'Aboukir — 75002 PARIS
  Tél. : 42. 36. 76. 56

ATTENTION A dater du 1er Février, les billets seront en vente exclusivement au Palais des Arts et des Congrès — Issy - les - Moulineaux.

VENTE DE TIMBRES
au profit
des sinistrés du séisme
survenu en ARMÉNIE

La série de 3 valeurs 30 frs.
La feuille complète de 9 séries 270 frs.

En vente chez :
- A.A.A.S. : 77, rue Lafayette, Paris 9e
  Tél. : 48. 78. 02. 99
- A.A.A.S. : Maison de retraite de Montmorency, 44-50, ave. du Gal. de Gaulle
  Tél. : 39. 83. 20. 67
- A.A.A.S. : Maison de retraite de Gonesse, 7, rue de l'Eglantier
  Tél. : 39. 85. 24. 24
- A.A.A.S. : Le Home Arménien de St. Raphaël, 104, ave. Maréchal Lyautey
  Tél. : (16) 94. 95. 00 .30
- YAN'S CLUB : 5, ave. Reille, Paris 14e
  Tél. : 45. 89. 20. 48
- LE PACHA : 9, rue du Gal. Leclerc St. Gratien Tél. : 34. 12. 33. 66
- AREVDOUR : 70, rue Jean Jaurès Arnouville-lès-Gonesse
- TORREFACTION : 57,rue Jean Jaurès Arnouville-lès-Gonesse
- BRICOFER : 9, rue du Gal. Leclerc St. Gratien
- Mme NADIA FER : 55, rue Félix Faure Enghien Tél. : 34. 12. 33. 66 (14 - 31)
- KODJABEKIAN : 538, ave. du Gal. de Gaulle, Clamart.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 9
JEUDI
9 FÉVRIER
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.946
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
64e ANNÉE — No 16.946

Ռիժկով - Ազնաւուր տեսակցութիւնէն «Հայաստան պէտք է փարոս մը ըլլայ»

Սախարովի կոչը՝ - ազատ արձակել Ղարաբաղ կոմիտէի անդամները

Միջ-ազգային ձոհերու պաշտօնական նոր թիւ՝ 91

Շաբաթ օր էր, որ Ազնաւուր Երեւան ժամանեց եւ երեք օրերու երկայնքին զանազան տեսակցութիւններ ունեցաւ եւ այցելեց աղէտեալ վայրերը:

Երեքշաբթի օր, Ազնաւուր Կրեմլինի մէջ, մէկուկէս ժամ կ'ընդունուէր նախարարապետ՝ Ռիժկովի կողմէ (ի դէպ, յիշեմ որ Յունուար 7 / 8-ի մեր թիւով, կը յայտնէինք թէ Ազնաւուր, շատ հաւանաբար, տեսակցութիւն մը պիտի ունենար Կրեմլին, Հայաստան կատարելիք ուղեւորութեան ընթացքին), եւ կ'ունենար կարեւոր եւ չինչ տեսակցութիւն մը: Մոսկուայի մէջ արդէն, «Փրաւնա – Էնթէռ»ի թղթակցին – Իւլիս Կոտ – կ'ամփոփէր իր խօսակցութիւնը Ռիժկովի հետ, պատասխանելով անոր այն հարցումին, թէ ինչպէս կը տեսնէ Հայաստանի ապագան. – «Ինծի համար յոյսն է, պէտք է որ յոյսն ըլլայ: Ինչպէս ըսի արդէն, նախարարապետ Պր· Ռիժկովի, բանի որ ամէն բան տափակցած է, ամէն բան աւերակ է եւ պէտք է վերաշինել, պիտի ուզէի որ խորհրդային Հայաստանը, խորհրդային Միութեան յառաջդիմութեան եւ թևնոլոժիի գերագոյն կէտին՝ վերածուի փարոսի մը աւոր համար: Խորհրդային իշխանութիւնները պէտք է օգնեն, նաեւ միջազգային կազմակերպութիւնները: Եւ կրնամ ըսել որ անմիջապէս, Պր· Ռիժկով նախ ժպտեցաւ, ապա ըսաւ թէ սքանչելի գաղափար մըն է եւ ինք ալ արդէն այդպէս կը մտածէր»:

Ազնաւուր չէ քաշուած նաեւ ոգեկոչելէ Ղարաբաղ Կոմիտէի ձերբակալուած անդամներու «փշոտ հարցը» ինչպէս ինք իսկ որակած է, որպէսզի անոնք ազատ արձակուին:

Ազնաւուր յայտնած է նաեւ թէ ինչ կը վերաբերի օտար օժանդակութեան «ամէն ինչ բաց է: Բան մը չկայ, ուր ո՛չ ըսուէր ինծի»: Մնայուն դրասենեակ մըն ալ պիտի բանայ Երեւան:

«Արմէնփրէս», Փետրուար 6-ի իր հաղորդումով կ'անդրադառնայ Ազնաւուրի այցելութեան եւ հաղորդելէ ետք ժամանումը եւ անոր տարած բարենպատակ աշխատանքը երկրաշարժի վաղորդայնէն իսկ, կ'ըսէ նաեւ թէ ան ընդունուած է Սուրէն Յարութիւնեանի կողմէ, որ զբաղահատելով Ազնաւուրի բարեգործական նախաձեռնութիւնները, այն համոզումը արտայայտած է, որ՝ «դժբախտ առիթով ծորգուած այս կապը էլ աւելի կ'ընդլայնուի եւ նոր խթան կը հանդիսանայ Հայրենիք – Սփիւռք կապերի յետագայ ընդարձակման համար»: Ազնաւուր պատասխանած է, որ ինք միայն քաղաքացիական, հայրենասիրական պարտքն է կատարած եւ իր բոլոր ջանքերը ապահովելու կը գործադրէ նպաստելու համար Հայաստանի աւերուած քաղաքներու ու գիւղերու արագ վերակառուցման:

⁂

Սախարովի կոչը

Հոսանք մէջ է, որ Սախարով եւ կինը՝ Էլենա Պոնէր (Ալիխանեան) նոր կոչ մը ըրած են Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներու ազատ արձակման ի նպաստ:

Շատ աւելի անմիջականութեամբ բնոյթ ունէր Սախարովի յօդուածին հրատարակութիւնը կառավարական պաշտօնաթերթ՝ «Իզվեստիա»ի մէջ, առանց որեւէ կրճատումի, ինչպէս կը հետեւի: Արդարեւ, «Մոսկուա»ի թղթակիցն ալ կը հաստատէ որ «Իզվեստիա»ի Փետրուար 6-ի թիւը օրուան «դէպք»ն էր: Խօսքը տալ մէկուն, որ այսօր, ընդդիմութեան պարագլուխն է Խորհրդային Միութեան մէջ բարենիշ մըն է, անկասկած: Այդ յօդուածին մէջ, Սախարով կ'անդրադառնայ նաեւ Հայաստանի, բայց թղթակիցը հակիրճ տողեր կուտայ միայն: Սախարով կը գրէ.– «Ժողովուրդի մը հանդէպ արհամարհանքը բոլորովին խորթ է ինծի: Կարեւոր եւ պարտաւորիչ կը նկատեմ (թէեւ յապաղած) կառավարական յստակ դրութիւն մը Լեռնային Ղարաբաղի մէջ, բայց չեմ կրնար որոշ անհամաչափութիւն մը չնկատել հայկական եւ ադրբեջանական կողմերու խաղացած դերերուն միջեւ տագնապին զարգացման մէջ եւ կողմնակալութիւն մը կեդրոնական իշխանութեանց դիրքին: Մասնաւորաբար մտահոգ եմ Ղարաբաղ Կոմիտէի եւ կուսակի անդամներուն ձերբակալութեամբ, անոնք հսկայ եւ դրական հեղինակութիւն կը վայելեն ժողովուրդին եւ ինտելիկենցիային մօտ»:

Կարգ մը հարցերու մասին, Սախարով կ'ըսէ թէ՝ «Մեր (իմա՝ Խորհ· Միութիւն) եւ Արեւմուտքի չափերը չկան, այլ հասարակաց չափերը մարդկութեան վերապրումին համար»: Այդ չափերն են՝ խաղաղութիւն, բնապահպանութիւն, մարդկային իրաւունք եւլն: Սախարով, կրկին կը դատապարտէ ընտրական օրէնքը: Համոզուած է որ հարկ էր հաստատել ընտրութեան ուղղակի դրութիւն մը, թէ Պետութեան դեկավարին եւ թէ Գերագոյն Խորհուրդին:

ՆՈՐ ՀԱՇՈՒԵԿՇԻՌ

91 մեռեալ, 1600 վիրաւոր տարուան մը ընթացքին: Այս է պաշտօնական նոր հաշուեկշիռը ապերի – հայ միջ – ազգային բախումներու: Այս հրապարակումը կատարուեցաւ Երեքշաբթի օր, Մոսկուա ներքին Նախարարութեան բարձրաստիճան պաշտօնատարի մը՝ զօր· Նիկոլայի Վասկոյի կողմէ, մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին: Ան ըսած է նաեւ որ խորհրդային զօրքերէն չորս պինուր սպաններուած են եւ թէ 117 ուրիշներ եւ 32 ոստիկան վիրաւորուած են: Մակէ զնատ 141 հազար Ազերի «փախեր են» Հայաստանէն Նոյ· 22-էն ետք եւ 158 հազար Հայեր ալ հեռացեր են Ադրբեջանէն: Վերջին չորեքշաբթի 43·800 Հայ եւ 4100 Ազերի վերադարձի համբան բռներ են:

Կարէն Սիմոնեանի նամակը Հայաստանի ներքին նախարարին

ԽՄԲ· – Կ· Սիմոնեանի այս նամակը որեւէ մեկնաբանութեան չի կարօտիր: Ան, հարազատօրէն կուտայ ընտրապայքարի մը մթնոլորտը· –

⁂

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՆԵՐՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐԻ ՄԻՆԻՍՏՐ ԸՆԿ· ՅՈՒՍԻԿ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻՆ

Յարգելի Մինիստր,

1989 թուականի Յունուար 21-ին, Երեւանի Ռէլէյի գործարանի աշխատաւորութիւնը ինձ հրաւիրեց նախընտրական ժողովի, ուր առաջադրուեցի Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհրդի ժողովրդական դեպուտատի թեկնածու, Ջէյթունի 394 օկրուգում քուէարկելու համար: Ռէլէյի գործարանը արդէն 14-րդ ձեռնարկութիւնն է որը վստահել ու ինձ է առաջադրել ժողովրդական դեպուտատի մանդատը ինձ տալու ակնկալութեամբ:

Բոլոր նախորդ կազմակերպութիւններում, հիմնարկութիւններում եւ գործարաններում անչուշտ դէմ առ դէմ կանգնել եմ ապարատչիկների եւ քիւրոկրատիայի ստեղծած արգելքների, խոչընդոտների առաջ: Այն արգելքների ու խոչընդոտների, որոնք յղացւում են հանրապետութեան գլխաւոր «իդէոլոգ»ի, ըստ ինքեան ժամանակներից որպէս տեսանող, վերակառուցման շրջանում յայտնուած, ժողովրդական դաղափարաբանութեան ղեկավարող աշակերտ Գալուստ Գալոյեանի ու նրա գործակիցների մէջ եւ իրագործւում են փուկնցիոներների, կամ ինչպէս նոյն այդ Գալոյեանի համար ամենայն անյարմարութիւններ ստեղծող Հայոց լեզուով են ասում՝ ծառայամիտների կողմից: Չնայած հանրապետութիւնում ստեղծուածբարոյա-զաղափարական վատթարադոյն վիճակին, որը 1937 թուականը Հայաստանում մէկ անգամ եւս կրկնելու, ստալինեան բռնատիրութեան առանց այն էլ անմոռաց ժամանակշրջանը յիշեցնելու, նաեւ ապօրինի բեպրեսիաներ կատարելու փորձ է, այնուհանդերձ աշխատաւորական կոլեկտիւներն ու բանուորութիւնը կարողանում են յաղթահարել խոչընդոտները, կարողանում են յաղթահարել ահաբեկչութիւնը, յաղթահարում են ստրկամտութիւնը, նուաստացումներն ու տառնամեակների ընթացքում սերնդէ – սերունդ իրենց մէջ ներարկուած վարչարարական սարսափը: Բայց ահա, Յունուարի 21-ին դլխաւոր «իդէոլոգ»ի օգնութեան հասան Երեւանի 26 կոմիսարների չրջանի ներքին գործերի բաժնի աշխատաղները, բաժնի պետի հրահանգով: Նախ, մէկ օր առաջ, Յունուար 19-ին, ներքին գործերի այդ նոյն բաժինը ձերբակալել էր Ռէլէյի գործարանի բանուոր Յովհաննէս Յարութիւնեանին եւ ինժիներ Վարդան Իվանեանին, որպէսզի նրանց՝ որպէս նախընտրական ժողովի «կազմակերպիչների», «սադրիչների»ի, մեկուսացնելով ահաբեկել միւսներին եւ տապալել բանուորական կոլեկտիւի ժողովը: Իսկ երբ այդ չյաջողուեց եւ գործարանի ութ հազարանոց բանուորութեան անունից ժողովի մասնակից – ները քուէարկեցին իմ թեկնածութեան օգտին, Երեւանի 26 կոմիսարների ներքին գործերի բաժնի պետը, չգիտես ինչու, միլիցիայի բաժնում ինձ հետ «զբաղուելու» յանկութիւն յայտնեց իմ յետեւից ուղարկած օպերատիւ աշխատաղների միջոցով: Սրանք ինձ մօտեցան գործարանի մուտքի մօտ, երբ արդէն նստել էի աւտոմեքենայ, հաղորդեցին միլպետի «հրաւէր»ը, եւ փորձեցին բռնութեամբ ստիպել որպէսզի ընդունեմ այդ «հրաւէր»ը: Ինկուեցին մեքենայ, փորձեցին դուրս մղել վարորդին, ինձ ներքին գործերի բաժին տանելու համար: Անշուշտ, ինձ հաղիւ թէ յաջողուէր հրաժարուել չա՛տ պրուցասէր միլպետի այդ «հրաւէր»ից, եթէ բանուորութիւնը, բառիս բուն իմաստով, չփախցնէր ինձ:

Ես համոզուած եմ, դուք եւս հասկանում էք, մենք բոլորս ենք համոզուած, որ հանրապետութեան անձեռնհաս ու անճարակ ղեկավարութիւնը իր ամօթալի դոյութիւնը քարշ է տալիս վերակառուցման բարձրագոչ ու անհնչակ փրազներով միայն: Բայց իրականում, վերահաստատելով ստալինիզմը, ճնշելով դեմոկրատական – հասարակական չարժումները ապօրինի ձերբակալութիւններով եւ ահաբեկչութեամբ, փակելով հրապարակայնութիւնը եւ բացելով ատե, կեղծիքի եւ յերիւրանքների ժդանովեան ու սուսլովեան դաղափարաբանութեան մաշուած ու ծակ տոպրակը: Առաւել եւս ցաւալի է, որ այս անպարկեշտ, ամօթալի գործին լծուել են ներքին գործերի մարմինների աշխատաղները, որոնք թերեւս պէտք էր փոքր ինչ մտահոգուած լինէին ներքին գործերի մինիստրութեան հեղինակութիւնը բարձրացնելու եւ ոչ թէ գցելու ուղղութեամբ, քանի որ առանց այդ բարձր հեղինակութեան ինչպէս կարելի է քայլ կատարել իրաւական Պետութիւն ստեղծելու ճանապարհին: Ցաւալի է, որ ոչ մի կերպ չի կարելի:

Ես ձեզ խնդրում եմ պարզել եւ ինձ տեղեակ պահել, թէ 26 կոմիսարների չրջանի ներքին գործերի բաժնի պետը ինչո՞ւ էր իմ յետեւից օպերատիւ աշխատաղներ ուղարկել: Ինչի՞ մասին էր ուզում բռնութեամբ «զրուցել» ինձ հետ: Ո՞ւմ յանձնարարութիւն էր կատարում: Եւ անշուշտ, եթէ դուք իսկապէս պինուրացրուած էք կուսակցութեան 27-րդ համագումարի եւ կուսակոնֆերանսի ոգուն ու գործին, ապա խստագոյնս կը պատժէք «ՍՍՀՄ ժող· դեպուտատների ընտրութիւնների մասին ՍՍՀՄ Օրէնք»ի 50-րդ յօդուածը ցինիկօրէն ոտնահարող եւ ձեր դեկավարած մինիստրութեանը վարկաբեկող օրինազանցներին: Շատ կարեւոր է նրանց պատժելը, որպէս վարկաբեկողների, որովհետեւ այս ճչացող կամայականութեան, բռնութեան մասին, որ փորձեցին կիրառել իմ նկատմամբ, ես գրել եմ ընկ· Միխայիլ Կորբաչովին, ինչպէս նաեւ հաղորդել եմ խորհրդային ու արտասահմանեան Թղթակիցներին: Ես պահանջում եմ նաեւ ապատ արձակել Ռէլէյի գործարանի բանուոր Յովհաննէս Յարութիւնեանին եւ ինժիներ Վարդան Իվանեանին, որոնց նկատմամբ կիրառուել է տոտալիտար բռնատիրութեանը բնորոշ անօրինական րնպրեցիա:

Յարգանքով՝
ԿԱՐԷՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Յունուար 22, 1989 թ·, Երեւան

Ծանօթութիւն· – Յօդուած 50, ՍՍՀՄ ժողովրդական դեպուտատութեան թեկնածուի անձեռնմխելիութիւնը:

ՍՍՀՄ ժողովրդական դեպուտատութեան թեկնածուն չի կարող ֆիզական պատասխանատուութեան կանչուել, կալանաւորուել, կամ ենթարկուել դատական կարգով նշանակուող վարչական տուժի միջոցների, առանց կենտրոնական ընտրական յանձնաժողովի համաձայնու – թեան:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏԵՍԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳՈԼԷԺԻ ՆԱԽԱԳԱՀ

Տ.Տ.Թ. ԿԱՐՊԻՍ ՏԷՐ ԵՂԻԱՅԵԱՆԻ

ՀԵՏ

1976–ին իր դռները կը բանար Ամերիկահայ Միջազգային Գոլէժը Լա Վըրն քաղաքին մէջ։ Լա Վըրն կը գտնուի Կըլիվլընդ 30 մղոն հեռաւորութեան վրայ։ 24 ուսանողներով ճամբայ ելած հայկական այս համալսարանը այսօր ունի չուրջ երկու հարիւր ուսանողները, որոնց ստուար մեծամասնութիւնը Հայերն են, եկած Միջին – Արեւելքէն, կարեւոր թիւ մը՝ Միացեալ – Նահանգներէն, հետեւելու համար առաւելաբար ճարտարապետական ուսման եւ փոքր թիւ մըն ալ հայագիտութեան։ Գոլէժը կանգնուն կը մնայ ժողովուրդի լումաններով եւ իր նախագահին՝ տոքթ. Կարպիս Տէր – Եղիայեանի անխոնջ ջանքերուն չնորհիւ։

Ստորեւ, «Յառաջ»ի ընթերցողներուն կը փոխանցենք տոքթ. Կարպիս Տէր – Եղիայեանի հետ ունեցած մեր հարցազրոյցը։

**

ՀԱՐՑՈՒՄ. – Ի՞նչ մտածումէ մղուած հիմնուած է Ամերիկահայ Միջազգային Գոլէժը։

ՊԱՏԱՍԽԱՆ. – Հայ կրթութեամբ հեռաքրքրուող խումբ մը անձեր 1973–էն սկսեալ հանդիպումներ ունեցան, դիմաւորութեամբ փրոֆէսէօր Գէորգ Սարաֆեանի, որ դասախօսի պաշտօն վարած էր Լա Վըրն համալսարանին մէջ եւ եղած մանկավարժութեան բաժնի վարիչ Հարաւային Քալիֆորնիոյ համալսարանը, եւ իր երազը եղած է այն՝ որ Ամերիկայի մէջ հիմնուի հայկական համալսարան մը։ Ինք համոզուած էր, որ երկրորդական վարժարաններու կողքին ամերիկահայ մեր զաղութը պէտք ունի նաեւ համալսարանի մը։ Լոս – Անճըլըսը աճող զաղութ է. այդ պատճառով ալ այդ խումբ մը հաւատաւոր անձերը 1973–էն սկսեալ մտորելէն համալսարանը հիմնել՝ նկատի ունենալով Փասատինան որպէս կեդրոն։

ՀԱՐՑ. – Ինչո՞ւ Փասատինան։

ՊԱՏ. – Երկու – երեք տարուան հանդիպումներն ու ժողովները յանգեցան այն եզրակացութեան՝ որ Փասատինայի Նազովրեցի Գոլէժը գնուի եւ վերածուի հայկական համալսարանի։ Այդ զպրոցավայրին համար կազմուեցաւ Յանձնախումբ մը, որպէսզի զրամ հաւաքէ։ Հսկայ տարածութեամբ այդ զպրոցավայրը ունէր նաեւ 15 չէնքեր՝ 300 տուներով, որոնք արդէն իսկ վարձու տրուած էին։ Այդ եկամուտով արդէն համալսարանը կրնար կանգնուն մնալ։ Այդ ծրագիրը կրնար իրականանալ, եթէ Հայերը կարենային 5 միլիոն տոլար հայթայթել։ Այդ հսկայ համալիրը այսօր արդէն կ'արժէ 30 միլիոն տոլար։ Յանձնախումբը պաշտօնի կոչեց ամերիկացի մանագէտ զրամահաւաք մը, որ զժբախտաբար չյաջողեցաւ զրամահաւաքի գործը, նկատի առած այն՝ որ այդ օրերու անտեսական կացութիւնը այն չէր, ինչ որ է այսօր, ըլլայ հայութեան թիւի աճման, ըլլայ բարեբարներու թիւի յաւելման տեսակէտէն։ Ինչ որ կարելի եղաւ հաւաքել՝ չուրջ 200 հազար տոլար, վճարուեցաւ յիշեալ պաշտօնեային՝ իբրեւ աշխատավարձ եւ կատարուած ծախքեր։ Իտէալական պիտի ըլլար այդպիսի զպրոցավայր մը իր կալուածներով պահել, սակայն ծանօթ բարեբարներ այդ օրերուն ըսին, որ եթէ քանի մը զնենք ձեզի համար, ի՞նչպէս քարիւղ պիտի հայթայթէք կառքին համար, ի՞նչպէս պիտի հոգաք անոր ծախքերը եւայլն։

Այսօր պարտք կը զգամ յայտարարելու, որ եթէ այդ օրերուն յիշեալ զպրոցավայրը գնուէր, այսօր՝ 15 տարի ետք, անիկա վեց անգամ աւելի արժեւորուած կ'ըլլար, գտնելով 30 միլիոն տոլարնոց կալուած մը։ Տնտեսական ոչ մէկ զժուարութիւն կ'ունենայինք։ 300 բնակարաններու վարձքերէն զանձուած գումարը այսօր կրնար բաւարար հիմնադրամ մը ըլլալ, ամէն տարի լիովին գոհացնելով կրթանպաստի մեր կարիքը։

ՀԱՐՑ. – Եւ ըսել, թէ այս վերաբերութիւնը ցուցաբերած է Պիգնըսի ոգի ունեցող երկրի մը մէջ...

ՊԱՏ. – Այո՛, այդ օրերուն չկրցանք համոզել մեր բարեբարները. նաեւ ես կը խորհիմ, որ բարեբարները համոզումը չունէին հայկական համալսարանի մը յաջողութեան։ Այդ օրերուն չատ զժուար էր երեւակայել, քանի որ բացի Հըրաեանէրէն՝ չատերը սկսան համալսարաններու մասին մտածել։ Համալսարաններ հիմնեցին Յոյները, Շուէտացիները եւ ուրիշներ, սակայն ձախողեցան։ Հաւաքած քանի մը բարեբարներու մտքին մէջ այն հարցն ալ ծագեցաւ, որ եթէ հիմա նուիրեն հսկայ զումարներ, անորոշութեան մէջ են, ի՞նչ պիտի ըլլայ։ Ծանօթ բարեբարներէն մին անցեալ տարի ըսաւ ինծի. «Եթէ դիտնայի, որ համալսարանը ա՛յս ժողովրդականութիւնը պիտի վայելէր, չէի խորհեր եւ այդ զպրոցավայրը կը գնէինք»։ Երեւակայեցէք, որ այսօր միայն մէկ չէնք կառուցելու համար 3 միլիոն տոլար կը պահանջուի։

Այդ օրերուն խումբ մը Հայեր նախանձախնդիր էին, որպէսզի մեր նոր սեռունդը բարձրագոյն իր դաստիարակութիւնը ստանայ հայկական միջավայրի մը մէջ։ Այս համալսարանը ըլլայ Սփիւռքի հայկական երկրորդական բոլոր վարժարաններու չարունակութիւնը, ինչպէս նաեւ անոնք՝ որոնք Ամերիկայի մէջ են եւ իրենց մասնագիտութեան կողքին կ'ուզեն հայերէն նիւթեր վերցնել, առնիթ չունենալով Միացեալ Նահանգներու մէջ իրականացնել իրենց փափաքը, գան հոս եւ համանան հայագիտութեան մէջ՝ իրենց նախընտրած այլ մասնագիտութիւններու առընթեր։ Կրնամ աւելցնել, որ այդ նպատակներու կողքին եւ գլխաւորը՝ հայակերտումն է համալսարանին առաքելութիւնը։ Հայակերտումը կ'ըլլայ նոր սերունդով եւ սերունդներու չարունակականութեամբ։ Եթէ սերունդը զաղրի ջահը փոխանցելէ յաջորդներուն, այդ պարագային կամուրջը կրնայ փլիլ։ Համալսարանին նպատակներէն մին ալ ատաթէն է այս ափերուն վրայ հայակերտումի համազգային ջանքերուն, ինչպէս նաեւ կրթական, ազգային, ընկերային զօրաւոր կառոյցի մը ստեղծման՝ մեր նոր սերունդին համար։

ՀԱՐՑ. – Նիւթական ի՞նչ միջոցներ կարելիութիւն ստեղծած են իրագործելու այս ծրագիրը։

ՊԱՏ. – Երբ Փասատինայի ծրագիրը կարելի չեղաւ իրականացնել, այդ օրերուն փրոֆ. Գէորգ Սարաֆեանի զաւակը՝ տոքթ. Արմէն Սարաֆեան, Փասատինայի Սիթի Գոլէժի նախագահն էր։ Ճիշդ նոյն օրերուն էր, որ ան չրջանաւարտ եղաւ Լա Վըրն համալսարանէն՝ Պահակաւոր Արուեստից վկայականով, յետագային տոքթորան առնելով Հարաւային Քալիֆորնիոյ համալսարանէն. իր կապերը պահած ըլլալով Լա Վըրնի հետ, հրաւիրուած էր առանձնելու Լա Վըրնի համալսարանի նախագահութիւնը, քանի որ ինք անտեսական հարցերու մէջ յաջողած նախագահ մը եղած էր Փասատինայի մէջ։ Տոքթ. Արմէն Սարաֆեան ընդունեցաւ այդ առաջարկը, պայման դնելով Լա Վըրնի համալսարանի հովանիին տակ բանալ հայկական գոլէժը։ Հոգարարձութիւնը մխաձայնութեամբ որոշեց, որ Ամերիկահայ Միջազգային Գոլէժը հաստատուի Լա Վըրնի համալսարանի հովանիին տակ։

Գոլէժը հիմնուեցաւ 1976–ին՝ 90 հազար տոլարի համեստ պիւտճէով. քայլ առ քայլ յառաջացաւ եւ ժամանակի ընթացքին արժանացաւ զպրոցին կողմէ ուշադրութեան եւ գնահատանքի։ Այսօր Գոլէժի տարեկան պիւտճէն 2 միլիոն տոլար է։ Հարկ է նշել, որ Գոլէժը մասնաւոր եւ մնայուն աղբիւրներ չունի։ Մեր միակ աղբիւրը հայ ժողովուրդն է։ Ունինք անչուչա քանի մը բարեբարներ, սակայն ոչ մէկ խոստում եւ ապահով յատկացում ունինք անոնցմէ։ Ամէն տարի կը դիմենք անոնց եւ այլ նուիրատուներու. կը ճամբորդենք, որպէսզի աշակերտներէ դանձուած որոշ գումարներու վրայ կարենանք բարդել նուէրներէ զոյացած գումարները, հաւասարակշռելու համար մեր տարեկան պիւտճէն։

Ամերիկահայ Միջազգային Գոլէժը ոչ մէկ կազմակերպութեան կամ հաստատութեան հովանաւորութիւնը կը վայելէ, սակայն ունինք այն համոզումը եւ զգացումը, որ Գոլէժը կը վայելէ ամբողջ հայ ժողովուրդին հովանաւորութիւնը։ Անոր համար է, որ ազգին լումաններով այս հսկայ զործը յառաջ կ'երթայ։ Ուրախ եմ, որ հարիւրաւոր Հայեր՝ ամէն տարի, կ'ընդառաջեն մեր զիմումներուն եւ իրենց լումաններով զօրավիզ կը կենան մեր աշխատանքներուն։ Փաստօրէն, 13 տարի է որ կանգուն է Գոլէժը, չնորհիւ այդ լումաններուն։

ՀԱՐՑ. – 1976–ին երբ հիմնուեցաւ Գոլէժը, քանի՞ ուսանող ունէիք։

ՊԱՏ. – 24 ուսանող ունէինք, որոնց ստուար մասը կու գար Միջին Արեւելքէն։ Լիբանանի կացութիւնը այդ օրերուն նոր սկսած էր վատթարանալ, հետեւաբար դիւրին էր հոնկէ աշակերտներ ունենալ, մանաւանդ որ այդ օրերուն տարրը նոյն արժէքը չունէր Լիբանանի մէջ, ինչպէս որ ունի այսօր։ Տարիներու ընթացքին ուսանողներ ունեցանք Պարսկաստանէն, սակայն Շահի անկումէն ասդին այդ ալ վերջ։ Եթէ Պարսկաստանի քաղաքական կացութիւնը չվատթարանար նար եւ Լիբանանի ալ դրամական անկումը տեղի չունենար, այսօր դիւրութեամբ կրնայինք 500 ուսանող ունենալ, փոխանակ 200–ի։ Սակայն պէտք է ուրախանալ նկատի ունենալով թէ այդ պակասը եկան լրացնելու ամերիկահայ ուսանողներ։ Արդէն Գոլէժին նպաստակներէն մին էր այդ տարրը ներգրաւել։ Ի վերջոյ Գոլէժը Ամերիկայի մէջ գտնուելով, Սփիւռքի բոլոր զաղութներուն ծառայելով հանդերձ պէտք էր, որ կարեւոր դեր խաղար այս զաղութին մէջ։ Ներկայիս մեր ուսանողներուն 30 տոկոսը կը կազմեն Ամերիկահայերը։ Ասիկա արդիւնքն է այն իրողութեան, որ Գոլէժը ծանօթացուեցաւ ամէնուրեք, մարդիկ տեղեակ եղան տարուած աշխատանքներուն եւ ձեռք ձգուած յաջողութիւններուն։ Կարեւորութեամբ պէտք է չեշտել նաեւ այն՝ որ Գոլէժը ունի լաղերային ճարտարապետութեան ճիւղ մը, որ երկրորդն է ամբողջ Միացեալ – Նահանգներու մէջ եւ մեր չրջանաւարտները դիւրութեամբ կրնան պաշտօնի կոչուիլ, լաւագոյն աշխատավարձքով։

ՀԱՐՑ. – Ի՞նչ կրնաք ըսել կրթական մակարդակի մասին այն ուսանողներուն, որոնք կուգան Միջին – Արեւելքէն։

ՊԱՏ. – Անոնք որոնք կուգան Լիբանանէն, պէտք է ըսել որ անոնց կրթական մակարդակը բարձր է եւ լաւ պատրաստուած կուգան։ Վերջին տարիներուն, սակայն, նկատելի է որ անոնք աւելի պատրաստուած կուգան դիտական ճիւղերու մէջ, քան՝ հայագիտական նիւթերու, քանի որ Լիբանանի հայկական վարժարաններու հայագիտական մակարդակը այն չէ, ինչ որ էր անցեալին. ասիկա բնականաբար արդիւնք է արդի աշխարհի պայմանները։ Պէտք է ըսել, որ Լիբանանէն եւ Սուրիայէն եկող հայ ուսանողները զժուարութիւն կ'ունենան անգլերէնի լեզուի մէջ, փոխարէնը՝ կիպրոսէն եկողները դիւրութեամբ կը հետեւին դասընթացքներու։ Հետեւաբար թելադրելի պիտի ըլլար, որ լիբանահայ եւ սուրիահայ ուսանողները կանուխէն պատրաստուէին այդ ուղղութեամբ։ Պէտք չէ մոռնալ այսուհանդերձ, որ Միջին – Արեւելքէն եկած ուսանողներ յարատեւ ջանքերով կրցած են տիրապետել անգլերէնի եւ փայլուն կերպով աւարտել իրենց բարձրագոյն ուսումը։

ՀԱՐՑ. – Ըսիէ թէ Գոլէժը ներկայիս ունի շուրջ 200 ուսանողներ. ի՞նչ է այդ ուսանողներու մէջ Հայերու թիւը։

ՊԱՏ. – Մեծամասնութիւնը, մօտ 78 տոկոսը Հայեր են, մնացեալները՝ Ամերիկացի, Չինացի, Քորէացի, որոնք հետաքրքրուած են ընդհանրապէս ճարտարապետական ճիւղերով, մանաւանդ՝ լաղերային ճարտարապետութեամբ, ճիւղ մը՝ զոր Լա Վըրնի համալսարանը չունի։ Հոս ճշդենք, որ Գոլէժը չի կրնար ունենալ այն ճիւղերը, ինչ որ ունի Լա Վըրնի համալսարանը եւ փոխադարձաբար՝ համալսարանն ալ չի կրնար աւանդել այն ճիւղերը, զորս հաստատած է Ամերիկահայ Միջազգային Գոլէժը։

ՀԱՐՑ. – Ո՞րքան է ուսանողի մը ծախքը Գոլէժէն ներս։

ՊԱՏ. – Ուսանողի մը տարեկան կրթաթոշակը 8·500 տոլար է, որուն վրայ կ'աւելցնայ գիշերօթիկի եւ ճաշի գումարը, որ կը հասնի 4·500 տոլարի։ Իրականութեան մէջ ինչ որ կը գանձենք ուսանողէն՝ միջին հաշուով 5·000 տոլար է. սխալ կը նշանակէ որ ծախքին մեծ մասը յանձն առած է Գոլէժը։ Ինծի համար ծախքէն աւելի կարեւորը ապագայի պատրաստութիւնն է, քանի որ ներկայիս կը ցանենք եւ անպայման ապագային պիտի հնձենք. հունտերը ծիլեր պիտի տան, պտուղներ պիտի տան եւ հսկայ ծառ մը պիտի դառնայ։ Ինչ որ կը նետենք այսօր, արմատի մէջ է որ կը նետենք։ Հաստատած ենք որ մեր բոլոր ապագայի հաշուոյն մեծ ներդրում մըն է՝ ապագայ ուսուցիչներ պատրաստելու, խմբագիրներ հայցնելու, ազգային – կրթական գործիչներ պատրաստելու։

(Մնացեալը յաջորդով)

ՃԱՄԲՈՐԴԱԿԱՆ ՆՕԹԵՐ

ԿԱԼԿԱԹԱ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Երկրորդ անձնաւորութիւնը որուն ծանօթացայ նոյն օրը, Պր. Յովսէփ Ճարութիւնեանն էր։ Թէեւ Կալկաթայի մէջ կը ճանչցուի որպէս Ճոզէֆ Արաթուն, ինք նախընտրեց որ իր հայերէն անունով կոչեմ զինքը։ Ծնած է Նոր Ջուղայի մուքա դիւղը։ Հնդկաստան եկած է 1918–ին եւ 1927–ին ձեմարանը աւարտելէ ետք մնացած է հոն պատասխանատու պաշտօններ վարելով կարգ մը հաստատութիւններու մէջ։ Ներկայիս ունի պատուարեր զիրք մը հայ զաղութին մէջ որպէս խնամակալ՝ ձեմարանին ու հոզարարձական կազմի անդամ։

Գաղութային մարմինը կազմուած է քսան ծրագիր – կանոնագրէ, որ վաւերացուած է Կալկաթայի դատական տեսանի կողմէ։ Հոզարարձական մարմինը որ կը բաղկանայ 11 անձերէ, կը տնօրինէ եւ կը մասակարարէ այն բոլոր կտակները եւ ժառանգները որ ժամանակին ազգասէր բարեբարներ կտակած են Կալկաթայի եւ լնդհանուր հայութեան բարօրութեան համար։ Պր. Յովսէփ Ճարութիւնեանը կը խօսի չատ մաքուր արեւելահայերէն ու որպէս վարչական, իրազակ է ազգային հարցերու, հայատառնեան իրազարձութիւններու եւ սփիւռքեան կեանքին։

Երրորդ անձնաւորութիւնը որուն հետ ծանօթանալու հաճոյքն ունեցայ, Պր. Նեւառն Բարսեղեանն էր։ Զինք կը ճանչնան որպէս Նիւթոն Պազիլ։ Ծնած է Թիֆլիս, 1909–ին։ Պր. Բարսեղեանը Ազգային Մարմնի առենապետն է։ Անցեալին եղած է նաեւ առենապետ՝ հայկական ակումբին, ինչպէս նաեւ Հայկական Մարզական Ակումբին։

Հնդկահայ զաղութի մասին կան երկու հոյակապ դրքեր։ Երկուքն ալ զրուած են անգլերէն։ Առաջին հատորը՝ Armenians in India, որ կը բաղկանայ 630 էջերէ, գործն է հնդկահայ ծանօթ մատենագրական, զրաբարագէտ եւ պատմաբան՝ Մեսրովբ Սեթեանցի որ ծնած է 1871–ին Նոր Ջուղայի մէջ եւ երիտասարդ տարիքին եկած է Կալկաթա եւ ձեմարանը աւարտելէ ետք, ամբողջ 35 տարի ուսումնասիրած է հնդկահայ զաղութի պատմութիւնը ու այդ անխոնջ աշխատանքին որպէս արդիւնք հայութեան տուած է այս սքանչելի հատորը որ պատմական մեծ արժէք տաքրքրուած են ընդհանրապէս ճարտարապետական ճիւղերով, մանաւանդ՝ լաղերային ճարտարապետութեամբ, ճիւղ մը՝ զոր Լա Վըրնի համալսարանը չունի։ Հոս ճշդենք, որ Գոլէժը չի կրնար ունենալ այն ճիւղերը, ինչ որ ունի Լա Վըրնի համալսարանը եւ փոխադարձաբար՝ համալսարանն ալ չի կրնար աւանդել այն ճիւղերը, զորս հաստատած է Ամերիկահայ Միջազգային Գոլէժը։

ՀԱՐՑ. – Ո՞րքան է ուսանողի մը ծախքը Գոլէժէն ներս։

ՊԱՏ. – Ուսանողի մը տարեկան կրթաթոշակը 8·500 տոլար է, որուն վրայ կ'աւելնայ գիշերօթիկի եւ ճաշի գումարը, որ կը հասնի 4·500 տոլարի։ Իրականութեան մէջ ինչ որ կը գանձենք ուսանողէն՝ միջին հաշուով 5·000 տոլար է. սխալ կը նշանակէ որ ծախքին մեծ մասը յանձն առած է Գոլէժը։ Ինծի համար ծախքէն աւելի կարեւորը ապագայի պատրաստութիւնն է, քանի որ ներկայիս կը ցանենք եւ անպայման ապագային պիտի հնձենք. հունտերը ծիլեր պիտի տան, պտուղներ պիտի տան եւ հսկայ ծառ մը պիտի դառնայ։ Ինչ որ կը նետենք այսօր, արմատի մէջ է որ կը նետենք։ Հաստատած ենք որ մեր բոլոր ապագայի հաշուոյն մեծ ներդրում մըն է՝ ապագայ ուսուցիչներ պատրաստելու, խմբագիրներ հայցնելու, ազգային – կրթական գործիչներ պատրաստելու։

(Մնացեալը յաջորդով)

մը կը ներկայացնէ թէ՛ մեզի համար եւ թէ մանաւանդ Հնդկաստանի համար: Մեսրովբ Սեթեանցը տարիներ շարունակ նուիրումով ծառայէ հայ գաղթին, մահացած է 1939–ին: Մխիթարեան օրը ծանօթացայ նաեւ Սուքիասեան գերդաստանի լաւագոյն մէկ շառաւիղներէն՝ Արշակ Սուքիասին: Արշամը Կալկաթայի հայ մարզական կեանքի մէջ ունեցած է շատ բեղուն գործունէութիւն մը թէ՛ որպէս առաջնակարգ խաղացող եւ թէ՛ որպէս ֆութպոլի եւ ոլկպիի մարզիչ հայկական ազգային խումբին ու նաեւ Մարզասիրական ճեմարանի խումբերուն:

Այս երեք անձնաւորութիւններու կարդաղրութեամբ, օր մը ճեմարանի ու ազկանց Դաւիթեան Վարժարանի աշակերտութիւնը տեսնելու բացառիկ հանդիպումն ունեցայ: Հարիւրի մօտ աշակերտ-աշակերտուհիներ, վառվռուն աչքերով ու խանդավառութեամբ պիս ընդունեցան վարժարանի մեծ սրահին մէջ ու իրենց ուղղած մի քանի քաջալերական խօսքերէ յետոյ մեզ պատուեցին ազգային երգերով:

Կալկաթայի Մարզասիրական ճեմարանի մասին շատ բան չէի գիտեր: Միայն երբեմն անձեր կը ճանչնայի որոնք յաճախած կամ աւարտած էին վարժարանը: Առաջինը՝ կիւրեղ Պատրիարք Խորայէլեանը, երկրորդը՝ արձակագիր Անդրանիկ Սարեանը, իսկ երրորդը՝ Ռոմիկ Մարթին Քէչեանը որ ճեմարանը աւարտելէ յետոյ անցած է Երեւան ու որպէս ճարտարապետ պատ ջրանաւարտ ըլլալէ եւեթ եկած է Մխիթեան – Նահանգներ: Գիտէի անշուշտ որ վահան Փօլատեանը որ չորանաւարտն էր Պէյրութի ամերիկեան համալսարանէն 1952–ին, անօրէն կարգուած էր Մարզասիրական ճեմարանին: Կարելի չէ հոս սեղմ տողերու մէջ ներկայացնել Փօլատեանի ունեցած բեղուն գործունէութիւնը Կալկաթայի հայ գաղութին մէջ: Ամէնուրեք մեծ գովեստով կը խօսէին իր մասին, մանաւանդ ճեմարանի աշակերտութիւնը որ մեծ յարգանք ու սէր ունեցած է իր նկատմամբ: Իր կորուստը ըզգալի էր ամէնուրեք:

Այժմ խօսք կայ թէ բնիկ Կալկաթացի երիտասարդ մը որ աւարտած է Երեւանի համալսարանը ու դեռ կը գտնուի Հայրենիքի մէջ, թերեւս ստանձնէ ճեմարանի տնօրէնի պաշտօնը: Թեկնածուն կը սերի Կալկաթայի ծանօթ Գալստեան ընտանիքէն: Ոմանց համար այս լուրը կրնայ կրկնակրութիւնը կը նկատուի: Թեկնածուն եղբայրը՝ Անդրանիկ Գալստեան որ նոյնպէս Երեւան ուսանած է եւ էջմիածնի մէջ Սարկաւագ ձեռնադրուած է, այժմ հայերէնի ուսուցիչ է ճեմարանին մէջ: Ճեմարանի աշակերտութեան մէջ հազիւ մի քանիներ բնիկ Կալկաթացի են: Մնացեալները բոլորը կուգան Պարսկաստանէն, մանաւանդ Նոր Ջուղայի այրազան գիւղերէն:

Թղթակցով ճեմարանաւարտներու յատուկ Յուշամատեանի էջերը, մարդ կուգայ այն եզրակացութեան որ եթէ չըլլար Նոր Ջուղան, գոյութիւն չէր ունենար նաեւ հնդկահայ գաղութ: Գրեթէ բոլոր անցեալի ու ներկայի ուսանողները եկած են Պարսկաստանէն, մանաւանդ Սպահանի չրջանի գիւղերէն:

Մեսրովբ Սէթի հեղինակած գրքէն զատ կայ նաեւ ուրիշ մէկ ուշագրաւ գիրք մը՝ Armenian Settlements in India: Այս գրքին հեղինակն է Տիկին Անոնա Պազիլ (Բարսեղեան) որ բացառիկ կարողութիւնով օժտուած տիկին մըն է եւ որ հանրային – հասարակական բեղուն գործունէութիւն մը ունեցած է Կալկաթայի հայ գաղութին զատ նաեւ օտար չրջանակներու մէջ: 1969–ին ընտրուած է Հնդկաստանի կինոջական կազմակերպութեան նախագահ: Այդ հանգամանքով Տիկին Բարսեղեան այցելած է Անգլիա, Աւստրալիա, Մլբին – Արեւելք, Մոսկուա եւ Հայաստան:

Հնդկաստանի հայկական գաղութը կը վայելէ Ս. էջմիածնի օրհնաբեր հովանաւորութիւնը: Հնդկահայերու համար Ս. էջմիածինը միշտ եղած է Սրբութիւն Սրբոց: Անոնց չերմեռանդ վերաբերմունքը կը սկսի Շահ Աբասի օրերէն, երբ իրենց նախահայրերը, ձգելով իրենց պապենական օճախները գաղթեցին ու հաստատուեցան Նոր Ջուղայի չրջանը: Նոյն այդ չերմեռանդ Հայերու շառաւիղներն են որ գալով Հնդկաստան ու մանաւանդ Կալկաթա, իրենց հոդիներուն մէջ վառ պահած են Ս. էջմիածնի նկատմամբ իրենց նախահայրերու ոգին: Բոլորն ալ մեծ խանդավառութեամբ կ'արտայայտուէին թէ ինչպիսի ոգեւորութեամբ ընդունած են Վազգէն Կաթողիկոսը 1963–ին: Այդ այցելութեան ուրախ առիթով մարմարէ յիշատակարան – արձանագրութիւն մը զետեղուած է Ս. Նազարէթ Եկեղեցիի խորանին մօտ:

Ամէն անգամ որ ծանօթ հայ անձնաւորութիւն մը այցելած է Կալկաթա, մեծ ոգեւորութեամբ ու խանդավառութեամբ ընդունուած է տեղւոյն Հայերու կողմէ: Վազգէն Հայրապետէն զատ Կալկաթա այցելած են նաեւ Հայկազուն Արք. Արբրահամեանը, Եղիշէ Արք. Տէրտէրեանը, Կարդինալ Ագաճանեանը, Բարկէն Եպիս. Ապաւեանը, Դերենիկ Եպիսկ. Փոլատեանը, Տիրան Արք. Ներսոյեանը, դաշնակահար Ռաֆֆի Պետրոսեանը ու Հարսութանէն՝ Բաւէլ Լիսիցեանը, երգահաններ՝ Առնօ Բարայեանեանը եւ Սարգիս Պալասանեանը, Վիքթոր Համբարձում եանը, վարչապետ Անտոն Քոչինեանը, փրոֆէսօր Սերկէյ Մերկելեանը եւ ուրիշներ:

Յուզումով բաժնուեցայ Կալկաթայէն: Մնացի երեք օր միայն: Պիտի փափաքէի աւելի երկար մնալ, որովհետեւ շատ նիւթեր եւ յիշատակարաններ կային գրի պիտի ուզէի երկարօրէն ուսումնասիրել: Նիւ – Տէլհի վերադարձիս, երկինքը փուլ եկաւ գլխուս, երբ աղջիկս տխուր դէմքով մը օրուան թերթը երկարեց որ կարդամ: The times in India–ի այդ օրուան թիւը կարծես հրատարակուած էր բացառաբար հայ ժողովուրդին համար: Սրտաճմլիկ տեսարաններ, ահմոկեցուցիչ նկարագրութիւններ, ակամատեմ վկայութիւններ ... Տրամադրութիւններս խորտակուեցան եւ այդ օրէն ասդին մեր ճամբորդութեան մնացեալ մասը՝ տըրտունջ առ Աստուած եւ ափսոսանք որ մինչեւ ե՞րբ նախախնամութիւնը պիտի հալածէ մեր նահատակուած ժողովուրդը որ ըստ Պարոյր Սեւակի՝ «Ապրելու համար մեռել է յաճախ, բայց մեռնելու նըկատումով չի ապրել երբեք...»:

ՅՈՎԻԿ ՏՊԵՆԱՆ

ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ ԿՐԹԱԹՈՇԱԿԻ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հայ Սաներու Հիմնարկութիւնը, որ ստեղծուեցաւ 1924–ին Պրիւսէլի մէջ հանգուցեալ Պօղոս Նուպար Փաշայի նախաձեռնութեամբ ու նուիրատուութեամբ, պարտականութիւն ստանձնած է նպաստել երիտասարդ Հայերու եւ Հայուհիներու մտաւոր զարգացումին, նիւթական հնարաւորութիւն տալով իրենց՝ ըստացած ուսումնին կատարելագործելու:

Այս ծրագրէն ներչնչուելով, Հիմնարկութիւնը պիտի նախապատուութեամբ յատկացնէ 5 կրթաթոշակ՝ իւրաքանչիւրը 75·000 պելժիական ֆր. (ներկայ փոխարկով մօտաւորապէս 2·000 ամերիկ. տոլար) 1989 – 1990 տարեշրջանին համար:

Թեկնածուները պարտին անպայման արդէն իսկ վկայուած ըլլալ Մագիստրատուրի համապատասխան աստիճանով մը, եւ պատրաստուիլ դեռ մէկ կամ երկու տարիէն տոկդորական աւարտաճառ մը ներկայացնելու կամ թէ լրացուցիչ մասնագիտութիւն մը ստանալու Եւրոպայի համալսարանի մը կամ հետազօտութեան կեդրոնի մը մէջ:

Դիմել հետեւեալ հասցէին, ֆրանսերէն կամ անգլերէն ձեռագիր նամակով, ղրկելով նաեւ վկայագրին լուսապատճէնը, ստանալու համար հարցաթուղթ մը, որ լեցուած վերադարձնելու է Մայիս 15–էն առաջ: Ընտրութիւնը Յունիսի սկիզբը կը կատարուի:

ŒUVRE des BOURSIERS ARMENIENS
A. S. B. L.
Fondation Boghos Nubar pacha
avenue Louise, 192
B-1050 Bruxelles (Belgique)

Սուրհանդակ Համակաւի

● ՆԱԽԱԳԱՀ ԱՍԱՏ ԿԸՆԴՈՒՆԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

ԴԱՄԱՍԿՈՍ. – («Ցառաջ»). –

Կիրակի, Յունուար 8–ի յետմիջօրէին, Սուրիոյ Հանրապետութեան Նախագահ՝ Հաֆէզ Ասատ Դամասկոսի նախագահական պալատին մէջ ընդունեցաւ աւրհնահայ համայնքը ներկայացնող պատուիրակութիւն մը, որուն մաս կը կազմէին Բեյրութ թեմի Հայոց առաջնորդ՝ Սուրէն Արք. Գոյմաթեան, Դամասկոսի թեմի (էջմիածնական) առաջնորդ՝ Ոսկան Եպիսկոպոս Գալփաքեան, Դամասկոսի կաթողիկէ Հայոց պատրիարքական փոխանորդ՝ Գէորգ Ծ. Վրդ. Թայրոյեան, սուրիական Մորհրդարանի Հայ երեսփոխան մէջթ՝ Գրիգոր Էպլիզաքեան, ինչպէս նաեւ Հալէպի եւ Դամասկոսի Ազգային զոյգ խշխանութեանց խումբ մը անդամներ:

Սոյն հանդիպման ընթացքին, սուրիահայ պատուիրակներ չնորհակալութիւն յայտնեցին նախագահ Ասատին՝ Հայաստանի աղէտալի երկրաշարժէն տուժածներու օգտին սուրիական կառավարութեան եւ տեղացի արաբ ժողովուրդին կատարած օժանդակութեան համար:

Ժողովներուն ընդգրկեցին նաեւ հայ համայնքը յուզող հարցեր:

● ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍ

Յունուար 18–ին, Դամասկոսի մէջ բացումը կատարուեցաւ Հայաստանի հիւսիսային չրջանին մէջ տեղի ունեցած ահաւոր երկրաշարժին նուիրուած յուշահանդէսի մը, նախաձեռնութեամբ թեմի Ազգային Առաջնորդարանին:

Յուշահանդէսի բացման ներկայ եղան Սուրիոյ Մշակոյթի նախարարուհին՝ Տիկին Նաճահ Ալթաթ, Դամասկոսի Հայոց թեմի առաջնորդ՝ Ոսկան Եպիսկոպոս Գալփաքեան, օտարազգի հրաւիրեալներ, ինչպէս նաեւ հայ եւ արաբ խուռներամ բազմութիւն մը:

Շուրջ 75 մեծադիր եւ գունաւոր նկարներ պարփակող սոյն յուշահանդէսը այցելուներուն կը պարզէ Հայաստանը պատուհասող նորագոյն ողբերգութեան կենդանի մէկ պատկերը, Լենինականի եւ Սպիտակի աւերակոյտի վերածուած չէնքերն ու կառոյցները, անօթեւան բազմութիւններու անմխիթար վիճակը, միաժամանակ յայտնաբերելով Հայաստանի օգտին կատարուած միջազգային օժանդակութեան լայն տարողութիւնը:

ԼԵՒՈՆ ՇԱՒՈՑԵԱՆ

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Միջոց մը լուռ մնաց եւ դանդաղու – թեամբ սրբեց արցունքով ողողուած այտերը, յետոյ աւելի հանդարտած ու բնական ձայնով ինձ ասաց. – Կարո՞ղ եմ քեզմէն մի բան խնդրել, միակ բանը որ պիտի խնդրեմ, մեր որդուն համար եւ թերեւս քեզ համար ... աւելի ուշ դու ինքդ դժգոհ չես մնայ: – Ասա՛, Նաթալիա Վասիլիեւնա: – Ես պաղատելով խնդրում եմ քեզմանից այնպէս անել որ ոչ ոք չհասկանայ ... ես խոստանում եմ քեզ չխանգարել, բայց ի փոխարէն չխանգարես նաեւ մեր տան կարգ ու սարքը· դու ասում ես հոգեկան բաւականութեան համար ... լա՛ւ, հոգեկան բաւականութեան համար, ինձ թւում է հարկ չկայ այնպէս անել որ ամէն մէկը խօսի քո վրայ եւ ինձ նայեն ինչպէս արձակուած կնոջ: – Լա՛ւ, լա՛ւ, ասացի, այլեւս վերջ դնելու համար այդ դժուարին խօսակցութեան:

– Ուրեմն, ասաց ոտքի ելլելով, ես կը յայտնեմ Արմիկին եւ ծանօթներու որ ընտանեկան գործերի համար դու ստիպուած էիր Թիֆլիս գնալ: – Լա՛ւ, ընտանեկան գործերի համար: – Ու երբ վերադառնաս, ինձ կը հեռագրես ու ես կ'ասեմ Արմիկին ու մեր ընտանի բարեկամներուն «Գարեգին այսինչ օր վերադառնում է»: Լա՛ւ, կը հեռագրեմ: – Եւ այլեւս ոչ մի խօսք· Աստուած լինի քեզ հետ, Աստուած քեզ պահպանի մեզ համար:

Ահա, Սաթիկ ջան, այս դրուագի մէջ ի հարկէ ազատ ենք ... թերեւս հարկ լինի որոշ զգուշութեանց, չար դիւը չարենի որոշ զգուշութեանց, չար դիւը չարենի որոշ զգուշութեանց, չար դիւը չարեն

Ժամերի Խաչիկեան – Տըլաքրուա ցաւով կը ծանուցանէ իր մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՆՈՒԱՐԴ ԽԱՉԻԿԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Տէյիրմէնճեան)

մահը, որ պատահեցաւ Փետրուար 6–ին, 82 տարեկանին:

Իր վիշտը կը բաժնեն Խոի Պետրոսեան, ինչպէս նաեւ Գալվաճեան, Քալֆիկեան, Սէմէրճեան, Հոկտանեան ընտանիքները:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Փետրուար 9, Հինգշաբթի ժամը 14–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Արնուվիլ լէ Կոնէսի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ISABELLE PECHTIMALDJIAN

PHARMACIENNE - BIOLOGISTE

a le plaisir de vous faire part de l'installation de son

LABORATOIRE d'analyses médicales

12, avenue Carnot - CACHAN

50 mètres de la station Arcueil - Cachan du R.E.R.

tél. : 46. 65. 40. 44

S.O.S. ARMENIE

CLAMART

Samedi 11 Février à 20h45

En l'Eglise Saint-Pierre — Saint-Paul
Place Ferrari — 92140 CLAMART ....

CONCERT

AU PROFIT DES SINISTRÉS D'ARMENIE

sous la présidence d'honneur de

M. JEAN-PIERRE FOUCHER
Député - Maire de Clamart

avec la participation de :

ASTRIG DEDEYAN — Soprano de l'Opéra d'Erevan
LYNE DOURIAN — Mezzo-Soprano de l'Opéra de Paris

ORCHESTRE DE MUSICA
Direction Martin BARRAL
Hasmig Surmelian (piano)
Ivan Asdvadzadourian — Ténor
Stepan Aguert — Santour
Dominique Allayrangue — Mezzo-Soprano
Natacha Omnes — Flûte
à l'orgue **Mathieu Courcier**

Billets :
- **Eglise Apostolique :** 6, ave. Bourgain, Issy-les-Moulineaux
- **Sayat Nova :** 19, bld. Rodin, Issy-les-Moulineaux. 40.95.03.38
- **Epicerie Eniz :** 14, rue des Monts, Clamart. 46.45.27.52
- **Carla :** 8, rue Auguste-Gervais, Issy-les-Moulineaux .46.42.89.53
- **Télé Condorcet :** 175, ave. Jean-Jaurès, Clamart. 46.42.56.17
- **Caroun :** 25, rue Paul Vaillant-Couturier, Clamart 46.42.20.77
- **Sevan :** 4, rue Lazare-Carnot, Clamart. 46.42.16.07.

—— Tarif réduit pour les étudiants ——

ՎԱՐԱԳԱՅԻ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Հոկտեմբեր, Մարգարեանի եւ Հանդամեան ժամերգութիւն, Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ մէջ, Փետրուար 10, Ուրբաթ օր, երեկոյեան ժամը 7–ին, փառիւեան շրջանի բոլոր եկեղեցականներու մասնակցութեամբ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉ Պանեէօ – Փաշանի Հ. Խաչատրեան մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամուհիները, Երկուշաբթի, Փետրուար 13, ժամը 20·30–ին սովորական հաւաքատեղին:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Արսինէ Խըտրշեանի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Ամենն Պուտաքեան 500 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

⁂

Տէր եւ Տիկին Յարէթ Յարութիւնեան իրենց խնամիին Տիկին Փիւթալեանի մահուան քառասունքին առթիւ 500 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին, բաժնելով՝ Տէր եւ Տիկին Անարէ Փիւթալեանի, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Տէվէճեանի սուգը:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼ

Մեծ պահքի հետեւեալ կիրակի օրերուն, պատարագէն անմիջապէս առաջ՝ ժամը 10–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ Արեւագալի ժամերգութիւն պիտի կատարուի. –

Կիրակի, Փետրուար 12–ին Արտաբոման Կիրակիին

⁂

ՎԻԵՆ

Փետրուար 12, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10–ին, Վիեննի Սէն – Թէօոդոր մատրան մէջ, կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Հոգեւոր Հովիւ՝

ՋԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱԽԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը վարուի Վիեննի Դպրաց Դասին կողմէ:

YAN'S CLUB

Café - Théâtre

LE THEATRE ARMENIEN

Kissani

dans une nouvelle création

CHAHNOUR, SHAKESPEARE ET LES AUTRES... SONT TEMOINS

COMEDIE A SKETCHES

Vendredi 10 et Samedi 11 Février à 21 heures 30

au YAN'S CLUB
5, ave. Reille — 75014 Paris

Réservation : 45. 89. 20. 48

Entrée : 120 Frs.

LE CENTRE CULTUREL
et LES CINEMAS J. PREVERT
D'EPINAY-SUR-SEINE
et L'ASSOCIATION S.O.S. ARMENIE
présentent

CINEMA ET MUSIQUE D'ARMENIE

du 8 au 14 février

Dimanche 12 février à 15 heures
JOURNEE DE SOLIDARITE
AVEC LES SINISTRES D'ARMENIE
Cinéma: Achik - kerib de S. PARARDJANOV
Musique: par l'Ensemble instrumental « ASHOUR »

CINEMA
—ACHIK-KERIB
de S. PARADJANOV les 8 et 10 à 21h.
—LE TANGO DE NOTRE ENFANCE
de A. MKRTCHIAN les 9 et 13 à 21h.
—UNE GIFLE
H. MALIAN les 11 et 14 à 21h.
Cinémas J. PREVERT
(Centre Commercial-Epicentre)
R.N. 14 Epinay-sur-Seine (Parking)
Renseignements et locations :
Centre Culturel d'Epinay-sur-Seine
Tél. : 48. 21. 41. 07
Prix des places : 35 frs.

Les fonds récoltés seront versés à S.O.S. ARMENIE.

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Տիկին Արսինէ Խըտրշեանի մահուան առթիւ Տէր եւ Տիկին Կարօ Սարեան իրենց ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Տամլամեան և Մոզեան ընտանիքներուն եւ փոխան ծաղկեպսակի կը նուիրեն 200 Ֆրանք «Այբ» ամսօն կայանին եւ 200 Ֆր. «Յառաջ»ին:

A LOUER

Dans un pavillon, situé à Maisons - Alfort, un appartement de 3 - 4 pièces, tout confort, chauffage individuel.

Téléphoner :

45 26 76 77

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Վաւա Խաչատուրեանի եւ Նուարդ Ասլանեանի (Սէն – Շամօն) մահուան 5–րդ տարելիցին առթիւ, Տէր եւ Տիկին Կարօ Սարեան 300 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

⁂

Նոյն հոգեկան մօտեցումով՝ Վաւա Խաչատուրեանի եւ Նուարդ Ասլանեանի յիշատակին Հայաստանի որբերուն Ամերիկեան Հաստատութեան 1·000 Ֆր. (տասնալ «Յառաջ»էն):

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

– Pour la libération des membres du Comité Karabagh détenus à Moscou;

– Pour le renouveau démocratique en Arménie

SOLIDARITÉ FRANCO-ARMÉNIENNE

vous invite
à une
REUNION PUBLIQUE
sous la présidence de
Prof. Alex MINKOWSKI

avec la participation de :
- **Patrick DEVEDJIAN,** Député - Maire d'Antony (R.P.R.)
- **Michel SAPIN,** Député des Hauts de Seine (P.S.)
- **Bernadette ISAAC - SIBILLE,** Député du Rhône (U.D.C.)
- **Antoine WAECHTER,** Président des VERTS
- **Jean-Pierre MAHE,** Professeur à l'INALCO
- **Paul THIBAUD,** Directeur de la revue «Esprit»
- **Alexandre SMOLAR,** Universitaire
- **Yves TERNON,** Ecrivain
- **Jean-Marie DOMENACH,** Ecrivain
- **Christian DER STEPANIAN,** Président de S.F.A.

le Vendredi 10 Février à 20 h 30
MAISON DE LA CHIMIE
28 bis, rue Saint Dominique, PARIS 7e
(M° Invalides)
—— *Entrée libre* ——

LES VENDREDIS DE LA QUATRA

SALLE GAVEAU - SAISON 88/89

Vendredi 3 Mars à 20 h 30

CYCLE GRANDS ET JEUNES

EN PRESENCE DE
ALEXANDRE HAROUTIOUNIAN
EDWARD MIRZOYAN
(Deux premières auditions en France)

I

B. BRITTEN
H. PURCELL
Chaconne
G. F. HÆNDEL
Concerto pour harpe et orchestre
CAROL SUE MUKHALIAN

W. A. MOZART
Concerto pour piano et orchestre K 271
«Jeune homme»
STEPHEN HACIKYAN

II

ALAN HOVHANESS
Concerto pour piano et cordes
«Loussadsak»
HASMIG SURMELIAN
EDWARD MIRZOYAN
«Epitaphe»
(première audition en France)

A. HAROUTIOUNIAN
Rhapsodie pour piano et orchestre
Au piano l'auteur :
A. HAROUTIOUNIAN
(première audition en France)

L'Orchestre Jeune Philharmonie
Direction JEAN-JACQUES WERNER

PRIX DES PLACES :
150 — 120 — 80 F.

Etudiants, C.V. 50 F.

Siège Quatra : 3, rue des Sts. Pères, Paris (VIe) — 42. 60. 74. 78
Salle Gaveau : 45, rue La Boétie, Paris (VIIIe) — 45. 63. 20. 30

ՈՒՐԲԱԹ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 10
VENDREDI
10 FÉVRIER
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.947 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 64e ANNÉE — No 16.947

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՇԱՒԱԼ ԱԶՆԱՒՈՒՐԻ ՀԵՏ

ԻՐ ԿՈՉԸ՝ ՏԱԼ, ՏԱԼ, ՏԱԼ

Երէքշաբթի, Փետրուար 7–ին Լիւքսը, Շառլ Ազնաւուր կը վերադառնար Հայաստան կատարած իր կարճ բայց արդիւնաւոր այցելութենէն։ Ցիշենք այս առթիւ, որ Ազնաւուր եւ իրեն ընկերացողները այս ճամբորդութիւնը կատարեցին յատուկ օդանաւով մը, զոր իրենց տրամադրութեան տակ դրած էր Սերժ Տասօ։ Աւելորդ է ըսել թէ որքան ծանրաբեռնուած է իր ժամանակացոյցը։ Ունի իր ասպարէզը, իր ընտանիքը եւ հիմա՛ Հայաստանը, որու համար տրամադիր է ամէն ինչ ընելու, ջանք չխնայելու, ժամանակին առաւելագոյնը տրամադրելու մեխանիներուն, որոնք զիրար կը հրմշտկեն հարցազրոյց մը, յայտարարութիւն մը, տեսակցութիւն մը ապահովելու համար։ Չի մերժեր, դիտակից է մեխանիներու ուժին, էնփաֆթին, ինչպէս կ'ըսեն, «կուտայ» իր ժամանակէն զոհողութեամբ, համոզուած, որ պէտք է տա՛յ, Հայաստանի համար։

Չորեքշաբթի առաւօտ, մէկ ելք դասաւ, որպէսզի «Յառաջ»ին ալ բաժին հանէ, միասին ճաշել, «Անթէնն 2»ի իր հարցազրոյցէն ետք։ Այդպէս ալ եղաւ եւ հարցազրոյց մը աւելի, մտերիմ զրոյց մըն է, զոր ունեցանք իրեն հետ, սեղանի մը չորս։

Ազնաւուր խօսած էր արդէն, եւ դեռ պիտի խօսի ճայնասփիւռէն թէ հեռատեսիլէն, կ'ուզէինք, առաւելաբար, որ տարբեր բաներ լսէ մեզի՛, այսինքն հայ մամուլի միջոցա՝ Հայերուն։

Աւելորդ է, թերեւս չեշտել թէ որքան ապրած է։ Կը հաստատէ որ՝ տեսնե՛լ, տեղւոյն վրայ, ոչ մէկ կապ ունի նախապէս ստացած իր տպաւորութիւններէն։ Ինչ որ ալ ցոյց տան հեռատեսիլի նկարները չեն կրնար զոյգն զաղափար մը տալ իրականութենէն։ Տակնուվրայ եղած է մեր Ազնաւուրը, որու համար Սպիտակը, օրինակ, նոյնիսկ վեց չաթաթ եաք, անհանդուրժելի պատկեր մը կը պարզէ։

Ջրմի ընդունելութիւն, չփումներ, տեսակցութիւններ, այլ մանաւանդ Երեւանէն դուրս, գիւղերու բնակիչներն են, որոնք գինքը տպաւորած են։ Հո՛ն է, որ տեսած է Հայ հարազատ ժողովուրդ մը, կառչած ի՛ր Հայրենիքին, ի՛ր հողին։ Ինչ որ կ'ուզէ ըսել Սփիւռքի հայութեան, այն է, որ հարկ է առաւելագոյնն ընել, առաւելագոյնը տալ, եթէ գիտակից ենք Հայու մեր արժանաւորութեան, եթէ գիտակից ենք որ պէտք է վերաշինենք մեր Հայրենիքը, որպէսզի ապրի եւ զոյատեւէ մեր ժողովուրդը։

Ծրագիրներ, հեռանկարներ չատ ունի, բայց, հարկ է որ Սփիւռքի Հայերը զօրակոչի ենթարկուին եւ ոչ միայն վճռականի, այլեւ՝ խիստ է, երբ կը չեշտէ. – «Պէտք է որ Սփիւռքը զօրակոչի ենթարկուի ամբողջովին։ Եթէ կ'ուզեն որ Հայաստանը գոյատեւէ, եւ վերջնական խօսք է որ կ'ըսեմ այդ առընչութեամբ, եթէ կ'ուզեն որ, տեղ մը, Հայաստան մը ըլլայ, պէտք է որ օգնեն, եթէ կ'ուզեն հպարտութիւնն ունենալ Հայաստանի մը, պէտք է սորվին հանել իրենց գրպանէն կամ երեւակայութենէն բան մը։ Չենք կրնար զիրենք լքել։ Կարելի չէ ըսել, որ Հայաստան, կը նշանակէ երեւան երթալ, նստել բռնեակ խմել տեղացիներուն հետ։ Երեւանցիները տեղւոյն *քափիթալիսթներն* են։ Պէտք է գիւղերը երթալ, տեսնել ագխատութեան, թշուառութեան աստիճանը, նոյնիսկ այն գիւղերը, որոնք կործանած չեն։ Ամէն բան պէտք է ընենք, որպէսզի Հայաստանը յառաջադէմ Հանրապետութիւն մը ըլլայ։ Օտարները տուին, դեռ կուտան, բայց, եթէ Հայերը, իրենք ձեռք չառնեն դեկը, այն ատեն արժանի չեն Հայ ըլլալու։ Ասիկա ըսէ՛ք, իմ կողմէս»։

Ու Ազնաւուր կրկին կը չեշտէ. – «Ցորչափ չես տեսած, չես կրնար երեւակայել, կարելի չէ երեւակայել։ Երբ, Սպիտակ հասաւ, Լեւոնը (իմա՛ Սայեան), որ միշտ ճառագայթող դէմք մը ունի, գոյնը բոլորովին նետած էր, անհանդուրժելի տեսարան մըն է, կարելի չէ դիմանալ։ Չէի գիտեր ի՞նչպէս խօսիլ։ Այլ գիւղեր տեսնելու հարկ ալ չկար։ Մէկը, երբ տեսնես, բոլորը տեսած ես»։

Բազմաթիւ անձնաւորութիւններու հետ ալ տեսակցութիւններ ունեցած է, երեւան։ Ս· Յարութիւնեան, Մշակոյթի նախարարը՝ Եուրի Մելիք – Օհանջանեան, Սիլվա Կապուտիկեան եւայլն, եւայլն։

Շառլ Ազնաւուր չատ տպաւորուած է, անշուշտ, Ռիժկովի հետ տեսակցութենէն, որ տեւած է մէկ ժամ 45 վայրկեան։ Երբ նկատել տուած է թէ Ռուսերը ուշ հասած են օգնութեան, ան առարկած է որ դիւրին չէ, ժամ առաջ հասնիլ Մոսկուային։ Ձիշդ է, որ տեղւոյն վրայ բանակ կար, բայց, Ազնաւուր նկատել կուտայ թէ պէտք չէ միշտ միայն ուրիշները մեղադրել, Հայերն ալ իրենց թերիները ունեցած են եւ ունին, եթէ նոյնիսկ կը փորձենք պարտիզել ուրիշներուն առջեւ, մեր մէջ դոնի, կրնանք խոստովանիլ։

Ռիժկովի հետ, իր այս հանդիպումէն խիստ հետաքրքրական եղած է։ Մորհրդային Միութեան նախարարապետը միշտ դրական հակազդեցութիւն ունեցած է, երբ հարցը կը վերաբերէր Հայաստանի վերաշինութեան։ Ան ապահովութիւն տուած է, ի պատասխան Ազնաւուրի հարցումին, որ ինչ դումար որ հասած է օտար Պետութիւններէն կամ ընդհանրապէս արտասահմանէն, եւ կը դոնուի Մոսկուա, ամբողջովին պիտի յանձնուի Հայաստանի կառավարութեան վերաշինութեան ծախքերուն համար, որոնք 10 միլիառ ռուբլի կը դնահատուին։ Ռիժկով համաձայն է որ Հայաստանը վերածուի օրինակելի Հանրապետութեան մը, վրան ըլլայ Մորհրդային Միութեան։ Ռիժկով, պարզ է, աւելի վերապահ է, երբ Ազնաւուր կը խօսի Ղարաբաղ կոմիթէի անդամներուն մասին, ան կը ջանայ համոզել Ազնաւուրը, որ անոնք սբխալներ գործած են, մանաւանդ երկրաշարժի ժամերուն։ Հարցը բարդ է, կ'ըսէ Ազնաւուր, որ առաջարկած է գոնէ նուազն մը՝ իրարու մօտ համախմբել զոհերն մը՝ իրարու մօտ համախմբել բանտարկեալները, թոյլ տալ ընտանիքներու այցելութիւնները։ Ի՞նչ պատասխանած է Ռիժկով. – «Այո՛ չըսաւ, բայց ո՛չ ալ չըսաւ»։

Ազնաւուր դիտել կուտայ մեզի թէ ինք արուեստագէտ է, հանրային մարդ է, ոչ՝ քաղաքական դէմք։ Իր անմիջական ծրագիրները կը վերաբերին Հայաստանի վէրքերը դարմանելու եւ արձագ ունի որ ամէն ձեւով դուռները միշտ բաց գտնէ։ Հարիւր առաջարկ ըրած է, որպէսզի մէկը – երկուքը յաջողին։ Ինչ որ ուզած է՝ այո՛, ըսուած է, բայց հակայ գործ կայ, չի խորհիր թէ կրնայ 100-էն 100 իրագործել իր բոլոր ծրագիրները, գոնէ 100–էն 20, անմիջականին համար անկէ ալ գոհ կ'ըլլայ։

Որքերու հարցէն աւելի, որ առաւելաբար իր սրտին մօտ է, Ազնաւուր կ'ուզէ, անմիջականօրէն զրաղիլ անդամահատուած, հաշմանդամ մանուկներով, որոնք փորձերու պէտք ունին։ Ծրագրած է ամանք հոս բերել, նախ կատարելագոյն խնամքները ապահովելու համար։ Նաեւ հոն փորձերու դարմանատուն հաստատել, մնայուն եւ յաջորդական խնամքներու համար։

Այս առընչութեամբ, Ազնաւուր կ'ուզէ որ փոխանցենք իր կոչը, բոլոր հայ վիրաբոյժներուն, սրտաճմլիկ կոչ մը, պէտք է անպայման բան մը ընել։

Ի՞նչ կ'ուզէ դեռ ըսել Հայերուն։ Շատ բան։ Մանաւանդ կ'ուզէ բարձրաձայն դատապարտել հարուստ Ֆրանսահայերը, որպէս կծծի ու անձնասէր անձեր ու կ'ուզէ բաղդատականի մէ չխուսափիլ Հրեաններուն հետ։ – «Պէտք է ամչնաք, կը շեշտէ Ազնաւուր, որ անոնցմէ պակաս կ'ընեն։ Երբ, հարցը իրենց երկրին կը վերաբերի, իրենց արմատներուն, նոյնիսկ եթէ ներքին վէճեր, տարակարծութիւններ ունին, ամէն ինչ կը մոռնան, միշտ ներկա՛յ են։ Մերինները կ'ըսեն որ հասնելու համար պէտք է հրեայ ըլլալ, սխալ է, օրինա՞կ՝ ես։ Միշտ տուող են եւ բարեսիրական, մարդասիրական մեծ կազմակերպութիւնները հրէական են։ Պէտք չէ խուսափիլ մեր թերութիւնները մատնանշելէ։ Պէտք է գիտնալ զոհողութիւններ ընել, մեծ զոհողութիւններ, եթէ հարկ է։ Մերիններն են, պէտք չէ մոռնալ, երբե՛ք։ Հոս, մենք հանգստաւէտ պայմաններու մէջ ենք։ Ամէնէն գէշ պայմաններու մէջ ապրողը հոս, այնտեղի լաւագոյն պայմաններու մէջ ապրողին պէս է»։

Ու կը յիշէ, որ նոյն առաւօտը իրեն հեռաձայնած է Ժան – Տանիէլ Վէյլ, որ առատաձեռնութեամբ կազմածի գործատուն ունի, եւ յայտնած է թէ Հայաստանի համար, իրեն կը նուիրէ առատաձեռնութեամբ մը։ Եւ ուրախ էր, որովհետեւ Հայաստանէն մեկնած պահուն, իրեն յայտնած էին թէ նման կարիք ունին ու Ազնաւուր կ'աւելցնէ. – «Ամօթ չէ՞ որ Հրեան կուտայ, Հայը չի տար»։

Ապա, Ազնաւուր յուզումով կ'անդրադառնայ Հայուն հպարտ խառնուածքին, որու մասին խօսած է նաեւ Ռիժկովի։ Կ'ըսէ պէտք է գուշակել թէ ինչի՞ պէտք ունին, որովհետեւ չեն ուզեր ու սա աղուոր խօսքը կ'ըսէ, յիշելով թէ հո՛ն, Հայաստանի մէկ դիւղը, իրենց չունեցածը կը հրամցնէին. – «Ֆրանսացին՝ որ եմ, շատ հպարտ էր Հայէն որ է իր մէջ»։

Գիտէ որ չատ բան կ'ակնկալեն իրմէ, կ'ըսէ՝ մեխան կարծեցին պէս, խորհելով թէ ամէն բան կրնամ ընել։ «Ամէն բան չեմ կրնար ընել, կը չեշտէ, չեմ կրնար կացութիւնը փոխել· բայց, դիտեմ որ գործունէութեան մեր դաշտը պէտք է ընդլայնենք»։

Զանազան եւ բազմազան ծրագրեր կը մշակէ։ Օրինակ, կը խորհի որ այնքան պատրաստ հագուստի (ֆոնֆեֆսիոն), կարի գործատէրեր կան Ֆրանսա, որոնք չատ օտար երկիրներ, Քորէա վամ այլուր, բանուոր կ'աշխատացնեն, ինչո՞ւ չփորձել նոյնը ընել Հայաստանի հետ, աշխատանոցներ հաստատելով։ Կարելի չէ՞, ինք անոնցմէ է, որ կը նախընտրէ ըսել՝ չի գիտցուիր։

Ամէն պարագայի մէջ, Ազնաւուր կէս ճամբան կեցողը չէ։ Ոչ միայն պիտի շարունակէ, այլեւ՝ յարատեւէ եւ կը մրտադրէ «Ազնաւուր Հայաստանի Համար»ը յետագային վերածել փոնտասիոնի մը եւ առ այդ առանալ նաեւ կառիներ, որպէսզի միշտ շարունակէ օժանդակել, կողքին կենալ Հայաստանի, որովհետեւ կ'ըսէ «վերջին ծնողքս կը նայի եւ պէտք է երջանիկ ըլլայ ըրածէս։ Բոլորը պէտք է դիտնան որ իրենց ծնողքը կը նայի վերէն, երբեք չմոռնան»։

Մեր խօսակցութիւնը դեռ շարունակեցաւ, բայց հոս ընդհատենք, Ազնաւուրի այդ աղուոր խօսքին վրայ, ողջունելով մեր բոլորին ծնողքները, որոնք կը նային վերէն, անոնք բոլորն ալ պէտք է գոհ ըլլան իրենց զաւակներէն, ինչպէս այսօր, անկասկա՛ծ, գոհ պէտք է ըլլան Քնարն ու Միշան։

Ա· Մ·

«ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՄԻՏԷԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐՈՒՆ ԱԶԱՏ ԱՐՁԱԿՄԱՆ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐ ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՄԱՆ ՀԱՄԱՐ»

—■—

Այս խորագրով կոչ մը հրապարակած է Սոլիտարիթէ Ֆրանքօ – Արմէնին, որ լոյս տեսաւ (որպէս ծանուցում) Մոնտի մէջ, Փետ· 9–ի թիւով։ Բազմաթիւ ըսատրագրողներու կարգին յիշենք Ժ· Փ· Պլոք, Ժ· Շապան – Տէլմաս, Փաթրիք Տէվէճեան, Ժ· Մ· Տոմէնաք, Էօժէն Իոնէսքօ, Ֆ· Ժաքոպ, Իվ Ժուկֆա, Ա· Վոլֆ, Թ· Մոնօ, Լ· Մաթարասօ, Ժ· Փ· Մահէ, Փ· Միլիէզ, Լ· Շվարցընպերկ, Ժ· Մաոլ, Լ· Շվարց, Սիմոնն Վէյլ, Մարք Ֆերօ, Ֆր· Լէոթար եւլն· եւլն·։

***

FRANCE - URSS Magazine (*)

SPECIAL ARMENIE

Ֆրանս – Իւրս ամսաթերթը Յունուար–Փետրուարի իր թիւին մէջ 32 էջնոց չափեան յատկանիշ մը հրատարակած է ամբողջովին նուիրուած Հայաստանի երկրաշարժին, նկարներով ճոխացած։ Կ'անդրադառնանք առանձին։

(*) 61, rue Boissière, 75116 Paris

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԼՈՎ

ՎՐԱՅԻՆԵՐԸ անկախութիւն կ'ուզեն եւ ազգայնականի մը ազատ արձակումը։ 4000 հոգի ցոյց մը կատարած են Թիֆլիզի համալսարանին առջեւ։ Համախմբումին պատրուակն էր վրացի ցար՝ Դաւիթ Շինարարի 900ամեակը։ «Մեր նպատակները նոյնն են ինչ որ էին Դաւիթի օրով, կ'ըսէ չարժումին մէկ պարագլուխը՝ պէտք է զաղրիլ տուրք վճարելէ Ռուսաստանի եւ մեզ պաշտպանել Թուրքերուն դէմ»։ Անոնք, արդարեւ կը բողոքեն Ազերիներու աճող ներկայութեան դէմ հարաւային Վրաստանի չրջաններ։ Ելոյթ ունեցող մը պահանջած է նաեւ որ վերջ դրուի՝ «ՔԱ· կէ· Պէ·ի ներկայութեան եկեղեցւոյ մէջ»։

ԹԵՀՐԱՆԻ մէկ թերթը՝ Ճումհուրիյէ Իսլամի չատ բուռն յարձակում մը կը կատարէ Ֆրանսայի արտաքին Նախարարին դէմ, ամէնէն նախատական որակումներէն իսկ չխուսափելով եւ Տիմայնի հետ

(Շար·ը Դ· էջ)

«ԱՐԱՋ»Ի ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳՈԼԷԺԻ ՆԱԽԱԳԱՀ ՏՕԿԹ. ԿԱՐՊԻՍ ՏԷՐ ԵՂԻԱՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(Բ. եւ վերջին մաս)

ՀԱՐՑ. – Ունեցա՞ծ էք արդէն շրջանաւարտներ, որոնք ետքուած ըլլան ազգային կեանքի մէջ:

ՊԱՏ. – Այո. ունինք չուրջ 15 շրջանաւարտներ, որոնք այսօր կը գործեն հայկական թէ պետական զպրոցներու մէջ: 1976-էն ի վեր ունեցած ենք 250 շրջանաւարտներ:

ՀԱՐՑ. – Բացի ուսման ընթացքէ, Գոլէժը ունի նաեւ յարակից գործունէութիւն՝ տպագրական, մշակութային ձեռնարկներու կազմակերպչական եւայլն: Այս աշխատանքները կը միտին Գոլէժին համար նիւթական եկամո՞ւտ ապահովելու, թէ՝ այլ նպատակներ կը հետապնդեն:

ՊԱՏ. – Եթէ համալսարան մը միայն իր հոս պատերուն մէջ գործունէութիւն ունենայ, արդէն ճախողած պէտք է նկատել անոր առաքելութիւնը: Համալսարանը երբ գաղութի մը կը պատկանի, պէտք է այդ գաղութի ազգային եւ մշակութային կեանքի վերելքին սատարէ: Համալսարանները վան՝ որոնք հրատարակչական գործերու մեծ զարկ կուտան, անով արդարացնելով իրենց գիտական մակարդակը: Իսկ մեր պարագային, մենք ճիւղաւորուած ենք մշակութային եւ գրական մարզերէ ներս: Մեր համալսարանին մէջ ունինք հրատարակչական մեր կեդրոնը եւ վերջին 7 տարիներու ընթացքին լոյս ընծայած ենք 10 գիրքեր: Այս բոլորը չենք ըրած նիւթական չահ ապահովելու համար. անշուշտ կ'ուզենք կերպով մը ծախքերը գոցել, սակայն մեր հիմնական նպատակը եղած է գաղութի մշակութային եւ գրական վերելքին սատարել: Գործօն դեր ստանձնած ենք գաղութի մշակութային կեանքին մէջ՝ ցուցահանդէսներու, երգահանդէսներու եւ տարբեր բնոյթի ձեռնարկներու կազմակերպութեամբ, չեշտը դնելով մակարդակի եւ որակի վրայ: Հաստատած ենք հայկական առաջին Ուսուցչանոցը՝ Մխիթեալ – Նահանդներու կամ Սփիւռքի մէջ, 1987-ին, եւ այս երկրորդ տարին է արդէն: Անցեալ տարի ունեցանք 19 ուսուցիչներ: Նոյն թիւը կը յուսանք ունենալ այս տարի: Մեզի համար շատ կարեւոր է ուսուցիչներու վերապատրաստութեան եւ նոր ուսուցիչներու պատրաստութեան համար այս ձեռնարկի յաջողութիւնը: Ուսուցչանոցը կը նկատենք մեր Գոլէժի կարեւոր գործունէութիւններէն մին, իբրեւ անոր առաքելութեան հիմնական մաս:

ՀԱՐՑ. – Ուսուցչանոցի դասընթացքներուն հետեւողներ արդէն իսկ ուսուցիչնե՞ր են:

ՊԱՏ. – Ոչ. երեք մասերէ կը բաղկանայ: Առաջին՝ անոնք որոնք ուսանողներ են, նոր կը սկսին եւ կ'ուզեն ապագային ուսուցիչ դառնալ: Երկրորդ՝ անոնք որոնք ուսուցիչ են, բայց Պոսթոնի Արուեստից վկայականը չունին եւ կը փափաքին իրենց ուսումը չարունակելով ստանալ այդ վկայականը, իսկ երրորդ՝ անոնք որոնք Պոսթոնէ Արուեստից վկայականը ունին, բայց ուսուցչական արտօնագիր չունին: Հոս կ'ուզենք կարեւորութեամբ չեշտել այն՝ որ հայկական դպրոցներու հոգաբարձութիւնները պէտք է քաջալերեն ուսուցիչները հետեւելու այդ դասընթացքներուն, որպէսզի մանկավարժական նորագոյն գիտութեամբ զինուելով անոնք լաւագոյն օգտակար հանդիսանան նոր սերունդի դաստիարակութեան գործին: Անշուշտ ուսուցիչներն ալ իրենց յաւելեալ զոհողութիւններուն համար պէտք է նիւթապէս գնահատուին:

ՀԱՐՑ. – Վերադառնալով Գոլէժի ուսանողութեան: Մեր հանդիպումներու ընթացքին կատարուած մտքերու փոխանակութիւնը նաեւ ծնունդ տուաւ կարելիութեան հաստատելու համագործակցութեան մը կազմակերպման՝ այս տարի, Հայաստանի մէջ: Համագործակցութեան գլխաւոր նիւթը պիտի ըլլայ՝ թէ ի՞նչպէս Հայաստան կրնայ աւելի պործօն կերպով օժանդակել մեր գաղութի աշխատանքներուն: Համագործակցութեան ծրագիրը պատրաստ է: Պէտք է նշել այս առթիւ, որ Գոլէժին իրաւունք արուեցաւ կազմակերպելու ամէն տարի հայ ընդհանրապետներու (ամերիկեան համալսարաններէ թէ գոլէժներէ) այցելութիւնը Մայր Հայրենիք: Այս տարի կը սկսինք 25 շրջանաւարտներով եւ ամէն տարի թիւը կ'աւելնայ: Ծրագրուած է նաեւ Գոլէժի հրաւէրով Հայաստանէն բերել արուեստի որակաւոր խումբեր եւ անհատ արուեստագէտներ, նաեւ գիտնականներ՝ դասախօսութիւններով հանդէս գալու գաղութին մէջ:

ՀԱՐՑ. – Կրնայի՞ք աւելի մանրամասնութիւններ տալ ձեր յիշած կրթական համագումարի մասին:

ՊԱՏ. – Երբ մեր ներկայացուցած ծրագիրը արժանացաւ Հայրենի պատկան իշխանութեանց հաւանութեան եւ վաւերացումին, նշուեցաւ թէ փափաքելի պիտի ըլլար, որ ամբողջ Սփիւռքը ներկայացնող համագումար մը ըլլար այդ, սակայն քանի որ առաջարկը կ'ընդգրկէր ամերիկահայ գաղութը յուզող հարցեր, լաւ փորձ մը կ'ըլլար սկսիլ ամերիկահայ գաղութի ներկայացուցիչներով, ապա ընդարձակուելով տարածուիլ Սփիւռքի բոլոր գաղութներու վրայ: Արդէն մեր Ուսուցչանոցի խոզովակով ճամբայ ելած ենք եւ Ուսուցչանոցի Վարչութեան հետ որոշած ենք ընտրել անձերը, գաղութիս կրթական կեանքը ներկայացնող մշակները, առանց որեւէ խտրութեան: Անձեր, որոնք տարիներու վաստակ ունին, մօտէն հետաքրքրուած են կրթական կեանքով եւ որոնք կրնան իրենց թէզերու ներկայացումով ճշդրիտ պատկերը տալ մեր կրթական կեանքին՝ իր թերութիւններով թէ առաւելութիւններով, ինչպէս նաեւ մեր ակնկալութիւնները մայր հայրենիքէն: Կը խօսինք 10 – 12 կրթական մշակներու մասին: Կը յուսանք Համագումարը իրականացնել այս ամառ:

ՀԱՐՑ. – Այս բոլորէն ետք Գոլէժը, ձեր կարծիքով, ո՞րքանով կը յաջողի իր առաքելութեան մէջ եւ ի՞նչ չափանիշով կ'իրականացնէ իր նպատակը:

ՊԱՏ. – Ինչպէս գիտէք, Գոլէժին այսօրուան վիճակը արդիւնքն է մեր գաղութին բարոյական եւ նիւթական օժանդակութեան: Ամերիկայի մէջ շատ դժուար է, մանաւանդ այսպիսի կրթական հաստատութիւն մը ոտքի վրայ պահել: Ուրիշ փոքրամասնութիւններ այս փորձը կատարեցին եւ ձախողեցան, հակառակ անոր որ ունէին նոյն մարմինը, նոյն վիճակը: Մեր պարագային փորձը՝ առաջին տասնամեակին, յաջողած է: Երկրորդ տասնամեակի ընթացքին, որ աւելի ընդարձակ վիճակով պէտք է յառաջանայ դէպի իր 20-ամեակը, հետզհետէ աւելի կարիքը պիտի ունենանք մեր գաղութին օժանդակութեան: Մենք դպրոցին մէջ այդ նուիրումը, հաւատքը, տեսիլքը ունինք: Սակայն այդ բոլորը չեն բաւեր: Հսկայ գումարներ պէտք են իրականացնելու համար համալսարանական ծրագիրներ: Մեր տուած չրջանաւարտներու թիւով, անոնց՝ մեր գաղութին մէջ ունեցած ծառայութեամբ եւ ստանձնած պատասխանատուութիւններով Գոլէժը առաջին տասնամեակին արդարացուցած է իր վրայ դրուած յոյսերը: Մեր փափաքը եւ մաղթանքն է, որ երկրորդ տասնամեակը ըլլար շատ աւելի յաջող: Գոլէժը պէտք է զարձնենք կեդրոն մը, ուր մեր հայ գրողը, կրթական մշակը, հայ գիտնականը, հայ արուեստագէտը գտայ իրեւ իր ընտանիքը: Գոլէժի հովանիին տակ ան գտայ, թէ ապահով տեղ մը ունի, ուր կրնայ գալ եւ զարգացնել իր ունակութիւնները: Պէտք է յաւելեալ խանդավառութիւն ստեղծենք մեր ուսանողներուն մէջ՝ ազգին ծառայութեան նկատմամբ, եւ ճիշդ ատոր համար է, որ պէտք է մեր կարելին ընենք՝ որպէս համալսարան, որ ազգին՝ մեր գաղութին կրթական, գրական, մշակութային մակարդակը բարձրացնենք:

ՀՐԱՆԴ ԱՃԷՄԵԱՆ

ՓԱՐԻԶ

ՃԱՇ Ի ՊԱՏԻՒ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.Ի

Վարդանանց տօնին պատարագէն եաք —ուր բացառաբար կը յիշուէր նաեւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ անունը ի յարգանս իր ներկայութեան— Փլաքա – Աթէնէ պանդոկին սրահներէն մէկուն մէջ, Փարիզի Հայոց Առաջնորդին եւ եկեղեցւոյ վարչութեան կարգադրութեամբ, ճաշ մը կը արուէր ի պատիւ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին:

Ճաշին ներկայ էին քոյր յարանուանութեանց պետերը յանձինս Գրիգոր եպիսկ. Կապրոյեանի եւ վերապատուելի Որսկ Լէոնեանի, Փարիզի հայկ. կազմակերպութեանց, միութեանց, ինչպէս նաեւ գրաւոր թէ բերանացի մամուլի ներկայացուցիչները:

Ճաշի սկիզբին խոհ, Գիւտ արք. բաժակը բարձրացուց Գարեգին Բ.ին կենացը, անմիջապէս եաք, Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը բաժակը բարձրացուց Վազգէն Կաթողիկոսի արեւչառութեան, ինչպէս նաեւ Գիւտ արք.ի եւ Ֆրանսահայութեան, միասնականութեան կոչ ընելով:

Ճաշի աւարտին, Փարիզի Հայոց Առաջնորդը խօսքն ուղղելով Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին, յիշեց թէ ան՝ իր սրտին վրայ ունենալով ցաւը եւ վիշտը, ուղեւորութեան ելած է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին հետ, որպէսզի Հայաստանը վերականգնի: Կը զգանք նաեւ, բաւ Գիւտ արք., որ Դուք մեզմէ բաներ կը սպասէք, որպէս զաւակները Հայ ժողովուրդի, որպէսզի մենք ալ բերենք մեր օժանդակութիւնը վերաշինութեան գործին: Ցաղթութիւն մաղթելէ եաք երկու Կաթողիկոսներու առաքելութեան, Գիւտ արք. յայտնեց թէ այսօր, Գարեգին Բ., որպէս սեզանակից ունէր գաղութին մէկ ներկայացուցչական պատկերը, այս ձեւով, չեշտեց առաջնորդը՝ «ուզեցինք հաստատել, որ բոլորը սրտակից են Զեզի եւ վստահութիւն ունին: Արդէն, այս գաղութը ազէտին առաջին օրերէն իսկ, ձեռք ձեռքի, առանց վիճաբանութեան, օժանդակութեան իր առաւելագոյնը բերաւ: Այսիկա, փաստն էր, որ Ֆրանսահայ գաղութը օրինակելի եղաւ սկիզբէն իսկ: Այս ազէտը՝ մերն է, ձերն է, ու մենք չենք գաղրիր անով մտահոգ ըլլալէ»:

Յիշելով թէ գաղութէն զատ, Ֆրանսայ, այլեւս Պեւուէթիւնը իր օժանդակութիւնը բերաւ, Գիւտ արք. բարի ճանապարհ մաղթեց Գարեգին Բ.ի, խնդրելով որ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին փոխանակ մեր ալ նուիրումին պատրաստակամութիւնը:

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը իր խօսքին սկիզբը չնորհակալութիւն յայտնեց Գիւտ արք.ի եւ ներկաներուն, որոնք այս առթիւ պատեհութիւն կու տային իրեն տեսնել մանրանկար Ֆրանսահայ գաղութը —la communauté arménienne de France en miniature— ճչդեց Գարեգին Բ., աւելցնելով՝ «դուք կը ներկայացնէք այն կորիզը, որու չուրջ կը դառնայ մեր ազգային, եկեղեցական, կրթական, ընկերային, մշակութային կեանքը: Եւ չնորհակալութիւն ձեզի, որ ժամանակ գտաք, այսօր, յետ պատարագի հոգու ալ բաժնելու ուրախութիւնը տուիք մեզ, մեր Եկեղեցիին եւ ժողովուրդին ամէնէն հարազատ աւանդութեան համաձայն»: Եւ Կաթողիկոսը, բացատրեց թէ երբ Ա. գարուն, հին քրիստոնեաները պատարագ կը մատուցանէին, շատ պարզ ու անպաճոյճ եղանակներով, պատարագէն անմիջապէս եաք ճաշ կ'ընէին, հաւատակից ճաշ, զոր կը կոչէին ագապէ, սիրոյ ճաշ, յուսարէն քառն է, որ կը նշանակէ սէր: Ու բոլոր քրիստոնեաները կը բերէին իրենց ունեցածէն ու բոլորը կը բաժնէին միասնաբար, առած մէջէն կ'արտայայտէին իրենց միութիւնը սիրոյ եւ եղբայրութեան: Եւ երբ, այսօր, մեր եկեղեցիէն դուրս ելած ատեն, հաւատացեալները մաս կ'առնեն, մասը յիշատակն է այդ սիրոյ ճաշէն, ինչպէս հին ատեն կը տանէին այդ սիրոյ ճաշէն անոնց՝ որոնք չէին կրնար գալ ու մասնակցիլ ճաշին, որպէսզի անմասն չմնան: Այդ ոգին է, չեշտեց Կաթողիկոսը, որ կ'ուզէ այ-

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՄՇԱԿՈՒՅԹ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԳԵՂԱՐՎԵՍՏԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԳՐՈՂՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՉԱԿԱՆ ԿԱԶՄԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅԱՄԲ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԳՐՈՂՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԿԱԶՄԻ ՈՐՈՇՈՒՄԸ

Հայկական ՍՍՀ գրողների միության վարչական կազմի նիստում քննարկվեց Հայկական ՍՍՀ գրողների միության 7-րդ համագումարի նախապատրաստական աշխատանքների ընթացքը:

Համագումարը կանցկացվի 1988 թվականի դեկտեմբերի 21-ին:

Ելույթ ունեցան Ս. Խանզադյանը, Ա. Ալազանը, Ա. Ապինյանը, Ա. Ղազարյանը, Ա. Ջիվանին, Ա. Մուրադյանը, Ա. Մուրադյանը, Ա. Մուրադյանը

Սրտի խոր ցաւով կը ծանուցանենք մեր սիրեցեալ՝

ԱՂԱՒՆԻ ՏԷՕՄՄՃԵԱՆԻ

կանծալի մահը, որ պատահեցաւ Յունուար 14–ին, Նիւ – Եորքի մէջ յետ երկարատեւ հիւանդութեան։

Սգակիրները՝ Յովհաննէս Տէօքմէճեան, Տէր եւ Տիկին Փիլաթր Տէօքմէճեան, եւ զաւակները՝ Քրիստափոր եւ Քրիստինէ,

Աշրաֆեան եւ Աբրահամեան ընտանիքները եւ զաւակները։

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Պր. Յովհաննէս Տէօքմէճեանի եւ ընտանիքին։

(Շար. Ա. էջէն)

ձաղկելով նաեւ Ֆրանսական կառավարութիւնը եւ ընկերվարական կուսակցութիւնը։ «Անպատկառ» կը նկատուի Ֆըլանոա եւ Տիւմայի դէրքն ալ «տխմար»։

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ ՄԵՐՁԵՑՈՒՄԻ ՆՈՐ ԱՌԱՋԱՐԿ

«Միլլիյէթ» օրաթերթին Փետրուար 7–ի թիւին մէջ, Թուրքիոյ Ազգ. Մեծ Ժողովին Արտաքին Գործոց եւ Եւրոպայի յանձնախումբերուն անդամ՝ Ի. Թալայ կ'անդրադառնայ ներկայի նոր մէկ պահանջին. Թուրքիոյ արտաքին յարաբերութիւնները անելէն հանելու համար հարկաւոր է վերաքննել Թուրք եւ Խորհրդային կապերը։

Ա.յս պահանջը կը յայտնուի որպէս միջոց Թուրքիոյ արտաքին քաղաքականութեան կարգ մը կնճիռները հարթելու։

Ա.յս կնճիռները–Պուլկարիոյ հակաթուրք ճնշումը, Յունաստանի հետ տագնապը, Միացեալ – Նահանգներու զինահատումները հայկական եւ քրտական հարցերուն մասին – Թուրքիան կը մղեն քաղաքական այլընտրանքներու, որոնք կը թարգմանուին որպէս մերձեցումի նոր քայլ մը, դէպի հիւսիս – արեւելքի իր դրացին։

Ա.յս քայլին մասին խորհիլ ու գրել կուտայ յատկապէս Միացեալ – Նահանգներու Ֆիւրաերու եւ Հայերու հանդէպ նպաստաւոր դիրքը։

Ի. Թալայ դիտել կուտայ թէ Թուրքիա քիւրտ իր բնակչութիւնը փոքրամանութիւն մը չի նկատեր, այլ երկրին ու ժողովուրդին բաղկացուցիչ մէկ տարրը։ Ուրիշ մտահոգութիւն է Ամերիկայի այն կեցուածքը որ ահաբեկիչ չի նկատեր «Քիւրտիստանի ազատագրման բանակ»ի մարտիկները, ու ընթացք կուտայ Հայերու ցեղասպանութեան ու հողային պահանջատիրութեան։

Ուրեմն, կ'եզրակացնէ յօդուածագիրը, «նկատի առնելով որ միշտ արեւելքէն չէ որ կուգան Թուրքիոյ կեանական շահերուն ուղղուած սպառնալիքները, պէտք չէ անտեսել անոնց դէմ լուրջ միջոցառումներ դիմելու գործը։ Յատկապէս խորհրդային Միութեան հետ մշակելի բարեկամական ամուր կապեր այս միջոցառումներուն ամէնէն կարեւոր ազդակները պիտի հանդիսանան»։

Ա.յս առիթով կ'արժէ հաւանաբար յիշել նաեւ թէ Թուրք մամուլի նախորդ օրերու թիւերուն մէջ կը խօսուէր Կորբաչովի Թուրքիա տալիք այցելութեան մը կարեւորութեան մասին, յառաջիկայ տարուան ընթացքին։

ՓՈՒԹՊՈԼ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԲԱԺԱԿ

ՎԱԼԱՆՍ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ

Վալանսի Հ.Մ.Ը. հասաւ Ֆրանսայի Բաժակի 9–րդ հանդրուանին (1/32–րդ աւարտական)։ Շաբաթ օր, Լը Փիւիի մէջ, յաղթած է, արդարեւ, տեղւոյն արհեստավարժ խումբին, 3 – 1–ով։

Առաջին անգամն է որ հայանուն ակումբը կ'երթայ այսքան հեռու Բաժակի մրցաշարքին մէջ։ Յառաջիկայ չորեքշաբթի, Մարտ 4–ին է, մասնակցութեամբ այս անգամ, արհեստավարժ ակումբներու բարձրագոյն դասակարգին։ Մրցումները կ'որոշուին վիճակահանութեամբ։

Մինչ այդ՝ Վալանս, այս շաբաթ, կը հիւրասիրէ, ախոյենութեան գծով, Օլ. ը Մարսէյլի պահեստին։

Վ. Մ.

ՓՈՒՇ ԾԱՂԿԵԳՍԱԿԻ

Տիկին Արսինէ Խրտըշեանի մահուան տխուր առիթ, Տէր եւ Տիկին Ս. Սազաթեան 250 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի բարգաւաճման։

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է

Կապոյտ Խաչի Մէն – ժեռոմ Զ. Շանթ մասնաճիւղը իր կազմակերպելիք ճաշ – պարահանդէսը որ տեղի պիտի ունենար Մարտ 11–ին, յետաձգած է, ի յարգանս Հայաստանի երկրաշարժի զոհերու յիշատակին։

ՃՈՒՇԱՏԵՍՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Պանեէօ – Քաշանի Հ. Իսահակեան մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամուհիները, երկուշաբթի, Փետրուար 13, ժամը 20·30–ին սովորական հաւաքատեղին։

ՏՈՓԹ.
ՅԱԿՈԲ ՔՐՔԵԱՇԱՐԵԱՆ
Ֆրանսայի համալսարանական եւ հիւանդանոցային կեդրոններու ակրեժէ վիրաբոյժ
Հաճոյքն ունի տեղեկացնելու որ իր անձնական բժշկական պրասենեակը բացած է՝
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՎԻՐԱԲՈՒԺՈՒԹԻՒՆ
ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՎԻՐԱԲՈՒԺՈՒԹԻՒՆ
ՄԱՐՄՆԱՄՇԱԿԱՆ
ՎԻՐԱԲՈՒԺՈՒԹԻՒՆ
35, rue Danton,
92130 Issy-les-Moulineaux
à proximité du métro :
Mairie d'Issy-les Moulineaux
TEL. : CABINET 46 38 21 25
DOMICILE 34 12 65 27

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

G.I.A. / U.A.F.A.C.

GROUPEMENT
INTERPROFESSIONNEL ARMENIEN
UNION ARMENIENNE
DES ARCHITECTES ET CONCEPTEURS

Le Groupement Interprofessionnel Arménien et l'Union Arménienne des Architectes et Concepteurs, au travers des informations qu'ils ont recueillies, en particulier auprès de certains de leurs membres, Alain MARCEROU, Berdj AGOPIAN, et Antranik ZACHARIAN au retour de leur mission respective en ARMENIE, ont décidé de concentrer, dans un premier temps, leur action sur une étude d'Urbanisme portant sur le site de SPITAK et répondant à une demande locale.

Ils souhaitent que cette approche ait une valeur d'exemplarité. Un dossier comportant, notamment une maquette, des plans, une note de synthèse est en cours d'élaboration par un ensemble de professionnels.

Il sera présenté à une date très prochaine et qui devrait se situer environ sous une dizaine de jours, au YAN'S Club, avant de l'être aux autorités compétantes et à la presse française.

Le *G.I.A.* et l'*U.A.F.A.C.* sont ouverts à toute coopération sur ce projet et sur ceux qui sont à l'étude et seront présentés ultérieurement.

Toutes les compétences, intérieures ou extérieures à la Communauté arménienne, sont les bienvenues.

Paris, le 3 février 1989

G.I.A. / U.A.F.A.C. :
B.P. 120 75763 — PARIS cedex 16
tél. : (1) 46. 03. 52. 63

l'Amérique Latine pour l'ARMÉNIE

CONCERT EXCEPTIONNEL

au profit de S.O.S. - ARMENIE

sous le haut patronage de Madame Michèle Gendreau - Massaloux,
recteur de l'académie, chancelier des Universités de Paris
Mercredi 15 février à 20 h 30

Grand Amphithéâtre de la Sorbonne
47, rue des Ecoles, 75005 PARIS
(Ouverture des portes à 20h)
Accès: M° St. Michel, Cluny ou Odéon - Bus: 63, 86, 87, 27, 21, 85, 38

- QUILAPAYUN
- LES GUARANIES
- LOS JAIVAS
- MAIZ (sous réserve)
- MARCELO HASCHÉ
- QUETA RIVERO
- RIQCHARY

Participation aux frais :
100 frs. chèque libellé à l'ordre de IN.C.L.A. - ARMENIE

Billets en vente :
— **S.O.S. - ARMENIE** : 15, rue Jean Goujon, 75008 PARIS de 12 à 19h
— **Restaurants INCARI** : 9, rue Monsieur Le Prince, 75006 PARIS - 46. 33. 65. 32
— **Restaurants INCARI** : 19, rue Pierre Lescot, 75001 PARIS -42. 33. 19. 98
— **Restaurant El Boliche** : 43, rue Faidherbe, 75011 PARIS - 43. 79. 87. 93
— **C.I.R.C.E** : 12, rue Pierre et Marie Curie, 75005 PARIS - 43. 29. 00. 45
— **IN.C.L.A.** : 86, ave. Galliéni 93140 - 48. 02. 19. 40
— **Galerie de l'espace latino-américain** : 44, rue du Roi de Sicile, 75004 PARIS de 15h30 à 19h - 42. 78. 25. 49
— **Centre Culturel Mexicain** : 28, bld. Raspail, 75007 PARIS - 45. 49. 16. 26
— **Au Grand Amphithéâtre de la Sorbonne** dès 19h30 le soir du concert.
— **I.N.C.L.A.** : 86, ave. Gallieni, 93140 - 48. 02. 19. 40

3 MARS 1989

PALAIS DES ARTS ET DES CONGRES
25, AVENUE CRESSON
92130 ISSY - LES - MOULINEAUX

CONCERT
LIZ SARIAN

Dès à présent
Billets en vente chez :
- **BAKERDJIAN** —35, rue de Trévise — 75009 PARIS
  Tél. : 47. 70. 07. 25
- **Mme PALOUYAN** —9, rue de Trévise — 75009 PARIS
  Tél. : 45. 23. 24. 97
- **Mme KAPIKIAN** —175, avenue Jean Jaurès — 92140 CLAMART
  Tél. : 46. 42. 56. 17
- **ARCHA** —114, rue d'Aboukir — 75002 PARIS
  Tél. : 42. 36. 76. 56

ATTENTION A dater du 1er Février, les billets seront en vente exclusivement au Palais des Arts et des Congrès — Issy - les - Moulineaux.

ՎԻԵՆ

Փետրուար 12, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10–ին, Վիէնի Սէն – Թէօտոր մատրան մէջ, կը մատուցուի պատարագ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Հոգեւոր Հովիւ՝

ՅԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի Վիէնի Դպրաց Դասին կողմէ։

CENTRE CULTUREL
ST. MESROB
10 bis, rue Thouin, Paris 5e

CONFERENCE

A l'occasion de la publication de son dernier livre
« L'ODYSSEE MAMELOUCKE »

BEATRICE KASBARIAN - BRICOUT
ethnologue, conférencière
parlera de cette grande aventure historique
(avec diaporama commenté)
mardi 14 février à 20h30
au Centre Culturel Saint Mesrob
10 bis, rue Thouin, 75005 PARIS
Buffet : 19h30. *Participation* : 50 F.

YAN'S CLUB
Café - Théâtre
LE THEATRE ARMENIEN
Kissani
dans une nouvelle création
CHAHNOUR, SHAKESPEARE ET LES AUTRES... SONT TEMOINS
COMEDIE A SKETCHES
Vendredi 10 et Samedi 11 Février
à 21 heures 30
au YAN'S CLUB
5, ave. Reille — 75014 Paris
Réservation : 45. 89. 20. 48
Entrée : 120 Frs.

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 11-12
SAMEDI-DIMANCHE
11-12 FÉVRIER
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱԽԱՐԾ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 16.948 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.948

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԵՐԵՒԱՆ ⇐⇒ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏՈՒՄ

(ԱՐՄԷՆՓրԷՍ ՅՈՒՆՈՒԱՐ 27 / ՓԵՏՐ· 7)

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՏԱԼԱՑԻՔ չատ բուռն կերպով հակազդած են Ասորիներու օդանաւային արկածին, ուր ոչ մէկ վերապրող կար 144 ճամբորդներէն, բոլորն ալ իտալացի: Անդամ մը եւս կը դատապարտուին «այդ ուրուական ընկերութիւնները, որոնք հին ու անպէտ օդանաւեր կը գործածեն չպիտի աժան ճամբորդութիւններու համար» առանց որեւէ ապահովութեան:

ԻՍՐԱՑԼԻ դրաւած հողերուն մէջ, կացութիւնը մինչ լարուած կը մնայ եւ առջի օր, կրկին, չորս Պաղեստինցիներ սպաննուած են եւ մէկ Իսրայէլացի: Արիւնալի օր մը ղէմերու համար եւ ամէնէն մահացուներէն մէկը 15 ամիսներու ապստամբութենէն ի վեր: Իսրայէլացին մեռած է հրդեհուած իր կառքին մէջ: Այն Իսրայէլացիք, որոնք դրաւեալ հողերը տուն – տեղ եղած են, իրենց բարկութիւնը կառավարութեան դէմ կը թափեն, զայն «Թոյլ» նկատելով Պաղեստինցիներու ապստամբական չարժումին նկատմամբ:

ԱՐԻՄՏԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻԱ. արտաքին առեւտուրի «յաւելուած»ի իր պատմական մրցանիշը կոտրած է 1988–ին, 128 միլիառ մառքով, այսինքն՝ 435 միլիառ ֆրանք: Հինգ տարի է Գերմանիոյ արտաքին առեւտուրը մրցանիշէ մրցանիշ կ'երթայ:

ԲԱՆՏԱՊԱՀՆԵՐՈՒ գործադուլի հարցը չէր կարգադրուած Ուրբաթ օր եւ ընդհակառակն մթնոլորտը չատ աւելի լարուած էր եւ բանթողներն ալ ծայրայեղութեանց դիմելու տրամադիր էին, իրենց բողոք ապահովութեան ուժերու բիրտ նկատուած միջամտութեան եւ բախումներն ալ բաւական ծանր են Փարիզ թէ դաւառը: Արդարութեան նախարարը՝ Առիայանժ կ'ըսէ թէ տրամադիր է խօսելու, բայց ոչ՝ տեղի տալու: Անընդունելի կը դտնէ որեւէ խոչընդոտ արդարութեան հանրային սպասարկութեան մը բնականոն գործունէութեան: Բանտա – պահները չեն կրնար հակնալ, որ աւելի հասկացողութիւն ցոյց տրուի դատա – պարտեալներու նկատմամբ քան՝ իրենց: Անոնք գործի կ'անցնին ամսական 5·200 ֆրանք աշխատավարձով, ընդհանրապէս Պաշօ–ի տէր են եւ բնակութեան իրենց պայմանները յաճախ աւելի դէշ են քան բանտարկեալներուն: Մտահոգիչ էր մանաւանդ Ֆէօրի – Մերոժիսի վճռակը:

ԼՈՆՏՈՆի «Թայմզ»ը դաղտնի տեղէ – կապիր մը հրատարակած է, ուր կը նախատեսուի որ չուրջ երկու միլիոն անձեր կրնան վարակուիլ սալմոնելէ հաւկիթներուն պատճառով եւ թէ 13 միլիոն հաւ պիտի սպաննուին դալիք չարաթներուն: Այս տեղեկագրին հրապարակումէն կը պարզուի, որ Խովինա Քըրիի յանցանքը կանխահասօրէն իրաւունք ունեցած ըլլալն էր: Արդարեւ, Առողջապահութեան նախկին ենթանախարարը, Դեկտեմբեր 3–ին, հեռատեսիլէն խուճապ առեղծած էր, յայտարարելով թէ արտադրուած հաւկիթներուն մեծ մասը սալմոնելէ վարակուած էին եւ պարտաւորուած եղած էր հրաժարելու:

ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒՈՂ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆԸ

ՀՈՇԻՄԻՆ· – Վիէթնամի Տաղակ նահանգի բնակիչներուն նուիրատուութիւններով դնուած աւելի քան հինդ թոն արհեստագործային դիւզատնտեսական ապրանք (սուրճ, պղպեղ եւայլն) յանձնուած է խորհրդային հիւպատոսութիւն՝ Հայաստան դրկելու համար:

ՈՒԱԾԻՆԿԹՐԷՆ· – Միացեալ – Նահանգներու ռազմաօդային ուժերու երկու բեռնատար օդանաւեր Հայաստան պիտի հասցընեն ամերիկեան մասնաւոր կազմակերպութիւններու հաւաքածը: Պաշտօնական շրջանակները յայտարարած են, որ Հայաստանի օգնութեան գործողութիւնը կը շարունակուի:

ՎԻՆՆԱ· – «Աւստրիական դիւղ՝ Հայաստանի մէջ» գործողութիւնը կը շարունակուի: Արդէն նախատեսուած «աւերատրիական դիւղ»ի 56 տուներու ծախքը ապահովուած է, ուստի չինարարութիւնը չուտով կը սկսի:

ԼԻԶՊՈՆ· – Հայաստանի երկրաշարժի զոհերու օգնութեան համար Փորթուկալի խորհրդային դեսպանութեան յանձնուած է մէկ միլիոն էսքուտոյի (40 հազար Ֆրանք) չէք մը:

ՎԱԼԵԹԱ· – «Մալթա լիփսիլտինկ» նաւաշինարանի ներկայացուցիչները աղէտեալներու կարիքներուն համար խորհրդային դեսպանին յանձնած են 2205 մալթեական լիր (40 հազար Ֆրանք):

ՏՐՊԼԻՆ· – Քազաքին «Թէյլըր կէլըրի» պատկերասրահը եւ «Իրլանտա – Խորհրդային Միութիւն» ընկերութեան կազմակերպած բարեդործական աճուրդէն դոյացած դումարը՝ 22 հազար ոսկի (190 հազար Ֆրանք) կը յատկացուի կարասի դնելու, այն նոր տուներուն համար, որոնք կը բարձրանան աւերակներուն տեղը:

ՊՈՆ· – Մօտ օրէն Հայաստան կը հասնին բնակելի հարիւր տուներ, որոնք կըրնան օդտագործուիլ նաեւ չարժուն բուժարաններու տեղաւորման համար: Այս տեսիլ տուները պատրաստող «Ռուհրկազ» ձեռնարկութեան ըրած նուիրատուութիւններու ընդհանուր դումարը հասած է մէկ միլիոն մառքի (3·400·000 Ֆրանք):

Դերմանիոյ կարմիր Խաչի կեդրոնը նուէրը յանձնելու արարողութեան ժամանակ, կարմիր Խաչի նախագահ՝ Պ· Ս· Վիթկինչթայն նչած է որ ցայսօր Դերմանիոյ տարբեր վայրերէն Հայաստանի Օգնութեան Ֆոնտին հասած դումարը 65 միլիոն մառք է (220 միլիոն Ֆրանք):

ԱԹԼԱՆ· – Աղետեալ հայ երախաներու համար նուէրներով լի երկու օդանաւ մեկնած են դէպի Երեւան: Օդանաւներուն մէջ կան մօտ 40 թոն ապրանք խաղալիքներ, դպրոցական պիտոյքներ, տաք հագուստ – եղէն, գորս հատաքած է Յունաստանի դպրոցներու աշակերտութիւնը: Նուէրներուն հետ Հայաստան մեկնած է դբոցականներու եւ նախարարութեան պատուիրակութիւն մը:

ԼԻՈՒՊԼԻԱՆԱ· – Եուկոսլաւիոյ «Իսքրա» ընկերութիւնը կիրովականի նուիրած է 1000 թիւնոց ինքնաչխատ հեռաձայնի կայան մը, որ Սլովենիոյ մայրաքաղաքէն բեռնակառքով կիրովական կը փոխադրուի:

ՊՈՒՏԱՓԷՇԹ· – Հունգարիոյ կարմիր Խաչը երկու սառնարան – բեռնակառք Լենինականի երկրաշարժի զոհերուն համար նուիրած է 40 թոն ուտեստեղէն: Կարմիր Խաչը կոչ ըրած է չարունակել հանգանակութիւնը:

ԿԻՐՈՎԱԿԱՆԻ ՎԻՃԱԿԸ

Աղէտէն մէկուկէս ամիս յետոյ կիրովականի մէջ սկսած է առաջին տան կառուցումը:

Երկրաչարժին յաջորդող օրերուն աղէտի լսկական չափերուն մասին պատկերացում չկար: Գիտէին միայն որ փլած է 41 տուն, զործատուներու մասնաչէնքեր ... բայց, ժամանակի ընթացքին պարզուեցաւ որ բնակարաններու զդալի մասը, թէեւ չէ փլած, այլեւս ամենեւին պիտանի չէ, պէտք է քանդուի: Այսօր կիրովականը Ուկրանացիք կը կառուցանեն, իսկ վաղը անոնց կը միանան ուրիշներ: Միայն Ուկրանիոյ ուժերով պիտի կառուցուին մօտ 550 հազար քառակուսի մեթր բնակարան, դպրոց, մանկապարտէդ, հիւանդանոց:

Նկատի առնելով քաղաքին բնապահական իրավիճակին բարդութիւնը, որուշուած է քիմիական արդիւնաբերութեան զանգուած ձեռնարկութիւններու արտադրութեան բնոյթը փոխել: Զեռք առնուելիք բազմաթիւ միջոցները հնարաւորութիւն պիտի տան քաղաքի բնապահական վիճակը բարելաւելու:

⁂

Ճ· ՃԷՔՍԸՆի ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ՎԱԶԳԷՆ Ա·–Ի ՀԵՏ

Ինչպէս հաղորդուած էր, Միացեալ – Նահանգներու Դեմոկրատ կուսակցութեան դեկավարներէն Ճէք Ճէքսըն այցելութիւն մը տուած է Ամէնայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա·ի: Կաթողիկոսը, ողջոյնի ու չնորհակալական խօսքերէն եաք, մարդկային իրաւանց գործիչին անդրադարձած է Ամերիկա կատարելիք իր այցելութեան եւ Ամերիկահայերու փափաքին՝ Ստեփանաւան քաղաքի մկրմասին վերաչինութեան ծախքերու ըստանձման մասին:

Ճ· Ճէքսըն չէչտած է, որ Հայաստան դալու իր նպատակը իրավիճակին մօտէն ծանօթանալն է, որպէսզի իրագործուղ օժանդակութիւնը աւելի հաստատ հիմերու վրայ դրուի:

Մենք կ'ուզենք, – ըսած է ան, – պատրաստել ժամանակաւոր օթեւաններ, վերականգնել աւերեալ եկեղեցիները ու հիւանդանոցները, դպրոցները: Ահա Հայաստան դալուս բուն նպատակը:

Մտերմիկ մթնոլորտի մէջ անցած զրոյցին ընթացքին, Վազգէն Ա· Կաթողիկոսը ընդդծած է, որ նոր դուռ մը բացուած է Հայաստանի ու աչխարհին միջեւ: Պէտք է ամէն ինչ ընել այդ դուռը միչտ բաց պահելու համար:

Զրոյցին ներկայ եղած են Հայաստանի կառավարութեան կլից՝ հայ եկեղեցւոյ խորհուրդի նախագահ՝ Ս· Վարդանեան, արտասահմանեան երկիրներու հետ բարեկամութեան եւ մչակութային կապերու հայկական ընկերութեան նախագահ՝ Ռ· Աբդումանեան, բարձրաստիճան հոգեւորականներ, լրագրողներ:

⁂

ԻՏԱԼԱՑԻՆԵՐՈՒ ԲԱԶՄԱՌՈՒԺԱՐԱՆԸ՝ ԼԵՆԻՆԱԿԱՆ

Երեւանի մէջ իտալական «էնի» մեծ ձեռնարկութեան հետ համաձայնութիւն կնքուած է, ըստ որուն ան Լենինականի մէջ կը կառուցանէ օրական 600 այցելու ընդունելու կարողութեամբ բազմարուժարան մը: Աւելի իտալական ձեռնարկութեան անհատոյց նուէրը պիտի ըլլայ Լենինականցիներուն:

Ձեռնարկութեան ներկայացուցիչը յայտնած է, որ բազմարուժարանը ամէնէն արդիական բժչկական սարքաւորումներով կահաւորուած պիտի ըլլայ: 50–էն 70 հոգինոց իտալացի չինարարներու խումբը մէկ տարիէն բազմարուժարանը չահադործման պիտի յանձնէ:

ԱԶՆԱՒՈՒՐ ՊԱՏՈՒՈՑ ԼԵԳԷՈՆի ԱՍՊԵՏ

Հինդչաբթի օր, Փետրուար 9–ին, Հանրապետութեան Նախագահը՝ Ֆրանսուա Միթերան պատուոյ լեգէոնի ասպետի աստիճանի չքանչանը չնորհեց Շառլ Ազնաւուրի, ի գնահատութիւն Հայաստանի ի նպաստ տարած իր գործունէութեան:

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 52–ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

«ԱՐԱՐԱՏ»ի ժամանակացոյցը

Ա· ԾՐԴԱՆ

ՄԱՐՏ

11 Արարատ – Դինամօ Մն·
18 Արարատ – Դինամօ Կ·
26 Մետալիստ – Արարատ

ԱՊՐԻԼ

1 Զէնիթ – Արարատ
5 Արարատ – Ռոտոր
9 Արարատ – Տորպեդօ
15 Լոկոմոտիւ – Արարատ
19 Փալգիրիս – Արարատ

ՄԱՅԻՍ

4 Սպարտակ – Արարատ
14 Արարատ – Դինամօ Թ·
24 Արարատ – Շախտեոր

ՅՈՒՆԻՍ

6 Դինամօ Մ· – Արարատ
9 Չերնոմորեց – Արարատ
15 Արարատ – Դնեպր
19 Արարատ – Պամիր

Բ· ԾՐԴԱՆ

ՅՈՒԼԻՍ

6 Ռոտոր – Արարատ
9 Տորպեդօ – Արարատ
21 Արարատ – Մետալիստ
25 Արարատ – Զէնիթ
31 Պամիր – Արարատ

ՕԳՈՍՏՈՍ

4 Դնեպր – Արարատ
26 Արարատ – Չերնոմորեց
30 Արարատ – Դինամօ Մ·

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

9 Շախտեոր – Արարատ
18 Արարատ – Սպարտակ
23 Դինամօ Թ· – Արարատ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

1 Արարատ – Փալգիրիս
13 Դինամօ Կ· – Արարատ
22 Արարատ – Լոկոմոտիւ
27 Դինամօ Մն· – Արարատ

ԱՆԿԱՐԵԼԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒՄԸ

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

Տարեզարձերն ու տարեվերջերը կը պարտադրեն յետադարձ հայեացք: 1988–ը եւ «Ղարաբաղեան» Շարժումը՝ յատկապէս:

Աւելի ճիշդ պիտի ըլլար ըսել՝ այն չարժումը, որ իրը ««Ղարաբաղեան» Շարժում» սկսաւ 1988–ի Փետրուարին, եւ որ հիմա այնքա՜ն բարդ է, որ այլեւս մէկ մակդիրով կարելի չէ որակել զայն: Ղարաբաղի վերամիացման հարցը ընդլայնուած է վերակառուցման կրկնակ հարցին հետ: Կրկնա՛կ, քանզի կայ վերակառուցումը որ պերեստրոյկա–ն է, որ ունի Հայաստանի յատուկ ծալքեր, բայց ի վերջոյ պէտք է տեղաւորել համա–խորհրդային հարցերու խուրձին մէջ: Ապա նաեւ «վերակառուցում», որ երկրաչափ – ժէն բնած բոլոր հարցերը կ'ընդգրկէ, – տնտեսական, ընկերային, քաղաքական եւ վարչական:

Եթէ այս բոլորը հասարակաց մէկ ընդհանուր անուն, այդ կարելի է խորհրդանշել «չարժ» բառով, արմատ՝ շարժ–ուիմին եւ երկրա–շարժին: 1988–ը եղաւ անբաղձալի ու բաղձալի, ողբերգական եւ գոհունդիւր չարժերու տարի մը, որուն հետեւանքներն ու արձագանգները չատ հեռու են աւարտած ըլլալէ:

1988–ի Փետրուարէն ի վեր հինգ անգամ նստած եմ գրասեղանիս առջեւ, փորձած եմ գրել վերլուծական յօդուած մը, հայաչարժ այս գէպքերու մասին, եւ հինգ անգամ ձախողած:

Առաջին պոռթկումէն եւ ցոյցերէն ի վեր հարցերը միայն բազմացան ու բարդացան, ունեցան հետեւանքներ՝ որոնք իրենց վարդին, ծնունդ տուին նոր դէպքերու: Դէպքերը կը չարունակուին: Եւ ինչպէս պիտեն պատմագէտները, անա – տար դէպքերու վերլուծումը ամէնէն դժուարն է:

Ինծի դոնէ անկարելի թուեցաւ զանազ վերլուծել, քիչ – մէկ – չատ ինքնավստահ կերպով: Ու տակաւին անկարելի կը թուի, գրութեան ա՛յս իսկ վայրկեանին: Անցեալ տարուան ընթացքին յաճախ բախտաւոր զգացի ինքզինքս՝ կուսակցութեան ղեկավար, թերթի խմբագիր կամ ազգային ղեկավար չըլլալուս համար, քանզի անոնք (արդար պատճառներով կամ ոչ), իրենց պաշտօններուն բերումով ստիպուած զգային վերլուծումներ կատարելու, երբեմն տեղի եւ երբեմն ալ անտեղի յայտարարութիւններ հրատարակելու կամ չհերքելու: Ի վերջոյ ազդ մը կայ՝ պէտք է վարել: Վիճակ մը կայ՝ պէտք է հասկնալ: Վստահութիւն մը ... չկայ, սակայն պէտք է փորձել զայն ներչնչել հայութեան, պէտք է անոր զգացընել՝ որ ղեկավար տարրերը կը հասկընան, պատնէշի վրայ են, կ'ընեն հարկ եղածը:

Չեմ ուզեր բացատրական չեշտով արտայայտուիլ, թէեւ երբեմն չեմ կրնար յաղթահարել զայրոյթս, ի տես այն անհիմն ինքնավստահութեան, որով պինուած մեր պաշտօնական ու անպաշտօն ղեկավարները արտայայտուեցան անցեալ տարուան ընթացքին՝ Հայաստանի պարզած երեւոյթներու մասին: Խօսքս, անշուշտ, Սփիւռքի ղեկավարութեան մասին է:

Սփիւռքահայ եմ, ծնած ու մեծցած՝ Սփիւռքի զանազան զաղութներուն մէջ, գործունեայ՝ անոր կազմակերպութիւններուն մէջ: Երբեք Հայաստան չեմ եղած, եւ ուրեմն չեմ կրնար ստանց պէս ինքզինքիս հաւատացնել թէ տասը օր Երեւան պանդուխտ մը ապրելով՝ հասկցած եմ Հայաստանի Հայութիւնը: Ունիմ երեք բարեկամներ (ոչ աւելի, ոչ պակաս) որոնք սփիւռքահայ ըլլալով հանդերձ՝ երկա՜ր տարի Հայաստան ապրած են: Բիչ թէ չատ կը վստահիմ անոնց պատմածներուն եւ վերլուծումներուն: Խօսած եմ, ինչպէս բոլորս, Հայաստանէն արտագաղթած բազմաթիւ անձերուն հետ, եւ եզրակացուցած եմ, նախ՝ որ անոնց մեծամասնութեան մխակղմանի, ինքնարդարացման բազձանքէ մղուած բացատրութիւնները մասնակի են, ամբողջական վստահութիւն չեն կրնար ներչնչել դիտակից անձի մը, եւ ապա՝ եզրակացուցած եմ որ անոնց տուայր մեծամասնութիւնը Երեւան ապրած է, Երեւան չըլլած, եւ լաւագոյնեակ չէ, օրինակ, թէ ինչ կը մտածէ Ջանդեզուրցի Հայն իսկ, ուր մնաց Ղարաբաղցին: Անկեղծօրէն ըսեմ թէ եթէ անցեալ տարուան տասնամեակին յիսուն արտագաղթողի հետ խօսած եմ, տասնամեակ չորսը կամ հինգը միայն վստահութիւն ներչնչած են ինծի, իրը ընդհանուր, լայնածաւալ դիտակցութիւն ունեցող Հայեր: Միւսները, որքան ալ անկեղծ եղած է տառապանքներու պատումը, իրենց անձնական իրականութենէն աւելի հեռուն տեսնողի տպաւորութիւնը չեն ձգած վրաս: Անշուշտ խօսած եմ նաեւ մի քանի հայաստանցի մտաւորականի «դեսպան»ներու հետ, անոնց հետ՝ որոնց ըրեժշտեան Հայաստանը արտօնութիւն տուած էր Սփիւռքին այցելելու: Աստղմէ ոչ ոք – ի մէջի այլոց, անցեալին դրեթէ ազգային հերոս նկատուող ու ներկայիս ամբաստանեալ երկու անձեր – տպաւորած են զիս իրը վստահելի եւ անկեղծ վերլուծողներ:

Եւ վերջապէս՝ կրցածիս չափ հետեւած եմ Հայաստանի մամուլին ալ: Սակայն ան ե՞րբ եղած է վստահելի հայելին, իր ըրջանի իրականութեան: Օտար մամուլը երբեմն օգտակար դտնուեցաւ իրը վեր – լուծող (նաեւ՝ իրը վրուիականտ ընող), սակայն պէտք է ընդգծել որ նոյնիսկ ամէնէն «վստահելի» վերլուծողներն իսկ իրենց թղթակցութիւնները կը զտեն, յաճախ կ'անցընեն ոչ – հայ տարրերու պըրիսմակէն, – կամ՝ ռուս, մոսկուաբնակ այլախոհերու կարծիքը կ'առնեն, կամ՝ արտասահման հաստատուած ռուս եւ հրեայ վերլուծողներու, նախկին այլախոհներու, տարբեր շահեր հետապնդողներու կարծիքը եւ կամ՝ Պետութեան խորհրդատուներու: Գիտեմ, եւ այս դիտեմ վստահօրէն, չնորհիւ անձնական կապերու, որ Ամերիկայի Արտաքին Գործոց նախարարութեան համար զարաբաղեան հարցի գլխաւոր խորհրդատու – վերլուծողը ամերիկացի Հրեայ մըն է, լաւատեղեակ եւ լուրջ անձ մը, որ սակայն անչուշտ Հայերէն չի գիտեր, միայն մոսկուաբնակ, ռուսախօս Հայերու հետ խօսած է, եւ որուն համար առաջնահերթը այն է թէ Ամերիկան ինչպէ՞ս կրնայ օգնել Կորպաչովի, ապա նաեւ աստարել հրեայ, հայ թէ ուրիշ խորհրդային քաղաքացիներու արտագաղթելու ազատ իրաւունքին: Որքան ալ առարկայական եւ անաչառ փորձէ ըլլալ նման անձ մը, իր անձնական նախընտրութիւններն ու առընչահերթութիւնները կը ձեւեն, նոյնիսկ կը կառուցեն իր «մասնագիտական» վերլուծումները, որոնք այնքա՜ն հեղնակատար են Միացեալ – Նահանգներու կառավարութեան եւ խմբագիրներուն մօտ:

Ընթերցողը կրնայ հարց տալ թէ ինչո՞ւ կ'արտօնեմ ինքզինքիս այս չեղումը, վտանգիծը:

Կ'արտօնեմ, որովհետեւ նման վերլուծում առիթ կուտայ ընդգծելու՝ որ բոլոր վերլուծումներն ու եզրակացութիւնները, անխտիր, բոլոր դիրքերը՝ առանց բացառութեան, հետու են անվիճելի ճշմարտութիւն մը ըլլալէ, – արդիւնքն են մասնակի, ոչ – ամբողջական դիտելիքներու, ապա նաեւ դիտակից եւ անգի – տակից մտքերու մէջ հիմ առած, ենթակայականօրէն սահմանուած նախընտրութիւններուն, շահերու, առաջնահերթութիւններու եւ հաշիւներու աղեցութեան:

Կարեւոր է ընդգծել «շահ»ի, հաշիւի դերը, ոչ միայն օտար քաղաքական մեկնարանին, այլ նաեւ մե՛ր մեկնարանութեան մօտ:

Կասկած չունիմ որ Սփիւռքի հայ ղեկավարները, ո՛ր հոսանքէն ալ ըլլան անոնք, ի խորոց սրտի կը բաղձան Ղարաբաղի միացումը՝ Հայաստանին: Այս հարցին մէջ դոնէ՝ հաշիւի ազդեցութիւնը չատ պարզ է: Բոլորս գիտակից ենք որ արդարութի՛ւնն ալ, հայ ժողովուրդի շահե՛րն ալ կը պահանջեն Ղարաբաղի միացումը:

Սակայն, ինչպէս ըսի այս յօդուածին սկիզբը, չարժումը որ ստեղծուեցաւ 1988–ի Փետրուարէն ի վեր, հայաչարժ այն իրականութիւնը, որ զարդացաւ այդ օրէն ասդին, միայն Ղարաբաղի հողին ու ժողովուրդին վերկութեան հետ չէ որ կապ ունի: Կապ ունի բազմաթիւ ուրիշ հարցերու հետ, որոնցմէ երեքը կ'արժէ մատնանշել հոս, – ո՞վ պիտի ղեկավարէ Հայաստանը· ո՞վ պիտի ղեկավարէ Խորհրդային Միութիւնը· ո՞վ պիտի ղեկավարէ Սփիւռքը:

Սփիւռքը, որուն քաղաքական իրականութիւնը պիտի ենթարկուի, ենթարկուեցաւ արդէն՝ լուրջ ցնցումներու: Սփիւռքը, որուն ղեկավարներուն ամէնէն ազնիւն իսկ, մարդ ըլլալով՝ կը մղուի նաեւ իր ղեկավարած միութեան, կազմակերպութեան շահերէն, կազմակերպութեան շահերէն, եւ անոնց պրիսմակէն դիտելով կը սահմանէ ազգին շահերն իսկ:

Կենսական է հոս՝ սխալ չհասկցուիլ:

Շահի կարեւորութիւնը ընդգծելը կը նշանակէ թէ՞ւրքի չուկային, վարկաբեկիչ: Կը նշանակէ թէ՞ւրքի իրատես, սինիք: Երբ ես զայն կ'ընդգծեմ, կը մեկնիմ լաւ հիմնուած հոգերանական, դիտական վերլուծումներու վրայ, որոնց հասարակաց կէտն է թէ՝ բնական դիտութիւններէն դուրս չկայ մարդկային, ընկերային, քաղաքական ու տնտեսական կեանքի մէջ մարդ՝ որուն վերլուծումը կրնայ դերծ մնալ «շահ»ի հասկացողութենէն: Ամէն անձի կարծիք, ամէն հարցի չուրջ, չոր վերլուծումի մը արդիւնքը չէ միայն, այլ կ'ազդուի նաեւ անձնական եւ հաւաքական զանազան ապրումներէ: «Շահ» բառը, հոս, կրնայ սըխալ եզրակացութիւններու առաջնորդել ոմանք, քանզի «շահ» բառը դրամ, քսակ կը յիշեցնէ: «Շահ»ը պէտք է սահմանել չատ աւելի լայնօրէն: Օրինակ, կայ այն շահը, որ կը պատկանի անձնական դոհունակութիւններու ծիրին, – ունենալ մը կրնայ մէլիոն մը տալ այս միութեան եւ ոչ միւսին, մղուած՝ նպաստը ստացող միութեան ղեկավարներու գովեստի առատութենէն, չողոքորթութենէն, սակայն այս պարզ ճշմարտութիւնը ըսել՝ չի նշանակեր որ բարերարը իր ազդին մասին չի մտածեր: Կը նշանակէ, պարզապէս, որ ան ազդին «շահը» կը բնորոշէ, գոնէ մասամբ մղուելով իր անձնական անապարձութենէն եւ զայն չոյող ղեկավարներու տեսանկիւնէն: Պատճառ չունինք ըսելու որ չոյողնե՛րն ալ, չոյուողն ալ, ազդին շահերը չունին նկատի: Սակայն ազդին շահերը կը բնորոշուին տեսանկիւնէ մը, եւ այդ բնորոշումը իր կարգին կ'ազդուի զանազան հաշիւներէ:

Երբ խօսքը անցեալ տարուան հայաչարժ դէպքերու մասին է, Սփիւռքի մէջ զանազ մեկնարանող ղեկավարներու եւ կազմակերպութիւններու, ապա նաեւ՝ այդ մեկնարանութեանց եւ վերլուծումներու վրայ հիմնուած գործունէութեանց մասին է, «շահ» բառի գործածութիւնը չի նշանակեր որ այս կամ այն ձախաւեր վերլուծումն ու գործունէութիւնը մղուած է անձնական կեղտոտ շահերու հետապնդումէն: Իւրաքանչիւր հայ ղեկավար կամ վարչական գործունէութիւն ունեցող անձ, որուն ծանօթ եմ, սրտանց կը փափաքի որ (Ա.) Ղարաբաղը միացուի Հայաստանին, եւ (Բ.) որ Խորհրդային Միութիւն, արեւմտեան աշխարհ եւ հայ Սփիւռք՝ սատարեն երկրաչարժին զոհ ըրջաններու վերակառուցման: Սակայն այդ անկեղծ եւ զեղեցիկ միաձայնութիւնը (որ հազուագիւտ երեւոյթ է մեր մօտ, եւ քաջալերիչ), ակիզբն է երկանց, ըսկիզբը նաեւ՝ որեւէ վերլուծումի:

Որովհետեւ այդ միաձայնութենէն անդին կայ միայն տարակարծութիւն եւ պայքար:

Տարակարծութիւն նախ՝ որովհետեւ ոչ ոք ամէն ինչ գիտէ, եւ որովհետեւ տարբեր անձեր եւ կազմակերպութիւններ անհաւասարօրէն վստահելի տեղեկութիւններ կը քաղեն եւ վերլուծումներ կը ստանան, տարբեր ազբիւրներէ: Եւ այս ազբիւրնե՛րն ալ ունին իրենց չահերը, ապա նաեւ՝ տարբեր նժարներու մէջ կը կշռուին չահերը համայն Հայութեան, Խորհրդային Միութեան, եւլն...:

Տարակարծութիւն, նաեւ, որովհետեւ ամէն հայ ղեկավար եւ կազմակերպութիւն գիտէ որ հասարակ Սփիւռքահայուն մօտ իր վարկը պիտի բարձրանայ, իր հեղինակութիւնը պիտի աւելնայ կամ պակսի այնքանով՝ որքանով ինք կը նպաստուի օգտակար Հայաստանի եւ Ղարաբաղի: Ուրեմն՝ Հայաստանի հարցը պիտի ազդէ «ո՞վ պիտի ղեկավարէ ըմփիւռքը» հարցին արուելիք պատասխանին:

«Շահ»ը, հաշիւը՝ անխուսափելի են, մղիչ ուժերուն մաս կը կազմեն ուրեմն, նման պարագաներու:

Ճամբայ ելայ գրելու վերլուծում մը՝ որ անկարելի կը թուէր եւ կը թուի տակաւին ինծի: Անկարելի կը թուի վստահօրէն վերլուծել Հայաստանի դէպքերը:

Սակայն կարելի կը թուի վստահօրէն ըսել թէ սփիւռքեան վերլուծումները եւ գործնական հակազդեցութիւնները կը մղուին ոչ միայն նուիրեալ անձերու անկեղծ, դրեթէ բնազդային դպացումներէն, — օրինակ՝ օգնել արենակիցին, առաջին թռիչքով հասնիլ աւերակներուն — այլ նաեւ, երբ խօսքը կազմակերպութիւններու մասին է, այս վերլուծումներն ու գործունէութիւնները կը բխին նաեւ չահերու հաշիւէն:

Անցեալ տարուան ընթացքին, պատահանաւոր անձերու հետ երբ խօսած եմ, յաճախ լսած եմ նման խօսքեր: Գրեթէ միշտ՝ «հակառակորդ» նկատուած անձերու եւ կազմակերպութիւններու մասին: Այսինքն, «անոնք» հաշիւներ ունին, եւ այդ հաշիւներէն ալ մղուած են, երբ այդպէս կը վերլուծեն դէպքերը, կամ հանրութեան կը նկարագրեն զանոնք:

Սակայն, ո՛վ հրաչք, երբ կարդը կու գայ նման հարցերու մասին հանրութեան առջեւ արտայայտուելու, յանկարծ քաւպուի մը, երկաթեայ նոր վարագոյրի մը դոյութիւնը կը զգացուի: Սփիւռքահայ կազմակերպութեանց ղեկավարները, սրտա՛նց համաձայն՝ որ հայ ժողովուրդի չահերը կը պահանջեն Ղարաբաղի միացումն ու չարժահար ըրջաններու արագ վերակառուցումը, յանկարծ կը լռեն:

Հայաստանցի հայ ղեկավարներ քննադատելը արտօնուած է: Կարելի է ըսել, օրինակ, որ Պարոյր Հայրիկեան, որքան ալ անկեղծ ու կտրամիտ վեր է իր հայրենասիրութիւնը, չի հասկնար հայ ժողովուրդի իսկական չահերը, եւ ուրեմն վտանգաւոր թելադրութիւններու կը յանդի, մեկնելով սխալ վերլուծումէ:

Կարելի է ըսել, որ Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան ղեկավարնեռուն մեծամասնութիւնը, անձնական եւ կուսակցական, վախերէ եւ չահերէ մղուած, 1936–էն 1986 ըրջօրէն չէ հետապընդած խորհրդային հայ Սփիւռքի չահերը, յիշելով՝ Ազատ Յանջեանի զնդակահարութիւնը, եւ կամ՝ պարզապէս թուլամորթ ըլլալով:

Սակայն կարելի չէ ըսել, թէ սփիւռքահայ այսինչ անձը, թերթը, ղեկավարը կամ կազմակերպութիւնը այսպէս կամ այնպէս կը վերլուծէ, կը մեկնաբանէ Հայաստանեան իրողութիւնը, մղուած՝ այլ միայն հայրենասիրութենէ եւ իրատեսութենէ, այլ նաեւ՝ իր «կողմ»ին չահերէն:

Իմ առաջին նպատակս, այս գրութեան մէջ, ընդգծելն է որ անխուսափելի է որ ամէն վերլուծում եւ ամէն գործունէութիւն պիտի ազդուի, այս կամ այն չափով, «կողմ»ի մը չահերէն եւ թէ «շահ»ի յղացքը չի մերժեր, չի ժխտեր անկեղծ հայրենասիրութիւնը: Սփիւռքահայ ղեկավարութիւնը, սակայն, վերջերս ենթակացուցած է, կարծեմ, որ ազդին չափը կը պահանջէ միաձայնութեան մը ջատագովութիւնը թողուլ, եւ այդ, իր կարգին, կը պարտադրէ լռութիւն՝ չահերու, հաշիւներու վերլուծումին համար:

Միաձայնութիւնը, համերաշխութիւնը միշտ զեղեցիկ երեւոյթներ են, մանաւանդ մեր մօտ, որ այնքան ալ հազուագիւտ են:

Սակայն չատ ալ օգտակար չէ անոր ներքոյթը միայն, երբ պատրանաբեր ըղձալիներ եւս կը չարունակէ բանիլ բաժանումը, տարբերութիւնը, եւ անխուսափելի հաշիւը:

Պէտք է անկեղծ ըլլալ՝ երբ կը մեկնաբանենք ազդին համար ճակատագրական դէպքեր եւ երեւոյթներ:

Հայաստանի մէջ այնքա՜ն տարբեր են ազդին չահին վերլուծումները, եւ միաժամանակ այնքա՜ն անկեղծ են մարդիկ, իրենց կողմերու եւ հաշիւներու մասին, որ արդէն գոյացած են զանազան «ճակատ»ներ, – «Ազգային ճակատ», «ժողովրդական ճակատ» եւ Ղարաբաղ Կոմիտէին դաշնակից թուող «Համազգայի՞ն Շարժում»:

Արդեօք Սփիւռքահայութիւնն ալ չի՞ կրնար նոյնքան անկեղծօրէն խոստովանիլ իր զանազան ճակատներու վերլուծումներու եւ չահերու տարբերութիւնը:

Ոմանք կրնան մտածել թէ առողջ երեւոյթ մը չէ Հայաստանի մէջ ճակատներու այս բազմապատկումը: Եւ չէ՛:

Սակայն անկեղծութիւնը չէ որ պատճառ ձայս պատակումը: Պատակումը հետեւանքն է վերլուծումներու բազ-

ԲԻԲԼԻԱԿԱՆ ՀՈՂԸ

«Փոսի մէջ նետեցին զիս եւ քարկոծեցին։
Ջուրերը անցան գլխուս վրայէն.
ըսի թէ կը կործանիմ։
Ես քու անունդ տուի ո՛վ Տէր,
խորագոյն փոսէն։
Ձայնս լսեցիր. մի՛ փակեր ականջդ
իմ հառաչանքիս, աղաղակիս
առաջ։
Դուն մօտեցար կանչած օրս, ըսիր՝
մի՛ վախնար։
Հոգիիս դատը վարեցիր, ով Տէր,
դուն փրկեցիր կեանքս։
Ով տէր, դուն տեսար իմ ծի հասած
գրկանքը, պաշտպանէ դատս։
Դուն տեսար անոնց վրէժխնդրութիւնը,
անոնց դիտաւորութիւնները։
Լսեցիր անոնց նախատինքը, ով Տէր,
անոնց բոլոր դիտաւորութիւնները։
Անոնց հատուցում պիտի տաս, իրենց
գործին համեմատ»։

«Երեմիայի ողբը» (Գ. 53 – 64)

***

Այն ամէնը ինչ որ վերջին տարիներուն պատահեցաւ Հայաստանի մէջ, Հայաստանին, կարելի է արտայայտել միայն բանաստեղծութեան դառն, ծանր, ազդու լեզուով։ Թէեւ արձակն ալ այս մարզին մէջ երկար տարիներու զործ ունի։ Բայց այն, ինչ որ տեղի ունեցաւ Հայաստանի մէջ վերջին չարաբաստներուն, խելքէ, մտքէ դուրս էր։ Եւ այս օրերուն կրկին ու կրկին թերթերով Աստուածաշունչը, կրկին ու կրկին կը հանդիպէի այս տեսակի, մարգարէական ճշդրիտ հոգեվիճակներու։

Եւ ասիկա ոչ միայն յայտնութեան այն սարսափին համաուով որ իջաւ, Յայնիսի խօսքերով «այս ամենադժբախտ երկրին ու ժողովուրդին» դլխուն։ Ասիկա եւս կարելի է հասկնալ։ Եւ ոչ միայն այն պատճառով որ սլաւներէն, ալ չեմ ըսեր պլթեան ժողովուրդներէն չատ առաջ Հայերը առաջիններէն մէկն են քրիստոնէութիւնը ընդունող։ Եւ ոչ միայն այն պատճառով որ իրենց պատուհանէն Հայերը ամէն օր կրնան տեսնել հանրապետութեան դերբին հիւսուած, խլուած, անհասանելի Մասիսը, աստուածաշնչեան Արարատ լեռը։

Հայաստանի նուիրուած առաջին ակնարկս զուտ ներքնաշղթայողութեամբ անուանած էի «Հոդ, ուր մարդը բոլորէն մօտ է իր ճակատագրին»։ Ուր սարահարթերուն վրայ ոչ արեւէն կարելի է պահուիլ, ոչ թշնամիէն։ Սարսափելի է ըսելը, բայց Հայաստան հիմա այն փորձաքարն է, ուր կը ստուգուի թէ ժողովուրդը ինչքան կրնայ տառապանքին դիմանալ։

Եւ ահա նոր, անտանելի փորձութեան մը առջեւ կանդնեցաւ երկու լեռնաշղթաներու միջեւ սեղմուած այս ժողովուրդը, թերի – բերան քմծիծաղի նիւթերով լեցուած այս հոդը՝ աթոռային մղձաւանջի իրական սարսափը ճիշդ կեդրոնին ... բայց, այնուամենայնիւ, վայրկեան մը իսկ չեմ կասկածիր, վստահ եմ որ այս երկիրը կը վերակենդանանայ, ժողովուրդը կ'ապրի։ Հայաստան նշաններու յայտնութեան երկիրը է ուր ճակատագիրն ու ոդին մարմին կ'առնեն։

Եւ երբ կը ծռմռին ու կը խորտակուին պատերը, կը ճաքին հիմերը եւ մարդու անպաշտպան կեանքը կը մարի զարհուրելիօրէն դիւրաբեկ պեթոնի բեկորներու տակ եւ երբ ջլաձիգ խորշոմներով կը ճաքի հողը եւ մահը կը ժայթքի ճեղքերէն, ես պարզորոշ կը տեսնեմ թէ ինչպէս ղեկին առջեւ կը նստի Պարոյը Սեւակը, ինչպէս 37 թուականներու խաչէն կ'իջնէ Ե. Չարենցը եւ ինչպէս մոխիրով լեցուած իր աչքերը կը սրոտէ Գ. Նարեկացին՝ անոր ազօթքը կրկին ոտքի կը հանէ այս ժողովուրդը։ Եւ հրեղէն թըռչունի նման երկինք նետուելով կուլայ Նոյնիսկ Ու. Սարոյեանի սրտին կէսը որ Երեւանի պանթէոնն է թաղուած։ Եւ ոչ թէ Գալիֆորնիայի դամբարանին մէջ հանդչող միւս կէսին համար կուլայ, այլ կը պայքարի լոյս տալով, կը ճայնէ, սթրելու կը կանչէ, դիմանալու, տոկալու։

Ես ոչ մէկ խուճապահար վ'արդարացնեմ. ոչ ոք որ պատրաստ չէ տարերային աղէտի վայրին անհրաժեշտ կարգ ու կանոնին ենթարկուելու. բայց ես չեմ հասկրնար զանոնք, որոնք ... չեն հասկնար թէ որքան դժուար է, դրեթէ անհնար է հեռանալը։ Եւ ոչ միայն այն պատճառով որ մարդիկ կ'ուզեն համոզուիլ թէ կա՞ն իրենց հարազատներէն աւերակներու տակ մնացածներ, թէ չկան։ Աւերակներ, որոնք քիչ հոգ պուլտոզէրներով պիտի մաքրուին։ Չհասկցողներն չեն հասկնար թէ որքան դժուար ու անտանելիօրէն ծանր է հեռանալը հարազատ թէեւ աւերուած տունէն, հարազատ, թէեւ ըզքսուած հողէն։

Այդ սարսափելի առաւօտուն, երբ ամբողջ աշխարհն առաւ Հայաստանի ողբերգութեան լուրը, մամուլի տան վերնակին մէջ կի՞ն մը թէ այր մը (հիմա ո՞վ կը զանազանէ զանոնք) առաջները սեղմած Փչչաց. – «Աստուծոյ պատիժն էր»։ Այդ խօսքերը լսելով լեզուս պարզապէս կապուեցաւ, պապանձեցայ ու կրցայ միայն ըսել որ մարդ բերան բանալէ առաջ պէտք է դիտնայ թէ ինչ կ'ըսէ։ Բայց յետոյ հասկցայ որ ժողովուրդի այդ զաւակն ալ զոհ է անտեղեակութեան, զոհ է կեղծուած լուրերու։ Մենք կ'ապրինք տեղեկութիւններով զերյագեցած դարաշրջան մը, բայց դեռ կը չարունակէ նախկինին նման տիրել այն մթնոլորտը, երբ տեղեկութիւնը անճանաչելի ձեւերու կը մատուի, կամ պարզապէս կը կեղծուի։ Եւ այդքանէն եաք ալ ինչու զարմանայ, երբ զահիճը չեն զանազաներ զոհէն, եղեռնագործը՝ անոր թիրախէն (Սումգայիթի դէպքերը եւ Երեւանի դէպքերը ... երկուստեք՝ հանդարտելու եւ հաշտուելու կոչեր)...։

Բայց ով ընկեր, թէ՞ չեմ գիտեր ընկերուհի, երեւակայեցէք որ ձե՛ր վրայ բարիւղ լեցուցած են եւ դուք էք ջահի նման բռնկողը, եւ որպէսզի շունչդ արագ փչես, ձողը ձեռքին լակոտ մը կը հսկէ որ յանկարծ կրակէ օդակէն դուրս չելլես։ (Ընդգծուած այս տողերը հանուած են «Գրական Թերթ»ի Փետրուար 3–ի հրապարակումէն)։

Ու եթէ նոյնիսկ փաթթունք ռազմավարութեան պատմուճանին եւ քաքիֆ – ներու ցանցին, դլխակորոյս նետուինք վճճերու մէջ եւ փորձենք անցնիլ դիւանադիտութեան ասեղին ծակէն, միեւնոյնն է, եթէ անչուշտ ջայլամ չենք ի ծնէ, ամէն տեղ, ամէն գործի ու խնդրի մէջ անխուսափելի վերջով դէմ յանդիման կը մնանք հիմնական հարցին հետ։ Ինչ կը վերաբերի Հայաստանին, ըսեմ որ ես անոր հետ եմ՝ ցաւի մէջ թէ ուրախութեան, աղէտի պահուն թէ յուսավառութեան։ միայն հայ ժողովրդին հետ։ Միայն։ Այժմ եւ միշտ։

Կը անդայ Հայաստան աշխարհը։ լեռներու եւ դաժանութեան միջեւ սեղմուած այս սքանչելի, յաւերժական, բիբլիական հողը։ Կը անդայ չափ ու սահման, արդարացում չունեցող ցաւէն։ Ու քիչ մնաց որ ըսէի թէ ելք չկայ։ Ո՛չ, ելք կայ. փիւնիկի նման Հայաստան կրկին կը յառնէ մոխիրներէն եւ վերածնունդի աքանչելիներու այս պահուն աւելորդ չեն կրնար ըլլալ օդնութեան համար երկարած ոչ մէկ ձեռք, ոչ մէկ չանք, ռուբլի, տոլար...։ Աշխարհի վրայ կը չողայ աստղը որուն լոյսերուն մէջ կ'ապրինք մենք բոլորս եւ որ Համերաշխութիւն ազանչելի անունը կը կրէ։

ՄԱՐԻՍ ՉԱԿԼԱՅԱՆ (*)

«Ռիգաս Բալս» թերթին
Դեկտեմբեր 26–ի թիւէն

(*) Լատվիացի ծանօթ բանաստեղծ, Հայաստանի նուիրուած բազմաթիւ բերթուածներու հեղինակ։ Թարգմանած է Պ. Սեւակ, Զահրատ, Իսահակեան եւն.։

EXPOLANGUES 89

Փորթ որ Վերսայլի Լեզուներու, մշակոյթներու, հաղորդակցութեան եւ հրատարակութեան տարեկան է. ցուցահանդէսին (Փետրուար 2–էն 6) ատրն ու տիրականը ամենահզօր «աշխարհակալ» անդլերէնն էր։ Սովորական դարձած այս երեւոյթէն դուրս ցուցահանդէսին ներկայ էր նաեւ 1992–ի Եւրոպայի Մեծ Շուկայի «ուրուականը»։ Հոս ամէն մէկը կ'ուզէ իր լեզուն «ծախել»։ Հոլանտան՝ այն պատճառաբանութեամբ որ Ֆրանսայի հիւսիսը դտնուղ ամենատարածուած լեզուն է։ Գերմանացիները կը յիշեցնեն որ անցեալ տարի իրենց երկիրը 150 միլիոն վայրկեան հեռաճայնային խօսակցութիւն ունեցած է Ֆրանսայի հետ, ինչ որ չատ աւելի է քան այս վերջինին Անգլիոյ հետ խօսած 115 միլիոնը։

Այս ամէնուն մէջ եւրոպական փոքրամասնութիւնները չանք չեն խնայեր իրենց լեզուները մոռացութենէն դուրս հանելու։ Յուցադրուած որմնադրերէն կարելի է հետեւցնել որ «ճնշուած» այդ լեզուներու վիճակը (քաթալաներէն, պասքերէն, քորսիքերէն, պրըթոներէն եւայլն) հեռու է գոհացուցիչ ըլլալէ։ Քորսիքայի մէջ, զոր օրինակ, նախակրթարաններու աշակերտութեան 70%–ը կը հետեւի տեղական լեզուի ուսուցման, իսկ միջնակարգերու մէջ այդ թիւը կը հասնի միայն 30%–ի։

Հարցեր, որոնք կը ծառանան նաեւ մեր՝ Հայերուս առջեւ ... ի Հայաստան եւ ի Սփիւռս աշխարհի ... հակառակ անոր, Հայաստանի ժողովուրդը իր հանրապետութեան մէջ փոքրամասնութիւն չէ, ուստի եւ պէտք չէ զայն փոքրամասնութիւններու չարքին դասել։

Այս տարուան «Էքսփոլանկ»էն քաղուելիք դասը այն կրնայ ըլլալ որ, հրաշք դեղատոմսեր չբլլալով հանդերձ, հինդ տարեկան մանուկը միանդամայն նուազդոյնը երկու լեզու տորվելու կարող է, ան մեծ դիւրութեամբ կրնայ զանոնք իրարմէ տարբերել։ Ուրեմն, մտավախութեան պատճառ չկայ ... մեր հայ ծնողքներուն համար։

Յուցահանդէսին պաշտօնական բացումը կատարուեցաւ Փետրուար 1–ի երեկոյեան Արտաքին Նախարարութեան կից՝ Ֆրանսախօսութեան նախարար Ալէն Տրքոյի կողմէ։ Անշուշտ, պատուիրակութիւնը Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան կազմակերպած տաղաւարը չկրցաւ այցելել, բայց եւ այնպէս նոյն օրը պաշտօնական այցով մը փարիզի Ակադեմիայի ու համալսարաններու ընդհանուր տեսուչ՝ Մ. Ժ. Մուսալու եղաւ նաեւ հայկական տաղաւարը ու ոսկի տետրակին մէջ իր ամենաջերմ մաղթանքի խօսքերը ձգեց։

Հայկական տաղաւարը հետաքրքրուղներուն տրամադրութեան տակ դրած էր տեղեկատու մը, որ կը պարփակէ օդտակար հասցէներ, պատմա–աշխարհագրական ակնարկ, Հայոց այբուբեն, տեղեկութիւններ հայերէնը պաֆալորէպի ներկայացնել փափաքողներուն համար, եւ վերջապէս, քնարհանարար զարթաղեան Շարժումն ու սպիտակեան երկրաշարժը։

Ինչպէս անցեալ անգամ (Մարտ 1987), այս տարի եւս ցուցադրուած ու վաճառքի մէջ էին քարտէսներ, Ֆրանսերէն (յատկապէս նոր լոյս տեսած հրատարակութիւններ. – «Ղարաբաղի թղթապանակ»էն՝ Ռ. Մութաֆեանի «Կիլիկեան», Թան Մոտեռնի «Հայաստան – Սփիւռք»էն մինչեւ Մ. Նշանեանի Հայոց լեզուի պատմութեան «Աժ է իւզաժ տը լա լանկ արմենիէն»ը) ու հայերէն (մէկ – երկու բառարան, զեղարուեստական գրական նուէական մի քանի նմոյշ, մանկական դիրքեր, Միխիթարեան միաբանութեան պատմութեան ու ընթերցանութեան դասագրքեր) հրատարակութիւններ։

Այցելուն հնարաւորութիւնը ունէր դիտելու Մարսէյլի Մշակոյթի Տան «Հայաստան՝ երեք հազար տարուան պատմութիւն» ցուցահանդէսին առթիւ պատրաստած լուսապատկերներու չարքը վամ դրաշիլ համակարգիչով, որ ի չարս այլ լեզուներու, «կը խօսէր» նաեւ հայերէն։

Թարգմանական գրականութեան քանի մը նմոյշներէն զատ (Կ. Զարեհանի «Նաւը լերան վրայ»ն, Մ. Արմէնի «Հեղնար աղբիւր»ը եւայլն), զդալի էր հայերէնի ուսուցման դասագիրքերու պակասը։ Պէտք է խոստովանիլ սակայն, որ օրուան պահանջները լրացնող մեթոտական դրականութեան չգոյութիւնը սակէ աւելին ակնկալելու իրաւունքը չի տար։ Պետական միջոցներու բացակայութեան պայմաններուն մէջ, յուսադրիչ էր սակայն տեսնել, Ֆ. Թէյտի «Արեւմտահայերէնի ձեռնարկ»ին կողքին, նաեւ «Ժ. Փոմիւռու» վերջերին նոր լոյս ընծայած «Բարեւ» (Յ. Քիւրքճեան) արեւմտահայերէն ինքնուս ձեռնարկի Բ. հրատարակութիւնը՝ տասը ձայներիզներով հանդերձ։

Հաւկնալի պատճառներով Ալֆորվիլի Մշակոյթի Տունը՝ ամբողջութեամբ նուիրուած Հայաստանի աղէտեալներու օդնութիւն կազմակերպելու գործին, այս տարի դառնախօսութիւն կամ կլոր սեղան չէր կրցած կազմակերպել։

Վերջապէս, յետադարձ հայեացք մը նետելով երկու տարի առաջ նոյն չրջանակին մէջ տեղի ունեցած կլոր սեղանի մը («Հայերէնը կենդանի լեզու») եզրակացութեան, ըստ որուն անհրաժեշտ նըկատուած էր Ուսումնական Խորհուրդի մը ստեղծումը, ցաւով կը հաստատենք որ այդ ուղղութեամբ տակաւին որեւէ բան եղած չէ։

Խորհրդային Միութիւնը ներկայացը – նող տաղաւարին մէջ փառաւոր կերպով ներկայացուած էր ռուսերէնն ու ռուս դրականութիւնը։ Հայերէնին կամ ուրիշ որեւէ խորհրդային հանրապետութեան լեզուին տեղ չկար անշո՛ւշտ։ Պէտք է յուսա՞լ արդեօ՞ք, որ թերեւս Հայաստան եւս ինքզինք ներկայացնելու առիթը ունենայ օր մը։ Մնանք յոյսով։

Յիշենք նաեւ որ «Էքսփոլանկ»ի պաշտօնական տեղեկատուին մէջ, որ դրուած էր այցելուներու տրամադրութեան, երկու էջեր նուիրուած էին Հայաստանին։ Հրատարակութեան գլխաւոր խմբագիրը՝ Ժ. Փիւյօի տորադրած այս չահեկան յօդուածը կը կրէր հետեւեալ խորագիրը. – «Այն ինչ որ երկրաչարժը չաւերեց՝ հայ լեզուն ու մշակոյթը»։

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ «Փարամաունթ» չարժանկարի արուեստանոցներու կեդրոնը, Յունուար 29–ին տեղի ունեցած մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին Պ. Վիրի յայտնած է որ Լիզա Մինելլի, Փիա Զառորա եւ այլ արուեստագէտներ հաւաքուած են, նոյն օրը, ձայնագրելու համար Հայաստանի երկրաչարժի աղէտեալներուն նուիրուած երգ մը, դրամահաւաքի նոր փուլի մը ձեռնարկելու նպատակով։ Շ. Ազնաւուրի ու Ժ. Կառվարենցի գրած «Քեզի համար՝ Հայաստան» երգը անգլերէնի վերածած է երգահան Փ. Ուելճրմզ։ Աւելի քան 75 հանրածանօթ արուեստագէտներու մասնակցած (Շ. Ազնաւուր, Մ. Քանըզպ, Տ. Ուորուիք եւայլն) երգին հասոյթը պիտի փոխանցուի Միացեալ – Նահանգներու Հայ Օգնութեան Միութեան։ Այս առթիւ նկարահանուած է նաեւ տեսերիզ մը։

***

ՓԼՈՎՏԻՒԻ «Երեւան» կազմակերպութեան նախաձեռնութեամբ, Յունուար 15–ին, Մշակոյթի Տան մէջ, հոծ բազմութեան առջեւ տեղի ունեցած է Եղիշէ Չարենցի կեանքին ու ստեղծագործութեան նուիրուած դասախօսութիւն մը։ Բանախօս Զ. Ղազարոսեան, իր դիտողութեան մէջ վեր առած է Չարենցի գործունէութիւնը, անոր մասնակցութիւնը յեղափոխութեան ու ստեղծագործութիւնը։ Ձեռնարկին նախագահած է Ս. Եաղուպեան, իսկ Մ. Պետրոսեան ու Ս. Կարապետեան արտասանած են բանաստեղծին գործերէն։

⁂

ՓԼՈՎՏԻՒԻ Ս. Գէորգ հայկական եկեղեցին մէջ քաղաքի «Փիլիփոփոլիս» արական սեռական երգչախումբը բարեգործական համերգ մը տուած է, Յունուար 18–ին, Հայաստանի աղէտեալներուն իւ նպաստ։ Տեղւոյն «Երեւան» վարժարանութեան մասնաճիւղին օժանդակութեամբ տեղի ունեցած համերգին հասոյթը եղած է 1290 լեւա։

ՀՈԳԵՇԱՆԳԻՍՏ

Ալին Էմմայեան եւ Յակոբ Ժաք Պահրի կը խնդրեն որ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուի իրենց մայրերուն՝

ՆՈՑԻՄԻ ԷԼՄԱՅԵԱՆ – ՊԱՀՐԻԻ

եւ

ՄԱՐԻ ՊԱՀՐԻ – ԿԻՒՄԻՒՇԿԵՐՏԱՆԻ

մահերուն քառասունքին եւ տարելիցին առթիւ։ Նոյն ատեն իրենք, ինչպէս նաեւ իրենց պարագաները կը փափաքին որ յիշուին միանգամայն իրենց հայրերը՝

ՍԻՄՊԻՈՆ ԷԼՄԱՅԵԱՆԻ

եւ

ԳՐԻԳՈՐ ՊԱՀՐԻԻ

անուններըը, մահացած առաջինը՝ 1978ին, երկրորդը՝ 1982–ին։

Կիրակի, Փետրուար 12, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին։

l'U.G.A.B. - Jeunes

vous convie

au récital de

Sergueï Markarian

lauréat du concours international de piano Casagrande (Italie)

le samedi 18 février à 20 heures

au Centre Culturel
ALEX MANOOGIAN
118, rue de Courcelles, 75017 Paris

Au programme:
Beethoven, Brahms, Babadjanian, Khatchatrian, Komitas, Gasparian, Tigranian

Participation aux frais : 70 Frs.
(au profit des victimes du séisme d'Arménie).

Réservation :
U.G.A.B. — Tél. : 45 20 03 18

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօյ – Քաշանի Հ. Խոհակեան մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է 100 Ֆր. Օր. Շուշանիկ Տէօլէնեանէ փոխան ծաղկեպսակի Յարութիւն Գէհէյեանի մահուան առթիւ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ԻՄԻ. – Հին համակիր մը 1000 Ֆրանք։
ՓԱՐԻԶ. – Ա. Գալայճեան 800 Ֆր., Ա. Ալմազանեան 100 Ֆր., Պօղոս Թորոսեան 100 Ֆր., Ամն՝ 200 Ֆր.։
ՄԻՒՆՍԹԻՐ. – Ամն՝ 500 Ֆր.։

ՓՈՒԱՆ ԾԱՂԿԵՊԱՍԱԿԻ

Տիկին Ապսիճէ Խըտըշեանի մահուան առթիւ Տէր եւ Տիկին Ե. Գարաքէհէյեան 250 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի բարգաւաճման։

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ

Երեքշաբթի, Փետրուար 14, ատն կ «Տէառնընդառաջ»ի։ Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10-ին, խորանին վարդապետը քայ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Բ.

Après - midi littéraire autour de la *Question de la traduction*

PIERRE TER SARKISSIAN
parlera du
«*Bateau sur la Montagne*» (K. Zarian)
«*Le Monastère*» (D. Tcheugurian)

DENIS DONIKIAN
parlera de
«*Que la lumière soit*» (B. Sevag)

le dimanche 19 février à 16 heures

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 Paris

— Entrée libre —

CHŒUR MIXTE ARMENIEN DE PARIS

SIPAN - KOMITAS

FONDÉ EN 1923

CONCERTS

AU PROFIT DES SINISTRÉS D'ARMÉNIE

— GONESSE —
Samedi 4 Mars
à 20h45
Eglise St. Pierre - St. Paul
Près de l'Hôpital

— ALFORTVILLE —
Vendredi 10 Mars
à 20h45
Eglise Notre Dame
3, rue Jules Cuillerier

— ISSY —
Vendredi 17 Mars
à 20h45
Eglise St. Etienne
Place de l'Eglise

avec la gracieuse participation de
SONIA NIGOGHOSSIAN (Mezzo) RENÉ MASSIS (Baryton)
MARIO HANIOTIS (Basse)

Solistes des chœurs
Meguerditch Boghossian (Tenor) René Martayan (Tenor)

sous la direction de
GARBIS APRIKIAN

— PROGRAMME RENOVE —
S'adresser aux membres de la Chorale et à la Croix Bleue.
Prix des places : 100 Frs. pour un concert

ՅՕՐԴ ՏԱՐԵԿԱՆ ՅԵՐԵԿՈՅԹ
ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻ

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 5

Կէսօրէ վերջ, ժամը 14·30–ին

SALLE DE LA CHIMIE
28 bis, rue Saint Dominique, Paris 7e
(M° INVALIDES)

— Մուտք՝ 50 Ֆր — — Երախաներուն՝ ձրի —

Յայտագիր՝

- *Սկաուտական Շրջանային Ներկայացում,*
- *Հայերէն խմբերգ եւ պարեր*
- *Ջաւեշտ մը*
- *եւ Հայերէն Ներկայացում։*

Հանդէսին հասոյթը պիտի յատկացուի Հայաստանի աղէտեալներուն։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն – Ժեռոմի Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. –

Վահրամ Գայիսէրլեանի *մահուան առթիւ՝ Հայաստանի աղէտեալներուն համար Գրիգոր Մակարեան 300, Սարգիսեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Լուսվիկ Մխրանեան 200–ական, Գրիգոր եւ Եղիա Մխրանեան, Ժիրայր Մխրանեան 100–ական ֆրանք, Մազմանեան ընտանիք, Ժան Մակարեան 200–ական Ֆր., Ժիրայր Մակարեան, Եդուարդ Մակարեան, Եղիազարեան ընտանիք, Արիկ Մինասեան 100–ական Ֆր. Խաչիկ Զաքրեանի մահուան առթիւ։*

Կարապետ Պօյաճեան 200, Զալըքեան ընտանիք 150, Տէր եւ Տիկին Նէվչէհիրլեան, Թուրչիկեան ընտանիք, Քիւրքճըեան ընտանիք, Զալըքեանի զաւակները 100–ական Ֆր.։

Ռէյմօն Պաղտասարեանի *մահուան առթիւ՝ Ժակ Մեսճեան Էս–Օ–Էս–Ամենիի 100 եւ 100, Տէր եւ Տիկին Պերճ Կարապետեան 100 Ֆր.։*

Խաչուհի Թէֆենկեանի *մահուան առթիւ՝ Սէն – Ժեռոմի Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղը Հայաստանի աղէտեալներուն 200, Սիմոն Պիւսի 500 Ֆրանք, Պօյաճեան ընտանիք 200 Ֆր., Յակոբ Զաքարեան, Քէօսէեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Պերճ Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Սիվազլեան, Տէր եւ Տիկին Մանուկեան, Միշէլ Կիւզէլ 100–ական, Ֆր., Նուարդ Սարաֆեան 50 Ֆր., Թագուհի Զաքարեան 100 Ֆր. Սէն – Ժեռոմի Կապոյտ Խաչին։*

VIENT DE PARAITRE AUX EDITIONS ENTENTE

MARC NICHANIAN

AGES ET USAGES
DE LA LANGUE ARMENIENNE

Un ouvrage de 430 pages, qui raconte l'histoire de la langue arménienne, des débuts à nos jours.

Commande : Editions Entente: 12, rue Honoré Chevallier, 75005 Paris
ou chez votre libraire.

CENTRE CULTUREL
ST. MESROB
10 bis, rue Thouin, Paris 5e

CONFERENCE

A l'occasion de la publication de son dernier livre
« L'ODYSSEE MAMELOUCKE »

BEATRICE KASBARIAN - BRICOUT
ethnologue, conférencière

parlera de cette grande aventure historique
(avec diaporama commenté)

mardi 14 février à 20h30

au Centre Culturel Saint Mesrob
10 bis, rue Thouin, 75005 PARIS

Buffet : 19h30. *Participation* : 50 F.

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը իր սրտագին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Գառնիկ Տէրոյեանին, Աշոտ Տէրոյեանին, Տէր եւ Տիկին Մարսէլ Տէրոյեանին եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Ժան Սարգիսեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Ռուժէ Քասապեան եւ զաւկին եւ ընտանեկան պարագաներուն, իրենց հօր, մեծ – հօր եւ ապգականին՝

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՏԷՐՈՑԵԱՆԻ

մահուան առթիւ։

Meubles **Ghazarian**

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

« Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն »

Imprimé sur les Presses du Journal «HAR ATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 14
MARDI
14 FÉVRIER
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթաթերթի առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.949 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.949

ՄԻԹԵՐԱՆ ԵԻ ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐԸ

Նախագահ Միթերան Ասն Սէնքլէրի հիւրն էր, կիրակի իրիկուն, 7 / 7 յայտարարին։ Մէկ ժամ 50 վայրկեան, առանց ծանուցումի ընդմիջումի, Միթերան արտայայտուեցաւ օրուան հրատապ հարցերուն շուրջ, դիմաւորաբար «գործատուներուն» մասին, ուր իր մէկ մտերիմ բարեկամը խնդրոյ առարկայ է։ Ըսաւ որ, այդքան մեծցնելու պէտք չկայ Փէրնօ Տիւնէրալի հարցերը, վասնզի եւ Սոսիէթէ Ժենէրալի հարցերը, ուրիշներ ալ կան որոնց մասին շատ չի խօսուիր (Ք'ակնարկէ Վէթոն – Մոէթ Հեննըսիի եւ Պէկէն Սէյի)։ Պատմեց թէ ինչպէս ճանչցած է Ռոժէ Փաթրիս Փըլան, 40–է աւելի տարիներ առաջ արեւելեան Գերմանիոյ մէկ արուեստականը։ Եթէ հաստատուի որ անպարկեշտ բան մը ըրած է, այն ատեն իր պաշտօնին չըլլա – դօտիին մէջ, կը խորհի որ չի կրնար այլեւս բարեկամութեան նոյն ատիճանը վերապահել Փըլայի։ Համոզուած է որ դրամը Ք'ապականէ, կը ձաղկէ ՕՓՄՆերը (զնոմի հրապարակային առաջարկ) որ Ֆրանսան ալ դրաւեց։ Չի ծածկեր որ վիշը ունեցած է այս հարցին կապակցութեամբ, բայց, չի խուսափիր երկար արտայայտուելէ, ցոյց տալու համար թէ ինչ՝ մեզադրուելիք չէ։ Կը չեշտէ՝ արդարութիւնը պէտք է գործէ։ Այլ հարցերու մասին, նուազ ժամանակ ունեցաւ խօսելու, բայց ուզեց ծանրանալ ուսման վրայ, չեշտելով թէ ազգ. լուսաւորութիւնը նախապատուութիւն պէտք է վայելէ։ Յայտնեց թէ անկարելի է զոհացնել տալ բանտապահներուն այն պահանջին, որ կը վերաբերի հանգստեան կոչուելու 50 տարեկանին (ներկայիս՝ 55)։ Գոհ է Ռոքարէն, բայց չի ծածկեր որ պէտք չէ խօսէր Ժիսքարի ազամանդներու մասին, ինչ չի խորհիր թէ նախկին նախագահը անպարկեշտ բան մը ըրած ըլլայ։ Պարկասանի հետ յարաբերութեանց առընչութեամբ, կը յիշէ որ Շիրաք յայտնած է իրեն, երբ հրաժարականը կուտար, որ միայն մէկ պայման կայ (պատանդներու ազատ արձակման փոխարէն) դիւանագիտական յարաբերութեանց վերահաստատումը եւ որեւէ պատճառ չունի կասկածելու Շիրաքի խօսքէն։

Ինք Ք'ուզէ մնալ առաջնորդը, բայց նաեւ, երբ պէտք է՝ իրաւարարը։

Հակազդեցութիւնները են՝ ինչ որ կարելի էր նախատեսել։ Այլ խօսքով աջը կը քննադատէ, ընկերվարականները գոհ են, համայնավարները կը դանեն որ նոյն քաղաքականութիւնն է, դէպի ա՛յ, մինչ ընդդիմութեան համար Միթերան ճախի միութեան վրայ կը դնէ իր յոյսը։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԼՈՎ

«ՄԱՐՍԷՅԼԱԿԱՆ ՔԱԼԼԻՏՈՍՔՈՓ» խորագրուած յօդուածով մը, Փաթրիք Ժառօ Ք'անդրադառնայ Ցոյներու հիմնուած այս նաւահանգիստին, որ պատմութեան ընթացքին ընդունած է բազմազան հատկանիշներ, ինչ որ ըսել կուտայ Ժան Քհեայեանի՝ «Նաւահանգիստին մուտքին, պէտք է Ազատութեան արձանը մը բարձրացնել»։ Ժառօ կը խօսի Արաբներու, Հրեաներու եւ անշուշտ Հայերու մասին։ Բայց, իր կարճ եւ խիստ «ամփոփ» ակնարկը հայ գաղութի մասին կրնայ բոլորովին սխալ պատկեր մը տալ։

ԹՈՒՐՔ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ ՄԸ՝ Իպրահիմ Աքսոյ, կարգապահութեան խորհուրդի մը առջեւ քաշուած է եւ երկու տարուան համար արտաքսուած իր կուսակցութենէն (Սոցիալ – Դեմոկրատ), որովհետեւ քիչ մը չատ ազատ խօսեր է Սթրազպուրգ, Թուրքիա – Հասարակաց Շուկայ խառն ժողովին ընթացքին։ Ինք Մալաթիայի եբրեախոսն է եւ չէր վարանած դատապարտելու այն հալածանքը, որու ենթակայ են Թուրքիոյ Քիւրտերը, զվխաւորապէս մշակութային իրաւունքներու դեմ վրայ խօսած էր նաեւ չարչարանքներու մասին բանտերուն մէջ եւ քաղաքական ու ընկերակցական ազատութեան պակասին։

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՑ մէջ, կեդրոնական կոմիտէն արտակարգ նիստի մը ընթացքին, հաւանութիւնը տուաւ քաղաքական բազմազանութեան հաստատման «ընկերվարական հիմերու վրայ»։ Այսինքն հակամայնավար կուսակցութիւններ արգիլուած են։

ԹԵՀՐԱՆԻ մէջ, իսլամական յեղափոխութեան տանտէրական ոճակատարութիւնները վերջ դած են Շարաթ իրիկուն ոճավաճառի մթնոլորտի մը մէջ եւ չուրջ մէկուկէս միլիոն անձերու մասնակցութեամբ։ Ելոյթ ունեցած է նախագահը՝ Խամէնէի եւ հաստատած թէ իր երկիրը տրամադիր է յարաբերութիւն – ները վերահաստատելու բոլոր երկիրներուն հետ, բացի՝ Միացեալ – Նահանգներուն, Հարաւի – Ափրիկէէն եւ Իսրայէլէն։

ԹՈՒՐՔԻՈՑ Հանրապետութեան Նախագահը, վարչապետը եւ պաշտպանութեան նախարարը ճմեռնային ռազմափորձերու հսկելու համար գացած են Էրզրում։ Հոն բացումը կատարուած է նաեւ քաղաքի թանգարանին «Ջարդերու բաժին»ին, ուր ներկայ էին միւխ դրաւած էին բանախօսները եւ երեկոյթը բացաւ վրոթֆէէօր՝ Ալէքս Մինքովսկի, որ ամենայն պարզութեամբ ընդունած էր փոխարինել նախապէս նըշանակուած նախագահը՝ Վիտալ – Նաքէ։

Ան, առանձին ելոյթ մը չունեցաւ, բայց բոլոր ճառախօսներուն ելոյթներէն ետք, հակիրճ ու դիպուկ մեկնաբանութիւններով ցոյց տուաւ թէ քալ ծանօթ հարցին, իրեն կը բաւեն մէկ – երկու խօսք ամբողջ տեսակէտը արտայայտելու համար։ Ան, առաջին խօսքը տուաւ կազմակերպիչ մարմնին նախագահ՝ Քրիսթիան Տէը – Ստեփանեանի, որ յիշեց թէ ճիշդ տարի մը առաջ էր, որ ծնունդ ք'առնէր Հայ Ժամանակակից պատմութեան ամէնէն մեծ չարժումներէն մին։ Ակնարկ մը նետեց անմիջական անցեալի իրադարձութեանց, որոնք բնական աղէտին վաղորդայնին կը յանդէին զարթարաղեան Շարժումի Հայաստանի Կոմիտէին անդամներուն եւ մերձաւոր գործակիցներուն ձերբակալութեան։ Կը չեշտէր թէ ա՛յս իրիկուն, մեր նպատակն էր դատապարտել Հայաստանի կացութեան բնականոնացման փորձերը եւ հանդիսաւոր կերպով հաստատել թէ զօրավիգ ենք Ղարաբաղ Կոմիտէի։ «Այդ նեցուկը, ք'ըսէր բանախօսը, կը բերենք նախ, բարոյական հոյակապ ողջամտութեան մը տէր մարդոց, որոնք կրցան, չուրջ տասը ամիս, ոգեւորել այդ չարժումը պատասխանատուութեանց բացառիկ դիտակցութեամբ մը»։ Ու կը թուէր անոնց անունները՝ Լեւոն

Ա. Մ.

(Շար.ը Դ· էջ)

ՀԱՆՐԱԺՈՂՈՎ
ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՄԻՏԷԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐՈՒՆ ԱՋԱՏ ԱՐՁԱԿՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ԲԱՐՁՐ ՈՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅԹ ՄԸ

Նախաձեռնութեամբ «Սոլիտարիթէ Ֆրանքօ – Արմէնիէն»ի, Փետրուար 10, Ուրբաթ իրիկուն Փարիզի Շեմիի սրահին մէջ տեղի կ'ունենար հանրաժողով մը Ղարաբաղ Կոմիտէի բանտարկուած անդամներու ազատագրման համար։ Բացառիկ որակ ներկայացնող երեկոյթ մը, ուր ելոյթ ունեցողները յայտնաբերեցին քաջարի դիրքաւորում մը, ձաղկելով կամայական ձերբակալութիւնները, որոնք կատարուեցան երկրաշարժէն հազիւ երեք օր ետք, երբ ամբողջ ժողովուրդ մը վիրաւոր էր։

«Բացականչները միշտ յանգուցուր են» ք'ըսէ Ֆրանսական առած մը եւ այդ իրիկունը – Փետրուար 10–ին – քիչ մը աւելի յանգուցուր էին Փարիզի այն բոլոր Հայերը, որոնք՝ կամ գերազանցելն իրենց հանդիսաը հեռատեսիլին դիմաց, կամ՝ աւելի դատապարտելի, ինչ – ինչ հաշիւներով, զորս նախընտրելի կը դանենք անդիտանալ, չեկան ծայրէ ծայր լեցնելու համար սրահ մը, որ պէտք է անպայման բազմութեամբ յորդէր այդ դիշեր։ Այս դառն խորհրդածութիւնը չի նշանակեր թէ սրահը պարապ էր։ Բնաւ երբե՛ք։ Լաւ լեցուած էր, բայց մենք ք'ակնկա – լէինք, հակառակ անոր որ այս գաղութը այլեւս մասնաւոր լաստեհասութեան մը չի մղեր մեզ, նման ձեռնարկներու առեն, որ ոչ մէկ պարապ աթոռ ըլլար։ Կային եւ մէկէ աւելի։ Եւ ըսել թէ Ղարաբաղ Կոմիտէի այդ անդամներն էին – այսօր մութ խուցերու խորը նետուած առանց դատ դատաստանի – որոնք նոր չունէ մը տուին Հայաստանի ժողովուրդին եւ իր անոյշ թմրութենէն հանեցին Սփիւռքի Հայութիւնը։

Այս խօսքերը, եթէ նոյնիսկ կրնան մը–նալ ճայն բարբառոյ յանապատի, չեն կրնար չընծուիլ, երբ ահաւոր աղէտ մը պարտելու այն հալածանքը, որու ենթակայ են Թուրքիոյ Քիւրտերը, զվխաւորապէս մշակութային իրաւունքներու դեմ վրայ խօսած էր նաեւ չարչարանքներու մասին բանտերուն մէջ եւ քաղաքական ու ընկերակցական ազատութեան պակասին։

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՑ մէջ, կեդրոնական կոմիտէն արտակարգ նիստի մը ընթացքին, հաւանութիւնը տուաւ քաղաքական բազմազանութեան հաստատման «ընկերվարական հիմերու վրայ»։ Այսինքն հակամայնավար կուսակցութիւններ արգիլուած են։

ԹԵՀՐԱՆԻ մէջ, իսլամական յեղափոխութեան տանտէրական ոճակատարութիւնները վերջ դած են Շարաթ իրիկուն ոճավաճառի մթնոլորտի մը մէջ եւ չուրջ մէկուկէս միլիոն անձերու մասնակցութեամբ։ Ելոյթ ունեցած է նախագահը՝ Խամէնէի եւ հաստատած թէ իր երկիրը տրամադիր է յարաբերութիւն – ները վերահաստատելու բոլոր երկիրներուն հետ, բացի՝ Միացեալ – Նահանգներուն, Հարաւի – Ափրիկէէն եւ Իսրայէլէն։

ԹՈՒՐՔԻՈՑ Հանրապետութեան Նախագահը, վարչապետը եւ պաշտպանութեան նախարարը ճմեռնային ռազմափորձերու հսկելու համար գացած են Էրզրում։ Հոն բացումը կատարուած է նաեւ քաղաքի թանգարանին «Ջարդերու բաժին»ին, ուր

ԱԶՆԱՒՈՒՐ – ԿԱՌՎԱՐԵՆՑԻ «ՔԵԶԻ ՀԱՄԱՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆ»Ը
ԲՈԼՈՐ ՄՐՑԱՆԻՇՆԵՐԸ ԿԸ ԿՈՏՐԷ

Երբեք չէ տեսնուած Թոպի 50–ի տարեդարձութեան մէջ, Ազնաւուրի եւ Կառվարենցի հեղինակութիւն՝ «Քեզի համար՝ Հայաստան»ը Շարաթ իրիկուն ուղղակի առաջին տեղը դրաւած է սալերու վաճառքին։ Հրապարակ ելած Յունուար 24–ին, նախ 200 հազար օրինակ ցրուած էր Ֆրանսայի տարածքին վրայ, բայց ցայսօր 360 հազար օրինակ ծախուած է արդէն, օրական աննախընթաց համեմատութեամբ մը՝ քանի հազար օրինակ։ Ծանօթ է որ 89 արուեստագէտ մանակցած են այս երգին իրագործման։

սիւռ ցուցադրուին «Հայերու կոտորածներուն զոհ Թուրքերու» պատկանող իրեր։ Այս բացումին առիթով Էվրէն ըսած է թէ Հայերը Թուրք ժողովուրդին լուսթենէն քաջալերուած, այսքան տարի իրենց զոհի ազգակով լեցուցին աչխարհը։ Հիմա ժամանակն է որ իրականութիւնը յայտնի դառնայ։

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԵՄԱՏՈՒԹԻՒՆԸ՝ 80%

1989 ՅՈՒՆՈՒԱՐԻ ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐԻՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆ

Ինչպէս ծանօթ է, Ցունուարին մարդահամար կատարուեցաւ Խորհ· Միութեան մէջ։ Այս առընչութեամբ, Ուրբաթ իրիկուն, Քլօտ Մութաֆեան, որ նոյն օրը կը վերադառնար Հայաստանէն, երկու ամիս աքնայեան աչխատանք տանելէ ետք Ֆրանսայէն հասած օգնութեան բաչխումին համար, յայտնեց թէ առաջին արդիւնքներուն համաձայն Ղարաբաղի Հայութեան համեմատութիւնն է 79–էն 80%, ինչ որ զգալի յաւելում մը կը նչանակէ եւ հարկ է չմոռնալ որ այս ալ կը պարտինք Ղարաբաղ Կոմիտէի տարած յամառ աչխատանքին։

ՏԻՐՈՒՆԻ
ԶԱՐԵՀ ՍԱՐԵԱՆ

Ցաւով իմացանք, որ Փետրուար 10–ին իր մահկանացուն կնքած է գաղութիս ընտանի դէմքերէն, «Ցառաջ»ի, «Աչխարհ»ի «Ցաղթանակ»ի եւ այլ թերթերու կանոնաւոր աչխատակից՝ Սարեհ Սարեան։

«Ողբացեալը բնիկ պոլսեցի, ծնած էր 1899–ին, յաճախած էր Խասեան եւ կեդրոնական վարժարանները եւ որպէս վերջին աչակերտներէն Կոմիտասի, ղեկավարած է Մինաս երգչախումբը։ Փարիզ եկած էր 30–ական թուականներուն, ուր վերջնապէս հաստատուած էր։ Աչխատած էր չրջան մը կօշիկի հաստատութեան մը մէջ, ապա՝ էլֆ – Աքիթէն, ուր աչխատավարձքերու բաժանմունքի պատասխանատու պաչտօնը վարած է, մինչեւ հանգստեան կոչուիլը։

Դեռ մինչեւ մէկ – երկու տարի առաջ, կարելի էր գինքը տեսնել հայկական բոլոր հաւաքոյթներուն, ուր կուգար ձանագրիչ մեքենայով մը եւ յաճախ հազիւ 24 ժամ ետք կը հասցնէր «Ցառաջ»ին թղթակցութիւնը։ Ցոգնիլ չէր գիտեր, վասնզի կը պատկանէր այդ՝ յոգնիլ չգիտցող սերունդին։ Հիմնադիրներէն էր Խասեան Բարեկամական Միութեան, պըտոյտներ կը կազմակերպէր, հաւաքոյթներ եւ ամէն ինչ ք'ընէր որպէսզի որոշ հասոյթ մը ապահովուի եւ այդ դումարը նուիրուի կամ պղրոցներու կամ մամուլին։

Ցօդուածներէ եւ թղթակցութիւններէ զատ, դողտրիկ քերթուածներով ալ ք'աչխատակցէր կարդ մը թերթերու։ Բայց, ինչ որ ամէնէն աւելի գնահատելին էր իր մէջ եռանդն էր եւ հայկական ապրումը։ Ներկայ էր միշտ զրական մշակութային երաժչտական հաւաքոյթներու, հաւատարմութեամբ ու յարատեւութեամբ։

Ճիշդ է որ իր մահկանացուն կը կնքէ լիութեան հասած տարիքի մը, բայց եւ այնպէս իր բացակայութիւնը զգալի պիտի ըլլայ, բոլոր անոնց մանաւանդ, որոնք այնքան վարժ էին իր ներկայութեան սրահի մը անկիւնը։

Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Գէորգ – Ժորժ Սարեանի եւ զաւակներուն։

Յուղարկաւորութեան մանրամասնութիւնները տես՝ Դ· էջ։

RU 486

«ՀԱՊԸ ԿԸ ԿԼԼԵՍ, ԵՒ...»

Տոքթ. ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

1986–ի Դեկտեմբերին, բժշկական հեղինակաւոր պարբերաթերթերէն մէկը՝ The New England Journal of Medecine, հրատարակեց ուշադրաւ ուսումնասիրութիւն մը:

Յօդուածագիրը Ֆրանսացի գիտնական մըն էր, որ կը հաղորդէր նոր դեղի մը չուրջ կատարած իր հետազօտութեան արդիւնքները:

«RU 486» կը կոչուէր այդ դեղը, որ փորձարկումի մէջ գտնուող բոլոր բաղադրութիւններուն պէս՝ կը կրէր պայմանական սաղմուն մը:

1988–ի աշնան, միֆեփրիսթոնը, – այս էր RU 486–ին տարրալուծական անունը–, երկար տատամսումներէ ետք ունեցաւ վաճառումի արտօնագիրը: Առով հան – դերձ սակայն, պիտի տրամադրուի չատ խիստ օրինադրութեամբ մը, որովհետեւ վիժադեղ մըն է եւ այն առիւծան աղդու՝ որ Առլանտեանի միւս ափին, համառօտութիւնները չատ սիրող Ամերիկացիք «The death pill» պիտակեր են զայն:

«Մահացու դեղահատը» չէր կրնար անշուշտ անտգմուկ իջնել ասպարէզ: Մինչեւ որ մարդկային կեանքը արդասաւորու – մը պահէն՝ նոյնիսկ անկէ առաջ պաշտպանողներ կան, վիժումի կամ «պարզ» բեղնարդելումի հետ աղերսուող ամէն նորամուծութիւն պիտի հրահրէ վէճեր:

Ոչ ոք կ'երեւակայէր սակայն, որ RU 486–ի պարագային՝ անհամ զանգուած մը դիպաշրջումներն ալ պիտի պարտադրէին հանրութեան:

***

Անարուեստ այս կատակախաղը ունի մուտք մը, – չատ հակիրճ–, եւ երկու ելքեր ... առայժմ:

Ներածութիւնը մեզ պահ մը կը փոխադրէ պետական ապահանքի մը մէկ, ուր, 1988–ի Սեպտեմբեր 23–ին, առողջապահութեան նախարարը հանդիսաւորութեամբ կը վաւերացնէ վիժադեղ մը չահագործելու հայցադիրը:

Առաջին արարը կը տեւէ ամիս մը, որովհետեւ Հոկտեմբեր 26–ին է որ վարդապետը կ'իջնէ, երբ աղերսարկու ընկերութիւնը կը հաղորդէ յանկարծ՝ թէ հրապարակէն կը քաշէ իր արտադրած դեղահատը: Պատճա՞ռը. չատ պարզ: Այդ հսկայ ընկերութիւնը, նկատի առնելով վրդովումը զոր յարուցեր է RU 486–ը որոշ շրջանակներու մէջ, նախընտրեր է ամէնուն սիրելի մնալ՝ փոխանակ իր վարկն արատաւորելու...:

Յետ երկօրեայ միջնարարի մը, որուն ընթացքին հանդիսականներէն ոմանք կը ցնծան, մինչ ուրիշներ չատ զայրացած են, վարագոյրը կը վերաբացուի: Բեմին վրայ զարձեալ բազմած է նախարարը, այս անգամ քիչ մը խոժոռադէմ: Դիմացը կանգնած է դեղագործական ընկերութեան փոխ – տնօրէնը, որ չի դիտեր աչքերն ուր յառել: Հանդիսականներն ալ լաւ չեն հասկնար պատահածը:

Նախարարը իր իշխանութեան ամբողջ ծանրութեամբ ոտքի կ'ելլէ, քիչ մը կ'երթեւեկէ յամրաքայլ, պահ մը կը սեւեռէ փոխ – տնօրէնը, եւ արահը թնդացնող ուժգնութեամբ կը գոռայ. «կ'ուզեմ որ իսկոյն վերկախս RU 486–ը ծախել. չե՞ս անդրադառնար որ անիկա հանրօգուտ դեղ մըն է. եթէ այդպէս չըլլար՝ ես ամիս մը առաջ արտօնա՞ծ պիտի ըլլայի վաճառումը»:

«Ինչպէս որ կը փափաքիք», կը պատասխանէ փոխ – տնօրէնը գոհունակ հըլութեամբ: Ապա կը յառաջանայ բեմահարթակին ծայրը եւ ... «ներեցէք» կը փսփսայ հանդիսականներուն. «ինչպէս տեսաք, պարտադրանքի տակ է որ ստիպուած եմ RU 486–ը հրամցնել ձեզի. մեղքը Նախարարին վիզը»...:

Վարագոյրը կը փակուի, լոյսերը կը վառին, բայց դեռ խնդացող չկայ:

Դանդաղօրէն դուրս ուղղուողներէն մէկը, «իսկապէս իր պաշտօնին գիտակից նախարար մըն է» կ'ըսէ ընկերոջ, որ ապշած վրան կը նայի. «Պարապ խօսք. պարզապէս իր թքածը չուզեց լպել ուրիշի մը պատճառով»: Այդ պահուն, եռեւէն պարոն մը խոհուն չեչտով կը յարէ. «Les voies du marketing sont vraiment infinies»...:

***

Սեղմօրէն դիտական առումով, – այսինքն կարելի համարելով ժամանակակից նուաճումներէն ոմանց ընկալումը բարոյախօսական ծիրէ մը դուրս–, միֆեփրիսթոնը ներծորաքանութեան երկրորդ եւ առաւել դիւտաւոր առաջարկն է որպէս ծննդակարգումի (planning familial) միջոցառում:

1957–ին հրապարակ հանուած էին բեղնարդելները, որոնց նպատակը ամսօրեայ ձուաբձակումը խափանել է:

Կինը ըստ կամս ամլացնելու այդ հնարն այնքան ընդհանրացաւ, որ կարճ ժամանակուան ընթացքին ընկերային դարաւոր բարքեր սասանեց: «Դեղահատիկը» սակայն չատ լուրջ անպատեհութիւն մըն ալ յարոյց. մոռցնելով, զրեթէ բոլորովին, վաղաժամօթ սերմնապանակը (préservatif), մեծապէս նպաստեց սեռավարակ (sexuellement transmissible) հիւանդութիւններու ծաւալումին, այլեւս ոչ թէ ծրագրուած եւ ժամանակաւոր՝ այլ անդարմանելի ամլութիւններու մատնիչ բազմացումով:

Հարկ եղաւ սեռապաղթ սփռումով, – թէեւ այլ կերպերով ալ տարափոխիկ–, նոր եւ մահացու համաճարակ մը՝ ախտաժերժումի ստացական անբաւարարութեան նշանահոդը (syndrome immuno - déficitaire acquis, SIDA) (1), որպէսզի բեղնարդելներու դործածութիւնը անհրաժեշտ լրում մը պահանջէ ... աւանդական միջոցներով: Այս յետահայեաց հարկադրանքը յաւելեալ պատճառ մըն է, որ կը բացատրէ թէ ինչու սկսած է խախտիլ այն անվերապահ համարումը զոր «դեղահատիկը» կը վայելէր տարիներէ ի վեր: Նախառում՝ որ կ'արտաքսէ յայտուի սպառումի լուրջ նուազումով մը (50% Միացեալ – Նահանգներու մէջ, վերջին տասը տարուան ընթացքին), հակառակ որ իրենց պարունակած դեղնաքանակ (minidosé) բաղադրատարրերով, այսօրուան բեղնարդելները զրեթէ զերծ են յարակից անբաղձալի ազդեցութիւններէ:

Վաթսունական թուականներուն ընդհանրանալ սկսաւ ներարգանդային պարուրաթելը (stérilet), որուն գործարկումը չատ պարզ սկզբունքի մը վրայ հիմնուած է. բորբոքած պահել արգանդը, որպէսզի անատակ դառնայ սաղմնակալումի:

Այս նպատակով կ'օգտագործուի կերպընկալէ ձողիկ մը, – չուրջ երկու հարիւր որդամեթր երկար, – որուն վրայ զպանակաձեւ ոլորուած է պղինձէ մանրաթել մը: Պղինձը չատ գրգռիչ է երբ հպի լորձնաթաղանթի մը (muqueuse), իսկ դալարումը պարուրակերպ է, որպէսզի կարելի ըլլայ առանց չատ տեղ գրաւելու երկար թել մը չահագործել, աճեցնելով այսպէս գրգռումի սաստկութիւնը:

Արգանդին մէջ դետեղուելով, այդ ցպիկը չարաւեւ բորբոքում մը կը առեղծէ, այլակերպելով բնաւայրը. այնպէս որ, երբ փողին (trompe) մէջ բեղնաւորուած ձուն արգանդային խոռոչ կը գաղթէ աճելու համար, չի կրնար խարսխել աննպաստ դարձած այդ չրջապատին մէջ, եւ կը մեռնի:

«Սովորական» բեղնարդելներու պարագային, ուրեմն, սաղմ չի գոյանար, որովհետեւ ձուարձակումը զսպուած ըլլալով՝ արգասաւորում չկայ բնականաբար:

Պարուրաթելի դործածութեամբ մինչդեռ, հարցը տարբեր է: Հոս, քանի սաղմըն է մեռնողը, վիժում մըն է որ տեղի կ'ունենայ խորքին մէջ, նոյնիսկ եթէ ընթացիկ առումով, – թէեւ ոչ կենսաբանական ճչգրտութեամբ–, վիժում բառը վերապահուած է այն պարագաներուն՝ երբ այլեւս արգանդին մէջ տեղադրուած սաղմին կեանքն է որ կ'ընդհատուի, ինքնաբերաբար կամ բռնի:

Մինչեւ հիմա, դրգռուած վիժումը (avortement provoqué) երկու կերպով կը կատարուէր. քերում եւ ծծում (aspiration): Առաջին պարագային, դդալաձեւ քերիչով մը (curette, ուրկէ դործողութեան անունը՝ curetage) յղի արդանդը բառին իսկական առումով կը խարտուի. իսկ երկրորդ պարագային, որ չատ աւելի ընդհանրացած է եւ առանց դդայզերծումի ալ կրնայ կատարուիլ, սաղմնակիր արդանդի պարունակութիւնը կը ծըծուի՝ ժխտական զօրաւոր ճնշում բանեցնող սարքով մը:

Այս վիժաձեւերը բուժարանում (hospitalisation) չպահանջելով հանդերձ՝ ծանր կը կշռեն ընկերային խնամածութեան ելեւմուտին վրայ, մանաւանդ այն երկիրներուն մէջ, – ինչպէս Ֆրանսան–, ուր կամաւոր յղարարձումի ծախսերն անդամ Պետութիւնը կը յանձանձէ:

Տնտեսական այս անպատեհութիւնը սակայն կրնայ սակաւագիւն վիժամիջոցներու հետապնդումը թելադրել միայն, ինչ որ չի զուգադիպիր անպայման աւելի «բնական» վիժաձեւակ մը առեղծելու մտահոդութեան հետ. մտահոդութիւն մը յարակայ, թերեւս նոյնիսկ յարաճուն, որովհետեւ վիժումը կը չարունակէ մընալ դառնայուչ դրուագ մը, – առնուազն ենթագիտակցութեան մէջ–, անոնց համար ալ որոնք բարոյապանցում չեն համարիր զայն:

***

Արգանդը, հոդին եւ պետական հաւատեցոյցը նուազ խախտելու ակնկալութեամբ է, ահա, որ այժմ հրապարակ կ'ելլէ միֆեփրիսթոնը, Միփեժին անունով:

Վաճառանիշ մը ունենալով հանդերձ սակայն, միֆեփրիսթոնը պիտի չծախուի դեղարանները մէջ, ոչ ալ կարելի պիտի ըլլայ զայն ձեռք ձգել դարմանագրով մը: Միփեժին հայթայթելու իրաւասութիւնը պիտի վերապահուի այն պաշտօնարաններուն, ծանօթ՝ «բարեծնութեան կեդրոններ» անունով (centres d'orthogénie), ուր կ'որոշուի, – չարաթ մը վաղեմելէ ետք, ինչպէս օրէնքը կը պահանջէ–, թէ որ սաղմը պիտի ծնի եւ որը՝ ոչ:

Եթէ կինը, մտածելով հանդերձ, չըրաժարի վիժելու մտադրութենէն, – ինչպէս կը պատահի զրեթէ միշտ–, հիւանդանոց պիտի չղրկուի այլեւս. պաշտօնատունէն չելած՝ բժիշկին ներկայութեան պիտի կլլէ երեք Միփեժին, յետ ստորագրելու ծանուցագիր մը, որ իրեն կը հաղորդէ դեղին խեղարար (teratogène) ըլլալը «ձախողութեան» պարագային: Եւ որովհետեւ անյաջողութեան տոկոսը չափազանց բարձր է (80%), այդ ստորագրութեամբ՝ թէ' բժիշկը (Պետութիւնը) ամէն պատասխանատուութիւն կը թօթափէ հաշմի մը ծնունդին օրը, թէ' ալ, մանաւանդ, կինը «բարոյապէս» յանձնառու կ'ըլլայ իր յղութիւնն անպայման ընդհատելու:

Որպէսզի Միփեժինի արդիւնաւորութիւնը մերձենայ 100%–ի, կնոջ կը յանձնարարուի երեք օր ետք վերստին ներկայանալ բժիշկին, որ այս անգամ պիտի մատակարարէ յառաջագեղձիններ (prostaglandines), միջմկանային ներարկումով կամ հեշտոցային ձուակներու (ovules vaginales) տեղադրութեամբ:

Փրոսթակլանտինները, որոնք անչարչար յղութեան մը աւարտին էական դեր կը կատարեն արգանդափողի լայնացման եւ արտամուղ կծկումներու չարժարկումին մէջ, յղութեան սկզբնաշրջանին՝ կը մնան ապաղդու, բացի եթէ արգանդը Միփեժինով «նախապատրաստուած» է:

Ի՞նչ է, ուրեմն միֆեփրիսթոնի գործակերպը:

***

Եթէ յղութիւնը որոշ կանխապայմաններու համադրումով կը հատատուի, կենսաբանական բարդ պատչաճումներ ալ կը պահանջէ յարատեւելու համար մինչեւ ծննդաբերութիւն:

Տակաւին կարելի չէ եղած լրիւ ըմբռնել, թէ ինչպէս կազմակերպուած է սաղմին իննամսեայ հովանաւորումը: Մանաւանդ ծանօթութիւններ ունինք միայն, որոնք համբերութեամբ ազուցուելով նորագիւտ տեղեկութիւններու՝ այդ առեղծուածը օր մը պիտի վերածեն դեղատեսիլ համապատկերի:

Գիտենք, օրինակ, թէ ձուարձակումով իսկական վէրք մը կը բացուի ձուարանին վրայ: Այդ վէրքը, որ հին կազմախօսներու սահմանումով դեղին մարմին կը կոչուի մինչեւ այսօր, փոխանակ անմիջապէս սպիացումի ուղին բռնելու՝ կը վերածուի ներծոր դեղձի, այսինքն կը սկսի արտադրել զրգռուն մը (hormone), որուն գլխաւոր դերը ներարգանդը ըստ արագնել է, մինչ այդ արգասաւորուած ձուն պարունակելու պատչաճութիւն մը տալով անոր:

Եթէ բեղնաւորում տեղի չունենայ՝ դերձ այդ լորձնաթաղանթը, որ զոյատեւելու պատճառ չունի այլեւս, կ'արտաքսուի արիւնահոսութեամբ մը, զոր կը կոչենք դաչտան: Այս վտարումին հետքն է միայն որ ձուարանի վէրքը կը սպիանայ, ստանալով դեղնասպիտակ դոյն մը (2):

Իսկ եթէ յղութիւն մը սկսի, այդ խոցը ոչ միայն չի սպիանար, այլեւ նոյնիսկ կը յաւելու իր ծորումը, որպէսզի արդանդի մկաններուն վրայ ալ ազդելով՝ կանխէ վաղաժամ, այսինքն վիժումի կծկումները:

Սաղմի պաչտպանութիւնն ամէն դնով ապահովելու յանձնառութեան համար է, ուրեմն, որ դեղնաուն մարմնի արտադրուկը կոչուած է progestérone, կերտուած՝ լատիներէն pro(թեր) եւ gestare (սաղմնակրել) բառերէն: Իր դոյութիւնն ու նչանակութիւնը թէեւ ծանօթ են 1934–էն, սակայն ազդեցութեան բուն կերպը եօթանասունական թուականներուն միայն յստակուեցաւ, երբ արգանդի մկանային բջջաթաղանթին վրայ յայտնաբերուեցան, – ելեկտրոնական դիտատես դիտակով–, փրոժեսթերոն միայն ընդունելու ատակ ընկալիչներ: Երեան ելաւ, այլ խօսքով, թէ յատուկ «խորչերու» մէջ բովանդակուելով է որ փրոժեսթերոնը անդորրիչ իր պաչտօնը կը կատարէ:

Այս հիմնարար անդրադարձումէն չատ ժամանակ չանցած, կարդ մը դիտնականներ խորհեցան այդ վարչերն օգտադործել... խափանելու համար յղանալատ դրդռօնին դերը: Այդպէս է որ բաղադրուեցաւ նոր պատրաստուկ մը, այնքան նման փրոժեսթերոնի՝ որ կրնար «խաբել» ընկալիչները եւ անոնց մէջ տեղուիլ անարդել:

Այդ նոր բաղադրութիւնը RU 486–ն էր:

Ինչպէս պարզ է կռահել, այդ կեղծ փրոժեսթերոնը, զուրկ՝ բնականին պըղկափարատ ազդեցութենէն, բոլորովին անպաչտպան կը թողու պտղաբեր արդանդը, որ 80% պարագաներու՝ կ'ընկերկի սաղմնավէժ կծկումներու յորձանքին առջեւ:

Դեղագործական ճարտարարուեստը սակայն չի հանդուրժեր պատահականութեան յանձնել իր նուաճումներուն արդիւնադործութիւնը: Եթէ միֆեփրիսթոնը կ'արտադրէ վիժումներ առթելու համար, կը պահանջէ որ այդ վիժումները միշտ յաջողին: Այս պատճառով է որ կը յանձնարարէ նաեւ, –իբր նեցուկ–, փրոսթակլանտինները, որոնք չնորհուած հարուածը կու տան՝ Միփեժինով հանդերձ դեռ կեանքին փարած սաղմերուն:

(Մնացեալը յաջորդով)

(1) *Syndrome*, եւ իր համազօրը՝ *synodos*, յունարէն կը նչանակէ *ուղեկցութիւն* (փրանսերէն բառացի թարգմանութիւնը պիտի ըլլար *con-cours*): *Synodos* աւելի ընդհանրացած է իբրեւ եկեղեցական եզր, *ժողով* նչանակութեամբ. հայերէնի մէջ սովորաբար կը գործածուի տառադարձուած ձեւով՝ սիւնոդ(ոս) կամ սիւնոդ(ոս): *Syndrome*–ը միչդեռ տրամադրուած է բժշկութեան, բայց միշտ պահելով հաւաբական – փոխաբերական իր իմաստը: Կը բացատրէ մէկէ աւելի ախտանչաններու միաժամանակ՝ այսինքն «ուղեկից» ներկայութիւնը, որպէս յատուկ արտայայտութիւն որոշ հիւանդութիւններու: Կը նչանակէ, այլ խօսքով, «(ախտա)նչաններու խումբ, հոյլ», ուրկէ մեր առաջարկած *նչանախումբ* կամ *նչանահոյլ* բառերը: Կարելի է նաեւ ըսել *համախտանիչ*:

(2) Ձուարձակումները ձուարանի մակերեսին տարբեր կէտերէ կը կատարուին: Ամէն ամիս հետեւաբար նոր սպի մը աւելնալով, այդ գեղձին կեղեւը անհարթ, խորտուրտ երեւոյթ մը կ'առնէ ժամանակի ընթացքին: Հին դիագնիչները, կարծելով որ դալկաթոյր այդ վիրանչանները գործօն դեր մը կ'ապահովեն, դեղին մարմին կոչած էին զանոնք:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՕՐԵԱՑ
ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱԹԵՐԹ
Ցունուար – Դեկտեմբեր 1987
ՑՈՒՇԱՄԱՏԵԱՆ 1887 – 1987

Հրատարակութիւն՝
Վիէննայի Մխիթարեան Միաբանութեան

ԻԶՄԻՐԻ ՀՐԴԵՀԻՆ ՄԱՍԻՆ

ԼՄՐ. – Թուրք մամուլը («Միլլիյէթ» Յունուար 23) աւելի քան վեց տասնամեակներու պատմական սխալ մը սրբագրելու փութկոտութեամբ յայտնած էր թէ 1922 Սեպտեմբերին Իզմիր հաղաթը հրդկիզողները ոչ թէ Թուրքեր, այլ Հայեր էին (տե՛ս՝ «Ծառայ» Յունուար 25)։ Նոյնպէս այս թեզը կը հիմնուէր Մերձաւոր – Արեւելքի օժանդակութեան յանձնախումբի անդամ Մ. Փրէնթիսի ու հաւրիւրապետ՝ Ա. Հեփպըրնի ստորագրութիւնը կրող փաստաթուղթերու։

«Մոսկոսկան Հայաստան» ամսաթերթին Հոկտեմբեր 1988–ի թիւին մէջ «Խօսում են փաստաթղթերը» խորագրով կը տրուի հետեւեալ գրութիւնը որ Միացեալ – Նահանգներու Իզմիրի հիւպատոս (1911 – 1917 եւ 1919 – 1922) Ճ. Հորթըրնի զեկուցումն է ուղղուած իր երկրին Արտաքին նախարարութեան։ Զեկուցումը կը վերաբերի նոյն դէպքին, Իզմիրի հրդեհումին։

Ցարդարժան Արտաքին Նախարարին
ՈՒԱՇԻՆԿԹՆ

Սը՛ր,

Պատիւն ունիմ Արտաքին Նախարարութեան հաղորդելու այն ինչ որ տեղի ունեցաւ կ'ունենայ Մերձաւոր – Արեւելքի մէջ եւ համառօտակի մեկնաբանելու Իզմիրի ահաւոր ողբերգութենէն ծագած դէպքերն ու պատճառները։

Պատիւ ունիմ Արտաքին Նախարարութեան ուշադրութիւնը հրաւիրելու այն փաստին որ Իզմիրի մէջ Յոյներու ափ դուրս գալէն անմիջապէս յետոյ ես հեռագրեցի որ ատիկա պիտի դառնայ երկրորդ «Սիրակուսեան արշաւանք», նկատի ունենալով Սիրակուսայի դէմ մղուած պատերազմը Ք. Ա. 413–ին, որ ամբողջովին պարպեց աթենական զանճարանը եւ Աթէնքը զրկեց հին աշխարհին ղեկավարութենէն։

Միւս հաղորդագրութեան մէջ ես այն կարծիքը յայտնած եմ, որ եթէ յունական բանակը նահանջէ Փոքր Ասիոյէն, անոր հետեւն կ'երթայ ամբողջ քրիստոնեայ բնակչութիւնը, որ ատոր չհաւատալու կարող է միայն ան, որ ծանօթ չէ Մերձաւոր – Արեւելքի կացութեան եւ անոր ժողովուրդներուն վիճակին։ Այս հաղորդագրութեան պատճէնը ես ղրկած եմ կոստանդնուպոլիս։ Կը յիշեմ, ինծի բացատրեցին թէ Թրք. նոր վարչակազմը «բարեացակամ ու բարեհամբաւ վարչակազմ» է։

Հասկնալի է, Իզմիրի մէջ Թուրքերուն նողկալի եւ դաժան վարմունքը որոշ շրջանակներու մէջ կը բացատրուի այլ զգացողութեամբ, որ հաւատացողներ է այդ քաղաքին ամայացումը յունական բանակի նահանջին առիթը։ Ես Մերձաւոր – Արեւելքի հիւպատոսական ծառայութեան մէջ եմ գրեթէ երեսուն տարի, եւ ինծի քալածանօթ է իրավիճակը։ 1915 թուականին Հայերու դաժան կոտորածէն վերջ, որուն մասին ես հոս ծնած Ամերիկացիներէ եւ Իզմիրի ամերիկեան հաստատութիւններու ներկայացուցիչներէն ստացած լրիւ տեղեկութիւններ հաղորդած եմ Արտաքին Նախարարութեան, հաւին թէ կարելի է հաւատալ կայսրութեան քրիստոնեայ բնակչութեան նկատմամբ Թուրքերու բարեպաշտական մտադրութիւններուն։ Գաղանաբար սպանուած է մօտ 1·250·000 հայ։ Իզմիրի քրիստոնեայ բնակչութիւնը սարսափով համակուած է եւ Թուրքերուն վերադառնալու լուրը առնելուն պէս կը սկսի փախչիլ։

Հին Օսմանեան կայսրութեան վերջին մեծ սուլթանը եղած է Ապտիւլ Համիտ։ Վերջին մեծ սիրակալը լաւ գիտէր, թէ ինչ պատկեր ունէր Օսմանեան կայսրութիւնը՝ կառուցուած հին Բիւզանդական բեկորներուն վրայ, որու կազմին մէջ զանազան ժողովուրդներ կը մանէին. Թուրք մակարոյծները կը քամէին զանոնք, անտանելի ծանր հարկեր դնելով անոնց վրայ։ Ապտիւլ Համիտ գիտէր որ, այսպէս կոչուած, Օսմանեան կայսրութեան անվտանգութեան դրաւականը քրիստոնեաներու դատանկատումն է (ան մենեւին ոչ ժխուր խնդիր մը), իսկ ինչ որ կը վերաբերի Մակեդոնիոյ, ան ունէր յատուկ փորձադէտ մը Սելանիկի մէջ, որուն պարտականութիւնն էր թշնամանք սերմանել Պուլկարներու, Յոյներու եւ Սերպերու մէջեւ։ Համիտի տապալումէն եւ երիտ Թուրքերու իշխանութեան գալէն յետոյ վերջինները սկսան հետապնդել ու բնաջնջել Պուլկարները, Յոյները ու Սերպերը։ Սկսաւ ընդհանուր ահաբեկչութիւն։ Բանաւորը լեւ – լեցուն էին։ Յանձախակի դարձան մարդոց ըսպանութիւններ ու առեւանգումները։ Մակեդոնիոյ մէջ Թուրքերը հնարամտու – թիւն կը ցուցաբերէին դաժանութեան մէջ։ Դրութիւնը այնքան անտանելի դարձաւ, որ Յոյները, Պուլկարները ու Սերպերը հարկադրուեցան միանալու Թուրքերը դուրս քշելու համար։ Անոնք այդ բանը կրնային ընել նաեւ աւելի առաջ եթէ տարակարծութիւններ չըլլային իրենց միջեւ։

Այն ինչ որ Թուրքերը կը տարածէին արդէն Ապտիւլ Համիտը տապալելու ժամանակ, չատ լաւ արտայայտուած է Թուրքիան՝ Թուրքերու համար» կոչին մէջ։ Ես լսած եմ Թուրք քաղաքագէտներու ճառերը, որոնք կը պնդէին, որ եթէ քնա – ջընջեն ու արտաքսեն քրիստոնեաները, ապա Թուրքերը կը սկսին յառաջդիմել՝ դպրոցներ չինել, զարգացնել առեւտուրը եւ արդիւնաբերութիւնը։ Ատոր յաջորդեց վերոյիշեալ արիւնոտ կոտորածը, անոր ուրիշ կոտորած մը եւ այսպէս ... Մուսթաֆա Քէմալ հնարաւորութիւն ուներ արդարացնելու եւրոպական եւ ամերիկեան փրոփականտիստներու դավաճանութիւնները եւ ամօթահար ընելու քրիստոնեաները, եթէ Իզմիր մանէը խաղաղութեամբ եւ պաշտպանութեան տակ առնէր անոր բոլոր բնակիչները։ Ատոր փոխարէն ան դաժան կոտորած սկսաւ, որուն մասին ես արդէն պատմած եմ, բայց կ'ուզեմ նորէն կրկնել։ Թուրքերու գալէն անմիջապէս վերջ զանգուածային կողոպուտներ կատարուեցան, աւազա – կութիւն եւ կոտորած սկսաւ քաղաքին մէջ։ Ոխը պայթեցաւ յատկապէս հայ բնակչութեան դէմուն, որ կը մեղադրուէր ռումբեր օդատպրծելու յանցան – քով։ Կանոնաւոր բանակի զօրամասերը երեք օր չարունակ դաժան դատաստան կը տեսնէին Հայերու հետ, զանոնք կը հետապնդէին ու կը սպաննէին, իսկ տուները կ'ենթարկուէին խուզարկութեան եւ կողոպուտի։ Ոչ մէկ քարոզչութիւն չի կրնար թաքցնել այն, ինչ որ իրականութեան մէջ տեղի ունեցած էր Իզմիրի մէջ, արժանահաւատ չատ փիլաներ կային այնտեղ, եւ ուշ կամ կանուխ ամէն ոք կ'իմանայ ճշմարտութիւնը։

Մեծ հրդեհէն վերջ ամբողջ քրիստոնեայ բնակչութիւնը բռնի կերպով քշուեցաւ նաւահանգիստ, ուր մնաց քանի մը օր։ Անօթութենէ եւ ծարաւէ մեռնող մարդիկ ձեռքերնին կ'երկարէին նաւահանգիստին մէջ կեցած ռազմանաւերու կողմը, օգնութիւն կ'աղերսէին։ Թուրքերը նողկալի էին։ Օրիորդ Էմիլի Մակկալամ՝ Իզմիրի աղջկանց վարժարանի տնօրէնը, որ այս առաւօտ այնտեղէն վերադարձած է, կը պատմէ, որ նաւահանգիստին մէջ եւ ծովափին վրայ տակաւին կը տեսնուին առանց ջուրի եւ ուտելիքի տառապող այդ խղճալի մարդոց բազմութիւնները։ Անոնցմէ չատերը կը մեռնին, իսկ քայքայուղ դիակները զզուելի գարշահոտութիւն մը կ'արձակեն։ Իր օրհասին սպասող երկու հարիւր հազար մարդ կայ նաւահանգիստը։ Անոնց հազորդեր են որ 18–էն 45 տարեկան բոլոր տղամարդիկ պիտի պահուին որպէս ռազմագերի եւ ուղարկուին երկրին խորքերը։ Ան տեսեր է Թուրք պահնորդներու ուղեկցութեամբ ղրկուող այրերու մեծ խումբը։ Աչխարհ անզգայացեր է Եւրոպացիներու պարագային, բայց տակաւին կան մարդիկ՝ ընդունակ կարեկցութիւն զգալու այն դժբախտներու նկատմամբ, որոնք բռնութեամբ կը քաժանուին հայրերէ եւ եղբայրներէ, ազգականներէ, սիրելիներէ եւ մերձաւորներէ։ Ան որու վիճակուած է արեւելքի մէջ ապրիլ, դիտէ որ մահը կը սպասէ այդ մարդոց։ Համաչխարհային պատերազմի ժամանակ, երբ ես Իզմիր կը բնակէի, յունա – օսմանեան հպատակները բռնի բանակ կը տանէին սուիններով խրամներ փորել եւ այլեւայլ ծանր աչխատանքներ կատարել անձրեւին տակ, առանց պաշտօնական հագուստի, առանց վրաններու եւ ուտելիքի, եւ չորս հոգիէն երեքը կը մեռնէին։

Կ'ուզեմ կրկնել։ Ապտիւլ Համիտի տապալումէն յետոյ Թուրքերու հետեւողականօրէն վարած քաղաքականութիւնը կ'արտայայտուի ամէն քրիստոնեայ ժողովուրդները բնաջնջելու եւ արտաքսելու մէջ։ Ես քանի մը յաղող նախատեսումներ ըրած եմ, եւ հիմա կ'ուզեմ հատ մըն ալ ընել։ եթէ քէմալականներուն թոյլ տրուի Պոլիս մտնել, ապա այն ահաւոր տեսարանները, որոնց մենք ականատես եղանք Իզմիրի մէջ, կը կրկնուին նաեւ Պոլսոյ մէջ։

Պատիւ ունիմ Արտաքին Նախարարութեան հաղորդելու նաեւ, որ զանգուածային բոլոր սպանութիւնները (Թրքական կայսրութեան պատմութիւնը հիմնականին մէջ անվերջանալի սպանութիւն – ներու պատմութիւն է) կատարուած են Թրքական բարձրագոյն իշխանութիւններու հրամանով։ Ես նոյնպէս կը հաւատամ որ եթէ Իզմիրի նաւահանգիստը գոնուող դաշնակցային նաւատորմիղը՝ Ֆրանսական, անգլիական, իտալական ու ամերիկեան, վճռականօրէն հանդէս գար այդպիսի քաղաքականութեան դէմ, ապա այդ կոտորածը տեղի չէր ունենար։ եթէ անոնք Մուսթաֆա Քէմալի ըսին որ դադրեցնէ 18 – 45 տարեկան այրերու «երկրի խորքը ուղարկուիլը, ան չի համարձակիր անոնց ականջ չկախել, բայց երբ կը տեսնէ թէ ինչպէս մեծ ուժերը անտարբերութեամբ կը նային իր ըրածներուն ան ոչ մէկ բանի առջեւ կանգ կ'առնէ։ Եւրոպական մեծ ուժերու առջեւ, եւ հետեւաբար, անոնց լռելեայն թոյլտուութեամբը կատարուող կոտորածը այնպիսին է, որուն նմանը, յուսամ որ այլեւս բնաւ չտեսնուի։

Կը հաւատամ որ երբ Իզմիրի եւ Մերձաւոր – Արեւելքի իրադարձութիւններուն վերաբերող ճշմարտութիւնը յայտնի դառնայ, Եւրոպայի եւ Միացեալ – Նահանգներու բոլոր օրինաւոր մարդոց զայրոյթ կը պատճառէ։

Արդէն երբ ես իմ զեկոյցս ղրեցի, լինձի տեղեկացուցին որ դաշնակից երեք ուժերը նօթա մը ղրկած են Մուսթաֆա Քէմալին. անոնք կը հաղորդեն որ համաձայն են, որպէսզի Քէմալի բանակը դրաւէ Պոլիսն ու Թրակիան։ Այս լուրը մեծ խուճապ պատճառած է տեղացի քրիստոնեաներու եւ նոյնիսկ Պոլիս ապրող Եւրոպացիներուն։ Արտաքին Նախարարութիւնը չատ աւելի լաւ դիտէ քան ես, թէ ինչեր կը պատահին Պոլսոյ մէջ, սակայն կը համարձակիմ կրկնել թէ իրօք այդպէս է։ Գէշ չըլլար եթէ տեղւոյն Եւրոպացիները հեռանան քաղաքէն (գոնէ անոնք որոնք կարող են), որովհետեւ եթէ կոտորածը կանխելու միջոցներու իսկ ձեռնարկուին, քէմալական զինուորները դալէ վերջ քրիստոնեաներու կեանքը անտանելի կը դառնայ։ Թուրքերը անկարող են կառավարելու քրիստոնեայ բնակչութիւնը. ես ատոր համոզուած եմ երկարատեւ դիտարկումներու վրայ հիմնուած։ Երիտ Թուրքերու քաղաքականութիւնը անտանելի կը դարձնէ քրիստոնեաներու կեանքը։

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

1. – Թուրքերու կոտորածները միշտ մեծագոյն իշխանութիւններու հրամանով կատարուած են։ Աչխակ ծանօթ սկզբունք մըն է, եւ այն, թէ ի՞նչպէս է կոտորուած, կը բացատրէ ամէն բան։ Այդպէս եղաւ Իզմիրի մէջ, իսկ Մուսթաֆա Քէմալի այն յայտարարութիւնը, թէ դիւանագէտները իր հակողութենէն դուրս ելեր են, կատարեալ կեղծիք է։ Տարօրինակ է, որ Թուրքերը կը յաղողին, ինչպէս նախապէս, քիթերնէն առնած պտըտցնել Եւրոպացիները, որոնք արդէն անոնց գործելակերպին կը հետեւին։ Եթէ Քրանսացի ծովակալը վճռական կերպով նախազուշացնէր Թուրք հրամանատարը, ան կը կեցնէր կոտորածը եւ անոր բոլոր ահաւոր հետեւանքները։

2. – Հարկ է նկատի ունենալ, թէ որոշ շրջան մը Թուրք պետականներու քաղաքականութիւնը ուղղուած էր Թուրքիոյ մէջ ապրող քրիստոնեաներու բնաջնջումին։ Ով որ Թուրքիոյ հետ ապագայ գործարար կամ դիւանագիտական յարաբերութիւններու առեղծման ծրագրերը կը պատրաստէ պէտք է հաշուի առնէ այն փաստը եւ հաշիւի նստի փոփոխուած պայմաններու հետ։

3. – Քէմալականութիւնը հաստատուեցաւ դաշնակիցներու Թուլութեան եւ իրենց տարակարծութեան պատճառաւ դաշնակիցներու նկատմամբ Քրանսայի վերաբերմունքը անկեղծ չէ եղած. ան ձըգտած է զիջումներ ստանալու եւ անգլիական ազդեցութիւնը տկարացնելու Մերձաւոր – Արեւելքի մէջ։ Աչխատասիրական ընդդիմութեան եւ Հնդկաստանի մահմետական խլրտումներուն պատճառաւ Անգլիա հարկադրուած էր վկայել այս լեզուի զեզահատը՝ յոյս ունենալով, որ Քէմալին եղած զիջումները կը հանդստացնեն Հնդկաստանի մահմետականները։ Աւիկա հիմնովին սխալ քաղաքականութիւն մըն է։ Քէմալականները Պոլիս մտնելուն պէս, հնդիկ մահմետական – ները վերահսկողութենէ դուրս կը մըննան։

4. – Այսօր խոչընդոտը այն է, ինչ որ եղած է իր անկման ժամանակ՝ Եւրոպայի արտաքին պատասխանը որ կը զոյէ ասիական հորդաները։ Անոր տիրելով, Թուրքերը եթէ ոչ այսօր, ապա վաղը, եթէ ոչ այս տարի, ապա յաջորդ տարի նուաճողական պատերազմ կը սկսին պալքանեան երկիրներու դէմ, եւ Եւրոպայի խաղաղութիւնը մշտական սպառնալիքի տակ կ'ըլլայ։ Թուրքերը պատերազմէ եւ նուաճումներէ զատ բան չգիտցող ազգ են։

Ցաւօք սրտի, ես միայն համեստ պաշտօնատար անձ մըն եմ ու մեծ դիրք չեմ դրաւեր հասարակութեան մէջ։ Իմ ըսածներս, հաւանաբար մեծ ծանրութիւն չունին, բայց ես պիտեմ, թէ ի՞նչ կ'ըսեմ, եւ անոնք որոնք կը կարդան այս տողերը, կրնան համոզուիլ անոնց իրատեսութեան։

ԱՄՆ.–ի Գլխաւոր Հիւպատոս
Իզմիր

ԳԱՂՈՒԹՔ ԳԱՂՈՒԹ

ԷՇՐԻՖԻԷի Ս. Ժողէֆ Եկեղեցիին մէջ, Յունուար 14–ին տեղի ունեցած է Հայաստանի երկրաշարժին զոհերուն ի յիշատակ հոգեհանգստեան յատուկ արարողութիւն մը, նախաձեռնութեամբ՝ Քաթոլիկներու կուսակցութեան։ Պատարագած ու այս առթիւ յատուկ քարոզ արտասանած է Մարոնիներու Պէյրութի առաջնորդ՝ Խալիլ Ապի Նահէր Արքեպիսկոպոսը։ Արարողութեան ներկայ եղած են վարչանպատուիրներու կուսակցապետը, եւրեւոխաններ, Հայ երեք յարանուանութեանց առաջնորդները, պաշտօնական այլ անձեր։ Իր քարոզին մէջ, Պէյրութի առաջնորդը կանգ առած է Հայկական ցեղասպանութեան, 1921–ի Կիլիկիոյ պարպումին, 1939–ի Ալեքսանդրէթի չրջանին Թուրքիոյ կցումին ու Հայաստանի երկրաշարժին աւերածութիւններուն վրայ։

***

ՊՈՍԹԼՆի «Հայրենիք» օրաթերթի խմբագրատունը այցելած են Երեւան – Քէյմպրիճ դուդրզ քաղաքներու փոխ – այցելութիւններու ծիրէն ներս, Յունուարի առաջին կէսը Հայաստանեան պատասխանատուութեան վեց անդամները։ «Հայրենիք»ի խմբագրական կազմի եւ այլ ներկաներու հետ մտերմիկ խօսակ – ցութենէ մը հետք տեղի ունեցած հարցազրոյցի ընթացքին Հայաստանի Ա. ռեւտուրի Գրասենեակի վարիչ՝ Աչոտ Սարգսեան պատասխանած է աղէտեալ – ներու օգնութեան կազմակերպման, Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներու ձերբակալման ու ամերիկեան տնտեսական ներդրումներուն վերաբերող հարցումներուն։ Պատասխանատուութեան Ամերիկա այցելութեան նպատակը եղած է տնտեսական կապերու հաստատումը երկու երկիրներու միջեւ։ Պատասխանատուութեան անդամները այցելութիւն մը տուած են նաեւ Բաչ Ապարանի հերոս Դրոյի չրիմին։

***

ՆՈՐ ՋՈՒՂԱՅԻ մէջ, Յունուար 20–ին, տօնուած է Ամենափրկիչ վանքի տպարանին հիմնադրութեան եւ առաջին դրքին տպագրութեան 350–ամեակը։ Մայր տաճարին մէջ պատարագ մատուցանուած է ձեռամբ Թեմի առաջնորդ՝ Կորիւն Արք. Պապեանի եւ ապա հոգեհանգիստ կատարուած է տպարանի հիմնադիրներուն եւ անոնց գործը չարունակած վաստակաւորներու յիշատակին։ Այնուհետեւ նոյն տպարանէն լոյս տեսած դրքերու եւ պանագան հրատարակութեանց ցուցահանդէսի բացումը կատարուած է, իսկ երեկոյեան «Արարատ»ի սրահը տեղի ունեցած է հանդէս, ուր ելոյթ ունեցած է տպարանի տեսուչ Լեւոն Մինասեան. գեղարուեստական բաժնին մէջ հանդէս եկած է վանքին երգչախումբը։ Թեհրանէն հանդիսութեան մասնակցած են կաթողիկէ վարդապետ՝ Հայր Մանուէլ Բուլտեան, «Սիփան» Միութեան պատասխանական բաժնէն 15 հոգի եւ հայկական տպարաններու ներկայացուցիչներ։

(Շար. Ա. էջէն)

Տէր – Պետրոսեան, Բարկէն Արաքցեան, Համբարձում Գալստեան, Սամուէլ Գէորգեան, Ռաֆայէլ Ղազարեան, Ալեքսանդր Յակոբեան, Վազգէն Մանուկեան, Աչոտ Մանուչարեան, Վանօ Սիրադեղեան, Դաւիթ Վարդանեան, – նաեւ՝ Խաչիկ Ստամբոլցեան, Իզոր Մուրատեան։ Ք. Տէր – Սահակեան, յիշելէ ետք Ղարաբաղ Կոմիտէի ակզբնական յոյսերը պետութեան նկատմամբ եւ անոր առաջդրանքները, կը շեշտէր թէ, ան Հայաստանի բերած էր ժողովրդավար կեցուածք յառաջխաղացում մը իր ժամանակակից պատմութեան մէջ եւ ուրեմն իր օրինաւորացումը անհրաժեշտ արարք մըն էր Հայաստանի քաղաքական կեանքին արդիականացման։ Իր ելոյթին վերջաւորութեան կը յայտնէր թէ, իրենց դիմումին վրայ փաստաբաններու խումբ մը կազմուած էր, մարդկային իրաւանց միջազգային դաշնակցութեան հովանաւորութեան ներքեւ, ապահովելու համար Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներուն պաշտպանութիւնը։ Բանտարկեալներու կիներն ու ընտանիքի անդամները ալ անհրաժեշտ նամակները այդ փաստաբաններու նշանակման համար։ Այս փաստաբաններն են՝ Տանիէլ Ժաքոպի, Անրի Լըքլէը, Ի. Լօրէն եւ Ք. Քէսէճեան, որոնք չաբթուս մէջ մամուլի ասուլիս մը պիտի տան, ճշդելով իրենց ծրագրերը։

Նախքան խօսքը տալը յաջորդ բանախօսին, փրոֆէսէօր Մինքովսկի կը յայտնէր թէ իր ներկայութիւնը կը փաստէր թէ նեցուկը կը վայելենք կառավարութեան (որու անդամ է) եւ «աշխարհի բժիշկներու» կազմակերպութեան։

Յաջորդ բանախօսն էր մարդկային իրաւանց միջազգային դաշնակցութեան նախագահ՝ Մէթր Տանիէլ Ժաքոպի։ Ան բացատրեց թէ ինք եւ իր պաշտօնակիցները պիտի պայքարին իրաւունքի եւ արդարութեան զէնքերով, որոնց կը հաւատան։ Ապա, յիշեց թէ մարդկային իրաւանց յայտարարութիւնը կը հռչակուէր Սան – Ֆրանսիսքօ, 1948ին, Դեկտեմբեր 10–ին իսկ, այն թուականին, երբ 40 տարի եռք, պիտի ձերբակալուէին Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամները։ Այդ առթիւ, Ուկրանիոյ ներկայացուցիչը խօսք առած էր ու առարկած, որ հո՛ն թերի մը կայ՝ չի խօսուիր փոքրամասնութեանց իրաւունքին մասին։ Այսօր, ինչ որ կը պատահի, ծանօթ գործելակերպ մըն է։ Զինուորականներ, որոնք, իրաւունքի եւ օրինաւորութեան զէնքերով կը պայքարին արդար դատի մը համար, ձերբակալուած են չինծու մեղադրանքներով, «խուլիկանիզմի» համար։ Այս դիտանականները, հետազօտողները ձերբակալուած են, որովհետեւ խանգարեր են հանրային կարգն ու կանոնը։ Քաղաքական խուլիկաններ են։ Դատավարութեանց խեղկատակութիւնները, այս ամբողջը տեսած էինք Ստալինի օրով եւ քիչ մըն ալ Բրեժնեւի։ Եւ նոյն սենարիօն է որ կը կրկնուի Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներուն առթիւ։ Բայց, միջանկեալ ճառեր եղած են, յայտարարութիւններ, հաստատումներ, ուրեմն, Պերեսթրոյկա եւ Կլազնոստ ի վերջոյ պիտի հասնի՞ն խորհ. դատական դրութեան։ Հաւանաբար, պիտի անդրադառնանք, կ'ըսէ մէթր Ժաքոպի, դալիք օրերուն, պիտի փորձենք դատավարել խորհրդային արդարադատութեան առջեւ այդ Հայերուն համար։ Եթէ արտօնութիւն չարուի, այն ատեն պաշտպանութիւնը կը կատարենք միջազգային հանրային կարծիքին առջեւ։ Պէտք է որ ժամ առաջ ազատ արձակուին այս մարդիկը՝ իրենց համար, հայ դատին համար, Պերեսթրոյկային համար։

Ժան – Փիէր Մահէ, իր ելոյթին սկիզբը կը խոստովանէր թէ առաջին անգամն է որ խօսք կ'առնէ հանրային հաւաքոյթի մը այժմէականութեան վերաբերող հարցի մը շուրջ։ Յայտնելէ ետք թէ հիւրն եղած է Հայաստանի 1975–էն 1977 եւ այցելած ուելի ետք, ուզեց չեշտել այն յարգանքը զոր ունի երկրին հիմնարկներուն եւ այն աշխատանքին նկատմամբ որ տարուած է։ Եթէ այսօր խօսք կ'առնէ, համոզուած է որ պարապաններու ծանրակշիռ ընտրութիւը բարոյական այդ բացարձակ պարտադրանքին տակ կը դնէ պինդը։ Իր կարգին, դիմած է հայ ըրակարներուն, լեզուով, արուեստով բոլոր զրաղողներուն, որ միանան իրենց բողոքի նամակ մը ուղղելու համար Կորբաչովի, որպէսզի ձերբակալուած անձերը անմիջապէս ազատ արձակուին։ Յարդ 60 տարբերութիւն հաւաքած է, Եւրոպա եւ Ամերիկա։ Փրոֆ. Մահէ անհանդուրժելի

Տէր եւ Տիկին Գէորգ Սարեան,
Լինա, Ամէն եւ Արամ Սարեան,
Վահրամ Սարեան (Պոլիս),
Մարի Մկրտիչեան (Պոլիս),
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր–եղբօր, եղբօր, քեռայրին՝

ՋԱՐԵՀ ՍԱՐԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Փետրուար 10–ին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Փետր. 16, ժամը 10·30–ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Փանթէոնի գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը։

Մահագդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

Ս. ՅՈՒՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Երեքշաբթի օր, Փետրուար 14–ին, Տեառնընդառաջ է՝ ոճն Քառասնօրեայ Գալստեան Քրիստոսի ի Տաճարն։

Այսօր՝ Տէրունական ոճին պատարաք, ժամը 10–ին, Խորանին վարագոյրը բաց՝ պատարագ կը մատուցուի, որու աւարտին՝ Խորանին վարագոյրը կը փակուի։

l'U.G.A.B. - Jeunes

vous convie

au récital de

Serguei Markarian

lauréat du concours international de piano Casagrande (Italie)

le samedi 18 février à 20 heures

au Centre Culturel
ALEX MANOOGIAN
118, rue de Courcelles, 75017 Paris

Au programme:
Beethoven, Brahms, Babadjanian, Khatchatrian, Komitas, Gasparian, Tigranian

Participation aux frais : 70 Frs.
(au profit des victimes du séisme d'Arménie).

Réservation :
U.G.A.B. — Tél. : 45 20 03 18

կը դանէ որ նման անձեր բանտն ըլլան կամ բանտարկուելու սպառնալիքին տակ դնուին։ Վրդովեցուցիչ կը դանէ Ռիժկովի արտասանած խօսքերը Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներուն նկատմամբ։ Ան կը մեղադրէր անդամները որ մէջ – ազգային առելութիւն հրահրած են, Այս ամբաստանութիւնները մանաւորապէս ընդվզեցուցիչ են, երբ կը պատահին երկրաշարժի վաղորդայնին, մինչ անոնք հրապարակաւ ուրախացած էին Հայերու դժբախտութենէն եւ կը նշանակէ զոհին բեռցնել յարձակողին պատասխանատուութիւնը եւ առ ոչինչ համարիլ Սումգայիթի ու Կիրովապատի մէջ տեղի ունեցած ջարդերը։ Ցետոյ, այն նկարագրութիւնը որ կը տրուի Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներուն, բնաւ չի համապատասխանեց անոնց բուն դիմագիծին։ Ցիշելով թէ ներկաներուն մեծամասնութեան տակ է անոնց վէնսագըրականները, կ'ուզէ չեշտը դնել դլխաւորապէս անոնցմէ մէկուն վրայ, զոր ամէնէն աւելի կը ճանչնայ՝ Լեւոն Տէր – Պետրոսեան։ Ժամանակը չէ թողլատրեր որ կարենայ պարզել անոր ամբողջ վաստակը։ Կը յիշէ թէ խոր համոզումն ունի ան հայ դրականութեան կազմութեան մասին, յայտնաբերած է սիրելի աղբիւրներ, կը թուէ անոր բարձր զարգացման արդիւնք կարեւոր աշխատանքները, աւելցնելով թէ միւսներն ալ նոյն դիրքը ունեցող անձեր են։ Հակիրճ պատմականը կ'ընէ նաեւ Ղարաբաղի, որ հայկական հող է ի. դարէն եւ Հայերը, հո՛ն, իրենց տունն են։ Կարելի չէ այս մարդիկը ամբաստանել յոյսի այն չարժումին համար, որու ծնունդ տուին, կարելի չէ զիրենք ամբաստանել որպէս ազգայնամոլներ։ Եթէ այսպիսի մարդիկ բանտարկուին, հարկ է բոլոր մտաւորականները, ընդդիմանի մը բանտարկել։ Հայ ժողովուրդը երկու անդամ իր ընտրանին կորսնցուցած է, 1915–ին եւ 1937–ին, նոր հարուած մը չէ՞ որ կը տրուի մտաւորականներուն։

Ա. Մ.

(Մնացեալը յաջորդով)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՕՆՆԻԿ ԴԱՒԻԹԵԱՆԻ

մահուան առթիւ. –

Ազգի Տիկին Սիրուշ Դաւուտեան եւ իր պատկառները՝ Տէյվիս եւ Ֆլորանս խորին շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք իրենց ներկայութեամբ, նուիրատուութեամբ մասնակից եղան իրենց սուգին։

AZNAVOUR pour l'Arménie

Marc GOGUET, Président de l'Association PROCOS,

Association pour la promotion des commerces et services spécialisés, et *Michel PAZOUMIAN*, Délégué Général et par ailleurs, Président du CRDA, ont souhaité associer les membres de leur Association à un don collectif en faveur de l'Arménie. Outre, les dons de première urgence qui avaient été transmis individuellement au lendemain du séisme à S.O.S. Arménie de 250.000 F, ce don a été officiellement remis à Charles Aznavour dans le cadre de son opération à l'aide aux orphelins d'Arménie le 11 février 1989.

Ont participé à cette opération :

ADHERENTS

ALDETA — ARMAND THIERY — ART DE VIVRE — ATHLETES'FOOT — BATA — BS DECOR — BURTON — CAMPANILE — CCA LA CHARCUTERIE ALSACIENNE — CADEAL — CANDICE — CHABALA — CHANTEMUR — CELIO — DARTY — DEVRED — ELAN ETAM — FC DIFFUSION — FRANCE LOISIRS — HABITAT — HAMON — JACQUES GERMAIN — JEAN-CLAUDE JEZEQUEL — JEAN MARIE GERARD — JIFFY — KRYS — LES AS DU PLACARD — MEUBLES ANDRE LAPORTE — MIDAS — MINIT FRANCE — MI-TEMPS — NORAUTO — NUGGETS — PINGOUIN — PHOTO-HALL — POP BIJOUX — PORTIQUE — SAN MARINA — SEPHORA — SINGER — TRIPODE — UN JARDIN EN PLUS — VETIR.

PROMOTEURS

CENCO — EMA — GALOPEAU-GEREC — OEREC — SDIF — SEGECE — SMECI — SOCAFIM OUEST — SOPREC.

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ. – Տէր եւ Տիկին Գառնիկ Քինարեան ի յիշատակ իրենց խնամիին Աւետիք Աբրահամեանի մահուան քառասունքին կը նուիրեն 600 Ֆր. «Յառաջ»ի բարեսիրութեան։

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Գ.

Après - midi littéraire autour de la *Question de la traduction*

PIERRE TER SARKISSIAN
parlera du
«*Bateau sur la Montagne*» (K. Zarian)
«*Le Monastère*» (D. Tcheugurian)

DENIS DONIKIAN
parlera de
«*Que la lumière soit*» (B. Sevag)

le dimanche 19 février à 16 heures

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 Paris

— Entrée libre –

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՑ ԽԱՉ ԼԻՈՆԻ ԱՐԱՔՍ ՄԱՄՆԱՃԻՒՂ

երգահանդէս – նուագահանդէս

կազմակերպուած՝ կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի կողմէ, հովանաւորութեամբ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՔԱՐԵԱՆԻ

Շաբաթ, Փետրուար 25, ժամը ճիշդ 21–ին Լիոնի Մոլիէռ սրահին մէջ։

18, Quai Bondy — Lyon 5e

Կ'երգէ։ – ՀԵՐՄԻՆԷ ԵՐԻՑԵԱՆ
(Վիէննայի երաժշտանուագէն)

դաշնակի ընկերակցութեամբ՝
Յաասիկ Սիւրմէլեանի
(Պրիւսէլի Աբգայական երաժշտանոցէն)

Իր մասնակցութիւնը կը բերէ նոյնպէս երեւանցի դաշնակահար՝
ՍԵՐԳԻՑ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ

Մուտք. – Ծախքերու մասնակցութիւն՝ 50 ֆրանք։

l'Amérique Latine pour l'ARMÉNIE

CONCERT EXCEPTIONNEL

au profit de S.O.S. - ARMENIE

sous le haut patronage de Madame Michèle Gendreau - Massaloux,
recteur de l'académie, chancelier des Universités de Paris
Mercredi 15 février à 20 h 30

Grand Amphithéâtre de la Sorbonne
47, rue des Ecoles, 75005 PARIS
(Ouverture des portes à 20h)
Accès: M° St. Michel, Cluny ou Odéon - Bus: 63, 86, 87, 27, 21, 85, 38

■ QUILAPAYUN
■ LES GUARANIES
■ LOS JAIVAS
■ MAIZ (sous réserve)
■ MARCELO HASCHÉ
■ QUETA RIVERO
■ RIQCHARY

Participation aux frais :
100 frs. chèque libellé à l'ordre de IN.C.L.A. - ARMENIE

Billets en vente :
— **S.O.S. - ARMENIE** : 15, rue Jean Goujon, 75008 PARIS de 12 à 19h
— **Restaurants INCARI** : 9, rue Monsieur Le Prince, 75006 PARIS - 46. 33. 65. 32
— **Restaurants INCARI** : 19, rue Pierre Lescot, 75001 PARIS -42. 33. 19. 98
— **Restaurant El Boliche** : 43, rue Faidherbe, 75011 PARIS - 43. 79. 87. 93
— **C.I.R.C.E** : 12, rue Pierre et Marie Curie, 75005 PARIS - 43. 29. 00. 45
— **IN.C.L.A.** : 86, ave. Gallièni 93140 - 48. 02. 19. 40
— **Galerie de l'espace latino-américain** : 44, rue du Roi de Sicile, 75004 PARIS de 15h30 à 19h - 42. 78. 25. 49
— **Centre Culturel Mexicain** : 28, bld. Raspail, 75007 PARIS - 45. 49. 16. 26
— **Au Grand Amphithéâtre de la Sorbonne** dès 19h30 le soir du concert.
— **I.N.C.L.A.** : 86, ave. Gallieni, 93140 - 48. 02. 19. 40

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽ ԿՈՄԻՏԵԻ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ՄԱՐՄՆԻ ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

RU 486

«ՀԱՊԸ ԿԸ ԿԼԼԵՍ, ԵՒ...»

Տոքթ. ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

(Բ. եւ վերջ)

Գիտութիւնը մեզ այնքան վարժեցուցած է «նորը» լաւագոյնին հետ նոյնացնելու, որ պիտա մը այլեւս լռելեայն կերպով զերադաս կը համարուի զերակից իր նախորդներուն բաղդատմամբ. այն աստիճան, որ նոյնիսկ եթէ ունենայ խնդրայարոյց տարողութիւն՝ վիճարկումը... նախադէպ հարցերու վրայ կը տեղափոխէ առաւելաբար, փոխանակ իր էութեան վրայ բեւեռելու:

Զարմանալի չէ, ուրեմն, որ RU 486–ի հրապարակումը արձարձած ըլլայ բուռն հակաճառութիւններ վիժումի սկզբունքին՝ եւ ոչ թէ վիժումի նոր կերպին շուրջ:

Ասիկա, անշուշտ, նաեւ որովհետեւ նման հարց մը, երբ քննարկուի տեսաբանական նախադրեալներու զանցառումով, իսկոյն անմատչելի կը դառնայ հանրութեան. կը վերածուի, այսինքն, դուռ բոլոր ժըշկական արարքի մը, զոր դատելու համար կը պահանջուի յատուկ ձեռնհասութիւն:

Կը հետեւցուի, թէ վերնատնային կարծիքներու անհաղորդ հասարակութիւն մը պիտի դժուարանար զաղափար մը կազմել Միֆեժինի մասին, որովհետեւ պիտի խորհէր, անշուշտ անպատասխանատու լրատուներէ հրապուրուած, թէ... «հապը կը կլլես եւ... վերջացաւ»:

Բայց իսկապէս ա՞յդ է Միֆեժինը:

***

Տակաւին կարելի չէ հաստատ վճիռներ արձակել RU 486–ի շուրջ. ժըշկութիւնը պատմութեան պէս ի յեռնադունէ բանաձեւելով իր դնահատումները, ժամանակ կը պահանջէ արտայայտելու համար: Ինչ որ կը նշանակէ, թէ որոշ ատեն մը վերապահութեամբ կը մերձենայ ամէն նորաբերութեան:

Ոչ մէկ առեւել այսօր զանգել կը լիազօրէ բարեմիտ բայց խուզարկու ընկերութիւն մը Միֆեժինի նկատմամբ ալ: Ոչ այնքան որովհետեւ չատ տարփողուած դիւտերը անդրադոյն պրպտումներ թելադրող կասկածամտութիւն մը կ'արթնցնեն, որքան որովհետեւ RU 486–ը այժմէն իսկ թերի կը թուի կարդ մը դիտանկիւններէ:

Եթէ սկզբունքով կրնայ, օրինակ, չատ լաւ փոխարինել գործիական վիժումները, կիրարկումի տեսակէտով ունի մեծ անպատեհութիւն մը. պէտք է առնուի չատ կանուխ, այսինքն դաշտանի յապաղումին երբորդ չաբաթը չաւարտած. կամ, ինչպէս կ'ըսեն բժիշկները, յապաղումի դաշտանաւորութեան (aménorrhée gravidique) եօթներորդ չաբաթը չբոլորած (1):

Բայց որովհետեւ (ֆրանսական) օրէնքը եօթնօրեայ խորհրդածութիւն մը կը պահանջէ վիժումէն առաջ, իրականութեան մէջ երկու չաբաթ միայն կը մնայ յղի կնոջ որամադրութեան տակ՝ RU 486–էն օգտուելու որոշումն առնելու համար: Ինչ որ չատ չէ:

Տանըշորս օրուան այդ սուղ ժամանակամիջոցը թերեւս առարկելի չըլլար համարուէր ինքնին, եթէ չատեղծէը Միֆեժինը անօգուտ դարձնող մեծ հաւանականութիւններ ճիշդ անոնց համար, որոնք դուցէ ամէնէն աւելի կարիքն ունին ոչ վիրաբուժական՝ այսինքն նուազ խռովիչ միջոցներով վիժելու...:

Պէտք է իսկոյն յատակել սակայն, որ երիտասարդուհիները, որոնց կ'ակնարկուի, եթէ ենթակայ են միֆեպրիսթոնի ծառայութիւններէն անմասն մնալու, պատճառը՝ տարիքի կապուած հակացուցումունք մը չէ: Ժամանակի հարց մըն է միայն:

Աբրունքէն մինչեւ չափահասութիւն, երբեմն նոյնիսկ անկէ ալ անդին, դաշտանաշրջանը չունի սովորաբար նախատեսելի պարբերականութիւն մը, եւ կանխումներէ աւելի՝ օրերու, մինչեւ իսկ չաբաթներու յապաղումով կը վերսկսի չատ յաճախ:

Նկատի առած որ սեռային առաջին յարաբերութիւնները այլեւս վազահաս են, անկարգ դաշտանաշրջան ունեցող աղջիկ մը միշտ չի կրնար պիտանել թէ երբ պէտք է սկսի «մտահոգուիլ». այն աստիճան, որ երբ կ'անդրադառնայ թէ յապաղումը «փորձանքի» մը հետեւանքն էր եւ ոչ թէ սովորական անկանոնութեան՝ չատ անդամ կը գանուի արդէն յղութեան յառաջացած ընթացքի մը մէջ, որ իրեն չի թոյլատրեր Միֆեժինին դիմել...:

Նոյնը պիտի պատահի, չատ հաւանաբար, անչափահաս յղիներու պարագային յատկապէս: Յատկապէս կ'ըսենք, որովհետեւ անոնց վիժումը ենթակարգուած ըլլալով ծնողաց կամ խնամակալներու հաւանութեան, այդ օրիորդները ոչ միայն պէտք է ժամ առաջ ստուգեն իրենց յղութիւնը, այլ նաեւ նոյն համրուած օրերու ընթացքին դիմադրաւեն ծնողքներու՝ առանց ժամավաճառ վարանումներու. եւ մեծ, չատ մեծ միամտութիւն է կարծել, որ նման հարցերու չուրջ յածող ամօթխածութիւնը կամ պարզապէս վախը՝ Արեւելքի աղջիկներուն յատուկ է...:

Միֆեպրիսթոնը սպասողական դաղջուխեամբ ողջունելու երկրորդ, թէեւ ոչ երկրորդական պատճառը՝ իր խեղաճին ընութիւնն է: Դարանակալ այս մեծ վտանգը, որքան ալ վիճակագրական տուեալներով չնչին, կը պարտադրէ յաւելեալ քննութիւններու ենթարկել RU 486–ը կուլ տուող բոլոր կիները: Այնպէս որ, դեղահատը առնելէ եւաք՝ հարկ է դեռ... առնուազն երկու անդամ ներկայանալ բժիշկին, նախ փրոսթակլանտիններն ընդունելու համար, ապա, չաբաթ մը եւաք, ենթարկուելու համար կոնքային դանդիւնագրութեան մը (échographie pelvienne), որ պիտի հաստատէ եթէ արդանդը պարպուած է (2): Եւ վիժաճեւ մը, որ չաբթուան մը առկախութեան ալ կ'ենթարկէ արդէն իսկ հոգեխռով կիին մը, սփոփարար առաւելութիւններով չի կրնար պարծիլ անշուշտ:

***

Մեզի այնպէս կը թուի, որ այս առարկայական անպատեհութիւններէն անկախ, ենթակայական պատճառներ ալ դուցէ ընդդիմանան, – տակաւին չենք գիտեր ինչ տարողութեամբ–, RU 486–ի արագ ընդհանրացումին:

Ցղի կինը որ չի փափաքիր մայրանալ, հոգեբանօրէն չատ փափուկ դրութեան մը մէջ է: Ելքը զոր կը փնտռէ սէր –ատելութիւն զուգակցութեամբ զոյացող այդ իրավիճակէն՝ կը գտնէ ոչ այնքան վիժելու որոշումն առնելով, որքան այդ վճիռին կիրարկումը յանձնելով բժիշկին, որուն հաւանութիւնը, բայց մանաւանդ վիրաբուժական միջամտութիւնը՝ կը հիմնաւորեն իր լուծումին «վաւերականութիւնը», հիւանդութեան երանգ մը տալով անբաղձալի յղութեան եւ զարմանումի երեւոյթ՝ անոր ընդհատումին (3):

Միֆեպրիսթոնը մինչդեռ պիտի ըստեղծէ, – չափազանցութիւն չէ ըսել–, «ինքնավիժումի» դրութիւն մը, որուն ենթադիտակցական անդրադարձները տարբեր պիտի ըլլան պարզապէս, նոր, բայց ոչ անպայման նուազ խոցոտիչ:

Այս ենթադրութեան յեցած եւ միաժամանակ նկատի առնելով Միֆեժինի օգտագործման կաշկանդումները, մէկ բան կարելի է ստուգապէս նախատեսել. թէ RU 486–ը պիտի չվերածուի վիժումը banalisé ընող դիւտի մը:

Եթէ ծննդարգել միջոցներուն մէջ կայ վիժումը նանրացնող հնար մը, ան ալ, ինչպէս տեսանք, պարուրաթելն է: Բայց նոյնիսկ այդ պարագային, անցաւումը կը կատարուի անդիտակցաբար, որովհետեւ չատ կիներ, –չըսելու համար անոնց մեծամասնութիւնը–, տեղեակ չեն թէ ինչ ձեւով կը գործէ սթերիլէնը:

Այս չի նշանակեր անշուշտ, որ իրազեկութեան առջեւ խզճահար տչտորումներով պիտի հրաժարէին անկէ: Դաշտանակերպ իր ծպտումով՝ պարուրաթելին առթած վիժումը «տարբեր» է, աննմար կ'անցնի. չունի այսինքն յղութիւնն ընդհատող միւս ձեւերուն արարողական գործադրութիւնը, որ ինչքան ալ պարզուի՝ «պարսաւելի» բան մը մատնանշելու տպաւորութիւնը կը թողու միշտ:

Միֆեժինը կ'առաջադրէ այդ չափառ ընդգծումն ալ ջնջել, բայց ծննդախոյս կինը չորս անգամ վիժավայր տարուբերելով՝ չենք գիտեր եթէ իսկապէս պիտի յաջողի...:

---

1) Ցղութեան փուլը, այսինքն «տարիքը», կ'որոշուի առժամեայ դաշտանադարին օրերը, կամ, եթէ այդ օրերն այլեւս շատցած են՝ շաբաթները հաշուելով: Հաշուարկումը կը սկսի վերջին դաշտանի *առաջին օրէն* եւ ոչ թէ արիւնահոսութեան դադրած օրէն: Երբ կը խօսուի հետեւաբար եօթը շաբթուան դաշտանաւորութեան մը մասին, կը նշանակէ թէ վերջին դաշտանի առաջին օրէն անցած է 49 օր (7×7): Նկատի առած որ դաշտանաշրջանը կը տեւէ սովորաբար 28 օր, նկատի առած այսինքն որ դաշտանի առաջին օրէն մինչեւ յաջորդ դաշտանին առաջին օրը կայ չորս շաբթուան միջոց մը, 49 օրէ ի վեր դաշտան չտեսնող կինը՝ ունի ուրեմն 21 օրուան, որ է ըսել երեք շաբթուան յապաղում մը (49–28=21): Անհրաժեշտ է իւրացնել այս մանրամասնութիւնը, որպէսզի գանգիւնագրութեան մը գեկուցումը, օրինակի համար, կամ ծննդաբերութեան թուականը կանխատեսելու կերպը անթիւր հասկցուին:

2) Եթէ լրիւ չէ դատարկուած՝ շարամերձութիւններու (*adhérences*) գոյացումը կրնայ ամլացնել կինը, որովհետեւ արգանդի որմերն իրարու կը կպչին: Նախազգուշութեան համար հետեւաբար, անհրաժեշտ կը դառնայ *RU* 486–ի թերակատար գործն աւարտել ծծումով:

3) Սկզբունքներու թելադրանքէն անկախ, այս պատճառով է, գլխաւորաբար, որ բժիշկները վիժումներ կատարելէ շատ չեն ախորժիր: Պարագան կը յիշեցնէ, – լրջութեան համեմատութիւնները յարգելով ի հարկէ–, այն հիւանդները, որոնք «գիտեն» թէ ինչ ունին, «գիտեն» թէ ինչ բանի պէտք ունին, եւ բժիշկին կը ներկայանան պարզապէս որովհետեւ դեղագրելու իշխանութիւնը չէ տրուած իրենց...:

ՄՈԼԼԱՏԻՐՈՒԹԵԱՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ

Տասներկուդ տարուան աքսորէ մը եաք, տասը տարի առաջ Փետրուար 1–ին Խոմէյնի Փարիզէն կը վերադառնար Պարսկաստան: Ան երկար տաեներ ի վեր կը կրկնէր թէ կը մտրիէ իսլամական Հանրապետութեան մը հռչակումը: Թեհրանի մէջ: Նէօֆլ – լը – Շաթոյի իր աքսորավայրէն ան յաճախ կրկնած էր թէ ժողովրդական հանրաքուէ մը նոյնիսկ աւելորդ է, քանի որ ժողովուրդը արդէն թեր քուէարկած է այս նպատակին, տարիներ մը ի վեր Շահին վարչաձեւին հակադրուող ցոյցերով:

Նոյեմբերին Ազգային ճակատի ղեկավարը՝ Ֆ. Սանճապի, իսկ Հոկտեմբերին Պարսկաստանի ազատագրման չարժումին պետը՝ Մ. Պազարկան կը խօսին «կարեւի փոփոխութիւններ»ու մասին: Խմամն ալ կ'ըսէ. – «Ես եմ որ այսուհետեւ կառավարութիւն մը պիտի կազմեմ, քանի որ գահակալող գերդաստանը եւ ներկայ կառավարութիւնը ապօրինի են ... երբեք պիտի չարտօնեմ որ Շահը վերադառնայ»:

Պախթիարի կառավարութիւնը այլեւս աւելի ու աւելի մեկուսացած է նախագահական պալատի իր չքեղ զրասենեակներուն մէջ ու Նախարարներու խորհուրդը չուքերու ներկայութիւն մըն է միայն: Իր չուրջ ամէն բան փուլ կուգայ, բայց Պախթիար անյուսութենէ ծնունդ առնող ուժականութեամբ մը կառչած կը մնայ իշխանութեան: Ան ամէն միջոցի կը դիմէ չկորսնցնելու համար իր դիրքը. մինչեւ իսկ կ'երթայ խմամին աքսորավայրը, որպէսզի միջին ճամբայ մը գտնուի. յօժար է նոյնիսկ կարգադրութեան մը որ կ'ընդունի Խոմէյնիի ներկայութիւնը Թեհրանի մէջ. սակայն այս վերջինս զրդուած Պանի Սատրէ, անզիջող կ'ըլլայ. իրեն համար ոչ մէկ համաձայնութիւն հնարաւոր է «բռնատէր Պախթիար»ին հետ:

Խմամը Փետրուար 5–ին «առժամեայ կառավարութիւն» մը կը կազմէ Պազարկանի նախագահութեան տակ: Այս կառավարութեան պարտականութիւնը պիտի ըլլայ Իսլամական Հանրապետութեան մը հռչակումը: Պախթիար բուռն կերպով կը հակազարձէ. «նախանձ ուտէտա» կ'որակէ Խոմէյնին, ապառնալով որ ձերբակալել պիտի տայ Պազարկանի նախարարները, եթէ անոնք փորձեն իրենց զրասենեակներուն մէջ հաստատուիլ: Սակայն «փողոց»ը կրօնաւորներու ձեռքն է ու գործը որ Պախթիարի վախտոր յենակն է, իր կեցուածքով կ'արագացնէ վարչաձեւին անկումը: Փետրուար 10, 11 եւ 12 թուականներուն, Շահին մեկնումով արդէն բարոյալքուած զօրքը տեղի կուտայ դիւրութեամբ, վերջակէտը դնելով փահլաւիներու գերդաստանին: Քանի մը ժամուան արիւնալի բախումները աւելի քան 600 հոգիի մահուան պատճառ կը դառնան: Փետրուար 12–ի կեսօրէին Պազարկան կը տեղաւորուի Հորհուդի նախագահութեան պալատին մէջ, ուրկէ երկու օր առաջ փութացած էին մեկնիլ Պախթիար ու իր չուքերու կառավարութիւնը:

Այլեւս ոչ մէկ արգելք կայ Իսլամական Հանրապետութեան մարմիններու կեանքի կոչելու համար: Իրարու հակասող ու հակազրուող ուժերու գոյութիւնը արգելք չըլլար որ իշխանութեան մեծագոյն ուժը կեդրոնանայ կղերին ձեռքը: Անոնք կը կազմեն կառավարութիւն մը որ կը պարփակէ յեղափոխական կոմիտէները, իսլամական առեանները ու յեղափոխութեան պահապանները: Պազարկանի իշխանութիւնը վերքեր կը ըստանայ. ան կը սպառնայ հրաժարիլ: Խոմէյնի Ղոմ քաղաքը կը քաշուի, ազատ ձգելու համար զայն. երկրին իրական կառավարողները սակայն խմամին հետ Ղոմ գտնուողներն են: Ապրիլ 2–ին հանրաքուէէ մը եաք կը հռչակուի Իսլամական Հանրապետութիւնը:

Ղեկավար չրջանակին մէջ տարակարծութիւնները կը չեչտուին, Ապրիլ 14–ին այաթոլլահ Թալեղանի որ ծանօթ է յառաջդիմական միտումներով, կը լքէ հանրային բեմը, բողոքելով իսլամական կոմիտէներու կողմէ գործուած սպանութիւններուն դէմ: Սանճապի եւս կը հրաժարի, յայտնելով իր անհամաձայնութիւնը: Հոկտեմբերի վերջաւորութեան Պազարկան կը խոստովանի թէ իր կառավարութիւնը կը նմանի «առանց չեղբի դանակ»ի մը: Ան կը քննադատուի անձեռնհասութեան, իր յեղաշրջական ընթացքին համար. կը մեղադրուի որ փորձած է վերականգնել նախկին վարչաձեւը ու չի կիրարկած Յեղափոխութեան խորհուրդին որոշումները: Կասկածներ կան թէ կողմնակից է Միացեալ – Նահանգներու հետ մերձեցումի մը: Ու Նոյեմբեր 4–ին Թեհրանի ամերիկեան դեսպանատան գրաւումը խումբ մը ուսանողներու կողմէ, այնպէս կը թուի թէ ամէն բանի առաջ ուղղուած է Պազարկանի դէմ:

Անոր հրաժարականը սակայն ոչինչ կը կարդադրէ, եւ իր կառավարութեան հակասութիւնները կը փոխադրուին յեղափոխական խորհուրդին, որուն նախագահն է Պանի Սատր: Այս վերջինս հեղինակութիւնը տեւականօրէն հարուածներ կը ստանայ այաթոլլահ Բէհէշթիի իսլամ Հանրապետական ամենազօր կուսակցութենէն: Պանի Սատրի, Մասուտ Ռաճավիի Մուճահիտիններուն մեկնումով եւ Թուտեհի համայնավարներուն մաքրագործումով յեղափոխութիւնը որ 1979 Փետրուարին այնքան յոյսերու ծնունդ տուած էր, կ'ամփոփուի մի քանի ղեկերին ձեռքը:

Ա. Թ. Թ.

(քաղուած՝ «Լը Մոնտ»էն)

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՇԱՂԱԻՕՏ
Երեք ուածներ

Գրեց՝ ՄԱՆՈՒԷԼ ՓԷՕՍԷԵԱՆ

Մոնրէալ, 1989

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԼԻՈՆ

ԱՂՕԹՔ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ Ի ՅԻՇԱՏԱԿ ԱՂԷՏԵԱԼՆԵՐՈՒՆ

Փետրուար 5, Կիրակի օրը ունկնդրեցինք «Հայ Մեր»ը հայերէն՝ երդուած Ֆրանսական խումբի մը կողմէ: Որոշ, հակնալի, եթէ ոչ բոլորովին առանց օսար չհչոի:

Այդ պատահեցաւ Լիոնի Էնէ Եկեղեցիին մէջ՝ որ քաղաքին ամենահին կառոյցն ալ է: Ներկայ էին քրիստոնեայ բոլոր համայնքներու ներկայացուցիչները, պլխաւորութեամբ՝ կարդինալ Տըքուրթրէյ:

Ընդարձակ եկեղեցին, լեցուն էր բերնէ բերան, ոտնակ ոտքի: Եկած էին մասնակցիլ էքիւմէնիք աղօթքի մը՝ Հայաստանի եւ իր աղէտեալներուն համար: Ներկաներուն մէջ Լիոնի Հայերը փոքրամասնութիւն մըն էին միայն. իրաւ է որ, նոյն ժամուն, Վիլէօրպանի մէջ ալ, տեղի կ'ունենար երգահանդէս մը, Ֆրանսացի արուեստագէտի մը նախաձեռնութեամբ, ի նպաստ աղէտեալներուն:

Աղօթքներու չարքը բացաւ Նորվան Եպիսկոպոս, կարդալով, Ֆրանսերէն, Նարեկէն:

Ասք առին կամ աղօթեցին, յաջորդաբար – զարմանալի բազմազանութիւն մը՝ ըստ ազգերու, ըստ ընդ մերթ մերթ, տեղական երգչախումբին՝ որ, ինչպէս ըսինք, երգեց նաեւ հայերէն, Տէրունական աղօթքը:

Ասկայ կարդինալը: Ան Հայերու անկեղծ բարեկամ մըն է: Ցիշեց զարերէ ի վեր Հայոց պլուսն եկած աղէտներու չարքը եւ վերջինը՝ որ «բոլորովին անօրինակ էր» ըսաւ, «թէ՛ չարդ եւ թէ՛ երկրաշարժ միասնաբար, զրեթէ»: Հրաւիրեց ժողովուրդը աղօթելու հայ ազգին համար եւ օգնելու նիւթապէս Հայաստանի:

Ցերեկոյթին երկրորդ մասին ունկնդրեցինք կապրիէլ Ֆորէյի (1845 – 1924) Ռէքիէմը: Ղեկավարն էր Աղեքսանդր Սիրանոսեան՝ որուն չանքերուն չնորհիւն

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՍՈՖԻԱՅի «Իվան Վազով» ազգային թատրոնի խումբը որպէս յատուկ բարեգործական ձեռնարկ, Յունուար 31–ին ներկայացուցած է Սթեֆան Յանեւի «Սարկաւագ Լեւոքիի զաղանի ընթրիքը» գործը: Մասնակցած են պուլկարական բեմին լաւագոյն ուժերը: Ներկայացու – մին ամբողջ հասոյթը յատկացուած է Հայաստանի երկրաշարժէն տուժածներ – րու օգնութեան հիմնադրամին:

**

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ «Խաչեր Գալուստեան» մանկավարժական կեդրոնը, որ հիմնըւած է 1987–ի աշնան՝ արդէն իսկ երեք կիսամեակի աշխատանք կատարած է եւ նոյեմբեր կը սկսի այս տարուան Բ. կիս – սամեակի դասերը: Ապագայ ուսուցիչներ պատրաստող կեդրոնը ունի 13 ուսանող: 8 ուսանողներ անցեալ տարուընկ ի վեր կը հետեւին դասընթացքներուն: Միւս հինգ ուսանողները նորեր են: Այս տարեշրջանի աւարտին «Խաչեր Գալուստեան» կեդրոնը պիտի տայ իր առաջին շրջանաւարտները: Կեդրոնի ուսանողութիւնը ունի նաեւ վարչութիւն մը, որ ցարդ կազմակերպած է երկու ձեռնարկ:

**

ՐԻՑԻՒՆԻ (Ուիսքանսըն) մէջ Հայ երիտասարդաց Դաշնակցութեան Արեւելեան Ամերիկայի 55-րդ պատգամաւորական ժողովը տեղի ունեցած է Դեկտեմբեր 26–30: Ժողովին մասնակցած են նաեւ Գանատայի ու Արեւմտեան Ամերիկայի Հ. Ե. Դ.-ի ներկայացուցիչները: Ժողովը քննած է շրջանաւարտ կեդրոնական վարչութեան գործունէութեան տեղեկագիրը եւ օրակարգի կէտերը ու համապատասխան որոշումներ տուած այդ ուղղութեամբ: Վաւերացուած է նախահաշիւ պլուտճէն ու ընտրուած է նոր կեդրոնական վարչութիւն:

**

ՄՈՆՐԻԱԼԻ Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան «Լօժէն Փափազեան» ամսրին կազմակերպութեամբ, Յունուար 14–ին, Թէքէեան Մշակութային Միութեան կեդրոնը տեղի ունեցած է կիսա – պաշտօնական յայտագրով ճաշ մը՝ նուիրուած Հայաստանի վերջին քանի մը ամիսներու անցուդարձերուն: Ակումբին առենապետ՝ Ա. Ն. Մամուրեան, իր բացման խօսքին մէջ անդրադարձած է երկրաշարժին նոյն օրէն սկսեալ օժանդակութեան մէջ – կուսակցական նախաձեռնութեան: Տոքթ. Ա. Կէօնճեան վերլուծած է կացութիւնը՝ ներկայ աղէտին լոյսին տակ: Յայտագրին վերջաւորութեան ցուցադրուած է «Ղարաբաղի յուշարձանները» ձայներիզը՝ Գանձասարի եւ այլ հնադարեան հայկական մշակութային կոթողներու նկարադրութեամբ:

**

ԱՐԼԻՆԿԹՐՆի (Մեսէչուսէց) Հայ Մշակութային Հիմնարկութեան «Ե. Տէր-Միրճիպաշեան» դրադարանը այցելած է Յունուար 10, Հայաստանի առեւտրական պատուիրակութիւնը, որ Մխայել – Նահանդներ կը գտնուէր Գէյմպրիճ – Երեւան զուգորդ քաղաքներու յանձնախումբին հրաւէրով: Կարճ հանդիսութեան մը ընթացքին Ռ. Մայրաք բացատրած է, որ դրադարանը ստեղծուած է Պոսթընի մէջ՝ 1945–ին, իսկ 1964–էն ի վեր ան կը գտնուի Արլինկթընի ներկայ շէնքին մէջ: Դրադարանին տնօրէն Յ. Ադամեանի հակիրճ բացատրութիւններէն ետք, պատուիրակութեան առաջնորդ, Երեւանի փոխ – քաղաքապետ՝ Բ. Վարդանեան, ելոյթ ունենալով, յատկապէս չեշտած է Սփիւռքի հաստատութիւններու դերին կարեւորութիւնը՝ հայապահպանման գործին մէջ: Հուսկ, ան դրադարանին նուիրած է Հայաստանի պատմական յուշարձաններու պատկերազարդ քարտէսը:

**

ՀԵԼԻՈՊՈԼՍՈՑ (Եգիպտոս) Նուագախումբի – Ազգային վարժարանի «Պըլըքեան – եան» հանդիսասրահը, Յունուար 27, Գահիրէի ազգային իշխանութիւնը ընդունելութիւն մը կազմակերպած է ի պատիւ Հայաստանէն ժամանած դրօսաշրջիկներու խումբի մը (44 հոգի): Ասք առած են վարժարանին տնօրէն Մ. Պալեան ու Սարգիս քահանայ Պէլպոն – եան: Ապա, հայրենի խումբին դեկավարը՝ Տ. Աբրէհեան պատասխանած է Հայաստանի երկրաշարժին ու անոր հետեւանքներուն առընչուող հարցումներուն: Այնուհետեւ, խումբին անդամները, դաշնակի նուագակցութեամբ՝ երգ ու պարով խանդավառած են ներկաները: Նոյն խումբը, Յունուար 25–ին, Հայ Գեղարուեստից Միութեան Թէքէեան սրբահին մէջ հանդիսում ունեցած է միութեան անդամներուն հետ, որուն ընթացքին միութեան նախագահ Վ. Տէր-Փոյեանի ու խումբին դեկավարին խօսքերէն ետք, երկրաշարժին առընչուող տեսերիզ մը ցուցադրուած է:

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Նաթալիա զգալով Գարեգինի այս տակնուրեւիւնը հետզհետէ եւ անզգալաբար խստապահանջ կը դառնար եւ Գարեգին նոյնքան անզգալաբար կը հնազանդէր այդ խստապահանջութեան: Քանի – քանի անգամներ երբ որոշուած ժամը կը հասնէր Գարեգին ընդոստ մեկնած էր Սաթենիկի մօտէն, առանց ուշադրութիւն դարձնելու անոր տխրութեան ... քանի անգամներ վէնի չբռնուելու եւ ժամանակը չկորսընդելու համար խոստացած էր երեկոյին վերադառնալ, գիտնալով որ անհնարին է իրեն հետեւիլ տուներէն: Այդ կցկտուր կեանքը, ընդհատ ջերմի ընթացքը Գարեգինի վարմունքին մէջ, սպասման անվերջանալի ժամերը, ի զուր սպասման դառնութիւնները հոգեկան սոսկալի տանջանքներու կը մատնէին Սաթենիկը, որ երբեմն խուսափելու համար այդ տառապանքէն ուզեց իր ամբողջ կեանքը նուիրել Գարեգինի: Վերջին անգամ հինգ ամիսի չափ հեռու մնացեր էր սիրելիէն: Եւ որովհետեւ երկուքն ալ չարաչար յոգնած էին իրենց ստեղծած անբնական կեանքէն, առաջին անգամ ըլլալով երկուքին համար մեծ ամբողջ մէկ օր միասին եղեր էր այդ հեռացումը: Բայց քանի ամիսները կ'անցնէին, կը մոռնային դառնութիւնները եւ տխրութիւնները եւ կը վերյիշէին միմիայն իրենց սիրոյ զեղեցիկ օրերը եւ ժամերը: Իրենց նամակագրութիւնը կը անուշանէր այդ պատրանքը ... այո՛, գոնէ ձիրար կը տեսնէին եւ այս անգամ ալ փութիկոտութիւնով պատասխաններ էր Սաթենիկ երբ ստացեր էր Գարեգինի նամակը:

«Ինչքան ալ արգելք լինեն, մեզ չեն կարող արգիլել որ աչքերս տեսնեն քո հրաշալի աչքերը, որ քեզ զգամ իմ մթնոլորտի մէջ, որ արբենամ քո հոգու բոյրով ...»:

Սոնիա, նպատակ մը հետապնդելու գործնական եւ ուղղահայեաց իր սովորութեամբ, դասաւորեր էր Սաթենիկի խնդիրը իր մտքին մէջ եւ կը սպասէր րոպեական հետեւանքին: «Գարեգին, քանի որ սիրում էր Սաթենիկին, կը խղէր իր կապը կնոջը հետ եւ կ'ամուսնանար Սաթենիկի հետ: Լաւ կը լինէր, վատ կը լինէր, դա իրանց գործն էր»: Իր հոգեկան հարթ արամադրութիւնը չէր կարող նոյնիսկ ըմբռնել զգացումներու այն բարդութիւնները, որ գոյութիւն ունէին թէ՛ Սաթենիկի եւ թէ Գարեգինի մէջ: Իր ըմբռնողութեան սահմանները կը կազմէին պարզական սահմանը եւ կը մտաղրէին Սաթենիկը թողուլ Ուրմիա, իրենց մէկ ընկերոջ տանը, ազդեցիկ խան, եւ կալուածատէր ընդարձակ սեփականութեանց:

– Ճամբորդութիւնը եւ կեանքի նորութիւնը կը թարմացնեն նրան. Սաթիկը այնքան պէտք ունի կազդուրուելու:

– Այո՛ ... կը պատասխանէր Ստեփան համաձայնութեամբ:

– Այնտեղ ոչ մի վտանգի չենթարկուիր եւ յետոյ չեմ ուզում նրան մենակ թողնել Թիֆլիս ... նա համարեա այլեւս ընտանիք չունէ, բարեկամ չունէ:

– Մենք նրան երբեք չենք լքի ինչ որ էլ պատահի:

– Ի հարկէ, Ստեփան, ինչ ասելու բան է. հասկանալի է նաեւ որ այդ չափով պատմութիւնը վերջ գտնէ:

– Կարծո՞ւմ ես, Սոնիկ:

– Ի հարկէ ... քանի որ այդ անձնասէր պուրժուան չէ կարող հրաժարել իր անցեալից ...

– Նա չէ կարող հրաժարել իր անցեալից ... ես համոզուած եմ, վաղուց եւ ընկերից համոզուած եմ, բայց Սաթենիկը նոյնպէս, վախենում եմ որ չէ կարող հրաժարել նրանից ...

– Է՛հ, կը տեսնենք, չահել կին է, եւ մի քիչ փոփոխական, մենք այդ լաւ գիտենք, Ստեփան ... պէտք չէ երեւակայել ... նա չատ սիրում է մէկ ոտից միւսը թռչկոտել ... չգիտեմ ով ինձ ասում էր որ ծովեզրը ծնած կանայք ... փոփոխական կը լինեն ինչպէս ծովը ... նա թերեւս կանգ առնէ մի տեղ վերջ ի վերջոյ, բայց նրա հոգին դեռ չի գտել իր կայանը ... Ստեփան, նա կարող է մէկ օրից միւսը մոռանալ, եթէ ...

– Լաւ, Սոնիա, լաւ, կը տանենք մեզ հետ:

(Շար. 91)

(Շար. Ա. ԷՋԵՆ)

ուած է նոմէնքլատուրայով մը, վաչառակերներով եւ պարզ է Կորբաջով, եթէ նոյնիսկ, անկեղծ է, չի կրնար իր բարենորոգումը իրագործել այդ նոմէնքլատուրայով:

Առջի օր, անահեսափէտ մը կը յայտնէր թէ գործի պատասխանատուներու 80%-ը դէմ կ'արտայայտուէր Պերեսթրոյկային, ասիկա չատ խօսուն է: Կորբաջով կղզիացած է եւ ուրեմն բան մը չի կրնար ընել այդ նոմէնքլատուրայով եւ չի համար – ձակիր բան մը ընել անոր դէմ: Ի մօտոյ, ընտրութիւնները կարեւոր քէսթ մըն են եւ ճիշդ է որ անոնք դեր ունին Ղարաբաղ կոմիտէի անդամներուն հետ, որոնք կըրնան երեսփոխան ընտրուիլ:

Ցաջորդ խօսք առնողն էր «կանանչ»ներու նախագահ, այսինքն՝ ընապահ՝ Ալթաուան Վէլիէը, որու համար հիմնական իրաւունքներէն մէկը մարդ արարածին՝ իր ինքնութիւնն է, այսինքն՝ իրաւունքը պատկանելու հաւաքականութեան մը, յատկանշուած իր աւանդութիւններով, լեզուով, պատմութիւնով, փարումով հողի մը, որ այդ աւանդութիւններուն, լեզուին, պատմութեան ղրոշմը կը կրէ: Վէլիէը կը ծանրանայ ապակառուցման այն վտանգին, որ Հայաստանի բաժինն էր եւ հարց կուտայ՝ յատկանշական չէ՞ր, որ Ղարաբաղ Կոմիտէի տարած պայքարին կէսերէն մէկը հիւլէական կայանին դէմ էր: Ժողովրդավարութիւնը, որու համար կը տարուէր նաեւ պայքարը, սերտօրէն կապուած է ընապահութեան, քանի որ այն կը նշանակէ յարգանքը իր երկրին ֆիզիքական գոյութեան: Ու Վէլիէը նկատել կուտայ, որ Ղարաբաղ Կոմիտէն չէ որ զրկիչն եղած է պահանջին, այլ արտայայտիչը անոր:

Ապագային ժողովի օրէնքներու յանձնախումբի նախագահ, ընկերվարական ներփոխան Միշէլ Սաւիէն նախագահն է նաեւ նոյն ժողովին հայկական ուսումնասիրութեանց յանձնախումբին: Ան կը չեշտէր թէ չունէր պատմական կամ հոգային ծանօթութիւնը Հայաստանի, այլ ունէր՝ սրտի ծանօթութիւնը ու այս հաւաքոյթին առթիւ, կը յայտնէր թէ երկու ուղերձ ունէր արտայայտելիք. մէկը՝ խորհրդային իշխանութեանց, յայտնելու համար թէ վերջ պէտք է դնել հակասութիւններուն: Ի՞նչպէս կարելի է չարունակել վնասի նման մտահոգով մը, երկրորդը՝ ուղղուած է Ֆրանսացիներուն: Անոնք ճանչցան Հայերը, պէտք է որ ալ աւելի ճանչնան, մարդասիրական համակամութիւնը պէտք է վերածուի մարդկային, քաղաքական համակամութեան եւ երթայ անկէ ալ անդին:

Վերջին խօսողն էր Փաթրիք Տէվէճեան, որ նախ կարդայ Ժաք Շիրաքի ուղերձը: Փարիզի քաղաքապետը հաւանարար չը-փոթելով այս քաղաքական միխինկը թադպետական ընտրարժդովի մը հետ, նամակին մեծագոյն մասը յատկացուցած էր Փարիզի քաղաքապետարանին բերած եւ բերելիք օժանդակութեան թուումին Հայաստանի երկրաշարժին առթիւ, ամենայն մանրամասնութեամբ: Վերջաւորութեան, հակիրճ կերպով կ'անդրադառնար Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներուն ձերբակալութեան յայտնելով թէ քաղաքին եւ իր անունով կը բերէ բարոյական նեցուկը, որովհետեւ մարդկի պէտք է միշտ մտածումի ազատութիւն վայելեն, ներառեալ Խորհրդային Միութեան մէջ: Ապա, Պէթր Փաթրիք Տէվէճեան կը խօսէր իր անունով եւ կը յայտնէր թէ չի կրնար զուգահեռ մը չտեսնել Ղարաբաղի դէպքերուն եւ ցեղասպանութեան միջեւ, զոր տարիներէ ի վեր, քանի մը ուրիշ անձերու հետ, կը ջանան ճանչցնել տալ Ֆրանսայի մէջ: Փոքր ժողովուրդ մը, մէկ կողմէ տեսակ մը պատերազմ յայտարարած է Թուրքիոյ դէմ եւ ներկայիս ալ այլ պահանջ մը ունի Խորհրդային Միութենէն, այսպէս ըսած մը ունենալու համար, կ'ըսէ երեսփոխան-քաղաքապետը, բաւական քաջութիւն պէտք է: Ղարաբաղի հարցը, իրեն համար, հետեւանքներէն մէկն է ցեղասպանութեան: Փաթրիք Տէվէճեան անդրադարձաւ պոկրոմներուն, Աղբրեջանէն վտարող Հայերուն, որոնք քիչ եռք մահը պատեն Հայաստանի այն գիւղերը, ուր կ'ապաստանէին, ապա ոգեկոչեց Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներու ձերբակալութեան պարագաները, սուգի օրն իսկ: Իր եզրակացութեան մէջ, Փաթրիք Տէվէճեան բաւ թէ իրաց նման կացութեան մէջ պէտք է բողոքել, բողոքել, միշտ բողոքել:

***

Փրոֆ. Մինքովսկի ամբողջ երեկոյթին ընթացքին, բանախօսներու ելոյթներէն

ՓՈՒԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Յարութիւն Տէրոյեանի (Մարսէյլ) մահուան առթիւ եղած են հետեւեալ նուէրները Սէն – Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ միջոցաւ. –

Հայաստանի աղէտեալներուն. – Գրիգոր Գէորգեան ընտանիք, Այրի Տիկին Սիրանոյշ Գէորգեան եւ զաւակները (Ամերիկա), Կաղնեան եւ Ֆրանչեսքի ընտանիքները, Տէր եւ Տիկին Զաւէն Գաբրիէլեան 1000-ական ֆրանք, Պառ Տիւմոմիէի բարեկամներ 700 Ֆր., Արսէն Տէր – Զաքարեան եւ ընտանիք 500 Ֆր. Դերենիկ Մկրտիչեան 400 Ֆր., Թորոս Վարդապետեան, Միշէլ Արզումանեան եւ ընտանիք 200-ական Ֆ., Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Սարգիսեան, Տիկրան Տէմիրճեան 100-ական Ֆր.:

Սուրբ Գէորգ եկեղեցւոյ. – Տէրոյեան ընտանիք 1000 Ֆր., Անդրանիկ Վարդանեան եւ եղբարք 300 Ֆր., Տիկին Կրասօ, Այրի Տիկին Մարիամ Մանուկեան 200 – ական ֆրանք, Դերենիկ Մկրտիչեան, Ժանօ Յովհաննէսեան, Արամ Շեխիկեան, Անդրէ Տաւիտեան, Հայկազ Մարտիրոսեան, Տիգրան Տէմիրճեան, Բաֆֆի Նազարեան, Փիէռ Տէր – Պօղոսեան, Գէնտիրեան ընտանիք 100-ական ֆրանք:

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան. – Տէրոյեան ընտանիք, Տաւիտեան ընտանիք 1000-ական Ֆր., Ալպէռ Պօղոսեան, Ժաք Պօղոսեան, Ղազարոս Ղազարոսեան 500-ական Ֆր., Լեւոն Զօլաքեան, Շալճեան ընտանիք 200-ական Ֆր., Մարսէյլի Հ. Մ. Ը. Մ. Աբծիւ, Անդրէ Տաւիտեան, Սարգիս Գուլումճեան, Վարդան Տէր – Կարապետեան, Աշոտ Վարդանեան, Յոթէն Ուլուսեան, Ճառայեան ընտանիք, Ժորժ Թադոյեան 100-ական Ֆրանք:

Համազգայինի դպրոցին. – Այրի Տիկին Թադուհի Գուլումեան եւ զաւակները 300, Այրի Տիկին Մարիամ Մանուկեան 200, Սերոբ Գինոսեան, Մարսէյլի Հ. Մ. Ը. Մ. Աբծիւ 100-ական Ֆրանք:

Կապոյտ Խաչին. – Տէրոյեան ընտանիք 1000 Ֆր., Սերոբ Աղճայեան 100 Ֆր., Նիքոլա Սահակեան 100 Ֆր.:

«Յառաջ»ին. – Տէրոյեան ընտանիք 1000 Ֆրանք, Ալպէռ Պօղոսեան, Ժաք Պօղոսեան, Տիկին Աթթարեան 500ական Ֆր., Աստուր Քէօսէեան 300 Ֆր., Կապոյտ Խաչի Մարսէյլ քաղաքի մասնաճիւղ 250 Ֆր., Կարօ Յովսէփեան, Սաթենիկ Թիւթէլեան 200-ական Ֆր., Միասք Աւտոյեան, Պաղտասար Տիրատուրեան, Ճառայեան ընտանիք, Ժորժ Թադոյեան, Սերոբ Աղճայեան, Շալճեան ընտանիք 100-ական Ֆր.:

եռք, կարդայ նաեւ համակրանքի բազմաթիւ ուղերձներ, Ցիշենք միայն անոնց հեղինակները՝ Փ. Վիտալ – Նաքէ, Տիկին Սիմոնն Վէյլ, Ժաք Շապան – Տէլմաս, Ռեմոն Պառ, Լօրան Ֆապիուս, Լուի Մերմազ, Տիկին Մենահէս – Ֆրանս, Ժան մ'Օրմէսոն, Ա. Կրօսէր, Գառզու եւայլն: Մասնաւորաբար դնահատուեցաւ այն նամակը զոր Լեհերը ղրկած են Մոսկուայի Գերագոյն Խորհուրդին եւ ուր կը յայտնեն թէ զօրավիգ են Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներուն եւ կը պահանջեն ազատ արձակումը անոնց, որոնք կը ներկայացնեն հայ ժողովուրդի խիղճը: Նամակը ունի աւելի քան 50 առորագրութիւն, մեծ մասը՝ Սոլիտարնոշի ծանօթ անուններ, ղրկուած է Փետրուար 3-ին Վարշաւայէն:

Փրոֆ. Մինքովսկի յայտնեց նաեւ թէ ունկնդրութիւն մը պիտի ուզէ Նախագահ Միթերանէ, այս հարցին կապակցութեամբ եւ առ այդ կարդաց այն առաջադրանքները, զոր կը միտին ներկայացնել Հանրապետութեան Նախագահին:

***

Ցաջող երեկոյթ մը եւ եթէ յիշեցինք անոր որակը, դլխաւոր պատճառն այն էր, որ հազուադէպ է լսել 11 բանախօս, որոնք արտայայտուելով հանդերձ նոյն նիւթին չուրջ, տարբեր բաներ ըսեն, առանց մանաւանդ նախապէս խորհրդակցելու:

Եւ քանի որ, այս երկար թղթակցութեան սկիզբը խօսեցանք բացականերու մասին, վերջացնենք խօսելով նաեւ ներկաներու, ընթացիկ քաղմութենէն դուրս, ներկայ էին երկու հոգեւորականներ՝ Հայ Կաթողիկէ ժողովրդապետ՝ Մանուէլ Վրդ. Պաթագեան եւ վերապատուելի Արմէն Լէոնեան:

Ա. Մ.

S.O.S. ARMENIE

— MARSEILLE —

339, ave. du Prado, 13008 Marseille

S.O.S. ARMENIE MARSEILLE
communique
sa situation comptable au 31 janvier 1989.
Recettes :

—Crédit du Nord 4.200.477 F, 60

Dépenses :

804.502 F, 00

Périodiquement S. O. S. ARMENIE communiquera sa situation comptable, rendra compte de ses réalisations et vous fera part de ses projets.

S. O. S. ARMENIE exprime ses remerciements les plus chaleureux à tous les organismes et personnes qui ont contribué à soutenir son action.

La collecte des fonds continue.

S. O. S. ARMENIE MARSEILLE :
Tél. : 91. 77. 84. 70.
Crédit du Nord
Cte bancaire n° 2208 - 104 - 011 - 02 - 01.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Ալֆորվիլլի Ս. Մեսրոպ կրթարանը շնորհակալութեամբ առացած է 500 Ֆր. Տիկին Գ. Թիւրեաքեանէ եւ տոքթ. Ս. Թիւրեաքեանէ Տիկին Անիկ Աբրահամեանի եւ 500 Սարգիս Էֆխանեանի յիշատակին: Առացած է նաեւ Անիկ Աբրահամեանի մահուան առթիւ 500 Ֆր. Պր. Կարպիս Պալեանէ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի մասնաճիւղը ցաւակցութիւն կը յայտնէ Տիկին Ալթունեանին եւ Տէր եւ Տիկին Վրէժ Գալուստեանի իր վեհապին եւ իրենց քեռայրին՝ Հաւրի Կարապետեանի մահուան առթիւ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊ. ԽԱՉԻ Վիէնի Սեւան մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամ – անդամուհիները փետր. 20, Երկուշաբթի իրիկուն, ժամը 8ին Մըչակոյթի Տունը. – 9, rue du Sphf:

Կարեւոր օրակարգ:

***

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Լիոնի Արաքս մասնաճիւղի վարչութիւնը, անդամական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Փետրուար 18, Շաբաթ օր, ժամը 15·30-ին, Վիլէօռպանի Մշակութային Տան մէջ:

Կարեւոր օրակարգ, պատգամաւորի ընտրութիւն:

Կը խնդրուի բոլոր անդամներէն ներկայ գտնուիլ եւ ճշդապահ ըլլալ:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

58ՐԴ ՏԱՐԵԿԱՆ ՅԵՐԵԿՈՅԹ
ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻ
ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 5
Կէսօրէ վերջ, ժամը 14·30-ին
SALLE DE LA CHIMIE
28 bis, rue Saint Dominique, Paris 7e
(M° INVALIDES)
— Մուտք՝ 50 Ֆր — — Երախաներուն՝ ձրի —
Յայտագիր՝
■ Սկաուտական Շրջանային Ներկայացում,
■ Հայերէն խմբերգ եւ պարեր
■ Զաւեշտ մը
■ եւ հայերէն ներկայացում:
Հանդէսին հասոյթը պիտի յատկացուի Հայաստանի աղէտեալներուն:

3 MARS 1989
PALAIS DES ARTS ET DES CONGRES
25, AVENUE CRESSON
92130 ISSY - LES - MOULINEAUX
CONCERT
LIZ SARIAN
Dès à présent
Billets en vente chez :
● BAKERDJIAN —35, rue de Trévise — 75009 PARIS
Tél. : 47. 70. 07. 25
● Mme PALOUYAN —9, rue de Trévise — 75009 PARIS
Tél. : 45. 23. 24. 97
● Mme KAPIKIAN —175, avenue Jean Jaurès — 92140 CLAMART
Tél. : 46. 42. 56. 17
● ARCHA —114, rue d'Aboukir — 75002 PARIS
Tél. : 42. 36. 76. 56
ATTENTION A dater du 1er Février, les billets seront en vente exclusivement au Palais des Arts et des Congrès — Issy - les - Moulineaux.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 16
JEUDI
16 FÉVRIER
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.951
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
64e ANNÉE — No 16.951

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԸՋԻ մասին է, որ «Քանաա Անչէնէ» թղթածրար մը կը բանար այս չաբթու, ընկերվարական թեկնածուն (Վիկտուարի մրցակից) խնդրոյ առարկայ ընելով Մարսէյլի կեզծ հաշուեցոյցերու ծանօթ պատմութեան մէջ: Մ· Փըղէ քիչ մը անտեղի կը գտնէ այս խնդրին հրապարակումը, այս օրերուն, հերքելով թէ իրեն հետ որեւէ կապ ըլլայ:

ԿՈՐՈՒՍԻ նախագահը՝ Վասիլիու եւ թուրք համայնքին պետը՝ Ռ· Տէնքթաշ համաձայնեցան որ Փետրուար 27–էն ըսկսեալ ուելի յաճախակի հանդիպումներ ունենան, ելք մը գտնելու համար: Առջի օր, սակայն, Տէնքթաշ մերժած է Վասիլիուի առաջարկը, որ կը նախատեսէ դաշնակցային Պաուութեան մը ստեղծում, համամբելով երկու դաւառ՝ յոյն եւ թուրք:

ՎԱՐՉԱՊԵՏ ԷՕԶԱԼԻ դլխաւորած ԱՆԱՓ կուսակցութենէն երեսփոխան մը Ն· Եըլմազ զօրավիդ կանչած է Ի· Աքսոյի: Եըլմազ «զաղափարի ազատութեան կաչկանդում» նկատած է Աքսոյը կուսակցութենէն արտաքսելու որոշումը: Ան ըսած է·–«եթէ խորհրդարանական մը չի կըրնար ազատօրէն անձնական տեսակէտը յայտնել իր երկրին լուրջ մէկ հարցին մասին, անհեթեթ բան է խօսիլ այդ կուսակցութեան մէջ ժողովրդավարութեան ու կարծիքի ազատութեան գոյութեան մասին»: Ապա չարունակած է թէ անհասկնալի է ուրանալ որ Թուրքիոյ մէջ Քիւրտեր կան· իրենց լեզուն քրտերէն է: «Այսօր Թուրքիոյ մէջ միակ իրականութիւն մը գոյութիւն ունի· քրտական հարցը» ըսած է Ն· Եըլմազ, սխալ ու վտանգաւոր նկատելով այն մօտեցումը որ հայրենասիրութիւն կը համարի ուրանալ քիւրտ տարրի մը գոյութիւնը: Եւրոպական Խորհրդարանի որոշ անուններ եւս զօրավիդ կանգնած է Աքսոյի:

ՊԵԼԺԻՈՑ ՆԱԽԿԻՆ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ, որու ազատ արձակման արձագանգած էինք մեր նախորդ թիւով, ամիս մը հիւսիսային Ֆրանսա պահուած է իր առեւանգողներուն կողմէ: Կը հաստատուի որ ընտանիքը 10 միլիոն Ֆրանք վճարած է ազատ արձակման համար եւ թէ պարզ ատոպային առեւանգում մըն էր որ ոչ մէկ քաղաքական բնոյթ ունէր:

ՍԱԼՄԱՆ ՌՈՒՇԴԻ, բրիտանացի գրագիրը անմիջապէս սպանելու կոչ մը ըրաւ խմամ Խոմէյնի աչխարհի բոլոր մահմետականներուն: Գրագէտին «մեղքը» կը կայանայ գիրքի մը հրատարակութեան մէջ: Ան «Սատանայական տուները» խորագրով գիրքին մէջ երկու հերոս ունի, որոնցմէ մէկը՝ Մուհամմէտ կը մարմնաւորէ, միւսն ալ Սատանան: Բայց Մուհամմէտ միաստուածական եւ ունեցած 12 կիներն ալ՝ պոռնիկներ: Գիրքը երեւակայական է, քանի որ ամբողջ պատմութիւնը ժամանակակից է եւ պատմական կամ կրօնական յատկանիշներ չունի: Հեղինակը մահմետական մըն է, Պոմպէյ ծնած, Քէմպրիճ ուսած եւ վայլուն գրիչ ունի: Հատորը հրապարակ եկած առեն իսկ, Պրէտֆորտ 40 հազար օրինակ կրակի տրուեցաւ ծայրայեղ եւ կառած մահմետականներու կողմէ: Բազմաթիւ երկիրներու մէջ ալ վաճառքը արգիլուած է՝ Փաքիստան, Սաուտի Արաբիա, Նոյնիսկ Եգիպտոս: Հեղինակը չաս լուրջի առած է սպառնալիքը եւ Աքթլէնա Եարտի պաշտպանութեան դիմած: Հրաժարած է Ամերիկա կատարելիք իր շրջապտոյտէն: Ճիշդ է որ կատակի կարելի չէ առնել հարցը, որքան ալ անհեթեթ թուի 1989–ին, քանի որ առջի օր Իսլամապատի մէջ, ամերիկեան Մշակութային կեդրոնին վրայ յարձակման հետեւանքով, հինգ հոգի մեռած է, 40 հոգի ալ վիրաւորուած:

ԹՇՀՈՒՆԻ եւ 25 այլ քաղաքներու մէջ, 70 անձեր, որոնք Թմբեցուցիչի չհատատութեամբ կը զբաղէին, կախազան հանուած են:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԱԶՆԱՒՈՒՐ, ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ, ԱՊՐԻԼ 24 ԵՒ ՈՒՐԻՇ ԲԱՆԵՐ

Թուրբերը կը շարունակեն ջազգրգիռ տրամադրութիւններ ցոյց տալ Ապրիլ 24/ նախօրեակին: Բոլոր անցուդարձերը բննելով, Մ· Թոմէրի համոզումն այն կը բուի ըլլալ որ այս երկրաշարժը «բախտ» մը եղած է Հայերուն համար…

***

Փետրուար 13–ին, «Միլլիյէթ» օրաթերթի քրոնիկագիրներէն Մ· Թոքէր անդրադառնալով Հանրապետութեան յաջորդ նախագահը ընտրելու համար երկրին մէջ յարուցուած ազմուկին, ուշադրութիւնները կ'ուզէ սեւեռել այլ կէտի մը վրայ, որ Ապրիլ 24–ին՝ Հայերու ցեղասպանութեան պնդումներուն տարեդարձն է:

Այս թուականը իրեն յիշեցնող դլխաւոր ազդակը կ'ըլլայ Ազնաւուրին երգը, զոր «հոյակապ յօրինում մը» կը նկատէ ու կ'աւելցնէ· «երաժշտութեան՝ սակայն նաեւ քարոզչութեան ու դուժ ազդեցիկ դլուխ դործոց մը…»:

Ան կ'արձագանգէ Ազնաւուրի պատուոյ լեդէոնի չքանչանով պարդեւատրուելուն, նաեւ այն երեւոյթին որ Ֆրանսական հեռատեսիլը զայն ներկայացուց որպէս «իր երկրին յոյսը»: Մ· Թոքէր կ'ըսէ թէ ան չըլլէ եռք Հայաստանի ազէտեալ վայրերը, ընդունուեցաւ Խորհրդային Միութեան վարչապետին կողմէ ու խնդրեց որ Ղարաբաղ Կոմիտէն ազատ արձակուի: Սախարովի ու կնոջ հայանպաստ դիրքորոշումէն եռք կ'անդրադառնայ Ֆրանքեւհայկական նոյնխմաստ յայտարարութեան, զոր ստորագրած էին իր միջի այլոց Ս· Վէյլ, Շապան – Տէլմաս, Իոնէսքօ:

Ամերիկեան ճակատն ալ ներկայացուած է քրոնիկին մէջ· «Քեզի համար Հայաստան» կ'երգեն ամերիկացի ամէնէն ծանօթ անուններ, ու ձէսի ձէքսըն կը չրջի ազէտեալներու միջեւ, կը յուսադրէ զանոնք:

«Երկրաչարժը տարերային ազէտ մըն է որ հարուածած է Հայաստանը: Անմարդկային բան է չբաժնել այդ վիշտը: Սակայն խորհրդահայերը ասկէ առաջ առիթը վախցուցին ու օգտուելով հրապարակայնութենէն, Ադրբիները դատապարտեցին «մեղ կը ջարդեն, մեղ կը սպաննեն» աղաղակելով· ու իրենց այլեւս դատականացած այս աղաղակներով ձեռնարկած քարոզչութիւնը չատ տկար մնաց արդարութեան տեսակէտէն: Խորհրդային իշխանութիւնը հասկնալով որ այս քայլով անոնք նպատակ ունին Ղարաբաղը Ադրբեջանէն անջատելու, հայկական Կոմիտէին անդամները ձերբակալեց: Անոնք, որպէսզի կարենան դուժ չարաչար, չմոռցան «ճիշդ 1915–ի նման» բացատրութիւնն ալ գործածել…:

Թերեւս ճիշդ է որ 1915–ի նման է … «որովհետեւ բռնութեան արարքներու Հայերը ծայր տուած են ու զարդացուցած»: «Լը Մոնտ»ի համաձայն, մէկ տարուան ընթացքին ցեղային բախումներու ընթացքին 91 հոդի մեռած, 1600 հոդի վիրաւորուած է:

Նոյեմբեր 22–էն ի վեր 141 հազար Ադրբեջանէն, իսկ 158 հազար Հայ Ադրբեջանէն խոյս տուած է: Սակայն այս Հայերուն 44 հազարը, իսկ Ադերիներու միայն չորս հազարը վերադարձած են իրենց բնակավայրերը:

Ու երկրաչարժը հասած է նման կացութեան մը մէջ:

Ապրիլ 24–ի նախօրեակին հայկական այս պահանջները կը միանան ու ցեղասպանութեան պնդումը կերպով մը «այս խեղճ ու մոռացութեան տրուած ժողովուրդին» համար կը վերածուի մխիթարանքի մը:

Եթէ անմիջապէս չարժման անցնինք, կրնա՞նք յաղթահարել այս հոսանքը, կամ դոնէ կասեցնել զայն:

Այո, միակ ճարը հարցին իսկութիւնը դպացական մակարդակէն վեր հանելն է:

Հոդ մեր մեծադոյն խաղաթուղթը «Օսմանեան արխիւներն են»:

Շ. ԱԶՆԱՒՈՒՐ·–

«Կ'ԵՐԱԶԷի ՕԳՏԱԿԱՐ ԸԼԼԱԼ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ, ԲԱՅՑ ՈՉ՝ ԱՅՍ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ»

«Լիպերասիոն» (Եւրոպա 1–ի արտօնութեամբ) կարճ հարցազրոյց մը հրատարակած էր Զորեքչաբթի օր – Փետրուար 15 – Շառլ Ազնաւուրի հետ:

Մեծ արուեստագէտին հոն ըրած յայտարարութիւնները, ընդհանուր ձեւով, ծանօթ են մեր ընթերցողներուն, թէ «Յառաջ»ի տեսակցութեան եւ թէ «Արմէնփրէս»ի (տես՝ քիչ անդին) չնորհիւ: Արձագանդենք սակայն զրոյցին վերջին մասին, ուր Ազնաւուր կ'երեւայ որպէս մէկը, որ կորքայովի զօրավիդ է, ու լըբազրողը կ'ուզէ դիտնալ թէ այն Հայերը, որոնց հանդիպած է նոյն կարծիքն ունի՞ն:

ԱԶՆԱՒՈՒՐ·– *«Այո՛, կորքայովի մօտ են, հակառակ իրենց յուսախաբութեան Ղարաբաղ Կոմիտէի ձերբակալութեան պատճառով: Եթէ ազատ արձակէին, ոսկիէ արձան մը կը բարձրացնէին…»:*

Ու ամէնէն վերջը, երբ իրեն հարց կը տրուի թէ կը յուսա՞ը, իր կեանքին մէջ, այսպէս գօրակոչի ենթարկուելու առիթ մը ունենալ, կը պատասխանէ·–

«Կ'երազէի օգտակար ըլլալ հայ ժողովուրդին միջոց մը գտնելով, որպէսզի Թուրբերու գործած ցեղասպանութիւնը ճանչցուի: Կ'ուզէի քանի մը ձեռք ձգել իմիններուս համար, կեանքիս ընթացքին: Դեռ չեղաւ եւ թերեւս ըլլայ, ի մտոյ: Եթէ Թուրբիա իսկապէս կ'ուզէ Հասարակաց Շուկայ մտնել, հարկաւոր է որ դադրի ստելէ: Բայց, պիտի նախընտրէի Հայաստանի օգտակար չըլլալ ա՛յս պայմաններուն մէջ, այսքան մեռելներով, որքերով եւ դժուարութիւններով: Քանի որ այսպէս է, ուրախ եմ որ օգտակար կ'ըլլամ»:

ԵՐԵԻԱՆ

ՇԷՆՔԻ ՄԸ ՊԱՅԹՈՒՄԷՆ՝ ՎԵՑ ՋՈՒՌ

Երեւանի Վաղարշեան փողոցի վրայ, 3 օր առաջ, չէնք մը ամբողջ պայթած է կաղի հոսքի հետեւանքով: Վեց մեռեալ կայ:

ԵՐԵԻԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՓԵՏՐՈՒԱՐ 5 / 14)

ՇԱՌԼ ԱԶՆԱՒՈՒՐ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Երեւան հասնելու յաջորդ առաւօտն իսկ Շառլ Ազնաւուր այցելած է Միջեռնակա-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԿՈՓԱՄԱՐՏ

● ԵՐԿՈՒ ՈՍԿԻ ՄՐՑԱՆԱԿ

Հայաստանի մարզական կեանքը խանդարուեցաւ, բնականաբար, ազէտին հետեւանքներուն պատճառաւ, այսուհանդերձ, նոր յաջողութիւններ ունենալու կամքը չէ ընկճուած:

Ասպացոյց՝ Խորհրդային Միութեան կոփամարտի ախոյեանութիւններուն ընթացքին, Ցունուարի վերջաւորութեան, Ֆրունզէ քաղաքին մէջ, Նշան Մունչեան (48 քիլօկրամ) եւ Իսրայէլ Ցակոբկոխեան (71 քիլօկրամ) ոսկի մրցանակ չահած են: Ու, աւարտականին, Իսրայէլի մրցակիցը եղած է ուրիչ Երեւանցի մը՝ Մանուէլ Աւետիսեանը:

ՔՐԻՃԱՄԱՐՏ

● ԼԵՆԻՆԱԿԱՆՑԻՆ ՇՈՒԷՑԻ ՄԷՋ

Ալ ուելի յատկանշական է Լենինա–կանցի Մնացականի Իսկանդարեանի յաջողութիւնը դասական ըմբշամարտի մրցաշարքի մը մէջ՝ որ տեղի ունեցած է Վասթէրաս քաղաքը, Շուէտ: Իսկանդարեան չահած է ոսկի մրցանակ 68 քկ· քաչային դասակարդին մէջ, յաղթելով աւարտականին, Սունկ Մունկի (Քորէա–կան): Նոյն մրցաշարքին, ոսկի մրցանակ նաեւ Յովհաննէս Ցարութիւնեանի (57 քիլօկրամ): Ան կը բնակի Մինսկ:

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ՎԱԼԱՆՍ 6–ՐԴ

Ֆրանսայի ախոյեանութեան գծով, 3–րդ դասակարդ, Վալանսի Հ·Մ·–ը, յաղթելով Մարսէյլի պահեստի խումբին (2 – 1) բարւոքած է իր դիրքը: 6–րդ է դասաւորումին վրայ, 18 խաղերէ վերջ: Կը մնան տակաւին 12 խաղեր մինչեւ մրցաշարքին լրումը: Ցոյս ալ, ուրեմն, Հ·Մ·–ին համար աւելի բարձրանալու, թէեւ առաջատարները, Նիս եւ Աւինեոն, անհասնելի կը թուին:

Ցառաջիկայ չաբթի, Վալանս կը խաղայ Վալորիսի դէմ, հեռու իր համակիրներէն՝ որոնք կը սպասեն սակայն նոր յաջողութեան մը: Հաւասար արդիւնք մը աւելի հաւանական է: Երթի մրցման, Վալանսի մէկ Վալորիս յաղթած էր 1 – 0 :

Ցաջորդ չաբթու, Վալանսի մրցակիցը պիտի ըլլայ, Ֆրանսայի բաժակին ի հաշիւ, Մոն որ Մարսանի խումբը, Մազամէլի մէջ: Մոն որ Մարսան ալ երրորդ դասակարդի խումբ մըն է, Վալանսի նման:

***

● Հ·Մ·Ը·Մ· ԱՌԱՋԱՏԱՐ

Վալանսէն երեք աստիճան վար դասակարդի մը մէկ, Լիոն – Տէսինի Հ· Մ· Ը· Մ·ը լաւ դիրքի վրայ է, թէեւ Կիրակի, իր դաշտին վրայ, չէ կրցած յաղթել Նէօվիլի (1 – 1): Հ· Մ· Ը· Մ· Լիը մնայ առաջատար իր խմբակին մէջ եւ կը ձգտի վերադտնել իր տեղը լիկի պատուոյ դասակարդին մէջ: Ցառաջիկայ Կիրակի, մրցում Անընտիի դէմ, անոր դաշտին վրայ: Ան ալ վերելքի թեկնածու է:

Նոյն դասակարդին մէջ, Վալանս (2) հաւասար մնացած Փիէրլաթի հետ (0 – 0) կը պահէ կարելիութիւններ ըլլալու վերջաթին առաջատար: Կիրակի, Հ· Մ·–ը կ'ընդունի Ֆ· Ֆ· Վալանսը:

Ուրիչ արդիւնքներ· –

Հ· Մ· Ը· Մ· Լիոն – Տէսին (2) – Տրմի Լիոն	2 – 0
Սէն Սէմֆորիէն – Վիէն Հ·Մ·	1 – 0
Ֆոնթրնեբ – Ալֆորվիլ Հ·Մ·	1 – 0
Իսի Հ·Մ· – Թէրն	0 – 0

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՊԱՏՈՒՀԱՆ

Ե·

Հայաստանի պատանիներուն «Պիոներ Կանչ» թերթին նոր տրցակը լուռ թախիծ մը կ'արտայայտէ։ 1988–ի վերջին թիւերը չունին սովորական գունաւորումը· ա–սիկա՝ նախ բառացի կերպով։ Դեկտեմբեր 14–էն սկսեալ թերթին խորագիրը սեւե–րիզ ու սեւ գիրերով է մխայն։ Երեւոյթ մը՝ ինքնակամ պարտադրուած մռայլ ներկայէն։ Այդ սեւ չրջագիծով խորա–գիրը որքան մեծ հակասութեան մը մէջ է – բարեբախտաբար – սակայն, թերթին խմբագրութեան փետրուարեան արեւով ողողուած մէկ սենեակը լեցնող պատա – նիներու խանդավառ ու խանդավառող ներկայութեան հետ։

«Պիոներ Կանչ»ի 1988–ի վերջին թիւն է որ թօթափած է սուգը· կանաչը կը տի–րապետէ առաջին էջին վրան, ուր սրտա–բեկ այլ երբեք յուսահատ գրիչ մը կը գրէ·

«Բարի ճանապարհ եզ, 1988, թող նոր տարին լինի կառուցումի, Շէնացումի, Ցառնումի ու Գոյատեւման տարի։ Մենք պիտի շարունակենք այն ամէնը, ինչ չհասցրինք անել, ինչ կիսատ մնաց···։ Պիտի շարունակենք մեր եւ նրանց փոխա–րէն, ով այլեւս երբեք չի կարող այդ ա–նել, մեր եւ նրանց փոխարէն պիտի ապ–րենք, սովորենք, կառուցենք, շէնացը – նենք, պայքարենք···։

Ու թող տարուայ վերջին, ամենավեր–ջին պահին, երբ տիեզերքի մի հեռաւոր անկիւնում կը հանդիպեն մի վայրկեան հին ու նոր տարիները, ժպտանք բոլորս։ Յոյսով ու Հաւատով լի այդ ժպիտը թող դառնայ անխախտ գրաւականը մեր ժո–ղովրդի վերածնման ու Յարատեւ – ման···»։

Իրենց կը ճանկակցիմ ամբողջ սրտով· սակայն ի տարբերութիւն պիոներներու, դժբախտութեան յաճախանքը երբեմն կը յաջողի սկեպտիկ երանգ մը բերել ցան–կալի լաւատեսութեան։

Թերթին էջերը լեցուն են աղէտէն անդ–րադարձներով, լուսանկարներով, պատա–նի դրիչներ չարժած են միայն իրենց օգ–նութիւնը առաջարկելու, վերակառուցա–նելու հաւատքը չեչտելու եւ տարերային քաոսին մէջ կորսուած սիրելիներ փընտ–ռելու համար։ Եւ ի՜նչ հակասութիւն որ մինչ դեռ քանի մը ամիս առաջ Հայաստան–ցի պատանին մասհոդ էր Արցախի իր տա–րեկիցներուն կացութեամբ, այսօր դե–րերը չրջուած են։ Սեւեփանակերտի «Կայծ» պիոներական չտապէն կը գրեն·

«Շատ օրեր են անցել երկրաշարժից։ Սակայն չի հանգստացել Ղարաբաղցիների սիրտը։ Իւրաքանչիւրը ձգտում է ինչ որ ձեռով օգնել մեծ ցաւ կրած մեր հայ–րենակիցներին։ Օգնութեան ձեռ են մեկնում նաեւ պիոներ դպրոցականները։ Պիոներտունը կազմակերպեց տօնավա – ճառ։ Ստացուեց 1594 ռուբլի 82 կոպէկ, եւ այդ գումարը փոխանցուեց տուժած – ների փոնտին»։

Հայու ճակատագրին տիրական տողե–րէն մէկն ալ այն չէ՞ արդեօք որ դժբախ–տութիւններ կը մոռցուին աւելի մեծե–րով, աւելի անսպասելիներով։

Երեւանի 174 թիւ դպրոցի աշակերտ – ներլէն Կարինէ Օհանեանի «ժամանդակու–թիւն»ը ինքնուրոյն է·

«Ես ուզում եմ երկրաշարժից տուժած երեխաներին մաղթել միայն մի բան՝ հա–ւատ։ Հաւատ, որ աւերուած բաղաքները կը վերականգնուեն եւ որ ամբողջ հայ ազգը սատար կը կանգնի նրանց»։

Նոյն հաւատին մէկ այլ արտայայ–տութիւնը կը գտնենք Դեկտեմբերի վեր–ջին թիւերէն մէկուն մէջ։ Գայեանէ Թէր–գրեան, Գոհար Փիլթոյեան գոյդ սոռ–բագրութիւններով հանդանակ մը կը բանաձեւուի հոն·

«Մենք պիտի ապրենք, պիտի վերա – կանգնենք մեր Գիւմրին ու Սպիտակը, Կիրովականն ու Ստեփանաւանը, մեր գիւղերն ու աւանները, աւելի գեղեցիկ ու ամուր դպրոցներ կը կառուցենք, ուր կը սովորէք դուք, ձեր երեխաներն ու թոռ–ները, որ ապրի ու յարատեւի մեր ժո–ղովուրդը»։

Այս հանդանակը կ'ամբողջացնեն Թու–մանեանի չրջանի Լորուա գիւղի դպրոցի Ժ. դասարանէն Նարեկ Սարգսեանի տո–ղերը· ան խօսք կ'ուղղէ իր տարե–կիցներուն·

«Այս դժուարին օրերին եկէք աւելի լաւ սովորենք, որ յետագայում դառնանք ար–ժանի ժառանգորդներ, որովհետեւ ապա–գան մենք ենք։ Յանուն մեր զոհուած ըն–կերների, յանուն մեր ժողովրդի մենք չպէտք է յուսահատուենք յատկապէս այս օրերին։

Զինուենք յոյսով ու լաւատեսութեամբ։ Մենք ենք մեր ժողովրդի ապագան»։

Յանուն դարաւոր մեր ակնկալութիւն–ներուն, կրած տառապանքին, ու ի հե–ճուկս մեր թերահաւատութեան, ա՛յս հա–ւատքով եւս պիտի յամառին տակաւին մեր հասցէն չգտնել արդարութիւնն ու բարին։

Ա· ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ԱՂԷՏԻՆ ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐԸ

«ՖՐԱՆՍ - ԻՒՐԱ»Ի ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՅԱՒԵԼՈՒԱԾԸ

Ցունուար – Փետրուարի թիւին հետ Հայաստանի աղէտին նուիրուած 32 էջնոց պատկերազարդ յատկանշական մը հրատա – րակած է այս թերթը։

Ազէտին ժամանակագրութեան մէջ դլխաւոր տեղը կը գրաւէ Սպիտակի պա–րագան, որ ինչպէս ծանօթ է, ամէնէն ծանր վնասը կրած չրջանն է։ Սակայն հոն եւս, տեղւոյն վրայ մնացած են վե–րապրողներ, որոնց թիւը ութ հազար կը գնահատուի։ Բոլորն ալ փրկած են իրենց կրցածը, մեռելները թաղած ու կը ջա–նան չարունակել կարելի կեանք մը։ Հա–ւանաբար զիրենք հոն պահողը Սպիտակի կուսակցութեան Բ. քարտուղարին խօս–քերն են, որ անքնութենէ կարմրած աչ–քերով ու բազմաթիւ օրերու մօրուքը դէմքին կը յայտնէ թէ իրենց քաղաքը ամ–բողջովին պիտի վերաչինուի։

Սպիտակ երեսուն հազար բնակիչ ու–նէր· անկէ այլ վայրեր փոխադրուած են չորս հազար հոգի։ Հոն մնացած վերապ–րողներու համար ամէնէն անհանելին ցուրան է, որ յատկապէս ղիշերները ա–ւելի կը սաստկանայ։

Թերթը կ'անդրադառնայ նաեւ համա–կամութեան մեծ, համաչխարհային չար–ժումին որ ծնաւ դէպի աղէտեալ ժողո–վուրդը։ Ասոր հետ կարելի չէլլար չյի–շել առաջին ժամերու, օրերու յապաղու–մը, անհրաժեշտ միջոցներու չգոյու–թիւնը։

Ապա թերթին էջերուն մէջ տեղ կը գտնէ հարցազրոյց մը, կատարուած՝ Հա–յաստանի փոխ – վարչապետ ու աղէտի հետեւանքներուն վերացման յանձնա–խումբին անդամ՝ Ե· Մոլամիրեանի հետ։

Ան կ'անդրադառնայ կատարուած օժան–դակութեան, փրկութեան փութացողնե–րու, որոնց առաջինները եղան Վրացինե–րը։ «Մենք նոյնքան չնորհապարտ ենք տոքթ· Ա· Համմըրի որ մէկ միլիոն տո–լար նուիրեց, որքան Սվերտլովսկի այն աղջնակին որ մանկական դիրքի մը մէջ դրած մէկ ռուբլինոց մը զրկեց մեզի» կ'ըսէ Մոլամիրեան։

Փրկարար աչխատանքներու մասնակից օտար մասնագէտները մեծ մասով կը գանգատին կազմակերպչական անկատա – րութենէն։ «Աչխարհի բժիչկները»ու նա–խագահը կ'ըսէ· «միչտ նոյն անկազմա–կերպ վիճակն էր, նոյն խուճապը, փըր–կարար աչխատանքներու կարգաւորման նոյն հարցերը։ Մեծ բան չկրցանք ընել Սպիտակի մէջ· մեր ժամանակէն առաջ գործուած սխալները արգելք եղան որ աւելի մեծ թիւով մարդիկ փրկէինք»։

Ֆրանս – ԻՒ–Ր–Ա–Մ–ի յատկանչուածը ապա տեղ կուտայ վերակառուցման աչ–խատանքներու ծրագիրներուն։ Կը յիչուի խորհրդային իչխանութիւններու «երկու տարուան ընթացքին վերակառուցանել»ու առաջադրութիւնը։

Վիկտոր Տաւիտովիչի որ չարժադէտ–ներու Ֆրանսական ընկերակցութեան նա–խագահն է, կ'ըսէ այս մասին խօսելով·– «ամէն բան կարելի է կառուցանել Սպի–տակի մէջ· նոյնիսկ երեսուն յարկնոց չէնքեր։ Միայն պէտք է ընտրել կառու–ցումի ճիչտ վայրը ու լաւ կառուցա–նել»։

Վերջաւորութեան թերթը կուտայ օ–ժանդակութիւններու տարբեր մարզերէն թուանչաններ, ապագայի ծրագրեր ու արուեստագէտներու բերած նպաստէն նը–չումներ։ Ասոնց դլխաւորն է անշուչտ Ազնաւուրի ձեռնարկը՝ «Գեղի համար Հայաստան»ը։ Գարուններդ կրկին պիտի ծաղկին, գեղեցիկ օրերդ պիտի վերա–դառնան· ձմեռէն ետք, դժոխքէն ետք կեանց ծառը պիտի ծաղկի բեզի համար Հայաստան··· Կ'երգեն Ֆրանսայի ամէ–նէն ծանօթ արուեստագէտները՝ Հալիտէյ, Սարտու, Հոսէյն, Վլատի, Մաթիէօ···Բո–լորը չրջապատած Ազնաւուրը որ Լենի – նականի մէջ ազգականներ ունենալով հանդերձ առաջին հերթին մտահոգուած է որը, հաչմանդամ երախաներու ներ–կայով ու ապագայով։

Վերջին էջին վրայ թերթը հրապարա–կաւ չնորհակալութիւն կը յայտնէ այն բոլոր նուիրատուներուն որոնց նուէրնե–րով գոյացած է մէկ միլիոն Ֆրանքի դու–մար մը, որ պիտի յատկացուի աղէտեալ չրջանի մէջ մանկական հիւանդանոցի մը չինութեան։

ՔԱՂՀԱՆ

ՅԱՐՈՒԹԻԻՆ ՏԷՐՈՅԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Մարսէյլի հայութիւնը կորսնցուց իր երէց պատուական անդամներէն մէկը, իսկ վերապրող Պիթլիսցիները իրենց ան–զուգական մէկ հայրենակիցը՝ Յարութիւն Տէրոյեան։

Ծնած էր 1893–ին, Տուրուբերան նա–հանգի Դատուան գիւղը, Վանայ լճին եզերքը, հարաւ – արեւմուտք։

Կաղնի մըն էր ան։ Բունով հաստա–տուն, ճիւղերով հարուստ, տերեւներով միչտ դալար հակառակ տարիներու դա–մարին։ Կաղնի մըն էր ան, որուն ար–մատները խարսխուած էին այն հողին՝ Տարօն աչխարհին, որուն մնաց միչտ կապուած մաքով, հոգիով, սրտով, բա–րառով, կենցաղով։ Ապրեցաւ, զործեց, հատատաց թէ օր մը, հրաչագեղ օր մը, դարձեալ արեւը պիտի փայլի Տարօնի վրայ եւ դարձեալ Վարդավառի օրը կոյր աչուղները նատած վանքին պատերուն տակ պիտի հիւսեն զովքը՝ Ս· Կարապե–տին։

1915–ին, Պիթլիսի հայութիւնը եւս, կ'ենթարկուէր բնաջնջման եւ աքսորի։ Յարութիւն Տէրոյեան կը կորսնցնէր իր ամբողջ ընտանիքը՝ հայր, մայր, հինգ եղբայր եւ մէկ քոյր։ Ինք փախուստ կու–տար եւ կ'ապաստանէր լեռներուն մէջ։ Կը ձերբակալուէր ու կը բանտարկուէր։ Դարձեալ խոյս կուտար, կը պահուըտէր այս անգամ դերեզմանատուներուն մէջ եւ ապա կ'երթար միանալու մարտական խումբերուն։ Կարօ Սասունի իր «Տարօն Աչխարհ» դիրքին մէջ կը բերէ հետեւեալ վկայութիւնը՝ «Յարութիւն Տէրոյեան, Շահմիրանցի Արամի եւ Մուշեղի հետ, Այվազ Գէորգեանի հետ եղաւ դեկավար – ներէն Նեմրութի հերոսական դիմադրու–թեան։ Այս չորս քաջերը իրենց շուրջ հա–ւաքեցին երեք հարիւր զինեալ երիտա–սարդներ եւ դիրք գրաւեցին Նեմրութի կողերուն վրայ։ Յարութիւն Տէրոյեան եւ իր զինակիցները մղեցին մահուան պատերազմ։ Դիմադրեցին երեք ամիս, Ապրիլ 15–էն 20, Յուլիս 15, կրեցին անօրինակ յարձակումներ, ունեցան մեռ–եալներ, վիրաւորներ բայց երբեք չըն – կրկրեցան։ Մնացին միշտ բաչակորով։ Ա–նոնք պլխաւորն է անշուչտ Ազնաւուրի ձեռնարկը՝ «Գեղի համար Հայաստան»ը։ Գարունները կրկին պիտի ծաղկին, գեղեցիկ օրերդ պիտի վերա–դառնան· ձմեռէն ետք, դժոխքէն ետք կեանց ծառը պիտի ծաղկի բեզի համար Հայաստան··· Կ'երգեն Ֆրանսայի ամէ–նէն ծանօթ արուեստագէտները՝ Հալիտէյ, Սարտու, Հոսէյն, Վլատի, Մաթիէօ···Բո–լորը չրջապատած Ազնաւուրը որ Լենի – նականի մէջ ազգականներ ունենալով հանդերձ առաջին հերթին մտահոգուած է որը, հաչմանդամ երախաներու ներ–կայով ու ապագայով։

Վերջին էջին վրայ թերթը հրապարա–կաւ չնորհակալութիւն կը յայտնէ այն բոլոր նուիրատուներուն որոնց նուէրնե–րով գոյացած է մէկ միլիոն Ֆրանքի դու–մար մը, որ պիտի յատկացուի աղէտեալ չրջանի մէջ մանկական հիւանդանոցի մը չինութեան։

ՔԱՂՀԱՆ

ԸՆԹԵՐՑԱՍԷՐ

Ժան Ժագ Վարուժան ծանօթ անուն մըն է Ֆրանսական թատրոնի աչխարհին մէջ։ Հեղինակն է չուրջ վաթսուն թատեր–գութեան ու ձայնասփիւռի, հեռատեսիլի գործերու։ Փետրուար 28–էն Մարտ 31 Լաթ Փարիզիէն թատրոնը (*) պիտի ներ–կայացնէ իր «Անգու» գործը։

«Անգու» պըրթիռներէն մահ կը նչանա–կէ։ Ոմանց համար տարուցն առաջին մա–հը։ Օտարական դրացիները ուչադրութիւ–նը կը գրաւեն հանդստեան կոչուած արու–արձանարնակի մը, որոնք իրեն հետ նոյն լեզուն իսկ չեն խօսիր։ Անոնց փոք–րիկ աղջնակը իրեն ուղեցոյց կը դառնայ, որպէսզի հասկնայ անոնց աքսորին, հօրը անձնասպանութեան պատճառները։ Մին–չեւ որ Անգուն գայ դիմէ քոյրը փնտռելու, հանդստեան կոչուածը իր հարցումներուն պատասխան կը փնտռէ Անոյշին օժանդա–կութեամբ։

Անգուն կը բեմադրուի Ռոլան Մանոյի կողմէ· իսկ դերակատարներու ցանկին մէջ կը հանդիպինք ի մէջ այլոց Հերմին Գարակէօղ ու Վազդէն Սոլաքեան անուն–ներուն։

(*) 159, ave. Gambetta, 75020 Paris.

ճոնիճ աւանդական Նեմրութի ազատա–թեան մարտիկներն եղան, փառապանծ իրենց ճակտին։ Իրենց անուններն կապ–ուած կը մնան առասպելական այս լերան ուրկէ փոթորիկի պէս անցած էր Աղբիւր Սերոբ։ Ապա, մտան կամաւորական զունդերու մէջ։ Քաջագործութիւններով ամէն–ուն հիացմունքին արժանացան եւ քարէր պահեցին Սերոբ Աղբիւրի մարտական հմայքը, որուն անունով երգեցին եւ զա–ղափարական շունչով մեծցան»։

Առաջին աչխարհամարտի զինադադա–րէն յետոյ, Յարութիւն Տէրոյեան չրջան մը կը մնար Պոլիս։ 1920–ին կը զաղթէր Ռումանիա, Կ'ամուսնանար յաջորդ տա–րին։ 1926–ին կը հասնէր Ֆրանսա· կարճ հանդրուանէ մը յետոյ Մարսէյլ, կը մեկ–նէր Սէն – Շամոն եւ 1929–ին վերջնակա–նապէս կը հաստատուէր Մարսէյլ։

Ազնիւ, համեստ, յարգալիր, հադոր–դական, չափազանց հիւրասէր, դիտէր քաջալերել առանց երեւնալու։ Մեծահոգի եւ վեհանձն ունէր ազնուական կեցուածք մը։ Իր մասին բնաւ չէր խօսեր, իրմով չէր զրազեր եւ չէր ուզեր որ ուրիչներ զրազէին։ Իր ամբողջ կեանքի ընթացքին լծորդեց մէկ բայ՝ տոկալ։ Եւ տոկաց բոլոր տեսակի դժուարութիւններուն։ Միչտ լաւատես, տկարութիւն բառը չէր ճանչնար եւ չէր ընդուներ։ Մարսէյլի մէջ, վաթսուն տարի ամբողջ գիտակ–ցութեամբ, նուիրումով եւ հաւատքով ծառայեց յենարան ունենալով Հայ Ցե–զափոխական Դաշնակցութիւնը եւ Տարօն Սամսոյ ձորի Հայրենակցական Միու–թիւնը։ Ներկայ էր հոն ուր ազգային արժանապատուութիւնը կը պահանջէր։ Տարիներու բեռը չէր ազդեր իր վրայ։ Բարոյապէս, նիւթապէս կը դնահատէր ամէն ազնիւ ձեռնարկ։ Մորապէս կապուած հայրենի սրբութիւններուն եւ բարքերուն, դիտէր տակաւին հինը նորին կամրջել եւ միչտ յարմարիլ։ Իսկական բեկոր մը մարտիրոս եւ ազատատենչ հա–յութեան, Տարօնի անմահ եւ պատկա–ռազդու հերոսներու չարքէն, Յարու–թիւն Տէրոյեան իր հետ կը տանի պատ–կերազարդ էջ մը մեր ժամանակակից պատմութենէն։

Յարութիւն Տէրոյեանի յուղարկաւո–րութիւնը տեղի ունեցաւ Յունուար 31–ին, Սէն – Լուի Ս· Գէորգ Եկեղեցւոյ մէջ։ Ներկայութեամբ ազգականներու, հայ բնակիչներու, բարեկամներու եւ հա–ւատարիմ դաղափարակիցներու հոծ բազ–մութեան մը։ Թաղման կարգին նախագա–հեց՝ Ցակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան չրջապատուած Սէն – Լուի հոգեւոր հո–վիւ՝ Սահան Ծչկը· քահանայ Տէմէեանի եւ Պուրվար Օտոյի հոգեւոր հովիւ՝ Ներսէս քահանայ Գուրմճեանէ։ Դամբա–նականներ արտասանեցին Ցակոբ Եպիս–կոպոս Վարդանեան, Շահան Ծչկը· քա–հանայ Տէմէեան եւ Կարօ Յովսէփեան ներկայացնելով՝ մարզը, պատուական Հայը, եւ մարտական ու դաղափարական դինուորը։

Յարգանք իր յիչատակին։

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Մայր Աթոռս Դիւանը լիա – զօրուած է ներկայիս հրապարակե – լու՝ Սուրբ Էջմիածնի Կաթողիկո – սարանին նուիրաբերուած դումարնե – րը, անցեալ 1988 Թուականի Դեկտեմբեր 7–ի Հայաստանի երկրաշարժի աղէա – ետների օգտին. –

տոլար

1.– Սրբոյն կաթոլիք – Փարիզ – 50.000
2.– Լուտերական Եկեղեցի – Տրէզտէն – 50.000
3.– Եկեղեցիների Համաշխարհային Խորհուրդ – Ժընեւ – 50.000
4.– Իտալական «Գարիթաս» – Հռոմ – 5.000
5.– Անարատ Յղութեան Հայ Քոյրեր – Հռոմ – 2.000
6.– Ուրուկուայի Հայ գաղութ 110.560
7.– Իրանահայ գաղութ 100.000
8.– Աթէնքի Արքեպիսկոպոս 84.000
9.– Տիաքոնիչէս Վեռք – Շթուտիկարտ – 6.000
10.– Պր. Ալեքսանդր – Սիտնի – 5.000
11.– Մերճաւոր – Արեւելքի Հայեր 30.000
12.– Տիկին Ք. Հոլովուէ 400
13.– Հայ բարերար մը՝ 2.500
Ընդհանուր դումար՝ 495.460

Վերոյիշեալ դումարը եւ յետագայ նոր նուիրատուութիւններից գոյացած ընդ – հանուր դումարը, պիտի յատկացուի ա – ղէտեալ շրջաններում մի շինարարական նպատակի իրականացման, որի մասին մօտ ապագայում Դիւանս պիտի հրապա – րակէ անհրաժեշտ մանրամասնութիւն – ներ.

Այս նպատակի համար նուիրատու ան – ձինք կարող են իրենց նուէրը փոխանցել հետեւեալ հասցէին. –

Union de Banques Suisses
8, rue du Rhône
Genève, Suisse
Compte Catholicos Vasken Paldjian
Fond sinistrés d'Arménie

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԻ

ՄԵԾԱՐԱՆՔ

Ցունուար 28, Շաբաթ, կէսօրէ ետք ժամը 3–ին, Փարիզի Մայր Եկեղեցւոյ Ա – ռաջնորդարանի սրահին մէջ տեղի ունե – ցաւ Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանի վաստակաւոր ուսուցչուհի՝ Օր. Շաքէ Տէյիրմէնճեանի Հայրապետական Կոն – դակի եւ «Մեսրոպ Մաշտոց» չքանչանի պարգեւատրութեան արարողութիւնը՝ Փարիզի առաջնորդ Գիւտ Աբգ. Նազդաչ – եանի ձեռամբ:

Ներկայ էին Ժիրայր վարդապետ Թաչ – ճրեան, վարժարանիս խնամակալութեան ներկայացուցիչներ, տնօրէնութիւն, ու – սուցչական կազմ, հին աշակերտուհիներ եւ բարեկամներ:

Հանդիսութեան պատշաճ չարականնե – րու երգեցողութենէն ետք, կոնդակի ըն – թերցումը կատարեց Ժիրայր Վրդ. Թաչ – ճրեանը, որմէ յետոյ Գիւտ Աբգ. պար – գեւընկալ ուսուցչուհիին կուրծքին վրայ գետեղեց «Մեսրոպ Մաշտոց»ի չքանչանը եւ տուաւ իր մանկութեան տպաւորու – թիւնները այն շրջանէն, երբ ինք նախա – կրթարանի ուսանող էր եւ Օրիորդ Շա – քէն նոյն դպրոցին աղկանց բաժնի պա – տասխանատուն էր:

Ապա, Օր. Շ. Տէյիրմէնճեանը խօսք ա –ռաւ, պատմեց, իրեն յատուկ հետաքրք – քրական ձեւով, Աւետիք Իսահակեանի «Ո՞վ կ'ապրի» պատմուածքը, ըսելու համար որ ուրիշին համար ապրողը, ու – րիշին բարիք ընողը յաւիտեան կ'ապրի, որովհետեւ մարդը կ'երթայ, գործը կը մնայ, մարդուն արժէքը կը չափեն իր գործերով: Եզրակացուց թէ ուսուցիչն ալ կ'ապրի ուրիշին համար: Ան կուտայ իր չունչը, իր երիտասարդութիւնը, իր կեանքը, կը զոհէ հանդիսաը, կը զրկուի կարգ մը հաճոյքներէ, որպէսզի դաստիա – րակէ իրեն յանձնուած մատաղ հոգինե – րը, մշակէ անոնց միտքերը եւ պատրաս – տէ ապագայ մարդը:

Թող յաւէտ ապրի հայ ուսուցիչը, – ըսաւ ան – որ իր հոգին կայծովը կը վառէ մանուկին հոգին, կը լուսաւորէ միտքը, որպէսզի ան սիրէ իր հայրենիքը, հպարտանայ իր ազգութեամբ. սորվի մեսրոպեան սուրբ լեզուն, գիտակցի թէ ինք թէեւ թիւով փոքր, բայց մշակոյ – թով բարձր ժողովուրդի մը զաւակն է եւ դատ մը ունի հետապնդելիք:

Ան ըսաւ. – Թող յաւիտեան ապրին Հայաստանեայց Առաքելական Սուրբ Եկե – ղեցին եւ հայ դպրոցը, որովհետեւ անոնք են անոսրան եւ ամրակուռ կռուանները հայապահպանումին եւ հայ ժողովուրդի գոյատեւման:

Ապա, յայտնեց թէ իրեն համար մեծ պատիւ մըն էր Ամենայն Հայոց Կաթողի – կոսին կողմէ եղած այս դնահատանքը:

Մասնաւոր չնորհակալութիւն յայտնեց Փարիզի Հայոց առաջնորդ եւ Եւրոպայի Հայոց Կաթողիկոսական պատուիրակ՝ Գիւտ Աբգ. Նազդաչեանի, որ հանդիսա – ւոր կերպով իրեն փոխանցեց այդ թան – կագին աւանդը:

Մասնաւոր չնորհակալութիւն յայտնեց նաեւ Դպրոցասէրը Տիկնանց Վարժարա – նի տնօրէնուհի՝ Տիկին Գարագիւլեանին, որ դեղեցիկ պաշտօնը ունեցաւ դրու – թեամբ մը յայտնելու Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, թէ հաստատութեան մէջ կը գործէ վաստակաշատ ուսուցչուհի մը, որ կը սպասէ իր հայրապետական օրհնու – թեան եւ պնահատանքին:

Շնորհակալութիւն յայտնեց նաեւ ներ – կաններուն, որոնք իրենց ներկայութեամբ պատուեցին պինք եւ մասնակից եղան իր մեծ հրճուանքին:

Օր. Շաքէ իր խօսքը աւարտեց օրուան պատշաճ արտասանութեամբ մը. – «բա – նաստեղծի ազգիւրը» (Սարմէն):

Յուզիչ էր պահը ու ապտւորիչ. ներ – կաները մեկնեցան հոգեկան վայելք մը ապրած ըլլալու գոհունակութեամբ:

Ք.

ՉԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ՀԱՄԱԿԱՄՈՒԹԵԱՆ ԵՐԵԿՈՓԹ ՄՈՆՓԼԻԷԻ ՄԷՋ

Մոնփըլիէի եւ չրջաններու հայկական բարեկամականին կողմէ Դեկտեմբեր 7–ի երկրաշարժին չոչորդ օրն իսկ սաեղծուած էր «Լանկրտաք – Արմէնի համահամու – թիւն» չարժումը ու առիթ տուած Լանկը – տոքցիներու առատաձեռնութիւնը ցոյց տալու: Նոյն միութիւնը իր գործունէու – թեան մէկ հաշուեցոյցը ներկայացնելու, փրկարարները պատուելու եւ հանրու – թեան հետ կապ հաստատելու համար, Յունուար 25–ին չրջանի Մանկավարժա – կան փաստաղրութեան հոյակապ սրահին մէջ կազմակերպած էր վկայութիւններու երեկոյթ մը:

Երեկոյթը պատուոյ նախագահութիւնը կը վայելէր երեսփոխան – քաղաքապետ փրոֆ. Ժ. Ֆրէչէ, ներկայ էին Վար – դապետ Եպիսկոպոս եւ Հայր Սէնեը:

Յատուկ նշանակութիւն ունէր ներկա – յութիւնը Փօլ – Վալէռի համալսարանին նախագահ՝ Միշէլ Կայրոյի եւ պատուա – կալ նախագահ ու միջազգային յարաբե – րութիւններու պատուիրակ Փիէռ Վի – թուի որոնք անցեալ Նոյեմբերին ընդուն – ուած էին համալսարանի վարիչ Սերկէյ Համբարձումեանի ու փոխ – վարիչ Ռա – ֆայէլ Մաթեւոսեանի կողմէ, Երեւանի համալսարանին ու ազգային կրթական եւ Արտաքին նախարարութիւններուն մի – չեւ կայացած համագործակցութեան հա – մաձայնութեան չրջանակին մէջ: Վկա – ներու այս առաջին խմբակին պէտք է ա – ւելցնել նաեւ Ժ. Տէտէեանը Մոնփըլիէի համալսարանէն, որ իրագործած է հա – մաձայնութիւնը:

Համալսարանականներէն ետք փրկա – րարները որոնք կը պատկանէին միջազ – գային փրկութեան գործօն խմբակցու – թեան, որուն կեդրոնը կը գտնուի Արտէշ, ոչ – կառավարական առաջին կազմա – կերպութիւնը որ մեկնեցաւ Հայաստան. նախագահը Լ. Քոսթ՝ հրչէչներու պետն ու փրկարար չուներու գեկավարը Սպի – տակի մէջ: Անի Սուպէչրան՝ Սէթի (քա – ղաք որ յատուկ նուիրում ցոյց տուաւ) թիւնիներէն մէկը որ մասնագէտ է բարձ – րադիր վայրերու մէջ փրկութեան աչխա – տանքներու եւ գտնուած Լենինական, ինչպէս նաեւ ուղեցոյց Սերժ Սքարա – քիօթթի՝ Երիտասարդութեան ու մարզա – կան պատուիրակ, նախագահ՝ փլատակ – ներ մաքրող փրկարարներու խումբին:

Եւ վերջապէս փրկարար մը, որ չատ ծանօթ է որպէս պատմաբան. տոքթ. Իվ Թէրնոն, վիրաբոյժ, որ երկրաչարժին չոչորդ օրերուն իսկ մեկնեցաւ Հայաս – տան եւ գտնուեցաւ աղէտեալ գրեթէ բո – լոր վայրերը, յատկապէս պիւղերը:

Երեկոյթը ձեռնհասօրէն ու նրբաւարու – թեամբ կը վարէր Ռաֆիօ Ֆրանսի լրա – գրող՝ Ռ. Մէնար, որ հիմնադիրն է «Ա – ռանց սահմանի տեղեկատուներ» ընկե – րակցութեան որ զօրաւիգ է յատկապէս լրագրողներու արտայայտութեան ազա – տութեան:

Հայկական Բարեկամականի պատաս – խանատուներուն ներկայացուցած հա – մակամութեան գործունէութեան հաչուե – տուութենէն ետք, երեսփոխան – քաղա – քապետ՝ Կ. Ֆրէչ յիչեց Մոնփըլիէի հա – յախչ ասանդական գիծը որ 1909–ին Ֆր – անսայի հիւպատոս մը տուած էր, հայ դատին մարտիրոս մը, ու կը յայտարա – րէր որ պատրաստ էր Արտաքին նախա – րարութեան մօտ միջամտելու այս հար – ցին համար:

Ապա տոքթէօր Իվ Թէրնոն ուչադրաւ պրտայայտութիւն մը ունեցաւ իր հոն գտնուած օրերուն Հայաստանի կացու – թեան մասին, խօսելով թէ՛ տեղւոյն վր – դոյ փրկարար աչխատանքներու կազմա – կերպութեան, եւ թէ քաղաքական երե – ւոյթներու մասին, դատապարտելով Ղա – րաբաղ Կոմիտէի պարագլուխներուն ձեր – բակալութիւնը, որուն առիթ ծառացած էր ապէտը: Ան ըսաւ թէ այդ քայլը ջրն – ջած էր Մ. Կորբաչովի Հայերու կողմէ վայելած մեծ վստահութիւնը ու դիւրին պիտի չըլլար զայն վերահաստատել:

Յամենայնդէպս ակադեմական Սախա – րովի առաքելութիւնը յուսատու կը թուէր իրեն: Իվ Թէրնոն կը չեչդէր նաեւ ազդեցիկ Հայերու բացառիկ ար – ժանաւորութիւնը: Փրոֆէսէօրներ՝ Կայրօ եւ Վիթու յիչեցին իրենց հայաստանեան օրերը, ջերմ ընդունելութիւնը, Փրանք – եւհայկական սերտ կապերը, եւ յատ – կապէս կանգ առին Մոնփըլիէ – Երեւան քաղաքներու զուգորդումին կարեւորու – թեան վրայ, վերակառուցումի այս հան – ղրուանին: Վերակառուցում որ նաեւ մչակութային ու հոգեկան բնոյթ կը կրէ: Անոնք խոր վրդովում յայտնեցին նաեւ ներկայիս բանտարկուած հայ համալսա – րանականներուն եւ հետազօտողներուն համար, որոնց մտաւորական եւ բարո – յական արժէքին մասին խօսեցաւ փրոֆ. Տէտէեան, չեչտելով որ անոնք ոչ թէ խռովարարներ, այլ՝ իսկական ժողո – վրդավար հայրենասէրներ էին:

Յետոյ նախագահ Քոսթ լուսապատ – կերներով ներկայացուց իր կազմակերպութեան գործունէութիւնը. այդ կազմա – կերպութիւնը չատ ջերմ ընդունելու – թիւն մը գտած էր խորհրդային իչխա – նութիւններու կողմէ. «աւելի լաւ էր քան Մէքսիքա եւ Գոլոմպիա» ըսաւ Քոսթ, ա – ւելցնելով որ իր գործակիցները չէին վը – կայած խորհրդային զինուորներու չէ – զոք կեցուածքին մասին, որ չատ գա – տապարտուած էր: Այսուհանդերձ, ան խօսեցաւ չինութեան ցած որակին մասին, որ հազարաւոր մահերու պատճառն էր:

Բոլոր այս վկայութիւններուն աւել – ցան «Ապրիս» ակումբի նախագահ Մ. Թումմասեանի բերածները որ ամիս մը մնացած էր Հայաստան, Օր. Հուրիկ Վարժապետեանի՝ որ օժանդակած էր որպէս դեղագործ ու թարգման, Լանկր – տոքի դիտութիւններու եւ թէքնիքի հա – մալսարանէն երկրաբան փրոֆ. Ժան – Քլօտ Պուսքէի՝ որ գացած էր երկրաչար – ժէն գոյացած ճեղքը ուսումնասիրելու, որ կը համագործակցէր հայ մասնագէտ – ներու հետ:

Բոլոր այս վկայութիւնները կը հաս – տատէին թէ միջազգային օժանդակութիւ – նը նիւթական բարիքէն զատ մեծ խթան մը եղած էր նաեւ հոգեբանական մա – կարդակի վրայ: «Անով բազմաթիւ տու – ժածներ հաւատք ունեցան: Եւ պարագա – ները աւելի լաւ էին երբ գործը Ֆրանսա – ցիներու հետ էր, յատկապէս անոր հա – մար որ այդ Ֆրանսացիները կրնային հա – յերէն խօսիլ: Անկարելի է բառերով ար – տայայտել օժանդակութեան այս երեսա – կը» կ'եզրակացնէր լրագրող Ժեռար Մա – յէն:

Վերջապէս, բացառիկ որակով երեկոյթ մը, վկայութիւններու զանազանութեամբ ու ամբողջականութեամբ, նաեւ Ֆրան – քեւհայկական ուժեղ հնչեղութեամբ ո – րուն լայնօրէն անդրադարձան տեղական լրատիւներ (էֆ. էմ 3, Ռատիօ – Ֆր – բանս, Միխի Լիպրը, Լա Մարսէյէզ):

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Այս որոչումը արդէն կայացած էր եւ պիտի հաղորդէին Սաթենիկին երբ անի – կա յայտնեց թէ պիտի երթայ Բաքու: Սոնիա զայրացաւ եւ Ստեփան վրայ հաս – նելով միջամտեց անմիջապէս:

– Ես ինքս գնում եմ Բաքու, կը դնանք միասին:

Սոնիա զարմացած Ստեփանին դար – ձաւ:

– Ա՜հ, ես չդիտէի ... ես կարծում էի թէ դու այստեղ գործ ունես:

– Այո՛, բայց մի քանի օրով անհրա – ժեչտ է, չուտով կը վերադառնամ:

– Ցոյս ունեմ միասին:

– Թերեւս ... ըսաւ Սաթենիկ, տխրու – թեամբ դիմաւորելով դառն հաւանակա – նութիւններ:

Ստեփան իր հետ վարուեցաւ քնքուչ հոգածութեամբ: Ինքը դնաց դնելու տոմ – սակները եւ միասին կայարան գացին դը – րեթէ անփոյթ ղուարթութեամբ: Ստե – փանի ճամբորդութիւնը անբացատրելի էր Սաթենիկի համար եւ անիկա թէ ուրախ էր եւ թէ մտահոգ որ նա կ'ընկերանար: Եթէ իրեն հարցեր տար իր դիտաւորու – թիւններու եւ Գարեգինի մասին...

Բայց Ստեփան մինչեւ Բաքու հասնիլը ոչ մէկ ակնարկութիւն ըրաւ Սաթենիկին: Անիկա վարուեր էր իրեն հետ ջերմ բա – րեկամութեամբ եւ ինչպէս եթէ պատահ – մամբ հանդիպեր իրեն դնացքին մէջ, առ երեւոյթս հետաքրքրուելու Սաթե – նիկի ճամբորդութեան նպատակով:

***

Երեկոյեան ատուերը կը թանձրանայ: Տօթագին օրուան մը ճնշիչ ժամերէն ետք, ահա իրիկունը կը ծանուցուի զով, թեթեւ քամիի պատճառաւ, որ կարծես խաղալով կ'անցնի պատչգամի պատա – ռուկ բոյսերուն վրայէն: Դուրսը աւելի հեռուն քաղաքի հեռապատկերը հեռըզ – հեռէ կը նսեմանայ մչուշանման գորչ չոգիի մէջ եւ լոյսերը կը խեղդուին աս – տիճանաբար:

Ստեփան թուղթերով դեղուած սեղանը աւելի յառաջ կը քչէ դէպի պատչգամը, իր ընդհատած գիրը սկսելէ առաջ պահ մը կանգ կ'առնէ եւ իր խոժոռ, թուխ եւ խիստ կիսադէմքը կ'արձանանայ սենեա – կին կիսաստուերին մէջ: Սաթենիկ խոր – քը տախտին վրայ երկարած կը նայի այդ դէմքին, կը նայի պատչգամին եւ անկէ դուրս հեռուհեռ երեկոյեան մչուշին մէջ ընկղմող քաղաքի սիլուէթի չէնքերու խը – ճողումին: Իրեն կը թուի որ եթէ ուեւէ աչառրակ, ուեւէ սլացիկ գիծ դուրս ժայթքէր այդ քարակոյտէն, կեանքը նը – ւազ դաժան պիտի ըլլար: Իրեն կը թուի նոյնպէս որ երկիւղալի, սպառնական բան մը կայ Ստեփանի արձանացած կիսադէմ – քին մէջ, ու այդ երկիւղը իր սրտին մէջ յառաջ կը բերէ կրկին այն ցաւագին ըղ – գացումը, որուն տպաւորութիւնը կրած է քանի մը անդամներ:

(Շար. 92)

ՓԱՐԻԶ – ԺԻՒԱՆ – ԼԻ – ՓԷՆ ·–
Տիկին Լուիզա Համբիկեան,
Տէր եւ Տիկին Պալեան,
Տէր եւ Տիկին Էքթօր Մխրեքեան,
Տէր եւ Տիկին Խոկարաօ Մխրեքեան,
Տէր եւ Տիկին Սարգիս Պալեան,
Տէր եւ Տիկին Համբարձում Սէմէրճեան
եւ զաւակները՝

եւ բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ – մօր, նանիին եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԱՋՆԻԻ ՀԱՄԲԻԿԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Կիւրեղեան)

մահը, որ պատահեցաւ Փետրուար 11–ին, 91 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Փետրուար 17, ժամը 10·30–ին Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցին։

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

«ՅԱՌԱՋ»· – Մեր ցաւակցութիւնները ողբացեալին ընտանիքին։

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

ԼԻՈՆ· – Մխսաք Մխրզէ 300 ֆր· կը նուիրէ «Յառաջ»ին ընկ· Յարութիւն Տէրոյեանի յիշատակին։

**

Կաթողիկոս Զիւրիւմեանի յիշատակին, լօզանարնակ իր հարազատները 100 զուիցերական ֆրանք կը նուիրեն «Յառաջ»ին։

(Շար· Ա· էջէն)

բերդ՝ 1915–ի եղեռնի զոհերու յուշարձանը։

Շառլ Ազնաւուր իրեն ընկերացողներուն հետ մեկնած է Լենինական, չրջած է քաղաքը, մասնակցած է ախտորոշման կեդրոնի մը բացման արարողութեան։ Պաշտօնական այցի մը ընթացքին, Լենինականի Ս· քարտուղար՝ Մ· Մկրտչեան պատմած է քաղաքի վերաշինութեան աշխատանքներուն մասին։

Սպիտակի մէջ, Շառլ Ազնաւուր մասնակցած է քաղաքի թանգարանին հիմնադրման արարողութեան ու նուէր ստացած է վլատակներէն փրկուած պատառ մը՝ «Սպիտակեան Կաթաչներ»։

Նոյն երեկոյեան Շ· Ազնաւուր Երեւանի մարզահամերգային համալիրին մէջ տեղի ունեցած բարեգործական համերգին, յուզիչ ելոյթ մը ունենալով, չնորհակալութիւն յայտնած է խորհրդային ու տեղական իշխանութիւններուն, Ֆրանսացիներուն ու բոլոր անոնց որ օգնութեան փութացին առաջին իսկ ժամերուն։

Յաջորդ օրը Ազնաւուր այցելած է Երեւանի թիւ 3 մանկական հիւանդանոցը, երախաներուն նուիրած է «Քեզի համար՝ Հայաստան» երգի սալերը, ստորագրուած լուսանկարներ, պուպրիկներ։

Այնուհետեւ մեկնած է Օշական՝ այցելելու Մ· Մաշտոցի գերեզմանը։ Խումբը կանգ առած է հայ գիրերուն նուիրուած յուշարձանին առջեւ, ուր Սիլվա Կապուտիկեան արտասանած է մայրենի լեզուին ձօնուած իր քանաստեղծութիւնը։

Շառլ Ազնաւուր այցելած է նաեւ «Մ· Մաշտոց» մատենադարան, Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի թղթակից – անդամ՝ Սէն Արեւշատեանի բացատրութիւններով ծանօթացած է հին ձեռագրերու ցուցադրութեան։ Ան հանդիպում ունեցած է կեդրոնական մամուլի, խորհրդային եւ ֆրանսական հեռատեսիլներու լրագրողներուն հետ։

Փետրուար 7–ին, մեկնումէն առաջ, ան բարձրացած է ամերիկեան օդանաւը, որ Ամերիկա կը փոխադրէր վիրաւոր պատանիներ խնամելու համար։

**

ՇԱՌԼ ԱԶՆԱՒՈՒՐ՝ ԿՐԵՄԼԻՆԻ ՄԷՋ

Փետրուար 7–ին Խորհրդային Միութեան նախարարապետ Ն· Ռիժկով ընդունած է Շ· Ազնաւուրը։ Տեղի ունեցած մտերմիկ, բարեկամական զրոյցին ընթացքին քննարկուած են որոշ հարցեր։ Շառլ Ազնաւուր պատմած է որբ մնացած երախաներուն օգնելու նպատակով իր ստեղծած «Ազնաւուր՝ Հայաստանի համար» բարեգործական ընկերակցութեան աշխատանքին ու ծրագրերուն մասին։

Վարչապետը հսկայածաւալ վերականգնման աշխատանքներուն մասին պատմած ու, վերջաւորութեան Ազնաւուրի յաջողութիւն մաղթած է՝ ստեղծագործական ու հանրային գործունէութեան մէջ։ Զրոյցին մասնակցած է Հայաստանի Մշակոյթի նախարար՝ Ե· Մելիք – Օհանջանեան։

**

«ՔԵԶԻ ՀԱՄԱՐ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ՍԱԼԸ

– Այդ երգը ես գրեցի երկրաշարժին յաջորդ օրը, – ըսած է Շառլ Ազնաւուր։ – Մենք զայն ձայնագրեցինք երգարուեստի ու չարժանկարի ուֆոսունէն աւելի երգիչներու եւ նոյնքան ալ նուագախումբի անդամներու մասնակցութեամբ։ Անոնց մէջ էին՝ Մ· Մաթիէօ, Ռ· Հոսէին, Ժ· Պէքօ, Աառմօ, Մ· Սարտու ... նաեւ Հայերս՝ ես, աղջիկս՝ Քաթիա Ազնաւուր, Սերժ Ազեամիքեան, Ռոպի Արմէն, Ռոպի Վարդ...

– Սալէն գոյացած ամբողջ գումարը Հայաստանի օգնութեան Ֆոնտ պիտի դայ։ Երգը անգլերէն ձայնագրելու նպատակով Լոս – Անճըլըս գացի։ Կարգը հասաւ Միացեալ – Նահանգներու երգի ու չարժանկարի վարպետներուն, ինծի անմիջապէս արձագանգեցին Լիզա Մինելլի, Տայան Ուորուիք եւ շատ ուրիշներ։

– Նոյն երգը պիտի ձայնագրեն նաեւ Իտալացիները, Գերմանացիները, Սպանացիները, Ռուսերը։ Ցոյս ունիմ այդ երգը ձայնագրել Խորհրդային Միութեան անուանի վարպետներու համատեղ կատարմամբ եւս...։

Այս օրերուն Ազնաւուրի «Անոնք Ինկան»ը ու այս նոր երգը յաճախ կը հնչեն Հայաստանի ձայնասփիւռին։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՄԱՐՍԷՅԼ· – Ս· Կարապետ Եկեղեցւոյ թաղականութիւնը կը ծանուցանէ որ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Փետրուար 19, իր Երկարամեայ քարտուղար՝

ԼԵՒՈՆ ՊԵՏԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ։

Արարողութեան ներկայ կ'ըլլայ եւ կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ
ԼԻՈՆԻ ԱՐԱՔՍ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

Երգահանդէս – Նուագահանդէս

Կազմակերպուած՝ Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի կողմէ, Հովանաւորութեամբ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՉԱՔԱՐԵԱՆԻ

Շաբաթ, Փետրուար 25, ժամը 21–ին Լիոնի Մոլիէռ սրահին մէջ։

18, Quai Bondy — Lyon 5e

Կերգէ· – ՀԵՐՄԻՆԷ ԵՐԻՑԵԱՆ
(Վիէննայի Երաժշտանոցէն)

դաշնակի ընկերակցութեամբ՝
Յասմիկ Սիւրմէլեանի
(Պրիւսէլի Արքայական Երաժշտանոցէն)

Իր մասնակցութիւնը կը բերէ նոյնպէս երեւանցի դաշնակահար՝

ՍԵՐԳԷՅ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ

Մուտք· – Ծախքերու մասնակցութիւն՝ 50 ֆրանք։

Տոմսերու համար դիմել· –
M.C.A.V. : 126, ave. Roger Salengro
69100 Villeurbanne

Réservation :
78. 23. 54. 00 ou 78. 75. 90 .30
tous les jours après 19 h.

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Գ.

Après - midi littéraire autour de la *Question de la traduction*

PIERRE TER SARKISSIAN
parlera du
«*Bateau sur la Montagne*» (K. Zarian)
«*Le Monastère*» (D. Tcheugurian)

DENIS DONIKIAN
parlera de
«*Que la lumière soit*» (B. Sevag)

le dimanche 19 février à 16 heures

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 Paris

— Entrée libre —

Ս· ԳՕՂՈՍ–ԳԵՏՐՈՍ ԱՆՏՈՐՎԻԼ

ՀՍԿՈՒՄ

Ուրբաթ, Փետրուար 17, երեկոյեան ժամը 7–ին, փարիզեան չրջանի բոլոր եւ կեղեցականներու մասնակցութեամբ։
Կը նախագահէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ· ՆԱԳԱՇԵԱՆ

l'U.G.A.B. - Jeunes
vous convie
au récital de
Serguei Markarian
lauréat du concours international de piano Casagrande (Italie)
le samedi 18 février à 20 heures
au Centre Culturel
ALEX MANOOGIAN
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
Au programme:
Beethoven, Brahms, Babadjanian, Khatchatrian, Komitas, Gasparian, Tigranian
Participation aux frais : 70 Frs.
(au profit des victimes du séisme d'Arménie).
Réservation :
U.G.A.B. — Tél. : 45 20 03 18

ՑՈՒՇԱՏԱԽՏԱՐ

ԿԱՊ· ԽԱՉԻ Վիէննի Սեւան մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհ· ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամ – անդամուհիները փետր· 20, Երկուշաբթի իրիկուն, ժամը 8ին Մշակոյթի Տունը· – 9, rue du Sphinx։
Կարեւոր օրակարգ։

**

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Լիոնի Արաքս մասնաճիւղի վարչութիւնը, անդամական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Փետրուար 18, Շաբաթ օր, ժամը 15·30–ին, Վիլէօռպանի Մշակութային Տան մէջ։
Կարեւոր օրակարգ, պատգամաւորի ընտրութիւն։
Կը խնդրուի բոլոր անդամներէն ներկայ գտնուիլ եւ ճշդապահ ըլլալ։

LES VENDREDIS DE LA QUATRA
SALLE GAVEAU - SAISON 88/89

Vendredi 3 Mars à 20 h 30

CYCLE GRANDS ET JEUNES

EN PRESENCE DE
ALEXANDRE HAROUTIOUNIAN
EDWARD MIRZOYAN
(Deux premières auditions en France)

I

B. BRITTEN
H. PURCELL
Chaconne
G. F. HÆNDEL
Concerto pour harpe et orchestre
CAROL SUE MUKHALIAN

W. A. MOZART
Concerto pour piano et orchestre K 271
«Jeune homme»
STEPHEN HACIKYAN

II

ALAN HOVHANESS
Concerto pour piano et cordes
«Loussadsak»
HASMIG SURMELIAN
EDWARD MIRZOYAN
«Epitaphe»
(première audition en France)

A. HAROUTIOUNIAN
Rhapsodie pour piano et orchestre
Au piano l'auteur :
A. HAROUTIOUNIAN
(première audition en France)

L'Orchestre Jeune Philharmonie
Direction JEAN-JACQUES WERNER

PRIX DES PLACES :
150 — 120 — 80 F.

Etudiants, C.V. 50 F.

Siège Quatra : 3, rue des Sts. Pères, Paris (VIe) — 42. 60. 74. 78
Salle Gaveau : 45, rue La Boétie, Paris (VIIIe) — 45. 63. 20. 30

ՈՒՐԲԱԹ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 17
VENDREDI
17 FÉVRIER
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.952 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.952

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ՄԱՐՄԻՆ ՄԸ ԿԱԶՄԵԼ, «ԱՆՇՈՒՇՏ, ԵԹԷ ՊԱՀՈՒԵԼԻՔ ԲԱՆ ՉԿԱՅ»...

Մէթին Թոքէր հայելթուրք յարաբերութիւններուն մասին իր դիտարկումները կը շարունակէ «Միլլիյէթ»ի Փետրուար 14-ի թիւին մէջ։

Ան խօսելէ ետք միջազգային հայանպաստ կարծիքին մասին որ դարբնուեցաւ տարիներու ընթացքին յատկապէս Հայ Գաղանի Բանակին արարքներով, կը յանդի այն եզրակացութեան թէ այսօր տարբեր բաներ կան ընելիք։ Այդ տարբեր բաներու դլխաւորը օսմանեան արխիւները բանալու գործն է։

Թոքէր կը գրէ։

«Մտայնութիւնը որ արդէն կը տիրէ, նոր տարածք մը առացած է այն օրէն ի վեր երբ Թուրք կառավարութիւնը որոշեց այդ շրջանին վերաբերող օսմանեան դիւանները բանալ։ Այդ մտայնութիւնը հետամուտ էր Թուրք, հայ, եւ հարցին ամէնէն մօտէն չհաղրդռուած ժողովուրդներէն՝ Ֆրանսացի, անգլիացի, ամերիկացի դիտանականներէ բաղկացած արժանաւոր մարմին մը կազմել, որ օսմանեան, Ֆրանսական, անգլիական, ամերիկեան դիւաններէն օդտուելով պիտի լուսաբանէ իրականութիւնները։ Ասիկա նաեւ Հայերու փափաքն է։ Քանի մը տարի առաջ Ամերիկայէն հայկական երկու լուրջ վաղմակերպութիւն այս հարցով հասարակաց դիմում մը ներկայացուցած էին Հանրապետութեան Նախագահ Քէնան Եվրէնի։ Անշուշտ սխալ հասցէի մը դիմած էին։ Իրենց խօսակիցը պէտք է նոյն բնոյթով Թրքական կազմակերպութիւններ ըլլային։ Սակայն այս վէտը արդէն մը կ՚ըսէ որ առաջարկը այսօր նկատի առնուի մեր կողմէ։ Ընդհակառակն, առիթ մըն է։ Իր նոր կանոնադրութեամբ Պատմութեան հիմնարկը կրնայ այս քայլը առաջնորդել։ Ամերիկայի հայկական այդ երկու կազմակերպութիւններուն անունները, հասցէն ու դիմումը պահուած են Հանրապետութեան Նախագահութեան մօտ։ Այսպէսով, հայկական հարցին մէջ առաջին անգամ ըլլալով ոչ թէ միմիայն զէնք ու արիւնէ, այլ նաեւ փոխադարձ սին դատապարտումներէ հեռու, դիտական նկարագրով երկխօսութիւն մը հաստատած պիտի ըլլայ։ Համայն աշխարհի մամուլն ալ դրական մօտեցում պիտի ցուցաբերէ։

Անհամար օդուտներ կ՚ունենայ այս քայլը, եթէ կարենանք անմիջապէս, բարձրագոյն եւ իրաւասու մարմիններու բացայայտ նեցուկով իրագործել զայն ու Ապրիլ 24-ին համաչխարհային կարծիքին ներկայանանք նման առաջարկով մը։

Անցեալ դարու վերջաւորութենէն սկսեալ, ու յատկապէս այս դարու սկիզբին, Թուրքերու եւ Հայերու միջեւ պատահածներուն մասին յստակ տեղեկութիւն ստանալ միջազգային նման դիտական մարմնէ մը, ամէնէն աւելի Հայերու եւ նաեւ մեր՝ Թուրքերուս իրաւունքն է, որոնք չեն ապրած այդ շրջանը։

Անշուշտ, եթէ զաղտնի պահուելիք բան չկայ։ Այսպէսով կարգ մը միտքերու մէջ ծագած հարցականներ ալ իրենց պատասխանը պիտի ըլլան։

Այս քայլը առաջնորդել այլեւս մեր պարտականութիւնն է»։

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՓԵՏՐՈՒԱՐ 5 / 14)

ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ ԱՆԴԱՄՆԵՐԸ՝ ԱՂԷՏԵԱԼ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Հայաստանի Ա· քարտուղար՝ Սուրէն Յարութիւնեան ու խորհրդային նախարարապետի տեղակալ Լ· Վորոնին Մոսկուա եղած են։ Հանդիպումներու ընթացքին նշուած է որ երկրաշարժէն զգալի կերպով վնասուած այդ քաղաքին խընդիրներուն լրատու միջոցները բաւականաչափ չեն անդրադառնար։ Հետաքրքրութիւններէն յայտնի դարձած է, որ տարերքին հասցուցած վնասները չատ աւելի մեծ են, քան՝ ինչ որ մինչեւ հիմա կ՚ենթադրուէր։ Բնակելի չէնքերու մեծամասնութիւնը անդործածելի դարձած է։ Հետեւաբար երկու տարուան մէջ պէտք է վերականգնել եւ կառուցանել 400 հազար քառակուսի մեթր բնակելի տարածութիւն։ Սակայն կը պարզուի որ այդ ամբողջ չինարարութեան ծաւալը լիովին տեղ չէ դտած ծրագրերուն մէջ։ Երկրաշարժի յանձնախումբին երկու անդամները յանձնարարած են կարճ ատենէն ճշդել կատարուելիք չինարարական աշխատանքներու ամբողջ ծաւալը եւ ներկայացնել յանձնախումբին։

Կացութիւնը չատ բարդ է։ Շէնքերու վերակառուցումէն զատ, դիւղեր ու քաղաքներ պէտք է իրենց հինաւուրց տարածքէն տեղափոխուին։ Այդ հարցը ծառացած է նաեւ Ախուրեանի չրջանային կեդրոնին առջեւ։ Հարցին քննարկման մասնակցած են Ս· Յարութիւնեան եւ Լ· Վորոնին։ Անոնք միեւնոյն ատեն հետաքրքրուած են դիւղին ընկերամշակու – թային հարցերով։ Ընդառաջելով անոր բնակիչներու ցանկութեան, ճարտարապետները խնդրած են ընդլայնել դիւղին դպրոցը։

Հայ եւ ուկրանացի ճարտարապետներու մշակումներուն մէջ նկատի առնուած են հայ ճարտարապետութեան բնորոշ առանձնայատկութիւնները։ Դիւղին աշխատաւորները պատրաստ են ատենին իրագործելու գարնան դիւզատնտեսական աշխատանքները։

***

ՊԱԿ-Ի ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐ՝ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդի նախագահի Ա· տեղակալ Լ· Սահակեան Երեւանի մէջ հանդիպում ունեցած է Պատերազմի Ապատագրման Կազմակերպութեան Մոսկուայի փոխ – ներկայացուցիչ Ս· Ապու Իմարայի եւ ՊԱԿ-ի միջազգային կապերու խորհրդատու՝ Մ· Մ· Հասան Նաճայի հետ։

Ս· Ապու Իմարա յայտնած է, որ ՊԱԿ-ի դեկավար Ե· Արաֆաթի կոչով դրաւեալ տարածքներուն մէջ հանգանակուած է 30 հազար տոլար, ձեռք բերուած է բաւական մեծ քանակութեամբ տաք հագուստեղէն։ Գումարը պէտք է օդտագործուի բժշկական կեդրոնի մը կառուցման համար։

Լ· Սահակեան չնորհակալութիւն յայտնած ու ընդգծած է, որ հայ ժողովուրդը կը պաշտպանէ խորհրդային կառավարութեան այն յայտարարութիւնը, որ Մերձաւոր – Արեւելքի հարցին լուծման միակ ուղին ՄԱԿ-ին հովանաւորութեամբ միջազգային ժողովը կրնայ ըլլալ։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՅՈՄԼԻՑՆԻ, հրահանգելէ ետք աշխարհի բոլոր մահմետականներուն, որ ժամ առաջ սպաննեն վիպագիրը՝ Սալման Ռըշտի, 3 միլիոն տոլարի պարգեւ մըն ալ խոստացաւ այդ «պայմանագրութիւնը» կատարողին։ Ամէն պարագայի մէջ, սպառնալիքը իր դերը կատարած է, քանի որ Ֆրանսացի հրատարակիչը, որ իրաւունքները գնած էր, հրաժարեցաւ գիրքը լոյս ընծայելէ։ Միացեալ – Նահանգներու մէջ, երկու չաբաթէն պէտք է գիրքը հրապարակ ելլէ եւ ամէն կողմէ ռումբի սպառնալիքներ եւ բողոքի հազարաւոր նամակներ կը տեղան հրատարակիչին դլխուն։ Իսլամական հարցերու ամերիկեան Ազգային Խորհուրդը տարբեր մօտեցում ունի։ Դէմ է մահուան սպառնալիքներուն։ Ըստ իրեն՝ գիրքը «անվայել է,

(Շար·ը Դ· էջ)

«ՓԱԿԱՊԻՄԸ ԲԱՑ ՉԳԵՑԷՔ, ԽՆԴՐԵՄ»

ԿԱՐԵՒՈՐԸ՝ ԱՆԿԱՐԵՒՈՐ ԵՒ ՀԱԿԱՌԱԿԸ

Ամէն անհատի պէս, ե՛ս ալ ջաղացք ունիմ, ամէն ջաղացքի պէս, ի՛մս ալ կարիքը ունի հովի, կարիքը ունի ջուրի, որպէսզի դառնայ բարէ ամեհի այդ գլաները, աղայ հասնող ցորենը։

Որոշ ժամանակ է, ե՛ւ փչող հով կայ, ե՛ւ հոսող ջուր, կը բանի ջաղացքս, կ՚աղայ, ալիւրը կը լեցուի պարկերու մէջ, պարկերը կը շարուին հով–հովի, պատրաստ՝ յանձնուելու սայլերուն, հասնելու փուռ, վերածուելու ախորժալուր հացի։

Մէկը միւսին ետեւէն, առանց որ մէկը սպասէ միւսին, դրամական գայթակղութիւններ կու գան որպէս հով, կու գան որպէս ջուր՝ դարձնելու ջաղացքս, յղփացնելու զայն։ Դրամատան մը բաժնետոմսերը ածան սակերով գնողներ, առանց նիգի հարստութիւն դիզողներ, ապօրինի տեղեկութիւններ շահագործելով, մետաղեայ ծրար արտադրող օտար ընկերութեան մը գնման առթիւ իրագործուած չարաշահ բարգաւաճումներ, աղտոտ դրամը ողողած է հրապարակը։ Հապա, անոնցմէ առաջ, փարիզի պետական նուագախումբի ղեկավարին *պետական դանձէն* յատկացուած միլիոններ հաշուող տարեվճարին գայթակղութիւնը։

Երեւակայութեանս մէջ չբաւող գումար մըն էր այդ ղեկավարին տրուած վարձատրութիւնը, թուաբանական բաժանումի պարզագոյն գործողութեան դիմելով, կը փորձէի գիտնալ, թէ ի՞նչ կ՚արժէր այդ արուեստագէտին իւրաքանչիւր ստեղին ձայնը, բանի՞ կ՚արժէր նոյն անհատին նուագախումբին դիմաց շարժած նպոտին իւրաքանչիւր շարժումը։ Բացառիկ տաղա՞նդ մըն էր ան, հանճա՞ր մը։ Գիտէի, թէ ծիծաղելի էի նման հաշիւներու մէջ, թէ նման բաղդատութիւն անընդունելի էր, թէ կրնայի վիրաւորել սրբազան արուեստը, սակայն, ակամայ, երաժիշտին գործածած իւրաքանչիւր ձայնանիշը կը բաղդատէի դերձակի մը իւրաքանչիւր ասեղին հետ, թափսիի մը կատարած իւրաքանչիւր թաւալումին հետ, գորգ նորոգողի մը իւրաքանչիւր հանգոյցին հետ, կը բաղդատէի նոյնիսկ գրողի մը արձանագրած իւրաքանչիւր տառին հետ, կը շարունակէի յիմար բաղդատականներս, մտածումիս կու գային ուրիշներ, ադամանդ յղկողներ, շինարարներ, աւելածուներ, կու գային ու ծնած գայթակղութիւնը կը շարունակէր ուռճանալ, ստանալ նոր տարողութիւններ։

Գիտէի, վստահ, թէ կրկնապէս ծիծաղելի կը դարձնէի ինքզինքս, անօգուտ սակայն։ Դրամին աղբիւրը արուեստին եւ արուեստագէտին հետ կ՚ենթարկուէր նոր բնութեան, երբ կը յիշէի պատմութիւնը այն գեղանկարիչին, որ իր ցուցահանդէսին բացումի *fոfթէյլին* հրաւիրած էր այլազան անձնաւորութիւններ եւ միայն իր մտերիմ բարեկամը։ Հապա ասպարէզի մարդի՞կը, ո՞ւր էին միւս նկարիչները, ինչո՞ւ հրաւիրուած չէին առնուազն։ Գեղանկարիչը կը բացատրէր։

–Եթէ նկարիչները հրաւիրէի, անոնք միայն *դրամի* մասին պիտի խօսէին։ Դրամի մարդիկը, ասոնք գոնէ, կը փորձեն նկարչութեան մասին խօսիլ, բան մը հասկնալ, գնահատել…

Կ՚անցնէին բանի մը օրեր, ջաղացքս յանկարծ կը հասնէր իր գերագոյն արտադրողականութեան, երբ անոր մէջ կը հոսէր Հանրապետութեան նախագահին կեցուածքը, դիւրին շահուած դրամին մասին անոր կարծիքը, առանց նիգի կուտակուած *դրամին*, զոր ծնողքս կը սիրեն *ձեռքի աղտ* կոչել, երջանկութեան ո՛չ մէկ նպաստ բերող ազդակ։ Նախագահը իր արհամարհանքը կը յայտնէր հանդէպ այն մարդոց, որոնք *սակարանը* ընտրած էին որպէս ասպարէզ, կը զբաղէին դրամի առեւտուրով, կը հարստանային խաղաթուղթերով, ժողովուրդը ոչ մէկ ձեւով կ՚օգտուէր անոնց դիզած գանձերէն, որովհետեւ անոնք իրենց հարստութիւնը չէին գործածեր նոր ձեռնարկութիւններ հիմնելու, անգործ աշխատցնելու, օժանդակելու երկրի զարգացումին։

– Ո՞ւր կ՚երթաս այդպէս, հարց տուած են դրամին։

– Միւս դրամներուն հով, պատասխանած է ան առանց բարդոյթի։

– Այսքան միլիոններ ի՞նչպէս կրցած դիզել, հարց տուած են մեծահարուստի մը։

– Առաջինին մասին մի՛ հարցնէք, մնացեալները իրենք իրենց եկան, եղած է պատասխանը։

Հապա իրենց արդար աշխատանքով, իրենց ասեղով, իրենց էրտիճով ապրող սովորական բաղաքացինե՞րը։ Հապա նոյն սովորական բաղաքացիներէն գանձուած տուրքերով գոյացած գումարին մըսխո՞ւմը։

Ոչինչ ունիմ առատ դրամ շահելու անխոտոր շնորհ ունեցողներուն դէմ, սակայն նոր գայթակղութիւն **մըն ալ ծնունդ** կ՚առնէ, երբ այդ դրամը կը շահի չարաշահութեամբ, համեստ մարդիկ շահագործումի ենթարկելով, ոչինչ ձրի գելով ուրիշներու, ոչ իսկ նուազագոյնը։

– Միամի՞տ մըն եմ, նոր Տօն Քիշո՞թ մը, այս անգամ ե՛ս է որ հարց կու տամ ինքզինքիս։

– Ձեմ կարծեր, կը պատասխանեմ ես ինծի, կը ժպտիմ։

Կը ժպտիմ, որովհետեւ կը յիշեմ այն իմաստութիւնը, թէ իսկական *ջաղացք*ները կարելի չէ աշխատանքի մէջ պահել գաւաթով թափուած ջուրով, հոսուն ջուր պէտք է անոնց, իսկ մնայուն հովին հայթայթումը չըլլար մի՛այն խօսքով, մի՛այն բարի կամեցողութեամբ։

Կ՚ըսեմ ասիկա, երբ յանկարծ կը խօսուի *դրամի* բարոյականացումին մասին, բոլոր տեսակի *դրամ*ներու մասին, *արուեստագէտ*ներուն տրամադրուած դրամին, դրամի առաւել արդար բաշխումին մասին։

Կ՚ըսեմ ասիկա ու ինծի կը թուի, թէ երկարած եմ հողմաղացի մը ստուերին, կ՚ունկնդրեմ հեռուներէն, շա՞տ հեռուներէն եկող երգի մը բառերը։

«Թամբը ձեռիս աշխատում եմ,
Հալալ աշխատանքս եմ ուտում…»։

Մ· ՊԶԱՔՃԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ՄԱՄՈՒԼ

ՀԵՌԱՑՈՂ ՍԱՐՍԱՓ ԿԱՄ ԲԱՆԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ

Ոնց էինք ուրախացել: Ի՜նչ սրտաբուխ ակնարկներ էինք գրում, ինչպիսի՜ պատկերներով ու համեմատություններով էինք զարդարում մեր խօսքը: Թերթերի առաջին էջերը լուսանկարային ու գրաւոր տեղակցութիւններով վառարանում էին կառուցողների աշխատանքային սխրանքը: Ազգային չոյուած ինքնասիրութեամբ չդիտէինք ինչպէս չնորհակալ լինենք մեզ արուած այդ մեծ լաւութեան համար: Բացումը համաժողովրդական ծոնակատրութիւն էր: Ի՜նչ չողչողուն խօսքեր հնչեցին մեր պայծառ ապագայի մասին, բանը հասաւ նոյնիսկ ինքնուս բանաստեղծների ճառային յանդագլաուններին: Հայկական ուժանիւթի չանդալից բարգաւաճումը չէր ուրախացնում միայն հասուկենտ մարդկանց: Նրանք ասում էին. ինչո՞ւ պիտի այս զարհուրելի շինութիւնը կառուցուէր մեր մի բուռ հողի սրտում, նրանք տեսնում, հասկանում էին ամբողջ վտանգը, բայց ծափահարութիւնների տարափի մէջ նրանց ձայնն անլսելի էր: Մեր մէջ հայրենասիրութեան պակաս չկար, ոչ էլ համաժողովրդական ճակատագրի հանդէպ էինք անտարբեր: Ուղղակի չէինք փորձում մեր այդ օրերի խանդութեանը նայել գալիք տարիների հեռուից:

Այդպէս: Ոգեւորուեցինք, ուրախացանք, հպարտութիւն ապրեցինք ու տօնախմբութեան ճայները դեռ ականջներս – նիս մէջ՝ բանականութեան սառը ցնցուղից ուշքի եկանք, ակնապիշ նայեցինք իրար.

– Այս ի՞նչ եղաւ, այս ի՞նչ արեցինք...:

Բայց արդէն ուշ էր, Մեծամօրի աթոմային ելեկտրակայանը – ուժանիւթի հզօր աղբիւր – հիմնաւորապէս հաստատուել էր երկրի տնտեսական կեանքում: Եւ չարունակեցինք ապրել՝ նրա ահեղ սարսափը դամոկլեան սրի պէս գլխներիս կախուած: Չեռնոպիլի աթոմակայանի ծանրագէտ վթարը առեղծրեց մեր արիւնը, պարզորոշ հասկացանք, թէ ընդամէնը քսանիներ հազար քառակուսի քմ. մեր տարածքի վրայ ինչ մահացու մրրիկ կարող է սփռուել Մեծամօրի նման նաստիկ կառոյցից: Եղաւ 1988-ի Դեկտեմբերեան համազգային ողբերգութիւնը, ու եթէ այդ ահաւոր վշտի մէջ մխիթարանքի մի հնչին նշոյլ կար, այն էր, որ աթոմակայանը չէր վնասուել: Պատկերացնելն անգամ սարսափելի է. ի՜նչ կը լինէր, եթէ ահեղ երկրաշարժն ուղեկցուէր...:

Ուղիղ տասնհինգ տարի առաջ երջանիկ անգիտութեամբ գնում էի Մեծամօր, ակնարկ գրելու աթոմակայանի շինարարների մասին: Այդ յիշողութիւնից ամաչելով, խղճիս առաջ գլխահակ, տասընհինգ տարի անց կրկին Մեծամօր եմ գնում՝ ինչ որ բան գրելու իմ նկարագրած «գարի կառոյց»ի, «լոյսի ամրոց»ի փակման առթիւ: Կռիւ չկայ, ի վերուստ որոշուած է, պիտի փակուի: Եթէ կային մարդիկ, որ ինչ – ինչ պատճառներով դէմ էին դրան, հիմա պիտի գլուխները ներս քաշեն օձիքների մէջ եւ ասկունեն: Կեցցէ նորին մեծութիւն արամաբանութիւնը որ յաղթեց տնտեսական բոլոր հաշուարկներին: Այո, Մեծամօրի աթոմակայանը տալիս էր Հայաստանի ամբողջ ելեկտրական ուժանիւթի 38 տոկոսը: Մեծ բան, բայց եւ չափազանց չնչին, եթէ համեմատենք նրա ներսում օճի պէս գալարուող վտանգի հետ: Կ՝ապրենք, ինչպէս ապրում էինք մինչեւ 1976 թիւը մեր քաղաքակրթութիւնը դրանից առանձնապէս չի տուժի: Սակայն ի՞նչ է նշանակում փակել աթոմային ելեկտրակայանը. դուռ չէ որ չրխկալով քաշես – փակես ու գնաս գործիդ: Ինչո՞ւ մ տեւական ժամանակ պահանջում այն իրականացնելու համար: Ի՞նչ բարդութիւններ կան:

Աթոմային ելեկտրակայանի տնօրէն Միհրան Վարդանեան.

– Ռէակտորների գործունէութեան դադարեցումը թեթնիկական մեծ բարդութիւն չի ներկայացնում: Համապատասխան կարգաւորիչների միջոցով ելեկտրական բեռնուածքութիւնը հետզհետէ իջեցւում է. ռէակտորում դանդաղում է շղթայական հակազդեցութիւնը, կամաց – կամաց մարում, եւ գալիս է մի պահ, որ լարուածքութիւնն իջնում է զրոյի, ու կարող ենք անջատել: Այս ընթացքը երկար չի տեւում, հազիւ 3 – 4 ժամ: Սակայն դադարեցնել ռէակտորների աշխատանքը դեռ չի նշանակում փակել աթոմակայանը: Լուրջ դժուարութիւններն ըսկըսւում են դրանից յետոյ, երբ գործը հասնում է վառելիքի դուրսհանմանը: Կայանն ամէն տարի լիցքաւորւում է, իսկ չորս տարին մէկ ամբողջ վառելանիւթը նորացւում է: Այս վերջինը մեզ մօտ կատարուել է ընդամէնը մէկ տարի առաջ: Պատկերացնո՞ւմ էք՝ ինչ ահռելի դժուարութիւն պէտք է յաղթահարուի: Դրա համար, այո, ժամանակ է հարկաւոր, առնուազն երեք տարի: Աթոմային կայանների հարցն այսօր համաշխարհային բնոյթ է կրում, նրանց վտանգով մրտահոգուած են բոլոր երկրների գիտնականները: Մեծամօրի աթոմային ելեկտրակայանը փակելու կառավարական որոշումից յետոյ այստեղ է ժամանել մի յանձնաժողով, որն զբաղուած է բարդ, չափազանց դժուարին խնդիրների բնութագրմամբ: Ինչպէ՞ս պէտք է հեռացուի կիսադրուած վառելանիւթը, ի՞նչ պէտք է արուեն խիստ շողագործօն թանկարժէք սարքաւորումները, այսուհետեւ որեւէ բանի պէտք է ծառայե՞ն: Եթէ այո, ապա ինչի՞ պէտք է ծառայեն, ինչպէ՞ս վտանգազերծուին: Դժուարութիւնները շատ շատ են: Եւ մեր նախաձեռնութեամբ առաջիկայում՝ Մարտի 10–ից 22–ը, մեզ մօտ տեղի է ունենալու աթոմագէտների միջազգային գիտաժողով, որը բնութագրելու է աթոմակայանի փակման հետ կապուած մի շարք կարեւոր հարցեր: Գիտաժողովին մասնակցելու են Ֆրանսիայի, Չեխոսլավաքիայի, Պուլկարիայի եւ մեր երկրի նշանաւոր մասնագէտները:

Աթոմակայանը, որն իր գոյութեան շուրջ 13 տարիների ընթացքում տուել է 47 միլիառ 672 քիլովաթ – ժամ ելեկտրական ուժանիւթ, ժամանակի հրամայական պահանջով պէտք է փակուի: Բայց նրան տարածքում կեանքն առաջուայ պէս չարունակուելու է: Քաղաքչափ մի բնակավայր է բարձրացել այստեղ՝ խանութներով, զանգուածային շինութիւններով, ազգային ճարտարապետութիւն կոչուածի հանդէպ բացարձակ արհամարհանքով: Կան հիանալի նախագծով կառուցուած մարզապալատ եւ մշակոյթի տուն, դպրոցներ, պիոներների պալատ, հիւանդանոց եւ մի քանի այլ կէտեր, որոնք իրենց կատարելութեամբ հանդերձ չեն փրկում Մեծամօրի ընդհանուր պատկերը: Չի հասկացւում, թէ ո՞ր երկրում է կառուցուած այդ բնակավայրը եւ ի՞նչ ժողովրդի է պատկանում: Աթոմակայանի փակումից յետոյ երկրորդ կեանք է սկսուելու Մեծամօրի համար, եւ հարկաւոր է դնել յետագայ կառուցումները լրեցնել հայկական ճարտարապետութեան ոգուց: Վիլնիուսում լիտուացի բանաստեղծ Սիգիտաս Գեդան մեր զրոյցի ժամանակ ասում էր.

– Ազգայինը չրջանցելը, ինչով էլ դա արտայայտուի, ոչ միայն ամօթ է մամ դատապարտելի զանցանք, այլ պարզ յետամնացութիւն:

Մենք էլ շատ լաւ գիտենք դա, բայց ի՞նչ էինք անում մեր գիտեցածը, երբ մէկուկէս տասնամեակ աչքներիս առաջ կառուցւում էր անդէմ, անրովանդակ մի բնակավայր: Անցածն անցած է, սակայն ինչ որ բան դեռ կարելի է անել: Մենք ունենք տաղանդաւոր ճարտարապետներ, ովքեր կարող են Մեծամօրի դէմքը փրկել վերջնական ապազգայնացումից:

Մինչեւ Ադրբեջանից Հայերի զանգուածային հարկադրական վերաբնակեցումը, Մեծամօրն ունէր տասը հազար բնակչութիւն: Այդ գէպքերից յետոյ տանի բնակիչների թիւն աճել եւ երկու հազարով: Տեղաւորուելին հանրակացարաններում, ազատ սենեակներում որ ճարուեցին նրանց համար, մի շարք ընտանիքներ էլ՝ սրտացաւ տեղացիների բնակարաններում: Հիմա Մեծամօրն իր 12 հազար բնակիչներով ապառում է երկրորդ կեանքին: Ապառում է գալիք օրերի ազատ պատկերացումով, ընկերա – կենցաղային հոգսերով, յետագայ բարեկեցութեան անորոշ յոյսով:

Միհրան Վարդանեան. – Հարցնում էք, թէ այժմեան աթոմակայանի հազարաւոր աշխատողներն ինչո՞վ են զբաղուելու, ընտանիքի ապրուստն ինչպէ՞ս են հայթայթելու կայանը փակուելուց յետոյ: Երեւի կառավարութեան որոշումն ուշադիր չէք կարդացել: Աթոմակայանը փակւում է, բայց նրա հիման վրայ այլ բնոյթի արտադրութիւն է կազմակերպուելու: Մըշակուել, մեր ճնարկման են ներկայացուել 6 տարբերակ: Մենք նախընտրել ենք աթոմային ջերմային ելեկտրակայան վերասարքաւորելու առաջարկը: Աւանի աշխատաւոր բնակչութեան ութսուն տոկոսից աւելին կ՝ընդգրկուի այս կոլեկտիւում: Նախատեսուած են մի շարք միջոցառումներ որոնք կը բարելաւեն Մեծամօրի եւ նրա բնակչութեան կեանքն ու կենցաղը: Մինչեւ 1995 թիւը լուծուած կը լինեն աւանի բոլոր ցաւոտ հարցերը. այդ նպատակի համար յատկացուած է 40 միլիոն ռուբլի: Երրորդ տարին է՝ դպրոցական շէնքի նախագիծ ենք պատուիրել ու դեռ չկայ, որ շինարարութիւնն սկսենք: Եթէ նման անտարբերութիւն չցուցաբերուի նաեւ միւս գործերում, վեց տարի յետոյ կ՝ունենանք ըստ ամենայնի բարեկարուած մի քաղաքատիպ աւան:

*Կ՝ունենանք, հաւատում եմ անօրէնի խօսքին, Անցած տարիներին աւանի բնակչութեան ուժերով չրջակայ ամուլ տարածքների 300 հեկտարը ծառապատուել է, ուրիշ լաւ գործեր են արուել: Բայց ժողովրդական առածն ասում է՝ «Արջը հօթը երդ գիտի, հօթն էլ տանձի մասին», եւ իմ մտահոգութիւնը գարձեալ աթոմակայանն էր, նրա հարցը: Աւանում լեգենդի պէս պատմութիւն է չրջում մի ճարտարագէտի մասին: Այդ մարդը, որ աթոմակայանը կառուցողներից էր, դէմ է եղել նրա գործունէութեանը՝ լաւ իմանալով թէ ինչ կարող է տեղի ունենալ ամենաչնչին վթարի դէպքում: Նրան հալածել են, ճնշել, զրկել բոլոր իրաւունքներից, եւ հարկադրուած թողել է աշխատանքը: Ցետոյ շատ տխուր մի օր հրդեհ է բռնկուել աթոմակայանում (մենք լաւ ենք յիշում այդ ցաւոտ դէպքը): Հրդեհը ծագել է ելեկտրաթելերի վնասուածքից, ու ոչ ոք զօրու չի եղել յայտնաբերելու վթարուած ելեկտրաթելը: Եւ յիշել են աշխատանքից հեռացած ճարտարագէտին, որը անկասկած մեծ մասնագէտ էր իր գործում: Եկել է, անվարան նետուել ծուխ ու բոցի մէջ, գտել ու կացրնով կտրել չարաբաստիկ թելը, յետոյ, երբ հրդեհն արդէն մարած էր, կրկին յետ չրջուել: Ցնօրէնին չհարցրի թէ որքանով է ճշմարիտ այս պատմութիւնը: Որովհետեւ նա ընդամէնը երեքուկէս տարի է դեկավարում աթոմակայանը, հրդեհը եղել է դրանից առաջ, եւ ես հաստատ դիտեմ, որ այդ պատմութիւնը ճիշդ է: Մասնագէտների հաւաքում էլի կը լինեն, չատ կը լինեն հալածուած ճարտարագէտի պէս մտածող մարդիկ, որովհետեւ բանականութիւն ունեցող ոչ մէկը չի կամենայ անտեսել ամենակարող վտանգը: Բայց հիմա, այս պահին, մոռանանք տըխուր պատմութիւնները, ուրախ լինենք որ կայանը փակւում է, մեր հողից վերանում է աթոմային այդ մղձաւանջը:

Միհրան Վարդանեան. – Հաշուի առնելով հաւանական վտանգը, ես միշտ կողմ եմ եղել աթոմակայանը Հայաստանից հանելու գաղափարին եւ հիմա էլ ճիշդ եմ գտնում դա: Բայց պէտք չէ խոր թշնամանքով նայել այդ կառոյցին, ու նաեւ պէտք չէ չիմացած բաներ ասել: Ո՞վ է տարածել թէ այստեղի սարքաւորումները հին են, բարոյապէս մաշուած եւ ամէն րոպէ վթար է սպասւում: Կամ՝ աթոմակայանն ապահովում է բնութիւնը: Այդպիսի բան չկայ: Մեր սարքաւորումները յուսալի են, ժամանակակից: Անցած օրուայ ընթացքում արտազատուած թունաւոր նիւթերի բանակութիւնը հարիւր անգամ պակաս է եղել թոյլատրելի չափից. Փակուելը՝ թող փակուի, բայց ես, որպէս նարտարագէտ, ափսոսում եմ սպառուածները, ափսոսում եմ մեր երիտասարդ մասնագէտների տաղանդը, որոնք բոլոր ապրումներով կապուած են աթոմակայանին: Ո՞ւր են գնալու այդ մարդիկ, ո՞րտեղ են տեղաւորուելու աթոմային ուժանիւթի իրենց մասնագիտութեամբ: Այս անպատասխան հարցադրումը հանդերձ, նրանք իրե՞նց են պահում ջում փակել կայանը...: Եւ ի վերջոյ, կարելի մարդկութեան հետ կատարուած ամէն ինչ վերագրել աթոմակայանի ազդեցութեանը: Առողջ եւ ուժեղ սերունդներ ունենալու համար նաեւ պէտք է յիշել հին Յոյների օրէնքը. ամուսնանալուց յետոյ աւելի քան մէկ ամիս նրանք ոչ մի կաթիլ ալիոլ չէին օգտագործում: Այսպէս էին վարուում կեանքի յետագայ բոլոր ժամանակահատուածներում, նպատրաստուում էին երեխայ ունենալ...:

*Ուրեմն Մեծամօրի աթոմակայանի փակարէն լինելու է կազով աշխատող ջերմային ելեկտրակենդրոն, որը ծառայելու է մայրաքաղաքի չէնքերի ջեռուցմանը, ըստ պատարկելու է գանապան հիմնարկ – ձեռնարկութիւնների եւ չերմոցային տնտեսութիւններին, որ կը ստեղծուեն նրա հիման վրայ: Իսկ հայկական ուժանիւթի կայութիւնը իրա՞ւ վերադառնալու է 1976 թուի մակարդակին: Ոչ: Կա՛յ Հրազդանի պետական չրջանային ելեկտրակայանը, որի ընդլայնումով պակասը կը լրացուի: Մասնագէտներն էլ իրենց տեղը կը գտնեն, մեծ գաւ չէ: Եւ թող լինճ ների ընկեր Վարդանեանը, որ չեմ կարող առանց լութեամբ չնայել աթոմակայանի գործիչներին: Եւ ամբողջ ազգով չունենալ պահած պիտի սպասենք, թէ ե՞րբ դրանց արտաթորանքից կը մաքրուի Մեծամօրի երկինքը, որի պայծառ տարողութեամբ ժամանակին գուշակութիւններ են արուել: Առ այժմ դեռ կայ, դեռ գործում է, ու գարձեալ պիտի ընդդիմանամ, ճառագայթահատման ահեղ վտանգը չնորհաւոր չէ դիմագրաւել անտիկ ժողովուրդների բարոյականութեամբ: Գուցէ ինչ որ չափով հասկանալի, բայց աւելորդ են զգացական քնքշանքները մի չնութեան նկատմամբ, որի վթարելու դէպքում մեզ չեն փրկի ո՛չ յունական օրէնքը, ո՛չ էլ հրէական տաուռաձայնը: Ցնօրէնը ասաց՝ աթոմակայանը պատմութեան հատուած է եւ որպէսզի չմոռացուի, ֆիլմ է նկարահանուելու: Արդեօք յարմար կը դանե՞ն նաեւ տաղանդաւոր ու հալածուած ճարտարագէտին նկարելու, որն աթոմակայանը փրկել հրդեհի ոչնչացումից, եւ մեզ՝ ով գիտէ ինչից...:

... Փակումը ժողովրդական տնտեսութիւն է լինելու: Չենք խմանալու թէ ինչպէս չնորհակալ լինենք մեզ արուած այդ մեծ լաւութեան համար: Այն բանի համար, որ աթոմային հրէշի վտանգը հեռանում է մեր տատասելա, վիրաւոր հողից...:

ԻԳՆԱՏ ՄԱՄԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

արուեստի ղրաստ

Պոխումի համալսարանին հայկական ուսումնասիրութիւններու հիմնարկին նախաձեռնութեամբ ու հայ արուեստագէտներու մասնակցութեամբ համերգ մը կազմակերպուած է Փետրուար 16 Հինգշարթի, ժամը 20–ին Տիւքլտորֆի Վհալֆալան նահանգի արուեստի թանգարանին մէջ:

Նոյն համերգը կը կրկնուի Փետրուար 18–ին Պոխումի պետական թատրոնի սրահին մէջ:

Կը մասնակցին՝

Մեծծօ սոփրանօ՝ Անտրէա Անտոնեան, *սոփրանօ՝* Լուիզա Պոզապալեան, *պարիթոն՝* Կարպիս Պոյաճեան, *թէնոռ՝* Վահան Միրաքեան եւ *ջութակահար՝* Իպոլիա Պետրոսեան:

Երկու համերգներուն յայտագիրը պիտի բաղկանայ Վերտիի, Ճորճանոյի, Մէյէրպէրի, Փուչինիի, Մոցարթի, Կոմիտասի, Ա. Խաչատուրեանի, Ռոխմանինովի, Փրոքոֆիէֆի գործերէն:

Բարեսիրական այս երկու համերգներէն գոյացած գումարները պիտի փոխանցուին Հայաստանի աղէտեալներուն:

գամ պակաս է եղել թոյլատրելի չափից. Փակուելը՝ թող փակուի, բայց ես, որպէս նարտարագէտ, ափսոսում եմ սպառուածները, ափսոսում եմ մեր երիտասարդ մասնագէտների տաղանդը, որոնք բոլոր ապրումներով կապուած են աթոմակայանին: Ո՞ւր են գնալու այդ մարդիկ, ո՞րտեղ են տեղաւորուելու աթոմային ուժանիւթի իրենց մասնագիտութեամբ: Այս անպատասխան հարցադրումը հանդերձ, նրանք իրե՞նց են պահում ջում փակել կայանը...: Եւ ի վերջոյ, կարելի մարդկութեան հետ կատարուած ամէն ինչ վերագրել աթոմակայանի ազդեցութեանը: Առողջ եւ ուժեղ սերունդներ ունենալու համար նաեւ պէտք է յիշել հին Յոյների օրէնքը. ամուսնանալուց յետոյ աւելի քան մէկ ամիս նրանք ոչ մի կաթիլ ալիոլ չէին օգտագործում: Այսպէս էին վարուում կեանքի յետագայ բոլոր ժամանակահատուածներում, նպատրաստուում էին երեխայ ունենալ...:

Ուրեմն Մեծամօրի աթոմակայանի փակարէն լինելու է կազով աշխատող ջերմային ելեկտրակենդրոն, որը ծառայելու է մայրաքաղաքի չէնքերի ջեռուցմանը, ըստ պատարկելու է գանապան հիմնարկ – ձեռնարկութիւնների եւ չերմոցային տնտեսութիւններին, որ կը ստեղծուեն նրա հիման վրայ: Իսկ հայկական ուժանիւթի կայութիւնը իրա՞ւ վերադառնալու է 1976 թուի մակարդակին: Ոչ: Կա՛յ Հրազդանի պետական չրջանային ելեկտրակայանը, որի ընդլայնումով պակասը կը լրացուի: Մասնագէտներն էլ իրենց տեղը կը գտնեն, մեծ գաւ չէ: Եւ թող լինճ ների ընկեր Վարդանեանը, որ չեմ կարող առանց լութեամբ չնայել աթոմակայանի գործիչներին: Եւ ամբողջ ազգով չունենալ պահած պիտի սպասենք, թէ ե՞րբ դրանց արտաթորանքից կը մաքրուի Մեծամօրի երկինքը, որի պայծառ տարողութեամբ ժամանակին գուշակութիւններ են արուել: Առ այժմ դեռ կայ, դեռ գործում է, ու գարձեալ պիտի ընդդիմանամ, ճառագայթահատման ահեղ վտանգը չնորհաւոր չէ դիմագրաւել անտիկ ժողովուրդների բարոյականութեամբ: Գուցէ ինչ որ չափով հասկանալի, բայց աւելորդ են զգացական քնքշանքները մի չնութեան նկատմամբ, որի վթարելու դէպքում մեզ չեն փրկի ո՛չ յունական օրէնքը, ո՛չ էլ հրէական տաուռաձայնը: Ցնօրէնը ասաց՝ աթոմակայանը պատմութեան հատուած է եւ որպէսզի չմոռացուի, ֆիլմ է նկարահանուելու: Արդեօք յարմար կը դանե՞ն նաեւ տաղանդաւոր ու հալածուած ճարտարագէտին նկարելու, որն աթոմակայանը փրկել հրդեհի ոչնչացումից, եւ մեզ՝ ով գիտէ ինչից...:

... Փակումը ժողովրդական տնտեսութիւն է լինելու: Չենք խմանալու թէ ինչպէս չնորհակալ լինենք մեզ արուած այդ մեծ լաւութեան համար: Այն բանի համար, որ աթոմային հրէշի վտանգը հեռանում է մեր տատասելա, վիրաւոր հողից...:

ԻԳՆԱՏ ՄԱՄԵԱՆ

ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԷՆ

Լենինական, Ալեքսանդրապոլ եւ աւելի հին անունով Գիւմրի, Երեւանէն վերջ, Հայաստանի ամէնէն կարեւոր եւ բարգաւաճ քաղաքն է: Երկու հազար մեթր բարձրութեան վրայ, հրաշալի դիրքով, կիրովականի հետ, օդափոխութեան զեղեցիկ վայր մը կը համարուի Հայրենիքի մէջ: Օգոստոս ամսուն, երբ արարատեան դաշտը, Երեւանն ու Հոկտեմբերեանը յեղյուզիչ տաքէն, բնակիչները կը տառապին, Լենինականցիները ջինջ ու կապոյտ երկինքի մը, վառ, բայց հաճելի ազդակի մը չորերուն տակ, լայն պողոտաներու վրայ կը ճեմեն: Հոս ալ, ծառերու չուքին տակ, ցերեկները տարեցներ, իսկ կիրակի եւ տօնական օրերուն, երիտասարդներ, նաւարաններու վրայ չարուած, թուղթ կամ նարտի կը խաղան: Արձակուրդներէն վերադարձող աւուրիկ երախաները փողոցները լեցուած, քարերով ու փայտերով, յաղթական կռիւներով կը պատերազմէին եւ մօտակայ աղբիւրին ջրով, իրենց թղթէ պարկերը լեցուցած, իրարու երեսին ջուր կը սրբսկէին; կէսօրէն վերջ միայն, յոգնած, անոնք կը բռնէին կինոյի ճամբան, երթալ դիտելու ամերիկեան թարզաններ եւ երախաներու յատուկ տեղական չարժանկարները, չմոռնալով իրենց հետ տանիլ իրենց անունդ եւ զուարճալիք, արեւածագիկի խարկուած կուտեր, չորս փողոցներուն անկիւնը նստած, այրեր վամ կիներ, խոշոր պարկերու մէջ լեցուցած, թիթեղէ բաժակներով, տասը, քսան կոպէկներով կը ծախէին...:

Լենինականի մէջ, դեռ հին օրերէն հայ թատրոն ու մշակոյթը առաջնակարգ տեղ կը գրաւէին: Եթէ չեմ սխալիր, առաջին անգամ Ալեքսանդրապոլի մէջ ներկայացուած է, Արմէն Տիգրանեանի, երաժշտութեամբ, Յովհաննէս Թումանեանի Անոյշը: Ազեքսանդրապոլ – Լենինականի մէջ ծնած են արեւելահայ նշանաւոր դերասանները, բանաստեղծներ եւ երաժիշտներ: Աւետիք Իսահակեան, Յովհաննէս Շիրազ, Ռուբէն Զարեան, Մինաս Աւետիսեան, Ռազմիկ Դաւոյեան, Գէորգ Բռնտեան եւ ուրիշ երեւելի արուեստագէտներ եւ մտաւորականներ, որոնց անունը կը վրիպի յիշողութենէս:

Դժբախտաբար առիթը չունեցայ չըջելու հին Գիւմրի եւ տեսնելու նշանաւոր «Հեղնար» աղբիւրները: Մինչեւիկա ըսեմ թէ, առիթը ունեցած եմ, նոյն տարին, Երեւանի մօտակայ Թոխմախիւլ ընդարձակ զերեզմանատան մէջ, այցելելու մէկ – երկու տարի առաջ մահացած, տարօնցի մտաւորականներու շիրիմներուն, Տիկին Սոզոմոն Տարօնցիի ընկերակցութեամբ եւ ծաղկեփունջեր զետեղելու: Իրիկնադէմին, երբ դուրս կ'ելլէինք զերեզմանատունէն, հոզաթումբի մը առջեւ, նչմարեցինք կին մը եւ բանուոր մը, որ կը յարդարէր շիրիմը, մօտեցանք: Տիկին Սոզոմոն Տարօնցին բարեւեց կնոջը եւ պահ մը կեցանք, զիս ներկայացուց տիկնոջ, որ ուսերէն կը խօսէր, Մոսկուայէն եկած էր Երեւան, նորոգելու իր ամուսնոյն զերեզմանը...: Այդ հոզաթումբին տակ կը հանգչէր, «Հեղնար Աղբիւրի» հեղինակ, Մկրտիչ Արմէն: Ծաղկեփունջէն զեռ ձեռքս մնացած էր մեխակ մը, զայն ալ զետեղեցի «Հեղնար Աղբիւրի» հեղինակին զերեզմանին...:

Լենինականի մէջ, այցելեցի «Թէքսթիլ Կոմպինատ» հիւսուածեղէնի գործատունը եւ ընդարձակ պարտէզը: Այս չէնքը հիմնուած է 1924–ին, հոն կ'աշխատէին մօտ հինգ հազար երկսեռ բանուորներ: Գործարանին պարտէզին մէջ, զիս սիրայօժար պտըտցուցին, հոն աշխատող, Հրաչ Սիմոնեան եւ Մարտիրոս Գրիգորեան: Գիշեր – ցերեկ անդադար կը բանի: Հոն կ'աշխատի զրեթէ Լենինականի բոլոր նակչութեան մեծամասնութիւնը, որոնց մրուած է բնակարանի յարմարութիւն – ներ: Ընդարձակ ծառուղիներով պարտէզը, բուրաստան մըն է, զարդարուած Հայաստանի զոյնզոյն չքնաղ վարդերով եւ խնձորի ծառերով: Գործարանին պարտէզին մէջ, հանդիպեցանք նաեւ խարտեաշ կիներու եւ զեռատի աղջիկներու, որոնք հայկական զիմադիծեր չունէին: Հետաքրքրուելով, տեղեկացանք թէ, բազմաթիւ ռուս կիներ բերուած Ուրհըզային Միութեան զանազան վայրերէ, տեղաւորուած էին այս հսկայ գործարանին մէջ, իրրեւ բանուորուհիներ:

Յովհաննէս Շիրազ ծնած է Լենինականի. ահա՛ թէ ինչպէս, մեծ բանաստեղծը կը փառաբանէ իր ծննդավայրը: Կուտանք, երկու տունը միայն:

«ԳԻՒՄՐԻՆԱՄԷ»

«Հայաստանի աղուն ես Գիւմրի,
«Դու խօսմաշէն, սրամիտ,
«Ճշմարտախօս քաղն ես Գիւմրի,
«Դու իմաստուն միամիտ:

«Աղջիկներդ, տնարարին,
«Անմահուքեան օրօրոց, –

«Տղաներդ շինարար են,
«Դու հանճարեղ քարագործ:
«Դու իմ Գիւմրի՝ Ամի բազաբ դու իմ նոր,
«Արագածին բազմած արծիւ փառաւոր»:

Լենինականի մէջ, ամիս մը հիւրընկալուեցայ Հեղինէի աղջկայ Լենայի բնակարանը, որ կը գտնուէր քաղաքին դըլխաւոր պողոտաներէն Շիրակացիի վրայ, նորակառոյց չէնքի մը հինգերորդ յարկը: Ընդարձակ յարկաբաժնին յատկացուած վրայ լուսամուտէն կախուած, կը դիտէի լայն փողոցին անցուդարձերը: Անդադար վազքը ինքնաշարժերու, բեռնատար կառքերու եւ օթօպուսներու: Սարսափով կը տեսնէի թաղին բնակիչներուն, մանաւանդ անվախ երախաներու երթեւեկը, որոնք արհամարհելով ամէն վտանգ, կառքերու արանքներէն, մէկ մայթէն միւսը կը նետուէին արագ, երթալու դիմացի հացագործէն կարկանդակներ կամ պաղպաղակ գնելու: Իրիկնադէմին, հայրեր ու մայրերը, յաճախ ժամերով պոչ կը բռնէին փոքրիկ կրպակի մը առջեւ, սպասելով «պամիտոր»ի ժամանումին, զոր զոյլերով եւ կողովներով կը փոխադրէին իրենց անները: Պամիտորը, հայրենի կարմիր խնձորներու չափ խոշոր, հիւթեղ եւ կարմիր, օրհնեալ լոլիկն էր, որ կենսահիւթ պարունակող հայ ժողովուրդի դլխաւոր սնունդներէն մէկն էր: Համբաւաւոր էին նաեւ Լենինականի մեղրաձորան ձմերուկները:

Շերտակաց պողոտային վրայ, օր – ցերեկով, մէկ անգամ միայն դադրեցաւ խժալուր աղմուկը եւ կանգ առին մեքենաներն ու հանրակառքերը ... փողոցին անցքը ձգելու յուզարկաւորներու թափօրի մը...: Ծաղիկներով չըջապատուած, երեսը բաց, սպիտակ հագած, զեռատի աղջկայ մը մարմինը դադաղին մէջ զետեղուած ու զրուած ինքնաշարժին, կը տանէին զերեզմանատուն...: Տարաբախտ հայուհիին լուսանկարը զըրած էին կառքին ճակատին. իսկ եռեւէն հանդիսաւոր ու զանդաղ կը յառաջանար աղդականներու եւ բարեկամներու կառքերու անհատնում չարանը...:

Լենայի տան եռեւի արեւահայած սենեակներու պատուհանները, բոլորովին տարբեր տեսարան մը կը պարզէին...: Կը տեսնուէր լայնատարած հորիզոն մը եւ դիրար զրկած լեռներու կատարներ, որոնք կը գտնուէին Թուրքիոյ սահմանադլուխին վրայ...: Առաւօտները, նստած պատուհանին առջեւ, անհուն կարօտով կը դիտէի զանոնք, դիտնալով որ՝ այդ բարձր սարերու եռին, կը գտնուէր ... Արեւմտահայաստանը ... կարսը, էրզրումը, իսկ աւելի հեռուն, Հայրենի Սասնոյ լեռները, Մուշը, Պիթլիսն ու Վանը...: Այդ բարձր տան լուսամուտէն կը տեսնուէին նաեւ վարի ցածլիկ տները, պատուհաններէն կախ ճերմակեղէնները, մօտակայ աղբիւրը եւ փոքրիկ կառատուները, որոնց դրան առջեւ, տանտիկինները նոր լուացուած սաւաններու վրայ փըռուած իրենց անկողիններու սպիտակ բուրդերը արեւի տակ կը չորցնէին, կը զգէին ու վերմակներ կը կարէին եւ դուռ – դրացի թափած իրարու կ'օգնէին...: Ձախ կողմը կը տեսնուէր մեկուսացած դիւղական փոքրիկ տնակ մը, որուն բակին մէջ հաւեր եւ աքաղաղներ կը ճէմէին եւ անկիւն մը կապուած երկու մատաղացու ոչխարներ, իրենց ճակատագրին կը սպասէին: Իսկ տանը վերնամասի ցուխքին տակ, բազմաթիւ սպիտակ աղաւնիներ, ուրախ – դուարթ կը ծըւծըւային: Անոնցմէ քանի մը հատ, թռուած բակին մէջ կեցած տանտիրոջ ուսին, մտերմօրէն երեսը կը կոցէին...: Տանտէրը, իր ձեռքով, մէկիկ – մէկիկ զանոնք կը թոցնէր դէպի երկինք, անոնք, ազատօրէն կը բարձրանային վերեւ, արեւի ճառագայթներու տակ չրջապտոյտներ կը կատարէին եւ պահ մը վերջ, կը վերադառնային իրենց տիրոջ ուսին, կամ իրենց բոյնին մէջ կը ծուարէին:

Լենինականի բնակչութեան մէկ կարեւոր մասը Արեւելահայեր են: 1915–ի եղեռնէն փրկուած, զաղթի, որբանոց – ներու սերունդ, մեծամասնութեամբ կազմուած կարսեցիներէ, Վանեցիներէ, Պիթլիսցիներէ եւ Մշեցիներէ...:

Չեմ զիտեր թէ, ցարական իշխանութեան օրերուն քանի հայկական եկեղեցիներ կային Ալեքսանդրապոլի մէջ, զիտեմ սակայն որ այսօր, Լենինականի մէջ կանգուն էր, հին եւ շատ զեղեցիկ Մայր Եկեղեցին. Ս. Աստուածածին, զոր ժողովուրդ կը կոչէր՝ «Ծօթը Վէրք»:

1978ին, առաջին անգամ այս սրբատեղին այցելեցի Հեղինէ հարսիս, տարաբախտ Ֆրունզիկի այրիին, Սիրունի հետ: Ժամուն դրան առջեւ զետինը ծալապատիկ նստած էին կոյր եւ անդամահատուած մուրացիկներ, որոնք բարձրաձայն, լալագին, ողորմութիւն կը խնդրէին...: Եկեղեցիին նեռքնայարկը տպաւորիչ էր իր Խորանով ու Դասով: Տաճարին ձախ կողմը, Ս. Աստուածածնի նկարին առջեւ, անհամար մոմեր կը պլպլային եւ հատատուցեալներ, խնամած ու ծունկի եկած, կ'աղօթէին: Ներկայ եղանք երեկոյեան ժամերգութեան, զոր կը կատարէին զեղաձայն վարդապետներ եւ աբեղաներ: Տաճարին խորը կար փոքրիկ մատուռ մը, ուրկէ ներս մտանք:

Պատին երկայնքին խաչին վրայ զետեղուած էր Քրիստոսի վիրաւոր մարմինը: Փշապատ ճակտէն, կողերէն, ձեռքերէն եւ ոտքերէն արիւնը լճացած եւ կարմիր խոռոչներ կազմած էր:

Կանթեղներու եւ մոմերու լոյսերով ողողուած էր սրբազան խուցը: Հաւանաբար Քրիստոսի նիզակահար, այս խաչելեալ մարմինն էր որ ծնունդ տուած էր «Ծօթը Վէրք» անուանելու Լենինականի Ս. Աստուածածին եկեղեցին:

Այդ պահուն, բայի ինձմէ, Սիրունէն եւ փոքրիկ Հեղինէէն, ոչ ոք կար մատուռին մէջ. չափազանց տպաւորուած եւ ներշնչուած, սկսայ «Տէ՛ր Ողորմիա» երգել եւ իրրեւ աղօթք ... մրմնջել, մեծ բանաստեղծ, Դանիէլ Վարուժանի քերթուածը. –

«Ո՛վ խաչուած Յիսուս, դուն որ
նիզակուած սիրտ մը ունեցար՝
«Գթա սրտիս յոյզ. –
«Օր մ'որ աւուր մէջ բաբախեց
Աշխարհ՝
«Յոյսին տեղ այսօր ոչինչը կ'ապրի:
Սիրտս սափոր մ'է աճիւնս՝
աւուր մէջ,
«Զոր պիտի հովերն առնեն մահէս
վերջ:
«Տե՛ս, տե՛ս, սրտիս վրայ
դաշոյն մ'է խրուեր,
«Ես շատ եմ սիրեր»...:

ՍԱՄՊԵՆՈՒՀԻ ԳԵՒՈՆԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

PUBLICATIONS REÇUES

PAREV. . .
pour apprendre l'arménien
méthode d'auto-apprentissage d'arménien occidental moderne (2ème édition de l'arménien sans maître).
1 manuel bilingue + 10 cassettes
56 leçons, textes littéraires, un lexique, un index grammatical
et 8 heures d'enregistrement.
Bibliothèque publique d'information, Centre Georges Pompidou, Paris, 1989.

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Թեթեւ բախում մը եւ բան մը կը քանդուի ... նեարդ առ նեարդ ... ահա այս պահուս վէրք մը եւս իր ներքին կեանքի հիւսկէնէն խուսափեցաւ ընդհանուր յօրինուածքէն ու անմիջապէս յետոյ ամոքման տպաւորութիւն մը ... Հանգիստ ու անդորը, տենդային եւ ցնորական կեանքի տեսիլքը կը ցնդի ինչպէս մղձաւանջ մը լոյս առաւօտուն ... ահա նաեւ անել բաւիղներու կնճիռի մը մէջ մոլորած իր հոգին բաց ճանապարհը կ'ընդունէ անսահման եւ անվերջ, ինչպէս ճանապարհը մահուան, ինչպէս ճանապարհը յաւիտենականութեան:

Բայց այդ բոլորը չատ չփոթ են եւ հապճեպ իմանալի ու իր միտքը խելայեղած եռակը գտնայ ու կ'ուզէ ապաստանիլ յիշողութիւններու հաստատուն հողին բայ: Բայց յիշողութիւններու այդ աշխարհն իսկ է ցնորքը եւ կնճիռը անել բաւիղներուն, երկու խորհուրդներ ներհակ զրբութիւրներէ բխելով կը հանդիպին կարծես իր խելայեղած սրտին եւ այնտեղ է որ անոնց առեղծուածը պիտի վճռուի:

Ցոյս մը կը բեկբեկի ... իր ներքին էութիւնը կը յուսայ այն բարերար ոգին, որ զինքը պիտի կրնար առաջնոր – դել կողմնակի եւ ապահով չաւիղի մը մէջ, բայց նաեւ իր անգիտակցութեան խորքէն նախապիտութիւնը ունի որ այդ յոյսը ի զուր է:

Ահա հանդիպակաց եւ ներհակ խորհուրդը կ'ողողէ զինքը եւ իր հոգին կ'ընդլայնի անսահման ժամանակներու համար ... սարսուռը, որ կ'անցնի անոր վրայէն կրօնական զգացումի մը վերացական յուզումը ունի եւ բոլոր նպատակները կ'ընկրկին կեանքին սեմէն անդին ... անոնք խմաստ չունին այս աշխարհին համար եւ այդ պատճառաւ իրենց մէկ կողմը միայն կը յայտնաբերեն ու ամէն ինչ իրեն կը թուի վեհաշուք, ահաւոր եւ անիրական:

Իր մարգկային աչքերը կրկին կը սեւեռեն Ստեփանի կիսադէմքը: Անիկա կը համադրէ այս բոլորը եւ իրեն կը ներշնչէ անբացատրելի զգացում մը: Անիկա կը տիրապետէ իր ներքին էութեան եւ կը զգայ որ չէ կարող եւ նաեւ չի ցանկանար դիմադրաւել այդ տիրապետութեան: Ու իր սիրտը յորճանաւար նաւակի մը նման կը քշուի բացերը, կը հեռանայ ափունքէն եւ կը զգայ որ պիտի ընկղմի ցուրտ եւ պայծառ տարածութեանը մէջ անսահմանութեան:

Մութը հետզհետէ աւելի կը խտանայ: Քաղաքին այդ հեռաւոր թաղին մէջ լռութիւնը կատարեալ պիտի ըլլար եթէ տակաւին տուն չվերադարձած տղեկի մը առանձին խաղին ճիչերը չբարձրանային բակէն: Երեւակայական ձի մը կը քշէ անիկա, որ կ'երեւի չուզեր երթալ իր փափաքած ուղղութեան ... բայց քանի որ ամբողջ խաղը երեւակայական է ու թէ' ձին, թէ' ճանապարհը եւ թէ իր ցանկութիւնը իր ազատ կեանքի ստեղծագործած պատրանքներէն են, ինչո՞ւ ձին չերթար այն ուղղութեամբ որ տղեկը կը ցանկայ ... ինչո՞ւ այդ աններդաշնակութիւնը ցանկութեան եւ նպատակին մէջ ... ո՞վ կ'արդիւլ տղեկը իր երեւակայական աշխարհը ստեղծել իր ցանկութեան համաձայն: «Այդտեղ անբացատրելի մի արգելք կայ ...ու այդ արգելքը պիտի լինի թէ այսօր, թէ վաղը եւ թէ այն ժամանակ երբ կեանքը իրեն ընծայէ ուրիշ խաղեր, աւելի բարդ խաղեր, ինչպէս սէրը, փառասիրութիւն, անձնազոհութիւն, պայքար»:

Բայց եւ առանց այդ արգելքին խաղը զոյութիւն չունի առանց այդ արգելքին խաղը իր սկզբնաւորութեան մէջ կը հասնի իր վախճանին ու երեխան իր խաղը ստեղծած պահուն ստեղծեր է նաեւ բնազդմամբ հարկ եղած արգելքը:

Եփոթը եւ հեռաւոր աղմուկը քաղաքին յանկարծ ալիքի մը պէս կը հասնի մինչեւ իրենց ... մթնոլորտի լռութիւնը կը խլուի ... փոխն ի փոխ աւելի մեղմ ու խառնած քաղաքին անորոշ ժխորը կու – գայ զարնելու իրենց լռութեան ու ջերմութեան չողին ալ կ'անօսրանայ հետզհետէ: Երկնակամարին վրայ աստղերը կը յայտնուին տակաւին ժժգոյն եւ անհաստատ եւ ամոյն լոյսի թրթռացում մը կը պայքարի մեղմօրէն հետզհետէ թանձրացող դիչերուան աուուերին հետ:

Բակին վրայ պատուհան մը կը բացուի եւ կանացի ձայն մը կը կանչէ տղեկը: Խաղը կը զադրի ... «Նա զադարեց առանց արգելքին յաղթելու...»:

(Շար. 93)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Գառնիկ Տէրոյեան, Պր· Աչոտ Տէրոյեան, Տէր եւ Տիկին Ժոզէֆ Տէրոյեան եւ զաւակը, Տէր եւ Մարսէլ Տէրոյեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ժան Սարգիսեան եւ զաւակները, եւ ընտանեկան պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք անձամբ, մամուլով, նամակով, հեռագրով, փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով մասնակցեցան իրենց սուգին՝

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՏԷՐՈՅԵԱՆԻ

մահուան առթիւ։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Օր· Լուիզ Զօլաքեան իր մօր՝ Սաթենիկ Զօլաքեանի *մահուան քառասունքին տարթիւ 200 Ֆր· կը նուիրէ իր սիրելի «Յառաջ»ին։ Նոյնպէս 200–ական Ֆր· կարապետ Յովակիմեանի (Լիոն) մահուան տարելիցին եւ* Ագնիկ Աբրահամեանի *մահուան քառասունքին ի յիշատակ։*

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Ագնէս Իյնէճեանի մահուան քառասունքին ի յիշատակ, զաւակներն ու թոռները 2000 Ֆր· կը նուիրեն Ազգապահական Ամսիան (առանալ «Յառաջ»էն)։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՓԱՐԻԶ· – Տէր եւ Տիկին Ֆ· Ֆէյսի 500 Ֆրանք։

ՄԱՐՍԷՅԼ· – Տէր եւ Տիկին Սեդրակ Սամուէլեան 500 Ֆրանք։

Տիկին Մարի Ազգուժանեան 100 Ֆրանք։

Ս· ԾՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼ

Մեծ պաշտօնական հետեւեալ կիրակի օրեւուն, պատարագէն անմիջապէս առաջ՝ ժամը 10–ին, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Արեւագալի ժամերգութիւն պիտի կատարուի։ –

Կիրակի, Փետրուար 19–ին Անառակի Կիրակիին

Կիրակի, Փետրուար 26–ին Տճտեսի Կիրակիին

Կիրակի, Մարտ 5–ին, Դատաւորի Կիրակիին

Կիրակի, Մարտ 12–ին, Գալստեան Կիրակիին

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊ· ՀԱՋԻ Վիէնի Սեւան մանաճախումի վարչութիւնը ընդհ· ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամ – անդամուհիները Փետ· 20, Երկուշաբթի իրիկուն, ժամը 8ին Մըշակոյթի Տունը· – 9, rիւ տիւ Սիրք։

Կարեւոր օրակարգ։

***

ԿԱՊՈՑՏ ՀԱՋԻ Լիոնի Արաքս մանաճախումի վարչութիւնը, անդամական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Փետրուար 18, Շաբաթ օր, ժամը 15·30–ին, Վիլէօռպանի Մշակութային Տան մէջ։

Կարեւոր օրակարգ, պատգամաւորի ընտրութիւն։

Կը խնդրուի բոլոր անդամներէն ներկայ գտնուիլ եւ ճշդապահ ըլլալ։

(Շար· Ա· Էջէն)

անհեթեթ եւ պէտք է անդիտանանալ»։ Իրանեան կառավարութիւնը զօրավիգ է իմամին եւ Զօրեքշաբթի օր՝ «Ազգ· սուգի օր» հռչակուեցաւ։ Ներքին նախարարն ալ ճշդեց որ՝ «Ըղչտի Սէ – Ի – Ա–ի ծառայ մըն է եւ դիրքը նոր հարուած մըն է Իսլամի սրտին Մեծ Սատանային (Միացեալ – Նահանգները) եւ իր վարձկաններուն կողմէ»։

Շիինեերուի ներքին ծանր բախումները հազիւ հանդարտած, Պէյրութի քրիստոնեայ (արեւելեան) գօտիին մէջ է, որ ծանր կռիւներու հետեւանքով 39 մեռեալ կայ եւ հարիւր յիսուն վիրաւոր։ Բախումները դէմ առ դէմ հանած են զօրավար Աւունի (որ Սեպտեմբեր 23–էն ի վեր պինուորական կառավարութիւն մը կը ղեկավարէ) պինուորները եւ ժամայի լիբանանեան ուժերու քաղաքազօրքերը։ Բուն ղրղզապատճառը ծանօթ չէ, պարզ է որ ըստ կողմի տարբեր բացատրութիւններ կը տրուին։

Թրիւլոնի կեդրոնը կազի պայթումի մը հետեւանքով հինգ յարկնոց շէնք մը քարուքանդ եղած է Զորեքշաբթի օր։ Այն փրկարարներն ու մարզուած շուներըը, որ Հայաստան փութացած էին, այս անգամ Թուլոնի փլատակներու տակ ողջեր փնտռած են։ Հինգշաբթի առտու, տասը դիակ գտնուած էր, 32 վիրաւոր – ներ կային, բայց չորս հոգի ալ անհետացած էր։

ՍԱԽԱՐՈՎ ալիսի չներկայանալ երես – փոխանակ ընտրութիւններուն, եթէ Գիտութեանց Ակադեմիայէն լիազօրուած չըլլայ, որպէս թեկնածու։

ՋԵՐՆՈԲԻԼԻ հիւլէական աղէտէն երեք տարի ետք, խլիրդի պարագաները կըրկնապատկուած են Նարոդիչիի մէջ, որ կեդրոնի չուրջի չպարպուած մէկ շրջանն էր։ «Նուվէլ տը Մոսքու» որ լուրը կուտայ, կ'աւելցնէ նաեւ որ արջառի մօտ ալ անբնական եւ խեղանդամ ծնունդներ չատցած են։

ՏՐԱՄԱԳՐԵԼԻ ԵՆ

Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ դրախնուէրէն կարելի է հայթայթել՝

1·– Հայկական Սովետական Հանրապետութեան թիւ 4, 9, 10 հատորները։

2·– Հայկազեան Լեզուի Նոր Բառգիրքը Ա· եւ Բ· հատորներով։

3·– Գիրք Անձնանուններու, հայերէն եւ Ֆրանսերէն լեզուներով՝ Գարեգին Վրդ· Պետճեանի։

Eglise Arménienne Apostolique
Serpotz Tarkmantchatz
339, ave. du Prado — 13008 Marseille

Ս· ԳՕՂՈՍ–ՊԵՏՐՈՍ ԱՒԱԳՈՐՎԻՒ

ՀԱՍԿՈՒՄ

Ուրբաթ, Փետրուար 17, երեկոյեան ժամը 7–ին, փարիզեան շրջանի բոլոր Լ. Կ. Ը. Ա. կազմակերպութեամբ։

Կը նախագահէ եւ կը քարոզէ՝
Գ.Ի.Ս ԱՐՔ· ՆԱԳԱՇԵԱՆ

ՏՐԱՄԱԳՐԵԼԻ ԵՆ

Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ դրախնուէրէն կարելի է հայթայթել՝

1·– Հայկական Սովետական Հանրապետութեան թիւ 4, 9, 10 հատորները։

2·– Հայկազեան Լեզուի Նոր Բառգիրքը Ա· եւ Բ· հատորներով։

3·– Գիրք Անձնանուններու, հայերէն եւ Ֆրանսերէն լեզուներով՝ Գարեգին Վրդ· Պետճեանի։

Eglise Arménienne Apostolique
Serpotz Tarkmantchatz
339, ave. du Prado — 13008 Marseille

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Գ.

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Après - midi littéraire autour de la *Question de la traduction*

PIERRE TER SARKISSIAN
parlera du
«*Bateau sur la Montagne*» (K. Zarian)
«*Le Monastère*» (D. Tcheugurian)

DENIS DONIKIAN
parlera de
«*Que la lumière soit*» (B. Sevag)

le dimanche 19 février à 16 heures

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 Paris

— Entrée libre —

l'U.G.A.B. - Jeunes

vous convie

au récital de

Sergueï Markarian

lauréat du concours international de piano Casagrande (Italie)

le samedi 18 février à 20 heures

au Centre Culturel
ALEX MANOOGIAN
118, rue de Courcelles, 75017 Paris

Au programme:
Beethoven, Brahms, Babadjanian, Khatchatrian, Komitas, Gasparian, Tigranian

Participation aux frais : 70 Frs.
(au profit des victimes du séisme d'Arménie).

Réservation :
U.G.A.B. — Tél. : 45 20 03 18

3 MARS 1989

PALAIS DES ARTS ET DES CONGRES
25, AVENUE CRESSON
92130 ISSY - LES - MOULINEAUX

CONCERT

LIZ SARIAN

Dès à présent
Billets en vente chez :

- **BAKERDJIAN** —35, rue de Trévise — 75009 PARIS
  Tél. : 47. 70. 07. 25
- **Mme PALOUYAN** —9, rue de Trévise — 75009 PARIS
  Tél. : 45. 23. 24. 97
- **Mme KAPIKIAN** —175, avenue Jean Jaurès — 92140 CLAMART
  Tél. : 46. 42. 56. 17
- **ARCHA** —114, rue d'Aboukir — 75002 PARIS
  Tél. : 42. 36. 76. 56

ATTENTION A dater du 1er Février, les billets seront en vente exclusivement au Palais des Arts et des Congrès — Issy - les - Moulineaux.

CHŒUR MIXTE ARMENIEN DE PARIS

SIPAN - KOMITAS

FONDÉ EN 1923

CONCERTS

AU PROFIT DES SINISTRÉS D'ARMÉNIE

— GONESSE —	— ALFORTVILLE —	— ISSY —
Samedi 4 Mars	Vendredi 10 Mars	Vendredi 17 Mars
à 20h45	à 20h45	à 20h45
Eglise St. Pierre - St. Paul	Eglise Notre Dame	Eglise St. Etienne
Près de l'Hôpital	3, rue Jules Cuillerier	Place de l'Eglise

avec la gracieuse participation de
SONIA NIGOGHOSSIAN (Mezzo) **RENÉ MASSIS** (Baryton)
MARIO HANIOTIS (Basse)

Solistes des chœurs
Meguerditch Boghossian (Tenor) **René Martayan** (Tenor)

sous la direction de
GARBIS APRIKIAN

— PROGRAMME RENOVE —

S'adresser aux membres de la Chorale et à la Croix Bleue.
Prix des places : 100 Frs. pour un concert

ՅՈՅՍ ՏԵՍԱԻ

Լեւոն Սոփոկլեանի
պատմուածքներու հատորը՝

«ՓԱՌՔԵՐՈՒ ԲԱՐՔԵՐՈՒՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋԷՆ»

Ստանալու համար դիմել հեղինակին
Léon Sopoglian
1, rue Paul Langevin, appt. 22
94200 IVRY — Tél. : 46.72.28.08

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18-19
SAMEDI-DIMANCHE
18-19 FÉVRIER
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՀԱՐԱՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻԻ 16.953 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.953

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՏԱՐԵԴԱՐՁ

«Շաբաթ օր, 15–էն 20 հազար Հայեր Վարաբաղի կցումը պահանջեցին»:

«Ցանրակշիռ կացութիւն»:

«Վարաբաղի կցումը պահանջող անկախ–խըմբակց ցոյցեր Երեւանի մէջ»:

«Աւելի քան 120·000 երեւանցի փողոց իջած»:

Երեք յաջորդական օրերու «Յառաջ»ի խորագրեր: Տարի մը առաջ: Ձիշդ:

Ուրբաթ օրուան «նախաբան» փոքր ցոյցէ մը եաք քիմիական նոր գործատան մը բացումին դէմ, Շաբաթ օր (Փետր· 20) երեւանի ցոյցերը կ'առնէին իրենց բուն դիմագիծը, մինչ, նոյն օրը, Սահարովի անկերտի մէջ, Մարզային Խորհուրդի 110 հայ երեսփոխանները միաձայնութեամբ – 30 Ագերբէյնները չէին մասնակցեր նիստին – կը քուէարկէին պատմական բանաձեւը, որ կը պահանջէր Վարաբաղի կցումը Հայաստանի: Փետրուար 22–ին, կեդր· կոմիտէի Ա· քարտուղարը՝ Կարէն Դեմիրճեան եղյօթ կ'ունենար հեռատեսիլէն, կոչ ընելով որ ժողովուրդը խելօք կենայ: Նոյն տափակ ու (է)մաչած տիտղեկիկոյով: Հայաստանի կուսակցապետը, այդ օրն իսկ, կը կորսնցնէր առաջին առիթ մը պատուաբեր ելք մը ապահովով: Ինք, որ չէր կրնար չգիտակցիլ թէ իր օրերը հաչուուած էին եւ ապագան ալ՝ կռնակը, թէ այլեւս բան մը չունէր կորսնցնելիք, բացի խախուտ աթոռէ մը, ողջմտութիւնն իսկ չունեցաւ, մեռասանհորդ ժամուն, այդ կորսուած աթոռին փոխարէն իր ժողովուրդին սիրտը գրաւելու: Տարաբախտ ժողովուրդ մը, որ ունեցաւ անարժան ղեկավարներ ու չունեցաւ արժանաւոր ղեկավարութիւն:

Ոչ ոք լսեց իր ձայնը, ու դէպքերը իրարու յաջորդեցին: Տաքն ու պաղը խառնուած: Սիլվա Կապուտիկեան եւ Զօրի Բալայեան Կորբաջովէն յոյսեր բերին Երեւան, մինչ քիչ անդին Սումգայիթ կը կատարուէր:

Ամիսներու երկայնքին, նոյն տաքն ու պաղը: Ցոյց, գործադուլ, Զուարթնոց ու Ցուլիս 18: Մինչ ամբողջ աշխարհ մը հիացումով հետեւած էր արի ժողովուրդի մը քաղաքացիական օրինակելի դիտակցութեան, այդ ժողովուրդին ղեկուն կ'իջնէր լախտ հարուածը: Այս անգամ ալ խարուած էր: Բայց, ա՛յս անգամ վճռած էր տեղի չտալ: Ամէն բան աչք առած: Եւ ցոյց տուաւ, կրկին, Հոկտեմբերեան տրեղարձը վերածելով իր ազգային ոգնին: Կռնակ դարձուց Լենինին ու Անդրանիկ երգեց: Հարիւր – հազարաւորներ կը տողանցէին, լի՛նչ ոգեւորութեամբ, մինչ արձանին առջեւ չարուած Հայաստանի նոմենկլատուրան անճրկած կը դիտէր:

Նոյեմբեր 7 էր: Քիչ եաք կրկին կը հաչուէին Օփերայի հրապարակը, որ փարիզեան 68–ի մայիսեան օրերը կը յիշեցնէր, պատերու իր գոյնզգոյն նշանախօսքերով, բանաձեւերով, նաեւ յոյսերով, երազներով: Ցաջորդ օրերը, նոյն մթնոլորտն էր: Տղաքը կ'երգէին: Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամները ոչնչացան աչխատանք կը տանէին դէմ դնելու համար Արցախը ապահայացնելու նենգ փորձերուն: Ու այս անգամ՝ կ'երեւակայատ: Ցեսո՞յ: Ցետոյ՝ պաշարման վիճակ, լուսարձել, բանակ, հրաւայլ: Այլեւս բան չունի կորսնցնելիք այս ժողովուրդը: Կը բաւէ: Ո՛չ: Զբաւեց: Դեռ կար:

Սպիտակ:

Կը բաւէ՞: Ո՛չ: Զբաւեց:

Երեւանէն՝ Մոսկուա պէտք էր առիթը չփախցնել: Ընտրութիւններ կային: Աթոռամարտի մղձաւանջ: Ուրեմն, կը բաւէր խուլիկանի վերածել Մաշտոց Մաւենադարանի, Գիտութեանց Ակադեմիայի, համալսարանի այս պիտանականները ու խուցի մը խորը բանտարկել, կարեւոր էր, մանաւանդ Երեւանի համար:

Տարեդարձ: Տարեդարձներ: Ամբողջ տարին: Ամէն օր: Ուրախ օրերու, տխուր օրերու: Ցնծութեան օրերու, ցաւի օրերու: Ցաստմի օրերու: Զմռռնալ: Երկիր էր: Բայց, չմոռնալ նաեւ թէ վա՛յ՝ վաղը՝ նոր օրեր, յոյսի օրեր:

« Ց Ա Ռ Ա Զ »

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

Փէշինէի հարցին դատական քննարկումը առաջին հետեւանք մը ունեցաւ: Հարցաքննիչ դատաւոր տիկինը 5 հոգի մեղադրանքի տակ առաւ, որոնց մէջ Միթերանի մտերիմը՝ Փաթրիս Փըլա:

Մանտելաձի կինը արտաքսուեցաւ Դեմոկրատ Ճակատէն, որ հակախորհրդարանական ներքին դիւաւոր կազմակերպութիւնն է հարաւ – Ափրիկէի: Ասոր պատճառը իր թիկնապահն է, որու դիւաւոր ժամանցն է՝ բռնարարում, կողոպուտ եւ սպանութիւն, երեն մեղսակից է Վինիի Մանտելան, համաճայն կատարուած մանրազնին քննութեան: Պարզուած է որ ան բացայայտ մեղսակցութիւն ունեցած է մանուանդ վերջին առեւանգումներուն մէջ:

ԱՄԲՈՂՋ ԱՐԵՒՄՈՒՏՔԸ իրար անցած է Յոմէյնիի արձակած մահապատիժին պատճառաւ դրագէտ Ռուշտիի դէմ, որ Թաքստոց մտած է··· : Անգլիա տակախեց իր յարաբերութիւնները Թեհրանի հետ, եւրոպացի հրատարակիչները տարբեր հակազդեցութիւններ ունին, ամէնէն «քաջն» է իտալացին, որ վճռած է լոյս ընծայել գիրքը, հակառակ բոլոր խոմէյնիներուն: Մամուլն ալ էջեր կը լեցնէ, արտատպելով նաեւ «մեղադրեալ» հատուածները:

ԹՈՄԱՍ ՊԵՐՆՀԱՐԴ, աւստրիացի գրադէտը, մեռաւ 59 տարեկանին: Բուռն քննադատ մըն էր աւստրիական ընկերութեան եւ իր վերջին գիրքը՝ Հելսընփըլայ դպրոցութիւն ստեղծած է:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓԱՌԹՊԱԼ

● ՍԷՆ – ԹՈՒԱՆԹՈՒԱՆ

ՀԱԻԱՍԱՐ ՕՐԱՆԾԻ ՀԵՏ

Ներկայ մրցաշրջանին Սէն – Թուանթուանի Հ·Մ·–ը հայանուն ակումբներէն միակն է՝ որ կը խաղայ լիկի պատուոյ դասակարգին մէջ: Անցեալ կիրակի, հաւասար արդիւնք մը Օրանժ քաղաքին մէջ (0-0):

15 խաղերէ վերջ, Սէն – Թուանթուան 10–րդ է 14 մրցումներու մէջեւ: Պիտի չկանայ պահել իր տեղը չրջանային այս բարձրադոյն դասակարգին մէջ· ասոր համար, անհրաժեշտ պիտի ըլլան, հաւանաբար, գոնէ չորս յաղթանակներ մինչեւ մրցաշարքին աւարտը:

ԿՈՏԱՅՔ՝ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Մինչ այդ՝ Մարսէյլի հայ մարզասէրները կը սպասեն Աբովեան քաղաքի կոտայք խումբին այցելութեան: Ան Մարսէյլ կը ժամանէր Ուրբաթ, Փետր· 17, ժամը 17ին: Եւ յաջորդ օրը, Շաբաթ կը խաղար առաջին մրցում մը Սէն – Թուանթուան–Արծիւ խառն խումբի մը դէմ: Կոտայք պիտի այցելէ նաեւ Վալանս Փետրուար 22–ին ու Լիոն ալ հետեւեալ օրը՝ ուր պիտի մրցի Հ· Մ· Ը· Մ·–ի հետ, Վիլէօրպանի մէջ: Անկէ յետոյ, մրցում մըն ալ Վիենական չրջանին մէջ:

Վ· Մ·

à Monsieur M. S. GORBATCHEV

Secrétaire Général du Parti Communiste de l'Union Soviétique Président du Soviet Suprême de l'U.R.S.S.

Les signataires de la présente lettre, professeurs, universitaires, chercheurs et spécialistes d'études arméniennes de différents pays d'Europe et d'Amérique proteste contre l'emprisonnement des membres du Comité Karabagh et des intellectuels arméniens.

Ils considèrent que les personnes victimes de cet emprisonnement sont des savants et des intellectuels de valeur, dont la probité et le civisme ne peuvent être contestés et qui, tout en exprimant les aspirations démocratiques de leurs compatriotes, ont eu le constant souci de mener leur action dans le cadre de la légalité et de la modération, avec un sens aigu de la justice et de la vérité. Dans ces conditions, on ne saurait leur reprocher un comportement délictueux ou criminel et la prolongation de leur emprisonnement ou d'autres condamnations plus lourdes constitueraient une véritable iniquité, qui priverait une petite nation, l'Arménie, d'une élite intellectuelle, plus que jamais nécessaire dans les circonstances actuelles.

Dans un souci purement humanitaire de défense des droits des personnes et de soutien à l'égard d'une population cruellement éprouvée, les signataires réclament l'arrêt de toute action judiciaire contre ces personnes ainsi que leur libération.

LISTE DES SIGNATAIRES (1) POUR LA LIBERATION DES MEMBRES DU COMITE KARABAGH

S. AFANASYAN	Docteur en Histoire, PARIS	FRANCE
B. BICHAKJIAN	Professeur de linguistique, Université de NIMEGUE	PAYS-BAS
Ch. DE LAMBERTERIE	Maître de conférences (Grammaire comparée, arménien) E.P.H.E. IVe Section (Sorbonne), PARIS	FRANCE
S. DER NERSESSIAN	Professeur Honoraire à l'Université Harvard (U.S.A.) Membre Correspondant de l'Institut de France Membre Etranger de l'Académie des Sciences de la R.S.S. d'Arménie	FRANCE
P. DONABEDIAN	Docteur en Histoire de l'Art	
F. FEYDIT	Professeur de russe au Lycée de Saint-Quentin Professeur Honoraire à l'Institut National des Langues et des Civilisations Orientales, PARIS	FRANCE FRANCE
A. JOSEPH	Licencié en droit. Université de Leyde. LEIDEN	PAYS-BBAS
B. JOHNSON	Professeur Dr. Faculté de Théologie. Université de LUND	SUEDE
A. KAPOIAN	Professeur de Lettres, Collège Jules Romain, PARIS	FRANCE
N. KAYAN	Secrétaire de la Fondation de l'Eglise Apostolique Arménienne. AMSTERDAM	PAYS-BAS
F. KORTLANDT	Professeur Dr Professeur de Linguistique. Université LEIDEN	PAYS-BAS
D. KOUYMJIAN	Professeur d'études arméniennes, Directeur du Centre d'études arméniennes, Université d'Etat de Californie, FRESNO Professeur Associé d'arménien à l'I.N.A.L.C.O. PARIS.	U.S.A.
M. K. KRIKORIAN	Bishop, Dr. Professeur Honoraire d'Arménologie à l'Université de Vienne. Délégué Patriarcal de l'Eglise Arménienne en Europe Centrale et en Suède. VIENNE	AUTRICHE
M. LEROY	Recteur Honoraire de l'Université de BRUXELLES Secrétaire Perpétuel de l'Académie Royale de Belgique Membre de l'Institut de France. Membre de l'Accademia Nazionale dei Lincei. Membre de la Osterreichishe Akademie des Wissenschaften	BELGIQUE
A. LUBOTSKY	Dr. Professeur de grammaire comparée, Université LEIDEN	PAYS-BAS
J.-Cl. MARCADE	Docteur ès Lettres, Maître de Recherches au C.N.R.S. PARIS	FRANCE
J.-P. MAHE	Professeur Docteur. Directeur d'études à l'E.P.H.E, PARIS Secrétaire-Rédacteur de la Revue des Etudes Arméniennes	FRANCE
A. MEKHITARIAN	Secrétaire Général de la Fondation Egyptologique de la Reine Elizabeth, BRUXELLES	BELGIQUE
Cl. MOURADIAN	Chargée de Recherches au C.N.R.S. PARIS	FRANCE
B. OUTTIER	Chargé de Recherches au C.N.R.S. PARIS	FRANCE
M. P. G. PARMENTIER	Professeur d'Histoire ancienne de l'Eglise à l'Université Catholique d'Amsterdam, AMSTERDAM	PAYS-BAS
H. W. POLL	Dr. Directeur de l'Institut Fédéral d'Orientalisme et d'Etudes Internationales de Cologne, COLOGNE	R.F.A.
Ch. RENOUX	Directeur de Recherches au C.N.R.S. PARIS	FRANCE
A. TER MINASSIAN	Maître de Conférences à l'Université de Paris! (Sorbonne) PARIS	FRANCE
L. TER MINASSIAN	Maître de Recherches au C.N.R.S. PARIS	FRANCE
Ch. URJEWICZ	Maître de Conférences à l'I.N.A.L.C.O, PARIS	FRANCE
M. VAN ESBROECK	Titulaire de la Chaire «Philologie de l'Orient chrétien» à Munich. Société des Bollandistes. MUNICH et BRUXELLES	R.F.A. et BELGIQUE
J. J. S. WEITENBERG	Docteur ès Lettres. Professeur d'Arménologie, Université de Leyde. LEIDEN	PAYS-BAS
U. ZANETTI	Chargé de cours à l'Institut Orientaliste de Louvain et Société des Bollandistes de Bruxelles, LOUVAIN, BRUXELLES	BELGIQUE
F. SIEGERT	Eschwege - Niederhone	R.F.A.

LISTE DES SIGNATAIRES (2) POUR LA LIBERATION DES MEMBRES DU COMITE KARABAGH

J. P. ASMUSSEN	Professeur d'Etudes Iraniennes, Université COPENHAGEN	DANEMARK
K. BELEDIAN	Professeur invité d'arménien, Faculté de théologie. LYON	FRANCE
J. N. BIRDSALL	Prof. Docteur Université de BIRMINGHAM	ANGLETERRE
P. BOISSON - CHENORHOKIAN	Byzantinologie. Université Paris I (Sorbonne). PARIS	FRANCE
Chr. BURCHARD	Prof. Dr. Université de HEIDELBERG	R.F.A.
V. CALZOLARI	Dr. à Scortichino (FE)	ITALIE
R. DARLING	Assistant Professeur. Catholic University of America WASHINGTON DC.	U.S.A.
G. DEDEYAN	Maître de Conférences. Université de MONTPELLIER	FRANCE
Chr. HANNICK	Prof. Dr. Université de Trèves. TRIER	R.F.A.
L. ISEBAERT	Prof. Dr. Universités de NAMUR et LOUVAIN	BELGIQUE
E. S. KASSAB	Dr. Sociologie. Chercheur à l'Université. BIELEFILD	R.F.A.
E. KETTENHOFEN	Dr. Assistant. Université de Trèves. TRIER	R.F.A.
B. KUNZLE	Dr. Privatdoezent à l'Université de Fribourg. FRIBOURG Chargé de cours à l'Université de WURZBURG	SUISSE R.F.A.
L. RENNER	Institut fur Judaistik. BERLIN-OUEST	R.F.A.
J. R. RUSSELL	Dr. Professeur d'Iranien. Columbia University. NEW YORK	U.S.A.
E. SCHUTZ	Prof. Dr. Université de BUDAPEST et Académie des Sciences	HONGRIE
R. SPRENGER	Dr. Université d'AMSTERDAM	PAYS-BAS
Y. TERNON	Chirurgien et Histoiren, PARIS	FRANCE
G. ULUHOGIAN	Prof. Dr. Université de BOLOGNE	ITALIE
T. M. VAN LINT	Chercheur à l'Université. LEIDEN	PAYS-BAS

(suite page 4)

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՀԱՆՃԱՐԵՂ ԴԷՄՔԻ ՄԸ ՄԱՀԸ

ՍԱԼՎԱՏՈՐ ՏԱԼԻ

Գրեց՝ ԳՐԻԳՈՐ ՔԼՕՍԼԵԱՆ

Գերիրապաշտութեան վերջին մեծ վերապրող նկարիչ՝ Սալվատոր Տալի մեռաւ Յունուար 23–ին Սպանիոյ մէջ, 84 տարեկանին: Նոյնիսկ իր մահէն ետք ցուցադրար թատերասէրը, անակնկալի սիրահար կատակերգակը «դարուս խենթը» շարունակեց իր խաղը, ինչ կը վերաբերի իր թաղումին: Տալի կտակած է, որ իր մարմինը մոմիացնեն եւ ցուցադրեն ապակիէ կամարի մը տակ Ֆիգէրասի իր թանգարանին մէջ, շրջապատուած իր գործերով, իրեն սիրելի ծիսական առարկաներով, որոնց կարգին՝ Քատիլլաք ինճուաշարժ մը...

Սալվատոր Տալիի ձգած ժառանգը կը գնահատուի աւելի քան 150 միլիոն տոլար: Սպանացի այս նկարիչը անձ մըն էր, որուն արուեստի մեծագոյն գործը կարելի է նկատել ... իր կեանքը, եւ որ ինքզինք կը նկատէր նկարչութեան մեծագոյն հանճարը:

⁂

Հայ բանաստեղծը կ'երգէ «Մահը մերն է, մենք՝ մահինը, մարդուն գործն է միշտ անմահ»: «Ո՛չ» կը գոչէ, կը գոռա՛յ Սալվատոր Տալի, սպառնացայտ ոտքի ցատքելով զսպանակաւոր խամաճիկի մը նման. «Ես կ'ուզեմ անմահ ըլլալ ամէն ինչովս, նոյնիսկ պէհովս, քիթի ազատմազերովս, ամէն, ամէն ինչով»: Այն նշանաւոր պէհովը, որ իր ամէնօրեայ դուրգուրանքին, հոգածութեան առարկան է, օծանելիքներով եւ մեղրամոմով անոր տալու համար սրածայր ընկալուչներու ցցութիւն մը՝ որպէս հաղորդութեան միջոց տիեզերքին հետ...

Մեր ժամանակներուն ամէնէն հռչակաւորը, Փիքասոյէն ետք, Տալի կը մնայ իր անձովը ամէնէն «հետազրքրքրականը» – հոսպիտ, դերասան, գրգռիչ, զուարճալուծական, պճնամոլ, նաեւ՝ մոլութիւններու տէր, փոփոխական, անիշխանական, թագաւորական, դերիրապաշտական, աւանդապաշտ, ինչպէս նաեւ՝ «կաթողիկէ, առաքելական, հռոմէական եւ ժողովրդավանօրէն ստամոքսագիտական»:

Սալվատոր Տալի, փառքով մը լուսապսակուած, ինքզինք յանձնած էր թատերային մարգարէութիւններու, անպատշաճութիւններու, խայտառակութիւններու, ստեղծելով իր շուրջ ընդհանուր զուարճութիւն մը: Զգեցած էր «հանճար»ի պատմուճանը, նուիրուելու համար անսահման ինքնախնկարկումի: Ինքն իրեն յատկացուցած գիրքի մը մէջ. – «Բաց անմահ՝ Սալվատոր Տալիի», – ինքզինքին կը չռայլէ չոզոմալից մեծարանքները. «Սիրելի եւ աստուածային Տալի, «Յարգելի, հաւատարիմ Տալի», «Անիշխանական Տալիէն՝ Նորին Գերազանցութիւն Սալվատոր Տալիին» եւ յանկարծ՝ «Այս Աստուածային Տալիին այն խոզն է որ իր դունջովը կը յորձնոտի եւ կը տոտայ գոհունակութենէն»:

Տալի ծաղրածո՞ւ – Ան կը ներկայանայ Պարչելոնայի մէջ դասախօսական հրաւէրի մը՝ սուզորդի հագուստով:

Տալի գերիրապա՞շտ – Կը նկարէ Լենինը, որուն մէջքէն վար երկարող փիլիքանի ձեւագեղծումը կը հանդիսի ... անթացուպերու վրայ: Ասիկա կը ստեղծէ պայթակղութիւն մը գերիրապաշտ շրջանակէն ներս, որուն «մեծաւորը»՝ Պրըթոն՝ գերիրապաշտ ատեանի մը առջեւ կը կանչէ այս խաբեպրօսութեան հեղինակը: Առենակալներն են Մարքս Էրնսթ, Պենժամէն Փերէ եւ Իվ Թանկի:

Տալի կը ներկայանայ ուղտի մազերով վերարկուով մը, տարօրինակօրէն ուռած, եւ կօշիկներուն կապերը քակուած: Բերանը կայ նաեւ ջերմաչափ մը, որ իր խօսքերը կը դարձնէ անիմանալի, որուն սակայն պաշտօնը կը կայանայ ... չափելու իր ջերմութիւնը տաք վիճաբանութիւններու մթնոլորտին մէջ: Վերարկուին տակը հագուած է, վրայ – վրայի եօթը բուրդէ չապիկները, զորս մէկ – մէկ կը հանէ զետեղելով Պրըթոնի ոտքերուն ներքեւ, մինչ ինք մերկասանջ եւ ծնրադիր՝ կը հայցէ անոր ներողամտութիւնը:

Լենինով սկսուած ասուլիսը կը վերջանայ հիթլերականութեամբ եւ Հիթլէրով, որուն կռնակը Տալին կը չարունակէր դանել կակուղ, դիրուկ եւ մանուածոյպէս՝ ուսերէն ... («մարդակերութեան» արամադրութիւն մը մաս կազմած է միշտ Տալիի բնապղնեղուն):

Ոմանք դեռ յիշելու են երբ ան Սորպոն կուգար իր Ռոլզ – Ռոյսը լեցուցած ընդգակազամբներով:

⁂

Խնթի մը, ուրեմն, այս արուեստագէտը կարագրով նկարիչը:

– «Միակ տարբերութիւնը խենթի մը եւ իմ միջեւ այն է թէ ես խենթ չեմ», կ'ըսէ Տալի:

Մենք աւելի համամիտ պիտի ըլլայինք իր այս հաստատումին: Տալի այնքան «խենթ» է, արուեստագէտ, չուայտ՝ որքան որ ան չահարեր է իր անուան ու մանուանդ՝ իր քսակին: Ան աշխարհի ամէնէն հարուստ նկարիչն է այսօր, ու ամէն զիջումի, անուանազեղծումի չօժար դանուած է տոլարի սիրոյն: Իր նպաստաւորակէտը եղած է հարստանալ, ինչ որ Պրըթոնի զրկել պիտի տար, իր անուան տաճերով, Ափիտատոլար:

Սարսռացի, աւելի ճիշդը քաթալանցի (քաթալանցին այն է Սպանացիին համար ինչ որ Պրըթոնը՝ Ֆրանսացիին) այս նկարիչը Մատրիտի գեղարուեստից դըպրոցը յաճախելէ ետք կը բարեկամանայ Կարսիա Լորքային, եւ կապեր կը հաստատէ յառաջապահ, անիշխանական շրջանակներու հետ: 1920–ին Փարիզի մէջ կը միանայ գերիրապաշտներուն, ուր կատարած առաջին սխրագործութիւնը կ'ըլլայ բանաստեղծ Էլիւարի հաշուոյն. – Կը խլէ անոր ուսուցչին կինը, համբաւաւոր Կալան, որ պիտի դառնայ իր մնայուն պաշտամունքի առարկան, իր ներշնչարանը, իր մետիումը: Կալան պիտի տար – փողուն որպէս ճառագայթող մարմնացումը Տալիի ներքին դեւերուն, ինչպէս նաեւ մարմնացումը՝ ասոր նկարչական մեթոտին:

Աւելին, Կալան պիտի ըլլայ մեղսակիցը նկարիչին: Տալի – Կալա զոյգը, ձեռք – ձեռքի, 1941 թուին պիտի երթան հաստատուիլ Միացեալ – Նահանգներ՝ հաստատ որոշումով մը. Տալիի տաղանդը դրամի վերածել: Ամերիկեան հայ սուսայիքիի անթաժան մասնակիցՙ անոնք պիտի այցելեն միմիայն անձեր, որոնց եկամուտը (այդ շրջանին) հարիւր հազար տոլարէն վեր է...:

Տալի իր նկարչական սեռութիւնը ուռած է հիմնաւորել մեթոտի մը վրայ զոր կոչած է Փարանոյա Քրիթիք: Յնորակատուիին մը՝ որ խենթութիւնը չէ, եթէ այս վերջինը ընորոշուի որպէս հիւանդութիւն մը որ կը մասնահատէ, կը տարանջատէ անձ մը կազմող բազկացուցիչ ձեւ մըն է: Օրինակ. փարանոյաֆ ըլլալով «քննադատական, ուղեղը կը կատարէ, – ամէն անգամ որ անհրաժեշտ դառնայ, իր հակակշռող դերը»: Ինք կ'ըսէ.

... «Ո՛չ, ես փարանոյաֆ վերցուածք մը ունիմ, ես սխիզոֆրէն չեմ ամենեւին: Փարանոյան մտացնորք մըն է՝ կանոնապէս մեկնաբանութեան: Փարանոյան արտադրող եւ ստեղծագործող ձեւ մըն է: Օրինակ. – փարանոյաֆ մը պատին վրայ կը տեսնէ խոնաւութեան արատ մը, եւ ձեղի կ'ըսէ. – «Հոն, կոխ կը տեսնեմ»: Անշուշտ, դուք գայն չէք տեսներ, բայց ան ձեզի ցոյց կուտայ, եւ ի վերջոյ դուք ալ կը տեսնէք գայն իրեն նման (...) Փարանոյան ճիշդ հակառակն է երազին (*):

Կայ անդիտակից, յանկարծակի յառնող ան – բանական ճանաչողութիւնը՝ մէկ կողմէ, իսկ միւս կողմէ՝ ցնորամտային երեւոյթներուն մեկնաբանական – քննադատական յարակցութիւնը:

Այս ձեւով, հում անդիտակիցէն բխող պատգամին մէջ Տալի չուզեր բանտարկուիլ, այլ դուրս կ'ելլէ այս զրութենէն, գնահատ հայեացքով մը դիտելու երեւոյթները: Այս ձեւով, նմանապէս, ան դուրս կ'ելլէ ... գերիրապաշտութենէն, զոր հրահրեց երկար տարիներ երբ չիջուի մէջ կը գտնուէր ան, զրկուած ըլլալով իր մեծագոյն ներկայացուցիչներուն հեռացումովը կամ բանադրումովը:

Գերիրապաշտութիւնը Տալիին տուվեցուց ինքզինք վերագտնելու միջոցը: Ոչ ինք եւ ոչ ալ իր գործը կրնային մնալ հոն: Նկարիչը ունէր իւր «մեթոտ»ը ինքզինք եւ իր խելացնորութիւնը խթանելու, հրահրելու, զրգռելու, որպէսզի իրմէ արտահանուած պզտոր, մթին ուժերը հոսեցնէ արուեստի արտայայտութիւններու ճուլարանին մէջ: Նկարչութիւնը կը ծառայէր ներքին զեւերէ ազատագրումի մը, զառնալով միաժամանակ աշխարհի հետ հաղորդակցութեան միջոց:

Տալիի լաւագոյն, ամէնէն բեղուն շրջանը որպէս առեղծագործող միտք՝ կը ձգանը որպէս առեղծագործող միտք՝ կը վերաբերի 1928 – 1935 տարիներուն երբ նկարիչը յայտնապէս ներքին ազատագրումի պահանջքը ունի: Եթէ նկատի առնենք նաեւ 1952 – 1958–ի միջեւ լինկող ցանցառ շրջան մը, մնացեալ ժամանակը Տալի յատկացուցած կրնայ ըլլալ ... Ափիտատոլարին եւ գերիրքերու գեղազարդումին, գլխաւորաբար:

Ցրօյտ ներկայ է. ան միշտ ներկայ եղած է Տալիի պարապային: «Միլոյի Ասպղիկ»էն («Վենիւս տը Միլօ») դարակները կը բացուին կուրծքերէն մինչեւ ծունկը: Միլէի «Անժելիւս»ին մէջ պզտոր կացութիւնները կը տեսնուին մօր եւ որդուն, այլ եւ կնոջ միջեւ: Գերիրապաշտութեան յատուկ զուարթախոհութիւն մը կայ որ երկիմաստ նշանակութիւն կուտայ պատկերներուն կամ երեւան կը հանէ այդ պատկերները. – «Ա՛յս է եւ սա՛կայն՝ ա՛յն է նաեւ» («Անտեսանելի մարդը», «Մէյ Ուեսթի դէմքը»):

Մարմիններուն միսերը յաճախ կ'առնեն արտակարգ ուռեցք մը, կպչուն ծաւալ մը, եւ անթացուպեր կը նկարուին զանոնք առանձինն կրելու համար («Կիլոմ Թէլ»): Էրոթիզմը ներկայ է երբ ահռելիզը չէ որ կը տիրէ: Երբեմն երկուքն ալ միասնաբար կը գոյակցին («Դէմ եմ Ռամպրանթին, Թեր եմ Մարքի տը Սատին» – կ'ըսէ Տալի իր «Մտերիմ կեանքս»ին մէջ):

Միջատներ, հսկայ մառախներ, մըջիւններ կը կատարեն պաշտօն հրէշներու պաշտօններ («Մեծ գիշատիչը»), ինչպէս նաեւ կակծալի դերեր («Տխրաշունչ խաղը»): Կալալի դէմքն իսկ կ'ըլլայ կերպարանափոխ, և կամ իր ուսին վրայ կը ըզգուէն ոչխարի կոպիկներ: Յետագային, սակայն, երբ Տալի պիտի նկարէ կրօնական նիւթեր, «Մատոնա»ն, պիտի առնէ Կալալի դէմքը: «Միսթիկական» իր տպաւորութեան համար, երբ պիտի հետազրքրքրուի կենսաբանութեամբ, Կալան պիտի նըկարուի նաեւ պիտական մեկնաբանութեամբ պարզապէս՝

GALACIDALAEI DESOXIRIBONUSCLEIEACIDE...

Ինչպէս որ Տալիի երեւակայութիւնը միջոցին մէջ կը սաւառնի, սակայն ոտքերը կը մնան ամրապէս գետին՝ նոյնպէս իր նկարչութիւնը պիտի ըլլայ «նիւթեղէն»: Իր համբաւաւոր ժամացոյցները պիտի դառնան կակուղ, խամրամպէր պանրներուն պէս հոսուն, այսպէսով պիտի չհաւտին տարբերութիւնները նիւթերուն հնութեան եւ անոնց արտայայտութեան միջեւ: Տալի նկարիչին մօտ պէտք չէ չատ փնտռել կերպընկալ նոր ձեւերու որոնում: Նոյնիսկ զոյները չեն դադրիր յաճախ ճչան ըլլալէ: Իրեն համար նկարչութիւնը «գունաւոր լուսանկարչութիւն մըն է, որ ձեռքով կը կատարուի»: «Լուսանկարչութիւն» մը ըլլալով՝ նկարները կը սառնան ամէնէն ճշգրիտ, իրապաշտ գծագրական արտայայտութիւններ: Տալի մեծ գծագրիչ մըն է, եւ գծագրութիւնը կը կազմէ իր ամէնէն հիմնական արժանիքներէն մէկը, եթէ ոչ գլխաւորագոյնը: Որպէս նկարիչ, վերածննդեան չրջանը կը թուի իրեն ամէնէն հարազատը, իսկ կարգ մը գործերուն մէջ կարելի է տեսնել նոյնիսկ «պարոք» կոդմ մը:

Տալի նկարիչ մըն է որ իր ներքին եռմզումներուն, չզոհացուած ցանկութիւններուն տուած է դիտակից, ներդաշնակեալ արտայայտութիւն մը: Իր գործերը կ'ուզեն խռովել, անհանգստացնել դիտողը, պարզելով հոգեվիճակ մը որ իր վրայ կը հրաւիրէ հոգեվերլուծողի մը հետազրքրքրութիւնը: Ան վերածած է ենթակայական տեսողական պատկերները նկարչական պատկերազծումներու: Իր վաստակէն պիտի ապրին, յարաբերաբար, քիչ գործեր, որոնց ընտրելազոյնները պիտի մնան գերիրապաշտ նկարչութեան ամէնէն խիզախ իրագործումներէն, այն իմաստով որ ոչ մէկ գերիրապաշտ մեծ նկարիչ համամտած է միասին: Այսպէսով Մարքս Էրնսթի, Միրոյի, Սվանպերկի, Տելվոյի ըմբռնման եւ մեկնաբանական ձեւերը ունին այնքան զգալի տարբերութիւններ իրարմէ: Պարագան նոյնը կը մնայ Տալիին:

(*) Méthode de la paranoïa critique.

ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԷՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Յանկարծ մատուռին դրան առջեւ երեւցաւ սիրացու մը, որ զարմացած մեզ կը դիտէր...: Սիրուն ըսաւ թէ, արտասահմանէն եկած երգչուհի մըն եմ: Տիրացուն հետաքրքրուած, սկսաւ հարցումներ ուղղել եւ ըսել թէ, ինքն ալ, «Մուստաֆի քառասուն օրերու» հերոսներէն է եւ իր երկու եղբայրներուն հետ, տարիներ առաջ ներգաղթած են Հայաստան եւ յետոյ հաստատուած Լենինական: Մեծ եղբայրը քահանայ ձեռնադրուած էր եւ կը կոչուէր Տէր – կարապետ. իսկ ինքը եւ փոքր եղբայրը կը ծառայէին եկեղեցւոյ մէջ: Տիրացուն մեզ առաջնորդեց տաճարին եւ տեսանք սրահը եւ դիս ներկայացուց հոն նստող, համակրելի մէջտին տարիքի տէր, Արամ քահանայ անունով, որ դեկավարն էր եւ կեդեցւոյ «Կոմիտաս» երգչախումբին: Հետզհետէ սրահը լեցուեցաւ սիրուն եւ վառվռուն դեռատի աղջիկներով եւ պատիկ երիտասարդներով, որոնք երգչախումբին անդամներն էին եւ փորձի եկած էին: Տէր Արամ, իր կարգին դիս ներկայացուց բոլորին, որոնք սիրով ու յարգանքով չրջապատեցին մեզ: Այնտեղ մարդ մըն էի չատերուն, քանի որ, նոր հրատարակուած «Տարօնի ժողովրդական երգեր»ու հատորները, դեռ երեւանէն չէին հասած Լենինական: Տէր Արամ սահկայն, լսած էր անոնց մասին, խոստացաւ, ունեցածներէս հատ մը նուիրել «Մուսմիտաս» երգչախումբին: Տէր – Արամ ըսաւ նաեւ թէ, յաջորդ Կիրակի ժամերգութեան ներկայ Ս. Աստուածածնայ եւ հանդիսաւոր պատարագ ու խաղողօրհնութեան արարողութիւն տեղի պիտի ունենար Եկեղեցւոյ մէջ եւ եթէ կարողանայի գալ, վերնատան մէջ երգչախումբին մօտ, տեղ պիտի պահէին ինծի:

Շնորհակալութիւն յայտնելով, մնաք բարով ըսինք քահանային, երգչախումբի չնորհալի անդամներուն, ուրախ որ բամադրութեամբ մեկնեցանք սրբավայրէն:

Ս. Աստուածածնի Կիրակի առաւօտ Սիրուն փոքրիկ Հեղինէի հետ, Լենինականի մէկ ծայրամասէն կրկին եկաւ իր կեսրոջ, Հեղինէի տուն, դիս առաջնորդելու «Եօթը Վէրք» եկեղեցին:

Հակառակ իր ողբերգական կեանքին, Սիրուն մնացած էր ամէնէն հաւատացեալը ընտանիքին: Մեզի կ'ընկերանար նաեւ, հօրաքրոջս թոռ, 12 տարեկան Անոյշը:

Չանրակառքով ճամբայ ելանք եւ քիչ վերջ հասանք եկեղեցւոյ առջեւ: Չքնաղ պարակին եւ մօտակայ փողոցներուն մէջ օծնական օրերու յատուկ բազմութիւն մը եւ եռուզեռ կը տիրէր ամէն կողմ: եկեղեցւոյ դրան առջեւ մուրացիկները կրկին նապատակուած եւ հառաչանքները չատցած էին: Պատարագը սկսած էր տաճարը բերնէ –բերան լեցուած էր հաւատացեալներով: Հազիւ կրցանք ներս մտնել: Անկարելի էր սակայն յառաջանալ: Շուրջ եւ յուսահատած էինք, երբ յանկարծ ալ կողմը գտնուող մոմերու յատկացուած խուցէն Մուստաֆայի տիրացուն նշմարեց մեզ եւ հասաւ օգնութեան: Կողմնակի անցքէ մը մեզ առաջնորդեց վերնատուն, որուն դուռը ներսէն բանալիով դոցուած էր: Այդ պահուն երգչախումբին ուշացած անդամներէն երիտասարդ մը միացաւ մեզի եւ սկսաւ դուռը հարուածել ուժգին, սակայն տիրող ժխորէն եւ երգեցողութեան ձայնէն անլսելի մնացին մեր կանչերը...: Վերջապէս, պահ մը վերջ դուռը բացուեցաւ, ներս մտանք եւ մեր եռեւէն բանալիով կրկին դոցուեցաւ, արդիւնելու համար խուժողը տաճարին մուտքին խնդուած բազմութեան: Աստիճաններէն վեր բարձրանալով, հասանք վերնատուն: Ուշ մնացած երիտասարդ երգիչը, անմիջապէս զբաղեցաւ իր տեղը: Երկու աթոռներ վերապահուած էին մեզի, որոնց վրայ տեղաւորուեցանք ես եւ Սիրուն: Փոքրիկ պզիկները Հեղինէն ու Անոյշը նստեցան մեր քով գտնուող փայտէ նստարաններուն վրայ: Վերնատան յատակը մոմերով էր դաշնակը, իսկ աջ կողմը չարուած էր երգչախումբին անդամները: Անոնց մօտիկ ձայնափիւռի թելեր խաչաձեւած էին վերնատան յատակը եւ նստարանները: Երիտասարդ դաշնակահարուհին նստած էր նուագարանին առջեւ: Մէջտեղը կեցած էր սեւազգեստ եւ սեւագլուխ դեկավար Տէր – Արամ, որ օգտուելով

փոքրիկ զաւարէ մը, մօտեցաւ եւ սիրալիր ժպիտով մը բարեւեց մեզ: Բարեբախտաբար դեռ նոր սկսած էր պատարագը: Ես ինքզինքս երջանիկ եւ բախտաւոր զգացի որ արժանացած էի ղեկավարին նկատելի որ արժանացած էի ղեկավարին եւ երգչախումբին յարգանքին եւ այս բացառիկ չնորհին, երբ վարը տաճարին մէջ հաւատացեալ ժողովուրդը մեծամասնութեամբ ոտքի վրայ կեցած, կ'ունկընդրէր պատարագը:

Որքանին առջեւ նչմարեցի փոքրիկ ծերը աւանդական խազողին, որ պիտի օրհնուէր եւ բաշխուէր ժողովուրդին: Կոմիտաս երգչախումբը կ'արդարացնէր իր անունը: Հապա երեսուն հոգիէ բաղկացած, անոնք կ'երգէին մեր հոգեմայր մեղեդիները ապրումով եւ խոր զգացումով: Վերջէն պիտի խմանայի թէ, քանի մը օր առաջ մահացած էր երգչախումբին անդամներէն քսան տարեկան պատանի մը, խոր սուգի մատնելով իր հարազատներն ու ընկերները...:

Տէր Արամ օժտուած էր ղեղեցիկ ձայնով. երբ կռնակը դարձուցած մեզի, ան, մեծ եռանդով չափ կուտար երգչախումբին, ես, երեւակայութեամբ, արտաքինով, զայն նմանցուցի անմահ Կոմիտաս վարդապետին, զոր կեանքիս մէջ, մէկ անգամ միայն տեսած էի Պոլսոյ Խասեան վարժարանին մեծ սրահին մէջ, երբ փոքր էի: Ան, մոզական ճպռտը ձեռին, կը ղեկավարէր զարմանալի երկսեռ աշակերտութիւնը: Կոմիտաս երգչախումբին մէջ կային երկու դեռատի աղջիկներ, մէկը խարտեաշ, միւսը թուխ, որոնք կը կատարէին մենակատարու բաժինը: Երկուքն ալ հրաշալի ձայնով օժտուած հասկցուհիներ էին: Խարտեաշը մանաւանդ, Մարի Մանուկեան, որուն հետ ծանօթացանք եկեղեցիէն դուրս, ծնած էր արուեստագէտ, զբաղիչ արտաքինով, մեծ ապագայ կը խոստանար. չարաճճի անգամ մը կ'երթար Երեւան, Գոհար Գասպարեանի մօտ, իր ձայնը մարզելու...: Կ'երազէր օր մը տեսնել Փարիզը...: Ինծի նուիրեց աշխարհահռչակ երգիչ Քրուզոյի մասին գիրք մը: Երբ վերջացան սրբազան արարողութիւնները, ես, խորին չնորհակալութիւնս յայտնեցի Տէր – Արամ քահանային եւ իրեն ու «Կոմիտաս» երգչախումբին նուիրեցի «Տարօնի ժողովրդական երգեր»ու հատորը, զոր հետս բերած էի: Քաղցր եւ անմոռանալի յիշատակներով, ընդ միշտ բաժնուեցայ Լենինականի «Երթը Վէրք» Ս. Աստուածածինի եկեղեցիէն «Կոմիտաս» երգչախումբէն եւ ղեկավար Տէր – Արամ քահանայէն: Ինչպէս նաեւ, Մուսատաղի հերոսներէն, Կարապետ քահանայէն եւ իր երկու ազնիւ եղբայրներէն: Անոնց խնդրանքին վրայ, յետադային, Կարապետ քահանային եւս ղրկեցի «Տարօնի երգեր»ու հատոր մը:

Այսպէս նախախնամութիւնը ուզեց որ՝ Հայաստանի մէջ, Վարդավառի տօնին գտնուի Երեւանի Կոնտի թաղամասի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին, իսկ Սուրբ Աստուածածնի տօնին, Լենինականի «Երթը Վէրք» հինաւուրց տաճարին մէջ, ներկայ ըլլալու խազողօրհնութեան սրբազան արարողութեան եւ վայելելու «Կոմիտաս» երգչախումբի եւ անոնց ղեկավար Արամ քահանայի սքանչելի ձայները:

Լենինականի նոր գերեզմանատունը այցելեցի մէկ – երկու անգամ խոնարհելու եւ ծաղիկներով զարդարելու հոգբոջս աղջկայ անբախտ Հեղինէի գերեզմանին, տարաբախտ Ֆրունզէի (խեղդուած Վրաստանի բանտին մէջ) եղբօրը, Կարլէնի եւ իրենց հօրը Մանուէլի թարմ շիրմներուն...:

Եթէ կարելի է մեռելատան մը գովեսը ընել, ըսեմ թէ դրախտի մը կը նմանէր Լենինականի գերեզմանատունը...: Գազաքէն բաւական հեռու, բարձունքի մը վրայ շրջապատուած ծառերով, վայրի ծաղիկներով եւ բարակ առուներով, հոն, նոճիներու եւ ուռենիներու չուքին տակ կը հանդչին Լենինականի մեռելներ – րը, որոնց մեծ մասը տարեցներ չէին ա՛ւ՛ղ, չատե՛ր խմրած են ծաղիկ հասակի մէջ...:

Նամակ՝ Սպիտակցի Տիգրանեն

Լրատիւները հաղորդեցին թէ երկրաշարժի ընթացքին վիրաւորուած մաս մը պատանիներ փոխադրուած էին Ամերիկայի ու Գերմանիոյ կարգ մը հիւանդանոցները: Այս պատանիներէն մէկն է Տիգրան Պետրոսեան որ ներկայիս կը դարմանուի Թիւպինկէնի հիւանդանոցը:

Անոր հօրը եւ խմբագրութեան միջեւ առաջին թղթակցական կապէ մը եաք ստացանք հետեւեալ նամակը ուղղակի իրմէ: Ան կը գրէ.

Սիրելի հայրենակից Արփիկ Միսաքեան
Սիրելի խմբագրութիւն

Ես Սպիտակ քաղաքի բնակիչ՝ Տիգրան Սպարտակի Պետրոսեանն եմ, որ երկրաշարժից փրկուած, ծանր վիրաւորուած վիճակում բուժումս շարունակում եմ Գերմանական Ֆետերատիւ Հանրապետութեան Պատէն Վայդէնպէրկ նահանգի Թիւպէնկէն քաղաքին համալսարանի հիւանդանոցում:

Ուզում եմ ձեր թերթի միջոցով սըրտանց շնորհակալութիւն յայտնել իմ բոլոր հայրենակիցներին որոնք այս ծանր օրերին անբաժանելի են մեզանից:

Լաւագոյն մաղթանքներով
Տիգրան Պետրոսեան
10 – 02 – 1989 թ.

Տիգրան չատ սուղ գնով մը ունեցաւ իր ժողովուրդին ամբողջականութեան փաստը: Այդ ամբողջութեան աղէտի վայրէն հեռուն դանուող հատուածը դուրգուրանքով լեցուած է այսօր ոչ միայն իրեն, այլեւ տառապող բոլոր մեր Տիգրաններուն հանդէպ ու անհամբեր կը սպասէ որ սպիտանն անոնց վէրքերը, այդ սպիտացումին մէջ տեսնելու համար վիրաւոր երկրին վերելքի նոր թափը:

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանում անցեալ Դեկտեմբերին տեղի ունեցած մեծ երկրաշարժից անմիջապէս յետոյ Վեհափառ Հայրապետը նշանակեց մի յանձնաժողով ստանալու եւ աղէտեալներին բաժանելու այն ապրանքները՝ հագուստեղէն, դեղօրայք, բժշկական սարքաւորումներ, սննդամթերք, վերմակներ, վրաններ, խոհանոցային պիտոյքներ եւայլ պարագաներ, որոնք ուղարկուում էին արտասահմանից Ս. Էջմիածնի հասցէով:

Յանձնախումբին մաս էին կազմում Տ. Եղնիկ քահանայ Պետրոսեանը, տեսուչ՝ հոգեւոր ճեմարանի, Տ. Աբրահամ աւագ քահանայ Սիմոնեանը, վարիչ՝ Մայր Աթոռ Մկրտարանի, Յարութիւն Մելեան, դպրաւոր հաշուապահ՝ Մայր Աթոռի, Ներսէս Գարամանուկեան, անտեսական բաժնի վարիչ Մայր Աթոռի եւ ճարտարապետ՝ Յակոբ Բաբախանեանը, որոնք Մայր Աթոռի միաբանների, պաշտօնեաների եւ հոգեւոր ճեմարանի ուսանողութեան օգնութեամբ, զննահատելի կարգապահութեամբ ու բարեխղճութեամբ կատարեցին իրենց վրայ դրուած պարտականութիւնը:

Ներկայացնում ենք քանակը արտասահմանից առաքուած նուէրները.–

	Ք ո ւ
1.– Ամերիկայի Միացեալ – Նահանգներ	340
2.– Զուիցերիա, կարմիր Խաչի կոմիէ՝	30
3.– Ֆրանսայի, Ֆրանսական Կարմիր Խաչէ եւ Լիոնի հայ համայնքէ՝	30
4.– Արեւմտեան Գերմանիա – Կարմիր Խաչ	155
5.– Անգլիա	18
6.– Թուրքիա (Պոլսահայեր)	36
7.– Յորդանան	24
8.– Աւստրիոյ Կարմիր Խաչ	15
9.– Կիպրոս	16
10.– Սուրիա – Դամասկոսի հայ գաղութ	30
11.– Փորթուգալ – Կիւլպէնկեան հաստատութիւն	38
12.– Պրազիլ	2
13.– Ալժանթին	1
14.– Ուրուկուէյ	1
15.– Լեհաստան – Կաթողիկէ Եկեղեցի	260
16.– Արեւելեան Գերմանիա	100
17.– Հունգարիա	47
18.– Ռումանիա	10

Մայր Աթոռիս Յանձնաժողովը Դեկտեմբեր 8–ից սկսեալ մինչեւ 1989 թուականի Յունուար 29–ը, վերոյիշեալ մօտ 1200 թոն ապրանքները՝ բեռնատար 12 մեծ ավտոմեքենաներով, միշտ մի հոգեւորականի ղեկաւորութեամբ, պարբերաբար մի քանի անգամներ օգնութիւնները բաժանել է աղէտեալ վայրերի կրթքաւորներին՝ Լենինականում, Սպիտակում, Կիրովականում, Ստեփանաւանում, տուժած գիւղերում եւ Հայաստանի այլ չրջաններում, ուր փոխադրուել են բազմաթիւ աղէտեալներ ու տեղաւորուել տարբեր քաղաքներում, էջմիածնի չրջանի գիւղերում: Կանոնաւոր կերպով բաժանուել են սննդամթերք եւ խաղալիքներ, նաեւ վիրաւոր երախաներին, որոնք խնամուում են Երեւանի, Աշտարակի, Թալինի, Իջեւանի եւ էջմիածնի հիւանդանոցներում: Հագուստեղէն ու սննդամթերք բաժանուել են նաեւ Ախալքալաք (Վրաց. ՍՍՀ), Ղարաբաղ, Մոսկուա եւ Օրջոնիկիձէ քաղաքները տեղափոխուած աղէտեալներին:

Արտասահմանից ուղարկուած այլ մեծաքանակ օգնութիւններ յանձնուել են ու բաժանուել պետական բաշխիչ մարմինների կողմից, իսկ արտասահմանեան եկեղեցական որոշ կազմակերպութիւնների առաքումները բաժանուել են ուղղակի աղէտեալներին, տուեալ կազմակերպութիւնների ներկայացուցիչների ձեռամբ:

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԻ

Յունուար 30

Publications Reçues

ANI
Cahiers Armeniens
N° 5 (Décembre 88)

REVUE DU CENTRE DE RECHERCHES SUR LA DIASPORA ARMENIENNE
36, rue de Trévise, 75009 Paris.

ԱՐԳԵԼՔԸ

ՋԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Աւելի մարդկային զգացում մը ընկերացած կարօտով, ցաւով եւ վիշտով կը դիմաւորէ Սաթենիկի միտքը ... «Ես էլ խաղը դադարեցի առանց յաղթելու արդելքին»: Ու յանկարծ կը մտածէ: «Նաթալիա Վասիլիեւնան, մի՞թէ անհրաժեշտ չէր մեր խաղին, մի՞թէ այդ արդելքը մեր ստեղծածը չէ՞ր...»: Բայց այդ միտքը կը մնայ առկախ իր մտածողութեան հորիզոնին մէջ եւ անիկա տեղ չի գտներ կառչելու, որովհետեւ իր ներքին աշխարհը ընդլայնած է արտակարգ կերպով: Կարծես դուրսէն խուժող հոսանքները քանդեր են բոլոր թումբերը եւ ինքզինքը իր մէջ օտար կը զգայ, չփոթած ու թափառուն: Իր բոլոր ընտանի եւ նախկին անկիւնները, որ զարդարեր էր սիրով, յոյսով եւ տենչանքով, ողողուած են կարծես բաց ծովի լայն ալիքներով, իր խրճիթ եւ խելայեղ հոգին կարօտը ունի իր մարդկային կաղապարին եւ մանաւանդ սահմանաւոր չափերուն ... բայց բոլոր սահմանները ու չափերը ջնջուած են իրեն համար:

Կրկին կը նայի Ստեփանի անշարժ կնոջադէմքին. ալ աւելի թուխ եւ ալ աւելի խոժոռ կ'երեւայ անիկա կէս մութին մէջ եւ զրեթէ անլրական: Անիկա մարդկային ձեւ մը չէ կարծես, այլ չարաբաստիկ իմաստ մը ու Սաթենիկ զարմանքով կ'անդրադառնայ որ այդ կերպարանքը համապատասխան է իր այժմու հոգեկան դրութեան: Անիկա նոյնիսկ անհրաժեշտ է եւ կրկին անբացատրելի երկիւղ մը կը համակէ զինքը:

– Ուզո՞ւմ ես, Ստեփան, լոյսը վառեմ:

Կիսադէմքը կը ցնցուի եւ Ստեփան չարժումներով դէպի իրեն կը դառնայ: Անիկա անմիջապէս չի պատասխաներ, որովհետեւ յայտնապէս իր միտքն ալ կը վերադառնայ հեռաւոր ճամբոր – դութենէ մը. պահ մը յետոյ միայն անբսպասելի քաղցրութեամբ եւ յոգնած ձայնով կը մրմնջէ.

– Սաթիկ ջան ... եթէ ուզում ես:

Սաթենիկ ոտքի կ'ելլէ դողդողալով. անչափ յուզում մը զինքը կ'ահաբեկէ. ինքզինքը կը զգայ անպաշտպան եւ անճնարաւոր անբացատրելի զգացումի մը: Կ'ուզէ հապճեպ դնել իր չարժումներուն մէջ, ահա կը տեսնէ որ Ստեփան կուզայ դէպի ինքը. անիկա սենեակին կիսաստուերին մէջ ուրուականի նման է. Սաթենիկ անչարժ կը սպասէ ու ահա անոր ձեռքը կը զգայ ուսին վրայ ... Սաթենիկի աչքերը կը մոլորին անոր դէմքին վրայ որ, ողողուած մութով, նման չէ ինքզինքին ... բայց ներզօր ուժով մը կը զգայ որ այդ է իրական կերպարանքը անոր եւ կը զգայ նաեւ հոգեկան իմաստութեամբ մը որ այդ իսկ է, եւ այդ դէմքը կրկին պիտի տեսնէ ու այն է եղեր ու պիտի լինի անբաւիդր ու անվախճան:

Սաթենիկ դէմքը ծածկած Ստեփանի ուսին կը զգայ անոր բազուկին սեղմումը մի մէջքին վրայ. խելայեղ չփոթութեան մը մէջ կը լսէ դժուարին ընչաւորութեան մը տաժանքը, ձեռք մը մեղմութեամբ կ'անցնի իր գլխուն վրայէն եւ համբոյրի մը հպումը կը զգայ մազերուն վրայ ... սիրտը կը բաբախէ անկանոն, ինչպէս ե– թէ թռչկոտէր խելայեղ եւ խրտչած թըռչունի մը նման. զարմացումի, երկիւղի եւ ցաւագին ու արտասովոր հեշտանքի զգացումներ կարծես իր մտքի բոլոր ուղիներէն եւ կը մղեն յիշողութիւններ եւ ընտանի զգացումներ: Բազմաթիւ անդամներ Գարեգինի զողզոջուն եւ ժժգոյն պատկերը կը յայտնուի ու անմիջապէս կ'անյայտանայ ու Սաթենիկ դեռ չսթափած այդ մոլորանքէն, դեռ ինքզինքը չգտած, կը զգայ յոտնկ կերպով որ իր ներքին հաւասարակշռութիւնը յանկարծ կը մերկանայ անցեալէն ... թափուր հոգիին մէջ յիշողութեան յետամնաց առուներն ալ կ'անհետին, ամէն ինչ լուռ եւ պարապ եւ ահա այդ լռութեան ու պարապութեան մէջ կը լսէ Ստեփանի զգուշացած ձայնը, միեւնոյն ատեն որ մէջքին վրայ անոր բազուկը կը թուլնայ.

– Սաթենիկ, վառենք լոյսը:

Ու Ստեփանի այդ պահու կերպարանքն է որ ակնկալական եւ վերջնական կը դրոշմուի իր մտքի հայեցողութեան: Կը զգայ որ ան է ակրը ու ինքը պիտի հնազանդի անոր, հլու եւ խոնարհ ամէն բանի մէջ եւ ամէնուրեք. կը զգայ նաեւ որ գիտակցարար թէ անգիտակցարար իր բոլոր ուրախութիւնը պիտի կայանայ այլեւս զուշակելու եւ իրականացնելու նոյնիսկ անոր չարաչարչար բազձանքները եւ իրեն կը թուի որ այս վճռական ժամը անակնկալ մը չէ, այլ կապուած է անցեալ ժամերու հետ մինչեւայժմ աննըշմարելի կապերով. ու րոպէի մը խուսափուկ յատակութեան մէջ կ'ընդունիմարկ եւ զերական ճշմարտութիւնը:

(Շար. 94)

(suite de la 1ère page)

P. VAN MOORSEL	Pr. Dr. Université. LEIDEN	PAYS-BAS
L. ZEKIYAN	Prof. Dr. Université de VENISE	ITALIE
Cl. MUTAFIAN	Maître de Conférences à l'Université de Paris-Nord, Historien, PARIS	PRANCE
Etudiants	Université de Berlin-Ouest S. O. GERBERN K. IPTA Cl. ROHRBACHER - FRICKER	R.F.A.
Etudiants	INALCO. Institut des Langues et Civilisations Orientales PARIS NERSESSIAN G. OURGHANLIAN S. ADOURIAN K. HOVSEPIAN M. R. TOMAYAN M. ZARTARIAN A. SAHATDJIAN	FRANCE

LISTE DES SIGNATAIRES (3) POUR LA LIBERATION DES MEMBRES DU COMITE KARABAGH

Cl. E. COX	Prof. Dr. Université Wilfred Laurier. Waterloo. ONTARIO	CANADA
P.N. DER-NERSESSIAN	Supérieur Général. Congrégation Mekhitariste. VENISE Président de l'Académie Arménienne de Saint-Lazare	ITALIE
F. GANDOLFO	Prof. Dr. Université de Rome «La Sapienza», ROME	ITALIE
K. KEVONIAN	Chercheur . Maître de Recherches au C.N.R.S. Maison des Sciences de l'Homme. Ecoles des Hautes Etudes Sciences Sociales, PARIS	FRANCE
R. H. KEVORKIAN	Docteur en Histoire Conservateur de la Bibliothèque d'Arménologie Nubarian, PARIS	FRANCE
L. LELOIR	Prof. Dr. Université de LOUVAIN	BELGIQUE
G. MUNARINI	Prof. Academia di S. Lazzaro .VENISE	ITALIE
W.J. VAN DER DUSSEN	Prof. Dr. Open Universiteit .HEERLEN	PAYS-BAS
G. WINKLER	Prof. Dr. St.-John's University. COLLEGEVILLE.MN	U.S.A.

Les Professeurs Kouymjian, Mahé, Weitenberg se proposent de former une «Coordination Académique Internationale» pour faire connaître à la presse et diffuser la présente pétition pour la libération des membres du Comité Karabagh. Ils invitent à la signer toutes les personnes qui travaillent dans le domaine des études arméniennes ou dans des domaines voisins prenant en compte des données arméniennes (Antiquité classique, Patristique, Byzantologie, Linguistique, Histoire de l'art, Histoire médiévale, Proche Orient etc.).

Ils souhaitent que chacun des signataires prenne dans son milieu le plus d'initiatives possible pour faire connaître cette pétition.

(1) Première liste : noms reçus à la date du 1er février 1989.

(2) Liste nº 2 : noms reçus à la date du 11 février 1989.

(3) Liste nº 3 : noms reçus à la date du 15 février 1989.

Copie adressée à Monsieur I. Yakovlev et à Monsieur A. Sakharov.

IVEME FESTIVAL DU FILM ARMENIEN

du 1er au 15 mars
au
STUDIO 43
43, rue du Fbg. Montmartre
75009 PARIS

COMMUNIQUE DE PRESSE

Le IVème Festival du Film arménien connaîtra cette année un écho particulier. Des cinéastes, parmi lesquels, Frounzé DOVLATIAN, réalisateur et directeur des studios Armen Films, Albert YAVROUIAN, directeur de la photographie des films de Frounzé DOVLATIAN et de Sergueï PARADJANOV et Hovik HAGHVERDIAN, réalisateur, viendront d'Arménie Soviétique présenter leurs films.

RETROSPECTIVE DES FILMS DE DOVLATIAN

Frounzé DOVLATIAN a tenté d'établir par son œuvre, un consensus entre la réalité spirituelle et sociale de l'Arménie Soviétique et les racines culturelles et politiques.

Il incarne avec Henrik MALIAN et PARADJANOV, le renouveau du cinéma arménien, «... ceux qui s'intéressent aux cinémas nouveaux... doivent en tout cas retenir le nom de F. DOVLATIAN...»
(Georges SADOUL).

— *Bonjour c'est moi* (Barev yes yem), présenté pour la première fois en France au Festival de Cannes en 1965.
— *Les Frères Saroyan* (Saroyan Yeghbayrner), 1968.
— *Chroniques des journées d'Erevan* (Yerevanian Oreri Khronika), 1972.
— *Délivrance* (Yergounk), 1972.
— *Vivez longtemps* (Abretzek Yergar), 1979.
— *Les Mekhitaristes* (Mekhitarianner), 1980.
— *Le noyer solitaire* (Menavor Engouzeni), 1986.

Tous ces films seront présentés en VO sous titrés en français.

FILM DOCUMENTAIRE : MATENADARAN

«Chaque peuple a son Louvre, son Ermitage, son Acropole..., les Arméniens ont le Matenadaran...», où sont conservés, depuis des siècles, tous les manuscrits arméniens et orientaux, préservant ainsi l'héritage culturel de toute l'Asie Mineure.

Ce film documentaire, en 6 parties de 30 minutes, réalisé par Hovik HAGHVERDIAN sera présenté pour la première fois en France. Le réalisateur sera avec nous à cette occasion.

PRESENCE DES ARMENIENS DANS LE CINEMA FRANCAIS

Les Arméniens ont tenté de se faire l'écho de l'art cinématographique dès ses origines, manifestant leur présence tant en Orient qu'en Occident.

Nous avons choisi de vous présenter une série de films, réalisés en France depuis le début du siècle, auxquels des Arméniens ont collaboré, comme réalisateurs, acteurs ou techniciens.

Hagop ARAKELIAN, Michel ARDANT, Gabriel AROUT, Coco (Grégoire) ASLAN, Serge AVEDIKIAN, Charles AZNAVOUR, Acho CHAKATOUNY, Georges GARVARENTZ, Raffi HALADJIAN, Hermine KARAGHEUZ, Vahe KATCHA, Jacques KEBADIAN, Georges KILEDJIAN, Charlie KOUBESSERIAN, Michel LEGRAND, MAXUDIAN, Arby OVANISSIAN, Alice SAPRITCH, Richard TAKVORIAN, Akim TAMIROF, Stéphane TCHALGADJIEFF, Alain TERZIAN, Rosy VARTE, Jean-Jacques VAROUJAN, Henri VERNEUIL.

Un film vidéo français retracera les différents éléments de l'actualité de l'année 1988, en Arménie.

CINEASTES ARMENIENS D'AUJOURD'HUI

Vous pourrez découvrir, cette année encore, les dernières productions des cinéastes d'Arménie Soviétique et de la Diaspora.

Contacts :
Association Audiovisuelle Arménienne
Ani Kebadian : 45.23.51.50 (14h - 19h).
Studio 43 :
Antonio Rodrig : 47.70.34.43.

Imprimé sur les Presses du Journal «HAR ATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՇԱՂԿԱՊ

ԹՐՔԱՀԱՅՈՑ
ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ
ՄԻՈՒԹԻՒՆ
– Ժ Ա Ֆ –
– Իսի Լէ Մուլինօ –

Ուրբաթ Գիշերները
Իրարու Շուրջ Հաւաքուելիք

Փետրուար 10–էն սկսեալ ամէն Ուրբաթ՝ ճաշարակ, նարտ (թաւլու), բառչէն, թէրթեր, երաժշտութիւն, ըմպելիներ, բարեկամական մթնոլորտ...:

Հետեւեալ պիչերները պիտի յուցադրուին նաեւ հայկական «վիտէօ» ժապաւէնները.–

24–2–1989 – *Պաղատասար Ադրար*
10–3–1989 – *Նահապետ*
24–3–1989 – *Երջանկութեան Արցունքները*
7–4–1989 – *Անոյշ Օփերա*
21–4–1989 – *Կարբ մը երկինք*

Կը ժամադրուինք ամէն Ուրբաթ, ժամը 20–էն սկսեալ՝
Centre Culturel J.A.F.
12, rue Lasserre, 92130 Issy-les-Mlnx.
(M° Mairie d'Issy)

Ծախքերու մասնակցութիւն՝ 10 Ֆր.:
Ըմպելիներու եւայլն վաճառքէն դոյանալիք հասոյթը պիտի տրամադրուի Հայաստանի ազէտեալներուն:

U.G.A.B. - LYON

l'Union Générale Arménienne de Bienfaisance

présente

L'ARMENIE D'HIER DANS LA TURQUIE D'AUJOURD'HUI

vendredi 24 février à 21 heures

Mairie du 8ème
12, ave. Jean Mermoz — Lyon

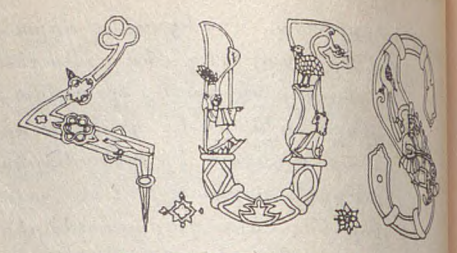
montage audiovisuel
de
STEPHANE BOUDOYAN

entrée libre

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Համազգային – Փարիզի երաժշտական ճեռնարկը՝

Կիրակի, Մարտ 19, ժամը՝ 17–ին
Salle CORTOT — Paris

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES

organise une projection en avant-première de

«RETOUR A L'ARARAT»

(documentaire long métrage V.O. sous-titré)

de Pea HOLMQUIST

le samedi 25 février à 18h et à 20h30

au CNP. VILLEURBANNE
— 4, ave. Henri Barbusse —

Rencontre avec le réalisateur après chaque séance.

Prix des places :
40 frs.
30 frs. Adhérents MCA
25 frs. Scolaires, étudiants

Résesrvations à la MCAD :
au 78. 49. 42. 97 du mardi au samedi.

CROIX BLEUE DES ARMÉNIENS DE FRANCE

La Croix Bleue des Arméniens de France recrute, pour sa colonie de Bellefontaine, séjours de Juillet et Août 1989 :

— directeurs-adjoints
— infirmiers
— intendants
— économes
— cuisiniers et aide-cuisiniers
— hommes d'entretien (avec permis de conduire)
— moniteurs diplômés BAFA (pour ces derniers, candidatures à adresser avant le 31 mars 89).

Candidatures à envoyer à l'adresse suivante :
C.B.A.F.—17, rue Bleue — 75009 Paris

ԼՈՑՍ ՏԵՍԱԻ

Լեւոն Սոփոկլեանի
պատմուածքներու հատորը՝

«ՓԱՌՔԵՐՈՒ ԲԱՐՔԵՐՈՒՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋԸ»

Ստանալու համար դիմել հեղինակին
Léon Sopoglian
1, rue Paul Langevin, appt. 22
94200 IVRY — Tél.: 46.72.28.08

58ՐԴ ՏԱՐԵԿԱՆ ՅԵՐԵԿՈՅԹ ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻ

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 5

Կէսօրէ վերջ, ժամը 14·30–ին

SALLE DE LA CHIMIE
28 bis, rue Saint Dominique, Paris 7e
(M° INVALIDES)

— Մուտք՝ 50 Ֆր —
— *երախաներուն՝ ձրի* —

Ցայտագիր՝

- *Սկաուտական Շրջանային Ներկայացում,*
- *Հայերէն խմբերգ եւ պարեր*
- *Զաւեշտ մը*
- *եւ Հայերէն Ներկայացում:*

Հանդէսին հասոյթը պիտի յատկացուի Հայաստանի աղէտեալներուն:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 21
MARDI
21 FÉVRIER
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.954 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.954

ԵՐԵՒՈՒՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՓԵՏՐՈՒԱՐ 10/17)

ՀԱՐԿ Է ԽՆԱՅԵԼ
ԵԼԵԿՏՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Շատով կը փակուի Հայաստանի հիւլէական առաջին բաժինը, իսկ յետոյ նաեւ ամբողջ կայանը: Այս որոշումը մեծ ուրախութեամբ ընդունուեցաւ հանրութեան կողմէ ու լայնօրէն մեկնաբանուեցաւ մամուլին մէջ:

Նոր· Միութեան վարչապետ Մ. Կորպաչովի տեղակալ Լ. Վորոնինի պլխաւորած նիստին խիստ կերպով քննադատուած է, որ Չեռնոբիլեան դժբախտութեան բնակչութիւնը իրազեկ չէ պահուած ելեկտրականութեան մատակարարման յառաջիկայ զժուարութիւններուն: Արդիւնաբերական ճեռնարկութիւնները պիտի պարտաւորուին կէսը շաբաթը աշխատիլ՝ առանց հանգստեան օրերու կամ ժամերու: Սակայն այդ ուղղութեամբ տակաւին խնայողութեան անհրաժեշտ միջոցներ չեն ձրագրուած: Հարկ եղած պարագային չեն ընթանար Հրազդանի եւ ելեկտրակայանի կարողութիւններու ընդլայնման աշխատանքները: Նոյն վիճակը կը պարզէ հիւլէակայանի ջերմաելեկտրակայանի փոխադրման ընթացքը:

Բարդ իրավիճակէն դուրս գալու նպատակով, յանձնախումբը քննարկած է նաեւ ելեկտրականի գները: Ներկայիս ամէնէն աժան խնայողութիւնը կը կատարուի ցերեկ ժամերուն, երբ ելեկտրականի գինը 3 կոպէկ է, իսկ գիշերը՝ 1 կոպէկ: Ելեկտրականի գինը կրնայ հաւասարեցուիլ ամբողջ օրուան ընթացքին 2 կոպէկի:

ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒՈՂ
ՕԳՆՈՒԹԻՒՆԸ

Հռոմ· – Քարիւղի մեծ ճեռնարկութիւններէն մէկը՝ «Էրկ» ընկերութիւնը իտալիոյ խորհ· դեսպանատան յանձնած է «Համակամութիւն՝ Հայաստանի ժողովուրդին» մակագրութեամբ նուիրակներ: Անոնց մէջ կայ 2000 ծածկոց:

Իտալիոյ «Լա Ռէփուպլիքա» թերթը Հայաստանի օգնութեան ֆոնտին համար հանգանակած է երեք միլիառ 352 հազար լիր (15 միլիոն Ֆր·):

Իտալիոյ համայնավար կուսակցութեան պաշտօնաթերթ «Ունիթա»ի հանգանակութիւնը կը շարունակուի: Առ այսօր Ազգային Առեւտրական Դրամատան հաշիւին փոխանցուած է արդէն 500 միլիոն լիր (2,5 միլիոն Ֆր·):

Աղէտեալներուն հետ համակամութեան արշաւին կը մասնակցին «Իտալիա – Սորհ· Միութիւն» ընկերութեան տեղական կազմակերպութիւնները: Կազմակերպութիւնը հաղորդած է, որ արդէն հանգանակուած է քանի մը տասնեակ միլիոն լիր:

Տ.Պ.Ի.Ն· – Սորհ· Միութեան, Անգլիոյ, Ֆրանսայի, Աւստրիոյ հայ արուեստագէտներու մասնակցութեամբ բարեգործական ճոխ համերգ մը տեղի ունեցած է Իզմիրի մայրաքաղաքի ազգային հաստիքարանը:

Երաժիշտները կատարած են հայ երգահաններու ստեղծագործութիւններ, ազգային մեղեդիներ, դասական գործեր:

Լիզպոն· – Փորթուգալի կարգ մը դեղագործական ընկերութիւններու նուիրաբերած վեց թոն դեղօրայքով օդանաւ մը ճամբայ ելած է դէպի Հայաստան: Կարմիր Խաչի ներկայացուցիչը յայտնած է, որ մօտ օրերս Հայաստան կը ղրկուի նաեւ ութ թոն դեղօրայք եւ զանազան բժշկական սարքաւորումներ:

Հելսինքի· – «Նոքիա» բաժնետիրական ընկերութեան վարչութիւնը որոշած է Հայաստանի անհատոյց կերպով յանձնել աւելի քան մէկ միլիոն ֆինլանտական մարք (մօտ 1,5 միլիոն Ֆր·) արժողութեամբ ձայնասփիւռա – հեռաձայնային համակարգ մը: Սպիտակ ղրկուելիք այդ համակարգին մէջ կան քանի մը տասնեակ ձայնասփիւռ – հեռաձայն, զորս կարելի է տեղադրել ինքնաշարժներու կամ ուրիշ փոխադրամիջոցներու մէջ: Ընդհանուր ինքնաշխատ հեռաձայնակայանին կապուելիք համակարգը կ'ապահովէ վերաշինութեան աշխատանքներու համադրումը մինչեւ 50 քմ· շառաւիղով:

Մոսկուա.– Քաղաքին «Զայքովսքի» համերգասրահին մէջ տեղի ունեցած է առաջին բարեսիրական համերգը, որուն հասոյթը յատկացուած է խորհ· մանկանց Հիմնադրամին բացած «Հայաստան» երախաներ» հաշուին: Նոր հաշիւը պիտի օժանդակէ երկրաշարժէն որբացած ու աղէտեալ հայ երախաներուն: Միջոցներու բաշխումով պիտի զբաղի խնամակալական խորհուրդը, զոր կը գլխաւորէ Սիլվա Կապուտիկեան:

Մեծ տաղանդներով փայլող համերգին ելոյթ ունեցած են «Պալշոյ»ի երգիչ Զուրաբ Սոտկիլաւա, Արմէն Ջիդարխանեան, երգահան Ալեքսանդր Ցարուեճինեան, «Պալշոյ»ի պալէի պարուհի Նինա Անանիշվիլի, Մոսկուայի Պաւրիարքարանի արական երգչախումբը, ուրիշ խումբեր ու մենակատարներ:

Ներկայիս ձերբակալուած է եւ արգելափակուած Մոսկուա բազաթի առանձնասլուցի մը մէջ հարցաքննութեան համար»:

Խորհ· Միութեան
Արդարադատութեան
Հարցաքննութեան
Պատասխանատու Բաժնի
Պետ
ԵՈՒ· Ա· ԲՈՒՐՑԵՒ

***

Ըստ երեւոյթին, Ս· Արեւշատեանի դիմումին ի պատասխան է որ «Կ'արժանանանք» այս լուսաբանութեան, քանի որ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան վաստակաւոր աշխատակիցներէն է Մաշտոց Մատենադարանին:

Ձիշդենք թէ 206/3 յօդուածը կը վերաբերի ապօրինի միութիւններու կազմութեան եւ արդէն այդ յօդուածին հիման վրայ է որ 30 օրուան դատապարտուած էր ինք եւ ընկերները: Ուրե՞մն: Եւ առնուազն քիչ մը տարօրինակ կրնայ թուիլ, որ Հայաստանի պատժագիրքի յօդուածի մը համաձայն դատապարտուող մը Մոսկուա փոխադրուի, բայց, վերը մեր մատնանշած դէպքադատաստանները եւ Մարտ 26-ի ընտրութիւնները իրենց դերը խաղացած են, ընդմէջ բոլոր պերեստրոյկաներու...:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Եթէ Ծիծաղելին Սպաննէր, բայց ըստ երեւոյթին նման վախ չկայ եւ Խորհրդային ալ բաւական պէտք է զուարճանայ, ի տես այն ահաւոր իրարանցումին զոր առեղծեց իր նզովքով, ծագումով հնդիկ, ցարդ անծանօթ եւ այսօր՝ աշխարհահռչակ գրագէտ՝ Ռըշտիի դմմ: Այս վերջինը մեղայլ ալ եկաւ: Նախ բացուեց, ապա չբացուեց: Ռըշտի խոստովանած էր որ «Իբրեւ հեղինակ «Սատանայական տուն»երուն կ'ընդունիմ որ աշխարհի բազմաթիւ վայրերու մէջ մահմետականները ցաւ կը զգան դիրքիս հրատարակութենէն: Խորապէս կը ցաւիմ առեղծուած չփոթութեան համար»: Այդ պահէն տաք ու պաղը կը փչէ Թեհրանէն եւ չորս յաջորդական հեռագրեր, մէկը միւսը կը սրբագրէ, ի վերջոյ կը հաստատուի որ «մեղան» չի բաւեր եւ Խոմէյնի կը շարունակէ՝ «Մա՛հ, մա՛հ» հրահանգել: Խորքին մէջ, շատ բնական է, քանի Ուանչինկթընէն Եւրոպա աշխարհ տակնուվրայ եղաւ, հեղինակը ճնշումի՞ տակ, նեղոտութիւն ալ խնդրեց, պատճառ չկայ որ Թեհրան «ճուրզը չբարձրացնէ»: Եւրոպայի 12-երը յատուկ ժողով կը դումարէին, այս առընչութեամբ, Երկուշաբթի օր:

Տալինի Գերագոյն Խորհուրդը որոշեց պաշտօնապէս մօնել Փեար· 24-ը (1918) որ Խատոնիոյ անկախ առաջին Պետութեան հռչակումն է: Այդ օրը ազգային դրօշը պիտի ծածանի երկրին բարձրագոյն բլուրին վրայ:

Համաձնավար – Ընկերվարական համաձայնութիւնը դեռ վերջնական բնոյթ չունի եւ Մառչէ ձայնը կը բարձրացնէ:

Քապուլի Մէջ, նախագահ Նաժիպուլահ պաշարման վիճակ հռչակեց, մինչ դիմադրութեան ղեկավարները, Փաքիստան հաւաքուած, ժողուրդեամբ նշանակած են նախագահ մը եւ վարչապետ մը:

Խորհրդային Արտաքին Նախարարը՝ Շեվարնաձէ չրջապտոյտ մը ճեռնարկած է մերճաւոր Արեւելք, սկսելով Դամասկոսէն: Ցայտնած է, որ երբ Գահիրէ հասնի պիտի հանդիպի Իսրայէլի իր պաշտօնակիցին:

ՀՕՐ ՀՐԴԱՑԻՆ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ՝
ՇԵՎԱՐՆԱԾԷ

Չրջապտոյտ մը ճեռնարկած է մերճաւոր Արեւելք, սկսելով Դամասկոսէն: Ցայտնած է, որ երբ Գահիրէ հասնի պիտի հանդիպի Իսրայէլի իր պաշտօնակիցին:

ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՄԻՏԷ

ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ՄԵՂԱԴՐԱՆՔԻ ՏԱԿ

Ծանօթ է որ Յուն· 10էն ի վեր ոչ մէկ լուր կայ Ղարաբաղեան Շարժումի Հայաստանի Կոմիտէի այն անդամներէն, որոնցմէ 7-ը ձերբակալուեցան Նախ Դեկ· 10-ին Հայաստանի Գրողներու Տան չէնքը, մնացեալն ալ աւելի ուշ եւ օրին մէկն ալ Մոսկուա փոխադրուեցան, փոխանակ ազատ արձակուելու: Արդարեւ, առաջին եօթները, գատապարտուած էին 30 օրուան բանտարկութեան եւ ներքին Նախարար՝ Ց· Ցարութիւնեանի իսկ հատատիքով (հեռատեսիլի հարցազրոյցի մը ընթացքին) ազատ պիտի արձակուէին պատիժին լրումին օրը՝ Յունուար 9-ին: Ոչ միայն ազատ չարձակուեցան, այլեւ քիչ ետք, պարզուեցաւ որ սուսիկ – փուսիկ Մոսկուա փոխադրուած են: Ինչո՞ւ: Հաւանարար, Երեւան նախընտրած է որ Մոսկուա ստանձնէ այս «փորձանքը» եւ Մոսկուա ալ չէ մերժած նման «ծառայութիւն» մը:

Անկէ ի վեր, ոչ մէկ լուր, ընտանիքները ոչ իսկ արտօնութիւնն ունին այցելելու: Ուրեմն առաջին պաշտօնական լուրը որ ունինք, այն հեռագիրն է, զոր Սորհ· Միութեան արդարադատութեան հարցաքննութեան բաժնի պետը ղրկած է Երեւանի Մատենադարանի տնօրէն՝ Սէն Ս.Արեւշատեանի, հետեւեալ բովանդակութեամբ·–

09 – 02 – 1989

«Թիւ 58101188:

Կը հաղորդեմ որ Լեւոն Ա· Տէր-Պետրոսեան մեղադրուած է ըստ Հայաստանի պատժագիրքի 206/3 յօդուածին:

Ներկայիս ձերբակալուած է եւ արգելափակուած Մոսկուա բազաթի առանձնասլուցի մը մէջ հարցաքննութեան համար»:

Խորհ· Միութեան
Արդարադատութեան
Հարցաքննութեան
Պատասխանատու Բաժնի
Պետ
ԵՈՒ· Ա· ԲՈՒՐՑԵՒ

***

Ըստ երեւոյթին, Ս· Արեւշատեանի դիմումին ի պատասխան է որ «Կ'արժանանանք» այս լուսաբանութեան, քանի որ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան վաստակաւոր աշխատակիցներէն է Մաշտոց Մատենադարանին:

Ձիշդենք թէ 206/3 յօդուածը կը վերաբերի ապօրինի միութիւններու կազմութեան եւ արդէն այդ յօդուածին հիման վրայ է որ 30 օրուան դատապարտուած էր ինք եւ ընկերները: Ուրե՞մն: Եւ առնուազն քիչ մը տարօրինակ կրնայ թուիլ, որ Հայաստանի պատժագիրքի յօդուածի մը համաձայն դատապարտուող մը Մոսկուա փոխադրուի, բայց, վերը մեր մատնանշած դէպքադատաստանները եւ Մարտ 26-ի ընտրութիւնները իրենց դերը խաղացած են, ընդմէջ բոլոր պերեստրոյկաներու...:

ՓՈՒԹՊՈԼ

*«ԿՈՏԱՅՔ» ՅԱՂԹԱԿԱՆ
ՄԱՐՍԻԼԻԻ ՄԷՋ*

Մարսիլ· («Յառաջ») – Ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով, Աբովեանի «Կոտայք» Մարսիլլ ժամանեց Ուրբաթ օր ժամը 17·30-ին: Ապա, ընդունուեցաւ 15-րդ եւ 16-րդ թաղամասերու քաղաքապետութենց կողմէ, ներկայութեամբ խորհրդային հիւպատոս՝ Վիկտորովի: Նոյն օրը հանդիպում մը ունեցաւ վերոյիշեալ թաղամասերէ զոտուած խումբի մը դէմ, որու յաղթեց 2-ի դէմ 6 կէտով: Իրիկունը ներկայ եղաւ Օլիմպիք մը Մարսէյլի հանդիպումին Լաւալի դէմ:

Կիրակի օր, «Կոտայք» հանդիպում ունեցաւ Սենաֆրիքայի դաշտին վրայ, ՀՄԸՄ Աբծիւ – Ժի·–Էմ·–Ա· Սէն Թանթուան խառն խումբին դէմ, որու յաղթեց 1ի դէմ 7 կէտով: Խաղին ակիզբի հարուածը տուաւ քաղաքապետը՝ Ռ· Վիկտոռ: Մրցումին յաջորդեց ընդունելութիւն մը ՀՄԸՄ – Աբծիւ ակումբը, ուր յաջորդաբար խօսք առին Կարպիս Ցարութիւնեան (ՀՄԸՄ – Աբծիւ) եւ յանուն «Կոտայք»ի Յովհ· Յովհաննիսեան, որ Աբովեանի չրջանի երեսփոխան է եւ խումբը կը պլխաւորէ:

Հայաստանէն հասած պատուիրակութիւնը բաղկացած է 22 հոգիէ՝ 14 խաղցող եւ մէկ մարզիչ:

Կիրակի իրիկուն ՀՄԸՄ – Աբծիւ եւ Ժի·–Էմ·–Ա· Սէն Թանթուան ճաշ մը կուտային ի պատիւ «Կոտայք»ի Շալէ տը Լ'Էրմիթաժ:

Մանրամասնութիւններ՝ առանձին թղթակցութեամբ:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

● «ԱՐՄԵՆԻՈ» ԴԺՈՒԱՐ ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Աբժանթինի բարձրագոյն դասակարգի ախոյենութեան 21-րդ հանդրուանը անցնրպատ եղած է Պուէնոս Այրէսի Արմենիո ակումբին համար· պարտուած է Սան Լորէնցոյի մէջ (0 – 0), յաջող ազատ հարուածներու տարբերութեամբ (3 – 2):

«Արմենիո» կը թուի թէ դժուարութիւն պիտի ունենայ տարի մը եւս մնալու բարձրագոյն դասակարգին մէջ՝ ուր կը պայքարին աշխարհահռչակ ակումբներ, ինչպէս Պոքա, Ինտէփէնտիէնթէ եւ այլն: «Արմենիո» ներկայիս 19-րդ է քան մրցակիցներու մէջեւ:

● «ԱՐԱՐԱՏ»Ի ԱՐԴԻԻՆՔՆԵՐԸ

Ծանօթ է որ «Արարատ», անցեալ ամիս, խաղաց Հարաւային Ամերիկայի մէջ: Ահաւասիկ իր արդիւնքները:

Հաւասարութիւն (1 – 1) Մոնթէվիտէոյի մէջ «Նասիոնալ» ակումբին հետ, հաւասար արդիւնք նաեւ Պուէնոս Այրէսի մէջ, «Արմենիո»ի հետ (1 – 1), եւ յաղթանակ մը (1 – 0), Քորիէնթէս քաղաքին մէջ՝ որուն ակումբին նախագահը Հայ մըն է, Պ· Եդ· Սէֆէրեան:

Առանց պարտութեան չրջապտոյտ մը ուրեմն «Արարատ»ի համար· գոհացուցիչ:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍԻՔՃԵԱՆ

S.O.S. ARMENIE
ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

(ԵՐԿՈՒ ԱՄՍՈՒԱՆ ՀԱՇՈՒԵԿՇԻՒ)

Ան որ Ժան Կուժոն փողոցէն անցաւ Դեկտեմբերի կիսուն, արտասովոր փեթակի մը յիշատակը պահեց անկէ։ Ս.Օ.Ս. Արմէնիի կոչերուն զոհած արձագանգը լայնօրէն գերազանցած ըլլալով նախատեսումները, չուտով յայտնի դարձաւ որ կարելի չէր չարունակել աշխատանքը առանց մասնաճիւղ մը ունենալու տեղւոյն վրայ որ պիտի ընդունէր ու բաշխումը կատարէր աննպեղենի ու դեղեստեղէնի չարունակական հոսքին։ Այս ձեւով, Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 19, ժամը 15-ին ես ալ պատ անակնկալօրէն նշանակուած որպէս այս մասնաճիւղին պատասխանատուն, նոյն գիշերն իսկ, առաւօտեան ժամը 5-ին, վեց հոգի Օրլիի օդակայանէն ճամբայ կ'ելլէինք բեռնատար օդանաւով մը, ուղղակի Թռիչքով չորս ժամ եռք էջք կատարելու համար Արարատին դիմաց, առանց կատարելապէս գիտնալու թէ ի՛նչ աշխատանք կը սպասէր մեզի։

Նոյեմբեր ամիսը արդէն Երեւան անցուցած էի ու վերադարձէս ի վեր փորձած էի գիտակցիլ կացութեան ծանրակշիռ հանգամանքին որ ստեղծուած էր պաշարման վիճակով ու Աղրբեջանի պատահարներով։ Անկէ ի վեր ամէն բան վատթարացած էր. կար անչուշտ երկրաշարժը, սակայն նաեւ Կրեմլինի հակավերակառուցողական ոճով սառուցը, Ղարաբաղ Կոմիտէին ձերբակալութիւնը մինչ անոնք օժանդակութիւնը կը կապակերպէին, Աղրբեջանէն ապաստանողներու տեւական հոսքը, որոնց հանդէպ այնքան ալ հիւրընկալ չէին տեղական իշխանութիւնները։ Ընդհ. առմամբ, Երեւան Նոյեմբերի վերջաւորութեան նոյն վիճակը կը պարզէր. հրապոյրներ, ասիացի երիտասարդ գինուորներ, լուսարձակներ։ Այս բոլորը անչուշտ չէին դիւրացներ փրկարար աշխատանքները։

«Արմենիա» պանդոկը ուր կը մնայինք ինչպէս բոլորը, վերածուած էր կատարեալ Բաբելոնի աշտարակի մը, ուր ելուդմուտ ունէր բազմազան զանգուած մը ուր սա կամ նա երկրէն եկած որոշ երեւոյթներ ուղղակի չմտարանոցէ դուրս ելածի տպաւորութիւն կը գործէին։ Անոնցմէ փրկուելու միակ միջոցը մեծ սրահը ապաստանիլ էր որ ընդունարանը դարձած էր «Առանց սահմանի բժիշկներ»ու կազմակերպութեան, որ լաւագոյն ձեւով տեղաւորուածն էր թէ՛ Երեւան եւ թէ Լենինական։ Անոնք լաւագոյնները էին նաեւ գործիքներու, սարքաւորումներու եւ կազմակերպութեան տեսակէտէ։ Իրենց հետ մեր համագործակցութիւնը տեւական եղաւ ու առանց զոյգն կնճիռի։

Մեր աշխատանքը բարեբախտաբար որոշ չափով կարգաւորուած էր Ա.յտա Գառնիկեանի ու Ժեռար Մալխասեանի կողմէ, որոնք Դեկտեմբեր 13-ին իսկ հասած էին Երեւան։ Սկիզբը, 20 – 30 թոնոց բեռնատար օդանաւեր կուգային երեք կամ չորս օրը անգամ մը, ընդհանրապէս գիշերը, 2-էն 8, որեւէ ժամու։ Օդակայանը, պարագաններու բերմամբ բազմաթիւ դիւրութիւններ ընծայուած էին. վերցուած էր մաքսային քննութիւնը, գինուորական խմբակներ կային օժանդակութեան համար (որոնք այլուր որոշ նպատակի մը ծառայելու տպաւորութիւնը չէին թողուր), բեռնակառքեր ու վարորդներ, որոնք կուգային «չտապ»էն (ռուսերէն բառ մը որ կը նշանակէ ամէն տեղ օժանդակութեան վերդրոնատեղին)։ Այս ամբողջը ենթադրել կուտայ անչուշտ խոր հմտութիւն մը «պայքարի դաշտ»ին ուր կան լեցուելիք ու կնքուելիք անխուսափելի թուղթեր. Կոմսոմոլները հոն էին թիկունք կանգնելու եւ բեռնակառքերուն ընկերանալու համար։ Տասնեակ մը բեռնատարներ բեռցնելու աշխատանքը 2-էն ութ ժամ կը տեւէր, համաձայն՝ գինուորներու եւ կոմսոմոլներու քնաւորութեան ատիճանին, ու գերմանական ծառայութենէն օգտուելու հանականութեան, անոնք Երեւանի օդակայանին արդիական սարքեր նուիրած էին օգնաւերու բեռը դիւրութեամբ պարպելու համար։ Անգամ մը որ բեռնակառքերը լեցուէին, ամէն մէկը տարբեր ուղղութեան մը կը հետեւէր նախապէս պատրաստուած ծրագրերու համաձայն, չգնալով առաւելագոյն չափով զոհացնել պահանջը։

Նման գործընթաց մը բորբովին զարմանալի է Խորհրդային Միութեան մէջ. օտարերկրացիներ, որոնք կը սառնային իրենց ապրանքը եւ կը բաշխէին զայն ինչպէս որ իրենց յարմար թուէր...։ Կարելի չափով կը խուսափէինք տեղական մթերանոցներէ, նախընտրելով ուղղակի բաշխումը, հակառակ զժուարութիւններու որոնք դիւրին է երեւակայել, նկատի առած բնակչութեան ապրած ցնցումը այն դիւղերուն մէջ, ուր արդէն միայն չափահասներ մնացած էին, յատկապէս այրեր, վերապրող երախաները ղրկուած ըլլալով հեռաւոր ազգականներու կամ հաստատութիւններու մօտ։

Երբեմն պարագանները կը հարկադրէին փոխել որոշուած ուղղութիւնը։ Օր մը, օրինակի համար, ժամը 21-ի մօտ կը բաժնուէի օդակայանէն բերնէ-բերան լեցուած երեք բեռնակառքով, ուղղուելու համար Արզնիի հանպատարաններու (մայրաքաղաքին մօտ) ուր տուժած բազմաթիւ անձեր հաւաքուած էին։ Զանազան պատճառներով մէկ բեռնակառք միայն կրցանք պարպել։ Մնդրեցի ուրիշ չարժաւարներու որ ճամբայ ելլենք, արշալոյսին Սպիտակ հասնելու համար։ Ճամբան, առաւօտեան ժամը 4-ին, անոնցմէ մէկուն տան մէջ հիւրասիրուեցանք։ Կը խուսափիմ նկարագրելէ Սպիտակի պարզած դժոխային տեսարանը արշալոյսին, թերթերը լայնօրէն գրեցին այս մասին. արհաւիրքը գերազանցուած է միայն Նալպանտի մէջ, դրացի գիւղ մը որ ամէնէն մօտն էր չարժի կեդրոնին, եւ ուր կանգուն պատի բեկոր մը իսկ չէ մնացած...։

Հասած ապրանքը բազմատեսակ էր։ Դեղօրայքը ուղղակի յանձնուած էր «Առանց սահմանի բժիշկներ»ու կազմակերպութեան, աննպեղենը կարելի չափով արագօրէն կը բաշխուէր աղէտեալ շրջաններուն կամ հիւանդանոցներուն։ Զգեստեղէնի մարզին մէջ ամենատարբեր տեսակի ապրանք կը հանդիպէր, սկսած նոր հագուստեղէններէ որոնք աղէտեալ կամ ոչ, իւրաքանչիւր խորհրդային քաղաքացիի նախանձը պիտի գրգռէին, մինչեւ քուրջերով լեցուած մնտուկները, որոնց «նուիրատուները»ը մարդ հարց կուտար լինքն իրեն, թէ Հայաստանը աղբանոցի մը հետ չփոթած չէի՞ն։ Իսկ խաղալիկներու անհրաժեշտութեան համոզուած չէի նախապէս, սակայն պէտք է խոստովանիմ որ չուտով գաղափարս փոխեցի երբ տեսայ որբ կամ հաչմանդամ այն մանուկներուն դէմքերը, որոնք կը ճառագայթէին, տեսնելով որ իրենց մասին եւս մտածուած էր։ Պէտք չէ մոռնալ որ Նոր տարուան շրջանը կը գտնուէինք ու օժանդակութեան թափը կ'արագանար, նորանոր օդանաւերու ժամանումը կը տեղեկացնէին։ Ս.Օ.Ս. Արմէնի – Կապոյտ Խաչի դրասենեակ մը ունէինք հիմա «Արմենիա» պանդոկին 3005 թիւ սենեակը։ Ունէինք ամէն աշխատանքի պատրաստ խումբ մը, եւ նաեւ բաւական «զբօսաշրջիկ»ներ։ Այսպէին ու ինծի պէտք պիտի ըլլար դիտակցութիւն մը, թէ պէտք է ենթարկուէինք համբերութեան ամէն տեսակի փորձերու, հանդուրժելով չատ ու չատ բաներու։

Մինչեւ հաշուով 10 – 20 հոգի կ'ըլլայինք ուր աշխատունակ ուժին կորուստի համամատութիւնը, բարեբախտաբար, հետզհետէ կը նուազէր։ Պաշտօնական գետնի վրայ մօտիկ յարաբերութիւն ունէինք «Սիւիւքահայութեան հետ մշակութային վարպի Կոմիտէ»ին եւ յատկապէս անոր Եւրոպայի բաժինին հետ. հոն էր որ կուգային մեր հեռախոսերը ու մեր յայտնութիւնը նախ կարեւոր չափով մը կը պարտինք Ինգա Նազարեանի բարեկամութեան ու ազդեցութեան գօտիին, որուն ջերմութիւնն ու անհատականութիւնը տարիներէ ի վեր կը դրաւէ Ֆրանսայի հետ յարաբերութիւնները, ապա Սամուէլ Թադոյեանի որ «Սիւիէրմէն» կոչուած է բարդ կացութիւններէ ելք ճարելու իր վարդապետութեան համար։

Բազմաթիւ պատճառներ մեզ մղեցին Երեւանի մէջ մթերանոցներ դնելու. հանդէպ չոգեկառքերն ու չոգենաւերը, ոչ միայն աղէտեալներու, այլ նաեւ Աղրբեջանէն ապաստանածներուն եւս օգնելու մեր որոշումը եւ մեր ակար միջոցները որոնք մեզ կը մղէին գործակցելու տեղական ուժերու եւ յատկապէս պիտական հաստատութիւններու հետ։

Առաջին մեծ մթերանոցը Լպզերի հիմնարկին մէջ, համալսարանէն արուեցաւ մեզի։ Բինա Տօնապետեան որ Փարիզէն մեկնած էր ինծի հետ, անոր պատասխանատուն էր։ Երեւանի չրջապօսիի այս չինքէն մեկնած օժանդակութեան տարուած հիւանդանոցներուն, գիւղերուն, հիմնարկներուն թիւը ցոյց կուտայ այն հոյակապ աշխատանքը որ կատարուեցաւ հիմնարկին անձնակազմին ու անօրէն Վիլլիկ Յարութիւնեանի հետ մօտիկ գործակցութեամբ։ Հետզհետէ մեր կառոյցը աւելի ճկուն կը դառնար կեդրոնական գրասենեակով մը որ խնդրանքներու համար ցանկեր կը ստանար ու զանոնք կը բաժնէր զանազան մթերանոցներու որոնք կանոնաւոր կերպով ապրանք կը ստանային եւ ուրկէ ուղղակի կը մեկնէին բեռնակառքերը։ Այս մթերանոցներուն իրբաքանչիւրը կը գեկավարուէր երեւանցի Հայու մը կողմէ, որուն կ'օգնէին Ս.Օ.Ս. Արմենի – Կապոյտ Խաչի ներկայացուցիչներուն գործակցող անձնակազմը եւ ուսանողներ։ Այս ձեւով կը գործածէինք Թէքնիք համալսարանի հսկայ չէնքը եւ Գիտութիւններու ակադեմիայի կողմէ տրամադրուած բազմաթիւ չէնքեր, ինչպէս՝ մաթեմաթիկի հիմնարկը, բուսաբանական պարտէզի ջերմանոցը, դեղագործական հիմնարկը։ Այս վերջինին մէջ էր արդէն որ «Առանց սահմանի բժիշկներ» կազմակերպութիւնը կը դիզէր ու կը դասաւորէր իր դեղերը որոնք մինչ այդ գրուած էին զանազան մթերանոցներու մէջ. այսպէս Գրոզնիոյ Տան սրահն ալ դրուեցաւ Ս.Օ.Ս. Արմենի – Կապոյտ Խաչի տրամադրութեան տակ։

Այս պահեստանոցներուն մէջ կ'իյնէր անդազին գործունէութիւն մը որ անհրաժեշտ էր արագ բաշխումի մը մթերումի կարճ տեւողութեան մը համար։ Հասնող ապրանքին առաւութիւնը նոյնիսկ մեզի ստիպեց առժամեայ երկու մթերանոց եւս ունենալ, ուրկէ բաշխում չէր կատարուեր. բարեբախտաբար ասիկա այնպիսի չրջանի մըն էր ուր Ս.Օ.Ս. Արմէնի – Կապոյտ Խաչին չանասէր քանի մը երիտասարդներ միացած էին բանական թիւով «զբօսաշրջիկ»ներէ եռք։ Չարմանալի չէ այս կացութիւնը երբ ըսինք թէ տասնեակ մը օրուան ընթացքին բացի օդանաւերէն, ընդունեցանք մօտ երեսուն բեռնակառք (որոնց 17 հատը թղթատարական սպասարկութեան կը պատկանէին), վարիզեան կառախումբը, եւ այն մէկը որուն բեռցուած էր «Փէմփոլէզ» նաւով Վրաստան հասած օժանդակութիւնը։ Ու իրաքանչիւր չոգեկառք, չուրջ 35 վակոնով, 200 – 300 բեռնակառք ապրանք կը նչանակէր զոր պէտք է հաստցընէինք չորս – հինգ օրէն, որոշուած վայրը, սառեցնող ցուրտ օդով մը...։ Ֆրանսայի բազմաթիւ պաշտօնակատար – ներ եկան ապահով ըլլալու գործողութիւններու ընթացքէն. Արտաքին նախարարութեան ստիպողական օդնութեան յանձնախումբէն Տիկին Տիւպլ, Պ. Քուշնէրի ներկայացուցիչը՝ ծանր վառանելներու ենթանախարար Պր. Ռենոն, ինչպէս նաեւ Ֆրանսայի Մոսկուայի դեսպանը։

Ճոնուարի վերջերուն մօտ, արագացնելու համար աղէտեալ վայրերու մէջ բաշխումին թափը, աւելի կանոնաւոր կերպով դիմեցինք նչանաւոր այդ «չտապ»ներուն, տեղական կեդրոնատեղիներուն, այլ կազմակերպութիւններու դիմելէ առաջ (ինչպէս ԷՄ – ԷՄ – Էֆ, ԷՄ – Տէ – ԷՄ, Ա – ԷՄ – Ի), որոնք Արթիկի, Լենինականի, Կիրովականի մէջ մասնաճիւղեր հաստատած էին։ Հասած ապրանքին առաւութիւնը մեզի առիթ տուաւ որ օգնենք նաեւ Հայաստանէն դուրս գտնուող աղէտեալներու. Վրաստան՝ (Ախալցխա) բեռնակառքերով, իսկ Լենինգրատ եւ Մոսկուա, օդանաւերով։ Այս մայրաքաղաքին մէջ տարիէ մը իվեր հիմնուած է «Բարեւ ձեզ» կազմակերպութիւնը որ գործակցեցաւ մեզի ու հոյակապ կապ ընդունելութիւն մը կատարեց երբ ես ու Բինա մեր վերադարձին անցանք Մոսկուայէն։ Տակաւին Խրիմ փոխադրուած հինգ հազար Հայերու եւս օգնութիւն ղրկելու կարելիութիւնները կ'ուսումնասիրէինք։ Զուգահեռաբար, Տաճիկիստանի – խորհրդային այս Հանրապետութիւնը Պարսիկ ընակչութեան տէր է ու միշտ զօրավիգ կանգնած է Հայաստանի – երկրաշարժը առիթ մը եղաւ մեզի անոնցմէ օժանդակութեամբ մեր համակամութիւնը յոյժ տալու։

Ս.Օ.Ս. Արմէնի – Կապոյտ Խաչ ունեցաւ նաեւ իր «պելժիական պատմութիւն»ը. Պրիւսէլէն, իւրաքանչիւր բեռնակառքի մէջ 4000 հատ դիզուած, երեսուն հազար գինուորական վերարկու ղրկած էին. ի՞նչ պիտի ընէինք ատոնք։ Ոչ ոք կ'ուզէր ... առաջիններէն ղրկուեցան զօրաւոր «չտապ»ներուն, իսկ վերջիններէն արուեցան Առեւտուրի նախարարութեան...։ Աւտր քով մեծ խանդավառութիւն ստեղծեց Հէօսըպէրի կողմէ ղրկուած հացի փուռը, որ փոխադրուեցաւ Սպիտակ. համակրելին Տիգրան Հէքիմեան այսպէսով երաւունք չտեսաւ Մոսկուայի հեռատեսիլին պատիւներուն արժանանալու եւ ոչ թէ միայն Հայաստանի, որով զոհանալ ստիպուած էին Ս.Օ.Ս. Արմէնիի ղեկավարները։

Մեծագոյն հարցը զոր ունեցանք, երեւան բնակող աղէտեալներու անհատական օժանդակութիւն վարտարելու գործն էր։ Հինգ անգամ փորձեցինք երկրորդական մթերանոցները բանալ այս նպատակով։ Հակառակ բոլոր միջոցառումներուն (փաստաթուղթերու պահանջ, կարգաթիւ...) ամէն անգամուն պէտք եղաւ չուտով նահանջել «խուժանային երեւոյթ»ին առջեւ, որ կը սպառնար ապատամբութեան մը վերածուիլ։ Զկարենալ այս հարցը լուծել – թերեւս անլուծելի էր, նկատի առած այս աղէտեալներուն կացութիւնը – մեր գործունէութեան միակ անյաղթող կէտն էր։

Ժամանակ պիտի չտրամադրեմ պատասխանելու համար այն տարաձայնութիւններուն, որոնք մարմին առին անխուսափելի չափազանցութիւններով, հիմնուած կարգ մը պատահարներու եւ «զգուշութեան խնդիրներու վրայ։ Երբեք չուզեցի պատգամ ներկայացնել, նկատի առնելով որ այնքան չփոթ էր սահմանը մեզի օգնողներու (չարժաւար, հիմնարկներու պաշտօնէութիւն...) արուած նուէրներուն եւ որոշ կորուստներու միջեւ։ Պէտք չէ մոռնալ հիացումը զոր կ'արթնցնէ միջին Հայուն մօտ արեւմտեան ապրանքներու հոսքը որոնց մեծ մասը երազային հանդամանք մը ունի...։

Իմ պաշտօնս, Երեւանի մէջ, տեւեց Դեկտեմբեր 20-էն Փետրուար 9։ Այս ժամանակամիջոցին Ս.Օ.Ս. Արմէնի – Կապոյտ Խաչ (որ Փետրուարի սկիզբին Կապոյտ Խաչի միակողմանի որոշումով մը նահանջէն եռք դարձաւ Ս.Օ.Ս. Արմէնի) էջմիածնի հետ եղաւ Հայաստանի միակ անկախ կազմակերպութիւնը որ օժանդակութիւն կը ստանար ու կը բաշխէր զայն։ Ան ստացաւ մօտաւորապէս 3000 թոն ապրանք, որուն կարելի է վերատահ ըլլալ թէ 85%-ը հասաւ ուղղակի իր թիրախին։ Ձիշդ է որ տեւականօրէն կային բողոքողներ, արդարացի կերպով թէ ոչինչ ստացած են։ Անխուսափելի կը տեսնէի, երբ նկատի առնուի որ կէս միլիոն աղէտեալ կայ։ Հակառակ ասոր, երբեմն առնել ի վեր համոզուած էի որ այս «ուղղակի օժանդակութիւն»ը պէտք է դադրէր, որպէսզի «առաջին օժանդակութիւն»ը չվերածուէր նպատակի, որ կրնար ժխտական հոգեվիճակներ ստեղծել։ Ներկայիս, Նելլի Հօրտէքեան հերթը կը պահէ, զբաղելով նոր հասնող կառախումբերով։ Կը յուսամ որ այս բնոյթով վերջին ուղարկուածը կ'ըլլայ տակաւին։

Վերջացնելու համար պէտք է յարդանքով յիշել իզական այն բացառիկ հնդեակը որ յաջողութեան հիմնաքարը հանդիսացաւ։ Ա.յտա Գառնիկեան, Անկէ Տէմէեան, Շուշան Շամիկեան, Բինա Տօնապետեան եւ Էլիզ Սարդիսեան։ Բազմաթիւ տեսակցութիւններ վերջակէտ դրին այս հանդրուանին, ու կը նախատեսուի Ս.Օ.Ս. Արմէնին փոխակերպել կազմակերպութեան մը որ տեղւոյն վրայ պիտի մասնակցի Հայաստանի վերակառուցումին ու թեքնիք վերելքին։ Այս է յատակ փափաքը զոր արտայայտեցին զեկավարներ որոնց հանդիպեցայ առաքելութեանս աւարտին. Սփիւռքի կոմիտէին նախագահը՝ Պ. Դալլաքեան, Գիտութիւններու ակադեմիայի նախագահը՝ Պ. Համբարձումեան, նոր նչանակուած վարչապետ Պ. Մարգարեանց։ Այս էր նաեւ հիմնական միտքը Շաւղ Ազնաւուրի իր կազմակերպութեան համար, երբ տեսակցութիւններ կ'ունենար Երեւանի ու Մոսկուայի մէջ։ Իր այցելութիւնը կրնին առիթ ընծայեց անդրադառնալու տնտեսական եւ քաղաքական հակայական հարցերու որոնք կ'առընչուին ապագային եւ զոր կարելի է լուծել միայն միասնաբար։

Արդեօք տրամաբանակա՞ն է այս աշխատանքին ձեռնարկել առանց Հայաստանի ամէնէն ժողովրդական անձնաւորութիւններուն մասնակցութեան։

ՔԼՕՏ ՄՈՒԹԱՖԵԱՆ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԳՆԱՀԱՏԵԼԻ ՇԱՐԺՈՒՄ ՄԸ՝ «ԳԻՍԱՆԻ»

Գիսանիի մասին գնահատանքով արտայայտած էինք, այս նոյն սիւնակներուն մէջ, «Նորայրին օրագիրը» երկվեցու ներկայացման առթիւ, չեշտելու համար մանաւանդ այն վորձը, որու ձեռնարկած են խումբ մը հայ երիտասարդներ նոր բան մը բերելու համար հայ բեմին: Իրենց տարած աշխատանքը ցոյց կուտայ, թէ անոնք ծանօթ են ոչ միայն օտար հին եւ նոր գրականութեան այլեւ հայ գրականութեան եւ ասիկա, այլեւս այնքան հպարտացնող երեւոյթ մը դարձած է, որ պէտք է մատնանշուի:

«Շահնուր, Շէքսփիր եւ ուրիշները վերկայ են» խորագրէն տակ, անոնք մեզի, այս անգամ, կը ներկայացնեն իրենց այդ կարճ արարներ, զանազան հեղի – նակներէ ներշնչուած եւ վերածուած եւ որոնց հասարակաց առանցքը՝ սէրն է:

Քաֆէ - թէաթրի այս ներկայացումները կը սրուէին Եան'ցի անցեալ շաբթու (նախապէս սրուած էին Նոյեմբերի ընկերքն ալ) ծայրէ – ծայր լեցուն սրահին մէջ:

Ամբողջութիւնը կազմուած է չորս դրան թատերախաղերէ եւ բաժնուած երեք մասի: Առաջին երկու մասերը փըրանսերէն են, բայց մէկ հայերէն յաւելուածէ եւ վերջինը՝ հայերէն, ներշնչուած Շահնուրի «Հոսանքին եղրը» պատմուածքէն:

Առաջին մասը բաղկացած էր չորս կտորներէ, իւրաքանչիւրը տարբեր հեղինակներէ վերածումներ, ինքնատիպ եւ մտաչելի, ինչպէս երկրորդ բաժնի ներկայացումները: Երրորդը՝ քաղուած, ինչպէս ըսինք Շահան Շահնուրի մէկ պատմուածքէն, փաքիզեան արուարձան մը փոխադրուած պոլսական կեանքէ կէզ մը:

Այս ներկայացումներու յղացքը եւ բեմադրութիւնը դործերն են Անի եւ Գրիգոր Համլէի, որոնք իսկապէս լաւ աշխատանք կը տանին: Դերակատարներն ալ՝ Անի Համլէ, Էլիզապէթ Համլէ, Գրիգոր Համլէ, Մարի Մխիթարեան, Փաթրիք Աճէմեանեան, Սաեֆան Մխիթարեան, Սիլվի Ծիրանեան, Միշէլ Ֆէտրալ, հաւասար տաղանդի տէր են եւ այդ պատճառով ամէն մէկ ներկայացում նոր դաշնակ խաղարկութիւն մը կը յայտնաբերէ: Մանաւանդ յիշատակութիւն մը անհրաժեշտ կը դանենք սակայն Անի Համլէի համար, որ «La démarieuse»ին մէջ, ուր առանձին կը խաղար, ցոյց մը, հաղուագիպ է բեմական նման խառնուածքի մը հանդիպիլ, մանաւանդ նկատի առնելով, որ նոյն յաջողութեամբ ալ կ'անցնի մէկ լեզուէն միւսը: Մեզի միակ խորթ թուացող կէտն էր Թրքաւարի եղանակը (կնիկը, կնիկը) որ որպէս ներածական գործածուեցաւ Շահնուրի կտորին: Հաւանաբար կը միտէր պոլսական մթնոլորտ մը տալ, բայց պատմուածքը փարիզ փոխադրուած ըլլալով, այնքան ալ անհրաժեշտ չէր:

Ընդհանուր ձեւով, շատ յաջող ամբողջութիւն մըն է, որ ներկայացուեցաւ եւ նկատի առնելով այն աշխատանքը որ տարուած է, հարկ է որ ներկայացումները բազմաթիւ ըլլան, արդարացնելու համար թափուած ճիգը: Այնքան ծարաւի ենք թատերական չարժումներու, որ երբ նման նախաձեռնութիւններ կ'առնուին երիտասարդ ուժերու կողմէ, անհրաժեշտ է որ լայն արձագանգ դտնեն:

Յիշենք նաեւ որ դաշնակի ընկերակցութիւնը կ'ապահովէր Վահէ Թորոսեան, չարդարանքները դործն էին՝ Վաչէի, պարի բաժնին պատասխանատուն էր Աննա Պուտպեան, լոյսի եւ ձայնի բաժիններըը ստանձնած էին Այդ Փոթուքեան եւ Խոի Իշխանեան: Փաթրիք Աճէմեան նաեւ հեղինակած էր կարդ մը դործեր:

Ա. Մ.

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ԿԵՍԱՐԱՑԻՆԵՐՈՒ ՄՈՄԱՎԱՌՈՒԹԵԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆԸ

Կիրակի, Փետրուար 5, ժամը 15·30-ին բազմաթիւ Հայեր փութացած էին «Ալեք Մանուկեան» սրահը լեցնելու եւ Հայաստանի աղէտին պատճառաւ մահացողներուն յիշատակին համար մոմ մը վառելու:

Կեսարիոյ Հայրենակցական Միութեան անունով կարպիս Սարաֆեան հանդիսութեան բացումը կատարեց բարի գալուստ մաղթելով բոլորին եւ դոհունակութիւն յայտնեց թէ ներկաներուն մէջ կը դանուէին տարեցներուն սեղանակից չատ մը երիտասարդներ, ինչպէս նաեւ մանուկներ:

Պր. Սարաֆեան երբ կը խօսէր, արդէն տաք քէթէները, թէյը եւ այլ կարկանդակներ կը բաժնուէին կեսարացի երիտասարդ տիկիններու եւ օրիորդներու կողմէ: Յայտնելէ յետոյ թէ ներկայ հասոյթը ամբողջութեամբ պիտի յատկացուի Հայաստանի աղէտեալներուն, հրաւիրեց օրուան նախագահուհի՝ Տիկին Շուշան Մալխասեանը, իր խօսքն ուղղելու հանդիսականներուն: Ան ըսաւ ի մէջ այլոց. –

«Այս մոմավառութեան բուն իմաստը, մեր մահացած սիրելիներուն յիշատակը յարդել եւ անոնց հոգւոյն համար մոմ մը վառել է: Այս սովորութիւնը երկար դարեր առաջ, հեթանոսական շրջանէն ի վեր եկած է եւ քրիստոնէական շրջանին ալ կը չարունակէ: Եւ ահա, երկու ամիս առաջ, 1988, Դեկտեմբեր 7–ին, նոր աղէտ մըն ալ եկաւ տխրեցնելու ամբողջ հայութեան սիրտն ու հոգին: Մեր ներկայ փոքրիկ Հայրենիքին դրեթէ մէկ երրորդը աւերակի վերածուած է եւ հազարաւոր քոյրեր ու եղբայրներ մահացած, ուրիշներ որբացած վամ անապատան մնացած են»: Ու Տիկին Մալխասեան նկարադրելէ հետ աւերուած հայրենի հողը, եղրակացուց.–

«Պատմութեան մէջ դիտենք որ Հայութեան դլխուն եկած աղէտները բազմաթիւ են, բայց միշտ ալ վերածնած ենք, որովհետեւ մեր նախնիները յաղողած են տոկալ, չարունակել, դոյատեւել: Այսօր մենք մեր նախնիներուն ժառանդորդներն ենք, անոնց պէս պէտք է ընենք, պիտի տոկանք, պիտի դոյատեւենք: Այսօրուընէ սկսեալ պէտք է վաղուան մասին մտածել, ծրադրել եւ դործել: Պէտք չէ ձեռնածալ նստիլ, մեր ճակատագիրը անիծել, այլ պէտք է աշխատիլ, պէտք է չինել»:

Ապա՝ խօսք առաւ խորհրդային դես – պանատան քարտուղար՝ Գէորգ Գէորգեանը: Ան, աղէտին ահաւորութիւնը նըկարադրելէ յետոյ, չեչտը դրաւ վերակառուցման եւ հայ ժողովուրդին միասնականութեան վրայ: Խօսքը վերջացուց շնորհակալութիւն յայտնելով արտասահմանի հայութեան բերած մեծածաւալ օդնութեան, նաեւ օտար երկիրներուն, ի մասնաւորի՝ Ֆրանսայի:

Յանպատրաստից խօսք արուեցաւ Հայաստանէն նոր ժամանած Երեւանցի տոքթ. – մաթեմաթիկոս՝ Աբա Կէօքճեանի, որ յուզումով պատկերացուց երկրաշարժին յաջորդող օրերը եւ Հայաստանի ժողովուրդին հոդեվիճակը: Տոքթէօր Աբա Կէօքճեան յուզուեցաւ եւ յուզեց ներկաները, վերառկներուն տակ իր խակ ընտանեկան անդամներուն մահանալը վերյիչելով: Տխուր էր պահը:

**

Քէթէները պատրաստած էր օրուան նախագահուհին, ան չինած էր նաեւ պուպրիկ մը, հայաստանեան Հայուհիի տարազով, որ աճուրդի դրուեցաւ: Աճուրդը կը վարէր Պր. Գրիգոր – Յակոբ, հրաւիրելով ներկաները առատաձեռն մասնակցելու եւ իրենց լումաներով քար մը աւելի զետեղելու Հայաստանի վերաչինութեան...:

Աճուրդը չհասցաւ Տիկին Լուիզա Պաղալոզլու, բայց որովհետեւ Տիկինը, պուպրիկը չինող Մալխասեանին աղջիկն է, չուզեց սեփականացնել զայն, այլ նուիրեց Միութեան, որպէսզի կրկին աճուրդի դրուի: Եւ այսպէսով հասոյթը բազմապատկուեցաւ:

Այս անդամ չհասցաւ Պր. Տէմիրճեան, որուն վիճակուեցաւ նաեւ վառել հսկայ մոմը, զետեղուած նոյնպէս քէթէյին մէջտեղ: Ներկաները իրենց մոմերը վառեցին մեծ մոմէն, ննջեցեալներուն հոգւոյն համար, եւ զետեղեցին սեղանին վրայ: Ելեկտրական լամբարները մարեցան եւ հանդիսութիւնը չարունակուեցաւ մոմերու աղօտ լոյսին տակ, ընդհանուր խորհրդաւորութեան մէջ:

**

Հանդիսութեան երկրորդ մասը զեղարուեստական բաժինն էր, զոր կը դեկավարէր ուսուցչուհի Փասքալ – Սեւակ: Եղան արտասանութիւններ, երգեր եւ օրուան պատշաճ խօսքեր: Յիշենք՝ Պր. Բիւզանդ Ֆընտըգեան իր կլիթառով եւ ժողովրդական երգերով, Օրիորդ Անահիտ Սվաճեան՝ իր ձեռնպահչնակով եւ հայասատանեան երգերով, Պր. Ալիքսանեան՝ արտասանութիւն մը Սիամանթոյէն, Պր. Արամ Պետրոսեան՝ խօսեցաւ Պոլսոյ կեանքէն, Պր. Մխոթ Կիւլպէնկեան՝ կեսարիոյ չրջանէն՝ Ափ – Տադի հերոսամարտին դիմադրութեան պատմականը ըրաւ, Տիկին Վէզիրեան՝ զգայուն առոգանութեամբ արտասանեց՝ «Ա՛լ մի կենար, տղաս, վերադարձիր Հայրենիք...»:

Փոքրիկներուն արտասանելու փափաքը եւ ճիգը կը հրճուեցնէին ներկաներուն սիրտը, ինչպէս Վիզէն եւ Սօֆի Համբարձումեան, եւ Տիկին Պաղալօղլուի երեք պատկները՝ Վալանթին, Թոմմաս եւ Գլեմանթինի:

Ներկաները համակրանքով ունկնդրեցին Օմար Խայեամի քառեակները՝ Պր. Ֆերմանեանի կողմէ, 93 տարեկան, եւ արտասանութիւն մը՝ Գլեմանթինի կողմէ, հինգ տարեկան:

**

Միութիւնս իր շնորհակալութիւնները կը յայտնէ հոս բոլոր արուեստագէտներուն, որոնք սիրայօժար կերպով մաս – նակցեցան այս հանդիսութեան, Բարերդործականին, որ այս առթիւ իր սրահը ձրի տրամադրած էր, Ռատիօ «Այբ»ին, որ դրեթէ ամէն օր յայտարարեց եւ խոսեցաւ ձեռնարկին եւ նպատակին մասին, ինչպէս նաեւ «Յառաջ» օրաթերթին, որ իր սիւնակները լայն բացած է Հայաստանի ի նպաստ եղող բոլոր աշխատանքներուն համար:

Գալով Տէր եւ Տիկին Մալխասեանի, այս տողերուն մէկջ թող դանեն իրենց դնահատելի զոհողութեանց արդասիքը:

Մուտքէն եւ նուիրատուութեամբ դոյացաւ չուրջ՝ 10·000 Ֆրանք: Միութիւնս այս դումարը կրկնապատկեց եւ 20·000 Ֆ.–ի չէք մը յանձնեց S.O.S. ARMENIE–ի (Փարիզի Հայոց Եկեղեցի: 15 ռիւ Ժան – կուժօն):

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

ԱՐՓԵԼԻՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Ձայը նոր աւարտեր էր եւ Սաեփանի պառաւ ճիռճան ղրաղած էր սեղանը կարդի դնելով: Ինչպէս դրեթէ միշտ Սաթենիկ եւ Սաեփան լուռ եւ մտամփոփ ճաշը էին, մեքենաբար հետեւելով երբեմն պառաւ կնոջ խօսքերուն, որ կարծես պարտական կը համարէր ինքզինքը մանրամասն տեղեկութիւններ տալ «հայադում անցած դարձածի մասին»: Անոր խօսակցութեան դլխաւոր հերոսներն էին մի ինչ որ Նինա եւ մի ինչ որ Գրիչա: Ոչ Սաեփան եւ ոչ Սաթենիկ չէին ճանչնար եւ չէին իսկ տեսած խնդրոյ առարկայ այդ կինը եւ պարոնը եւ ժպտուն բարեմտութեամբ կը լսէին իրենց մասին եղած խօսքերը: Կային նաեւ երկրորդական անձնաւորութիւններ այդ դլխաւոր հերոսներուն չուրջը եւ մանաւանդ Նինայի ամուսինը, որ «հանգերում էր աշխատում եւ եթէ մի օր տուն դառնար անապասելի...»: Բայց անիկա տարիներէ ի վեր տուն չէր դարձեր անապասելի եւ այդ հաւանական տրակետիան որ երկիւղով կ'ընկղմէր մշուշի մէջ, բնազդական ըղդուշութիւնով մը միտքը կանդ չէր առներ յիշողութիւններու վրայ եւ այս անդամ քէն ու սրտմտութիւն ալ չունէր Գաբրիէլի նկատմամբ: Անիկա պարզապէս աստիճանաբար կը հեռանար իր մտքի հորիզոններէն. մինչ որ պատահեր էր, մինչ որ դեռ քանի մը օր առաջ դինքը կը դարձէր անդիմադրելի ուրախութիւններով եւ դառն հոգեկան ցաւերով, կը թրւէր հեռաւոր, անկախ իրմէ եւ կարծես պատահած տարբեր աշխարհի մէջ: Այժմ Սաթենիկ ալ անհամբեր էր վերադառնալու Թիֆլիս եւ իր ու Սաեփանի միջեւ ըզդալու Սոնիայի հոդածու ներկայութիւնը: Այն իրիկունէն ի վեր որ, անբացատրելի պատճառներով, այն րոպէն ապրեր էին խռովքով, դառնութեամբ եւ երկիւղով, կարծես կը զդուշանային իրարմէ եւ առանձնութենէ: Եթէ պատահէր որ մինակ մնային, կը խօսէին, դրեթէ առնդհատ հալածելով լռութիւնը, որ կ'ուզէր տիրապետել եւ որու միջոցին իրենց հոգւոյն գաղտնիքը պիտի յայտնաբերէր անառարկելի կերպով: Ու այն ինչ որ պիտի յայտնուէր պայծառ ուրախութիւն չէր, այլ անօրինակ եւ անծանօթ զգացում մը, որուն կանխահոդութիւնը զիրենք կը խռովէր ու կ'ահաբեկէր: Երբեմն, ակնթարթի մը մէջ իրարու ակնարկի մէջ կը վերադտնէին զայն, երբեմն հակառակ իրենց անիկա կը թեւածէր իրենց դլուխներուն վերեւ եւ աչքերնին խոնարհած կը մնային ինչպէս մեղսակից անյայտնելի գաղտնիքի մը:

Բայց երբեմն ալ ոեւէ արտաքին պատճառով կը վերադառնային մարդկային դգացումներու: Երբ դժուխիւնը երեւար Սաթենիկի պայծառ աչքերուն մէջ Գաբրիէլին վերաբերմամբ, Սաեփան գերմարդկային ջանքեր կ'ընէր զսպելու իր զայրոյթը եւ կիրքերը: Այդ րոպէներուն Սաթենիկը կը տեսնար Գաբրիէլին հետ, հաչուուած ու սիրազեղ, կը վերյիչէր դհունակութեան ժպիտը Սաթենիկի դէմքին վրայ եւ հոգին կը բոցավառուէր անխոստովանելի կիրքերով. նախանձով եւ սրտմտութիւնով կը խժռէր իր դէմքը եւ իրեն կը թուէր որ Սաթենիկ դեռ կը կրէ ոչ թէ հոգւոյն մէջ այլ իր անձին վրայ անոր համբոյրներուն հետքերը: Այդ պահերուն իրենց աչքերը կը հանդիպէին իրարու թշնամական ակնարկով եւ միայն չնորհիւ ըսեփանի ինքնազսպող կորովին էր որ վոթրիկը չէր պայթեր:

Ոչ թէ որովհետեւ Սաթենիկ փափաք ուներ վերադառնալու Գաբրիէլին...ոչ... հոգին սպառեր էր իր սիրոյ ուժը անոր նկատմամբ ու իր պատմութեան հիւսկէնին բոլոր վերաերը քակուեր էին այլեւս: Բայց րոպէներ կային որ անհանդուրժելի կը դանէր Սաեփանի բռնաւոր կամքը: Անիկա իրեն ոչինչ ըսեր էր յայտնապէս, բայց Սաթենիկ կը զդար որ այս անդամ Սաեփան պիտի արտասանէր արդելքը եթէ հարկը ներկայանար...

(Շար. 95)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Եսթեր Ասլանեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին ի յիշատակ իր մօր՝ Նուարդ Ասլանեանի (Ծնեալ Խաչատուրեան) եւ մօրեղբօր կնոջ՝ վաղա Խաչատուրեանի մահուան 3րդ տարելիցներուն ի յիշատակ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նոյիըի» մասնաճիւղը, չնորհակալութեամբ ստացած է 200 Ֆր. Տիկին Ազաքսի Յուսիկեանէ իր ամուսնոյն Պր. Յովհաննէս Յուսիկեանի մահուան քառասունքին առթիւ։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Պօմոնի Նայիըի մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամուհիները, Շաբաթ, Փետրուար 25, ժամը 15–ին Պօմոնի եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ։

**

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Ալֆորվիլի «էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղի վարչութիւնը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Փետրուար 24, երեկոյեան ժամը 21–ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ։

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville

I.N.A.L.C.O.

Littérature arménienne en France II
1929 - 1939

Les cours de M. K. BELEDIAN ont lieu tous les lundis de 18 h. à 20h.
Université de Paris - Dauphine,
Salle P.. 113 Porte Dauphine
Prochain cours : 27 Février.

- U.G.A.B. -
Bibliothèque NUBARIAN

11, square Alboni, 75016 Paris

Fermeture du 22 février au 2 mars
à partir du 3 mars,
retour aux horaires habituels

VENTE DE TIMBRES

au profit
des sinistrés du séisme
survenu en ARMÉNIE

La série de 3 valeurs 30 frs.
La feuille complète de 9 séries 270 frs.

En vente chez :

- A.A.A.S. : 77, rue Lafayette, Paris 9e
  Tél. : 48. 78. 02. 99
- A.A.A.S. : Maison de retraite de Montmorency, 44-50, ave. du Gal. de Gaulle
  Tél. : 39. 83. 20. 67
- A.A.A.S. : Maison de retraite de Gonesse, 7, rue de l'Eglantier
  Tél. : 39. 85. 24. 24
- A.A.A.S. : Le Home Arménien de St. Raphaël, 104, ave. Maréchal Lyautey
  Tél. : (16) 94. 95. 00 .30
- YAN'S CLUB : 5, ave. Reille, Paris 14e
  Tél. : 45. 89. 20. 48
- LE PACHA : 9, rue du Gal. Leclerc St. Gratien **Tél. : 34. 12. 33. 66**
- AREVDOUR : 70, rue Jean Jaurès Arnouville-lès-Gonesse
- TORREFACTION : 57,rue Jean Jaurès Arnouville-lès-Gonesse
- BRICOFER : 9, rue du Gal. Leclerc St. Gratien
- Mme NADIA FER : 55, rue Félix Faure Enghien Tél. : 34. 12. 33. 66 (14 - 31)
- KODJABEKIAN : 538, ave. du Gal. de Gaulle, Clamart.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Համազգային – Փարիզի երաժշտական ձեռնարկը՝

Կիրակի, Մարտ 19, ժամը՝ 17–ին
Salle CORTOT — Paris

ՍԷՆԹ՝ ԱՆԹՈՒԱՆ Ս. ԹԱԴԷՈՍ

ՀԱՍԿՈՒՄ ԵՒ ՓԱՐՈՁ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Սէն Թ'Անթուանեան Ս. Թադէոս – Բարթողիմէոս եկեղեցւոյ թաղականութիւնը ներկայիս կը տեղեկացնէ իր թաղի եւ շրջակայքէ հաւատացեալ բարեպաշտ ժողովուրդին թէ՝ Քառասնորդաց Մեծ Պահքի շրջանին, Հինգշաբթի, Փետրուար 23, իրիկունը ժամը 6–ին Հրոմկլայի Խաղաղական եւ Հանդստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին եկեղեցւոյս մէջ։ Այս առթիւ կը քարոզէ՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ. ՊԵՐՃԵԱՆ

Ս. ՃԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին, Զորեքշաբթի իրիկունները, ժամը 5–ին, Հրոմկլայի Խաղաղական եւ Հանդստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով. –

Փետրուար 22, Զորեքշաբթի ժամը 5–ին
Մարտ 1, Զորեքշաբթի, ժամը 5–ին
Մարտ 8, Զորեքշաբթի, ժամը 5–ին
Մարտ 15, Զորեքշաբթի, ժամը 5–ին

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները Փետր. 12–էն սկսեալ, մինչեւ Մարտ 12, Գալատեան Կիրակին ներառեալ։

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·45–ին։
Արեւագալ, ժամը՝ 9·45–ին։
Պատարագ, ժամը՝ 10·30–ին։

La Municipalité
et le Comité du Monument Manouchian
de Vaulx-en-Velin
ont l'honneur de vous inviter
à la cérémonie annuelle en hommage
aux 23 membres
du Groupe de combattants MOI - FTPF
fusillés le 21 février 1944 au Mont-Valérien

La cérémonie aura lieu
le samedi 25 février
à 10 h 30
au Square Manouchian
angle avenues Garibaldi et Roger Salengro
Vaulx-en-Velin

Ս. ԾՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԱՍԿՈՒՄ ԵՒ ՔԱՐՈԶ

Մեծ Պահոց ամբողջ շրջանին, Զորեքշաբթի իրիկունները ժամը ճիշդ 6–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ Հոկտմբի Խաղաղական եւ Հանդստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին եւ կը տրուի աւուր պատշաճի քարոզ՝ ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցի եւ կարգի. –

Զորեքշաբթի, Փետրուար 22–ին
Քարոզիչ՝
ՄԻՒՌՈՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԳԼՎԼԳԵԱՆ
Զորեքշաբթի, Մարտ 1–ին
Քարոզիչ՝
ՉԱՒԻՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ
Զորեքշաբթի, Մարտ 8–ին
Քարոզիչ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆԾ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ
Զորեքշաբթի, Մարտ 15–ին
Քարոզիչ՝
ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆԾ. ՊԱԼԸԳԵԱՆ

CONCERT

chœurs — soli — instruments

AU PROFIT DES ORPHELINS
DE L'ARMENIE

JULIETTE YILMAZIAN
présente

KAROUN

CHORALE D'ENFANTS

Direction
KHATCHIG YILMAZIAN

sous la présidence de
Monsieur ROBERT VIGOUROUX
Maire de Marseille

Dimanche 5 mars à 15 h 30
au THEATRE ODEON

au programme :
Komitas — Winavsky — Ganatchian
E. Hovanessian — Mazmanian

réservation : 91.87.43.71 — 91.77.84.70

LES VENDREDIS DE LA QUATRA
SALLE GAVEAU - SAISON 88/89

Vendredi 3 Mars à 20 h 30

CYCLE GRANDS ET JEUNES

EN PRESENCE DE
ALEXANDRE HAROUTIOUNIAN
EDWARD MIRZOYAN
(Deux premières auditions en France)

I

B. BRITTEN
H. PURCELL
Chaconne
G. F. HÆNDEL
Concerto pour harpe et orchestre
CAROL SUE MUKHALIAN

W. A. MOZART
Concerto pour piano
et orchestre K 271
«Jeune homme»
STEPHEN HACIKYAN

II

ALAN HOVHANESS
Concerto pour piano et cordes
«Loussadsak»
HASMIG SURMELIAN
EDWARD MIRZOYAN
«Epitaphe»
(première audition en France)

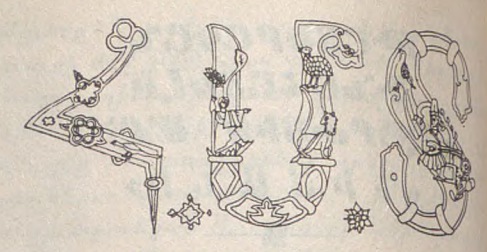
A. HAROUTIOUNIAN
Rhapsodie pour piano et orchestre
Au piano l'auteur :
A. HAROUTIOUNIAN
(première audition en France)

L'Orchestre Jeune Philharmonie
Direction JEAN-JACQUES WERNER

PRIX DES PLACES :
150 — 120 — 80 F. Etudiants, C.V. 50 F.

Siège Quatra : 3, rue des Sts. Pères, Paris (VIe) — 42. 60. 74. 78
Salle Gaveau : 45, rue La Boétie, Paris (VIIIe) — 45. 63. 20. 30

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES

organise une projection en avant-première
de

«RETOUR A L'ARARAT»

(documentaire long métrage
V.O. sous-titré)
de Pea HOLMQUIST

le samedi 25 février à 18h et à 20h30

au CNP. VILLEURBANNE
— 4, ave. Henri Barbusse —

Rencontre avec le réalisateur après chaque séance.

Prix des places :
40 frs.
30 frs. Adhérents MCA
25 frs. Scolaires, étudiants

Résesrvations à la MCAD :
au 78. 49. 42. 97 du mardi au samedi.

CROIX BLEUE DES ARMÉNIENS DE FRANCE

La Croix Bleue des Arméniens de France recrute, pour sa colonie de Bellefontaine, séjours de Juillet et Août 1989 :

— directeurs-adjoints
— infirmiers
— intendants
— économes
— cuisiniers et aide-cuisiniers
— hommes d'entretien
(avec permis de conduire)
— moniteurs diplômés BAFA
(pour ces derniers, candidatures à adresser avant le 31 mars 89).

Candidatures à envoyer à l'adresse suivante :
C.B.A.F.—17, rue Bleue — 75009 Paris

U.G.A.B. - LYON

l'Union Générale Arménienne
de Bienfaisance
présente

L'ARMENIE D'HIER DANS LA TURQUIE D'AUJOURD'HUI

vendredi 24 février à 21 heures

Mairie du 8ème
12, ave. Jean Mermoz — Lyon

montage audiovisuel
de
STEPHANE BOUDOYAN

entrée libre

Հ. Բ. Ը. Մ.

Մարտ 24 - 25 - 26

Բ. ՄԻՋՄԱՍՆԱԶԻՒՂԱՅԻՆ ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԽԱՂԵՐ

Լիոնի մէջ

Մանրամասնութիւնները յետագային։

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 22
MERCREDI
22 FÉVRIER
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.955 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.955

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԼՈՎ

ԵՒՐՈՊԱՅի Հասարակապետութեան 12 անդամները ազդարարութեան բնոյթ ունեցող որոշումներ տուին, սկզբնական շրջանի մը համար: Առաքին նախարարները, որոնք հաւաքուած էին Պրիւսէլ, որոշեցին ետ կանչել Թեհրանի իրենց դեսպանները «խորհրդակցութեան համար» եւ ջնջել որեւէ այցելութիւն, բարձր մակարդակի վրայ: Հասարակաց յայտարարութեամբ մը, 12–ները չեշտած են թէ որքան կարեւորութիւն կու տան մարդկային արտայայտութեան ազատութեան իրենց տղամասերուն վրայ: Ռոլան Տիւմայի համար որոշումը՝ «խորհրդանշական է եւ նշանակալից»: Հոս հոն ցոյցերը կը շարունակուին ի նպաստ Ռըշտիի: Իրանի հեռատեսիլը, երկուշաբթի օր, ներկայացուցած է Խոմէյնիին, բնաւ իրար չանցած, որ կը չարունակէ իր սպառնալիքը: Ցնչենք որ Մոնտի «Նամականի»ին մէջ (փետ· 21) հաւաստած մը կար Ժերար Շալհանի նամակէն, ուր ան չատ տեղին նկատողութիւններ կ'ընէ, ըսելով ի մէջ այլոց· – «Իմամ Խոմէյնիի ըրածը «բանադրանքի» հրահանգ մը արձակելով եւ մարդասպանութեան հրաւիրելով պիղծ ղրաւդի մը դէմ որ խնդրոյ առարկայ ըրած է սրբազնագոյնը, տրամաբանական է: Եւրոպական Պետութեանց մեծամասնութիւնը եւ հրատարակչականներու հակազեցութիւնը նման սպառնալիքի մը առջեւ, մինչ իրենք կը պարծենան այլ արժէքներով, հիմնուած կեանքի իրաւունքի եւ արտայայտութեան ազատութեան վրայ, բոլորովին զուրկ է տրամաբանութենէ: Չի բաւեր մարդու իրաւունքները քարոզել, այլեւ պէտք է զանոնք պաշտպանել երբ վտանգներ կան»:

ԻՍՐԱՅԷԼի վարչապետը Փարիզ կը ժամանէ պաշտօնական այցելութիւն մը կատարելու համար: Թրիպիւն Փիւիվէ տուած հարցազրոյցի մը ընթացքին, Շամիր նը– կատել կու տայ որ արաբական Պետութիւնները համոզուած են, որ Ֆրանսա իրենց կողմն է:

ԼԻԲԱՆԱՆի քրիստոնեայ «Թշնամի պետերը» զօր· Աուն եւ ժաժա հանդիպում ունեցան ապրելակերպ մը դտնելու համար, մէկ չաբթուան ընթացքին 80 մեռեալ եւ 200 վիրաւոր ունենալէ ետք բախումներու հետեւանքով:

ՄԱՆՈՒՇԵԱՆ՝ 45 ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ ԷՐ...

1944, փետ· 21, Մանուչեան եւ իր ընկերները կը դնդակահարուէին:

Երեքշաբթի օրուան (փետ· 21) Իւմանիթէի մէջ, Շարլ Լէտըրման կ'ոգեկոչէր միասք Մանուչեանի եւ իր ընկերներուն յիշատակը, անդրադառնալով դատավարութեան, ապա՝ վճիռին եւ անոր գործադրութեան: 23 դիմադրականներ էին, ուր կային 3 Ֆրանսացի, 5 Իտալացի, երկու Հայ, մէկ Սպանացի, երեք Հունգար, մէկ Ռումանուհի, ուր Լեհ: Անոնց մէկ 12–ը՝ ծագումով հրեայ: Անոնց պետն էր Մանուչեան, ինչ որ պատճառ եղաւ, որ իր անունով մկրտուի խումբը:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ՎԱԼԱՆՍ ԿՐՆԱՑ ՅԱՂԹԵԼ ՄՈՆ – ՏԸ – ՄԱՐՍԱՆի

Ֆրանսայի ախոյեանութեան հաշւոյն, Վալանսի Հ· Մ·ը հաւասար արդիւնք ձեռք բերած է (2 – 2), Կիրակի, Վալորիս քաղաքին մէջ: Տեղւոյն խումբը վերելքի թեկնածուներէն մէկն է:

Այս չաբթու վերջը, Վալանս չատ վատ դիրք մը ունի, Մազամէի մէջ, Մոն – տը – Մարսանի դէմ: Ֆրանսայի Բաժակի խաղ մը՝ 1/32րդ աւարտական: Առաջին անգամն է որ հայանուն ակումբը հասած է այսքան հեռու այս մրցաշարքին մէջ եւ կրնայ լրջօրէն յուսալ երթալ աւելի առաջ ալ:

Մոն – տը – Մարսան, ինչպէս Վալանս, երրորդ դասակարգի խումբ մըն է, բայց չի վայլիր իր խմբակին մէջ: Այսուհանդերձ, բաժակախաղերու մէջ, դէշ անակնկալները կը պատահին միշտ···:

● Հ·Մ·Ը·Մ·Ի ՊԱԿՍԱՆ Է ՄԷԿ ՎԱՅՐԿԵԱՆ···

Լիկի ախոյենութեան համար, Հ·Մ·Ը· Մ· Լիոն – Տէսին կը խաղար, Կիրակի օր, Աննեսիի մէջ: Արդիւնք՝ պարտութիւն մը, 1 – 0: Կոլը նշանակուած է 89–րդ վայրկեանին: Հ·Մ·Ը·Մ· կը մնայ առաջատար: Յառաջիկայ Կիրակի, Տէսնի դաշտին վրայ, մրցում Հոթ – Սաւուայի մէկ ուրիշ ակումբին, Մէյթէյի դէմ՝ որուն յաղթած էր, աշնան, 2 – 0–ով:

Ուրիշ խմբակի մը մէջ, նոյն դասակարգ, Վալանսի Հ·Մ· (2)–ը թեկնածու է նաեւ առաջատարի դիրքին, յաղթելէ վերջ (3 – 0) Ֆ· Ռ· Վալանս (2)ի: Պիտի ըլլայ առաջատար, եթէ յաջողի, յառաջիկայ Կիրակի, նոյն կարգի արդիւնք մը ձեռք բերել Ուլէնի մէջ:

Ուրիշ արդիւնքներ՝

Սէնթ՝ Ֆուա – Հ·Մ·Ը·Մ· Լիոն–Տէսին (2)	0 – 1
Քէնսիօ – Վիէն Հ· Մ·	1 – 1
Քլամար – Իսի Հ· Մ·	1 – 1
Ալֆորվիլ Հ· Մ· Իվրի	3 – 1

ՊԱՍՔԷԹՈԼ

● «ՀԱՏԻՍ» ԼԱՒ ԴԻՐՔԵՐՈՒ ՎՐԱՑ

Շահելէ վերջ, անցեալ մրցաշրջանին, Խորհ· Միութեան բաժակը, Աբովեան քաղաքի «Հատիս» պասքէթպոլի իղական խումբը չատ լուրջ մրցակից մը կը նկատուի այլեւս բարձրագոյն դասակարգի առաջնութեան համար: Դիրք ունի դաւանրամին առաջին քառեակին մէջ, հակառակ որ, երկրաշարժէն ի վեր, ստիպուած է իր բոլոր մրցումները ալ խաղալ Հայաստանէն դուրս, յարմար մարզասրահի չգոյութեան պատճառով: «Հատիս» հրաւիրուած է Հնդկաստան, մասնակցելու մրցաշարքի մը:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍԻՔՃԵԱՆ

ՓՈՒԹՊՈԼ

Հայաստանի ակումբները Խորհ· Միութեան ախոյենութեան բոլոր դասակարգերուն մէջ ներկայացուցած են: Մարզական նոր շրջանի նախօրէին բոլոր խումբերը մարզումի հանդիպումներ կ'ունենան:

Երեւանի «Արարատ»ը արդէն վերադարձած է Արժանթինի եւ Ուրուկուէյ կատարած իր շրջապտոյտէն: Խումբը իր մարզական չրջանը կ'անցընէ Պուլկարիոյ մէջ, իսկ Մարտ 11–ին, ախոյենութեան բացումը կը կատարէ Երեւանի մէջ, Մինսկի «Դինամօ»ի դէմ:

Զորագրիւրի մէջ Փութպոլի Ա· դասակարգի խումբերու ախոյենութեան մըցումներուն կը պատրաստուի Աբովեանի «Կոտայք»ը: Խումբին նոր մարզիչն է Նազար Պետրոսեան, որ «Արարատ»ի վերելքի տարիներուն անուանի վեթերաններէն է: «Կոտայք»ի չարքերը լրացնողներուն մէջ է «Արարատ»ի բերդապահ Հ· Աբրահամեան: Ինչպէս յայտնի է, Աբովեանցիները ներկայիս Ֆրանսայի մէջ կարգ մը հանդիպումներ կ'ունենան, այնուհետեւ անոնք իրենց մարզումները կը չարունակեն մինչեւ Ապրիլ 6, երբ Աբովեանի մէջ կը սկսի այս տարուան ախոյենութիւնը:

Բ· դասակարգի մէջ առաջին անգամ կը խաղայ Հայաստանի ախոյեան՝ Սպիտակի «Բազում» ակումբը: Սպիտակցիները, մինչեւ աւերեալ քաղաքին վերականգնումը, իրենց մրցակիցներուն հետ կը խաղան Կիրովականի դաշտը: Տեղւոյն «Լոռի» ակումբը նոյնպէս հանդէս կու պայ Բ· դասակարգի մէջ:

Նոյն դասակարգին մէջ հանդէս կու պան նաեւ Հոկտեմբերեանի «Սպարտակ»ը եւ Երեւանի «Իսկրա»ն: Հայաստանի մարզական կոմիտէն կեդրոնական իշխանութիւններէն խնդրած է որ Լենինականի «Օլիմպիա»ն եւս մնայ Բ· դասակարգի մէջ (ան անցեալ մրցաշրջանին, վերջին տեղը գրաւելով, կորսնցուցած էր այդ իրաւունքը): Ակէտին ընթացքին զոհուած է այդ խումբին խմբապետը՝ Գ· Վարդիկեան: Մինչեւ քաղաքին վերականգնումը, Լենինականցիներուն խաղերը տեղի կ'ունենան Արթիկի մարզադաշտը:

Մարտ յլի քաղաքապետարանին հրաւէրով այս ամիս Ֆրանսա պէտք է հասնի «Բազում»ի եւ «Օլիմպիա»ի խաղացողներէն կազմուած խումբ մը, որ պիտի մասնակցի հոն տեղի ունենալիք միջազգային մրցաշարքին:

ԸՄԲՇԱՄԱՐՏ

Մարզիկի մեծագոյն նուաճումը, թերեւս հանդիսականի համակրանքը չահելն է: Իսկ Լենինականցի դասական ոճի ըմբիշներ Գագիկ Աւագեան (52 քկ·) եւ Յարութիւն Ռուբէնեան (62 քկ·) Մինսկի մէջ տեղի ունեցած խորհրդային ախոյենութեան հետեւող մարզաձիներու խակական կուռքերը եղած են: Լենինականցի երկու երիտասարդները տուն դարձած են պրոնզէ մետալներով:

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ՎԵՐԱԴԱՐՁԻ ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՑ ԼՈՆՏՈՆԷՆ ԱՆՑԱԻ

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը, որ ինչպէս ծանօթ է, Փարիզէն անցաւ Փետ· 1–ին դէպի Նիւ–Եորք իր ճամբուն վրայ, Ուրբաթ օր հասած է Լոնտոն:

Կիրակի առաւօտ, Փետ· 19–ին, Գարեգին Բ· յուղիչ քարոզ մը արտասանած է Ս· Պետրոս Եկեղեցին, ապա այցելած Համազգային ՀՕՄ – ՀՄԸՄ–ի նոր կեդրոնը, ուր ընդունելութիւն մը տեղի ունեցած է իրեն ի պատիւ:

Հայրապետը Պէյրութ կը վերադառնայ Զորեքշաբթի օր:

ՃԷՍԻ ՃԷՔՍԸՆ ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՄԻՏԷՆ ԵՒ Ս. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Փետ· 7–ի մեր թիւով (Արմէնփրէս) արձադանգած էինք նախագահական խախրհրդային թեկնածու եւ մարդկային իրաւանց բուռն պաշտպան՝ ճէսի ճէքսընի Հայաստան այցելութեան, աւելցնելով մեր կոզմէ, թէ վէճ ունեցած էր Ս· Յարութիւնեանի հետ իր տեսակցութեան ընթացքին Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներուն մասին:

«Ասպարէզ» (Փետ· 7) կարգ մը մանրամասնութիւններ կու տայ այդ առընչութեամբ· –

Զորեքշաբթի, Փետ· 1–ին Սուրէն Յարութիւնեանի գրասենեակին մէջ տեղի ունեցած հանդիպումին ընթացքին, Միացեալ Նահանգներու նախագահութեան նախկին թեկնածու ճէքսընը պահանջած է, որ Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամները եթէ պիտի դատուին, հրապարակային եւ արդար դատավարութեան արժանանան:

Յարութիւնեան, յայտնապէս ջղայնացած ճէքսընի այս խօսքերէն, իրրեւ պատասխան, բուռն կերպով քննադատած է Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամները, ամբաստանելով զանոնք բռնութիւններ եւ ազդայնամոլական զգացումներ հրահրած ըլլալու, Կորբաչովի վերակառուցման քաղաքականութիւնը խափանելու եւ երկրաշարժի աղէտեալներուն օգնելու գործը խանգարելու յանցանքով:

Նշենք, որ Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամները տակաւին պաշտօնապէս ամբաստանուած չեն խորհրդային իշխանութեանց կողմէ: Յարութիւնեանի բոլոր ամբաստանութիւնները պետական եւ վարչակազմական որոշ շահերու ծառայող միտումնաւոր ու հիմնովին սխալ արտայայտութիւններ են, որոնք Հայաստանի ժողովրդական խաւերու մէջ ընդվզում կը յառաջացնեն:

Այսուհանդերձ, Յարութիւնեան չարունակած է իր դատապարտանքի խօսքը՝ Ղարաբաղ Կոմիտէի հասցէին, աւելցընելով, որ «այս մարդիկը կը վարձեն որ իրենք օրէնքէ վեր են»:

Իր կարգին, ճէքսընն պնդած է, որ «ես մէկ բան գիտեմ, այն է, որ ամէնէն մեծ իրաւունքը, իրաւունքի համար բողոքելու իրաւունքն է»:

Յարութիւնեանի եւ ճէքսընի միջեւ մէկ ժամ տեւող հանդիպումը աւարտած է երբ Հայաստանի դեկավարը ուղղակի պատասխանով ճէքսընին յայտնած է թէ այդ հարցի մասին նոյն դիրքերը կրնան դարձեալ խօսիլ:

ճէքսընն Հայաստանի մէջ նաեւ հանդիպում ունեցած է Ամենայն Հայոց Վազգէն Ա· Կաթողիկոսին հետ: Այս հանդիպումի ընթացքին եւս ճէքսընն արծարծած է Ղարաբաղ Կոմիտէի բանտարկութեան հարցը:

Նոյն հարցի մասին ճէքսընն նաեւ խօսած էր Խորհ· Միութեան համայնավար կուսակցութեան քաղաքական բիւրոյի անդամներէն Ալեքսանդր Եակովլեւի հետ, երբ այս վերջինին հանդիպած էր Մոսկուայի մէջ:

ճէքսընի համաձայն, Ղարաբաղ Կոմիտէի ձերբակալութիւնը վտանգի կ'ենթարկէ Խորհ· Միութեան իշխանութեանց կողմէ առաջադրուած մարդկային իրաւունքներու խորհրդաժողովը, որ 1991–ին տեղի պիտի ունենայ Մոսկուայի մէջ, եթէ մինչ այդ արեւմտեան Պետութիւնները չփոխեն իրենց կեցուածքը:

Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամները կրնան

(Շար·ը Դ· էջ)

ՉԻ ԿԱՐԵԼԻ...

Ժամանակին, Մարսէյլ, Պօմոնի ար-ուարձանում, հայրս ընդարձակ մի հող գնեց, որի վրայ կառուցել տուեց մի հա-մեստ առանձնատուն: Պարտքով ու ըղ-կանքով վերջապէս սեփականատէրը դա-ռանք այդ բնակարանին, ուր անցկացրի պատանեկան արեւոտ տարիները: Թէեւ հեռու մեր այգեստանի հարազատ հո-ղից, այդտեղ է որ հայրս լինճ ներարկեց հողի սէրը: Ու անոյշ զեփիւռի նման միա-քըս յաճախ չոյում են այն դիշերները, երբ հօրս հետ, առուների միջով եւ պայծառ լուսնի հովանաւորութեամբ, մեր այգին էինք ջրում:

Այսպիսով հաւատարիմ էինք մնում մեր զերդաստանի պապերին, մասամբ չարունակելով աւանդութիւնը: Որովհե-տեւ ըստ մեծ – մօրս զօրաւոր յիշողու-թեան, մեր նախնիները, հնուց ի վեր Վասպուրական աշխարհում, այդիներին ջուր են բաշխել: Այսինքն եղել են ըղ-բաշխ: Պատուաբեր մի կոչում որ պէտք չէ չվոխել ջրկիրի հետ:

Մարսէյլ քաղաքի աղմուկից յետոյ, չատ հեշտութեամբ համակերպուեցինք արուարձանի կենցաղին: Բնականաբար ինքնաչարժ չունէինք, ամարանոց կամ արձակուրդի չէինք գնում, բայց զժգոհ չէինք այսպէս ասած մեր «պուռժուական» կեանքից: Շնորհիւ մեր այգուն, բաւա-կանին չատացան բարեկամները: Մանա-ւանդ զարնան ու ամառուայ ամիսներին մեր դուռը բաց էր մնում բազմաթիւ այ-ցելուղներին: Ընտիր հիւրերի համար «խաւեար»ի վոխարէն հրամցնում էինք մեծ մօրս պատրաստած սոխուկով (1) խորած պանիր, որի բուրմունքը այնպիսի մի կծու ազականութիւն էր որ կարող էր արթնացնել խոր քնած մարդը: Խոս-տովանեմ, որ մինչեւ օրս անկարող եմ ճաշակել այդ ազգային «բարիքը»:

Միակ խնդիրը որ մեզ անհանգստացնում էր, մեր երկու Ֆրանսացի հարեւանների վարմունքն էր մեր նկատմամբ: Մեր բա-րեւին հազիւ թէ պատասխանում էին չրթունքների ծայրով: Առանց լուրջ պատճառի, պարզապէս անտեսում էին մեզ: Այդ վարմունքը յաւ էր պատճառում մեզ եւ չեշտում օտար լինելու «յանցան-քը»:

Այդ կողմի հսկայ առանձնատունում, մե-նաւոր մի կին էր ապրում իր ազախինի հետ: Երբ դուրս էր գալիս, այնպէս էր հագնուած, չալարուած եւ զարդարուած՝ ասես հարսնիքի էր գնում: Բայց նրա դէմքը միշտ մռայլ էր, աչքերը միշտ գետնին յառած: Այս կնոջ կեանքը մեզ համար հանելուկ էր: Ոչ ոքի հետ չէր խօսում, բայց ամէն անգամ մեր դրան առջեւից անցնելիս՝ հոտաւէտ հետք էր թողնում որ ինճ դուր էր գալիս...:

Իսկ ձախ կողմի երեք յարկանի առանձ-նատան մէջ ապրում էին Տէր եւ Տիկին Մարթէն, որոնց ջահելութիւնը վաղուց անցել էր արեւիւն: Պր. Մարթէն հան-դրատեան կոչուած նախկին գատախազ էր: Շեչտուած դիմագծերով եւ առնա-կան պեխերով, յիշեցնում էր Քլեման-սօն: Բայց բոլորովին ենթարկուած էր իր բռնակալ ու մարդասպան կնոջը: Ե-րեւոյթները երբեմն խաբուսիկ են: Իրա-կանում, Տիկին Մարթէնը անցեալում ե-ղել էր երգչուհի, բայց նրա ձայնը այլ-եւս չէր լսում: Այդ էլ կորել էր ջահե-լութեան հետ: Երեւի դրա համար էր որ նրան տեսնում էինք միշտ սեւ զգեստով: Այնքան նիհարակազմ էր որ թեւերը բարձրացնելիս կարող էր հիանալի խըր-տուիլակի ղեր կատարել մեր պզտլիկ այգում ... Մեծ – մայրս նրան մկրտել էր «սեւաւոր վռիկ» (այսինքն Վանայ արմատական հայերէնով՝ ագռաւ):

Պատերազմը առիթ եղաւ որպէսզի ցոյց տանք մեր հարեւաններին զգլխականի վերաբերմունքը: Որքան յիշում եմ, մեր յարաբերութիւնները Մարթէնների հետ յանկարծ փոխուեցին եւ անհաւատա-լիօրէն չերմացան: Տիկին Մարթէնը «կակղել» էր եւ մեզ հանդիպելիս փոր-ձում էր ճմռթկուած դէմքին մի ժպիտ կախել: Աւելի ուշ հասկացայ որ այդ ա-նըպատեհ «պերեստրօյկա»ի պատճառը մօրս տուած մի տուփ շաքարն էր...

Ու վերջապէս մի օր էլ հրաւիրուեցինք թէյի:

Հազանք մեր ամենավայելուչ զգեստնե-րը, որոնց տեսակների թիւը չատ հա-մեստ էր: Մայրս հագել էր մի մոխրա-գոյն չրջազգեստ, քոյրս Pensionnat Sainte Marie վարժարանի համազգեստը, իսկ ես էլ միակ նոր չապիկիս հետ կա-պել էի սրճագոյն փողկապ, որ մայրս դուրս էր բերել մի հին չրջազգեստից: Ճչդուած ժամին Մարթէննների լայն դուռը զանգեցինք:

– Օ՛, ինչ վայելուչ (élégant) էք, բա-ցագանչեց տիկին Մարթէն, չատ հաճելի է ձեզ տեսնել այսպէս ճաշակաւոր հագ-նուած, համեցէք, համեցէք...

Պիղծ «քօմփլիմէնթ», որ անուղղակիօ-րէն ենթադրել կը տար այլ օրերու մեր թափթփած հանդերձանքը: «Քէ՛ խորեմ» պիտի մրմնջար մեծ մայրս...

Բաղդատելով մեր բնակարանին, Մար-թէնների տունը մի պալատ էր, աւելին՝ մի թանգարան, թանկագին կահաւորով, դորգերով, ընտիր կարասիներով եւ պիպ-օներով: Նկատեցի տիկին Մարթէնի բազմաթիւ լուսանկարները, երբ երգչու-հին իր փառքի գէներին էր: Մինչդեռ հիմա ... «Et rose, elle a vécu ce que vivent les roses l'espace d'un matin» պի-տի ասէր բանաստեղծը:

Սեղանի չուրջ տիկին Մարթէն դժգո-հութիւն յայտնեց Մարսէյլի ժողովուր-դից, քննադատելով նրանց ազաւազուած Ֆրանսերէնը: Իր համոզումն էր, թէ «ա-մենամաքուր եւ ճշգրիտ Ֆրանսերէնը կարելի է լսել միայն Թուռ քաղաքում»: Տիկին Մարթէնի ծննդավայրը Թուռ լի-նելով, Մարսէյլը նրա համար գրեթէ մի աքսորավայր էր...

Մայրս իր անոյշ ժպիտով փորձում էր մասնակցել տիկնոջ խօսակցութեան, եւ քիչ խօսելու ամենալաւ ձեւը համակար-ծիք լինելն էր տիկին Մարթէնին: Արդէն ո՞վ էր համարձակւում նրան հակաճառել: Հէնց դրա համար էր երեւի, որ ամուսինը չատ բացակայում էր տնից:

Քոյրս ու ես, խելօք ու լուռ լսում էինք դիցուհուն, ափսոսալով մեր խաղի ժա-մերը: Մի պահ «սեւաւոր վռիկը» մօտե-ցաւ աթոռիս, ձեռքը դրաւ ուսիս եւ քըն-քոյշ չեշտով սաստեց– «Սեղանի չուրջ, ձեռքերը սեղանի վրայ: Ծունկերի վրայ չի՛ կա՛–րե՛–լի՛: Մի մոռանար, mon petit bonhomme, որ այստեղ Ֆրանսա ենք»:

Այս դիտողութիւնը ինճ խայթեց: Թուշերիս տաքութիւնից զգայի դէմքիս կարմրելը: Թէյս չմեցի եւ պնակիս էէյէը մնաց անաւարտ: Իսկ մայրս, բը-նականօրէն իրաւունք տուեց տիկին Մար-թէնին եւ իր ժպիտով փորձում էր ինճ մխիթարել: Բայց տարիներ յիշեցի...:

⁂

Տէր եւ Տիկին Մարթէն վաղուց չ՛ որ հեռացել են մեր մօտակայքից: Իսկ պատա-նեկութեանս այս միջադէպը պիտի չա-րունակէր հանդչել տասնեակ տարիների փոշու տակ, մոռացութեան փոսում, ե-թէ վերջերս պատահմամբ ականատես չլինէի հետաքրքրական մի դէպքի որ պատճառ եղաւ տիկին Մարթէնի... յա-րութեան:

Ուրեմն արեւոտ Հոկտեմբեր ամիսն է: Ամառը ծուլացել է, իր տեղը չի զիջում աշնան: Ներկայ եմ Սէն – Ժերոմի Սուրբ Սահակ – Մեսրոպ եկեղեցւոյ կառուցման տարեդարձի հանդիսաւոր պատարագին: Շոգը խեղդիչ է: Եկեղեցին լիքը: Ցար-գելով հոգեպարծութեան հրաւէրը, ներ-կայ են նաեւ Մարսէյլի եւ Սէն – Ժերոմի քաղաքապետները, որոնք խորանին առ-ջեւ, անչարժ արձանի տակունութեամբ ցուցաբերում են զնահատելի համբերու-թիւն: Մանաւանդ որ հաւատացեալ չեն, քանի երբեք չեն խաչակնքում: Իսկ երբ Աստուծոյ հետ կապերը խզուած են, «տոք» (2) չկայ, կարելի է երեւակայել թէ որքան երկար են թւում պատարագի մեր ժամերը...

Սրբազան հօր քարոզի պահին նկա-տեցի որ ալեհեր մի դպիր մօտեցաւ Սէն – Ժերոմի քաղաքապետին ու ականջին մի բան փսփսած: Համբերատար քաղաք-պետը խկոյն աչքի եկաւ եւ կռնակում ծալած ձեռքերը անմիջապէս առջեւ բե-րեց: Շատ դուրս եկաւ դպիրի այս մի-

«ԿԸ ԽՕՍԻ ԵՒ ԿԸ ՅՈՒՅԱԴՐԷ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԸ»

1988 թուականի Մայիս 1-էն Լեռնային Ղարաբաղը հնարաւորութիւն ունեցաւ դիտելու հայկական հեռատեսիլի հաղոր-դումները: Մայիս 15–ին հնչեց Ստեփա-նակերտի հեռատեսիլի նորատեղծ կեդ-րոնին առաջին փորձնական հաղոր-դումը:

Հետեւեալ հարցազրոյցը կատարուած է Լ.Ղ.ԻՄ–ի հեռատեսիլի ու ռատիօհա-ղորդումներու կոմիտէի նախագահ Գրի-գոր Սողոմոնեանի հետ, Ռուզան Զաքար-եանի կողմէ, ու հրատարակուած «Սովե-տական Արուեստ» ամսագրերի նոյեմ-բերի թիւին մէջ:

***

ՀԱՐՑՈՒՄ – Ստեփանակերտի մէջ հե-ռատեսիլի կեդրոն ունենալու ծրագիր վաղուց կա՞ր:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ – Աւելի քան քսան տարի Ղարաբաղի ժողովուրդը կը պահանջէր, կը խնդրէր որ ստեղծուի մայրենի լեզ-ուով հաղորդումներ ընդգ հեռատեսիլի հաղորդատեղի: Սակայն հարցը անընդ-հատ կը ձգձգուէր, կը մերժուէր: Հայ-կական հեռատեսիլին հաղորդումները ստանալու մեր փափաքն իսկ անհաս երա-զանք կը մնար: Եւ քանի անդամ որ այս հարցերը առաջ կը քշուէին, այնքան ան-դամ կը մերժուէին: Բայց մենք կը չա-րունակէինք յամառիլ: Այնպէս որ Մոս-կուայի մեր գործընկերները մեզ արդէն կը դիմաւորէին «կը խօսի, բայց չի ցու-ցադրեր Ստեփանակերտը» ասացուածք գործած արտայայտութեամբ:

Ապրիլեան պլենումէն յետոյ միայն, երբ երկրին մէջ քաղաքական մթնոլորտը փոխուեցաւ, Ղարաբաղի մէջ հեռատե-սիլի կեդրոն ունենալու հեռանկարները չօչափելի դարձան: Եւ Մորհրդային կեդ-րոնական Կոմիտէի առաջադրանքով Նա-խարարներու Մորհուրդին՝ առանձին երկ-

---

չամութիւնը: Ու միտք էի անում՝ երա-նի թէ նրա բծախնդիր զգացումը վարա-կիչ դառնար եւ մեր եկեղեցիների մուտ-քին, մի ոստիկան – զպիր արգիլէր մուտ-քը այն բոլոր փնթիներին որոնք «պլուզ-ճին»ով են պատարագին ներկայ լինում: Արգիլուէր մուտքը այն բոլոր կանանց ո-րոնք այնպէս են հագնուած, կարծես եկե-ղեցին մի վայր լինէր ուր պէտք է ցոյց տան իրենց ֆիզիքական առաւելութիւն-ները...

Պատարագը դրեթէ աւարտելու վրայ էր, երբ Սէն – Ժերոմի քաղաքապետը նը-կատեց որ իր կարգին հարեւանն էլ ձեռ-քերը թաքցրել է կռնակին: Ցանցաւորի ականջին փսփսաց եւ այս անգամ չարքի մաս հէնց ինքն՝ Մարսէյլի քաղաքա-պետը...

Տիկին Մարթէնից ի վեր կէս դար է անցել ու չատ փոփոխութիւններ են կա-տարուել աշխարհում: Նախ բնականաբար, վաղուց է որ ճաշի պահին ձեռքերս սե-ղանի վրայ եմ պահում: Անկախ դրանից, հիմա էլ մեզ է վիճակուում ուրիշներին դիտողութիւններ անել: Որքան պիտի ուզէի Սէն – Ժերոմի եկեղեցու սպիտա-կամազ դպիրի տեղը լինել ու խաղաղ սըր-տով պատգամել.

– Պարոնայք քաղաքապետներ կամ քա-ղաքապետութեան թեկնածուներ, Հա-յաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին ա-մէնից աւելի դեմոկրատական եկեղեցին է, որի դուռը միշտ բաց է բոլորին: Ներանք լինեն հաւատացեալ թէ հեթանոս, ըն-դունում է առանց ցեղի, գոյնի, դաւա-նանքի խտրութեան: Ցարգում է բոլո-րին, բայց պահանջում է յարգուել բոլո-րից: Մի խօսքով՝ եկեղեցին հայկական, Հայաստան երկիրն է՝ ձեռքերը կռնակին թաքցնել չի՛–կա՛–րե՛–լի՛...

Մնում է որ ընթերցողից խնդրեմ՝ մո-տալուտ քաղաքապետական ընտրութիւն-ների առթիւ, մի պահ մոռանայ այս տողերը...

Կ. ՋՐԲԱՇԵԱՆ

(1) Սոխի մի տեսակ:
(2) Courant électrique.

բամասերու, լինքնավար հանրապետու-թիւններու եւ մարզերու մէջ հեռատեսիլի կեդրոն ստեղծելու որոշումը առընչուե-ցաւ նաեւ մեզի: Նկատի առնելով մեր ե-կարամեայ բողոքները, Ադրբեջանէն, Ռեւազանէն եւս գոհացում տուին նաեւ մեր խնդրանքին:

Անցեալ տարի սկսանք վերանորոգել, վերակազմաւորել մեզի յատկացուած չէնքը: Նոյն տաեն յառաջ եկաւ համա-պատասխան սարքաւորումներ ներմուծե-լու հարցը: Այս տարուան Ցունուար մի-կին մենք պատրաստ ենք սկսելու մեր աշխատանքները: Սակայն նորէն զործ խանգարող խոչընդոտներ եղան: Իսկ յետոյ արդէն մարզին մէջ իրարանձա-թիւնները այնպէս փոխուեցան որ ներկա-յացուած խնդիրներուն քով հեռատեսիլը, ինչպէս կ'ըսեն, վերջին տեղը մնաց: Ադրբէյնի մեր հարցը կրկին արծարծուե-ցաւ: Բայց կրկին համընկաւ մեր ամե-նամեծ օրերուն:

Վերջապէս Մայիս 15ին առաջին փորձ-նական հաղորդումով ասպարէզ եկանք: Բայց մինչ այդ, Ղարաբաղցիներու կեան-քին ամենածանր չրջանին մեծ ուրախու-թիւն մը ունեցան. իրականացած էր հայ-կական հեռատեսիլի հաղորդումները դիտելու մեր վաղեմի երազանքը:

Կարճ ժամանակ եաք, Ցունիս մկկին մենք սկսանք կանոնաւոր աշխատիլ:

Հ. – Իսկ ի՞նչ պարբերականութեամբ կը հաղորդէք:

Պ. – Այսպէս էր. ընդունուած որոշու-մին համաձայն չաբաթը երկու անգամ մկկուկէս ժամնոց հաղորդում կը նախա-տեսուէր: Սակայն որոշ հատւածարակչու-թիւն մը ստեղծելու համար մենք որոշե-ցինք ժամանակը զարձնելով մկկական ժամ, հաղորդումներ կ'ունենանք Երկուչաբթի, Չորեքչաբթի եւ Ուրբաթ օրերը:

Հ. – Քանի՞ գլխաւոր խմբագրութիւն կայ ձեր հաղորդավայրը եւ ստեղծագոր-ծական ի՞նչ սկզբունքներով կ'առաջ-նորդուիք:

Պ. – Նախնական չրջանին մենք, իմ հիմա արդէն երկու գլխաւոր խմբագր-ութիւններ կը գործեն: Եւ այս խմբագր-ութիւնները որոշակի ենթաբաժանում-ներ չունին: Կը ստեղծագործենք հիմնա-կան կերպով կեդրոնական հեռատեսիլի «բարի երեկոյ, Մոսկուա» հաղորդաշ-րին սկզբունքով:

Հ. – Գուցէ եւ կանուխ է այդ մասին խօսելու համար, բայց կա՞ն հաղորդա-վարներ, հեռատեսիլի մեկնաբաններ, ո-րոնք իրենց գործունէութեամբ կրցած են գրաւել դիտողներու համակրանքը:

Պ. – Հաղորդատեղիին մէջ ամէնը շ հոգի կ'աշխատի: Հաղորդումները վա-րող չորս խօսնակ ունինք: Արժանի բարձ ընդունելութիւն գտած են մեր գլխաւոր խմբագիրները՝ Մարսէլ Պետրոսեանի եւ Գագիկ Գրիգորեանի հեղինակած եւ վա-րած հաղորդումները: Իր աշխատանքով ուշագրաւ է նաեւ աւագ խմբագիր՝ Գ. Բախշինեան: Բոլորն ալ մեր տեղական ուժերն են ու հեռատեսիլ եկած են ձայ-նասփիւռէն: Ճիշդ է, նոր ասպարէզ էր, բայց անոնք չատ արագ կողմնորոշուելով կրցան չահիլ մեր մարզոց հաւատքը, եւ թերեւս նաեւ սէրը:

Հ. – Ձեզի յատկացուած շաբթուան երեք օրերուն ի՞նչ ծրագրերով հանդէս կուգաք:

Պ. – Ամենաբազմազան: Այսինքն կ'աշ-խատինք այդ մկկ, երբեմն նաեւ մկկուկէս ժամուան մէջ տեղաւորուելով թէ տե-ղեկատուութիւն կատարել, թէ խնդրա-յարոյց հարցեր յառաջ քաշել եւ թէ գե-ղարուեստական ծրագիր ներկայացնել: Երբեմն նաեւ վաւերագրական եւ կար-ճամետրաժ գեղարուեստական ժապաւէն-ներ կը ցուցադրենք: Վերջերս ահա մեծ ընդունելութեան արժանացաւ «Երեւան աշխատանոցի նկարահանած «Մատենա-դարան» չարքին ցուցադրութիւնը:

Հ. – Մենք հոս նկատեցինք որ ձեր հա-ղորդումներու օրերը մեծ ամիսներու-թեամբ կը սպասեն: Կը հեռաձայնեն, կը հարցնեն իրարու հաղորդումներու ժամե-րը: Ի՞նչով շահած էք նման համակր-րանք մը:

Պ. – Կ'երեւի ճշմարտութիւնը ըսելով: Արդիական հնչողութեամբ պատրաստ-ուած նիւթերով, սուր խնդիրներ քննող հարցազրոյցներով, վլոր տեղանիներով,

մարդոց հոգերուն, ու ցաւերուն մասին չխոսելով: Այսինքն ընտրած ենք միայն դիտողին սիրան ու հոգին չահելու ամէնէն ճիշդ ճանապարհը:

Հ. – Ի՞նչ առընչութիւններով կապուած էք հայկական հեռատեսիլին հետ:

Պ. – Առանց չափազանցելու ըսեմ որ եթէ հայկական հեռատեսիլին օդնութիւնը չըլլար մենք հազիւ թէ կարենայինք այսպէս արագօրէն կազմակերպել մեր աշխատանքները: Օգնեցին եւ կ'օգնեն ամէն բանով, մինչեւ վաւերագրական եւ կարճամեայ ժապաւէնները, զեղարուեստական ու երաժշտական հաղորդումնե – րու տեսագրուած ժապաւէնները տրա – մադրելը: Օր չկայ դրեթէ որ Երեւանէն մեր դործընկերները չհյցնելեն մեզի: Կուդան ամենաատրբեր մասնագիտութիւն – ներու տէր մարդիկ, կ'աջակցին, ուղղութիւն կուտան մեր աշխատանքներուն: Իսկ մեր ամենածանր շրջանին, երբ այնպէս կը թուէր թէ մեկուսացուած էինք, երբ ճանապարհները կարգին չէին դոր – ծեր, անոնք նորէն կուգային: Գնահատելի էր որ այն օրերուն ճարտարութիւնի – կան օդնութիւն առացանք ոչ միայն Երեւանէն, այլեւ Մոսկուայէն ու Սոչիէն: Բայց այդ թեքնիքը օգտագործելու եղանակը չէինք գիտեր: Նորէն օգնութեան հասան Հայաստանի հեռատեսիլին մասնագէտները:

Հ. – Նորաստեղծ ձեր հեռատեսիլը իր գործունէութիւնը ընդլայնելու եւ առհասարակ զարգանալու ի՞նչ հեռանկարներ ունի:

Պ. – Յաջորդ տարուան Յունուարին պէտք է անցնինք ամէնօրեայ հաղորդումներու: Տարուան մէջ 365 ժամ հաղորդում կ'ունենանք: Կը կարծեմ դժուար կ'ըլլայ: Յատկապէս թեքնիկական սարքաւորումներու հետ լուրջ հարցեր կը ծագին: Առաջնահերթ խնդիր է օրինակ, հեռատեսիլի տեսադրող դործիքներու հայթայթումը: Արտասահմանէն չենք կրնար ձեռք ձգել: Պարզ այն պատճառով որ միջոցներ չունինք: Մեր երկրին մէջ վերջերս սկսած անոնց արտադրութիւնն ալ մասնագէտներու վկայութեամբ բաւարար որակ չունի: Ուրեմն երկրին պէտք է ապահովինք հայկական հեռատեսիլին: Իսկ ծայրայեղ պարագային մեզի կը ղըրկեն երկրին որեւէ մէկ հաղորդավայրին արդէն գործածուած սարքաւորումները: Ինչպէս օրինակ, ցուցադրող սա գործիքը որ Նովոսիբիրսկի աշխատանոցներէն դուրս դրուած ապրանքներէն է: Եւ եթէ հիմա կ'աշխատի, չնորհիւ միայն Երեւանի մասնագէտներուն հմուտ միջամտութեան:

Հ. – Ուրեմն ձեր դժուարութիւնները գլխաւորաբար թեքնիք միջոցներու կապուած են: Իսկ ստեղծագործող ուժերու խնդիր չունի՞ք:

Պ. – կան, անշուշտ: Եւ շատ կ'ուզէինք որ մեր շարքերը յատկիկային լրանային Հայաստանէն հրաւիրուած թղթակիցներով: Բայց բնակարան տրամադրելու հարցը կայ: Հիմա կառուցուող շինութիւններուն մեծ մասը պէտք է յատկացուի Սումգայիթցիներուն: Հակառակ ասոր, այս տարի Երեւանէն հրաւիրուած մեր գործընկերներուն՝ գլխաւոր բեմադրիչ Նիքոլա Դաւթեանի, գլխաւոր օպերատոր Գագիկ Սիմոնեանի եւ Գագիկ Մըկըրտչեանի, բարեբախտաբար, կրցանք բնակարան ապահովել: Տեսնենք, թերեւս ժամանակով նաեւ այս հարցը կը կարգաւորուի:

Հ. – Հայկական եւ տեղական հեռատեսիլի հաղորդումները առայժմ հնարաւորութիւն ունին դիտելու միայն Ստեփանակերտի եւ Ասկերանի շրջանի բնակիչները: Իսկ Ղարաբաղի մնացած շրջանները ե՞րբ այդ կարելիութիւնը կ'ունենան:

Պ. – Համապատասխան տեղավայրերը հաղորդիչ կայաններ զետեղելէ ետք: Ղարաբաղի մասին Խորհրդային Կեդրոնական Կոմիտէին եւ Նախարարներու Խորհուրդին յայտնի որոշումէն յետոյ բաւական կարճ ժամանակի մէջ, ընդամէնը քանի մը ամիսէն, կառուցուեցաւ յատուկ դիծ որ հայկական հեռատեսիլի ծրագիրը առանալու կարելիութիւն տուաւ, դըժբախտաբար ոչ բոլոր շրջաններուն մէջ: Նախատեսուած, աւելի ճիշդ որոշուած էր որ Օգոստոսի վերջերուն նշուած երկու ալիքները ու նաեւ կեդրոնական հեռատեսիլի հաղորդումները ընդունին նաեւ մնացած շրջանները: Սակայն հաղորդիչը ուշ առանալու պատճառաբանութեամբ տեղեկացուցին որ ատիկա կարելի է միայն աշնան վերջերը:

Հ. – Ընկեր Սողոմոնեան, ձեր գործէն անկախ հարցում մը: Ձեզի, որպէս շարքային հեռատեսիլ դիտող, կը գոհացնե՞ն արդեօք հայկական հեռատեսիլի հաղորդումները:

Պ. – Ոչ միայն ես, այլեւ ամբողջ Ղարաբաղը հայկական հեռատեսիլին հանդէպ կողմնակալ վերաբերում ունի: Մենք դոյդն չափով իսկ չենք համակերպած տարիներու մեր երազանքը չօշափելի կերպով իրականացուած տեսնելու մըտքին: Ամէն անգամ մայրենի լեզուով հընչող «Բարեւ ձեզ, յարգելի հեռուստադիտողներ» խօսքերը մեզի դեռ պատրանք կը թուին, եւ յետոյ հոն, ուր աշխատանք կը տարուի, անհնար է որ թերութիւններ չըլլան: Ինչ կը վերաբերի ուղղակի լինելիք, որքան ալ ուզեմ, չեմ կրնար չարքային դիտողի դերին մէջ ըլլալ: Հայկական հեռատեսիլը մեր բարեկամն է, մեր աւագ օդնականը: Եւ մենք ուշի – ուշով կը հետեւինք անոր աշխատանքնե – րուն, կը սորվինք: Միակ դիտողութիւնս թերեւս այն է որ քիչ կ'անդրադառնան Ղարաբաղին: Մինչդեռ յոյս ունէինք որ դոնէ հիմա չաբաթական առնուազն մէկ կամ երկու անդամ արցախեան թեմաներով հաղորդումներ կը տրուին ո – րոնք կը պատմեն մեր անցեալ ու ներկայ հոգերուն եւ ուրախութիւններուն մասին:

Գերմանական օգնութիւնը Հայաստանի

Գերման կարմիր Խաչի նախագահ՝ իշխան Յու Սայն Վիթկընշթայն վերջերս հաստատեց թէ գերման ժողովուրդի Հայաստանի աղէտեալներուն հանդէպ ցոյց տուած հետաքրքրութիւնը աննախընթաց է եւ կը գերազանցէ ցարդ տեղի ունեցած բոլոր նման ձեռնարկները: Արդարեւ Կարմիր Խաչը ժողովուրդի տարբեր խաւերէն ցարդ ստացած է աւելի քան 100 միլիոն մարք արժողութեամբ առարկաներ եւ դրամ: Աւելի քան երեսուն տասնամեակներ զացած են Հայաստան եւ տարած անհրաժեշտ իրերը՝ դեղօրայք, ծածկոց դործիքներ, վրաններ, հագուստեղէն: Շեփիկըլի հրատարակիչ՝ Ր. Աուկըթայլի եւ Պուրտա հանդէսի արտօնատէրերէն՝ Պր. Պուրտայլի իշխանական նուիրատուութիւններէն զատ ատ վերջին – ները տրամադրած են մէկական միլիոն մարք, գտնուած են մեծ թիւով անհատներ, որոնք աւելի համեստ դումարներով բերած են իրենց մասնակցութիւնը: Մեծ դեր խաղացած են կարգ մը կազմակերպութիւններ եւ հիմնարկներ: Զորավարիկ Գերմանիոյ թերթի արտօնատէրները բացած են յատուկ արշաւ, եւ դոյացուցած եօթը միլիոն մարք: Նոյնպէս Հեսսընի եւ Պաւառիոյ ձախակողմեան կոյանները «Զայնասփիւռ Հայաստանի համար» նշանաբանին տակ կազմակերպած են յատուկ հաղորդումներ, որոնց ընթացքին ունկնդիրներ վճարումի փոխարէն ապսպրած են իրենց սիրած երաժշտութիւնը: – «Եթէ արձագանգ հանդիսանաիք բոլոր նուիրատուութիւնե – րուն, իւրաքանչիւր օր լման երկու էջ պէտք է տրամադրեմ անոնց»:

Գործնական աշխատանքը հիմնականին մէջ, ինկած էր Կարմիր Խաչի եւ թէքնիք օդնութիւն կոչուած կազմակերպութեան վրայ: Առաջինը ծանրացած էր Սուեփա – նաւանի, իսկ երկրորդը՝ Լենինականի վրայ, հոն փլատակներու վերացման դործով զբաղելով: Իրենց մասնակցութիւնը բերած են նաեւ կարգ մը համալսարաններ – Միւնխէնի, Կէօթթինկէնի, Հանովըրի –, տրամադրելով յատուկ դործիքներ – արուեստական երիկամներ – եւ կամ մանրագէտ բժիշկներ:

Օդնութեան այս առաջին փուլին իրենց մասնակցութիւնը բերին նաեւ Գերմանահայերը: Պերլինի, Պրէմէնի, Օսնապրուքի, Միւնխէնի, Քէօլնի եւ կարգ մը այլ քաղաքներու մէջ երիտասարդներ փողոցները դրամահաւաքի ելան: Նուիրատուները միայն Գերմանացիները չէին: Պերլինէն զիտենք որ տեղւոյն Ասորի եւ քրէյացի համայնքներն ալ բերած են իրենց մասնակցութիւնը: Շատ յուզիչ էր լսել թէ Պերլինի անօթեւաններն իսկ բերած են իրենց լման: Աջակցութեան տրամադրուեցաւ հագուստեղէն: Միայն Պրաունչվայկի հայ միութիւնը ուղարկեց մօտ 2000 խոշոր տոպրակներ: Թերեւս աւելին ըրաւ Պերլինի հայ դաղութը: Քէօլնի միութիւնն ալ իր կարդին ժողվեց մօտ 30 թոն հագուստեղէն: Կազմակերպուեցան նաեւ համերգներ, նշենք Լ. Պօղոսալեանի Միւնխէնի մէջ ունեցած երեկոյթը:

Վերաշինութեան աշխատանքներուն ալ իր մասնակցութիւնը պիտի բերէ Գերմանիան: Հոս բաժին ինկած է նաեւ Կարմիր Խաչին, որ ի մէջ այլոց կ'ուզէ փրոթէզի կեդրոն մը հիմնել Հայաստանի մէջ: Որոշ պարտականութիւններ ըստանձնած է նաեւ Հեսսընի Խոր. Միութեան հետ յարաբերութիւններու բարւոքման միութիւնը: Ան ծրագրած է Սպիտակի մէջ կառուցել հիւանդանոց, մանկապարտէզ, դպրոց եւ երիտասարդական կեդրոն: Այս բոլորին մէջ կայ նաեւ Արեւմտեան Պերլինի բերած նպաստը: Տեղացիներու ժողված մօտ 2·5 միլիոն մարքով մինչեւ այս տարուան Յուլիս ամսուան վերջաւորութիւնը պիտի չինուի բազմաբնակարան մը մանուկներու եւ յղի կիներու համար՝ Լենինականի մէջ: Սոյն ծրագրին համար Հայաստանի կառավարութիւնը արդէն իսկ տրամադրած է վեց հազար քառակուսի մեթր տարածութիւն մը, յատուկ պայմանագիրը ստորագրուած է Յուն – ուարի վերջաւորութեան: Պերլինեան այս ձեռնարկին մաս կը կազմեն բացի տեղւոյն ՀՍ – ԼՖ – Պէ ռատիօկայանէն, Պերլինի Բժիշկներու Միութենէն, Կարմիր Խաչէն ու Բանուորներու Բարեդործական Միութենէն նաեւ գերմանախօս երկիրներու Հայ Միութիւններու Կեդրոնական կազմակերպութիւնը եւ այդ դծով Պերլինի հայ դաղութը ու Հեսսընի Հայ Մշակութային Միութիւնը: Այնպէս որ պայմանագրին ստորագրութեան ներկայ պտնուած է նաեւ կեդրոնական կազմակերպութեան նախագահ՝ Տօքթ. Զէյթմունկեան: Բացի վերոյիշեալ ծրագիրէն, գերմանահայ դաղութը կը հետաքրքրուի նաեւ ՀՍ – Օ – ՀՍ մանկական դիւղի մը հետ:

ՐԱՖՖԻ ՔԻՊԱՊՃԵԱՆ

(*) Մէնուհին նոյն յայտագրով, նուագահանդէս մըն ալ կուտայ Մոսկուա, Մարտ 11-ին, միշտ ի նպաստ Հայաստանի:

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Իր միտքը բանտարկուած թռչունի մը պէս թեւերը կը զարնէր Սաեփանի պարփակող, խիտ եւ անտեղիտալի կամքին եւ ինքզինքը կը զգար չախչախուած իրմէ դուրս, իր վրայ պարտադրուած անխըզելի ուժէ մը: Եւ երբ ինքն իր վրայ կ'ամփոփուէր համակերպած իր տկարութեան, այդ համակերպութիւնը ընդխառն էր ցաւագին հեչտանքով մը: Սաեփանի անձը կը մեծնար, կը զառնար ահագին լինչպէս սեւ ամուրը, որ լոյսի ոչ հակադրութեամբ կը տարածուի դեռ նի վրայ եւ ներքին էութեան բոլոր հոլիզոնները լեցուած կ'ըլլային այդ չուքով: Յաղթահարուած կնոջ դողդոջուն յուդում մը սարսուռի պէս կ'անցնէր իր հոգիին վրայէն եւ այդ բոպէներուն պատրաստ էր ամէն հրաւէրի:

Պառաւ չիոճան դանդաղութեամբ կը սրբէր սպասները դարանին մէջ եւ երբ սփռոցը հաւաքելով խոհարարուհիին տալէ առաջ ինքն ալ հեռացաւ սենեակէն, Սաեփան կը պառաւքէր պատի երկայնքին. երկու անգամ կանդ առաւ եւ նայեցաւ Սաթենիկին բայց ոչինչ ըսաւ: Սաթենիկ անհամբեր կը սպասէր, վերջապէս անիկա յայտնեց.

– Վաղը չէ միւս առաւօտ կը մեկնենք Թիֆլիս:

– Լա՛ւ:

– Վաղ առաւօտից, կը վերցնենք ութի կէսի գնացքը...

– Լա՛ւ:

– Քեզ համար ոչի՞նչ, Սաթի՛կ, թերեւս չես ուզում այդքան վաղ մեկնիլ ... բայց ամենից յարմարն է:

– Ոչինչ, վաղ առաւօտից վեր կենալը չէ որ ինձ կարող է անհանգստացնել:

– Շատ լաւ:

– Սաեփա՛ն ... կարծես փախչում ենք Բաքուից ... այլ սակայն ...

Հեռախօսի զանգը ընդհատեց իրենց խօսքը. Սաեփան անցաւ կողքի սենեակը ... Սաթենիկ յատակ կերպով կը լսէր, հակառակ որ Սաեփան կը խօսէր հնար եղածին չափ ցած ձայնով...

«Այո՛ ... ես եմ խօսողը ... Սաեփանն է խօսողը ... լա՛ւ ... ասէք խնդրեմ ... լաւ է առողջութեամբ ... չդիտեմ ինչպէս կ'որոշուի ... Ո՛չ, այդ անհնար է ...»:

Սաեփանի ձայնը դողդողաց յուզումէն այս վերջին բառերը արտասանած միջոցին եւ յետոյ լռեց երկար լսելով խօսակիցը:

«Ես ձեզ ասում եմ անհնար է ... լաւ թող ինքը վճռէ ... կը յայտնեմ նրան ... եթէ ուզում էք ... այո այստեղ է ... էս րոպէիս ...»:

Սաեփան հեռախօսի ընդունարանը դըրաւ սեղանի վրայ եւ ոտքի ելաւ ճաշասրբատ անցնելու, բայց տեսաւ Սաթենիկը մեռելի պէս ժժդոյն, պատին կռթնած ... քրտինքի աննշմարելի կաթիլները կը բողբոջէին անոր ճակտին վրայ, երկու ձեռքով սիրտը բռներ էր ամուր ու կը նայէր: Սաեփան հեռացեր էր աթոռէն, բայց դեռ Սաթենիկի նայուածքը սեւեռած էր այնտեղ ուր Սաեփան նստած էր պահ մը առաջ:

– Սաթենիկ Գրիգորովնա, արտասանեց Սաեփան դրեթէ օտար ձայնով ... իր նայուածքը խոստութեամբ կը ծանրանար Սաթենիկի յուզուած անձին վրայ եւ անոր ջղաձգութիւնը մասնաւորապէս ինքը կը դրգռէր զայրոյթով ... բայց անգամ մըն ալ յաջողեցաւ ինքզինքը զսպել եւ յայտնեց.

– Գարեգին Իվանովիչ ուզում է քեզ հետ խօսել: Նա պնդում է որ կարեւոր բան ունէր քեզ յայտնելիք ... սպասում է հեռախօսի մօտ ... ուզո՞ւմ ես իրան հետ անձամբ խօսել ... ուզո՞ւմ ես, Սաթենի՛կ, նրան լսել ...

Սաթենիկ լուռ մնաց, իր նայուածքը ընդլայնած հետզհետէ կը սեւեռէր աթոռը, որուն վրայ քիչ առաջ Սաեփանը նըստած էր. եւ կարծես կը շարունակէր տեսնել ապշեցուցիչ բան մը ... իր դիմագիծը քարացած էր սարսափի արտայայտութիւնով:

– Սաթենիկ, լսո՞ւմ ես թէ չէ...

Սաթենիկ դլխով հաստատական նշան ըրաւ:

– Ուզո՞ւմ ես խօսել Գարեգին Իվանովիչի հետ:

Սաթենիկ դարձեալ ժխտական պատասխանեց:

Այն ատեն Սաեփան չզագրգիռ աճապարանքով մօտեցաւ հեռախօսի դործիքին:

– Այդ ղո՞ւք էք, Գարեգին Իվանովիչ ...լսեցէ՛ք ուրեմն: Սաթենիկ Գրիգորովնա չէ ցանկանում ձեզ հետ խօսել:

– Սաեփան...

Սաեփան կախեց հեռախօսի ընդունարանը եւ եկաւ Սաթենիկի մօտ:

– Սաեփան...:

(Շար. 96)

(Շար· Ա· Էջէն)

վերակառուցման ժամանակաշրջանի «բէֆֆուղնիքները» ըլլալ, յայտնած է ձէքսըն, զգուշացնելով այս մասին խորհըրդային իշխանութիւնները։

Հայաստան գանուած միջոցին, ձէքսըն նաեւ այցելած է երկրաշարժէն ազէտեալ շրջանները՝ մխիթարական խօսքեր ուղղելով վերապրողներուն, յոյս ներշնչելով եւ օգնելու իր պատրաստակամութիւնը յայտնելով անոնց։

Լենինականի եւ Սպիտակի մէջ, ձէքսըն այցելած է հիւանդանոցները, ուր համբուրած է վիրաւոր երախաները։ Լենինականի մէջ, ան բարձրացած է քանդուած եկեղեցիի մը տանիքը եւ այնտեղէն խօսած իր չուրջ հաւաքուած Հայերու։

Քանի մը անգամ, ան կեցուցած է վինք փոխադրող ինքնաշրժը, խօսելու համար անցնող քաղաքացիներու հետ, մխիթարելու համար զանոնք։

«Մենք հոս եկած ենք որովհետեւ կը սիրենք ձեզ· կ'ուզենք ձեզի օգնել», յայտարարած է ձէքսըն զպրոցներու եւ հիւանդանոցներու մէջ իր հանդիպած ժողովուրդին։

ձէքսըն Մոսկուայի մէջ համաձայնութիւն մը կնքած էր խորհրդային իշխանութիւններուն հետ, որպէսզի միջազգային համերգ մը կազմակերպէ ի նպաստ Հայաստանի երկրաշարժի ազէտեալներուն։

«Ցոյսը վառ պահեցէ՛ք» լոզունգը ձէքսընի կողմէ յաճախ կրկնուած է ժողովուրդի հետ հանդիպումներու ընթացքին։

UGAB - AAA

L'UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

et

L'ASSOCIATION AUDIOVISUELLE ARMENIENNE

vous invitent

à la réception exceptionnelle des cinéastes d'Arménie soviétique :

Frounzé DOVLATIAN
Albert YAVROUYAN
Hovik HAGHVERDIAN

présents à Paris pour le

IVe FESTIVAL DU FILM ARMENIEN

LE MARDI 28 FEVRIER

au

CENTRE CULTUREL A. MANOOGIAN
118, rue des Courcelles, Paris 17e

à partir de 18 h :

RENCONTRE COCKTAIL

à 19 h 30 :

Projection de la première partie du film «MATENADARAN» (30 minutes)
réalisé par Hovik HAGHVERDIAN

ENTREE LIBRE

CELEBRATION du 45e ANNIVERSAIRE

de l'exécution de Missak MANOUCHIAN
et de ses compagnons d'armes

Cimetière parisien d'Ivry,
au Carré des Fusillés
le dimanche 26 février à 11 heures

Discours de *Fernand LERICHE*
de l'organisme central de l'A.N.A.C.R.
et de *Darno MAFFINI*
Président de l'U.G.E.V.R.E.

Départ du cortège à 10 h 45
du M° Pte. de Choisy

L'Amicale des Anciens Résistants Arméniens convie cordialement tous les Arméniens à cette cérémonie du souvenir de ceux qui se sont sacrifiés pour la liberté et la défense des droits des peuples dont le peuple arménien.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑ ԽԱԶԻ Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամուհիները, Շաբաթ, Փետրուար 25, ժամը 15–ին Պօմոնի եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ։

**

ԿԱՊՈՑ ԽԱԶԻ Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղի վարչութիւնը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Փետրուար 24, երեկոյեան ժամը 21–ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ։

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville

I.N.A.L.C.O.

Littérature arménienne en France II
1929 - 1939

Les cours de M. K. BELEDIAN ont lieu tous les lundis de 18 h. à 20h.
Université de Paris - Dauphine,
Salle P.. 113 Porte Dauphine
Prochain cours : 27 Février.

- U.G.A.B. -
Bibliothèque NUBARIAN

11, square Alboni, 75016 Paris

Fermeture du 22 février au 2 mars
à partir du 3 mars,
retour aux horaires habituels

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՑ ԽԱԶ
ԼԻՈՆԻ ԱՐԱՔՍ ՄԱՄՆԱՃԻՒՂ

Երգահանդէս – Նուագահանդէս

կազմակերպուած՝ կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի կողմէ, հովանաւորու – թեամբ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՔԱՐԵԱՆԻ

Շաբաթ, Փետրուար 25, ժամը ճիշդ 21–ին Լիոնի Մոլիէռ սրահին մէջ։

18, Quai Bondy — Lyon 5e
Կ'երգէ· – ՀԵՐՄԻՆԷ ԵՐԻՑԵԱՆ
(Վիէննայի Երաժշտանոցէն)

դաշնակի ընկերակցութեամբ՝
Յասմիկ Սիւրմէլեանի
(Պրիւսէլի Արքայական Երաժշտանոցէն)

Իր մասնակցութիւնը կը բերէ նոյնպէս Երեւանցի դաշնակահար՝
ՍԵՐԳԷՑ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ

Մուտք· – Ծախքերու մասնակցութիւն՝ 50 *ֆրանք։*

Տոմսերու համար դիմել· –
M.C.A.V. : 126, ave. Roger Salengro
69100 Villeurbanne
Réservation :
78. 23. 54. 00 ou 78. 75. 90 .30
tous les jours après 19 h.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կարապետ Ճանիկեանի հոգեհանգստեան առթիւ Ճանիկեան եւ Շալճեան ընտանիքները ըրած են հետեւեալ նուիրատուութիւնները Սէն Ժերոմի եկեղեցւոյ թաղականութեան միջոցաւ· –

Հայաստանի աղէտեալներուն 500, «Յառաջ»ի բարգաւաճման 200, Սէն Ժերոմի կապոյտ Խաչին 200, Մշակոյթի Տան 200, եկեղեցւոյ 200, Տէր եւ Տիկին Կարօ Յովսէփեան «Յառաջ»ին 200, Տէր եւ Տիկին Ժանօ Յովհաննէսեան եկեղեցւոյ 100 Ֆր·։

Յակոբ Էրիգճապեանի մահուան առթիւ՝ Սարդիս Զէյթունցեան եկեղեցւոյ 200, Գէորգ Վարպետեան (Վալանս) կապոյտ Խաչին 100, Շալճեան ընտանիք կապոյտ Խաչին 100, Այրի Տիկին Հայրենիք Մկրտիչեան Հայաստանի աղէտեալներուն 200, Այրի Տիկին Հռիփսիմէ Ժիրայրեան Հայաստանի աղէտեալներուն 200 Ֆր·։

**

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը շնորհակալու – թեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները վոխան ծաղկեպսակի· –

Տիկին Արշալոյս Օհանիէսեանի յիշատակին՝ ընտանիքը 50 Ֆր·։

Տիկին Մարգարեանի յիշատակին՝ Տէր եւ Տիկին Մխեան 100 Ֆր·։

Յովհաննէս Կուտսուզեանի մահուան առթիւ՝ Կուտսուզեան ընտանիք 300, Գաչունեան քոյրեր 100, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Ղազարեան 100, Տէր եւ Տիկին Տէր Վարդանեան եւ զաւակները 100, Տիկին Եօթնեղբայրեան 100, Տիկին Ազատուհի Տիրատուրեան 100 Ֆր·։

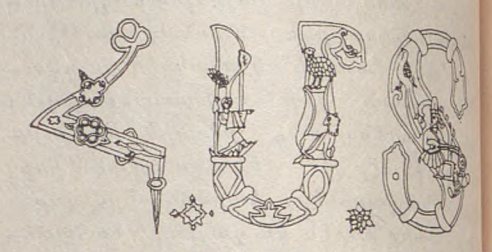
Պօղոս Պետրոսեանի յիշատակին՝ Պետրոսեան ընտանիք 100 Ֆր·։

ՍԷՆԹ' ԱՆԹՈՒԱՆ Ս· ԹԱԴԷՈՍ

ՀԱՍԿՈՒՄ ԵՒ ՓԱՐՈՋ

ՄԱՐՍԷՅԼ· – Սէն Թ'Անթունանի Ս· Թադէոս – Բարթողիմէոս եկեղեցւոյ թաղականութիւնը ներկայիս կը տեղեկացնէ իր թաղի եւ շրջակայքի հաւատացեալ բարեպաշտ ժողովուրդին թէ՝ Քառասնօրեայ Մեծ Պահքի շրջանին, Հինգշաբթի, Փետրուար 23, իրիկունը ժամը 6–ին Հոգւոյ Խաղաղական Եւ Հանգստեան ժամերգութիւնները կը կատարուին եկեղեցւոյս մէջ։ Ա՛յս առթիւ կը քարոզէ՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ· ՊԵՔՃԵԱՆ

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES

organise une projection en avant-première de

«RETOUR A L'ARARAT»

(documentaire long métrage
V.O. sous-titré)
de Pea HOLMQUIST

le samedi 25 février à 18h et à 20h30

au CNP. VILLEURBANNE
— 4, ave. Henri Barbusse —

Rencontre avec le réalisateur après chaque séance.

Prix des places :
40 frs.
30 frs. Adhérents MCA
25 frs. Scolaires, étudiants

Résesrvations à la MCAD :
au 78. 49. 42. 97 du mardi au samedi.

U.G.A.B. - LYON

l'Union Générale Arménienne de Bienfaisance

présente

L'ARMENIE D'HIER DANS LA TURQUIE D'AUJOURD'HUI

vendredi 24 février à 21 heures

Mairie du 8ème
12, ave. Jean Mermoz — Lyon

montage audiovisuel
de
STEPHANE BOUDOYAN

entrée libre

3 MARS 1989

PALAIS DES ARTS ET DES CONGRES
25, AVENUE CRESSON
92130 ISSY - LES - MOULINEAUX

CONCERT
LIZ SARIAN

Dès à présent
Billets en vente chez :

- **BAKERDJIAN** —35, rue de Trévise — 75009 PARIS
  Tél. : 47. 70. 07. 25
- **Mme PALOUYAN** —9, rue de Trévise — 75009 PARIS
  Tél. : 45. 23. 24. 97
- **Mme KAPIKIAN** —175, avenue Jean Jaurès — 92140 CLAMART
  Tél. : 46. 42. 56. 17
- **ARCHA** —114, rue d'Aboukir — 75002 PARIS
  Tél. : 42. 36. 76. 56

ATTENTION A dater du 1er Février, les billets seront en vente exclusivement au Palais des Arts et des Congrès — Issy - les - Moulineaux.

58ՐԴ ՏԱՐԵԿԱՆ ՅԵՐԵԿՈՅԹ
ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՓԱՐԻԶԵԱՆ ԵՐԱՆԻ

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 5

կէսօրէ վերջ, ժամը 14·30–ին

SALLE DE LA CHIMIE
28 bis, rue Saint Dominique, Paris 7e
(M° INVALIDES)

— Մուտք՝ 50 Ֆր —

— երախաներուն՝ ձրի —

Ցայտագիր՝

- *Սկաուտական Շրջանային Ներկայացում,*
- *Հայերէն խմբերգ եւ պարեր*
- *Ջաւեշտ մը*
- *եւ հայերէն ներկայացում։*

Հանդէսին հասոյթը պիտի յատկացուի Հայաստանի աղէտեալներուն։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 23
JEUDI
23 FÉVRIER
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՆԴ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՀԱՐԸ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.956 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.956

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՏՈԿԱԼ՝ ԲԱՅՑ Ի՞ՆՉ ԲԱՆԻ

Ցեա – երկրաչարժի հայաստանեան մասը առաջին օրէն ի վեր լեցուն է ազէատներու լուրերով, լուսանկարներով ու նման տարերային աղէտով մը պոռթկացող զգացումներէ թելադրուած յօդուածներով: Բոլորը առանց բացառութեան –որպէս թէ պարիսի հէքեաթներ ըլլային– կը վերջանան անխառն լաւատեսութեան մը տարազումով: Այո՛, նոր ու ահաւոր փոթորիկ մը հարուածած էր մեր սրտաչափ հայրենիքը, սակայն ատիկա հաղթական մեր ապրելու վճռակամութեան նոր մկ փորձաքարն էր պարզապէս· ու բաղմաթիւ իր նախորդներուն նման, ճակատագրուած՝ չարաչար պարտութեան մը: Այո՛, Հայը տոկալու, անպայման ապրելու իր կամքով ու յաւիտենականութեան անխախտ հաւատքով, կրկին պիտի վերչինէր քարուքանդ դիւղերն ու քաղաքները· կրկին կեանքը պիտի խայտար Սպիտակի, Լենինականի, Ջալուռի ու բոլոր միւս վայրերուն, մէջ, ուր այսօր աղէտի ոդին կը թեւածէ համատարած փլատակներու եւ աւերակոյտերու վրայ:

Ցաւը եթէ ոչ մոռնալու, սակայն դոնէ ամոքել փորձելու մեր միամիտ կեցուածքին մէջ կամաւոր անուշադրութեան մատնելինք սա կամ նա անկիւնէն երբեմն բարձրացող ձայները, որոնք տարբեր բաներ ալ ըսել կը ջանային: Աւրատահմանեան օժանդակութեան բաշխումի ապիկարութիւնները, տեղւոյն վրայ կազմակերպչական թերիները եւլն., այդքան ծաւալուն քաոսի մը մէջ անպայման դատապարտելի կէտեր պէտք չէ ըլլային:

Հաւաքի, լաւատեսութեան յանկերգներով օրօրուած մեր –դրեթէ դոհունակ համակերպութեան իջնող չառաչուն ապատակ մըն է սակայն «Սովետական Հայաստան»ի Ցունուար 29–ի թիւին մէջ հրատարակուած «Բաց նամակ՝ բոլորին» դրութիւնը, զոր ստորագրած է Կիրովականի տուժած քաղաքացիներէն Մերուժան Ցովհաննիսեան (տե՛ս Բ· էջ):

Այդ բաց նամակը մէկ հարուածով կը վանէ զգացական դեղումին, հաւաքին, լաւատեսութեան ստեղծած տեսակ մը ապահովութիւնն ու համեմատական անդորրը: Անոր տողերը քայլ առ քայլ նահանջել կու տան այն պատկերին որ հիւսուեցաւ օրէ օր, շաբաթէ շաբաթ սրտապնդող էջերու ընթերցումով: Մ· Ցովհաննիսեանի նամակը իրականութեան տխուր ու անխուսափելի յաղթանակն է, կացութիւնը հարկաւորին, վայելին հաչելիչ ցոլացնողներու, ու այդ ցոլքով բաւարարուողներու դիմաց: Ցաղթանակ, որ հաւատութեան, խանդավառութեան ոչ մէկ նշոյլ կը բերէ հետը· ընդհակառակն: Ան ամենայն մերկութեամբ, անճնական փորձով կը պատմէ թէ վերակառուցում ու հրապարակայնութիւն նոր օրերու դաւանանք դարձուցած երկրի մը մէջ, անոր հակադրուող ուժը որքան դիւրութեամբ կրնայ երկարաձգել տարերային աղէտին չարիքը· երկարաձգել ու հալածանքներու դերեզմաններուն քով նոր փոսեր բանալ անտարբերութեան, կամայականութեան, վարչարարութեան տակաւին ամենաչօր ժանիքներով, տուժած քաղաքացիներու համար: Անոնց համբերելու, տոկալու փորձը չէ՞ր բաւեր արդէն· ինչո՞ւ ամէն մէկուդ ի գործ կը դրէրուի, որպէսզի անոնք յուզարկաւորներն ըլլան նաեւ իրենց մնացած միակ հարստութեան· տոկալու ուժին ու ապագայի հաւատքին:

Պարզ է որ կարելի չէ ընդհանրացնել Մ· Ցովհաննիսեանի պարագան, ինչպէս կարելի չէ կասկածիլ այդ տողերուն անկեղծութենէն: Սակայն ո՞վ պիտի կրնայ այդ տողերուն ընթերցումով վրդոված, ընդվզած հոգիները խաղաղեցնել, ապահովցնելով թէ հաղուագէպ բացառութիւն մըն է Մ· Ցովհաննիսեանի պարագան:

Ան կ'ըսէ· «կարելի է մտնել սուգի մէջ եւ դուրս չգալ, բայց եթէ մենք կարող ենք մեզ չխնայել, հայրենիքը պարտաւոր ենք խնայել»: Այս նուաղազոյն ըմբռնումը պէտք չէ՞ր որ իւրացուցած ըլլային դիւանակալ տարրերը, սա փուխրակով· «կարելի է մեր աշտարակներուն մէջ փակուած մնալ, սակայն եթէ մենք չենք կրնար մեր սովորամոլութենէն հրաժարիլ, հայրենիքին պարտաւոր ենք խնայել»:

Մ· Ցովհաննիսեանի աղաղակը, Հայաստանի ներկայէն անաքօղ, մոայլ այլ իրականի պատկեր մը գծելու դործէն անպաչտ պատկեր մը գծելու դործէն անդին, կը մղէ նաեւ ակամայ բաղդատութիւններու: Բաղդատութիւններ, որոնք անդամ մը եւս կը հակադրեն ներկայի տուեալներն ու ժողովուրդին կամքով մարմնացած կարելին, որուն ճամբան այսօր փակուած է այդ բաղդատականը չքացնելու անհեթեթ խուճապով:

Ա· Թ·

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

Ամն ընդ Աման–ի քաղաքականութիւն վարելով, Թեհրան անմիջապէս եւ կանչեց Եւրոպայի 12 Պետութիւնները դանդաղ իր դեսպանները եւ ձայնն ալ քիչ մը աւելի բարձրացուց ձաղկելով «արեւմտեան դաւը»:

Փրանկացի մէջ, թատերագիր Վաչլաւ Հաւէլ 9 ամիս բանտարկութեան դատապարտեցաւ: Գործած մեղքն այն էր, որ Ցունուար 16–ին ծաղկեպսակ մը ուղած էր դնահեղել Ան Փալաքի հրրմին վրայ: Տարաբախտ ուսանողը քանի տարի առաջ ինքզինքը այրած էր, բողոքելու համար Փրահայի գարնան դէմ խորհրդային յարձակման: Հաւէլ հիմնադիրներէն մէկն էր 77երու ուխտին եւ արդէն անդամ մը հինդ տարի բանտարկուած է: Կը թուի որ Չեխոսլովաքիա աւելի կը խստանայ եւ հակառակ ներքին թէ արտաքին բողոքներուն, իշխանութիւնները նոյն անզիջող դիրքին վրայ կը մնան:

Մանտելայի կինը որքան ալ փորձէ ինքզինքը պաչտպանել եւ արդարացնել, չի յաջողիր: Ցունուար 27–ին, բժիշկի մը պատնութիւնով հրապարակուեցաւ ամէն ինչ: Ան յայտնած էր թէ սեռային բռնարարքներ գործուած են պատանի տղոց վրայ եւ այդ բռնաբարումներու, ապա նաեւ սպանութեանց հեղինակներն են «Մանտելա Եունայթըտ Ֆութպոլ Քլէօպ»ի անդամները, որոնք ոտնագնդակէ աւելի ուրիշ զբաղումներու ատակ են: Որքան ալ փորձէ ուրանալ, գոնէ իր մեղսակցութիւնը, Ուինիի Մանտելա չի յաջողիր: Իր այդ թիկնապահներու «սխրադործութիւնները» գաղտնիք չեն այլեւս, ոչ ալ իրենց գործած չարչարանքները «գործակիցներուն» դէմ: Սեւ թաղամասերու պատերուն վրայ, լոզունգները կը չաոնան՝ «Ազատ արձակեցէք Նելսընը, կախեցէք Ուինիին»:

Սիտան սկսած է լրջօրէն մտահոգել նաեւ Արհ· Միութիւնը: Մամուլը կ'արձանագնդէ սիտաեացութեան երեւոյթի մը, որ մեծ համեմատութիւններ առած է Կալմուկիա –Կասպից ծովի ափին– ուր 31 մանուկ եւ 7 չափահաս վարակուած են հիւանդանոցի զրեխներէ: Ծնողքները կը վախնան եւ կը մերժեն որ պատուաստ կամ ներարկում ըլլայ իրենց զաւակներուն: Պրաւդա կը զրէ նոյնիսկ թէ այս թուերով, 1995–ին 6000 Սիտայէ վարակուած եւ 600 հազար ալ հակամէտ պիտի ըլլայ երկրին մէջ:

Ֆրանսացի երիցագոյն անձը՝ կինն մըն է, 114 տարեկան, փառաւոր յիշողութեան մը տէր, որ չի սիրեր խօսիլ անցեալի մասին եւ կը խոստովանի թէ ապագան է որ դինքը կը հետաքրքրէ: Կը կարդայ, երաժշտութիւն կ'ունկնդրէ, լուրերու կը հետեւի, ծերանոցի իր կրտսերներուն ալ կը բացատրէ··· Իրիկուններն ալ կը սիրէ փորթօ մը խմել եւ ծխիկ մըն ալ վառել··· Ծնած է 1875, Փետ· 21–ին, Մաք Մահոնի օրով···

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՔԱԹՏԻՊ

(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՓԵՏՐՈՒԱՐ 10/17)

ՆԱԽԱՐԱՐԱՑ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ
ՆՈՐ ՏԵՂԱԿԱԼԸ

Վանիկ Մկրտիչի Դայեանը նչանակուած է Հայաստանի նախարարապետի տեղակալ:

Ծնած 1934–ին, համալնավար կուսակցութեան անդամ է 1965–էն ի վեր: Աւարտած է Երեւանի «Կ· Մարքս» բազմարուեստից Հիմնարկը, մասնագիտութեամբ՝ ճարտարագէտ, թեքնոլոգ, թեքնիք դիտութեանց թեկնածու է:

1957 – 1982 թուականներուն աչխատած է որպէս «Նաիրիտ» գործատան վարպետ, բարպիտի արտադրամասի պետի տեղակալ, արտադրամասի պետ, արտադրութեան պետի տեղակալ, արտադրութեան պետ, իսկ 1982–էն 1985՝ խորհրդային կառավարութեան առընթեր Հայաստանի «Լիզին» արտադրական միաւորման տնօրէնն:

1985–էն ի վեր ան խորհրդային քիմիական արդիւնաբերութեան Նախարարութեան «Պոլիվինիլացետատ» արտադրական միաւորման տնօրէնն է:

***

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԿԵԴՐՈՆ
ՍՊԻՏԱԿԻ ՄԷՋ

Վարչապետ Վ· Մարգարեանց ընդունած է Արտասահմանեան երկիրներու հետ կապի Միութեան նախագահուհի Վ· Տերեշկովան, «Ֆինլանտա – Արհ· Միութիւն» Միութեան փոխ–նախագահ Հ· Օլանտերը, Ֆինլանտայի Կարմիր Խաչի փոխ–նախագահ Ի· Ուսիթալօն, նոյն երկրին առողջապահութեան Նախարարութեան պաչտօնատար Մ· Մուրթոման:

Աղէտի վայրերը այցելած Ֆինլանտացիները պատուիրակութիւնը, տեղական իշխանութիւններու հետ միասին, Սպիտակ քաղաքէն հինգ քմ· դուրս ընտրած է վայր մը 300 մահճակալնոց, կանխարեւլիչ դարմանումի կեդրոնի մը շինութեան համար:

Այդ բուժական կեդրոնի նախագծին լրագործման բաժնեմասի իրաւունքներով պիտի մասնակցին Արտասահմանի հետ կապի խորհ· ընկերութիւնները, Խաղաղութեան խորհ· Ֆոնտը, ինչպէս նաեւ իտալական ու դերմանական ձեռնարկութիւններ:

Ֆինլանտական ու խորհրդային ներկայացուցիչներու բանակցութիւններուն արդիւնքներուն հիման վրայ պայմանագրութիւն ստորագրուած է այդ կեդրոնին շինարարութեան համար:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՀ
ՍԱՓՈ ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ

«Գրական Թերթ»ը Փետ· 10–ի իր թիւին մէջ կը հաղորդէ բանաստեղծ, արձակագիր, դրականագէտ, բանասիրական դիտութիւններու թեկնածու՝ Սաքօ Սարգսեանի մահը:

Ծնած էր Երեւան, 1916–ին, 1939–ին աւարտած է տեղւոյն Մ· Աբովեան մանկավարժական Հիմնարկի լեզուագրական բաժանմունքը: 1945–ին աչխատած է Լենինականի Մ· Նալբանդեան մանկավարժական Հիմնարկը, որպէս լեզուագրական բաժնի տեսուչ, ապա՝ հայ դրականութեան ամբիոնի վարիչ: 1962–ին փոխադրուած է Երեւան եւ աչխատած Գիտութեանց ակադեմիայի աղգագրութեան եւ հնադիտութեան բաժանմունքը: Ցետագային նաեւ «Աւանդարդ», «Բանուորական Երեւան», «Սովետական Հայաստան» թերթերու խմբագրութիւնները: Բարձր գնահատուած են իր կարգ մը ուսումնասիրութիւնները, ինչպէս՝ «Մ· Աբազու տեղծագործութիւնը», «Նար Դոս», «Երգիծականը հայ ժողովուրդի հէքեաթներուն եւ առակներուն», «Ալիչան: Պատկերներ կեանքից»:

ՀՐԱՄԱՆԱԳԻՐ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Նախադահութիւնը կ'որոչէ Հայաստանի հողագործական պետական կոմիտէի նախագահի Ա· տեղակալ Ռուբէն Մկրտիչի Զիֆթալարեանը նչանակել նախարար:

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի
Նախագահութեան Նախագահ՝
Հ· ՈՍԿԱՆԵԱՆ

Նախագահութեան քարտուղար՝
Ն· ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

Ռուբէն Մ· Զիֆթալարեան ծնած է 1934–ին Վրաստանի Ախալցխա քաղաքը: 1957–ին աւարտած է Երեւանի Փոլիթեքնիքը, մասնագիտութեամբ շինարար–ճարտարագէտ է: Պաչտօններ վարած է 1957 – 1972 Ղազախստանի եւ Ուկրաինիոյ մէջ: 1972 – 1980 եղած է Ուկրաինիոյ նախարարներու Խորհուրդին այգեգործութեան, խաղողագործութեան եւ գինեգործութեան արդիւնաբերութեան գլխաւոր վարչութեան փոխ նախագահ, իսկ 1980 – 86–ին նոյն երկրին պատուղ – բանջարեղէնի տնտեսութեան փոխ նախարար: 1986–էն սկսեալ աչխատած է որպէս Ուկրաինիոյ շինարարական եւ վերակառուցման գլխաւոր վարչութեան փոխ նախագահ:

Պարգեւատրուած է Աչխատանքային կարմիր դրօշի երեք չքանչանով եւ մետալներով:

Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու Ազգային Ժողովի Ներկայացուցիչներու Պալատը 435 ձայնով 0 դէմ ձայնի դէմ քուէարկեց Հայաստանի երկրաշարժի տուժածներուն օգնութեան 1 միլիարդ տոլարի հատկացման օրինագիծը: Ներկայացուցիչներու Պալատի 435 անդամներէն 434ը ներկայ էին քուէարկութեան, իսկ 1 անդամ ներկայ չէր:

Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու Սենատը 100 ձայնով 0 դէմ ձայնի դէմ քուէարկեց Հայաստանի երկրաշարժի տուժածներուն օգնութեան 1 միլիարդ տոլարի հատկացման օրինագիծը: Սենատի 100 անդամներէն 99ը ներկայ էին քուէարկութեան, իսկ 1 անդամ ներկայ չէր:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԸ
ԵՒ
ԿՕՇԻԿԻ ՍԵՆՏԻՓԱՆ

Մեր բաժանորդներէն՝ Փիէր Երամեան, մեր եւ մանաւանդ իր արհեստակիցներուն ուչադրութեան կը յանձնէ սա պարագան: «Կօշիկի վարպետ արհեստաւորներու միջարհեստական ընկերակցութիւնը» (Syndicat interprofessionnel des artisans maîtres de la chaussure) եռամսեայ տեղեկագիր մը կը հրատարակէ, ուր ի մէջ այլոց կ'արձագանգէ նաեւ համաչխարհային ապէտներուն (Սենեկալ, Մեքթիքօ եւլն·): Չէ արձագանգած Հայաստանի եւ Պ· Երամեանի բողոքին ի պատասխան, նախագահը՝ Ժիւնիէ յայտնած է թէ բացարձակապէս կը մերժէ անդրադառնալ:

Շատ կարեւոր հարց մը չէ անչուչտ եւ ցեզոսպանութեան ճանաչումի մը «մուրալէ» եռք, հիմա ալ երկրաչարժի ճանաչումի պիտի «չմուրանք», բայց երեւոյթը անրնական է, ոչ այնքան անտեսումին համար, այլ նախագահին գիտակից մերժումին պատճառաւ···:

ՄԵՐ ՏՈՒՆԸ ՄԵՆՔ ՊԷՏՔ Է ԿԱՌՈՒՑԵՆՔ

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ՝ ԲՈԼՈՐԻՆ

ԼՍԷ՛Ք ՄԵԶ, ԼՍԷ՛Ք ՄԵԶ, ԼՍԷՔ ՄԵԶ

Ծիծեռնակը քոյն է շինում...
... Ամէն մի շիւղ կպցնելիս
Առաջուայ քոյնն է յիշում...

Լրացաւ մեր զոհերի քառասունքը, բայց վիշտը ոչ միայն չի թեթեւանում, այլ միայն նոր է դիտակցւում ամբողջապէս: Առաջին օրերին ու չարաթներին պրաղուած վինք մեր հարազատներին հողին յանձնելով, եւ թւում է սուգը այնպէս չէր տիրել մեզ, հիմա արդէն զգում ու տեսնում ենք, որ այս վիշտը ուղեկցելու է մեզ մինչեւ մեր կեանքի վերջին օրը, ուղեկցելու է մեր զաւակներին, ամբողջ ժողովուրդին: Թէեւ դժբախտութիւնը համաժողովրդական է, բայց ցաւից պայթում է սիրտս. մեր զերդաստանը թաղեց չիսուներեք մարդու: Վերջին զոհին յանձնեցինք երկրաշարժի տասնըչորսերորդ օրը: Այն պատկերները, որ հիմա մեր աչքերի առջեւ են, մարդու համար չեն, բայց մեզ վիճակուեց տեսնել: Եղբայրս կորցրեց կնոջն ու երկու տղաներին, երկու անգամ փորձեց ինքնասպան լինել, հազիւ ենք փրկել: Քոյրս կորցրեց երեք երեխաներին եւ ոչ մի վայրկեան չեմ կարողանում մոռանալ, թէ ինչպէս նրան ուշաղնաց տանում էին հիւանդանոց: Իսկ իմ ազգական Շահլիկոն (զիւղ Գեղասար) կնոջն ու միակ տղային թաղելուց յետոյ զերեզմանից վերադառնալիս... պարում էր: Նալբանդ զիւղի կարի ֆարըիկայի փլատակներից վեց օր չարունակ հանում էին կանանց, աղջիկների, հարսների դիակներ, իսկ նրանց չերիմներին այցի տարած փոքրիկները խնդրում էին ձեռքով փորել հողը, մամային հանել հողի տակից... Դեկտեմբերի 7-ի այդ սեւ զիշերը Նալբանդ – Գեղասար ճանապարհահատուածում վիճում էին երկու վարորդ՝ մէկը միւսից պահանջելով ճանապարհը զիջել, որովհետեւ ինքը զիակ էր տանում: Յետոյ պարզուեց, որ երկուսն էլ զիակ են տանում: Այս ամէնը արդէն մեր մէջ է, մեզ հետ է, սա մեր կեանքից անբաժան ողբերգութիւն է եւ ուզենք թէ չուզենք՝ մեր մնացած կեանքը խմաստ է ստանալու այս ողբերգութիւնը յաղթահարելով: Կատարուածը ջնջել չի լինի, զոհերին մոռանալ չի լինի, աւերուած քաղաքների կողքով անցնել չի լինի:

Կարելի է, այո, կարելի է մտնել սուզի մէջ եւ դուրս չգալ, բայց եթէ մենք կարող ենք մեզ չխնայել, հայրենիքը պարտաւոր ենք խնայել: Եւ հէնց դրա համար էլ այսօր ուզում եմ խօսել այնպիսի բաների մասին, որոնք խանգարում են հայրենիքի վերկութեան գործին:

Առաջի, որ մեր վերջին զոհին փլատակների տակից դուրս բերեցինք երկրաշարժի 14-րդ օրը, թաղեցինք եւ միայն օրեր անց կարողացանք զերեզմաններից կըտրել մեր հայեացքը ու շուրջներս նայել: Պարզուեց, որ Գեղասարում աւարտուել է քանդուած տների զոյքագրման գործը, եւ եղբայրս, որի ընտանիքից զոհուել են կինը, երկու որդիները, փրկուել է միայն հինգամեայ աղջիկը, իսկ ինքն էլ, ինչպէս ասացի, երկու անգամ ինքնասպանութեան փորձ է արել, դուրս է մնացել փոխ-հատուցման ցուցակներից: Ես ինքս ապրում էի Կիրովականում, սեփական առանձնատանը, երբ մեկնեցի Կիրովական՝ տանս ճակատագրով հետաքրքրուելու, պարզուեց որ իմ հիմնովին փլուած տունը նոյնպէս դուրս է մնացել քաղսովետի յանձնաժողովների ցուցակներից: Թէ ինչ նատեց ինձ նոր յանձնաժողով բերելը, այդ մասին չվերյիշեմ, ասեմ միայն, որ այն գաւռ, որ տունն աւերուել է 97 տոկոսով, սակայն քանի որ լրիւ զոյքագրումները կատարուել են երկրաշարժի առաջին օրերին, իսկ ես տեղում չեմ եղել, ուստի պէտք է բաւարարուեմ մատնակիով:

«Գնացէք քաղսովետ, լեղու գէք», – ասացին ինձ: Գնացի, երբեք ինձ չեմ նեղի, որ գնացի Կիրովականի քաղսովետ, որն այս օրերին վերածուել է ուղղակի «խաղ – սովետի»: Տարան ու բերեցին, տարան ու բերեցին, եւ այլեւս չդիմացայ: Թեւս թափ տուեցի ու հեռացայ վիրաւորուած, արհամարհուած, յուսահատուած: Քեզ չե՛ն լսում: Չե՛ն լսում: Չե՛ն լսում: Հիմա ես մտածում եմ. լաւ չի՞ լինի պաշտօնեայի մօտ գնալիս նախապէս նրան «լսելու» վարձ վճարես մի 3 ռուբլի, հինգ ռուբլի, հազար ռուբլի եւ վրատահ լինես, որ նա քեզ կը լսի 3 վայրկեան, 5 վայրկեան: Լսէ՛ք մեզ, յարգելի պաշտօնեաներ, տաքուկ անկիւններում նստած, հեռախօսը բռնած, թմրուած դէմքով, միշտ չարացած, նեղսիրտ պաշտօնեաներ: Չէ՞ որ մենք ձեր տունը չենք եկել եւ ձեզանից օգնութիւն չենք ուզում:

Այդպէս եղաւ եւ ՀԱՄԿ-ի տրամադրած օգնութեան հետ: Բարի մարդկանց յորդորով գնացի ՀԱՄԿ՝ հարիւրական ռուբլին ստանալու, գնացի անճնազրով, ասացին, ասացին անճնագրով այլեւս չենք տալիս, գնա վճարի վայրից տեղեկանք բեր: Գնացի՝ բերեցի: Ասացին՝ ճիշդ չես բերել, ամէն անձի համար առանձին բեր: Բերեցի: Ասացին՝ արդէն տեղեկանքով չենք տալիս, գնա՝ տեղում կը ստանաս: Եկայ, բայց այդ մասին ոչ մի ձայն ու ձուն չկար: Նորից անյոյս ձեռքս թափ տուեցի: Չդիտեմ այս բոլորը դիտմա՞մբ է արւում. չէ՞ որ այդքան բան տեսնողը արդէն երկուսյ մարդը չէ, արդէն այսքան գնալ-գալուն չի դիմանում եւ յետոյ ո՞նց բացատրես այդ մարդկանց, որ դու ամէն ինչ կորցրել ես, մինչեւ վերջին կոպեկը, ջրի վերջին բաժակը, որ հարեւանդ է երեխաներիդ կերակրում, որ ամէն օր նրանից պարաք ես անում ու ծախսում տեղեկանքի համար յետ ու առաջ անելիս:

Ինչե՛ր արեց երկրաշարժը, ինչե՛ր հանեց ջրի երես, որոնց հետ այնքան էինք մերուել, որ չէինք նկատում: Հիմա ես ապրում եմ Երեւանի Նոր Նորքի 4-րդ զանգուածում: Մի քանի օր առաջ Սպիտակ գնալու համար հարեւանիցս տասը ռուբլի խնդրեցի, գնացի բենզինի լցարկման կայան. եթէ վաճառողը լցնէր ինձ հատանելիք 25 լիտրը, ես հանդիստ տեղ կը հասնէի եւ կը վերադառնայի, բայց նա լցրեց 20 լիտր, եւ ես մնացի ճանապարհին... առանց բենզինի եւ առանց մի կոպեկի: Այս ի՞նչ վէք անում մեր գլխին, մարդկային ապրուհնե՛ր:

Այսօր ես մտայ մթերային խանութ, գնումներ կատարեցի, կաթնավաճառը ինձ պակաս տուեց 20 կոպեկ, իսկ ես արդէն հաշուել էի, որ այդ 20 կոպեկով կը գնեմ ծրար եւ օրուայ թերթերը: Տուն եկայ վիրաւորանքից կատաղած: Ախր ինչո՞ւ, ինչո՞ւ ենք այս բոլորը կուլ տալիս նաեւ այսօր, ինչո՞ւ մենք մեր ձեռքով զատասան չենք տեսնում այդ ապրուհների հետ, ինչո՞ւ չենք հանում վաճառողի խալաթը, նրան չենք ցուցադրում հեռուստաէկրանին, որ ամբողջ ժողովուրդը ճանաչի իր դիւղծողներին: Չէ՞ որ ե՛ս, ե՛ս ինքս երեխաներիս համար հագուստ եմ առել օգնութեան ծանրոցները իւրացրած սպեկուլեանտից: Ձմրան կէսին երեխաներս մնացել էին անհագուստ, ես էլ ընկայ այդ դիակապտուդի ձեռքը, ուրիշ ելք չունէի: Եկէք մեզ չխաբենք, կա՛ն, կա՛ն այդ սարսափելի երեւոյթները, եթէ ուզում ես նոր «կրպակ» ստանալ՝ պէտք է վճարես չատ մեծ գումար, եղել են եւ անակնկալի ու վրանների առուծախի դէպքեր, եւ եթէ ոմանք այդ բաները բամբասանք ու զրպարտութիւն են համարում, նրանք պարզապէս «զելմոզի» են անում, որ այդ դոզերի ձեռքերն ազատ արձակեն: Սպիտակում լինէ մօտեցան երկու զինուոր եւ ռուսական բարեհոգի զարմանքով նկատեցին՝ «Համա թէ թալանում են ձեռնունք, երկու ձկան համար չորս ռուբլի վերցրեցին»: Այս բոլորը մեզ ուղեկցել են ամբողջ կեանքում, ամէն օր, ամէն րոպէ, բայց հիմա՞ ինչու ենք հանդուրժում: Մեր զոհերի քառասունքին ստիպուած էի օդի առնել: Վաճառողը, ուղղակի նայելով քառասունքաւորի իմ դէմքին, սգի մէջ թաղուած մազ-մօրուքին, ամէն չչից 90 կոպեկ աւել վերցրեց: Կողոպտեց իմ զոհերին, իմ թաղած չիսուներեք մեծ ու մանուկ հարազատներին: Եւ դեռ դիմանում ենք: Մինչեւ ե՞րբ, էլ ի՞նչ պէտք է պատահի, որ մենք մեզ ազատենք զողերից, վաչառականերներից, անբանններից, սպեկուլեանտներից, զրանց ախերներից: Աչխարհը մեզ է նայում, բոլոր կողմերից մեզ են ուղղուած աչխարհի լուսարձակները, իսկ մենք թոյլ ենք տալիս, որ մի զող – զործակատար լողոպտի մեզ ու ոչ մի ձեռնուորին:

Պէտք է խոստովանեմ, որ տառնտվում էի Հանրապետութիւնից դուրս՝ Ռուսաստանում: Զդիտեմ՝ ինչպէս յաջողուեց ժողովուրդին համոզել, որ մեզաւոր են «խոպանչինները» եւ ոչ թէ նրանց խոպանի ճանապարհը պարտադրողները: Ես հիմա էլ համոզուած եմ, որ մարդիկ լաւ օրից չէրանեցին խոպանի ճանապարհը: Իմ հայրն, օրինակ, եօթ երեխայ էր մեծացնում, մենակ չէր կարող բոլորիս ոտքի կանդնեցնել, չորս աղջիկներին ամուսնացնել: Իսկ այստեղ ի՞նչ է կատարւում չինարարութեան մէջ. մի չինարար բանուորի վզին նստած են մի քանի «մեռեալ հոգի», նրա վաստակած կոպեկներով են վճարում «վերեւները» հարկերը: Ռուսաստանում ամսական իմ վաստակած 1000 ռուբլու դիմաց այստեղ կը ստանայի հազիւ 200 ռուբլի, իսկ Հանրապետութեան նախկին դեկավարութիւնը ձեռ էր տալիս չինարար ձեռքի այս արտահոսանքը՝ թէկուզեւ դպրոցների, մանկապարտէզների, հիւանդանոցների շինարարութիւնը ձախողելու գնով: Սա է ճշմարտութիւնը:

Ո՞նց էլ արտադնա չինարարին կնքեցին «չժան վաստակ որոնող»: Ոչ, չժան չի նրա վաստակը, նա աշխատում է արեւածագից մինչեւ մութն ընկնելը, յաճախ կրճատելով ուտելու, ծխելու ժամանակը, բայց նա վարձատրւում է կատարուածի չափով, նրա վաստակի հաշուին «մեռեալ հոգիներ» չեն պահում: Սա է ճշմարտութիւնը: Իսկ վերջին անգամ, երբ մենք յանձնեցինք մեր կառուցած մշակոյթի պալատը, տեղի դեկավարութիւնը չնորհակալական հրամանի վրայ մակագրեց՝ «Սրանք իսկական Հայեր են, թոյլ տալ ընտրել ցանկացած մակնիշի մեքենան»: Եւ տուն եկանք «Վոլգա – 24»ով, որի համար գնից ոչ մի կոպեկ աւելի չվճարեցինք: Ահա թէ ինչ, «չժան» պիտակ կպցնողներ: Հիմա ես կանգնած եմ իմ հօր, եղբօր, իմ սեփական տան փլատակների վրայ: Ե՞րբ ենք դրանք վերականգնելու: Ես պատրաստ եմ կազմել վեց հոգուց բաղկացած բրիգադ եւ սկսել գործը: Մի տարում խոստանում եմ կառուցել 12 տուն: Բաւ ո՞ւր է Գեղասարի նոր յատակագիծը, ո՞ւր են տների նախագծերը: Ախր, կարող ենք հէնց այսօր անցնել գործի: Ինչքա՞ն ապրենք ուրիշի տան. մի՞ օր, մի՞ չարաթ, մի՞ ամիս... Ամէն յայտնի չէ, որ մեր դիւղերը մինչեւ հիմա չունէին անհատական տների մի կարդին նախագիծ, մեր տները մենք էինք կառուցել եւ կառուցել էինք զեղեցիկ ու յարմար: Գեղասարում ապրում են Աբեւմտեան Հայաստանի Բաշէն զաւառից զաղթած տոհմիկ չինարարների սերունդները: Համոզուած եմ, եթէ նրանց արուեն չինանիւթ ու տեխնիկա, մի տարում դիւղը կը վառուցուի: Բայց ոնց չուռ ենք տալիս՝ քաչքչուկ է, անկազմակերպուածութիւն, զանգազկոտութիւն:

Լսէ՛ք ընկեր նախագծողներ, դեկավարներ, կազմակերպողներ. ժողովուրդը կը ցրուի դիւղերից, կը գնայ աչխատանք փնտռելու: Դո՛ւք, հէնց դո՛ւք նրանց նորից կը հանէք խոպանի ճանապարհը եւ նորից նրանց կը մեզաղրէք: Ինչքա՞ն նրսենք մեր տների աւերակներին ու սպասենք:

Ինչքա՞ն...

ՄԵՐՈՒԺԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ
Կիրովականի Սվերդլովի փողոցի
3-րդ նրբանցքի թիւ 5ա
(փլուած) տան քնակիչ

«Սովետական Հայաստան»
Յունուար 29

«ՆՇԱՆԱԳԻՐ»

Արեւմտահայ գրականութեան վերջին շրջանի սակաւաթիւ արտադրութիւններէն մէկն է Վ. Հ. Թեքեանի «Նշանագիրը» (Մ. Նահանգներ, 1987, տպուած պէյրութ): 141 չափածոյ էջերու վրայ բանաստեղծուհին կու տայ վերջին տասնամեակի իր կարգ մը ստեղծագործութիւնները՝ բանաստեղծութիւն թէ արձակ:

Չեմ յաւակնիր սոյն գրութեամբ տալ գրքին գրախօսականը, – որովհետեւ մասնագիտութիւնս ատիկա ընել չէ–, այլ ի՛ուզեմ փոխանցել անոր ընթերցումէն յառաջացած կարգ մը տպաւորութիւնները, արուած ըլլալով որ ափիւռքահայ մամուլը ընդհանրապէս ժլատ է գրական գործերու իր անդրադարձին մէջ եւ այդ պատճառով ալ արժէքաւոր երկեր կը մնան խիտ շրջանակներու սեփականութիւնը միայն:

Թեքեանի գրական կեանքին մէջ համեմատաբար երկար լռութենէ մը ետք կու գայ այս հատորը (գժբախտաբար չէ յիշատակուած իւրաքանչիւր գրութեան ծննդեան թուականը): Անոր կը նախորդեն Կապոյտ Ապրիլ (1969), Ոստիկ (1974), Ձեղուած Մանրանկար (1977) եւ Կիզակէտ (1978): Ախիկա եղած է ժամանակաշրջան մը, որ կը զուգադիպի պէյրութէն անոր Մ. Նահանգներ տեղափոխութեան եւ հոն հաստատուելու տարիներուն: Թէեւ արեւմտեան միջավայրի պարտադրած պայմանները անակնկալ մը պիտի չըլլային երիտասարդ բանաստեղծուհիին համար, այսուհանդերձ անոնք, այս պարագային, պատճառ պիտի հանդիսանային ափիւռքահայու իր ախտարհահայեացքի հաստատացման, չէշտումին եւ խորացման: Արդարեւ, Թեքեան կը զանգէ Սփիւռքի դասական ընկալումն ու կը փորձէ ուելի խորը դիտել: «Նշանագիր»ի էջերուն մէջ դժուար է հանդիպիլ «հայապահպանման» եւ այլ նման ըմփիւռքայնացած, Սփիւռքը իբրեւ կեդրոն ճանչցող զաղափարներու՝ եթէ անոնք չեն մեկնիր Եզեռնէն ու չեն ձգտիր երկրին, չեն ապրիր հատորին մէջ վերապրուած այս երկու իրականութիւններու կորիզին մէջ իսկ:

Յատկանշական են Վարդգէս Պետրոսեանի ուղղուած երկու զրութիւնները, որոնք զուրս զալով քաղաքական այլեւայլ մանրամասնութիւններէ, փորձ մը կը կատարեն պարզելու համար Սփիւռքի այսքան բարդ ինքնութիւնը: Սփիւռքահայու զործունէութեան, կեանքին, ձգտումներուն չարժիչը՝ «ոգի»ն, մարմնէն կերուած, մարմնին չուրջ եւ ինք իր չուրջ պարտող (անշուշտ նաեւ ինքզինք թափքի մէջ պարտող) տհմանապերճ «անկատարելութիւն» է: Բարդութիւնը կը կայանայ նաեւ յիշեալ երկու պատյաններուն միջեւ հատատարակչութիւնն (ոչ հատատութիւնն) պահելուն մէջ, անշուշտ նախ զան որոշելէ ու գտնելէ յետոյ: Ահա թէ ինչո՞ւ զժուար է մեզ ըմբռնել:

Գիրքը կը թողու այն տպաւորութիւնը, որ հեղինակը վերցած է չրջանցել յետեղեռնեան հայ զրողներու ինքնատպարտը ըղրեալ մանրաչխարհը: Արդարեւ, անխուսափելի պարտութիւն մը դիմագրաւող զասական զառնութեան եւ կամ ինքնախոր հերոսապանութեան մը երկընտրանքէն փախչելով, ան կ'անցնի ատկէ անդին, մտնելով այլ միջոցի մէջ: Նախ՝ չանջատել ներկան ու զայն չորըացնել նոր տուն տուող պատճառներէն: Դիտել «Ազէտ մը որպէս անժամանց ներկայութիւն, մահուան ու այրիացման չարժառիթ, բայց եւ մեզ ապագային նետող ներծակին այժմէականն, տեւականը – ոչ հնատորականը- յեցակէտ, նոյնիսկ որպէս պատրուակ: «Անյայտ շղթաները որ ի ղեռնը դրաւ պիտի խշտան / պիտի հոգին վառի ուզես կամ չուզես»: Եւ շղթանները նպատակին հետ կամրջող «երկիրը, որ լուռ թեան հրդեհի մէջ կը մխայ»: Նշանակութիւնն է, թէ այս երկիրը քիչ անգամ ներկայ է մեր զրականութենէն ներս: Խօսքը կը վերաբերի ո՛չ Խորհ. Հայաստանին, այլ յուշերու եւ երազանքներու Աբեւմտահայաստանին, այլ «Երկրին»՝ որպէս սրբացուած խորան, որպէս Արարատ կամ Սիոն լեռ Հրեաներու պարագային, որպէս

խաղումն ու կենսապահ մարմինը ձեռքէ հանուած բայց չկորսուած ու անկոչընչելի հողերուն: Աւելին. պերեզմաններն ու աւերակները՝ ոչ իրրեւ յիշատակ եւ պատմական ու ղգացական վկայութիւն, այլ որպէս ներկայի վէմ եւ ապագայի խարիսխ: Դեռ՝ «Ոտքի ելիր / մեծիմ շիփշիտակ պիտի ճայիճիմ ողբերգութեան աչքիդ / ... Դերդ է որ պիտի պաշտպանէ քեզ / պաշտպանէ դերդ»: Ո՞րն է դերը եւ ո՞վ՝ զայն որոշողն ու սահմանողը: Այս պարագային, ղերին ու անձին փոխճաշակումն ու նոյնացումը ինքնին մեծ ժումն են մերը չեզող պատճառաբանութիւններուն եւ արտահամապրային պայմանաւորումներուն:

Վերջին տասնամեակի ընթացքին բանաստեղծուհիի կեանքի անցուդարձերուն մէջ Ամերիկա տեղափոխութիւնը չէ եղած միակ կարեւոր լրազարձութիւնը: Այդ տարիներուն է որ ան ընտանիք կազմած է ու մայրացած: Հետեւաբար, բնականօրէն խորացած են զազափարները, վերհասցած է լեզուն, ծանրացած է սէրը, խոհեմացած ու ծաւալած՝ խոհերը ի գիմաց յատարարութիւններուն: Իրեն յատկանշական հզարաւութիւնն ու անոնցով արհամարհանքը արմատացած են «ճղճիմ»ներուն եւ «չար»երուն գիմաց:

«Նշանագիր»ի բանաստեղծական թէ արձակ էջերուն վրայ կը քալէ հայ-կինմայր-աշխարհաքաղաքացի Թեքեանը, ըրթէ այս կարգով, իր զգուածութեան մէջ բուռն, բազմապարունակ բառերով: Հոս, տեղին է ափսոսալ որ այդքան սակաւ են մեր կին ու մայր, վաւերաբար սփիւռահայ բանաստեղծները:

Գրողներ չատ կան աշխարհի վրայ: Հայ գրողներ՝ ո՛չ այդքան, սակայն որոշ քիւ մը կը կազմեն: Իսկ արեւմտահայ գրողները –անոնք, որոնք պիտի արտադրեն գեռ- համբերու համար չատ են գոյզ ձեռքերու մատները: Դժբախտաբար արեւմտահայերէնը ներկայիս կը մշակուի (*) գրեթէ բացառապէս հրատարակչական գրային գրականութեամբ: Իսկ լեզու մը կը նորոգուի ու կ'ապրի, կ'անմահանայ արուեստին տուրք տուող գիրով ու խօսքով, լեզուաչինութեամբ, ոճաչինութեամբ: Այս իմաստով է որ մեծ ներդրում կը կատարէ «Նշանագիր»ը, ուր արեւմտահայերէնը կը փայլի իր խորունկ բանաստեղծականութեամբ եւ գժուար նուաճելի ճկունութեամբ, (չարժեր յիշել քերականական որոշ –դրաչարակո՞ն– իւրայատկութիւնները): Խօսքը կ'արթննայ, կը չարժի, կ'երկնէ, կը բառակերտէ ու կը հղեղէ էջերը, նոր ու կորովի չունչ տալով վերջին չրջանի մեր դեղարուեստական լեզուին:

Դժբախտաբար, քանի՛ հոգի կը գրէ այդ լեզուով: Եւ դեռ աւելի ափսոսը. քանի՛ հոգի պիտի կարդայ այդ լեզուն:

ՅԱԿՈԲ ԿԻՒԼԼԻՃԵԱՆ

Պուէնոս Այրէս

(*) Ուշադրութեան արժանի է Գրիգոր Չօպանեանի «Ծիրանի» հրատարակութիւնը, որ ներկայիս կը հրատարակէ Ռուբէն Զարդարեանի ամբողջական գործերը:

«ԼԱՏԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՐ»

Այս ընդհանուր խորագրին տակ, Փրիվզ Լատինամերիկեան Մշակութային Հիմնարկը (ԻՆՔԼԱ) բացառիկ նուագահանդէս մը կու տար ԷՍ – Օ – ԷՍ Ամերիկի ի նպաստ, Սորպոնի մեծ – ամփիթեատրոնին մէջ, Զորեքչաբթի իրիկուն, Փետ. 15–ին: Սրահը գրեթէ լեցուցած էին հայ եւ օտար ունկնդիրներ:

Համակամութեան դեղեցիկ ձեռնարկ մը, ուր տարաղիր արուեստագէտներ եկած էին բաժնելու ուրիշ տարաղիր ժողովուրդի մը ցաւը եւ օգնելու վիրաւոր հայրենիքի մը: Երեկոյթը կը վայելէր ակադեմիայի տեսուչ եւ Փարիզի համալսարանական դիւանապետ՝ տիկին Ժանտրօ – Մասալուի հովանաւորութիւնը:

Ուրուկուէյի, Փերուի, Չիլիի, Արժանթինի, Փարակուէյի, Սպանիոյ երաժշտութիւնն ու երգերը ներկայացուած տգանղաւոր արուեստագէտներու կողմէ կ'արտայայտէին ընդհանրապէս արմատախիլներու կսթօրը, ցաւը, տխրութիւնը, սիրուէ սիրտ գացող մեղեդիներ: Անոնք բոլորն ալ տարաղիր, մենատիրական լրենց հայրենիքներէն հեռացած, ընտրած էին երգեր ու եղանակները, որոնք թարգմանին էին այդ թախիծին: Մասնաւորապէս գնահատելի էր Չիլիի Քիլափայուն խումբը, այնքան ինքնատիպ եւ հազորդական, որ փակեց առաջին բաժինը, գոր իր տաք ձայնով բացած էր ուրուկուէյցի երգչուհի՝ Մարիա Էլէնա Միլօ:

Երկրորդ բաժինն առաջին խումբը, որ լատինամերիկեան երաժշտութեան ամերիկեան ոգքի հով մը տուած էր, ազմըկալի եւ զուրկ ներդաշնակութենէ, ծառացեց մէկայն ծանրաբեռնելու յայտագիրը: Այս մասին անակնկալն էր, ծագումով ուրուկուէյցի, Ֆրանսիս Լալան, որ ծանօթ եւ սիրուած երգիչ մըն է, տարիներէ ի վեր: Այս բաժնին մէջ, չատ հաճելի էր նաեւ Սպանացի՝ Փաքօ Իպանեզ, որ Կառսիա – Լորքայի քերթուածներու երգերով այնքան մտերիմ չունչ մը բերաւ երեկոյթին:

Որակաւոր երեկոյթ մը, որ բան մը պիտի չկորսնցնէր եթէ քիչ մը աւելի ամփոփ եւ նուազ ճոխ յայտագրով մը հանդէս գար:

Պահ մը, երբ չատ կը յիշուէին բանտարկեալները, մարդկային տարրական իրաւունքներէ զերծ մնացած զաղափարապաշտներ, երբ կը կրկնուէր Նելսոն Մանտելայի այլեւս խորհրդանիշ դարձած անունը, աթոռակիցս զառնութեամբ նկատել տուաւ՝ «աւելի դիւրին է, Մանտելայի անունը բսել, քան մեր 11ներուն...»:

Այդպէս է: Բայց եւ այնպէս, չնորհակալութիւն մեզի բախտակից լատինամերիկացի արուեստագէտներուն:

Ա. Մ.

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ ՇՐՋ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ՈՒ ԻՐ 20 ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐՈՒ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ

ԸՆԴՀ. ՏԵՂԵԿԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Երկրաչարժէն անմիջապէս յետոյ, Դեկտեմբեր 7-ի երեկոյեան, Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը չարժման ենթարկեց իր բոլոր մասնաճիւղերը եւ հանդանակութեան կեդրոններ բացաւ ամբողջ Ֆրանսայի մէջ:

Ցայսօր, աւելի քան 30 օդանաւեր ապրանք փոխադրեցին դէպի Հայաստան, վերջ՝ մեկի 1·250·000 Ֆր. արժեց (5 օդանաւ 190·000 Ֆր.ի Այէրոֆլոթէ եւ 1 ձէր–Ֆրէք ընկերութենէն 300·000 Ֆր.): Մնացեալ բոլոր օդանաւերը ձրի տրամադրուեցան մեր կազմակերպութեան զանազան չրջաններու ընդհ. խորհուրդներու կողմէ, 3՝ Այէրոֆլոթի:

Արդար եւ արամարանական բաչխումի մը մտահոգութենէն մղուած, մեր միութիւնը ուզեց որ ամէն մէկ օդանաւ, երկու ընկերակցող ունենայ:

Թղթատարութեան Նախարարութիւնը Ֆրանսահայութեան տրամադրութեան տակ դրած էր բեռնակառքերու չարասիւն մը: Անոնցմէ երեքը լեցուեցան մեր կազմակերպութեան կողմէ: Ակէ զատ, Մարսէյլի չրջանը 20 թոն սննդեղէնով երկու բեռնակառք ճամբայ հանած է, որոնց ծախքերը հասած են 86 հազար Ֆրանքի:

Ցայսօր 1700 թոն ապրանք առաքուած է դէպի Հայաստան:

Բաչխումը արդիւնաւէտ դարձնելու նպատակով Կապոյտ Խաչը եւ ԷՍ – Օ – ԷՍ Ամերկնին Երեւանի «Արմենիա» պանդոկը դրասենեակ հաստատեցին:

Բաչխման համար մեր կամաւորներուն տրամադրուած էր հինգ պահեստ. Նորքի Զանգուած – Բուսաբանական այգի – Բազմաբուհատից Հիմնարկ – Լազէրի Հիմնարկ Մինջոյեան Հիմնարկ:

Այս կեդրոնները կանոնաւոր կերպով կը ստանային ազէտեալ քաղաքներէն ու գիւղերէն դրկուած ցանկեր, որոնք կը պարունակէին հիւանդանոցներու, հանդրստեան տուներու մէջ ու այլ ընտանիքներու մօտ պատսպարուած ազէտեալներու անունները, մականուններն ու տարիքները: Մեր կամաւորները, անմիջապէս որ այս տեղեկութիւնները կը ստանային, կը ձեռնարկէին կարիքին համապատասխանող ապրանքներու առաքման ու բաչխման: Այդ առաքումները կը կատարուէին բեռնատար կառքերով:

Բաչխումը կատարուէին չաւոյ, մեր անդամներուն կը տրուէին առաջադրեր, որոնք այժմ կեդրոնացած են մեր դիւաններուն մէջ:

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը եւ ԷՍ – Օ – ԷՍ Ամերկնին հաղուստեղէն, սննդեղէն ու դեղօրայք բաչխեցին նաեւ Ադրբեջանէն ապաստանած հայ բնակչութեան:

Գործողութեան սկիզբէն ի վեր 25 կամաւորներ մասնակցեցան Հայաստանի մէջ տարուած աչխատանքներուն:

Այժմ, անմիջական օժանդակութեան փուլը վերջացած ըլլալով, մեր ընկերակցութիւնը որոչած է բաչխման գործողութիւնը չանձնել Երեւանի բնակչութեան՝ մասնաւորապէս համալսարանականներուն:

Ցայսօր հաւաքուած դումարը կը հասնի 14·844·578 Ֆրանքի: Դժուար է գնահատել նուիրաբերուած ապրանքներուն արժէքը. այսուհանդերձ, մենք երեք միլիոն Ֆրանքէն աւելի կը գնահատենք զայն: Ինչ կը վերաբերի մեր ծախքերուն, անոնք կը հասնին 2·123·674 Ֆրանքի:

Մեր կազմակերպութեան անդամներէն բաղկացած համաչխարհային պատուիրակութիւն մը, ինչպէս նաեւ մեր նախագահուհին՝ Տիկին Լ. Ֆոռլանի–Բարսեղեան Հայաստան դասուած է Յունուար 26–էն Փետրուար 2:

Այս պատուիրակութիւնը առաքելութիւնն ունէր սահմանելու մեր կազմակերպութեան այսուհետեւ տանելիք դործունէութեան դաչտը: Այս ծիրէն ներս, պատուիրակութիւնը զանազան հանդիպումներ ունեցաւ, Մոսկուայի ու Երեւանի պատկան իչխանութիւններուն հետ:

Հետեւաբար, այժմ ծրագիր մը մչակման մէջ է. երբ պաչտօնական բնոյթ առնէ, կը հաղորդուի զաղութին:

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ

ԿՐՏՏԵՆ՝

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

Կրկէ կղզիին դլխաւոր քաղաքին՝ Հերակլիոնի Ս. Մարկոս Եկեղեցին սրահին մէջ Փետրուար 4–ին համերգ մը տեղի ունեցաւ ի նպաստ Հայաստանի ազէտեալներուն: Ներկայ էր ու բացման խօսքը արտասանեց տեղւոյն քաղաքապետը, յայտնելով որ հաւաքոյթը նպատակ ունի օժանդակելու Հայաստանի երկրաչարժէն տուժածներուն: Ան դիչեց Կրէտէի ազատագրումին համար պայքարող հայերը, որոնց չաջորդական սերունդները կ'ապրէին այսօր կղզիին մէջ, յոյն բնակչութեան հետ եղբայրաբար:

Համերգին մասնակցեցաւ քաղաքապետարանին երգչախումբը որ երգեց բիւզանդական եւ հայկական երգեր:

Աւարտին խօսք առնելով Ս. Կարապետ Եկեղեցւոյ առենապետը՝ Պր. Յովսէփ Պապրճեան, չնորհակալութիւն յայտնեց քաղաքապետին եւ իր գործակիցներուն որոնք այս գաղափարը չղացած էին:

Այս առթիւ քաղաքին յոյն առաջնորդը ցաւակցութիւններ յայտնեց կղզիի Հայոց հոգեւոր հովիւին ու անոր անձին ընդմէջէն ամբողջ հայ ժողովուրդին:

Կատարուած հանդանակութենէն գոյացած 3 միլիոն տրախմի գումարը յատկացուեցաւ երկրաչարժէն տուժածներու հիմնադրամին:

ՅՈՎՍԷՓ ԽԶԿՐ. ՓՇՆՑ. ՀԱԼԱՃԵԱՆ

ԱՐԳԵԼՔԸ

ՋԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Ու գեանը չոքած պատին առաջ, ղէմքը ծածկուած ձեռքերուն մէջ, Սաթենիկ սկսաւ արտասուել հեծկլտալով:

Արցունքը կը ժայթքէր աչքերէն անոթինակ առատութիւնով, կ'ողողէր ձեռքերը ու բաղուկը եւ մերկ արմուկէն կը կաթկթէր ծունկերուն վրայ: Անսահման եւ անդիմադրելի զթութեան ղգացում մը կը տանջէր զինքը, իր մտքին ներկայացնելով Գարեգինի յուսահատութիւնը եր կրած վիրաւորանքը: Կարծես անիկա ներկայ էր իր մօտ եւ կը տեսնէր անոր տխուր եւ ժպղոյն դէմքը եւ ինքը անզօր էր մխիթարելու այն վիչտը, որ իր պատճառով կը կրէր, որ պիտի կրէր գալիք օրերուն: Ի՞նչ ընել, ինչպէս ընել ... ի հարկէ բանտարկուած չէր եւ կարող էր դուրս գալ եւ ուրիչ տեղ հեռանալ կամ պարզապէս երթալ իր մօտ գործատեղին ... բայց այն իրիկուն, այն խուսափուկ համբոյրը, որ տասգեր էր իր մազերուն վրայ, եւ տեսակ մը դեռ անորոչ ղգացում խլեր էին արդէն բոլոր կարացած չէր կարող ոտքի կանգնիլ. իր հետզհետէ մեղմացած հեծկլտանքներէն օրօրուած կը լսէր նաեւ Ստեփանի ոտնաձայնը, որ սենեակին մէջ կը քալէր ջղագրգիռ քալուածքով, ամէն մէկ քայլի բախումը գետնի վրայ կ'արձագանգէր իր մէջ եւ անիկա կարծես իր սիրտը կոխտելով կ'անցնէր ու կ'երթար:

Երբ իր հեծեծանքը լռեց վերջապէս, Ստեփանի քայլերն ալ կանգ առին: Սաթենիկ գլուխը բարձրացուց երկչոտութեամբ եւ նայուածքով փնտռեց զայն: Մազերը խանդարուած կը ծածկէին աչքերը, թոյլ չարժումներով յարդարեց ինքզինքը ու փորձեց ոտքի ելլել: Կ'ուղէր մեկնիլ սենեակէն չփոթած ու վրդտացած այդ լուութենէն, բայց ահա Ստեփան եկաւ իր մօտ:

Զարհուրանք ժպղոյն էր, մահատիպ ժպղունութիւնով մը եւ իր սեւ աչքերը յուսահատ տխրութիւնով լիքն էին: Երբ խօսեցաւ Սաթենիկին, իր ձայնը անըսպասելի կերպով քաղցր էր բայց լեցուն զայրացած յուզումով:

– Սաթենիկ, ուզո՞ւմ ես գալ տախտակին վրայ ... լաւ է մի քիչ հանգստանաս, ես դուրս կը գամ այս բոպէիս եւ մինչեւ ուշ առեն կարող ես մնալ: Լաւ կը լինի եթէ քնես ... ես կը խնդրեմ ճիրոնային որ քեզ տայ մի բաժակ թէյ ... մի քիչ պէտք է հանգստանալ եւ կազդուրուիլ...

Օգնեց Սաթենիկին բարձրանալու եւ ոտքերը կը դեղեւէին, բռնեց թեւէն բայց յատկապէս կը ջանար չվարակուիլ այն յուզումէն, որ Սաթենիկի ֆիզիքական մերձաւորութիւնը յառաջ կը բերէր իր մէջ: Ձեռքը, որ բռներ էր թեւէն, դգալիօրէն կը թրթռար, բայց անիկա կը ջանար իր ամրութիւնը պահել: Երբ Սաթենիկ տախտին վրայ երկարեցաւ, դրեթէ մայրական գուրգուրանքով բարձեր հանեց դարանէն ու տեղաւորեց դլխուն տակ, եւ բրդեայ ծածկոցով մը ծածկեց անոր դողահար մարմինը: Այդ կարդի խնամքներու անվարժ ձեռքերը բնազդով կը դանէին հարկ եղած ճարտարութիւնը: Ճեռոյ պահ մը կեցաւ Սաթենիկի մօտ եւ իր ճնչուած կուրծքէն խոր եւ ցաւագին հառաչանք մը արձակեց: Սաթենիկ մեղմօրէն աչքերը փակեց, իր կարմրած կոպերը ծանրացեր էին եւ լրեն թուեցաւ որ քնելու փափաք ունի: Ճեռոյ զգաց որ Ստեփան կը հեռանար զգուչութեամբ եւ երբ իր աչքերը բացաւ՝ սենեակը պարապ էր ... պարապ էր եւ իր մտածումը եւ միակ հարցում մը փայլակի պէս կ'անցնէր այդ պարապութեան մէջէն.

– Ո՛չ, այդ անհնար է...

Ի՞նչն է որ անհնար էր:

(Շար. 97)

ՎԻԼԼԷՕՐՊԱՆ· –
Պ· Յարութիւն Գասպարեան,
Տէր եւ Տիկին Ժէրար Գասպարեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Մինաս Մելքոնեան եւ զաւակները (Լա–Սէլ–Սէն-Քլու),
Օր· Անի Գասպարեան
Փոքրիկն Ժիւլի Գասպարեան
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հնոջ, մօր, մեծ–մօր եւ նանիին՝
ԼԻԻՍԻ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ–Ի
(Ծնեալ՝ Շաշոյեան)
մահը, որ պատահեցաւ Փետ· 21–ին:
Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Հինգշաբթի, Փետ· 23, ժամը 10·30–ին, Լիոնի Ս· Յակոբ եկեղեցին եւ մարմինը կը փոխադրուի Վիլլէօրպանի դերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«Յառաջ»· – Մեր ցաւակցութիւնները Գասպարեան եւ Մելքոնեան ընտանիքներուն:

ՇՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Պօմոնի Նայիբի մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամուհիները, Շաբաթ, Փետրուար 25, ժամը 15–ին Պօմոնի եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

**

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Ալֆորվիլի «էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղի վարչութիւնը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Փետրուար 24, երեկոյեան ժամը 21–ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:
9, rue de Madrid, 94140 Alfortville

RECHERCHONS

Aide-comptable, même débutant(e), avec notions informatique.

Tél. : 42 36 25 65

ՆՈՐԱԿԱԶՄ

ՇԱՂԿԱՊ

ԹՐՔԱՀԱՅՈՑ ՀԱՅԾՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

սկսած է անդամագրութեան: Տարեկան անդամատուրքն է՝ 150 Ֆր· չափահասներու, իսկ 50 Ֆր· ուսանող եւ անգործներու համար:

Միութեան Ա· ընդհանուր ժողովը ահա պիտի ունենայ՝

Հինգշաբթի, Մարտ 2, ժամը 20·30–ին

Centre Culturel U.C.F.A.F.—J.A.F.
6, Cité Wauxhall — 75010 PARIS
(M° REPUBLIQUE)

ՕՐԱԿԱՐԳ՝
Ա.) Անդամագրութիւն
Բ) Վարչութեան ընտրութիւն
Գ) Ապագայի ծրագիրներու մասին միտքերու փոխանակում:
Ըմպելի եւ կարկանդակով հիւրասիրութիւն:

Մուտքը ազատ է:

COMMUNAUTE ARMENIENNE
DES BOUCHES-DU-RHONE

Anniversaire des massacres de SOUMGAÏT

Mardi, 28 Février
à 18 heures 30
RASSEMBLEMENT
devant le Consulat Général de l'U.R.S.S.
square Monticelli
MARSEILLE
organisé
par la communauté arménienne
des Bouches-du-Rhône

CELEBRATION du 45e ANNIVERSAIRE

de l'exécution de Missak MANOUCHIAN
et de ses compagnons d'armes

Cimetière parisien d'Ivry,
au Carré des Fusillés
le dimanche 26 février à 11 heures

Discours de *Fernand LERICHE*
de l'organisme central de l'A.N.A.C.R.
et de *Darno MAFFINI*
Président de l'U.G.E.V.R.E.
Départ du cortège à 10 h 45
du M° Pte. de Choisy

L'Amicale des Anciens Résistants Arméniens convie cordialement tous les Arméniens à cette cérémonie du souvenir de ceux qui se sont sacrifiés pour la liberté et la défense des droits des peuples dont le peuple arménien.

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Այլի Տիկին Սրբուհի Կոշկարեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Գեղամ Պարոնեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Կոշկարեանի եւ զաւկին, իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ–հօր Գնել Կոշկարեանի մահուան առթիւ:

UN VOYAGE QU'AUCUN ARMENIEN NE PEUT FAIRE

RETOUR VERS ARARAT

Les Arméniens :
un génocide oublié
une espérance de retour...

Un film du cinéaste suédois
PeA Holmquist
(durée 1h40)
présenté pour la première fois
à Paris

PROJECTIONS EXCEPTIONNELLES

— à PARIS:
Cinéma Studio 43
43, rue du Fbg. Montmartre
Paris 9ème (M° Le Peletier)
MERCREDI 1er Mars à 18h
VENDERDI 3 Mars à 22h30.

— à ISSY-LES-MOULINEAUX :
Palais des Arts et des Congrès d'Issy
25, ave. Victor Cresson
(M° Mairie d'Issy)
SAMEDI 4 Mars à 16h et 21h.

En présence du réalisateur
PeA Holmquist

Production : HB PeA Holmquist Film
Box 10 020, S-126 10 Hagersten, Suède
contact à Paris : Tél. : 42. .21. 11. 54

- U.G.A.B. -
Bibliothèque NUBARIAN

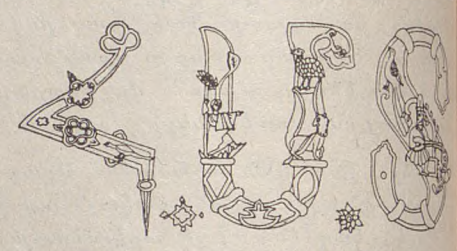
11, square Alboni, 75016 Paris

Fermeture du 22 février au 2 mars
à partir du 3 mars,
retour aux horaires habituels

ՅՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ ԼԻՈՆԻ ԱՐԱՔՍ ՄԱՄՆԱՃԻՒՂ

Երգահանդես–Նուագահանդէս

կազմակերպուած՝ Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի կողմէ, հովանաւորութեամբ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՔԱՐԵԱՆԻ
Շաբաթ, Փետրուար 25, ժամը 6½ 21–ին Լիոնի Մոլիէռ սրահին մէջ:
18, Quai Bondy — Lyon 5e
Կ'երգէ· – ՀԵՐՄԻՆԷ ԵՐԻՑԵԱՆ
(Վիէննայի երաժշտանոցէն)
դաշնակի ընկերակցութեամբ՝
Յասմիկ Սիւրմէլեանի
(Պրիւսէլի Ազգայական Երաժշտանոցէն)
Իր մասնակցութիւնը կը բերէ նոյնպէս երեւանցի դաշնակահար՝
ՍԵՐԳԷՅ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ
Մուտք· – Ծախքերու մասնակցութիւն 50 Ֆրանք:
Տոմսերու համար դիմել· –
M.C.A.V. : 126, ave. Roger Salengro
69100 Villeurbanne
Réservation :
78. 23. 54. 00 ou 78. 75. 90 .
tous les jours après 19 h.

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES

organise une projection en avant-première de

«RETOUR VERS ARARAT»

(documentaire long métrage
V.O. sous-titré)
de Pea HOLMQUIST

le samedi 25 février à 18h et à 20h30

au CNP. VILLEURBANNE
— 4, ave. Henri Barbusse —

Rencontre avec le réalisateur après chaque séance.

Prix des places :
40 frs.
30 frs. Adhérents MCA
25 frs. Scolaires, étudiants

Résesrvations à la MCAD :
au 78. 49. 42. 97 du mardi au samedi.

U.G.A.B. - LYON

l'Union Générale Arménienne
de Bienfaisance
présente

L'ARMENIE D'HIER DANS LA TURQUIE D'AUJOURD'HUI

vendredi 24 février à 21 heures

Mairie du 8ème
12, ave. Jean Mermoz — Lyon

montage audiovisuel
de
STEPHANE BOUDOYAN

entrée libre

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼՔ

ՀԱՅ ԿՆՈՋ ՄՏՔԻ ԵՒ ՏՂԱՆԴԻ ՓԱՌԱՏՕՆ

Մարսէյլի Մայր եկեղեցւոյ տիկնանց Յանձնախումբը Մայիս 26, 27 եւ 28 քրիստոնեական եկեղեցւոյ մշակութային սրահին մէջ կը կազմակերպէ «Հայ կնոջ մտքի եւ տաղանդի փառատօն»ը: Կը խնդրուի նկատի ունենալ յիշեալ թուականները եւ չխաչաձեւել: Մանրամասնութիւնները յետագային:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

U.G.A.B. AIDE A L'ARMENIE
présente
une nouvelle comédie musicale pour petits et grands
d'après la pièce de SCHWARTZ tirée des contes d'ANDERSEN,
adaptation, mise en scène, paroles et musique
NAREK DOURIAN

Décor et costumes : Chouchane TCHERPACHIAN

Assistante Metteur en scène : Valia KHATCHATOURIAN

LE ROI NU

avec pour la 1ère fois en France
RAFFY KOTANDJIAN
acteur vedette du Théâtre Dramatique d'EREVAN
venu spécialement pour trois représentations exceptionnelles au profit des victimes du séisme

Les dimanches 19 Mars — 26 Mars — 9 Avril à 17 heures

au Théâtre DES ARTS HEBERTOT
78 bis, Bld. des Batignolles — 75017 Paris (M° Villiers)

VENTE DES BILLETS : PRIX DE 50 à 250 Frs.
—— U.G.A.B. : 11, square Alboni, PARIS 16e — Tél. : 45 20 03 18
—— TELE CONDORCET : 175, ave. Jean Jaurès, CLAMART — Tél. : 46 42 56 17
—— Epicerie NAHIRI : 8, Bld. Carnot, ALFORTVILLE — Tél. : 43 68 82 86

ՈՒՐԲԱԹ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 24
VENDREDI
24 FÉVRIER
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.957 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.957

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԵՐԵՒԱՆ ⇐⇒ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՓԵՏՐՈՒԱՐ 17/21)

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԼՈՎ

ՆՈՄԷՆԻ տեղի չէ տար, ընդհակառակն, օրէ օր քիչ մը աւելի կը տատանի, կացնէ իր տպառնալիքին ձեւը, ձաղկելով «տփաւորները» եւ չեչաելով կրկին Իրանի նշանառութիւնը՝ «Ոչ՝ Արեւմուտք, ոչ Արեւելք»։ Մահմէտականութիւնը միշտ արձակուած է (3 միլիոն տոլար մահմետական եւ միայն –ինչո՞ւ– մէկ միլիոն եթէ սպաննողը մահմետական չէ)։ Ամէն պարագայի մէջ եւ որքան ալ երդիծական բնոյթ չունենայ նման ողբերգական խեղկատակութիւն մը 1989–ին, հարկ է հաստատել թէ ղերք ծանօթացնելու եւ տարածելու համար, դեռ ոչ մէկ Սեկալա կը հասնի Խոմէյնիի, որ այս ձեւով փիլօ մը անդամ աւելորդ կը դարձնէ։ Ի վերջոյ, այս ղերքը հրատարակուած էր բաւական ատենէ (Սեպ 1988) եւ յանկարծ, ամիսներ եւ եթ, ոչ միայն պէսթ – սէլըր մը կը դառնայ, այլեւ խմբագիրներ (օրինակ՝ Սերժ Ժիւլի) կ'անդրադառնան որ՝ «բացառիկ վէպ մըն է, նաեւ ղրական գեղի վրայ»։ Այս չարթու ալ, միլիոններ վճարելով Լիպերասիոն, Նուվէլ Օպս· եւ Էվենմաճ տիւ ժէօտի քանի մը գլուխ լոյս կ'ընծայեն։ Ա՞յս էր Խոմէյնիի նպատակը…։

ԻՈՆԷՍՔՕ, ծաղումով ռումանացի թատերագիրը, ներկայիս հիւանդանոցը, աղջկան մինոցաւ ամբաստանազիր մը կարդալ տուած է եւրոպական Խորհրդարանի քաղաքական յանձնախումբին առջեւ, ուր ծանրօրէն կը ճաղկէ Ռումանիոյ վարչակարգը։ Կը չեչտէ որ՝ «մինչ Եւրոպայի կառուցումը իրականութիւն մը կը դառնայ, երկիր մը կայ, ինչպէս կը հաստատէ Պուքրէշի գրագէտ մը, որ իր պատմութեան ամէնէն դժբախտ ժամը կ'ապրի»։ Ու իսկապէս կը թուէ թշուառութիւնը, հասով ծախուղ գեռնախնճորը, մանկական մահացութեան համեմատութիւնը, որ բարձրագոյնն է Եւրոպայի, հիւանդատար կառքերը որ չեն տեղափոխուիր եթէ հիւանդը 70–ի դուռն է կամ աւելի, ամբողջ անցեալի մը բնաջնջումը, պատմական թագամասերու քանդումը եւն· եւն, ղրակացնելու համար թէ անոնց օգնութեան չհասնիլը, մեզ մեզասկիս կը դարձնէ, երբ ժողովուրդ մը վտանգի մէջ է։

ԴԱՀԻՐԻի մէջ, խորհրդային արտաքին Նախարարը, տեսնուելէ ետք Արաֆաթի հետ, յայտարարած է որ ՊԱԿ–ի զեհավարը պէտք է մասնակցի խաղաղութեան միջազգային ժողովին թէ նախապատրաստական նիստին եւ թէ բուն նիստին։ Արաֆաթ ալ տրամադիր է բանակցութիւններ վարելու Իսրայէլի հետ ՄԱԿի հովանիին ներքեւ։

Նիւ ԵՈՐՔի մէջ զուտ Էօյինի մեծապոյն քանակը գտած են Լֆ – Պի – Աճ–ը եւ ոսոիկանութիւնը։ 400 քիլօ որ 6,3 միլիառ ֆրանքի արժէք ունի եւ թոյլ կու տայ «պարենաւորելու» 200 հազար մոլի։

ՀԻՐՕ – ՀԻՒԹՈՑԻ հանդիսաւոր յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ օր ղրեթէ բոլոր պետական դեկավարներու մասնակցութեամբ։ Միթերան յատուկ Քոնքորտով մը գնաց, նաեւ մասնաւոր զբօսանաւ մը չինել տալէ ետք (դժբաղդաբար, պոչաւոր բաճկոն)։ Կայսրը, որ մեռաւ Յունուար 4–ին, չորս ամսուան հոդեվարքէ մը ետք, կը թաղուի, ըստ ասանդութեան, իր նախընտրած հարիւր առարկաներով, ներառեալ՝ մանրադիտակը։ 32 հազար ոսոիկան կազմ ու պատրաստ պարտին հսկել ապահովութեան։

ԻՍՐԱՅԷԼԻ վարչապետը, որ քանի մը օրուան պաշօնական այցելութիւն մը կը կատարէր Փարիզ, Շաբաթ օր ընդունուեցաւ նախագահ Միթերանի կողմէ, որու նոր բան մը չըսաւ պագեսեինեան հարցին կապակցութեամբ։

ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ
ՎԱԶԳԷՆ Ա· ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՀԵՏ

Մխիթարեան Նահանդները կատարած այցելութենէն յետոյ, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա· Մայր Աթոռ Էջմիածնի մէջ Արմենիրէնի թղթակիցներուն հարցազրոյց մը տուած է։ Ան, պատմելով հովուապետական իր այցելութեան մասին, նախ եւ առաջ յիշած է, թէ ինչպէս օգնութեան փութայ առաջին օրէն իսկ ողջ Սփիւռքահայութիւնը։ Իսկ վերջին չարաթները բոլոր հայկական դաղութները պատրաստակամութիւն յայտնած են իրենց օգնութեան բաժինը բերելու քանդուած քաղաքներու եւ գիւղերու վերաշինութեան գործին։

– Մենք, պատասխանելով Մխիթարեան Նահանդներու Հայ Եկեղեցւոյ հրաւէրին, որոշեցինք անձամբ երթալ Նիւ Եորք, մեր օրհնութիւնը տալու համար Ամերիկահայութեան հայրենասէրն այդ ցանկութեան։ Եւ, որպէսզի այդ կատարուի համային Հայութեան ամբողջական միասնութեամբ, հրաւիրեցինք Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Գարեգին Բ· Կաթողիկոսը։

Գարեգին Բ· Կաթողիկոսի հետ նոյն օրը՝ Փետրուար 3–ին ժամանեցինք Նիւ Եորք, իսկ Փետրուար 6–ին եւ 7–ին նոյն քաղաքին մէջ տեղի ունեցաւ խորհրդակցական մեծ ժողովը, որուն մասնակցեցան պաշտօնական ներկայացուցիչները՝ Հայ Եկեղեցւոյ բոլոր կազմակերպութիւններու, կաթողիկէ եւ աւետարանական հայ համայնքներու ու բազմաթիւ հայկական միութիւններու՝ մշակութային, հանրային, բարեգործական, հիւսիսային եւ հարաւային Ամերիկայէն։

Մենք ներկայացուցինք երկրաչարժի հետեւանքով յառաջացած ընդհանուր վիճակը եւ քանդուած չորս քաղաքներուն եւ 58 դիւղերուն վերաշինութեան ծրագիրը, առաջարկելով որ բոլոր օգնութիւնները կեդրոնացուին Սահիանեան քաղաքին վերաշինութեան գործին, ամէն մէկ հայկ· կազմակերպութիւն ստանձնելով իր փափաքած օգնութեան բաժինը, իր վրայ վերցնելով ղպրոցի մը, մանկապարտէզի մը, որեւէ հիւանդանոցի կամ առողջարանի, հանրային շէնքի կամ գործատան տարքաւորումները, կահաւորումը, մեքենաները եւ այլ անհրաժեշտ պիտոյքները ներմուծելու պարտականութիւնը։ Համապատասխան կազմակերպութիւնը իր վրայ պիտի առնէ գնելու եւ առաքելու բոլոր տարքաւորումները եւ անհրաժեշտ պիտոյքները, իսկ շէնքի շինարարութիւնը պիտի իրագործէ Հայաստանի կառավարութիւնը։

Մեզ ուղեկցող Տիրան եպիսկ· Կիւրեղեան խօսեցաւ Մայր Աթոռ Ս· Էջմիածնի ծաւալած գործունէութեան մասին երկրաշարժի ազէտեալներուն օգնելու ուղղութեամբ։ Արտասահմանէն ստացուած եւ ժողովուրդին բաշխուած են հագուստեղէն, ծածկոցներ, անկողնեղէն, վրաններ, եւ այլ իրեր, ընդամէնը՝ 1200 թոն։ Ապա նոյնպէս մեզ ուղեկցող նկարիչ Գրիգոր Յանջեան զեկուցում տուաւ խորհ· բոլոր Հանրապետութիւններու գործակցութեամբ աւերեալ քաղաքները եւ գիւղերը վերաշինելու պետական ընդհանուր ծրագիրը։ Ուշադրութիւն դարձուցինք նաեւ Լենինականի եւ Սպիտակի վերաշինութեան գործին։

Փետրուար 9–ին մենք եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Գարեգին Բ· Կաթողիկոսը մեր հաւատացեալներուն հետ մասնակցեցանք Ս· Պատարագի մատուցման։ Ապա Գարեգին Բ· Կաթողիկոսը մեզ ընդունեցաւ իր նստավայրին մէջ։ Ան ներկայացուց Մեծի Տան ներկայ վիճակը, ինչպէս նաեւ Մեծի Տան ներքին եւ արտաքին գործունէութիւնը։ Ան ներկայացուց նաեւ Մեծի Տան կարիքները։ Ան յայտնեց որ Մեծի Տան ներկայ տնտեսական վիճակը ծանր է, որովհետեւ Մեծի Տան եկամտի աղբիւրները, որոնք կը կազմեն հողերու վարձերը, ամբողջութեամբ կորսուած են։ Ան յայտնեց որ Մեծի Տան ներկայ պարտքերը կը հասնին 3 միլիոն տոլարի։

Ան յայտնեց որ Մեծի Տան ներկայ պարտքերը կը հասնին 3 միլիոն տոլարի։

– Ձեր հայրապետական խօսքով դիմեցի՞ք արդեօք, սիփւռահայ մեր հայրենակիցներուն։ Ի՞նչ պաշտօնական այցելութիւններ եւ հանդիպումներ ունեցաք։

– Մեր այցելութեան առիթով տեղի ունեցան եկեղեցական արարողութիւններ եւ հանդիսաւոր մէկ պատարագ, Կիրակի, Փետրուար 5ին, Նիւ Եորքի անկլիքան մեծադոյն տաճարը, ուր ներկայ եղան աւելի քան 12 հազար հայ հաւատացեալներ։ Տեղի ունեցան նաեւ պաշտօնական այցելութիւններ եւ հանդիպումներ։

Փետրուար 9–ին մենք եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Գարեգին Բ· Կաթողիկոսը մեր հաքախումբերով այցելութիւն տուինք Ուաշինկթընի մէջ Միացեալ Նահանդներու նորընտիր նախագահ Ճ· Պուշի, որ հետաքրքրութեամբ նաեւ Հայ Եկեղեցւոյ կեանքով Հայաստանի մէջ։

Վերադառնալով Նիւ Եորք, ներկայ եղանք Նիւ Եորքի բարեսիրական Ա· Շնայէրի կազմակերպած ընդունելութեան, ուրուն կը մասնակցէին բազմաթիւ պետական գործիչներ եւ մեծ թիւով պետութեանց դեսպաններ կամ ներկայացուցիչներ։ Այս առթիւ խօսք առին բազմաթիւ անձնաւորութիւններ, նաեւ մենք եւ Գարեգին Բ· Կաթողիկոսը։

Մեզ ընդունեցաւ նաեւ Նիւ Եորքի քաղաքապետ Է· Քոչ։

Նիւ Եորքի Ս· Վարդան մայր տաճարը տեղի ունեցաւ քոյր Եկեղեցիներու ներկայացուցիչներու մասնակցութեամբ աղօթքի արարողութիւն մը, որուն ընթացքին խօսք առինք մենք, Գարեգին Բ· եւ ճէկսի ճէքսըն։

Վերջին օրը՝ Փետրուար 9–ին, այցելեցինք նաեւ Կիլիկեան Աթոռի հովանիին ներքոյ գտնուող Նիւ Եորքի Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին, ուր մեր հայրապետական օրհնութիւններն ու բարի ողջոյնը տուինք Մայր Հայաստանէն։

Ուաշինկթըն մեր գտնուած օրը եղանք նաեւ զինուորական օդակայանը, ուր ընդունեցանք նոր ժամանած էր ամերիկեան զինուորական օդանաւը՝ երկրաչարժէն վնասուած 37 հայ մանուկներով, ընկերակցութեամբ իրենց մայրերուն կամ հարազատներուն։ Մենք եւ Գարեգին Բ· Կաթողիկոսը անոնց քաջալերական խօսքեր ըսինք ու տեսանք անոնց ծանր վիճակը։ Բոլոր երախաները կամ ձեռք չունէին կամ ոտք եւ կամ չէին կրնար խօսիլ։ Ապա օդանաւ բարձրացան Տիկին Պուշ եւ խորհ· դեսպան Դուբինին։ Ճեռոյ երախաները փոխադրուեցան ուրիշ օդանաւեր, համապատասխան հիւանդանոցները փոխադրուելու համար։

Հայաստան վերադարձանք մխիթարուած սիրտով, որ փորձեցինք կատարել մեր պարտականութիւնը եւ բերել Հայաստանի եղբայրներու եւ քոյրերու վշտակցութիւնն ու բարի մաղթանքները եւ պատրաստակամութիւնը օգնութեան ձեռք երկարելու վերաշինութեան մեծ աշխատանքին։

***

ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԱԾ

Խորհրդային կառավարութեան մամուլի կեդրոնը եւ Հայաստանի Լրագրողներու Միութեան վարչութիւնը երեւանի մէջ մամուլի ասուլիս մը կազմակերպած են կարմիր Խաչի ազգ· ընկերութիւններու համար, որոնք կը մասնակցին ազէտեալ շրջաններու վերաշինութեան աշխատանքներուն։

Հանդիպումին ներկայ եղած են Խորհ· Միութեան, Աւստրիոյ, Միացեալ Նահանգներու, Անգլիոյ, Քանատայի, Հարաւային Քորէայի, Ֆինլանտայի, Դաշնակցային Գերմանիոյ, Զուիցերիոյ, Ճափոնի, Շուէտի, Լեհաստանի, Դանիոյ, Պուլկարիոյ, Կիպրոսի պատուիրակութիւնները, որոնք Թրնեւի մէջ մասնակցած էին Փետրուար 8–ին Հայաստանի օգնութեան հարցին նուիրուած խորհրդակցութեան ժողովին։

Այդ խորհրդակցութեան ժողովին մասնակիցները Հայաստան գացած են, որպէսզի տեղւոյն վրայ որոշեն Խորհ· Միութեան եւ Հայաստանի Կարմիր Խաչի կողմէ առաջարկուած միջազգային նախաձեռնութիւններուն իրենց մասնակցութեան չափը։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ՍԷՆ ԹԱՆԹՈՒԱՆ ՅԱՋՈՂ

Միջերկրականի լեկին պատուոյ դասակարգի ախոյեանութեան մէջ, Սէն Թանթուանի Հ· Մ·ը բարեպատեհ յաջողութիւն մը ունեցած է Կիրակի օր, Մարսէյլի մէջ, Սէն Թրուէյի դէմ (1 – 0)։ Այսպէսով Հ· Մ·ը կը հետեւայ քիչ մը դասաւորումին վտանգաւոր աստիճաններէն դէպի վեր։ Յառաջիկայ Կիրակի, մրցում Նիսի մէջ տեղւոյն արհեստավարժ ակումբին 3–րդ կարմին դէմ։

Սէն Թանթուան, Մարտ 5–ին, վճռական խաղ մը պիտի ունենայ· որակուած է մրցելու ի հաշիւ Փրովանսի Բաժակին 1/8–րդ աւարտականին։ Իր հակառակորդը պիտի ըլլայ Ֆոսի խումբը, անոր դաշտին վրայ։

Ուրիշ արդիւնքներ՝

Հ·Մ·Լ·Մ· Արծիւ – Մարիճիան	2 – 2
Սէն Թ'Անթուան Հ· Մ· (2) – Սէն Լու	2 – 1
Քարի – Արծիւ (2)	7 – 0

ԸՄԲՇԱՄԱՐՏ

● ՍԱՆԱՍԱՐ ԱՆՊԱՐՏԵԼԻ

Թիֆլիսի մէջ տեղի ունեցած ազատ ոճի միջազգային մրցաշարքի մը ընթացքին, Սանասար Յովհաննիսեան (100 քկ·) անդամ մը եւս խլած է առաջին մրցանակ։ Սանասար Յովհաննիսեան Խորհ· Միութեան հուժկու մարզիկներէն մէկն է։ Եղած է Մոսկուայի Ողիմպիականի ախոյեան։ Քանի մը անգամներ եկած է Նիս եւ յաղթած «Տէկլան» մրցաշարքին մէջ։ Կը բնակի Մոսկուա։

Թիֆլիսի մրցաշարքին, Ն· Գէորգեան, 48 քկ·, (Արտաշատ) արծաթ մրցանակ ստացած է եւ Ե· Կարապետեան, 82 քկ· (Երեւան) երրորդ մրցանակ։

Վ· Մ·

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ԿՂԶԻ ՇՈՂԱՐՋԱԿՈՒՄԸ

ՎԵՀԱՆՈՑՇ ԹԵՔԵԱՆ

Ա.

Ժողովուրդները ճակատագրական պահերով կը անանկին կամ կը ցնցուին: Կ'ունենան իրենց հոգիի, մաքի ճարտարապետները, որոնք ժամանակին ու պայմանները զանցելով իրենց կնիքը կը դնեն իրենց ցեղին ոգեղէն ճակատագրին վրայ: Ուեւէ մտածող մարդու համար, իր ժողովուրդով մտահոգ Հայու համար՝ զարմանիք չէ թէ ի՛նչ հզօր մղձաւանջ մըղեց երանաշնորհ Մխիթար Հիմնադիրը, որ մեր երկու հայակեղրոն վայրերէն՝ Հայաստանէն եւ Կոստանդնուպոլիսէն հեռու տեղ մը կարեւոր է այս մկկը՝ այս զոյգ կեդրոններէն արամադիօրէն, բայց ոչ անտրամաբանօրէն հեռու տեղ մը– հիմնէր Ս. Ղազար մայրավանքը, լայնասունչ, խաղաղ արեւի մը տակ իր մտքի եւ սրտի ոգիներով կախազ այդ իւի մը նման:

Արդէն քանի դար էր 15–րդ դարէն ի վեր –Թուրքիոյ Հայերուն համար արիւնի ճամբաներ կը գծուէին. մեր հանրային, ազգային, խմացական եւ ընկերային կեանքը անարիւն էր. հայկական վանքեր որոնք մեր գիտութեան կեդրոններըը կը համարուէին՝ զրեթէ անգոյ էին. մեր չէն քաղաքներու եւ գիւղերու վրայ ուրուականներ կը թեւածէին: Եւ եզաւ մաքի ճարտարապետ մը՝ – յանձին Մխիթար Աբբահօր, որ անդրադարձաւ թէ ծննդավայրի կամ կեդրոնի խաչափայտին վրայ զամուիլը յաճախ ապարդիւն նահատակութիւն է. Խաչը իր հետ կրել եւ դառնալ պահակը, կերտիչը, ուսուցիչը պատմութեան ժառանգին՝ խմաստութի՛ւն է: Ուրեմն կեդրոնէն հեռանալով՝ մտասեւեռում դարձուց մեր հոգեկան եւ մշակութային անխռով տօնքը, մենք մեզի հետ, եւ նաեւ աշխարհի միւս ժողովուրդներուն հետ:

Եւ հիմա դարերու օզակը պէտք է չօշափենք տեսնելու թէ այս միաբանութեան ազգային եւ կրօնական իդէալով յագեցած միտքը ի՛նչ բարիք բերաւ մեր ժողովուրդին:

Նախ եւ առաջ վայրի՝ Եւրոպայի ընտրութեամբ մենք մեր մէջ փակուած ըլլալու հանգոյցը քակուեցաւ. արեւմտեան մտածողութեան պատուհանները բացուեցան մեր ժողովուրդին առջեւ. Արեւմուտքի քաղաքներու հետ չփում եւ քաղաքակրթութիւններու հետ յարաբերութիւն ստեղծուեցաւ, որ իր կարգին ոչ միայն լայն բացաւ մեր խմացական կարկինը, այլ նաեւ մեր լեզուին բերաւ նոր բառերու չքեղ հոյլ մը, ոճի եւ գոյնի թարմ կարելիութիւնները: Հիմնադիրին նպատակը հեռանալ անատոյդէն եւ «տեղ մը երթալ» չէր, այլ՝ տարածք եւ անխռով միջավայր ունենալ, ինքզինք ճանչնալու, ճանչցուելու, տարածուելու:

Եւ Ս. Ղազար կղզին որ նախապէս ուրվանոց մըն էր, ուր հոգեւոր ու մշակութային ժառանգութեան ամրախարիսխ կռուան մը, ուր իրենց երեք դարերու վրայ արձակուած գերապատուիչ աշխատանքով՝ Մխիթարեան հայրերը իրաւամբ արժանի են «անձինք նուիրեալք» կոչումին:

Հոն ուր տեսիլք չկայ՝ ժողովուրդ մը կը յուսալքուի. հոն ուր գիտութիւն չըկայ՝ ժողովուրդ մը կը կործանի:

Մենութեան մէջ համախումբ կեանքով բարախոզ մարդիկ՝ ինկած քաղաքներու եւ քաղաքակրթութիւններու ծոցը, մեր անցեալի, ապագայի հեռարձակ ճառագայթներուն մէջ՝ չես գիտեր ինչ տրքնութեամբ, ինչ ջերմածոր սրտով հասցուցին մեզի այն իմացական հոսանքը, որ պիտի կենդանութիւն տար երաշխին: Վրկա՛յ են անկեղծութիւնն ու ջերմութիւնը այդ դարերու վաստակին, իրենց աշխատանքի ընդարձակութիւնը եւ բազմազանութիւնը:

Մխիթարեան միաբանութեան զոյգ կեդրոնները՝ Վենետիկ եւ Վիէննա, Վենետիկ՝ առաւելաբար պատմական, իսկ Վիէննա՝ գիտական վաստակով ճառագայթեցին մեզարշաւներու եւ պատերազմներու մէջ հիւծած ներկային մէջ: Այս դրութեան սահմանները թոյլատու չեն մանրամասնօրէն անդրադառնալու, ուրեմն իմ ճիգ մը պիտի ըլլայ ոչ թէ ներկայացնելու այդ վաստակը, այլ՝ փորձելու սահմանել տարողութիւնը անոր:

Մխիթարեանները՝ խորքով եւ ձեւով առաքելատիպ գործ մը, որ ներսէն, այսինքն՝ բանասիրականէն՝ ու վանքայինէն զուրս ալ կը սեւեռէ իր նայուածքը, իրմէ զուրս բացուող զոյգ եզրերով՝ հրատարակչական եւ կրթական: Կրթականը՝ իրենց յառաջահայեաց սեւեռակէտը, իսկ հրատարակչականը՝ –ճանաչումը մեր ազգային ժառանգութեան:

Ս. Ղազարի բազմալեզուեան տպարանը, հիմնուած 1781–ին, նշանաւոր էր Իտալիոյ մէջ տարբեր լեզուներու տառերով օժտուած իր տպարանով: Ան իր հրատարակութիւններով հասաւ Վենետիկէն դուրս՝ Իզմիր, Պոլիս, Կովկաս, ուր որ հայկական գաղութ մը կը ընէր:

Տարիներու երկայնքին հրատարակուեցան 2600 գիրքեր մօտաւորապէս 1600–ը վենետիկեան Մխիթարեաններու կողմէ, եւ 1000–ը՝ Վիէննական: Վայելչազարդ հրատարակութիւններ, զոր Մխիթար Աբբահօր օրով Աստուածաշունչի հրատարակութիւնը թէ իրր թարգմանութիւն եւ, թէ իրր հրատարակութիւն անզուգական կը մնայ: Նոյնպէս՝ «Հայկական մանրանկարչութիւնը» հրատարակուած 1966–ին, Հայր Մեսրոպ Ճանաչեանի հեղինակութեամբ, գիտական հմտքով եւ քառալեզու –հայերէն, անգլերէն, ֆրանսերէն եւ իտալերէն:

Մատենագրական, լեզուական եւ թարգմանական հրատարակութիւններ որոնք կերպով մը անդրադարձում էին –բուն ծոցէն հեռու– իրենց հերթին զարձան կեանքի եւ պայքարի ծառեր: Այդ հայրերը, որոնք գիտէին երկրի տաժանքը եւ երկինքի լոյսը, կ'ապրէին անպատմելի խորութեամբ: Ով գիտէ ինչ տաղնապանքներէ անցան երբ կը թափառէին մեր հին մատենադրութեան բաւիղներու մէջ. ճըշդրտութեամբ, ճոխութեամբ, համառութեամբ եւ լրջութեամբ զուտը բացին քննական ուսումնասիրութեան: Լոյս տեսան եւ պատասխան տան մեր մատենագրական դանձերը երբ Ս. Ղազարի մատուէնն վերակենդանացան Եղնիկ, Կորիւն, Ագաթանգեղոս, Փաւստոս, Եղիշէ, Փարպեցի, Խորենացի, Դաւիթ Անյաղթ, Նարեկացի, Լաստիվերտցի, Շնորհալի, Լամբրոնացի եւ այլ մատենագիրներ: Իսկ Վիէննա իր «Ազգային մատենադարանի» չուրջ 160 հատորներու հրատարակութեամբ մեր բանասիրական բազմաթիւ ճիւղերը կը պարփակէ: Իրենց ճիգը զեբակիւռ է հայագիտական մարզին ներս, յատկապէս 1925–էն ի վեր:

Մատենագրութեան կողքին՝ պատմաւիրութիւնը յարակայ պզտցում է Մխիթարեաններու մօտ: Պահուա՞ծ է արդեօք թէ ոչ այն անցուցամոլ հայրերուն, որոնք ճակատ ու գրիչ լարած սուգուեցան անցեալի մէջ եւ մեր պատմութեան մէջ մթերուած ամէնէն զօրաւոր տարրերուն վերաբերումով կատարեցին: Իրր խուզարկու միտք՝ անոնք պեղեցին մեր ժողովուրդի անցած ճամբան: Ցիշատակելի է Հայր Միքայէլ Զամչեանի եռահատոր «Պատմութիւն Հայոց»ը, 1781– , որ սատարեց ազգային գիտակցութեան զարթնումին:

Հետաքրքրական աշխարհագրութեամբ, քարտիսագրութեամբ, հրատարակեցին քարտէսներ ,ուսումնասիրութիւններ հայկական գաղութներու ծագման եւ կեանքին մասին: Ցիշելու է Հայր Ղուկաս Ինճիճեանի աշխատանքը Հայաստանի աշխարհագրութեան, արուեստներուն եւ ընկերային ու քաղաքական իրադարձութեանց հաղորդ պահելու մեր ժողովուրդը:

Իսկ 19–րդ դարուան հրատարակեցին Փարպեցի, Ագաթանգեղոս, Խորենացի, Եղիշէ, Բիւզանդ, Մամիկոնեան, Գլակ, Լաստիվերտցի, ասոնցմէ ոմանք նաեւ թարգմանուեցան արեւմտեան լեզուներու:

Մխիթարեան հայրերը անվերապահ զոհողութեամբ եւ խանդաղատանքով պահպանեցին արժէքը գրաբարի ոսկեղէն ժառանգին: «Մխիթարեան հայրերու պինդ հաւատարմութիւնը գրաբարին» կը գրէ Մինաս Թէօլէօլեան իր «Դար մը գրականութիւն»ի Ա. հատորի Մխիթարեան միաբանութեան յատկացուած բաժնին մէջ «նպատակ մը զարձաւ արեւմտահայերէնի յառաջխաղացքին: Իսկ երեք միաբաններու՝ Գաբրիէլ Աւետիքեանի, Մեսրոպ Սիւրմէլեանի եւ Մկրտիչ Ալտինեանի «Նոր Բառգիրք Հայկազեան լեզուի» բառարանը 1836–7 տարիներուն, կարգական գործ մըն է որ կ'ընթանայ աշխարհաբար լեզուի ծագումի, զարգացումի կարելիութիւններու խորացումով: Քերականութեան մէջ կարեւոր է «Ի պէտս պարզագոյց»ը իր բարդութեան ,ծանոյցումներու եւ ուղղագրական ծանօթութիւններու պարունակութեամբ: Այս գիրքերը մինչեւ այսօր կը ծառայեն թէ իրրեւ ազգրնակէտ մեր լեզուական կեդրոններուն մէջ:

Եթէ ոչ կեանքին՝ Մխիթարեաններ էին գիրքերուն եւ պատմութեան զգայարանքները:

Անոնք մամուլի ճամբով ալ տարածեցան եւ ուսուցանեցին: Այվազովսկիի հիմնադրութեամբ (նկարիչին եղբայրը 1843–էն ի վեր գոյութիւն ունի Վենետիկի Մխիթարեաններու «Բազմավէպ» հանդէսը. մեր ամենաերկարակեաց հանդէսն է, եւ լաւագոյններէն մին՝ իր տեսակով, աքնանքով, սիրով զրուած յօդուածներով եւ ուսումնասիրութիւններով, ուր կը փորձուի նաեւ արեւմտեան մշակոյթի վերջին նուաճումներուն մասին հաղորդ պահել հայ ընթերցողը:

(Մնացեալը յաջորդով)

Յարութիւն ՔԻՒՐՔՃԵԱՆ-ի «ԲԱՐԵՒ»ը

Ժ. Փոմփիտու կեդրոնը երկրորդ հրատարակութեամբ հրապարակ հանած է Յ. Քիւրքճեանի «Բարեւ»ը: Ան ինքնուսոյց մեթոտով պատրաստուած արեւմտահայերէնի դասագիրք մըն է, որուն կ'ընկերանան տասը ձայներիզներ: Այս վերջինները յատկապէս դիւրացնելու կը միտին բոլորովին օտար հնչողութեամբ լեզուի մը ընտելացումը, ու հայերէնի պարագային այնքան ալ դիւրին գործ մը պիտի չըլլար առանց ձայներիզներու օժանդակութեան:

«Բարեւ»ի Ա. մասը, 16 դասերով կու տայ հիմնական բառամթերք մը, քերականութեան նախնական ծանօթութիւններ: Իսկ երկրորդ մասով, որ աւելի ընդարձակ է, բառապաշարը կը հասնի 1100 բառի:

Ձեռնարկը պատրաստուած է հայերէնը յատկապէս որպէս խօսակցութեան լեզու սորվեցնելու հիման վրայ. այս մտահոգութեամբ դասերու առանցքը կը կազմեն առօրեայ խօսակցութիւններու նախադասութիւններ, որոնք աստիճանաբար կը զարգացնեն թէ՛ բառապաշարը, եւ թէ լեզուական կազմին ընտելացումը:

Իւրաքանչիւր դասի կը յաջորդէ հրահանգներու բաժին մը, որ թէ՛ կ'ամբողջանայ սորվուածը եւ թէ խօսակցութեան վարժութեան կ'առաջնորդէ:

Յիսունըվեց դասերով կ'ամբողջանան դասերու երկու բաժինները. անոնց կը յաջորդէ գրական ընթերցումներու մաս մը, արեւելահայ եւ արեւմտահայ հեղինակներէ, բոլորն ալ տրուած արեւմտահայերէնով: Այս հեղինակները կու գան 1850–ական թուականներէն –Շիրվանզատէ, Ս. Հարոնեան, Զօհրապ, Պարոնեան, Օտեան, Րաֆֆի...– ու կ'երկարին մինչեւ ժամանակակից անուններ. –Որբունի, Սարաֆեան, Նարդունի...–: Իւրաքանչիւր բնագրի հետ տրուած է դասերով չհասուած բառապաշարէն դուրս գտնուող բառերու ֆրանսերէնները: Գիրքին ընդհանուր բառապաշարը այսպէսով կը հասնի 1700 բառի, ինչ որ լայնօրէն բաւարար դրամագլուխ է ընդունելի, վաւեր հայերէնով մը գրաւոր թէ բերանացի արտայայտուելու համար:

Հատորին յաւելուածական բաժնին մէջ ամփոփուած են դասերուն առընչուած վերաքննիչ հրահանգումները, ապա խոնարհումներու տախտակները, ուր տրուած են երեք լծորդութեան օրինակները: Ամբողջ քերականութեան բաժնին ցուցակը կը հետեւի անոնց, որուն կը յաջորդէ շուրջ 1700 բառերու այբբենական ցանկ մը, անոնց Ֆրանսերէններով:

«Բարեւ»ի յառաջաբանին մէջ վրդ. Ժ. Փ. Մահէ «վաւերական արժէքով աշխատանքի այս գործիք»ին դիմաւորը արժանիքը կը նկատէ «դասերու խնամուած յաջորդականութեամբ մը աստիճանական զարգացումը, տեղին ու նպատակայարմար հրահանգները, հիմնական բառապաշարը եւ գրական կտորներու ծաղկաքաղը. այս վերջինը ոչ միայն ընտիր զաղափար մը –անշուշտ համառօտ ու ընտրուած– կու տայ արդի հայկական գրականութեան մասին, այլեւ աղեխ կ'ընձեռէ ընթերցողներու որ աւելի խորացնեն ու հարստացնեն իրենց արտայայտութիւնը»:

Այսօր Սփիւռքը, բացի թերեւս աւանդական գիծը պահպանած մեր արեւելեան գաղութներէն, ունի պատանիներու եւ երիտասարդներու սերունդ մը որ ամէն տեղ հայերէն սորվիլ փափաքողներու նկատելի զանգուած մը կը ներկայացնէ. Ու գրեթէ ամէն տեղ, հակառակ ուսուցանող տարրին պատրաստակամութեան կը տիրէ չափազին ու անզօրութիւնը: Հայերէնի արդիականացման գործընթացը միակերպելու, հասարակ հիմնարար գիրքը, դպրոցական ալբիւրն էր մինչեւ այսօր տիրող չուարումին ու որոնումները: Այս ուղղութեամբ կատարուած զանազան ձեռնարկներ չունեցան այս պարագան լեցնելու անհրաժեշտ յատկանիշը: Ու Յ. Քիւրքճեանի «Բարեւ»ը արդարեւ դօրեմ մըն է որ կը հասնի ճիշդ ժամանակին: Ան իր կատարեալ պատրաստութեամբ գլխաւոր օգնականը պիտի ըլլայ հայերէնի ուսուցիչներուն, ու անհրաժեշտ «գործիքը» հայերէն սորվելու թեկնածուներու. առաջիններէն պիտի փրկէ անորոշութեան մէջ ժամանելէ ու որոնումի, ընտրութեան անհատնում մըչ ճաւանչէն որ միշտ չէ որ գրական արդիւնքի կ'առաջնորդէ, իսկ երկրորդներ՝ երբեմն պատահական, երբեմն սխալ ընտրութիւններով անհարկի աշխատանք կատարելու տազտուկէն:

Այս բոլորը, չնորհիւ արեւելքցի երիտասարդ ուսանողի մը որ չատերու նկատմամբ ունի նշմարած ու զգացած էր Սփիւռքի հայ պատանիին ու երիտասարդին գլխաւոր մէկ տաղնապը, ու պարտք համարած իր տարրերութիւնը ծառայեցնել զայն փարատելու գործին: Շնորհիւ նաեւ Յ. Փափազեան կեդրոնին նախաձեռնութեան որ կրկին մատչելի կը դարձնէ այս չքնաղ կարեւոր գործը. ան տարիներէ ի վեր այնքան կը փնտռուէր հայերէն սորվիլ փափաքող այլատարբ հատուածին կողմէ: Այս քայլին միակ անպատեհութիւնը հանգամանքներ չատ սահմանափակ տպաքանակն է նկատի առած պահանջի դիմաց: «Բարեւ»ը Բ. հրատարակութեան է այս տեսակ է միայն 500 օրինակով:

Ա. ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ՇԱՒԱԼ ԱԶՆԱՒՈՒՐԻ ԿԱՎԱՆ Ի ՆՊԱՍՏ «ԱԶՆԱՒՈՒՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՐ»

ՄԱՐՍԷՅԼ («Յառաջ»). –

Փետրուար 15-ին, Մարսէյլ քաղաքի Տօներու Կոմիտէի կողմէ կազմակերպուած եւ արամադրուած ընդարձակ սրահի մը մէջ, փառք Շանոյի Հոլ 6-ը, Շառլ Ազնաւուր տուաւ կալա մը ի նպաստ «Ազնաւուր Հայաստանի համար» ցործողութեան:

Ժողովուրդը ոտքի երկար եւ խանդավառ ծափահարութիւններով դիմաւորեց եւ ողջունեց արուեստագէտը իր անսահման սաղմնին համար, եւ մարդը Հայաստանի որբերու, աղէտեալներու ի նպաստ իր մարդասիրական եւ հայրենասիրական նախաձեռնութեան, օժանդակութեան համար:

Արդար եւ արժանի գնահատանք մը որ իր լիացումին կը հասնի Շառլ Ազնաւուրի ասպարէզը, աւելի ճիշդ պիտի ըլլայ ըսել առաքելութիւնը: Կատարեալ խաչակրութեան մըն է որ ձեռնարկած է Շ. Ազնաւուր որ 1988, Դեկտեմբեր 7-էն ի վեր յոգնիլ չի դիտեր: Ինքզինքը կը բազմապատկէ: Ամէն տեղ է՝ մեռելներու վրայ, բեմէ բեմ, քաղաքէ քաղաք, երկրէ երկիր:

Երեկոյթը սկսաւ Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբի եղյոթով մը, ղեկավարութեամբ Յակիկ Եղմայեանի: Երգչախումբը կը փոխարինէր նախապէս յայտարարուած Նաւասարդ պարախումբը, որ տեղափոխութեան եւ թեքնիք պատճառներով չկրցաւ մասնակցիլ: Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբը մեկնաբանեց Է. Ցովհաննէսեանին՝ «Ազգ փառապանծ», «Արփա Սեւան» եւ «Երեւան էրեբունի», Մ. Եկմալեանին՝ «Ով Հայոց աշխարհ» եւ «Լոկ ամպերը», Ա. Ցարութիւնեանին՝ «Հայրենիքիս հետ», Ա. Տիգրանեանին՝ «Թաւիթ Բէկ» օփերայի վերջաբանը եւ «Մարտաոպաս» խմբերգը: Ժիւլիէթ Եղմայեան կ'ընկերանար դաշնակով, մենախառներն էին՝ Վարդուհի Մինասեան, Եւա Արթինեան եւ Հրանդ Կիւզէլեան:

Դադարէ մը եւք, բեմ եկաւ Շառլ Ազնաւուր եւ անմիջապէս ստեղծեց մթնոլորտը: Սկսաւ իր նոր ստեղծագործութիւններով եւ չարունակեց ու վերջացուց ժամանակին հետ քայլ բռնող, չմաշող եւ չմոռցուող «երգերով», որոնք իր համբաւը ապահովեցին: Շուրջ մէկ ու կէս ժամ, կատարեալ վայելք մը եղաւ բոլորին համար: Իսկորին համար, այսինքն 2000 հոգի «միայն», սրահի մը մէջ որ կրնայ ընդունիլ կրկինը: Ի՞նչպէս բացատրել այդ «միայն»ը: Շառլ Ազնաւուր երբ Մարսէյլ կու գայ կալայի մը համար, օրինակ անցեալ տարի Փետրուարին, տոմսերը վաճառումի առաջին օրն իսկ կը սպառին. եւ չմոռնանք Մարսէյլի հայաշատ քաղաք ըլլալը: Պատասխանը չենք փնտռեր դառն խորհրդածութիւններու չերթալու համար: Պէտք չէ նուազեցնել երեկոյթին զեղարուեստական արժէքը եւ մարդասիրական տարողութիւնը:

Կալայի աւարտին, Արամ Խաչատուրեան Հիմնարկի եւ անդամներու կողմէ Ժան Շառլ Պապայեան յանձնեց Շառլ Ազնաւուրին 150 հազար Ֆր.ի չէք մը, իսկ Մարսէյլ քաղաքի Տօներու Կոմիտէն օրուան հասոյթը՝ 412 հազար Ֆր.:

Այսուհետեւ, Շ. Ազնաւուրի վտիտ դիմադուրեւին տակ միայն միջազգային քէմ նշանաւոր արուեստագէտը չէ որ պիտի տեսնենք, այլ նաեւ մարդը. մարդը որ դիտցաւ ինքզինքը իրագործել տալով իր պատկանած ժողովուրդին ինչ որ կ'ուզէր տալ, սակայն հաւատարիմ ոչ այս աղէտին առթիւ:

ԿԱՐՕ ՑՈՎՍԷՓԵԱՆ

Pour Toi, Arménie

Paroles : CHARLES AZNAVOUR

Musique : GEORGES GARVARENTZ

Tes printemps fleuriront
Encore
Tes beaux jours renaîtront
Encore
Après l'hiver
Après l'enfer
Poussera l'arbre de vie
Pour toi Arménie
Tes saisons chanteront
Encore
Tes enfants bâtiront
Plus fort
Après l'horreur
Après la peur
Dieu soignera ton sol meurtri
Pour toi, Arménie

(*Refrain*)

Couplet I

Le monde s'est levé
Le monde est avec toi
Pour toi peuple oublié
Il a ouvert son cœur
Il a tendu ses bras

(*Reprise refrain*)

Couplet II

Même si tu maudis ton sort
Dans tes yeux je veux voir
Arménie
Une lueur d'espoir
Une flamme, une envie
De prendre ton destin
Entre tes mains
A bras le corps

(*Reprise refrain*)

Arménie, Հայաստան

ԳՕՂՈՒԹԷ ԳՕՂՈՒԹ

ՊԷՅՐՈՒԹի մէջ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը, Յունուար 21-ին, բացումը կատարած է Համազգայինի «Լեւոն Շանթ» մշակութային կեդրոնին, որ ունի երաժշտանոցի եւ կերպարուեստի երկու ղեկավար բաժանմունքներ: Ներկայ եղած են կրօնական եւ պետական անձնաւորութիւններ, հայ եւ օտար հրաւիրեալներ, կուսակցական ու ազգային, մշակութային մարմիններու ներկայացուցիչներ: Հայերէնով եւ ֆրանսերէնով խօսք առած է Գր. Շահինեան: Կեդրոնին ընդհանուր տնօրէնութիւնները ներկայացուցած է մէջբ Ժ. Զուխաճեան: Առաջնորդ Արամ Արք. Քէշիշեանի գնահատանքի խօսքերուն յաջորդած է Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի եղբայրական խօսքը: Գեղարուեստական բաժինին մէջ հանդէս եկած է «Բ. Կանաչեան» երաժշտանոցի նուագախումբը, որմէ առ տեղի ունեցած է հիւրասիրութիւն:

***

ՊՈՍՏՈՆ մէջ վերահրատարակուած է Երեմիա Զէլէպի Քէօմիւրճեանի կողմէ գրուած եւ առենօք Հրանդ Տէր – Անդրէասեանի թուրքերէնի թարգմանած «Ժէ. դարու Իսթանպուլի պատմութիւն» խորագրեալ չհեկան դիրքը: «Էրէն» հրատարակչատան լոյս ընծայած այս հատորը լրացուած է Գէորգ Բամպուքճեանի կարգ մը ծանօթագրութիւններով: Պիթլիսի Ս. Յովհաննէս վանքի վանահայր՝ Վարդան Եպիսկոպոսի թելադրութեամբ գրուած աշխատութեան ձեռագիրը այժմ Երուսաղէմի Մատենադարանը կը գտնուի: Այն լոյս տեսած է, երեք հատորով, Վիէննայի Մխիթարեաններու տպարանին մէջ: Նոյն գործը հրատարակուած է նաեւ «Հանդէս Ամսօրեայ»ի մէջ:

***

ԱԹԷՆՔի մէջ, Յունուար 25-ին, Հ. Յ. Դ. Յունաստանի երիտասարդական Միութեան պատուիրակութիւն մը հանդիպում ունեցած է Մշակոյթի փոխ – նախարար եւ երիտասարդական հարցերու պատասխանատու՝ Մ. Ալածինաքիսի հետ: Փոխ – նախարարը խոստացած է յառաջիկային յատուկ պատասխաններ տալ հայ երիտասարդներուն հարցերուն: Այն զօրակցութիւն յայտնած է նաեւ Հայ ժողովուրդի արդար պայքարին:

***

ԱՆԹԻԼԻԱՍի Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարան այցելած է Յունուար 25-ին, Մ. Սամմաք, երբեւ ներկայացուցիչը Լիբանանի վարչապետի ու Ազգ. Նախարարի, Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին փոխանցելու համար Թունուզի ժողովին ծրագիրը, միաժամանակ իմանալու Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի տեսակէտները՝ այս առթիւ: Այս վերջինը հաստատած է Լիբանահայութեան դրական կեցուածքը՝ Լիբանանի մխիթեան վերատեղծումի ջանքերուն համար եւ գնահատած է Արաբական Լիկայի տարած աշխատանքները այս ուղղութեամբ: Ազգ. Նախարարութեան ներկայ եղած են հայ երեսփոխաններ Մկրտիչ Պալիկեան եւ տոքթ. Մ. Էսլիդաթեան:

***

*ԼՈՆՏՈՆի «Հէմբրամիթ Թաուն Հոլ» սրահին մէջ, Յունուար 14-ին, տեղի ունեցած յուշ – երեկոյթին ներկայ եղած են 12 հազար հաշուող Անգլիահայութեան առաջնորդ Եղիշէ Եպիսկ. Կիւլբեան, Լոնտոնի երեք չրջաններու քաղաքապետներ ու այլ հրաւիրեալներ, 650 հանդիսականներ: Երեկոյթի կազմակերպիչ «Հայկական տեղեկատուութեան եւ խորհուրդի Կեդրոն»ին կողմէ բացման խօսքով հանդէս եկած է Միսաք Օհանեան, որ հակիրճ կերպով տուած է Կեդրոնին տարած աշխատանքը: Ջութախահար Լեւոն Զիլինկիրեան դեղարուեստական բաժինը բացած է «Կոռնկ»ով ու ապա խօսք առած է Համբրամիթի քաղաքապետը: «Նոր Սերունդ» մանկական պարախումբին ժողովրդական պարերուն հետեւած է Հաւնսլոյի քաղաքապետին սիրալիր խօսքը, որմէ եւք հանդէս եկած է Թէքէեան Մշակութային Միութեան «Արաքս» պարախումբը: Ընթրիքէն առաջ համակամութեան խօսքեր արտայայտած են Իլինկի քաղաքապետ ու եւրոպական Խորհրդարանի անդամ՝ Մ. Էլիըթ, իսկ Եղիշէ Եպիսկ. Կիւլբեան չնորհակալական խօսքեր ըրած է բարեսիրական երեկոյթը կազմակերպողներուն: Հուսկ, Փարիզէն հրաւիրուած «Հայկական Ժողովրդական Նուագախումբ»ին ասմունգական մեղեդիներէն յետոյ կատարուած վիճակահանութենէն դոյացած 1000 անգլիական ոսկին երեկոյթին հասոյթով հասած է 5000 ոսկիի (50 հազար Ֆր.), որ կը յատկացուի Հայաստանի օգնութեան:

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Այն պահուն որ Ստեփան կը պատասխանէր Գարեգինին հեռախօսով, լսեր էր այդ բառերը ու բոլոր ժամանակը, անբաւ ժամանակ, որուն տեւողութեան ըզգացումը կորնչուցեր էր Սաթենիկ իր ներկին տենդին ընդմէջէն, կարծես տարիներէ ի վեր, դարերէ ի վեր ինքզինքին կը հարցնէր սա միակ բանը:

– Ի՞նչէն է որ հնարաւոր չէ:

– Ո՞ւր ես գնում, Սաթի՛կ ...

– Գնում եմ ...

Ձայնը կորուեցաւ, բայց Ստեփանի նայուածքը սեւեռած մնաց իր վրայ հարցական:

– Դէհ, ասա ...

– Գնում եմ Տիկին Աբգարեանի մօտ մնաք բարովի, զգում եմ որ այլեւս երբեք, բայց երբեք չեմ վերադառնալու հաքու:

– Ո՛չ, մնացիր, ես բան ունեմ քեզ ասելիք, Տիկին Աբգարեանին եթէ հարկ է կը գրես նամակ, նա խելացի կին է, կը հասկանայ ... ուզո՞ւմ ես հեռախօսել:

– Ոչ, չեմ ուզում ... Տիկին Աբգար – եանի ոչ կարելի է գրել, ոչ կարելի է հեռախօսել ... միայն իր ներկայութեանը որոշ հարցերի մասին կարելի է ակնարկել:

Ստեփան տատամսեցաւ. նստած էր սեղանի առաջք եւ զբաղած էր գրելով: Բոլոր այն ժամանակը որ Սաթենիկ կը պատրաստուէր դուրս գալու ոչ մէկ բառ չէր արտասաներ, բայց ահա այդ վերջին երկխօսութեան, որ ի՛անցքնէին հաքու, կը դառնար նշանակալի, յուզումներով եւ անակնկալներով լիքը, երկար մտածեր էր Սաթենիկի մասին եւ իր մտքին մէջ դառն տարակոյսներ կային: Ի՞նչ էր անոր հոգեկան վիճակը. «Նա տանջուում է հարեան մարեա թէ ամէն րոպէ. նրա ձայնը, նրա աչքերը լիքն են զսպուած արցունքներից, նա մտածում է թերեւս որ ես բռնութեամբ հեռացնում եմ նրան սիրելուց ... Բայց ի՞նչ բռնութիւն ... միթէ նա ազատ չէ՞. Նա ազատ է բոլորովին, բայց կարծում է թէ հարկադրուած է ինձ հնազանդել ... ինչի՞ է կարծում ... Ահա բոլոր պատահածը. նա ուզում էր խոյս տալ իր դժբախտութիւնից եւ զգում էր որ ինքը չէ կարող հեռանալ, իր սեփական կամքով ու ապաւինեց ինձ ... նա եւ ուզում է որ նրան ազատեմ թէկուզ բռնութեամբ եւ տանջւում է այն մտածումից թէ ազատ չէ: Ի՞նչ անել ... Թողնել նրան իր ճակատագրին ... բայց այդ նոյնն է թողնել ջուրը ինկած մարդուն խեղդուել, երբ չէ կարող իր սեփական ուժերով ազատուել ... դա կը լինէր մի սոսկալի բարբարոսութիւն»:

Ստեփան իր մտքի վարանման մէջ կը զգար սակայն որ այդ պարզ ազատարարի դերէն դուրս ուրիշ դեր կը կատարէր, եւ խղճմտութեամբ կ'ուզէր քննել նաեւ իր սեփական զգացումները: Բայց անմիջապէս որ միտքը կը կեդրոնացնէր այդ կէտին վրայ, իր տրամաբանութիւնը, մտածողութիւնը կը խանգարուէին տարերային ուժով յառաջ եկած զգացում – ներու եւ կիրքերու մէջ: Մինչեւ այն օրը որ լսեր էր Գարեգինի եւ Սաթենիկի միջեւ եղած կապը, իր հոգին ժպտուն խաղաղութեամբ կը պահէր Սաթենիկի քաղցր յիշատակը: Ցաճախ այդ հեռաւոր եւ վտանգալի ճամբորդութիւններու միջոցին խորհեր էր իր վերադարձին եւ այդ վերադարձի զգալիարին մէջ միշտ տեսեր էր Սաթենիկի ցանկալի ներկայութիւնը: Իր մտքին չէր կրնար հեռանալ Դիլիճանէ մեկնած օրուան վերջին պահերը: Զարմանալի մանրամասնութիւններով կը յիշէր ամէն ինչ. ճառագայթ մը, որ լինկած էր Սաթենիկի կուրծքին վրայ եւ մանիլաներուն բուրումը եւ անոր վերջին բառերը.

– Ուզո՞ւմ ես գնալ հաքու ... Լաւ կը տեսակցինք հաքուում ...

Ամէնէն արդէն կանգ կ'առնէին իր քաղցը տպաւորութիւնները: Այսօրեայ Սաթենիկ կը դադարէր լինելէ այն քնքուշ եւ փափուկ կինը, որ դուրգուրանք կը ներշնչէր եւ պաշտպանութիւն կը հրաւիրէր: Անիկա զարթեր էր զրեթէ թշնամի ... անիկա կարծես նախապատրաստեր հեղներ էր այդ խօսքերով, ծիծաղեր էր իր զգացումներուն վրայ: «Արդեօ՞ք ... նա երբեմնի գուշակել է իմ զգացումները իրա մասին ...»: Ոչ կարելի էր հաստատական պատասխան տալ, ոչ ժխտական այս հարցումին: Բայց Ստեփան զիտէր եւ որոշապէս զգացեր էր որ Թերեւս անգիտակցաբար բայց անտարակոյս Սաթենիկի մէջ կար խոովք եւ որոշ կարգի զգացում իր նկատմամբ ... եւ այս ենթադրութենէն օգտուած՝ իր երեւակայութիւնը հազեցեալ արտզութեամբ կը հիւսէր ապագայ երջանկութեան պատկեր մը ... այո՛, բայց այդ պատկերին դիծերը ընտանի չէին իրեն ... նա մի անկարելի եւ անիրականանալի երազ էր, ճիշդ կարծես որ իր տհմանաւոր կեանքի չրջանակէն դուրս կ'ընկրկէր: Ու զգացումը ունէր որ իր երջանկութեան այդ պատկերը որոշակի տեսնելու համար՝ պէտք էր որ միտքը զլէր անցնէր մարզկային հասարակութենէ դուրս ոլորտներ:

(Շար. 98)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՒՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Վիէն· – Ֆ· Արզումանեան 400 Ֆր·:
ՓԱՐԻԶ· – Տիկին Զեփիւռ Հարբութեան 300 Ֆր·:
ԼԻՈՆ· – Տէր եւ Տիկին Գառնիկ Տիւզմէճեան 300 Ֆր·:

Ի ՆՊԱՍՏ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Յովհաննէս Յուսիկեանի *մահուան քառասունքին առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Վահան Յակոբեան եւ զաւակները 200 Ֆր·, Օր· Արաքսի Գուլումճեան եւ Տէր եւ Տիկին Մուրատ Օհանեան 100ական Ֆր·:*

Եղիսաբէթ Սուլթանեանի *յիշատակին՝ Տէր եւ Տիկին Վահան Յակոբեան եւ զաւակները 200 Ֆր·, Սուլթանեան ընտանիք, Այրի Տիկին Շուշան Մինասեան 100ական Ֆր·:*

Պետրոս Գալուստեանի *մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Վահան Յակոբեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ռիչար Մարկոսեան 100ական Ֆր·:*

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Զարեհ Սարեանի *մահուան առթիւ, կեդրոնական Սանուց Միութիւնը փոխան ծաղկեպսակի 1000 Ֆր· կը նուիրէ Դըպրոցասէր Տիկնանց վարժարանին (առանձին «Յառաջ»էն):*

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները փոխան ծաղկեպսակի, Մարիամ Էսեխեանի մահուան առթիւ· – Տէր եւ Տիկին Բաչայեան, Տէր եւ Տիկին Մելքոնեան եւ Տիկին Շնուներ Մալաթեան 500ական Ֆր·:

***

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Փարիզի «Ա· Թադէոսեան» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները· – Տիկին Նազելի Ֆուրթիւն 1000 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Ապուսէֆեան 100 Ֆր·, Տիկին Զարուհի Տեմիրեան 80 Ֆր·:

RECHERCHONS

Aide-comptable, même débutant(e), avec notions informatique.

Tél. : 42 36 25 65

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Պօմոնի Նայիլի մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամուհիները, Շաբաթ, Փետրուար 25, ժամը 15–ին Պօմոնի եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

***

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղի վարչութիւնը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Փետրուար 24, երեկոյեան ժամը 21–ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՀԱՅ ԿՆՈՋ ՄՏԳԻ ԵՒ ՏԱՂԱՆԴԻ ՓԱՌԱՏՕՆ

Մարսէյլի Մայր եկեղեցւոյ տիկնանց Յանձնախումբը Մայիս 26, 27 եւ 28 թուականներուն եկեղեցւոյ մշակութային տան սրահին մէջ կը կազմակերպէ «Հայ կնոջ մտքի եւ տաղանդի փառատօն»ը: Կը խնդրուի նկատի ունենալ յիշեալ թուականները եւ չխոչընդոտել: Մանրամասնութիւնները յետագային:

***

Համազգային – Փարիզի երաժշտական ձեռնարկը՝ Կիրակի, Մարտ 19, ժամը՝ 17–ին
Salle CORTOT — Paris

COMMUNAUTE ARMENIENNE
DES BOUCHES-DU-RHONE

Anniversaire des massacres de SOUMGAIT

Mardi, 28 Février
à 18 heures 30

RASSEMBLEMENT
devant le Consulat Général de l'U.R.S.S.
square Monticelli
MARSEILLE

organisé
par la communauté arménienne
des Bouches-du-Rhône

PAUL QUILÈS
MINISTRE DES POSTES,
DES TELECOMMUNICATIONS
ET DE L'ESPACE
CONSEILLER DE PARIS ET DU 13e

a le plaisir d'inviter

la communauté arménienne
du 13e arrondissement
à une petite réunion amicale
le Vendredi 3 Mars à 19 h 30
à la BRASSERIE LE ROZES
Place d'Italie.

- U.G.A.B. -
Bibliothèque NUBARIAN
11, square Alboni, 75016 Paris

Fermeture du 22 février au 2 mars
à partir du 3 mars,
retour aux horaires habituels

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
DE DECINES

organise une projection en avant-première
de

«RETOUR VERS ARARAT»

(documentaire long métrage
V.O. sous-titré)
de Pea HOLMQUIST

le samedi 25 février à 18h et à 20h30

au CNP. VILLEURBANNE
— 4, ave. Henri Barbusse —

Rencontre avec le réalisateur après chaque séance.

Prix des places :
40 frs.
30 frs. Adhérents MCA
25 frs. Scolaires, étudiants

Résesrvations à la MCAD :
au 78. 49. 42. 97 **du mardi au samedi.**

CONCERT

chœurs — soli — instruments

AU PROFIT DES ORPHELINS
DE L'ARMENIE

JULIETTE YILMAZIAN
présente

KAROUN
CHORALE D'ENFANTS

Direction
KHATCHIG YILMAZIAN

sous la présidence de
Monsieur ROBERT VIGOUROUX
Maire de Marseille

Dimanche 5 mars à 15 h 30
au THEATRE ODEON

au programme :
Komitas — Winavsky — Ganatchian
E. Hovanessian — Mazmanian

réservation : 91.87.43.71 — 91.77.84.70

58ՐԴ ՏԱՐԵԿԱՆ ՅԵՐԵԿՈՅԹ
ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՓԱՐԻԶԵԱՆ ԵՐԱՆԻ

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 5

Կէսօրէ վերջ, ժամը 14·30–ին

SALLE DE LA CHIMIE
28 bis, rue Saint Dominique, Paris 7e
(M° INVALIDES)

— Մուտք՝ 50 Ֆր — — Երախաներուն՝ ձրի —

Յայտագիր՝

- *Սկաուտական Երջանկային Ներկայացում,*
- *Հայերէն խմբերգ եւ պարեր*
- *Զաւեշտ մը*
- *եւ հայերէն ներկայացում:*

Հանդէսին հասոյթը պիտի յատկացուի Հայաստանի աղէտեալներուն:

3 MARS 1989

PALAIS DES ARTS ET DES CONGRES
25, AVENUE CRESSON
92130 ISSY - LES - MOULINEAUX

CONCERT
LIZ SARIAN

Dès à présent
Billets en vente chez :

- **BAKERDJIAN** —35, rue de Trévise — 75009 PARIS
  Tél. : 47. 70. 07. 25
- **Mme PALOUYAN** —9, rue de Trévise — 75009 PARIS
  Tél. : 45. 23. 24. 97
- **Mme KAPIKIAN** —175, avenue Jean Jaurès — 92140 CLAMART
  Tél. : 46. 42. 56. 17
- **ARCHA** —114, rue d'Aboukir — 75002 PARIS
  Tél. : 42. 36. 76. 56

ATTENTION A dater du 1er Février, les billets seront en vente exclusivement au Palais des Arts et des Congrès — Issy - les - Moulineaux.

CHŒUR MIXTE ARMENIEN DE PARIS

SIPAN - KOMITAS

FONDÉ EN 1923

CONCERTS

AU PROFIT DES SINISTRÉS D'ARMÉNIE

— GONESSE —	—ALFORTVILLE—	— ISSY —
Samedi 4 Mars	**Vendredi 10 Mars**	**Vendredi 17 Mars**
à 20h45	à 20h45	à 20h45
Eglise St. Pierre - St. Paul	Eglise Notre Dame	Eglise St. Etienne
Près de l'Hôpital	3, rue Jules Cuillerier	Place de l'Eglise

avec la gracieuse participation de
SONIA NIGOGHOSSIAN (Mezzo) **RENÉ MASSIS** (Baryton)
MARIO HANIOTIS (Basse)

Solistes des chœurs
Meguerditch Boghossian (Tenor) **René Martayan** (Tenor)

sous la direction de
GARBIS APRIKIAN

— PROGRAMME RENOVE —

S'adresser aux membres de la Chorale et à la Croix Bleue.
Prix des places : 100 Frs. pour un concert

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25-26
SAMEDI-DIMANCHE
25-26 FÉVRIER
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.958 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.958

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՔԱՓՏԻՊ

(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՓԵՏՐՈՒԱՐ 17/21)

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ՀԻՐՕ – ՀԻԹՈՑԻ յուզարկաւորութիւնը կը ծառայէ նաեւ Պեռլիեանց ղեկավարներու հանդիպումներուն: 55 պետական պատուիրակութիւններ կայացուած են զանազան պատուիրակութիւններով: Մինչեւ առաջին տեսակցութիւն մը ունեցած է Պուշի հետ: Այսքան բազմաթիւ անձնաւորութիւն չէ եղած ո՛չ Սատաթի, ոչ ալ Կօլի, ոչ իսկ՝ Քենըթի յուզարկաւորութեանց առեն: Ցաղթանակ մըն է ճափոնի համար, քանի որ չատ բանաւէճեր կան կայսեր հարցի՝ որ –ըստ ոմանց– պատերազմի ոճ մըր՝ որ –ըստ ոմանց– պատերազմի ոճ մը կը մնայ: Արարողութեան ըսկզբը ոճրափորձ մը եղած է, որ աւելի վախ պատճառած է քան՝ վնաս եւ այս հակառակ 30 հազար ոստիկանի:

ԻԼԱՄԱԿԱՆ ՁԻՀԱՏԸ, որ երեք ամբիցի պատանդ ունի Պէյրութ, կը ձայնակից Խոմէյնիի եւ իր կարգին կը սպառնայ վրէժ լուծել: Ըստ ոմանց, Լիոնի արքեպիսկոպոսին՝ ծերանաւոր Տըքուրթրէի յաստարարութիւնը («անգամ մը եւս հաստատեալները նախատուած են իրենց հաստատին մէջ») քաջալերած է իսլամը: Ըշտիի գործը լոյս պիտի տեսնէ Ֆրանսա, Յունիսին: Թել – Ավիվէն կրօնից նախարարը իսրայէլեան հրատարակչականի մը դիմած է որ յետաձգէ գիրքին հրատարակութիւնը, չվիրաւորելու համար իսլամական աշխարհը:

ԲԱՆՏԱՊԱՀՆԵՐԸ ցոյց մը ըրին Փարիզ, Հինգշաբթի օր, բայց Արդարութեան նախարարը ոչ միայն տեղի չի տար, այլեւ կը պատնայ պատժել, եթէ գործադուլի չարժումը չդադրի: Գալիք չաբաթը ընկերային գետնի վրայ բաւական խառնակ է: Դժգոհութիւններ կան կրթական եւ հիւանդանոցներու ճակատներուն վրայ:

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ կառավարութեան բանբերը յայտարարած է որ Նոյ· 7–ը այլեւս լուր օր մը պիտի չըլլայ երկրին մէջ (Հոկտեմբերեան Յեղափոխութիւն):

ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐՈՒ յայտարարութեանց պայմանաժամը երկարաձգուեցաւ: Փոխանակ Փետ· 28–ի, կարելի է մինչեւ Մարտ 6 կատարել տարեկան այդ պարտականութիւնը:

ՕՐԼԻի համայնավար քաղաքապետը արտաքսուեցաւ կուսակցութենէն, որովհետեւ առանց անոր հաւանութեան ընկերվարականներուն հետ ցանկ մը պատրաստած էր դուրս ձգելով «ուղղափառ» համայնավարները: Հետեւանքն այն է որ ձախի երկու ցանկ կայ ընտրութեանց համար:

ՕՏԱՐՆԵՐՈՒ ՖՐԱՆՍԱ, ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆՑ ՖՐԱՆՍԱ

ՄԱՄՈՒԼ ԵՒ ՀԱՄԱՑՆՔՆԵՐ
Ա.Զ.Գ. ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

«Փենեռիք»ի նախաձեռնութեամբ կազմակերպուած է ցուցահանդէս մը, վերոյիշեալ թեմայով եւ որուն բացումը կը կատարուի երեքշաբթի օր, Փետ· 28, ժամը 18–ին Մարսէյլի Պատմութեան Թանգարանը (կը տեւէ մինչեւ Ապրիլ 29): Այս առընչութեամբ հրատարակուած թերթիկը կը ներկայացնէ զանազան համայնքներէ կը ներկայացնէ զանազան համայնքներու մասուլը: Հաճելի անակնկալ մը եղաւ մեզի համար հոն գտնել Զօպանեանի «Անահիտ»ը (նկարով) եւ «Յառաջ»ն ու Շ· Մխաքեանի նկարը:

«ԱՐՑԱԽ» ՕՐԱՑՈՑՑ

20 հազար տպաքանակով լոյս տեսած է «Արցախ» պատի օրացոյցը: Պատմական դիտութեանց տոքթ· Բ· Ուլուբաբեանի յառաջաբանը՝ հայերէն, ռուսերէն եւ անդլերէն լեզուներով, սեղմ տեղեկութիւններ կու տայ Արցախի պատմական անցեալին, անոր յուշարձաններուն, եկեղեցական համալիրներուն մասին, որոնք հայկ· միջնադարեան ճարտարապետութեան եզակի նմոյշներ են: Օրացոյցին իւրաքանչիւր էջը զետեղուած են այդ յուշարձաններէն մէկ քանիին դունաւոր լուսանկարները, արցախեան բնապատկերներ, ժբ· դարու մանրանկարչութիւն, ժթ· դարու դրդ եւ կնոջ զարդագօտի: Առաջին էջը կը զարդարէ նկարիչ Ս· Բաղդասարեանի «Մենք ենք, մեր սարերը» քանդակին դունաւոր լուսանկարը:

***

«ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԹԱՂԱՄԱՍ»Ը՝ ՍՊԻՏԱԿ ՀԱՍԱԾ

Իտալիայէն Սպիտակ հասած է 1200 բրնակիչի համար ամբողջ ատեն մը, որ կը դառնայ յարութիւն առնող քաղաքին ինքնուրոյն թաղամասը: Հասած ապրանքները չուտով կը վերածուին բնակելի տուներու, ելեկտրականութեամբ, ջեռուցումով ու կահոյքով հանդերձ: Աւանը կ'ունենայ դպրոց, մանկապարտէզ, դարմանատուն:

Փետրուար 12–ին Վրաստանի Փոթի նաւահանգիստը ժամանած էր իտալական նաւ մը, որ կը բերէր նախաչէն առանձնատուներ, ինչպէս նաեւ սարքաւորումներ դաշտային հիւանդանոցի եւ մանկական առողջապահական կեդրոնի համար: Ցիշենք որ իտալական Զիվիլթավէքիա նաւահանգիստէն մեկնած «Ճոլի Նէրօ» նաւուն անձնակազմը, բեռը անյապաղ կերպով տեղ հասցնելու համար դադրեցուցած էր գործադուլը:

Նաւուն անձնակազմին համար սարքուած ընդունելութեան մասնակցած ու խօսք առած են Փոթիի քաղաքապետը, Հայաստանի փոխ-վարչապետ Լ· Սահակեան, այլ պաշտօնական անձեր:

Սպիտակ հասած մօտ 50 վագոններէ բաղկացած կառախումբը եւ 20 բեռնակառքերը դիմաւորուած են քաղաքին ներկայացուցիչներուն կողմէ: Իտալացի մասնագէտները արդէն գործի լծուած են «Վիլլաճօ Իթալիանօ»ի համար յատկացուած տասը հեկտար տարածութեան վրայ:

Առ այսօր Իտալացիները բերած են 85 տուն· յառաջիկային այդ թիւը կը հասնի 210–ի: Գրեթէ պատրաստի միայարկ այդ չէնքերը քանի մը ժամուան ընթացքին կը վերածուին 60 քառակուսի մեթր մակերեսով յարմարաւէտ բնակարաններու: Իտալական աւանին ստեղծումը կը տեւէ միայն քանի մը ամիս:

Նոյն օրը տեղի ունեցած է նաեւ նոր Սպիտակի «Ուղբեկական քաղաք»ի հիմնադրումը, որուն մասնակցած են նաեւ Իտալացիները:

ԸՆԿԵՐ Մ. Ս. ԿՈՐԲԱՋՈՎԻՆ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԱԽ ԱԳԱՀՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ,
ՀԱՄԱՑՆԱՎԱՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԿԵՆ· Ր· ԿՈՄԻՏԷԻ ԸՆԴՀ· ՔԱՐՏՈՒՂԱՐ

Վերակառուցումի նոր քաղաքականութեան լուսադոյնս զօրավիզ կանգնելու համար Հայկ· Ազգ· Շարժումը իբրեւ ներկայացուցիչ առաւ Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամները, որ վաստը տուին, իրենց զոհողութեամբ, կազմակերպութեան պիտակցութեամբ, արդիւնաւորութեամբ, որ կապուած են իսկական ժողովրդավարութեան եւ բաց են:

Ղարաբաղ Կոմիտէն պարտաւորուեցաւ գործել ծայրայեղ պայմաններու մէջ, իբրեւ հետեւանք լարուածութեան եւ խառնակութեանց որոնք տեղի կ'ունենային Ադրբեջան, ուր մաֆիայի ուժերը մոլեռանդութիւն արծարծելով ժողովուրդին մէջ, կը չանային Ղարաբաղի ինքնավար մարզի դեմոկրատ եւ սահմանադրական չարժումը խլեցնել միջ – ազգային բախումի մը: Այդ պայմաններուն մէջ, մեր Հանրապետութեան կառավարութիւնը եւ կուսակցութեան ղեկավարութիւնը պէտք է երկխօսութիւն մը հաստատէին ժողովուրդին ընտրեալներուն հետ: Ընդհակառակն, քանի կը բարդանար Ադրբեջանի կացութիւնը, իշխանութիւնները չդադրեցան ժողովրդական չարժումէն հեռանալէ: Բանակ կանչելով եւ լուսարձել հաստատելով, վաստը տուին որ անկարող են ժողովրդավարութեան ճամբով լուծելու հարցերը որոնք դրուած էին Հանրապետութեան առջեւ: Ատիկա, զանազան ձեւի խառնակութիւններ ստեղծեց, մինչ ժողովրդական չարժումին տասը ամիսներու երկայնքին, չնորհիւ Ղարաբաղ Կոմիտէին որ միշտ ըծախնդիր էր օրէնքը յարգելու, դրդռութիւնները, հիմնապէս դադրած էին Հայաստանի մէջ:

Երկրաչարժի աղէտէն ետք, անդամ մը եւս, փոխանակ օգտագործելու Ղարաբաղ Կոմիտէի ազնիւ աչխատանքները, ղեկավարները օգտուեցան ժողովուրդին դժբախտութիւններէն, ճգմելու համար չարժումը, զապամի ապօրինի ճամբով: Հակաժողովրդավար նման արարքներ հիմնովին կը խախտեն (արդէն խախտած են) պերեստրոյկայի լոզունգներու ճըշմարտութեան նկատմամբ վստահութիւնը:

Վախ ազդելու այս քաղաքականութիւնը կ'անդամալուծէ նախաձեռնութեան ոգին, ստեղծագործութիւնը եւ ուժականութիւնը որոնց այնքան պէտք ունի, այսօր, հայ ժողովուրդը, ընկճելու համար երկրաչարժին հետքերը եւ պատրաստուելու երեսփոխանական ընտրութեանց:

Նման կացութիւն մը գործին կու գայ կաշառակեր պաշտօնատարներուն եւ նախկինէ մաֆիոզ ներկայացուցիչներուն, որոնք իշխանութեան սանձերը կը բռնեն եւ նախանձախնդիր կերպով կը պաշտպանեն իրենց առանձնաչորհները: Վստահ ենք, որ ուղղակի այդ փճացած տարրերն են, որոնք կազմակերպեցին Ղարաբաղի չարժումին տգոց դէմ սանձարձակ արշաւը, թէ՛ մեր մօտ եւ թէ Լ· Ղարաբաղի ինքնավար մարզը: Իրենք զիրենք ներկայացնելով որպէս բարձրագոյն մարմիններու գործադիրները, չինծու ամբաստանութիւններ կը պատրաստեն տենդագին, Ղարաբաղ եւ Կռունկ Կոմիտէներու դէմ, արդարացնելու համար իրենց զապամը: Այսօր, այս նոյն տարրերը, արուեստականօրէն խոչընդոտներ կը ստեղծեն աղէտեալներու օգնութեան գործին կազմակերպութեան մէջ:

Կը պահանջենք որ· –

1· – Հայաստանի Հայկ· ազգ· Շարժումին եւ Ղարաբաղի ձերբակալուած եւ արդելափակուած բոլոր գործօն տարրերը ազատ արձակուին եւ մաքրուին անարդարօրէն իրենց դէմ եղած բոլոր ամբաստանութիւններէն: Հայկ· ազգ· Շարժումը պաշտօնապէս ճանչցուի իբրեւ պերեստրոյկայի ի նպաստ չարժում մը Հայաստանի մէջ, որպէսզի մեր ժողովուրդը վերադտնէ վստահութիւնը ներկայիս տարուած քաղաքականութեան հանդէպ:

2· – Լուսարձելը վերցուի եւ զօրքերը քաչուին Հայաստանէն, երբ Ներքին Նախարարութեան ուժերը վերազտած ըլլան իշխանութիւնները, որոնք թոյլ կու տան կանխելու որեւէ դրդռութիւն մէջ – ազգային յարաբերութեանց մէջ:

3· – Մեր Հանրապետութիւնը չի կըրնար բնականոն ապրիլ մնայուն կերպով կախում ունենալով Մոսկուայի յանձնախումբ մը եւ պինեալ ուժերէ: Եթէ մեր Հանրապետութեան իշխանութիւնները այս աստիճանի անկարող են իրենց ամէնէն տարրական պարտաւորութիւնները կատարելու, մենք մեզի կը վերապահենք մեր անվստահութիւնը արտայայտելու իրաւունքը եւ կը պահանջենք երեսփոխանական ընտրութեանց յետաձգումը ցորչափ պաշարման վիճակը չէ վերցած եւ Հանրապետութիւնը չէ վերազտած բնականոն պայմաններ, որոնք թոյլ կու տան իսկապէս ժողովրդավար ընտրութեանց կազմակերպութիւնը: Հակառակ պարագային, մենք մեզ իրաւասու կը նկատենք մեզի պարտադրուած «ժողովուրդի ընտրեալները» պոյքոթի ենթարկելու:

4· – Ադրբեջանի ապաստանեալները, բռնօրէն քշուած իրենց տուներէն, իրենց հարազատ հայրենիքին մէջ, ապրելու եւ աչխատելու իրաւունքէն զրկուած են: Սոխակած են պաշտօնական դուռները զարնել չնորհ մը խնդրելու պէս որպէսզի իրենց մասնակցութիւնը բերեն վերակառուցման աչխատանքներուն եւ հիմա՝ վերաչինութեան, աղէտեալ շրջաններու մէջ: Պատրաստ են միանալու Հայաստանի օգնութեան ընդհ· չարժումին, պատրաստ իրենց հայրենակիցներուն օճախները վերաչինելու, կ'ուզեն ապրիլ եւ աչխատիլ անոնց հետ: Իրաւունքն ունին սակայն պահանջելու եւ մեր կառավարութիւնը պարտաւորութիւնն ունի իրենց այդ կարելիութիւնը տալու, առանց վիրաւորելու իրենց քաղաքացիական եւ մարդկային արժանապատուութիւնը, մանաւանդ որ մեր Հանրապետութիւնը, այսօր, մեծ կարիք ունի աչխատող ձեռքերու, մարդոց որոնք փափաքն ունին Հայաստանը վերաչինելու:

5· – Մարդկային իրաւանց միջազգային համաձայնագրերը – վաւերացուած Խորհ· Միութեան կողմէ եւ օրէնքի ուժ ունեցող Հայաստանի հոդամասին վրայ պէտք է յարգուին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԳԻՏՈՒԹԵԱՆՑ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ

արուեստի
պատմութեան
աբեւելագիտութեան
հնագիտութեան եւ ցեղաբանութեան
գրականութեան
Հիմնարկները

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻՆ ԴԱՍԸ ԱՆԲԱԽԱՐԱՐ

Ամբողջ ժողովուրդի մը վիշտէն կաթիլներ քամող զրոյներու, լրագրողներու զգացական կամ ապաւորապաշտ ջերուն քով, հայ մամուլը տեղ տուաւ նաեւ գործնական, իրապաշտ մօտեցումով տողերու: Անոր հայաստանեան եւ Սփիւռքի թիւերը պարբերաբար կանգ առին ազգը զարմանելու հանդրուանին վրայ. ի՞նչ մեկնակէտներ պէտք է որոշուէին, ի՞նչ սկզբունքով պէտք էր շարժիլ, ի՞նչ միջոցներու դիմել, որպէսզի երկրաշարժի սարսափը միանգամընդմիջտ հեռացուած ըլլար Հայուն թէ՛ ներկային եւ թէ ապագային: Զարհիքը պատահած էր. անցեալի անփութութեան, ճակատագրապաշտութեան կամ չհամոզութեան անդրադառնալ անհրաժեշտ էր միակ հրամայականով մը. որպէսզի չկրկնուէր երկրին մէկ շրջրդը կամ մէկ երրորդը քարուքանդ տեսնելու փորձը: Այլ խօսքով՝ անհրաժեշտ էր ազգը նկատել ամենախմաստուն ուսուցիչ, նաեւ անոնցով, որ մէկ թափով պատժած էր գիտութեան հանդէպ արհամարհանքը, անհեռատեսութիւնը ու ստեղծած ներկային անառեղիտալի պահանջները:

Ցաճախ զրուեցաւ, կրկնուեցաւ թէ վաղը երբեք պիտի չըլլար մեր երկիւղան պէս. ամբողջ երկրի մը բնակչութեան մէկ վեցերորդը զոհի կամ աղէտալի վերածուելէ ետք ի՞նչ բան կրնար նախկինին պէս ըլլալ: Ու չէինք կրնար, մեզի արտօնուած չէր յատկապէս, մնալ նախկին յօժարակամ, քանի մը աչքբացի հաշիւներով զծուած ճակատագրի մը հլու հնազանդ հպատակը:

Սակայն արհաւիրքին ծանրութենէն հիւղ մը անգամ չպակսած, կը պարզուին երեւոյթները, որոնք այլ բան կ'ըսեն, զարմանքէն զայրոյթ, վիշտէն զառնութիւն երկարող բազմատարը ընտրութիւն մը առաջարկելով ընթերցողին:

Փետրուար 1–ի «Սովետական Հայաստան» օրաթերթին մէջ Մարլօ Ղուկասեանի «Երկրաշարժից առաջ եւ յետոյ» զրոյութիւնը կը պատկերացնէ նման կացութիւն մը: Ան, հեռաքրքրուած Լենինականի վերաշինութեան նախագիծերով, կը հետեւի ու կը նկարագրէ այս մարզին մէջ կատարուած աշխատանքը:

Այսօր ութսուն առ հարիւր համեմատութեամբ աւերուած այս քաղաքին մասին յստակ ախտորոշումը կու գայ անոր գլխաւոր ճարտարապետ Սաշուր Քալաշեանէն. «Պէտք է ամրացնել հին բաղաբը՝ Գիւմրին: Նոյն տեղում, եթէ կառուցանելու եմ՝ միայն նոյնատիպ տներ, մէկ յարկ, պահպանելով հին բաղաբի ոճը, ոգին: Իսկ նոր զարգացող մասը, արդիւնաբերական ձեռնարկութիւնների հետ միասին, անպայման բաղաբի այսօրուայ տարածքից դուրս, հեռու թեքթոնիկ խախտումներից, բեկուածքներից, Արեւիկ – Այգաբաց գիւղերի միջեւ, ժայռոտ լանջերի վրայ: Այսօրուայ մեր գլխաւոր խընդիրը՝ երաշխիք տալ ապահովութեան»:

Այս առաջադրանքէն ետք սակայն Մ. Ղուկասեան կը յիշէ մօտիկ անցեալէն տուեալներ. ան կը գրէ. «Իմ ձեռքի տակ են խորհ. Միութեան պետհինի շարժային շրջանների շինարարութեան նախագծման նորմաները: Գրքոյկներից մէկը հրատարակուած է 1969-ին, միւսը՝ 1982-ին: Ըստ առաջինի, Ապարանում, Գագարինում, Կալինինոյում, Կիրովականում, Սեւանում, Սպիտակում, Ստեփանաւանում, Ծաղկաձորում, Վարդենիսում նախագծելիս պէտք է հիմք ընդունել 8 բալը: Ի՞նչ պատահեց որ 1982-ին լոյս տեսած խորհ. պետհինի շարժի շրջանների շինարարութեան նախագծման նորմաներում 8ը իջաւ 7 բալի: Այդ 2 տարեթիւերի արանքում կայ մէկը եւս՝ Հայաստանի հիմնական բնակավայրերի ցուցակը ըստ շարժերի նոր բարտէզի նախագծի, ուղարկուած խորհրդային պետհին եւ գիտութիւնների ակադեմիա... թուագրուած 11 Յունուարի, 1979:

Հայկական ակադեմիայի այս տեղեկաթով է նոր նորմաներում փոփոխութիւն կատարուել: Սպիտակի երկրաշարժն ապացոյց, թէ ինչքան անհիմն ու անիրաւացի են «իջեցման տակ» ընկել Սպիտակը, Կիրովականը, Ստեփանաւանը եւ նըշուած միւս բնակավայրերը: 1982-ից այս կողմ Բանի – Բանի շէնքեր են կառուցուել 7 բալի համապատասխանութեամբ, որոնց գլխին Դեկ. 7-ին իջաւ 9 – 10 բալ եւ նոյնիսկ աւելի հզօրութեան հարուած, հասկացնելով, որ 8ն էլ բիչ է, նոյնիսկ 9ն էլ է անբաւարար: Էլ ո՞վ, եթէ ոչ առաջաւոր գիտութիւնը պէտք է սատար լինի մարդկանց»:

Գիտական պատճառաբանութիւնն ու տուեալները առ ոչինչ համարող այս նախընթացով ներկայի պատիժը կրելէ ետք, յաջորդ հանդրուանին նախապատրաստութիւնը կ'ընթանայ հետեւեալ թափով. Յունուար 11–ին քիմիական եւ երկրաբանական գիտութիւններու բաժնին նիստը տեղի կ'ունենայ Գիտութիւններու ակադեմիայի դահլիճին մէջ: Կը մասնակցին երկրաբանութեան մասնագէտներ, շարժագէտներ, Լենինականէն հրաւիրուածներ եւլն.: Տարբեր կարծիքներէ, բազմաթիւ փաստարկումներէ ետք կ'որոշուի քաղաքին «հիւսիս – հիւսիս արեւմտեան տարածքը համարել կառուցապատման համար նուազ բարենպաստ, իսկ հարաւ արեւելեան տարածքը՝ առաւել բարենպաստ» քանի որ հոն չարժային տեղախախտումներ չեն արձանագրուած:

Այս որոշումով ստեղծուած զոհունակութիւնը սակայն երկար չի տեւեր. վարչապետ Ռիժկովի հետ կատարուած նիստերու արձագանգելէ ետք, Լենինականէն կատարուած հեռատեսիլի հաղորդումի մը ընթացքին քաղաքին պլխաւոր ճարտարապետը կը յայտնէ թէ «Լենինականի վերակառուցումն սկսուել է. շինարարները Ա. տան հիմքը դրել են բաղաբից հիւսիս – արեւմուտք ընած հատուածում: Միևչդեռ Յունուարի 11-ին Գիտութիւնների ակադեմիայի երկրաբանութեան բաժանմունքը ճնշարկել է այդ հարցը եւ մերժել է այդ տեղը իբրեւ շարժի վտանգաւոր գօտի...»:

Այս նշումը առիթ կ'ըլլայ որ զարձեալ նիստ դումարուի ու վերաքննուին տըւեալները: Գիտութիւններու ակադեմիային թղթակից անդամ Գ. Տէր Ստեփանեան ու երկրաբանական գիտութիւններու թեկնածու Թամարա Բաբայեան անդամ մը եւս կը պնդեն որ հարաւ արեւելեան տարածքը աւելի բարենպաստ է: Սակայն կրկին կ'անտեսուի այս պարագան, քանի որ հիւսիս արեւմտեան կողմին վերաբերեալ նախագիծերը արդէն ընթացքի մէջ են եւ աւելի շուտ կարելի է շինութեան սկսիլ:

Կիրովականի բնակիչներէն Մերուժան Յովհաննիսեանի «Բաց նամակ»ին (տե՛ս «Յառաջ», Փետ. 23) փշաքաղող տողերէն ետք Մ. Մարզարեանի պարզած այս անըմբռնելի պատկերէն, միայն անդրդուելի լաւատես մը պիտի կարենար այլ եզրակացութեան մը յանգիլ, քան հետեւեալը. «տասնեակ հազարաւոր մեռելներով այն նոր փորձանքն ալ չէ զօրած փոխելու երեւոյթներ, որոնք այնքան զատարտուղեցան որպէս այս նոր աղէտին հիմնական պատճառը»:

Իսկ մենք՝ մանաւանդ այս ու նման տողեր կարդալէ ետք, Աստուած դիտէ թէ որքա՛ն կը դժուարանանք լաւատես ըլլալու:

Ա. ԹՈՓՈՁԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

«ՓՐԿԶԻՆ ՄԱՑՐԸ»
Երջաբերական նամակ
Յովհ.–Պօղոս Բ. սրբզ. Քահանայապետի
մաբեմական տաբւոյց առիթով
եւ
ՔԱՐՈԶ
ուղղուած հայ ժողովուրդի զաւակներուն
Հռոմի հայածփս պատարագի ընթացքին
(1987, Նոյ. 21)
Վէնետիկ, Ս. Ղազար, 1988:

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ԿՂԶԻԻ ՇՈՂԱՐՋԱԿՈՒՄԸ

ՎԵՀԱՆՈՑՇ ԹԵՔԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Վիէննական միաբանութեան գլխաւոր հանդիսը «Եւրոպա» կը կոչուէր: Իսկ 1887–ին սկսաւ «Հանդէս ամսօրեայ»ն, որուն նպատակը մեծ է հայագիտական մարզին մէջ: Կ'ընդգրկէ հայ լեզուագիտութիւն, գիւցաբանութիւն, գիրքերը, արուեստ, ցեղաբանութիւն. այս բոլորը՝ քննական, առարկայական մօտեցումով եւ գերմանական մտածողութեան բարերար ազդեցութեամբ:

Այլ նպատակ մըն է թարգմանական աշխատանքը: Միխիթարեանները գիտակից էին որ կենսական է թարգմանութիւնը, բացուելու համար մնացեալ աշխարհին, եւ հակադարձօրէն՝ մեր աշխարհը օտարին ընդունելի դարձնելու միջոց: Եւ 250 տարիներէ ի վեր, Միխիթարեան հայրերը մեր ժողովուրդը հանդիսատես դարձուցին օտար գրականութեան, 130 հատոր լրիւ թարգմանութիւններով, գեւ չհաշուած՝ ժամանակակից գրականութեան կարեւոր գործերու թարգմանութիւնը: Արեւմտեան գրականութենէն Միխիթարեան հայրեր թարգմանեցին, յիշելու համար գոնէ մաս մը՝ Հոմերոս, Աքիլլէս, Սոփոկլէս, Եւրիպիդէս, Հերոդոտոս, Քսենոփոն, Սոկրատ, Պղատոն, Արիստոտէլ, Կիկերոն, Վիրգիլիոս, Շէյքսպիր, Միլթըն, Շէլլի, Ուայլտ, Շօ, Քիփլինկ, Պուշկին, Լերմոնտով, Տուրգենեվ, Թոլսթոյ:

Միխիթարեան տպարանի 1978–ի գրացուցակը կու տայ ցանկը օտար հրատարակութիւններու. հոս կ'օգտագործեմ Հ. Տաճատ Եարտմեանի թուացուցակը իր «Միխիթարեաններու նպաստը հայ մշակոյթին եւ հայագիտութեան» գործին մէջ. 50 լատիներէն, 80 իտալերէն,, 65 ֆրանսերէն, 75 անգլերէն ու 15 գերմաներէն հրատարակութիւն:

Միխիթարեաններու չնորհիւ հետաքրքրուեցան օտարներ հայ պատմագիրներով, փիլիսոփաներով, բանաստեղծներով:

Տարբեր լեզուներու ծանօթացուցին Հայը թարգմանելով քերականութիւնը արաբերէն, անգլերէն, ֆրանսերէն, գերմաներէն, հունգարերէն, իտալերէն, լատիներէն, պարսկերէն լեզուներուն: Հրատարակեցին նաեւ երկլեզու կամ եռալեզու բառարաններ –անգլերէն, ֆրանսերէն, օսմանեան թրքերէն, ռուսերէն, եւ այլն:

Այսպիսով մեր իմացական կեանքը կը հասունար՝ շրջակայ ժողովուրդներու մշակոյթը հանդերձելու:

Սակայն այս աշխատանքներու կողքին՝ կրթական գործունէութիւնն է որ Միխիթարեաններու առաքելութիւնը կը լրացնէ հոգեկան եւ իմացականին հետ: Արդէն Միխիթար Աբբահօր նպատակը եղած էր որակաւոր աշակերտներ հասցնելու պահանջը: Հոդիի ճարտարապետ մը, ան միայն անցեալասոյզ չէր, ոչ միայն ճանաչումը կար տրուածին, այլ նաեւ կառուցումը՝ տրուելիքին: Վարժարանը այն վայրն էր ուր պիտի շինէր ու ամէր հայ ժողովուրդի նորատեղ տիպարը: Տեսակ մը քաղաքակրթութիւններու քամոց՝ որ հայ մտքին պարգեւէր իր կարելիութիւններուն հասնելու հնարաւորութիւնը: Կենսական էր Միխիթարեաններու համար տոհմային նկարագիրն ու ևրոպական կըրթութիւնը. նուազագոյն երեք լեզու, կրօնք, գրականութիւն, պատմութիւն, դիտութիւն եւ արուեստի մարզեր, յատուկ ուշադրութիւն ընծայելով նորահաս սերունդներու հոգեկան, ֆիզիքական եւ իմացական կարիքներուն:

Ի զուր չէ, որ Վէնետիկի մայրվանքը կոչուեցաւ ակադեմական հասատատութիւն, եւ կայսերական յատուկ հրովարտակի մը միջոցով անհպելի հռչակուելով՝ հին օրերուն փրկուեցաւ Նափոլէոնի աշխարհակալ ախորժակէն: Այս ակադեմիային մաս կազմած են հայ եւ եւրոպացի նշանաւոր դիտնականներ:

Ազգային մտահոգութեան տարածքներու վրայ գործող Միխիթարեաններու անկասելի եռանդը՝ խնամքով, դուրգուրանքով բացաւ դպրոցներու ցանց մը, ինչպէս նաեւ անթիւ հրատարակութիւններ գրական, լեզուական եւ գիտական դասագիրքերու: Նախ դպրոցներ երկու մեծ կեդրոններուն մէջ՝ Վէնետիկ, Մուրատ Ռափայէլեան վարժարանը 1836–ին եւ Փարիզի, Մուրատեան վարժարանը, վերաբացուած 1927–ին:

Միխիթարեան վարժարանները կան Պարսկաստան, Ասրիա, Հունգարիա, Գալիկարիա, Թուրքիա, Եգիպտոս, Յունաստան եւ Պալեստին: Անոնք համընթաց մնան մեր գաղութներու կեանքին հետ կը հաստատուին, կը տարածուին, կը զահանուին կամ... կը փակուին: Այսօր 50–ի մօտ վարժարաններէն միայն վեհատը բաց են Վէնետիկ, Խոնանոպոլ, Հալէպ, Փարիզ, Պուէնոս Այրէս եւ Անճելըս:

Հազարաւոր երջանկաբարեներ, գեղեցիկ տարիներէն մինչեւ ալեւոյթ մաքի եւ դէմքի հորիզոնին վրայ չնչողներու փաղանգ մը որ այսօր Միխիթարեան միաբաններ կոչուած կը կոչենք: Այդ տաներէն են մեծ օրերէն՝ Մինաս Թէօլէօեան, Հրաչ Քէլեկեան, Զահրատ, Զարեհ Խրախունի, Ռուբէն Հատտէճեան, Արա Պալիոզեան, Շահէն Քէչիչեան: Գեղարուեստի այլ մարզերէն յիշատակելի են անունները Վրթանէս Փափազեանի, Յովհ. Չէքիճեանի, Վարուժան Գոճեանի. իսկ աւելի կանուխ՝ Գուրգէն Ալէմշահի, Գեւորգ Ադամեանի, Զարեհ Մուրթաֆեանի: Անոնք տուին նաեւ քաղաքական գործիչներ, ինչպէս Յովհ. Փաշա Գուլումճեան, որ Լիբանանի նախարարն էր 1913 – 15:

Ունեցան հոյլ մը աշակերտներ, որոնք ժամանակին վրայ արձակուեցան լրագիրներու նման. ինչպէս Մկրտիչ Պէշիկթաշլեան՝ հիմնադիրը քնարական բանաստեղծութեան (հոս պէտք է աւելցնել որ մեր նոր թատրոնը Միխիթարեան գործիչներու մէջ ծնունդ առաւ), Մեսրոպ՝ հիմնադիրը պատմական վէպի, Արփիար Արփիարեան՝ իրապաշտ չարժումին գլխաւոր հիմնադիրներէն մին, եւ Դանիէլ Վարուժան՝ արեւմտահայ քերթողութեան յարափառնչ գործիչը:

Կամարակապ՝ իր արտաքինով եւ ներքինով, Միխիթարեան մայրավանքը, որ այսօր թէեւ կրճատուցած իր վաստակաշունչ մեծ մասը, առաքելութիւնը կատարած նահապետի պէս տեղ մը հանգչած է: Դուք այդ խաղաղ կամարներուն տակ նայիք, ներսը դարերով աքնած է մեր գրական անձնաւորութիւններու հանճարը: Թերեւս Արտաչէս Աչխարհակալեան վեր մենք չենք ճակատագրուած լրացուցած հողի տէր ըլլալու. առջին տարած գործը, որ Աստուծոյ հետ ուղղակի յարաբերութիւն ստեղծած ենք: Գիտնի վերջը չատ չենք քալած, վեր է մեր ալացքը, հոգիին անդրադառնումը կը մատնի: Ներսին՝ Ս. Ղազարը, ըղջապատէն կղզիացած ծովուն մէջ ինկած արեւու պէս, 30 տարիներէ ի վեր թեւատարած՝ պատրաստած, ջերմացուցած է նաեւ մեր ջերմերը: Աղջամուղջի կողքին ան նաեւ պատմական արժէք: Իր 300 դիրքեր պարունակող մատենադարանը չարուած Միխիթար Աբբահօր ձեռքով ստեղծուած ընկերային դարաններու մէջ: Հաւկան մօտ 500 անուն թերթերով, ամսագիրներ լաւագոյն հաւաքածոն: Թանգարանով –հոն է Կոմիտասի մահադիմակը, պիպտական ամենահաւատ պահուած մոմիան ծայրագոյն Արեւելքի ժողովուրդներու բեղէնները, հայկական 20 000 դրամներ Տիգրան Մեծէն մինչեւ Կիլիկիոյ թագաւորութիւն. հոն մեզ կը բարեւեն մեծ հոգիները Հայկի, Եզնիկի, Խորենացիի:

Ներքին երկինքին տակ այնտեղ իրենց բնակարանը դասած են թիւով 5000 (որոնց 2000–ը հայկական) ձեռագիրներ, աւելի ուած կիսուած, կրակէ, ասրէ պատուած մագաղաթեայ էջեր, բազմադիտակ գրուածներէ փրկեալ դանձեր:

Իրենց նուիրումին չափ տարօրէն մեծ ուրեմն անգնահատելի է տարողութիւնը Միխիթարեաններու գործին: Մենութեան մէջ հակադիր այս մարզոց ճակատագիրը մէկ էր. վոչնիներէն դուրս հանեցին մեզ կերտելին մեր ոգեղէն կառոյցը, զոր Ջարթօնքը իրենց կը պարտինք: Ջարթօնքը կրնար անդիտանալ երեքհարիւրամեայ յամառ աշխատանքը միաբաններու անհոգի ու ժիժերուն եւ հաշուուած օրերուն մէջ չնչած: Անոնք չանացին իրենց գիրքերը դոյնը մատուցել, մեր ժողովուրդի երթը տպագիտութեան արժանանալէ առաջ՝ իրենց կոչումի գիտակցութեան,

ՔՆԱՐԱՆ

Ես ինձ ոչ մի տեղ այնքան լավ չեմ զգում, որքան իմ սենյակում, որտեղ ամեն ինչ ինձ համար է ստեղծված, ամեն ինչ ինձ ծանոթ է, ամեն ինչ ինձ հարազատ է։ Ես սիրում եմ իմ սենյակը, որովհետև այստեղ ես ինքս եմ ինձ տիրակալ։ Ես սիրում եմ իմ սենյակը, որովհետև այստեղ ես ինքս եմ ինձ ստրուկ։ Ես սիրում եմ իմ սենյակը, որովհետև այստեղ ես ինքս եմ ինձ ամեն ինչ։ Ես սիրում եմ իմ սենյակը, որովհետև այստեղ ես ինքս եմ ինձ ոչինչ

ՄԱՐՍԷԼ

ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ՓԱՐՈՋ

Մեծ Պահոց շրջանին, Երեքշաբթի եւ Հինգշաբթի իրիկուններըը ժամը 6–ին Հրամայական ժամերգութիւններ կը կատարուին Մարսէյլի հետեւեալ եկեղեցիներուն մէջ եւ կը մատնակցին բոլոր հոգեւոր հայրերը· –

Երեքշաբթի, Փետ· 28:
Սէնթ – Մարկրիթի Ս· Առաւածածին եկեղեցի: Կը քարոզէ՝
ՎԱՋԷ Ծ· ՎԻՐԴ· ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

Հինգշաբթի, Մարտ 2:
Քամփանեը Ֆրէզի Ս· Կարապետ եկեղեցի: Կը քարոզէ՝
ԵՂԻՇԷ Ա· ՔՀՆԾ· ՓԱՆՈՍԵԱՆ

Երեքշաբթի, Մարտ 7, *ժամը 5–ին, բացառաբար միայն:*
Լա Սիոթաթ Ս· Կարապետ եկեղեցի: Կը քարոզէ՝
ՇԱՀԱՆ ՄԶԿՐ· ՔՀՆԾ· ՏԷՏԷԵԱՆ

Հինգշաբթի, Մարտ 9:
Սէն – Ժեռոմ Ս· Սահակ – Մեսրոպ եկեղեցի: Կը քարոզէ՝
ՄԱԿԱՐ ՔՀՆԾ· ՆԱՃԱՐԵԱՆ

Երեքշաբթի, Մարտ 14:
Սէն Լուի Ս· Գէորգ եկեղեցի: Կը քարոզէ՝
ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ· ՊԵՐՃԵԱՆ

Հինգշաբթի, Մարտ 16:
Պօմոնի Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցի:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ՄԱՋի Սէն–Ժեռոմի «Զ· Շաբթի» մասնաճիւղի վարչութիւնը Փետրուար 25–ին, Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 2–ին ընդհանուր անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Թաղիս Ս· Սահակ – Մեսրոպ եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Ներս կարեւոր օրակարգ:

Կը խնդրուի նկատի առնուիլ եւ ճշդապահ ըլլալ:

ԿԻՆԵՐՈՒ ՃԱՇ

Տէրունի Կաթ· Ծաչի Աբրչակ Ջամալեան մասնաճիւղը կը կազմակերպէ կիներու յատուկ ճաշ մը, Շաբաթ, Մարտ 4, երեկոյեան ժամը 9–էն սկսեալ, Տէրունի քաղաքապետարանի սրահին մէջ:
Ճաշավճարն է՝ 100 Ֆր·:

Ս· ԾՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՍՐԵՒԱԳԱԼ

Մեծ ՊԱՀՔի հետեւեալ կիրակի օրերուն, պատարագէն անմիջապէս առաջ՝ ժամը 10–ին, Փարիզի Ս· Ծովհաննէս – Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ Աբեւագալի ժամերգութիւն սլիտի կատարուի· –

Կիրակի, Փետրուար 26–ին Տճտեսի Կիրակիին
Կիրակի, Մարտ 5–ին, Դատաւորի Կիրակիին
Կիրակի, Մարտ 12–ին, Գալստեան Կիրակիին

ՀԱՑ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉ–ի

Անիէռ, Գոլոմպ, Պուա Գոլոմպ եւ շրջաններու

ՏԱՐԵԿԱՆ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՅԵՐԵԿՈՅԹԸ

– ի նպաստ Հայաստանի աղէտեալներուն –

Կիրակի, Մարտ 5, ժամը 15·30–ին
Պուա Գոլոմպի քաղաքապետարանի սրահը
35, rue Général Leclerc —
Villa des Aubépines

Կը նախագահէ՝
ՏԻԿԻՆ ՎԻԶԻՐԵԱՆ

Խօսնակուհի՝
ՏԻԿԻՆ ՄԱՐՕ ԱՏՈՒՐԵԱՆ

– Գեղարուեստական ճոխ բաժին –

մասնակցութեամբ՝
Մասիսի (*ժողովրդական երգեր*) – Ն· Ա–կոբոֆի (*Աքաւաանաւթիւն*) – Ստեփան Ակերտի (*Սանդուխ*) – «Աղթամար» պարախումբի:

Ծախքերու մասնակցութիւն՝ 70 Ֆր·:
Երախաներուն՝ մուտքը ազատ է:

COMMUNAUTE ARMENIENNE
DES BOUCHES-DU-RHONE

Anniversaire des massacres de SOUMGAÏT

Mardi, 28 Février
à 18 heures 30

RASSEMBLEMENT
devant le Consulat Général de l'U.R.S.S.
square Monticelli
MARSEILLE

organisé
par la communauté arménienne
des Bouches-du-Rhône

RECHERCHONS

Aide-comptable, même débutant(e), avec notions informatique.

Tél. : 42 36 25 65

CONCERT

chœurs — soli — instruments
AU PROFIT DES ORPHELINS
DE L'ARMENIE
JULIETTE YILMAZIAN
présente

KAROUN

CHORALE D'ENFANTS
Direction
KHATCHIG YILMAZIAN
sous la présidence de
Monsieur ROBERT VIGOUROUX
Maire de Marseille

Dimanche 5 mars à 15 h 30
au THEATRE ODEON

au programme :
Komitas — Winavsky — Ganatchian
E. Hovanessian — Mazmanian

réservation : 91.87.43.71 — 91.77.84.70

UN VOYAGE QU'AUCUN ARMENIEN NE PEUT FAIRE

RETOUR VERS ARARAT

Les Arméniens :
un génocide oublié
une espérance de retour...

Un film du cinéaste suédois
PeA Holmquist
(durée 1h40)
présenté pour la première fois
à Paris
PROJECTIONS EXCEPTIONNELLES

— à PARIS:
Cinéma Studio 43
43, rue du Fbg. Montmartre
Paris 9ème (M° Le Peletier)
MERCREDI 1er Mars à 18h
VENDERDI 3 Mars à 22h30.

— à ISSY-LES-MOULINEAUX :
Palais des Arts et des Congrès d'Issy
25, ave. Victor Cresson
(M° Mairie d'Issy)
SAMEDI 4 Mars à 16h et 21h.

En présence du réalisateur
PeA Holmquist

Production : HB PeA Holmquist Film
Box 10 020, S-126 10 Hagersten, Suède
contact à Paris : Tél. : 42. .21. 11. 54

CROIX BLEUE DES ARMÉNIENS DE FRANCE

La Croix Bleue des Arméniens de France recrute, pour sa colonie de Bellefontaine, séjours de Juillet et Août 1989 :

— directeurs-adjoints
— infirmiers
— intendants
— économes
— cuisiniers et aide-cuisiniers
— hommes d'entretien
(avec permis de conduire)
— moniteurs diplômés BAFA
(pour ces derniers, candidatures à adresser avant le 31 mars 89).

Candidatures à envoyer à l'adresse suivante :
C.B.A.F.—17, rue Bleue — 75009 Paris

- U.G.A.B. -
Bibliothèque NUBARIAN

11, square Alboni, 75016 Paris

Fermeture du 22 février au 2 mars
à partir du 3 mars,
retour aux horaires habituels

MIRAGES

Poèmes
par *ANSELME*
(*Angèle Fortunato*)

«La vie n'a ni commencement ni fin. Les merveilles de la nature sont éternelles et leurs beautés témoignent de Dieu par leur perfection. C'est cette profession de foi, cet hymne à la vie que compose et chante Anselme à travers des textes qui sont autant musique que poésie».

Ed. LA PENSEE UNIVERSELLE
4, rue Charlemagne — 75014 Paris

LES VENDREDIS DE LA QUATRA
SALLE GAVEAU - SAISON 88/89

Vendredi 3 Mars à 20h30

CYCLE GRANDS ET JEUNES

EN PRESENCE DE
ALEXANDRE HAROUTIOUNIAN
EDWARD MIRZOYAN
(Deux premières auditions en France)

I

B. BRITTEN
H. PURCELL
Chaconne
G. F. HÆNDEL
Concerto pour harpe et orchestre
CAROL SUE MUKHALIAN

W. A. MOZART
Concerto pour piano
et orchestre K 271
«Jeune homme»
STEPHEN HACIKYAN

II

ALAN HOVHANESS
Concerto pour piano et cordes
«Loussadsak»
HASMIG SURMELIAN
EDWARD MIRZOYAN
«Epitaphe»
(première audition en France)

A. HAROUTIOUNIAN
Rhapsodie pour piano et orchestre
Au piano l'auteur :
A. HAROUTIOUNIAN
(première audition en France)

L'Orchestre Jeune Philharmonie
Direction JEAN-JACQUES WERNER

PRIX DES PLACES :
150 — 120 — 80 F.

Etudiants, C.V. 50 F.

Siège Quatra : 3, rue des Sts. Pères, Paris (VI°) — 42. 60. 74. 78
Salle Gaveau : 45, rue La Boétie, Paris (VIII°) — 45. 63. 20. 30

ՅՅՐԴ ՏԱՐԵԿԱՆ ՅԵՐԵԿՈՅԹ
ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՓԱՐԻԶԵԱՆ ԵՐԱՆԻ

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 5

կէսօրէ վերջ, ժամը 14·30–ին

SALLE DE LA CHIMIE
28 bis, rue Saint Dominique, Paris 7e
(M° INVALIDES)

— Մուտք՝ 50 Ֆր — — Երախաներուն՝ ձրի —

Յայտագիր՝

- *Ակաուտական Երգչախումբ,*
- *Հայերէն խմբերգ եւ պարեր*
- *Ջութեշտ մը*
- *Եւ հայերէն ներկայացում:*

Հանդէսին հասոյթը պիտի յատկացուի Հայաստանի աղէտեալներուն:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 28
MARDI
28 FÉVRIER
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.959 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.959

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՀԱՇՈՒԵԿԱՇԻՈ ԵՒ ՈՉ ՀԱՇՈՒԵՓԱԿ

Տարի մը առաջ, այսօր, Հայուն լաւագոյնին հաւատքը անգամ մը եւս բախեցաւ բիրտ ուժին. Սումգայիթը հաղարամեայ մեր պատմութեան ո՛վ դիտէ քանիերորդ ազգարարութիւնն էր թէ արեւուն տակ ոչ նոր բան կար եւ ոչ ալ փոխուած:

Թերեւս կարելի ըլլար միշտ նախատրաստել բնազդով մնացած զանգուածի մը զայրոյթին պոռթկումը նկատել զանց արդարութեան ազազակներու ղէմ. արդարութիւնը, որ արդէն արատաւոր էր տարիներու իր յապաղումով, Թերեւս կարելի ըլլար... եթէ չհետեւէին Սոլֆալուն, Կիրովապատը ու անոնց հետ տասնեակ հազարաւորներու խուճապահար փախուստը իրենց բնիկ վայրերէն, անգամ մը եւս թողած տուն, տեղ, գործ ու մեռեալներ:

Պատմութեան դիրքը անակնկալ չըրլսլով մը մեր դարավերջը կը ճեւէր անոր դժնեայ սկիզբին վրայ:

Մինչ մենք կը ճգնէինք Ծիծեռնակաբերդի յուշարձանը ծիածանով մը կամարել, Սումգայիթի զոհերուն յիշատակի խաչքարը եկաւ տեղ գրաւել անոր թեւին տակ: Զոհեր՝ Հայ ապրելու տենչով միայն յանցաւոր, ինչպէս 1915–ին իննսածները· զոհեր, որոնց ո՛չ անունները գիտցաւ աշխարհ, ոչ ալ թիւը· ճի՛շդ ինչպէս դարուն սկիզբներնները:

Ո՞ւր փնտռել յանցաւորը· զազանային այն ամբոխի՞ն մէջ որ առելութեամբ, բիրերով, կացիններով զինուած, հայասպանութեան նոր էջերով ճոխացուց իր պատմութեան դիրքը, թէ՞ մեր մօտ: Մենք՝ զոր անհամար ջարդ, աքսոր, թալան ո՛չ երեկ, ոչ ալ այսօր յաջողեցան հաւատափոխ ընել: Եթէ ոչ դեղեցիկին, բարիին տեղ, այլ անոնց հե՛տ զոնէ, զէնք, ուժ, զօրութիւն ալ պաշտել քարոզողները մերժարհինք, սիրեցինք, բայց յամառօրէն խուլ մնալով իրենց քարոզին: Լաւին ու ազնիւին հանդէպ մեր հազարամեակներու փարումով զարճանք նոր օրերու արդարութեան խոստումին ալ: Ճիշդ այնպէս՝ ինչպէս երէկ ամէնէն աւելի լայն բացած սրտով ողջուներ էինք նոր արեւ խոստացողները: Մեր ամէնէն նուիրական խոստումները նոր մեծութիւններու պատուանդան զարճուցինք անսակարկ ու չյոդնեցանք սպասելէ:

Այսօր ո՞վ է, ո՞ւր է յանցաւորը, եթէ Սումգայիթ մը մեր դարուն երկու ծայրերը կը կոճկէ փրարու վրայ, պատրանքներու երախը նետելով ամէն հաւատք, ամէն պատուանդան:

Քանի՞ դոյն մելանով կը գրուի այսօր պատմութիւնը այդ «ընտանիք»ին, ուր աւելի լաւին սպասումը հակասութիւններու եւ պատրանքներու կը հակադրուի: «Ղարայր»ներէն մէկը անկիւն մը տասնեակներու փոշին թօթափած, մայրաքաղաքին ամենաբարձր կէտին վրայ կը պարզէ ի՛ր դրօշակը, իսկ ասդին, լըռութեան դատապարտուած ժողովուրդ մը իր ընտրած ղեկավարներուն բանտի նամրուն վրայ սիրտ կը մաշէ:

Ծիածանի փոխարէն նոր զոհերու լուչ – խաչքար· հաւատարութեան, եղբայրութեան տեղ նոր մահ ու նոր աքսոր· անկրաւութիւններու ազազակին դէմ զէնքով, զօրքով պարտադրուած լռութիւն ու արդարութեան հաւատքին դէմ նորէ՛ն բանտ:

Ո՞վ է յանցաւորը երբ հաշուեփակն անկարելի է, իսկ հաշուեկշիռը ծռած ու խեղուած այսպէս, մեր առնելիքներուն ծանրութեան տակ:

Ա. Թ.

ՍՈՒՄԳԱՅԻԹԻ ՏԱՐԵԼԻՑԸ

Շուրջ 500 հոգի հաւաքուած է Կիրակի օր, Մոսկուայի Հայոց դերեզմանատունը Սումգայիթի ջարդերուն տարելիցին ի յիշատակ: Ազահովութեան ուժերը կազմ ու պատրաստ էին առաջքն առնելու համար որեւէ միջադէպի:

Նախ եկեղեցական արարողութիւն մը տեղի ունեցած է, ապա՝ գոյց մը պատառներով:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓՈԹՈՐԻԿԸ աւեր գործեց հարաւային Ֆրանսա, բայց նաեւ եւրոպական այլ երկիրներ, ինչպէս՝ Սպանիա: Երկուշաբթի օր 60 մեռեալի խօսք կար, ոմանք արկածի զոհ, ոմանք պարզապէս անխոհեմութեան: Նիսի ծովափն իսկ անհանգստացած պատկեր մը պարզած է եւ ալիքները աւելի քան 10 մեթրի հասած են: Հովն ալ իր սաստկութեամբ (մինչեւ 150 քմ· ժամական) ալ աւելի ծանրակշիռ բեռնաթռուած է կատարուածին: Նաւեր ալ ընկղմած են, մինչ Սպանիոյ մէջ, հովը տանիքներ իսկ առած տարած է:

ՓԱՐԻԶի մէջ ալ, Կիրակի օր, հազարմահմեադականները գոյց մը ըրին, պահանջելով Ռըշտիի մահը: Յուցարարներուն մէջ, նոյնիսկ մանուկներ կային «Մա՛հ Ռըշտիի» պաստառներով: Աւելորդ է ըսել թէ ցուցարարներէն ոչ մէկը գիրքը կարդացած էր: Ամէն պարապայի մէջ, ամէն կոզմ մոլեռանդութիւնը կը սաստկանայ: Պէյրութի իրանամիտ կազմակերպութիւն մը մահավճիռի գործադրութեան պատմանաժամ ալ ճշդած է՝ Մարտ 15: Պարսկաստանի խորհրդարանն ալ դիւանագիտական յարաբերութեանց խզումը կը պահանջէ Անգլիոյ հետ: Խորհ· Միութեան Արտաքին նախարարն ալ թեհրան է:

ՎՐԱՍՏԱՆի մէջ գոյցերը չատ բուռն եղած են եւ Շաբաթ օր հրապայլերը թիֆլիսի ամէն կոզմերը տեղաւորուած էին, հանդարտեցնելու համար ցուցարարները: Շաբաթէն Կիրակի լուսնալիք գիշերը շուրջ 150 հոգի ալ ձերբակալուած են, բայց յետագային աղատ արձակուած: Ցուցարարները կը բողոքէին Վրաստանի կցումին Ռուսաստանի (1921, փետ· 25), այդ օրը՝ սուգի օր նկատելով: Առաջին անգամն է որ նման գոյց մը տեղի ունեցած է եւ առաջին անգամն է, նաեւ ըսած են ազգայնականներ, որ Թիֆլիսը սպարման քաղաքի պատկեր մը պարզեց:

ՊԵՐՆԱՐ ԹԱՓի յայտարարեց թէ Վիւռուի կողմնակից է եւ ի նպաստ անոր պիտի գործէ, թէեւ ցանկին վրայ չէ: Այս դիրքորոշումը հարուած մը կը նկատուի Միշէլ Փլղէի համար, որ ընկերվարական կուսակցութեան պաշտօնական թեկնածուն է: Նորընտիր երեսփոխանը (նախագահական մեծամասնութիւն) դատ ալ բացած էր Ժան – Լուէրն Ալիէի դէմ, պահանջելով որ գրաւուի «Իսիօ էնթէրնասիոնալ»ի թիւը, զոր անուանարկիչ կը նկատէ իր նկատմամբ: Դատաւորը անտարկիչ չգտաւ եւ թերթը հրապարակ ելաւ Երկուշաբթի օր եւ քիչ մը աւելի ալ կը ծախուի նորմիւ վերոյիշեալ ծանուցումին:

ՏԱՃԻԿԻՍՏԱՆի մայրաքաղաքին՝ Դուշանբէի մէջ համախմբում մը տեղի ունեցած է Ուրբաթ օր, պահանջելու համար որ տաճկերէնը ըլլայ Պետութեան լեզուն: Պետութեան ղեկավարը խօսած է ցուցարարներուն հետ եւ ապահովութիւն տուած որ լեզուական հարցին վերաբերող օրինագիծ մը կը պատրաստուի:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ ՓԱՐԻԶ ԺԱՄԱՆԵՑ

Շաբաթ օր, Փարիզ ժամանեց Հայաստանի յայտնի եւ այնքան գնահատուած երաժիշտ՝ Ալեքսանդր Յարութիւնեան:

Ծանօթ է որ ան յատկապէս Փարիզ եկաւ Քաթրա–ի բացառիկ երեկոյթին առթիւ, որ տեղի կ'ունենայ Ուրբաթ իրիկուն, Մարտ 3–ին, Սալ Կալօ եւ որու իր մասնակցութիւնը կը բերէ ոչ միայն իրեւ հեղինակ այլեւ մենակատար:

Ալեքսանդր Յարութիւնեան անծանօթ մը ըլլալէ հեռու է, Փարիզի եւ ընդհանրապէս Ֆրանսայի հայ թէ օտար երաժշտասէր հասարակութեան, բայց Ուրբաթ օր առիթը պիտի ունենանք քիչ մը աւելի ծանօթանալու, քանի որ դաշնակի եւ նուագախումբի իր ոճախառն առոչին անգամ ըլլալով պիտի նուագուի Ֆրանսայի մէջ եւ ինք ալ կը ստանձնէ դաշնակի բաժինը:

Հինդշաբթի օր, Մարտ 2–ին, Փարիզ կը ժամանէ նաեւ, նոյն առթիւ, Հայաստանի «Կոմպոզիտորներու» Միութեան նախագահը՝ Ե· Միրզոյեան:

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԿՈՏԱՅՔ ԿԸ ՅԱՂԹԷ ՔՐԷԹԷՅԻ 4 - 0

Կիրակի կէսօրէ ետք, Իսիի մարզական Միութեան դաշտին վրայ Կոտայք յաղթեց Քրէթէյի (Բ· բաժանմունքի խումբ) 0–ի դէմ 4 կէտով: Սկզբնական հարուածը տուաւ ժորժ Կաուվարենց: Առաջին կիսախաղին, արդէն Կոտայք նշանակած էր իր երեք կէտերը:

Հարկ է սակայն ճշդել թէ Քրէթէյի բուն խումբը չէր (Ֆրանսայի բաժակի հանդիպում ունէր) եւ տեղը՝ փրոմոսիոն խումբն էր:

ՎԱՂԱՆՍ՝ ՊԱՐՏՈՒԱՆ

Զորեքշաբթի օրուան մեր թիւով, Վ· Միքայէլեան կը հետեւէր թէ Վալանսի հայ Մարզականը չատ կարեւոր հանդիպում մը ունէր Կիրակի օր, Մաղամէի մէջ, Մոն որ Մարսանի դէմ (1/32–րդ աւարտական Ֆրանսայի բաժակի):

Վալանսի Հայ Մարզականը պարտուեցաւ եւ բաժակէն դուրս մնաց հետեւեալ արդիւնքով· – 2 – 2, երկարաձգումէ ետք, անհրաժեշտ եղաւ ուրեմն փենալթիներով վճռել եւ 5–ի վրայ, Մոն որ Մարսան 3 կէտ յաղթեցաւ:

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ԹԵԼԵՓՈՆ ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՑՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԱՊԻ ԿՈՄԻՏԷԷՆ

ԼՈՒՐԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ

ԵՐԵՒԱՆ· – Փետ· 24

Դեկ· 7–ի աւերիչ երկրաչարժը քանդեց նաեւ հայկ· ճարտարապետութեան մեծ թիւով կոթողներ: Եղած 8461 յուշարձաններուն 155–ը ամբողջովին քանդուած են, 984–ը լրջօրէն վնասուած են եւ 1216–ը քանդուելու վտանգին տակ են: Աւերուած յուշարձաններու 179–ը հայկ· ճարտարապետութեան գոհարներ են:

Թումանեանի, Սպիտակի, Աչտարակի, Գալինինոյի, Ապարանի, Թալինի եւ Դիլիջանի շրջաններու յուշարձանները բաւական վնասուած են: Լենինականի մեծամասնութիւնը պէտք է վերականգնուի: Ամէն ջանք պէտք է թափուի ամբողջացնելու համար վերանորոգման աշխատանքները մինչեւ 1995: ԻՒՆԷՍԿՕ–ի մասնագէտներու խումբ մը, ինչպէս նաեւ Իտալիոյ, Անգլիոյ եւ Գուլկարիոյ մասնագէտներ հաստատեցին իրենց համաձայնութիւնը մասնակցելու այդ աշխատանքներուն:

Վերանորոգման աշխատանքներու իրենց մասնակցութիւնը բերած կազմակերպութիւններու եւ անհատներու յատուկ ցանկը պիտի զարդարէն չինութիւնները վերանորոգումէն ետք:

Կը հաղորդենք երկրաչարժէն վնասուած յուշարձաններու ամբոց ցանկը: Այն կազմակերպութիւններն ու անհատները որոնք կը փափաքին իրենց մասնակցութիւնը բերել վերանորոգման, թող դիմեն Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէին:

1·– ՄԱՐՄԱՇԵՆԻ ՎԱՆՔԸ· – Ախուրեանի շրջան, Վահրամաբերդ գիւղ է·–Լ· դար:

2·– ԵՐԵՐՈՒՔԻ ՏԱՃԱՐԸ· – Անիի շրջ·, Ե· դար:

3·– ԿԵՁԱՌԻՍԻ ՎԱՆՔԸ·– Հրազդանի շրջան, Ծազկաձոր, ԺԱ·–ԺԳ· դար:

4·– ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԵԿԵՂԵՑԻ·– Թալինի շրջան, Թալին:

5·– ՄԱԿԱՐԱՎԱՆՔ·– Իջեւանի շրջ·, Ը· դար:

6·– ԱՍՏՈՒԱԾԸՆԿԱԼ ՎԱՆՔ·– Ապարանի շրջ·, Հարթաւան գիւղ, Ե·–ԺԳ· դար:

7·– ԳՈՇԱՎԱՆՔ·– Դիլիջան, Գոշ գիւղ, ԺԲ·–ԺԳ· դար:

8·– ՀԱՂՊԱՏԻ ՎԱՆՔԸ·– Թումանեանի շրջան, Հաղպատ գիւղ, Ժ·–ԺԳ· դար:

9·– ԱՍՏՈՒԱԾԱՇԻՆ ԵԿԵՂԵՑԻ·– Արթիկ աւան, Զ·–Է· դար:

10·– ՔՈՒՇԱՑԻՐ ՎԱՆՔԸ·– Թումանեանի շրջան, ԺԱ·–ԺԳ· դար:

11·– ԱՄԲԵՐԴ·– Աչտարակի շրջան, Բիւրական գիւղ, Թ·–ԺԳ· դար:

12·– ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆՑ ԲԵՐԴԸ·– Թալինի շրջան, Դաշտադէմ, Է· դար:

13·– ԲԱՐՁՐԱՔԱՐՇ Ս· ԳՐԻԳՈՐ· – Թումանեանի շրջան, Դսեղ գիւղ, Ժ·–ԺԳ· դար:

Սփիւռահայութեան հետ
Մշակութային Կապի Կոմիտէ

Նախագահ՝
ԿԱՐԼԷՆ ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

Գրական թեթթ

ՆԻԿՈԼ ԱՂԲԱԼԵԱՆ

ԿԱՄ ՎԷՐԱԿԱՆԳՆԵՆՔ ՄԵՐ ՅԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

ԳԱՒՌԻԿ ԱՆԱՆԵԱՆ
Բանասիրական գիտութիւնների դոկտոր

Հասարակական կեանքի դեմոկրատացման ու հրապարակայնութեան մեր օրերում հնարաւոր դարձաւ անցեալի գրական – մշակութային արժէքների, նշանաւոր դէմքերի անձի ու գործի սթափ, օբյեկտիւ գնահատութիւնը՝ ժամանակի հասարակական – քաղաքական հանգամանքների հաշուառմամբ, պատմութեան «լոյսի ու ստուերի» արժէքաւորմամբ:

Անցեալի մեծ գործիչներից շատերը, չնայած քաղաքական մոլորութիւններին, իրենց ստեղծագործական ժառանգութեան զգալի մասով, անկասկած, գրական – մշակութային լուրջ արժէք են ներկայացնում: Եւ, ինչպէս նշուեց ՀԿԿ կենտկոմի 1988 թ. սեպտեմբերեան պլենումում, «Այժմ, երբ մեր ժողովուրդը ուղղում է մէջքը, պէտք է աշխատանք սկսել վերադարձնելու դժնի ժամանակներում մոռացութեան մատնուած ազգային գրականութեան եւ արուեստի ստեղծագործութիւնները»:

Այսօր ընթերցողներին ենք ներկայացնում Գ. Անանեանի յօդուածը՝ նուիրուած դարասկիզբի մեր գրական – հասարակական կեանքի նշանաւոր դէմքերից մէկի՝ Նիկոլ Աղբալեանի դրամատիկ կեանքին, ճակատագրին ու վաստակի գնահատութեանը:

ԽՄԲ. «ԳՐԱԿԱՆ ԹԵՐԹ»-Ի

**

Ծանր բան է յիշողութեան կորուստը: Եթէ դա սոսկ անհատներին վիճակուած հիւանդութիւն է, ափսոսանքի ու ցաւակցութեան զգացում է առաջացնում ընդամէնը: Սակայն լինում է եւ յիշողութեան պարտադրուած կորուստ. սա արդէն յղի է վտանգներով ոչ միայն անհատների, այլեւ ողջ հասարակութեան համար: Եւ որ բնազատառում էլ դրսեւորուի այդ պարտադրանքը, պատճառ է դառնում բարոյական մեծ կորուստների: Հասարակական «սկլերոզը» սերունդների յիշողութիւնից ջնջում է դէմքեր, դէպքեր, երեւոյթներ, պատմական շրջաններ, ընկիզը են առնում աւերուածութիւնները մարդկանց ու սերունդների հոգիներում: Այսպէս է առեղծւում բարոյական այն մթնոլորտը, որը չի հանդուրժում ոչ ազնուութիւն եւ ոչ էլ արդարութիւն:

Վերակառուցման յեղափոխական ալիքը, ամբողջ երկրում ծաւալուած հոգեւոր ու մտաւոր վերածնունդը, չնայած դիմադրութեան ահռելի ուժին, դանդաղ, բայց անկասելի ընթացքով բուժում է հասարակութիւնը «սկլերոզից», վերականգնում սերունդների յիշողութիւնը, լուսաւորում այն իրողութիւնները, որ թուում էին բռնութիւններից ու կամայականութիւններից մէկընդմիշտ ազատագրուած ու մոռացուած:

Եւ, ահա, սասանմահականների հեռաւորութիւնից յառնում է պայծառ մի դէմք՝ Նիկոլ Աղբալեանը, որն իր գործունէութեան տասերը թողած «խառնակ ու անկայուն կացութեան» ժամանակներին, մեզ հետ զրոյցի է բռնւում տաք ու ջերմացրնող իր լոյսով:

Փորձելով գնահատել իր կեանքն ու գործը, Ն. Աղբալեանն ափսոսանքով գրել է. «Սուրը չթողեց, որ երգիչ դառնամ, երգը չթողեց, որ մարտիկ դառնամ»: Սա իրեն յատուկ այն համեմատութիւնն է, որ նա տարածում է իր եւ՛ հասարակական, եւ՛ գրական գործունէութեան վրայ: Մինչդեռ երկու ասպարէզներում էլ նա որոշակի հետք է թողել, մասնաւորապէս նրա գրաքննադատական վաստակը նշուած ժամանակաշրջանի մեր քննադատական մտքի մնայուն արժէքներից է, լուսաւոր մի էջ, որն անպայման պէտք է վերադարձուի ժողովրդին:

Ծնուել է Թիֆլիսում (Հալաբար), 1875 թ. (սա իր նշած թիւն է, ուրիշները յիշում են 1873-ը) Ապրիլի 1-ին: Հայկական նշանաւոր այս թաղամասում էլ ստացել է նախնական կրթութիւնը: 1892-ին «յոյժ դովելի վարուք» ատրաճելով Ներսիսեան գպրոցը («պիակատար ընթացս ուսման վեցերորդ դասարանի»), անմիջապէս ընդունւում է Գէորգեան ճեմարան, որն ատրաճելուց յետոյ, ինչպէս գրում է դիմումի մէջ, «պարտաւորիմ նուիրել զանձն իմ հողեւոր կոչման»: Ինդրում էր ընդունել «ի շարս ձրիաթոշակ որդեգրաց ճեմարանի Մայր Աթոռոյ Սրբոյ Էջմիածնի»: Ճեմարանում սովորել է ընդամէնը երկու տարի: «Հոգեւոր կոչման» հեռանալն էր՝ հիասթափեցրել նրան, թէ նիւթական դժուարութիւնները, դժուար է ասել, սակայն երկու տարի սովորելուց յետոյ, 1894 թ. Ապրիլին, սասնալով վկայագիրը, հեռանում է ճեմարանից: Ճառագաղթումիւնը պատճառ լինել չէր կարող, որովհետեւ առարկաների բացարձակ մեծամասնութիւնից ստացել էր «յոյժ գովելի» եւ «գովելի» գնահատականներ:

Բարձրագոյն կրթութիւն ստանալու միւս փորձերն էլ անյաջող են ստացուել՝ հիմնականում կուսակցական յանձնարարութիւններ կատարելու պատճառով: («...Համալսարան ստարտած» չեմ, երբեմն «մօտէն անցած եմ»):

Եւ, իսկապէս, 1899-ին Մոսկուայի համալսարանի պատմաբանզուարդական բաժնի ազատ ունկնդիրը էր (մէկ տարի), 1906-ին ընդունւում է Լոզանի համալսարանի դրական բաժինը, յաջորդ տարին անցնում է Սորպոն, «բայց կուսակցութեան հրահանգով թողել եմ Ֆրանսիան եւ նորից մեկնել Եգիպտոս»: Օժտուած լինելով մեծ աշխատասիրութեամբ, համալսարանների պակասը լրացրել է «ինքնաշխատութեամբ»: Մասնաւորապէս Պեռերբուրգում, ուր նիւթեր էր հաւաքում «Հայոց դրականութեան պատմութեան մասին» տեղի մատենադարանում, եւ Մոսկուայում, ուր ինքնամոռաց նուիրուում է ռուս դրականութեան ու մշակոյթի ուսումնասիրութեանը:

Գրեթէ ամբողջ կեանքում եւ միշտ անմնացորդ նուիրումով զբաղուել է ուսուցչութեամբ՝ 1895 – 96 թթ. Կազզուանում եւ Ախալցխում, 1909-ին՝ Շուշիում: Խուսափելով ցարական իշխանութիւնների հետապնդումից՝ անցնում է Թեհրան, ուր երեք տարի զբաղեցնում է տեղական դպրոցների վարիչի եւ ազգային խորհրդի նախագահի պաշտօնը:

Պեռլինի կոնգրեսը, որը թուրքական կառավարող շրջաններում ծնեց հայ ժողովրդի ճակատագիրը հայտնիանը ոչընչացնելու ճանապարհով լուծելու հրէշաւոր ծրագիրը, հող առեղծեց ազգային քաղաքական կուսակցութիւնների կազմաւորման համար, որոնց գլխաւոր նպատակը Հայկական Հարցի լուծումն էր: Ե՛ւ Ամենականների, ե՛ւ Հնչակեան, ե՛ւ Դաշնակցութիւն կուսակցութիւնները, անկախ իրենց զաւային ներկայացուցչութիւնից ու ծրագրերից, անկախ իրենց յետագայ գործունէութեան բնոյթից ու արդիւնքներից, կոչուած էին դիմադրաւելու սուլթանական հայաջինջ քաղաքականութիւնը եւ գլխաւորում էին ժողովրդական յուզումները, որոնք Վ. Ի. Լենինի բնորոշմամբ ունէին հակաֆէոդալական, ազգային – ազատագրական բնոյթ: Աղբալեանը «Հայ յեղափոխականների դաշնակցութիւն» կուսակցութեան անդամ էր եւ երիտասարդ տարիքից ակտիւ գործունէութիւն է ծաւալել Հայաստանում եւ արտասահմանում: «1904-ին վերադրձել եմ Կովկաս (Պեռոզրադից - Գ. Ա.), գործելով Կարսում իբր յեղափոխական, – ինքնակենսագրականում գրում է նա-: Հետեւեալ տարին ռուս իշխանութեան հետապնդումից խուսափել եմ արտասահման եւ կուսակցական գործով անցել Եգիպտոս»: 1914 թուից գործուն մասնակցութիւն է ունեցել կամաւորական գնդերի կազմակերպմանը՝ «իբր կարզադրիչ յանձնաժողովի անդամ»: Ընտրւում է ազգային Մարհուրդի, այնուհետեւ՝ Հայաստանի պառլամենտի անդամ...

1918 թուի Մայիսի 28-ին ստեղծւում է Հայաստանի Հանրապետութիւնը. հարիւրամեակների ընդմիջումից յետոյ պատմական Հայաստանի մի փոքրիկ հողամասի վրայ վերականգնւում է Հայոց Պետականութիւնը: Մեր խնդրից դուրս է այս հարցի քննութիւնը, ասենք միայն, որ արտաքին ու ներքին քաղաքականութեան մէջ ծանր հետեւանքների բերող ինչպիսի սխալներ ու մեղանչումներ էլ թոյլ տուած լինեն Հանրապետութեան ղեկավարները, այնուամենայնիւ, դա հայ ժողովրդի պատմութեան մի հատուածն է, որի խոր պիտական քննութիւնն ու ըմբռնաւորութիւնը մեր պատմագրութեան առաջնահերթ խնդիրներից է:

Ծանր ժամանակաշրջան ապրեց Հայաստանը 1918 – 1920 թուականներին: Երկիրը քայքայուած էր, լցուած թուրքական հաթաղանից մազապուրծ, սովի եւ համաճարակի ճիրաններում տառապող գաղթականներով, մշտապէս կախուած էր թուրքական արշաւանքի սպառնալիքը: Աղգային խաթարուած կեանքը Հայաստանի Հանրապետութիւնը անկարող եղաւ մայնել բնականոն հունի մէջ: Եւ սակայն թուրքական ու միջազգային իմպերիալիզմի քաղաքական չահերի զոհ այսպիսի մի երկրի համար «ժողովուրդների հայրը» պէտք է յօրինէր «Իմպերիալիստական Հայաստանի» առասպելը, պէտք է յօրինէր՝ Անդրկովկասում վարած իր քաղաքականութեան իրական հիմքերը քօղարկելու համար: Իսկ թէ իրենցից երկրի ախերից, այսպէս կոչուած, «իմպերիալիստներից»՝ ոմանք ինչպէս էին ղեկավարում իրենց վիճակը, կարող է վերկայել հետեւեալը: Մինասրների խորհուրդը մի զրուցեամբ դիմում է Ազբալեանին՝ իմանալու համար նրա կարծիքը, թէ որ բառն է աւելի յարմար օգտագործել «նախարարը», թէ «մինիստրը»: «Ի պատասխան Ձեր ս. թ. Դեկ. 16 թիւ 5500 (պէտք է լինի 5509 – Գ. Ա.) զրուցեան պիտի յայտնեմ, որ, թէ «նախարար» եւ թէ «մինիստր» բառերը նկատում եմ ոչ տեղին. առաջինն իր պատմական իմաստով «մինիստր» չէ, իսկ երկրորդը նախ օտար բառ է եւ ապա չատ է մեծահնչիւն մեր համեստ Հանրապետութեան համար: Լաւագոյնն է հզօր Ամերիկան չունի «մինիստր», այլ պարզ «քարտուղարներ»: Լաւագոյնն կը լինէր «վարիչ» բառը..., որով մինիստր – նախարարն իր հերթին կը դառնար «վարչապետ»: Այս համեստ բառը չատ աւելի պատշաճ կը լինէր մեր համեստ Հանրապետութեան եւ նրա բարձր պաշտօնէութեան»: Ընդամէնը «վարիչ» ու «վարչապետ» ունենալու արժանի մի Հանրապետութիւն և...«Իմպերիալիստական Հայաստան»: Եւ մենք յայտնի թռչուն նման տասնամեակներ չարունակ կըրկնում էինք այս առասպելը: Կրկնում էինք եւ առալինեան «դիւտից» ոգեւորուած չարունակում, թէ դաշնակցութիւնը «հայ ժողովուրդի ամենաոխերիմ թշնամին է»: Ի՞նչը նկատի ունէինք՝ Հայաստանի Հանրապետութեան դաւանած հասարակարգի բնոյթն ու անհեռավարման անարդիւնք ճիգե՞րը, «անկախ Հանրապետութեան» վարած արտաքին անհեռատես քաղաքականութի՞ւնը, Ալեքսանդրապոլի, ինչպէս ընդունուած է ասել, խայտառակ համաձայնագի՞րը... Բայց բոլոր դէպքերում կար ցեղասպանութիւն ձեռնարկած եւ իրագործող ուժը, այդ նրա՞ համեմատութեամբ էինք կիբառում «ամենաոխերիմ» բնութագրումը...

Մեր պատմագրութեան խղճի վրայ է ծանրանում ազգային քաղաքական կուսակցութիւնների ծննդեան զրդապատճառների, գործունէութեան տարբեր փուլերի, նպատակադրման ու գործելակերպի էվոլուցիոն կերպափոխութիւնների լենինեան գնահատման խնդիրը, մենք միայն ցանկանում ենք արձանագրել, որ Հանրապետութեան առաջին ձեռնարկատներից մէկը ժողովրդի կրթութեան գործական – մշակութային, հոգեւոր կեանքի կազմակերպման փորձն էր: Այս նպատակով էլ առեղծուեց հանրային կրթութեան մինիստրութիւնը (յետագայում՝ Հանրային կրթութեան եւ արուեստի նախարարութիւն): Հոգատարութիւն արժէն պետական զարձած Հայոց լեզուի նկատմամբ, տարրական ու միջնակարգ դպրոցներ, համալսարան, երաժշտական ու թատերական գործ, պետական մատենադարանի, ազգային ու ազգագրական թանգարանի հիմնադրում, Անիի հնադարանի վերականգնում եւ ընդհանրապէս հնութիւնների պահպանութիւն, գրադարանային գործ, պետական նուագախումբ եւ խմբավարական դասընթացքներ, դիտական եւ գրական ընկերութիւնների հիմնում, հրատարակչական գործի կազմակերպում, մանկապարտէզներ եւ մանկական խաղահրապարակներ, մարմնակրթարանի հիմնում, ահա ոչ ամբողջական ցանկը այն բնագաւառների, որոնցմով գրաւուեց նշուած մինիստրութիւնը: Այստեղ է, որ իր աւանդն է ներդնում նաեւ 1919 թ. Օգոստոսից մինչեւ 1920 թ. Մայիսը Հանրային կրթութեան եւ արուեստի «վարիչ» աշխատած Աղբալեանը:

(Շար. 1)

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ Գ. ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Մեր դրականութեան թարգմանութիւններու մարզին յատկացուած էր փետ. 19ի հանդիպումը, որ տեղի ունեցաւ Փարիզի Ալեք Մանուկեան մշակ. կեդրոնի սրահը: Ընկերակցութեան նախագահ Գ. Պըլտեան բացման խօսքով ընդգծեց այն պարագան որ մեր դրականութիւնը սկսած է ե. դարուն թարգմանութեամբ. այս թափը վերանորոգուած է ԺԹ. դարուն, մինչ այսօր, Սփիւռքի մէջ չատ քիչ թարգմանութիւն կը կատարուի հայկական դրականութենէն: Տարբեր է Հայաստանի պարագան ուր տարբեր լեզուներէ բազմաթիւ թարգմանութիւններ կ'ըլլան: Փոխանակ մէջ այս մարզին առընչուած ակնառանքներէն ան յիշեց Փիէր Տէր Սարգիսեանի թարգմանութեամբ լոյս տեսած կ. Զարեանի «Նաւը լերան վրայ» եւ Տ. Զօկիւրեանի «Վանքը», Լիլի Տրնիի թարգմանած Մ. Արմկնի «Հեղնար Ապրիւքը», Տ. Տօնիկեանի՝ Պ. Սեւակի «Եղիցի լոյս»ը, Մարկ. Նշանեանի՝ Զ. Խրախունիի «Քերթուածներ»ը: Ապա խօսքը տուաւ այս թարգմանիչներէն Փ. Տէր Սարգիսեանի:

Ան խօսելէ առաջ իր աշխատութեան ու անոր վերաբերող հարցերու մասին, անդրադարձաւ Կ. Զարեանի համառօտ կենսագրութեան, յիշեց ատանդական այդ կեանքին գանազան հանգրուանները Ազբիւնկեան Ֆրանսա, Վենետիկ, Պոլիս, Պուլկարիա, Իտալիա, Հայաստան, Ֆրանսա, Միացեալ Նահանգներ ու վերջապէս կրկին Հայաստան: «Նաւը լերան վրայ» գրուած էր 1943-ին ու լոյս տեսած առաջին անգամ Ամերիկա (Պոսթըն) ամբողջական ձեւով: «Այս գործը թարգմանեցի, որովհետեւ մեր անցեալին ողբերգական ու քիչ ծանօթ մէկ շրջանը կը նկարագրէ ուի հոն» ըսաւ Փ. Տէր Սարգիսեան: Ապա ներկայացուց այս թարգմանութեան ընթացքին ծագած հարցեր, ինչպէս Զարեանի կողմէ հնարուած բառերու ֆրանսերէն համազօրները գտնելու դժուարութիւնը եւլն.: Ապա խօսեցաւ «Վանքը» վիպակին ու անոր հեղինակին մասին: Զէօկիւրեան ինք եւս փոքր տարիքէն որբացած մը ըլլալով, իրեն հարազատ միջավայր մը տեսած էր այս գործին մէջ:

Փիէր Տէր Սարգիսեան ապա երկու հինական կէտ նշեց թարգմանչական աշխատանքին ընթացքին մէջ. պէտք չէր որ հեղինակը ծիծաղելի դառնար թարգմանիչի մը աշխատանքով ու այդ թարգմանիչը պէտք է թարգմանութեանը ձեռնարկէր այնպիսի գործի մը, զոր դիւրութեամբ կը կարդար: Անդրադառնալով նաեւ թարգմանութեան պարագային բնագրին հարատած մնալու հարցին, ըսաւ թէ ինք նախամեծար կը համարի բառացիօրէն կատարուած չմնալ գրութեան մը, այլ կարելի հարազատութեամբ տալ իմաստը: Այս առաջին բաժինը աւարտեցաւ նոյն հատորէն էջերու ընթերցումով, որ կատարուեցաւ թարգմանիչին իսկ կողմէ:

Երկրորդ մասին մէջ խօսքը տրուեցաւ բանաստեղծութեան թարգմանիչի մը՝ բանաստեղծ Տրնիի Տօնիկեանի: Անոր թարգմանութեամբ լոյս տեսած հատորը Պ. Սեւակի «Եղիցի լոյս»ն էր:

«Տասնեակ մը տարիներ առաջ Աբրահամեան չրջանի մէկ դիւղին մէջ սեղպեսս, փոքրաքակամ կին մը տեսայ, ըսաւ Տ. Տօնիկեան, նստած կը դիտէր երկու հոզակոյտեր որոնք կը պատկանէին Պ. Սեւակի եւ կնոջը»: Ցետոյ անդրադառնալով բանաստեղծին մահուան պարագաներուն, պատմեց թէ փորձած է այս մասին խօսեցնել Սեւակի զաւակը որ յամառօրէն լուռ մնացած է, անպատասխան ձգելով ուղղուած բոլոր հարցումները: «Այդ չրջանին «Եղիցի լոյս»ը կը թարգմանէի. նախ կ'ուզեի որ երկչեցու –հայերէն, ֆրանսերէն– հրատարակութիւն մը ըլլար, սակայն նիւթական պայմաններ արգելք եղան» չարունակեց Տօնիկեան:

Ինք թարգմանութիւնը կատարած էր համեմատելով «Եղիցի լոյս»ի երեւանեան ու պէյրութեան հրատարակութիւնները: Ան ալ իր կարգին տուաւ Սեւակի կենսագրութենէն համառօտ նշումներ, չեշտելով յատկապէս դրական բազմամարդ ու բեղուն վաստակը –թարգմանութիւններ, քննադատական դրուագներ եւ անշուշտ բանաստեղծութիւնները–:

Տ. Տօնիկեան եւս անդրադարձաւ թարգմանութեան ճամբուն վրայ յայտնուող հարցերու, անոնց կարգին հարազատութեան

ԱԲՈՎԵԱՆ ՔԱՂԱՔԻ «ԿՈՏԱՅՔ»Ը ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷՅԼ («Ցառաջ»). –

Նախատեսուած 1988 Նոյեմբերին եւ ընդհատ ձանօթ դէպքերու պատճառով, Աբովեան քաղաքի Փութպոլի «Կոտայք» խումբի շրջագոտյոր Ֆրանսա սկսաւ Մարսէյլով, Փետրուար 17–էն 21: Երկրաշարժէն յետոյ ծով չունէ մը:

Աբովեան քաղաքը Երեւանէն տասնըհինգ քիլոմեթր հեռու է դէպի հարաւ: Հայաստանի հինգերորդ քաղաքն է մեծութեամբ: Ունի տասը հազարնոց մարզադաշտ մը, որ մօտ ապագայի մը մէջ պիտի ընդարձակուի: «Կոտայք»ը ստեղծուած է 1965–ին: Եղած է հինգ անգամ Հայաստանի ախոյեան եւ երեք անգամ ալ բաժակակիր: 1978–էն ի վեր կը մասնակցի Սորհ. Միութեան Բ. դասակարգի ախոյեանութեան: 1988–ին զբաղած է 18–րդ տեղը 22 խումբերու մէջ:

«Կոտայք» հիւրը եղաւ Մարսէյլի 15–րդ եւ 16–րդ Թաղամասերու քաղաքապետարանին եւ քաղաքի Փութպոլի երկու հայ ակումբներուն՝ Հ.Մ.Ը.Մ. – Աբծիւ Մարզական Համաձայնութեան եւ Սէն Թ'Անթուանի Հայ Մարզական Երիտասարդական: Ազգայիններ նաեւ, եւ յատկապէս Փիէռ Ղազարեան, Ալպէռ Աբթանեան եւ Ալպէռ Մանուկեան բերին իրենց նուիրական մասնակցութիւնը:

Պատասխանատուութիւնը կը ղեկաւարէր Յովհաննէս Յովհաննիսեան՝ երեսփոխան եւ Աբովեանի շրջանի երեսփոխաններու դրծնական կոմիտէի նախագահ: Իրեն կ'ընկերակցէին Բարին Կորոյեան՝ «Կոտայք» ակումբին նախագահը, Սուրէն Աբգարեան՝ Աբովեանի շրջանի մարզական ընկերութիւններու նախագահը, Ռուբիկ Նօտարեան՝ խումբին մարզիչը, Միքայէլ Անճէլեան՝ «Սովեկէթ Սբոր» թերթի թղթակիցը, Վահէ Վահրամեան՝ թարգմանիչ, Նազար Պետրոսեան՝ ընդհանուր մարզիչ, Լեւոն Տօլապճեան՝ խումբին բժիշկը եւ տասնըչորս խաղացողներ, բոլորը հայ, եւ որոնցմէ մի քանին «Արարատ» խումբին պատկանած են: Ամատաւիկ կազմը՝ Սամուէլ Պօղոսեան, Արամ Փարաթեանեան, Համլէթ Մխիթարեան, Սլաւա Սուքիասեան, Սահակ Պաղտասարեան, Յարութիւն Միրզոյեան, Արմէն Սանամեան, Սամուէլ Մելքոնեան, Արմէն Ալանեան, Բագրատ Սահակեան, Սարգիս Յակոբեան, Սամուէլ Գէորգեան, Յունան Պօղոսեան եւ Վահան Արզումանեան:

Աբովեանի «Կոտայք»ը Մարսէյլ ժամանեց Ուրբաթ, Փետրուար 17–ին, Մարիւանի օդակայանը, Աէրօֆլօթ թռիչքով մը, ուր դիմաւորուեցաւ կազմակերպիչներու, հայ ակումբներու ներկայացուցիչներու եւ ազգայիններու կողմէ: Առաջնորդուեցաւ Սէն Թ'Անթուանի «Լը Փամփանիլ» պանդոկը եւ երեկոյեան ամբողջ պատուիրակութիւնը ներկայ եղաւ, 15–րդ եւ 16–րդ Թաղամասերու քաղաքապետարանի կողմէ կազմակերպուած «Բաժակներու երեկոյթ»ին, Օտէոն սրահը (Լա Քանըպիէռ): Այս երեկոյթին վարձատրուեցան վերոյիշեալ Թաղամասերու ամէնէն արժանաւոր ակումբները, մարզիկները եւ մարզիչները:

Շաբաթ, Փետրուար 18–ին, յատուկ ընդունելութիւն մը տեղի ունեցաւ 15–րդ եւ 16–րդ Թաղամասերու քաղաքապետարանը ներկայութեամբ շրջանի քաղաքապետին՝ Փասքալ Փոզատօ եւ Խորհրդային Միութեան Մարսէյլի ընդհանուր հիւպատոսին՝ Եուրի Վ.իքթորոֆ: Ժամը 15–ին, Սթատ տը Լա Մարթին, միջա Սէն Թ'Անթուանի արուարձանին մէջ, «Կոտայք»ը հանդիպում մը ունեցաւ տեղւոյն զանազան ակումբներէ ընտրուած խաղացողներու խումբի մը դէմ եւ յաղթեց, 6 – 2: Նոյն օրը, ժամը 20·30–ին, պատուիրակութիւնը լրիւ, ներկայ էր «Սթատ Վելոտրոմ»ի հանդիսաբեմին մէջ, դիտելու համար Օլիմփիք տը Մարսէյլ – Լաւալ հանդիպումը, Ֆրանսայի ախոյեանութեան Ա. դասակարգի հաշւոյն:

Կիրակի, Փետրուար 19–ը եղաւ «Կոտայք»ի հայկական օրը: Ժամը 16–ին, դաշտ իջաւ, Հ.Մ.Ը.Մ. – Աբծիւի եւ Սէն Թ'Անթուանի Հայ Մարզական Երիտասարդական միացեալ խումբի մը դէմ: «Սենաֆրիքա»յի մարզադաշտին չուրջ տեղ առած էին չուրջ հազար հոգի: Հոս ու հոն կը տեսնուէին եռագոյններ: Մրցումին բացման հարուածը տուաւ Մարսէյլի քաղաքապետը՝ Փրոֆ. Վիկուռու: Երկու խումբերու միջեւ դասակարգային տարբերութիւնը այնքան յայտնի ըլլալով մրցումը կիրքեր, խանդավառութեան ալիքներ չբարձրացուց եւ վերջացաւ Աբովեանի «Կոտայք»ին յաղթանակով՝ 7–1:

Մրցումէն յետոյ, իր ակումբին մէջ, Հ.Մ.Ը.Մ. – Աբծիւը սարքեց ղեղեցիկ ընդունելութիւն մը: Կարպիս Յարութիւնեան արտասանեց բարի գալուստի խօսքեր: Ըրաւ Մարսէյլի Հ.Մ.Ը.Մ.ի հակիրճ պատմականը եւ բացատրեց անոր նպատակակէտերը: Բաւ թէ այս այցելութիւնը առաւել կ'ամրացնէ կապը Հայաստանի եւ Սփիւռքի միջեւ եւ կը զօրացնէ հաւատքը Հայութեան ապագային հանդէպ եւ աւելցուց՝ «Ձեր եւ մեր սիրտերը կը բաբախեն նոյն կշռոյթով, կը յուզուին, կը խռովին նոյն կարիքներուն համար, ձեր եւ մեր կամքերը կ'արտայայտուին նոյն պայքարին համար, ձեր եւ մեր ձեռքերը կը բռնեն նոյն ջահը՝ Հայութեան ջահը որպէսզի ան բարձրանայ եւ բարձրացնէ իր հայեացքը դէպի յաւերժական Արարատ, խորհրդանիշ հայ ժողովուրդի վեհութեան եւ անմահութեան»: Կարպիս Յարութիւնեան յիշեց Ղարաբաղի հարցը, Դեկտեմբեր 7–ի երկրաշարժը, եւ յայտնեց Սփիւռքին համակրութիւնը: Յովհաննէս Յովհաննիսեան՝ պատուիրակութեան առաջնորդը շնորհակալութեան խօսքերով պատասխանեց, խումբին վերապահուած չատ ջերմ, սիրալիր եւ եղբայրական ընդունելութեան համար: «Դուք կարօտը ունիք հայրենիքին, մենք ալ ձեր կարօտը ունինք» ըսաւ: Անդրադարձաւ Ղարաբաղի հարցին, որ իր չուրջ հաւաքեց չատ հայեր, որ այժմ ըրած է լուծում մը: Նոյնպէս, հաւատք յայտնեց թէ հակառակ ճակատագրի հարուածներուն մեր ժողովուրդը դարձեալ պիտի յաղթահարէ այսօրուան դժուարութիւնները:

Երեկոյեան, ժամը 20·30–ին, «Շալէ տը լ'Էրմիթաժ»ի մէջ, Սէն Թ'Անթուան, տեղի ունեցաւ հացկերոյթ մը ի պատիւ Աբովեանի «Կոտայք»ին:

Ժողէ Թաքթաքեան բացաւ հացկերոյթը բացատրելով նպատակը եւ հրաւիրեց Կարպիս Յարութիւնեանը սեղանապետի պաշտօնին: Նախ բաժակ մը առաջարկուեցաւ Հայաստանի վերականգնումին: «Կոտայք»ի խումբին բերդապահը՝ Բագրատ Սահակեան կարդաց հայրենաչունչ ուղերձ մը ուր չնորհակալութեան խօսքերէն անդին կար ուժեղ «պատգամ» մը, երբ ըսաւ՝ «Ունինք բերած եմ Հայաստանէն վառելու համար Անդրանիկի չիբխին վրայ» եւ ապա երգեց՝ «Արիւնոտ դրօշ վեհ ազատութեան»: Այլ մարզիկ մը՝ Սամուէլ Պօղոսեան երգեց «Երթանք մեր երկիր Մուշ» եւ «Ախ դիլբեր»: Նոյնպէս Յունան Պօղոսեան արտասանեց քառեակներ Պ. Սեւակէն, Ց. Շիրազէն եւ Ե. Չարենցէն: Մարք Մահտէսեան՝ նախագահը Սէն Թ'Անթուանի Հայ Մարզական Երիտասարդային, ըսաւ թէ այս հայկական օրը հայ երկու ակումբներու գործակցութեան արդիւնքն է, չնորհակալութիւն յայտնեց Աբրահամ Հայրապետեանին, որ Աբովեանի «Կոտայք»ի չրջապատյոին նախաձեռնողն է, Իր կարգին, Հ.Մ.Ը.Մ. – Աբծիւի նախագահը՝ Ռուժէ Տէր Մեսրոպեան յայտարարեց թէ այս չրջագոտյոր դրուած է եղբայրութեան եւ համակամութեան նշանաբանին տակ: Կը յուսամ, աւելցուց, որ Մարսէյլի հայ մարզիկները այս ներկայութեան մէջ պիտի զտնեն ուժականութիւն մը:

Յետոյ խօսք առաւ Աբովեանի «Կոտայք»ի նախագահը՝ Բարին Կորոյեան որ չնորհակալութիւն յայտնելէ յետոյ, ըսաւ թէ եկած ենք այնպիսի ժամանակաչրջանի մը երբ Հայաստանի մէջ կայ Ղարաբաղի հարցը եւ երկրաչարժին հետեւանքները, եւ կացութիւնը ծանրակչիռ է, ու չարունակեց՝ «Հարկ է համախմբուիլ, ըլլալ մէկ ազգ, մէկ ժողովուրդ դիմագրաւելու եւ յաղթահարելու համար ամէն վտանգ»: Ապա, տեղի ունեցաւ ակումբներու միջեւ յուչանուէրներու փոխանակութիւն: Միշէլ Օրթիս որ կը ներկայացնէր 15–րդ եւ 16–րդ Թաղամասերու քաղաքապետարանը արտայայտեց իր համոյքը այս չրջագայութեան առթիւ, աւելցուց թէ չանք կը թափուի որպէսզի այս չրջանը եւս իր քարը բերէ Հայաստանի վերակառուցման գործին: Յովհաննէս Յովհաննիսեան որ նաեւ Աբովեան քաղաքի քաղաքապետն է տուաւ իր տպաւորութիւնները: Առաջին այցելութիւնս է Ֆրանսա, ըսաւ, ուրախ եմ որ այսքան Հայ կը տեսնեմ, ուրախ եմ որ Մարսէյլի մէջ կան երկու հայ մարզական ակումբներ: Գալով Հայաստանի աղէտին հաւատք յայտնեց որ չուտով մեր ժողովուրդը, ներսէն եւ դուրսէն եղած օգնութիւններով, կը կառուցէ նոր Սպիտակ, նոր Լենինական: Ապաք տրուեցաւ Կարօ Յովսէփեանին, որ վերյիշելէ ետք Հայաստանի մէջ տեղի ունեցած վերջին դէպքերը, չեշտեց թէ Աբովեանի «Կոտայք»ի ներկայութիւնը Մարսէյլ, ինքնին խորհրդանիշ մըն է, վկայութիւն մըն է կեանքի բնականոն չարունակութեան, ինչ որ մեզ կը խանդավառէ եւ կը զօտեպնդէ: Յետոյ, ընդգծեց Սփիւռքի եւ Հայրենիքի մէկութիւնը իրարմով լրացուցիչ, կենսատու եւ հզօր, աւելցուց՝ «այս հանդիպումները, մարզադաշտէն անդին, առաւելաբար բոլորիս համար կոչեր են ազգային գիտակցութեան, արժանապատուութեան: Իրարու ձեռք երկարելով է որ մենք դուրս պիտի գանք Հայաստանի ազմեռէն, ինչպէս նաեւ պիտի հասնինք Ղարաբաղի գարունին»:

Երեւանդ Հարունեան եւս բարի գալուստի խօսքեր ըրաւ, մաղթեց որ Հայաստան վերադառնէ իր բարգաւաճ վիճակը եւ ապա արտասանեց քերթուած մը Շիրազէն:

Երեկոյթը չարունակուեցաւ երգերով, նուագով, արտասանութիւններով:

Աբովեանի «Կոտայք»ը, երկուշաբթի, Փետ. 20–ին, այցելեց Մարսէյլի տեսարժան վայրերը եւ յաջորդ օրը մեկնեցաւ Վալանս, ուրկէ պիտի անցնի Լիոն եւ հետզ Փարիզ:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

– Ուրեմն, Սաթի՛կ, անհրաժեշտ ես համարում Տիկին Աբգարեանի ակնարկել որոշ հարցերի մասին...

– Ոչ ... ի հարկէ անհրաժեշտ չէ, պատասխանեց Սաթենիկ յոգնած ձայնով:

Գլխարկը հանեց նետեց սեղանի վրայ եւ ընկճուած տխուր համակերպութենէ դնաց նստաւ տախտի եղերքին: Ձեռքերը միացուցեր էր ծունկին եւ գլուխը խոնարհած էր շատ ցած. երկու կողմերէն մազերու դանդուրները կը ծածկէին իր այտերը:

Սահեան իր աթոռը դարձուց դէպի անոր կողմը ... յետոյ ժամացոյցին նայեցաւ.

– Սաթիկ ջան, ըսաւ սրտագին ձայնով, ինչո՞ւ իմ խօսքերը եւ խորհուրդները ընդունում ես խիստ հրամաններէն նման եւ ինչո՞վ կարծում ես, որ տիպուած ես ինձ հնազանդիլ ... դու ուզում էիր երթալ Տիկին Աբգարեանի մօտ ... այնպէ՞ս է թէ չէ...

– Չեմ կարծում, Սահեան, որ իրաւունք ունես կասկածելու իմ խօսքերի ճշդութեան մասին...

Գլուխը ընդոստ բարձրացուց եւ ձայնին մէջ մեղադրանքի չեշտ կար:

– Չէ, Սաթիկ, չեմ էլ կասկածում ... բայց ահա թէ ինչու աստմ էի: Ժամը ուշն է եւ նա չատ հեռու է բնակում: Այս ժամին ինչպէ՞ս կարող ես մենակ գնալ եւ վերադառնալ, իմ պարտականութիւնս է հոգալ այդ մասին. այս մէկ: Երկրորդ՝ ես քեզ ասելիք ունեմ եւ եթէ համբերութիւն ունենաս ինձ լսելու, թերեւս դու ինքդ կը վճռես որ հարկ չկայ մութ գիշերով գնալու Տիկին Աբգարեանին ... թէ դու թերեւս ժամանակ կ'ունենաս գնալու ուրիշ առեն:

– Ի՞նչպէս ... քանի որ վաղ առաւօտից մենկնում ենք:

– Այ, քեզ այժմ կը խօսեմ եւ դու կը վճռես, դու ինքդ կ'որոշես քո անելիքը:

Սաթենիկ դէմքը ծածկեց ձեռքերուն մէջ եւ յետոյ հառաչեալ ձայնով ըսաւ.

– Չէ, Սահեան, այլեւս ոչ մէկ խօսք այդ խնդրի վերաբերմամբ: Ես ինքս ուզում եմ մենկնել այս անիծեալ քաղաքից: Ես տանջւում եմ անընդհատ ... իմ հոդին դալարւում է ցաւով եւ դու չես խակ նկատում այդ բոլորը: Ես ուզում եմ մենկնել, դնալ հեռու, շատ հեռու, ուր որ ուզում էք ... իմ մէջ միակ փափաք է մնացել ... խուսափել ... խուսափել անվերջ, առանց դադարի, առանց նպատակի:

– Սաթենիկ, լուրջ չէ՞ ինչ որ ասում ես ... Թող այդ բոլորը, ուզո՞ւմ ես խօսենք պարզ...

– Սահեան, գոչեց Սաթենիկ ցաւագին աղաղակով, խօսենք ... լա՛ւ խօսենք ... բայց ի՞նչ օգուտ խօսքերից ... անոնք երբեմն իմ ականջիս հնչում են ինչպէս դատարկ ամէն իմաստից, եւ երբեմն վիրաւորիչ ինչպէս անզուսպ ծաղր:

Սահեան կանգ առաւ, դէմքը վարմըրեցաւ եւ այդ կարմրութիւնը կը տարածուէր մինչեւ վիզը, որուն երակները պարանոցի պէս ձգուեցան, զայրոյթի յանկարծական գերագրգռութեան մէջ, որ այս անգամ չէր կարողացեր զսպել, աչքերը հրացայտ, կզակը սեղմած, խուլ ձայնով մրմնջեց.

– Արա՛ ինչ որ ուզում ես ... կորիր եթէ այդպէս ես ցանկանում, բայց այլեւս ոչ մի ուրիշ անգամ ... իմանո՞ւմ ես, Սաթենիկ Գրիգորովնա, այլեւս չհամարձակուես ոչ մէկ պարտադայն մեզ զրաղեցնել քո չիմար պատմութիւնով:

Սաթենիկ ապշած այդ զայրոյթէն ոտքի ելաւ, փախչիլ թէ՞ մնալ ու ոգոքել Սահեանը ... փախչիլ ու յանձնուիլ իր բախտին ... «Կը մեռնեմ առանձին ու այլեւս չեմ զգար իմ հոգու վրայ նրա զայրոյթի ճնշումը»: Կը մեռնեմ առանձին, դիւրին է ըսել, բայց երբ դրան սեմին վրայ էր, ընկրկեցաւ, ինչպէս յուսահատը իր անճանապարհութեան դիտաւորութեան մէջ: Այդ սեմը իրեն թուեցաւ անանցանելի. քայլ մը եաս եւ ահա պիտի նետուէր փոթորկայոյզ ծովու մէջ:

(Շար. 100)

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՄՈՐԻՆԵՐԻ ԴԵՐԸ
ՀԱՅԿ. ԿԻԼԻԿԻՈՑ ՄՇԱԿՈՒԹԱՑԻՆ
ԿԵԱՆՔՈՒՄ
ԺԲ. – ԺԹ. ԴԱՐԵՐՈՒՄ

Հեղինակ՝ ԼԵՒՈՆ Ց. ՏԷՐ–ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ
Հայագիտական Մատենադարան
« Բագմավէպ »

Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1989:

Պ. Կիրակոս Կարապետեանի,
Տէր եւ Տիկին Անարէ Պիլէճ, զաւակներն ու թոռները,
Մերձաւոր պարագաներն ու բարեկամները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ–հօր եւ ազգականին՝
ՊԱՐԳԵՒ ՓԱՓԱՋԵԱՆԻ
մահը, որ պատահեցաւ Փետ. 23–ին, 79 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Երկուշաբթի, Փետ. 27ին, Փարիզի Ս. Յովհ.–Մկրտիչ եկեղեցին:

26, rue Botzaris, 75019 Paris

«Յառաջ». –Մեր ցաւակցութիւնները Պ. Կիրակոս Կարապետեանի:

Այրի Տիկին Մարի – Լուիզ Փափազեան, զաւակներն ու թոռները,
Մերձաւոր պարագաներն ու բարեկամները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ–հօր եւ ազգականին՝
ՊԱՐԳԵՒ ՓԱՓԱՋԵԱՆԻ
մահը, որ պատահեցաւ Փետ. 23–ին, 79 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Երկուշաբթի, Փետ. 27–ին, Ս. Յովհ. – Մկրտիչ եկեղեցին:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ ընկատել:

5, rue du Progrès, 93260 Les Lilas

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ թաղային խորհուրդը շնորհակալութեամբ առացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուէրները. – Ադամ Ադամեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Խտուար Թաշճեան 200, Պ. Յակոբ Յովսէփեան 100, Ումն, 200, Խաչիկեան ընտանիք 200, Շէրէֆճեան 200 Ֆր.: Վարդգէս Հիւսեանի մահուան առթիւ՝ Ընտանիքը 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ալէն Պաղդատեան, Սարաճեան ընտանիք, Պ. Մարթէն Ամանէթեան 100ական Ֆր.: Ժաֆ Գասապալեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Ռուժէ Նահապետեան, Պօղոսեան ընտանիք, Համայեակ Կիւլեան, Ումն, Տուտնայեան ընտանիք 100–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վրէժ Եէլդովանեան, Տէր եւ Տիկին Թէրզիպաշեան 200–ական Ֆր., Այրի Տիկին Գասապալեանի հարազատները 1000 Ֆր., Յարութիւն Առաքելեան 300 Ֆր., Հայ Արենոյշները, Տիկին Էքինեան, Խայիկեան ընտանիք, 100ական, Տէր և Տիկին Օննիկ Առաքելեան 200Ֆր:Օննիկ Տավութեանի մահուան առթիւ՝ Այրին եւ զաւակը Տավութեան 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ալեքսան Պապայեան, Տէր եւ Տիկին Ֆրէմի Հրաչեան, Տէր եւ Տիկին Կարապետեան 200–ական Ֆր., Պ. Գէորգ Քիւրտօղլուեան եւ զաւակները 100, Տէր եւ Տիկին Վարդան Տէրկարապետեան, Տէր եւ Տիկին Հրանդ Ալանեան, Տիկին Թամարա Ալանեան, Վասպուրական Հայր. Միութիւն, Ադամեան ընտանիք, Պօմոնի Կապոյտ Խաչ, Տէր եւ Տիկին Աւետիս Կուսուզեան, Աչճըպաշեան ընտանիք, Տիկին Երանուհի Ֆէրհատեան, Տիկին Պերճուհի Խայիկեան, Տէր եւ Տիկին Տ. Մէհլէմճեան, Տիկին Փոլատեան, Հրաչեան ընտանիք 100–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գըլըճեան 50 Ֆր.: Յովհաննիէս Կուտուգեանի մահուան առթիւ՝ Տիկին Ագաւուհի Տիրատուրեան 100 Ֆր.:

ՆԱՀԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՀԱՅ ԿՆՈՋ ՄՏԻԻ ԵՒ ՏԱՂԱՆԴԻ ՓԱՌԱՏՕՆ

Մարսէյլի Մայր եկեղեցւոյ տիկնանց Յանձնախումբը Մայիս 26, 27 եւ 28 թուականներուն եկեղեցւոյ մշակութային տան սրահին մէջ կը կազմակերպէ «Հայ կնոջ մտքի եւ տաղանդի փառատօնը»: Կը խնդրուի նկատի ունենալ յիշեալ թուականները եւ չխաչաձեւել: Մանրամասնութիւնները յետագային:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Զարեհ Սարեանի մահուան առթիւ Լոսանեան Բարեկամական Միութիւնը 1800 Ֆր. կը նուիրէ Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանին (ստանալ «Յառաջ»էն):

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽՄԱՋի Փարիզի «Ա. Թադէոսեան» մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները Մարտ 4, ժամը 16–ին, սովորական հաւաքատեղիին մէջ, խիստ կարեւոր օրակարգ, պատգամաւորներու ընտրութիւն:

Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ԿԻՆԵՐՈՒ ԺԱՄ

Տէսինի կապ. Խաչի Աբշակ Ջամալեան մասնաճիւղը կը կազմակերպէ կիներու յատուկ ճաշ մը, Շաբաթ, Մարտ 4, երեկոյեան ժամը 9–էն սկսեալ, Տէսինի քաղաքապետարանի սրահին մէջ,
Ճաշավինն է՝ 100 Ֆր.:

L'ASSOCIATION D'EDUCATION CULTURELLE ARMENIENNE DE CACHAN

présente

UN CONCERT EXCEPTIONNEL

au bénéfice des enfants d'ARMENIE

sous les présidences d'honneur
de Mgr KUDE NACACHIAN
Archevêque des Arméniens de Paris
et de M. JACQUES CARAT
Sénateur Maire de Cachan

LUNDI 6 MARS à 20 h 30
au théâtre de Cachan
21, avenue Louis Georgeon

avec le gracieux concours de :

SYLVIE BELTRANDO	*harpe*
GENEVIEVRE CHANUT	*guitare*
GERARD GASBARIAN	*piano*
SERGUEI MARKARIAN	*piano*
HASMIK SURMELIAN	*piano*
ANI PETROSSIAN	*piano*
RAFFI PETROSSIAN	*piano*
HERMINEH YERISSIAN	*chant*

Moyens de transport
R.E.R. : Ligne de Sceaux
Station : Arcueil Cachan
Bus :
Porte d'Italie 184 arrêt Cachan mairie
Porte d'Orléans 187 arrêt Cachan mairie

ՆՈՐԱԿԱԶՄ

ՇԱՂԿԱՊ

ԹՐՔԱՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

ակսած է անդամագրութեան: Տարեկան անդամատուրքն է՝ 150 Ֆր. չափահաններու, իսկ 50 Ֆր. ուսանող եւ անգործներու համար:

Միութեան Ա. ընդհանուր ժողովը տեղի պիտի ունենայ՝

կիրակի, Մարտ 12, ժամը 15·30–ին (ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ, սխալմամբ նախապէս Մարտ 2 յայտարարուած էր):

Centre Culturel U.C.F.A.F.—J.A.F.
6, Cité Wauxhall — 75010 PARIS
(M° REPUBLIQUE)

ՕՐԱԿԱՐԳ՝

Ա.) Անդամագրութիւն
Բ) Վարչութեան ընտրութիւն
Գ.) Ապագայի ծրագիրներու մասին միտքերու փոխանակում:

Ըմպելի եւ կարկանդակով հիւրասիրութիւն:

Մուտքը ազատ է:

CONCERT

chœurs –- soli — instruments
AU PROFIT DES ORPHELINS DE L'ARMENIE
JULIETTE YILMAZIAN
présente

KAROUN

CHORALE D'ENFANTS
Direction
KHATCHIG YILMAZIAN
sous la présidence de
Monsieur ROBERT VIGOUROUX
Maire de Marseille

Dimanche 5 mars à 15 h 30
au THEATRE ODEON

au programme :
Komitas — Winavsky — Ganatchian
E. Hovanessian — Mazmanian

réservation : 91.87.43.71 — 91.77.84.70

ՄԱՐՍԷԼ

ՀՍԿՈՒԻՄ ԵԻ ՔԱՐՈԶ

Մեծ Պահոց չրջանին, երեքշաբթի եւ հինգշաբթի իրիկունները ժամը 6–ին Հրոսկումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւնները կը կատարուին Մարսէյլի հետեւեալ եկեղեցիներուն մէջ եւ կը մասնակցին բոլոր հոգեւոր հայրերը. –

Հինգշաբթի, Մարտ 2:
Քամփոները Ծրէդի Ս. Կարապետ եկեղեցի: Կը քարոզէ՝
ԵՂԻՇԷ Ա. ՔՀՆԱ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ

Երեքշաբթի, Մարտ 7, ժամը 5-ին, բացառաբար մխայն:
Լա Սիոթայի Ս. Կարապետ եկեղեցի: Կը քարոզէ՝
ՇԱՀԱՆ ԽԶԿՐ. ՔՀՆԱ. ՏԷՏԷԵԱՆ

Հինգշաբթի, Մարտ 9:
Սէն – Ժեռոմի Ս. Սահակ – Մեսրոպ եկեղեցի: Կը քարոզէ՝
ՄԱԿԱՐ ՔՀՆԱ. ՆԱՃԱՐԵԱՆ

Հինգշաբթի, Մարտ 16:
Սէն Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցի: Կը քարոզէ՝
ԳԱՐԵԳԻՆ Վ.ՐԴ. ՊԵՔՃԵԱՆ

UN VOYAGE QU'AUCUN ARMENIEN NE PEUT FAIRE

RETOUR VERS ARARAT

Les Arméniens :
un génocide oublié
une espérance de retour...

Un film du cinéaste suédois
PeA Holmquist
(durée 1h40)
présenté pour la première fois à Paris
PROJECTIONS EXCEPTIONNELLES

— à PARIS:
Cinéma Studio 43
43, rue du Fbg. Montmartre
Paris 9ème (M° Le Peletier)
MERCREDI 1er Mars à 18h
VENDERDI 3 Mars à 22h30.

— à ISSY-LES-MOULINEAUX :
Palais des Arts et des Congrès d'Issy
25, ave. Victor Cresson
(M° Mairie d'Issy)
SAMEDI 4 Mars à 16h et 21h.

En présence du réalisateur
PeA Holmquist

Production : HB PeA Holmquist Film
Box 10 020, S-126 10 Hagersten, Suède
contact à Paris : Tél. : 42. .21. 11. 54

- U.G.A.B. -
Bibliothèque NUBARIAN
11, square Alboni, 75016 Paris
Fermeture du 22 février au 2 mars
à partir du 3 mars,
retour aux horaires habituels

ՀԱՅ ԱՐՎԵՍՏԻ ՅԱՐԳԱՑՈՒՆ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԻԶ ՀԱՅ ԱՐՎԵՍՏԻ Ը ՀԱՅ ԱՐՎԵՍՏԻ ՅԱՐԳԱՑՈՒՆ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԻԶ ՀԱՅ ԱՐՎԵՍՏԻ Ը ՀԱՅ ԱՐՎԵՍՏԻ

LES VENDREDIS DE LA QUATRA

SALLE GAVEAU - SAISON 88/89

Vendredi 3 Mars à 20 h 30

CYCLE GRANDS ET JEUNES

EN PRESENCE DE
ALEXANDRE HAROUTIOUNIAN
EDWARD MIRZOYAN
(Deux premières auditions en France)

I

B. BRITTEN
H. PURCELL
Chaconne
G. F. HÆNDEL
Concerto pour harpe et orchestre
CAROL SUE MUKHALIAN

W. A. MOZART
Concerto pour piano et orchestre K 271
«Jeune homme»
STEPHEN HACIKYAN

II

ALAN HOVHANESS
Concerto pour piano et cordes
«Loussadsak»
HASMIG SURMELIAN
EDWARD MIRZOYAN
«Epitaphe»
(première audition en France)

A. HAROUTIOUNIAN
Rhapsodie pour piano et orchestre
Au piano l'auteur :
A. HAROUTIOUNIAN
(première audition en France)

L'Orchestre Jeune Philharmonie
Direction JEAN-JACQUES WERNER

PRIX DES PLACES :
150 — 120 — 80 F.

Etudiants, C.V. 50 F.

Siège Quatra : 3, rue des Sts. Pères, Paris (VI°) — 42. 60. 74. 78
Salle Gaveau : 45, rue La Boétie, Paris (VIII°) — 45. 63. 20. 30

ՀԱՅ ԱՐՎԵՍՏԻ ՅԱՐԳԱՑՈՒՆ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԻԶ ՀԱՅ ԱՐՎԵՍՏԻ Ը ՀԱՅ ԱՐՎԵՍՏԻ ՅԱՐԳԱՑՈՒՆ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԻԶ ՀԱՅ ԱՐՎԵՍՏԻ Ը ՀԱՅ ԱՐՎԵՍՏԻ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935